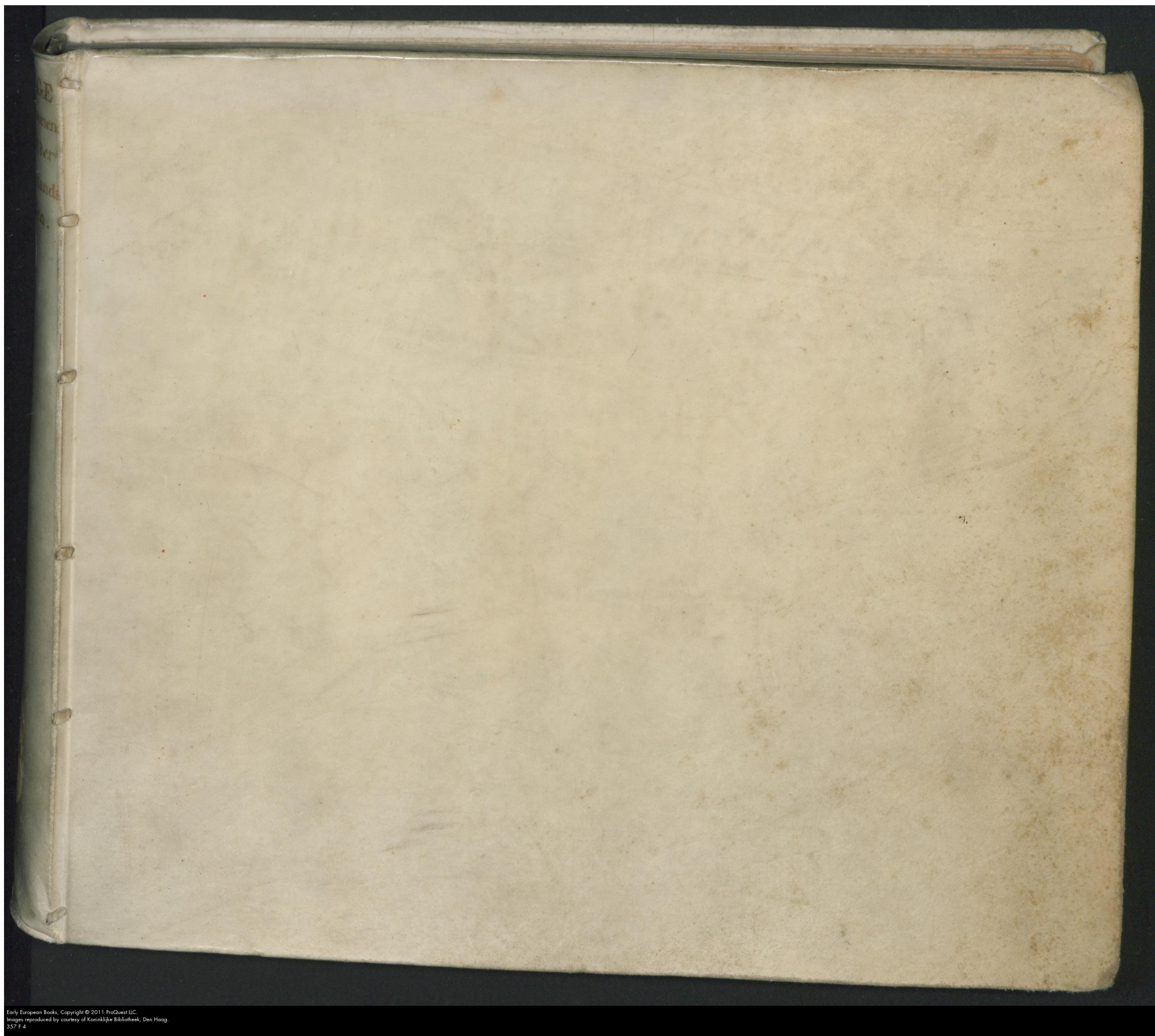

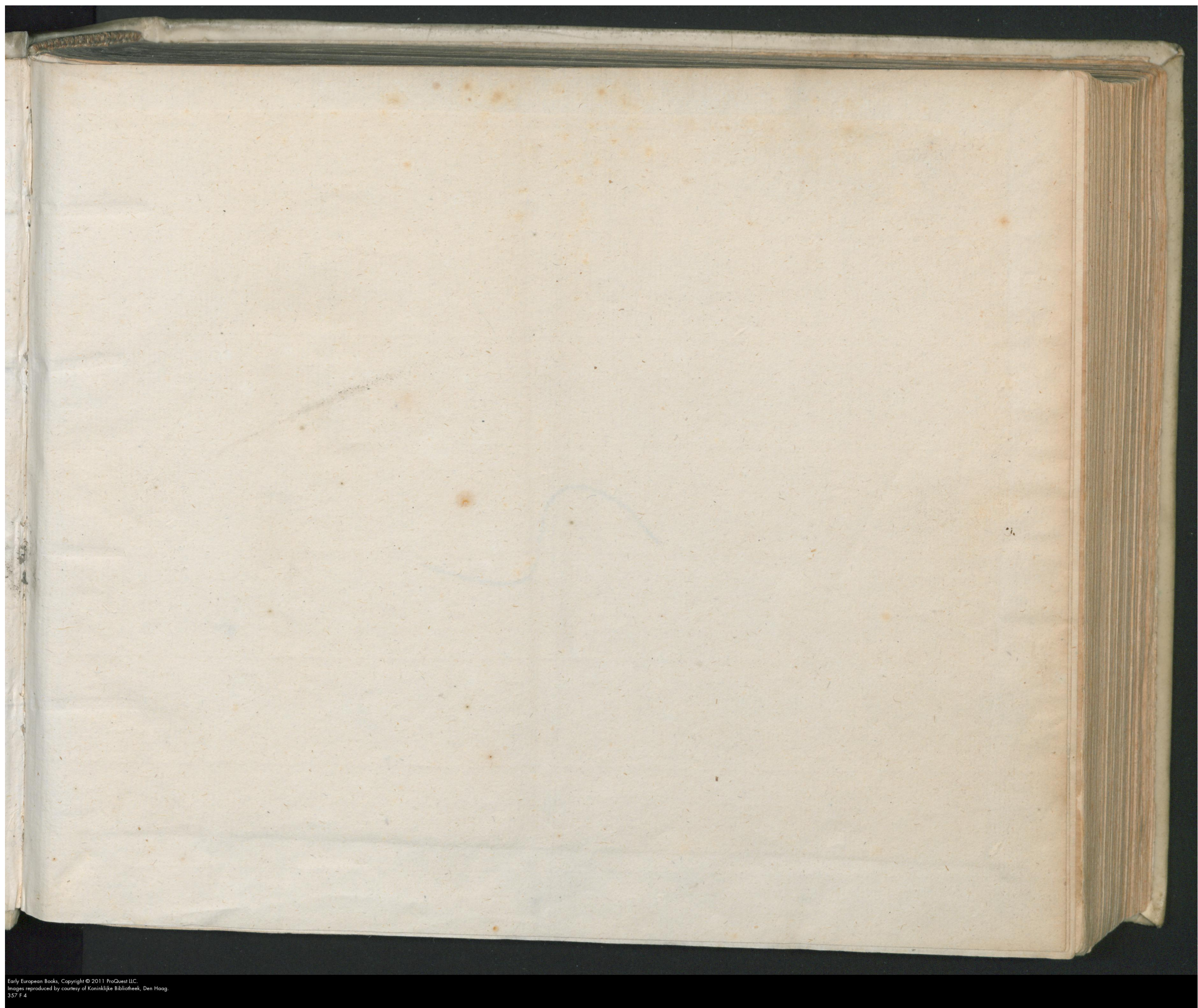

VYERIGE
Colom, Vertoonen
in L. Caartē der
XVII Nederlands
Provincien.
357
F
4

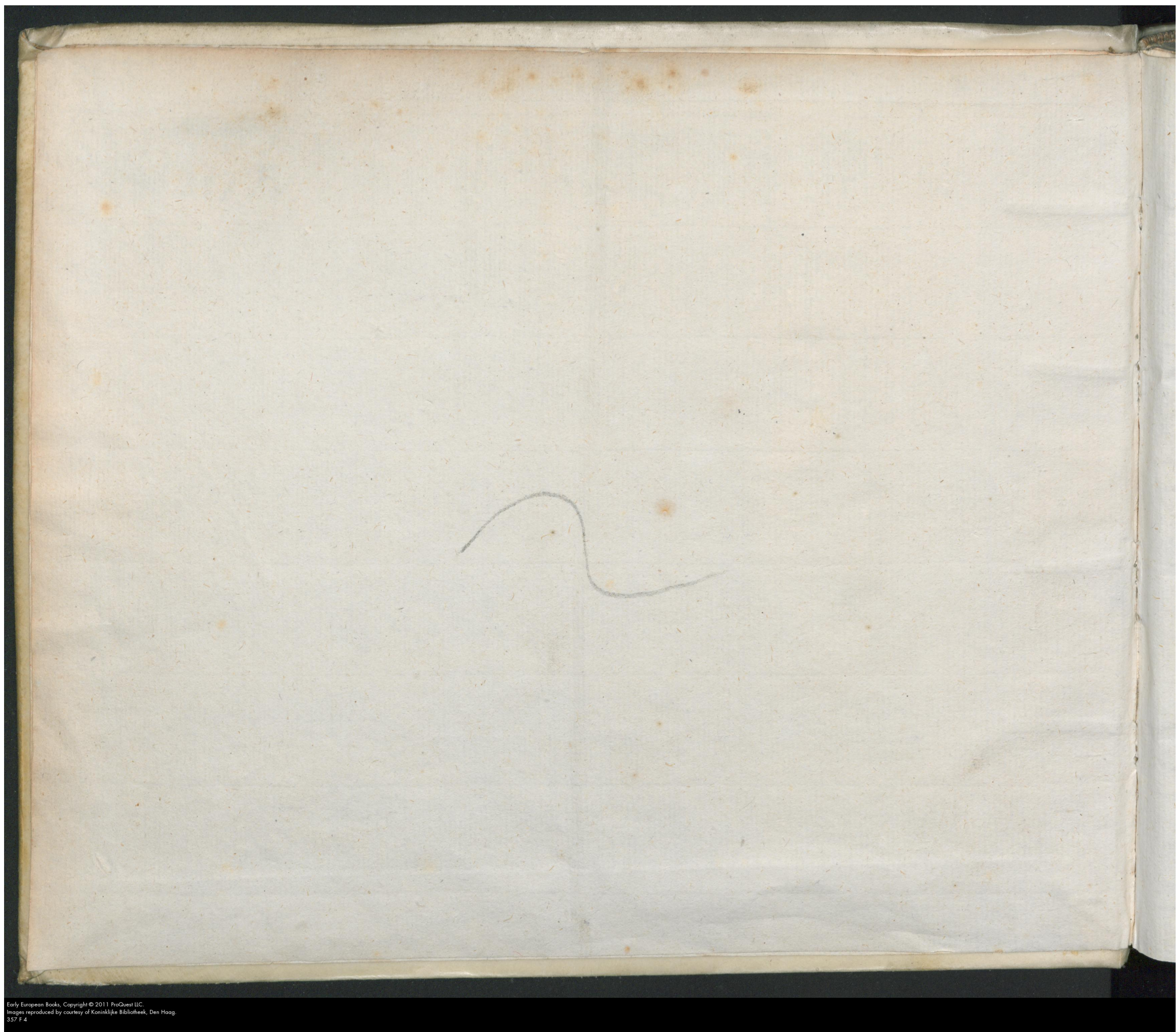

De VYERIGHE COLOM
Klaer Vertoonende in vyftich onderscheydene
Curieuse Caarten De XVII.
NEDERLANTSCHE PROVINCIEN,
Alsmede
De Hartogen, Houtvesters en Graven van
Vlaenderen, Hollandt ende Zelandt.
met Desselfs beschryving.
tot Amsterdam
By Iacob Aertz. Colom.

Tot den goetwillige Leser.

'T Is alsoo Gunstige Leser, dat in voorgaende tijden verscheydene voorname Persoonen seer ghetracht hebben te bearbeyden, ende voltrecken, eene klare beschrijvinghe en vertooninghe van onse Nederlanden, namelijck, de seer gheleerde *Hadrianus Iunius, Iacobus Marchantius, Petrus Montanus, Emanuel de Meteren*, ende verscheyden andere: maer voornamentlijcke *Louys Guicciardijn* Florentijnsch Edelman, dewelcke 's Landts ghelegentheydt by synen tijdt soodanich heeft gade gheslaghen datmen 't selve niet sonder verwonderingh kan lesen. Nochtans gunstighen Leser, men kan met waerheydt segghen, voor soo veel de perfectie van t' afbeelden, vertoonen, ende beschrijven deser Landen aengaet, het gene men van veel andere konsten siet ende bevint, te weten: dat de selve soo tot ghene volkomenheyt en konnen gebracht werden, als wel van tijdt tot tijdt, in nieuwe verbeteringh over te setten, gelijck wy oock verseeckeren dat dese vertooningh en beschrijvingh, die wy nu nieuwlijcks aen den dach brenghen, met rechte mach toegheschreven worden, wy bekenne gheerne dat wy ons ten deele met den arbeydt der boven genoemde Autheuren hebben gedient, daer uyt treckende t'geene ons goet dochte, voeghende 't selve by onse nieuwe particulariteyten en verbeteringe, t' ghene wy vertrouwen den leser en aenschouwer aengenaem syn sal. Wy hebben oock in onse beschryvinge gevolght, de Tijtelen of Eernamen die de Princen ende hooge Over-heden daer van dragen, raeckende ondertusschen, aen die veranderinghe die staende de leste troubles in de forme van Regeringhe is voorghevallen, midtsgaders den staet daer yeder landt sich nu in bevint, ende meer andere particulariteyten. Ende om in meerder volkomenheyt te vertoonen der landen ghelegentheydt, Casteelen en Forten, soo hebben wy (geen moeyte oft kosten ontsiende,) eenige Provincien in twee, drie, vier, oock vijf tafelen, onderscheyden, tot meerder contentement van den leser en aenschouwer. Soo nochtans ergens yet ware dat niet soo volkomen is als 't wel vereyschten, wy bidden, dat in plaetse van 't selve vinnich te berispen, ons te willen vriendelijck onderrechten, op dat alles so seer moghelijck tot meerder volmaeckheyt en perfectie mocht ghebracht werden. Waer toe wy op het hooghst genegen sijnde: ondertusschen blijven

U L. D. Dienstveerdighe

Iacob Aertsz. Colom.

Korte Beschrijvinge van Oud Nederlandt/

Ofte Gallia Belgica.

EER wy komen tot de algemeyne Beschrijvinge ende Afbeeldinge der 17 Nederlanden / ende tot die van elck Landt in't besonder/ dunckt het ons niet ongeraden den goedtgunstigen Leeser voor ooghen te stellen de Caerte van Oudt Nederlant/ofte Belgium/so't selve ontworpen is by den wydtvermaerden Wereldt-beschryver Abrahamus Ortelius, in sijn Boeck ghenaemt Theatrum Orbis terrarum, ende tot beter onderrichtinghe daer by te voegen een korte Beschrijvinge. Het woordt Belgium dan / dat Julius Cæsar dickmaels ghebruyckt in zijne Commentarien van de Fransche Oorloge / werdt van verscheyden Autheuren verscheydentlijck uyt-geleyt. Want sommige meenen dat Cæsar daer by verstaet een seecker besonder Stadt/ welcke Guicciardin ende Marlianus willen dat geweest zy de Stadt Beauvois in Picardien. Andere daerentegen duyden 't op 't Stedeken Bavais in Henegouwen De gheleerde Ioannes Goropius Becanus meent dat Cæsar by 't voorsz. woordt verstaen heeft niet een bysonder Stadt / maer de volckeren Bellovacos/ welcker Hoofstadt nu ter tijt is het voorsz. Beauvois in Picardien. Henricus Glarianus houdt het daer voor/ dat Belgium ende Gallia Balgica by Cæsar; al een dingh is. Joannes Rhellicanus seght neen / ende houdt dat Belgium maer een deel gheweest zy van Gallia Belgica / doch wat deel en doet hy daer niet by. Hubertus Leodius verstaeter dat deel by/ in het welcke huyden ten daghe gelegen is het voorsz. Bavais in Henegouwen. Maer (seght Ortelius) laet ons Cæsar selve van zijn Belgium hooren spreecken. Dese dan in zijn vijf de Boeck/ handelende van de verdeelinge der Legioenen ofte Crijghs-Regimenten in Gallia Belgica / gebruyckt onder andere dese woorden: Een Legioen heeft hy (namelijck Cæsar) aen Cajus Fabius gegeven/ om naer de Morinos te voeren: een ander aen Quintus Cicero/ naer de Nervios: een derde aen Lucius Roscius naer de Elsuos: het vierde heeft hy bevolen te verwinteren met Caius Labienus in 't Lantschap van Rheims/ op de grensen van Trieren: ende drye heeft hy'er geleydt in Belgium/ onder Marcus Crassus / Lucius Munatius Plancus / ende Caius Trebonius. Een weynigh te voren in 't selfde Boeck/ spreeckende van Groot-Britannien/ seght hy: De Zee-kust van Britannien werdt by die bewoont / die om te rooven ende Oorlogh te voeren / uyt Belgium over ghekomen syn / ende meest alle de namen voeren van de self de Steden/ uyt de welcke zy eertijdts gesproten syn. Hier ziet men voor eerst wel duydelijck / dat Cæsar onder den naem Belgium niet een Stadt alleene / maer verscheyden Steden begrijpt: Ten tweeden / dat hy evenwel daer by niet en verstaet geheel Gallia Belgica / dewyle hy de Morinos/ Nervios/ Essuos / ende Rhemos / wel uytdruckelijck van Belgium onderscheydt / welcke Volckeren nochtans hy/ ende alle andere geloof-waerdige oude Schryvers / onder die van Gallia Belgica tellen ende stellen. Het is dan soo klaer als de Sonne / dat Belgium maer een deel en is van Gallia Belgica / dan wat deel het is/ en kan men so heel grondelijck niet seggen. Dat het Bavais in Henegouwen met het Landt daer omtrent geleghen niet en zy/ blijckt daer uyt / dat het selve Bavais in 't Lant van de Nervios gelegen is / welcke Cæsar van Belgium uytsluyt. Jck en geloof oock niet (seght Ortelius) dat het de Bellovaci oft die van Beauvois in Picardien zijn: maer veel eer dat het zy dat deel van Gallia Belgica / 't welck de Zee allernaest leyt/ende sich uytstreckt naer 't Noorden / alwaer men die groote watervloeden heeft / naemelijck den Rhijn/ de Maes / ende de Schelde / welcker monden en uytgangen bequame gelegentheyt geven om in Zee te komen/ ende van daer in Britannien over te varen. Maer sal yemandt mogen vragen/ is Belgium maer een deel van Gallia Belgica/ wat noemt ghy dan Gallia Belgica / ende binnen wat palen is 't selve Landtschap hier voortijdts beslooten geweest? Om hier op te antwoorden moeten wy de saecke wat hooger verhalen. De Romeynen begrepen onder den naem van Gallia niet alleen het gene wy nu ter tydt Vranckrijck noemen / maer al het Landt datter gelegen is tusschen den Rhijn / de groote Zee Oceanus / de Pyreneische Bergen/ (welke Vranckrijck af-scheyden van Spaenjen) de Middellandtsche Zee/ en 't geberghte Apenninus tot Ancona toe. Dit Gallia deelden zy af in twee deelen. Het eene (by haer genaemt Gallia Cisalpina/ oft aen dees zyde 't Geberghte) wort huydensdaeghs onder Jtalien ghereeckent / ende meestendeel Lombardia ghenoemt. Het tweede (namelyck Gallia Transalpina oft aen geen zijde 't Geberg-

te) was

te) was bepaelt met den Rhijn / de Zee Oceane / de Pyreneische Bergen / de Middellandtsche Zee / ende de Alpes / oft Bergen die Vranckrijck af-scheyden van Italien ende Hoogh-duytschlandt. Nu dit Transalpijns ofte overbergigh Gallia was wederom in drie deelen ghedeelt / daer van 't eene bewoont werdt by de Aquitanen / het andere by de Celten / ende het derde by de Belgen. Van Aquitania ende Celtica en sullen wy hier niet spreecken / als zijnde buyten propooste / maer Belgica / ofte het deel vã de Belghen bewoont / was besloten tusschen de groote Zee / den Rhijn / de Marne / ende de Seyne: Soo dat het gene wy nu Neerlandt oft de 17 Landen noemen / (naer het schryven van Guicciardin) maer en maeckt de helft ofte weynigh min van oudt Belgica. d'Andere helft (waer inne onder andere begrepen zijn de Fransche Landen van Picardie / Champagne / ende Normandie / doch also dat de twee laetste niet gheheel daer onder en behooren) wort bezeten by den Coninck van Vranckrijck / de Hertogen van Lorreine / Gulich / ende Cleve / de Aertsbisschoppen van Mentz / Trier / Colen en Camerijck / den Bisschop van Luyck / ende sommighe andere Princen en Potentaten. De oude Belgen waeren gedeelt in vijfthien principale Natien ofte Volckeren / eenige van de welcke wy hier voren Julius Cæsar genoemt hebben / de andere mach men lesen / so by den selven Cæsar / als by den Wereld-beschryver Strabo / ende andere Autheuren meer / behalven dat zy oock meestendeel uytgedruckt worden in ons tegenwoordigh Caertjen.

Waer van dat de naem Belgium ende Belgica zijnen oorsprouck heeft / staet mede in geschille. Eenige brengen hem af van 't woort Belgen oft Welgen / 't welck in oude Belgische taele beteeckent een vreemdelingh. Een ander seer gheleert Man meent hy kome van Belgen oft Balghen / dat toornigh zijn ende vechten te segghen is. Onse Nederlandtsche Jaer-boecken ofte Chronijcken doen hem bloeyen Belgis / voor-tydts de Hooft-stadt des Gantschen Lands: maer welcke die geweest zy / ende waer ontrent gelegen / is mede onseecker / want de eene maeckter Bavais af / een stedeken (so geseyt is) in Henegouwen: d'ander wederom Veltstecke / een Dorpken by Oudenaerde in Vlaenderen. Immers die den naem af-brenghen van de Stadt Belgis (welcke nochtans niet vermaent en wort by eenige naem-kondighe Schryvers) hebben tot haren medestemmer Isidorus Aertz-Bisschop van Sevilien / die lib. 14. Origin. cap. 4. seght: Belgis is een Stadt in Gallia / van dewelcke het Landtschap Belgica synen naem heeft: ende den Grieckschen Schryver Hesychius, die al voor Isidorus geseydt heeft / Belgaios komt van de Stadt Belges.

Om nu oock wat aen te roeren van den oorspronck ende zeden der oude Belgen oft Nederlanders / wy lesen by Julius Cæsar in syn tweede boeck dese woorden: Hy (Cæsar) bevondt dat de Belghen meestendeel ghesproten waren vande Duytschen / ende dat zy van oudts hier over den Rhijn gekomen synde / om der vruchtbaerheyts wille van 't landt / aldaer neder geslaghen waren / ende de Gallen / die'er te voren woonden / verdreven hadde. Ende stracx in 't beginsel van 't eerste Boeck. Van alle dese (seght hy / spreeckende vande Volckeren van Gallia) syn de Belgen de dapperste / en den Duytschen over Rhijn woonende aldernaest ghelegen / met de welcke zy oock ghestadighlijck oorloghen. Strabo, Titus Livius, Polybius, ende Diodorus Siculus verhaelen vande Belghen als volght: Sy hebben Rydt ofte Wapen-rocken / draghen langh hayr / hare broecken syn onder open. In plaetse van rocken draghen zy een open kleedt met mouwen / komende tot aen de schamelheyt. Haer wolle is rou ende hayrigh / maer by naest tot op de huyd toe afgeschoren. Hier van weven zy dicke rijd-rocken / die zy Lænas noemen. Haere wapenen sijn een langh Sweerdt / na de mate van yeders Lichaem / hangende aen haer rechter syde een lange Schild / Lancen / ende Worppijlen. Sommige gebruycken oock Boghen ende Slinghers. Sy plachten oock met honden te vechten / maer waeren voor al seer kloeck te paerde. Deselve Strabo, Cæsar, ende Posidonius segghen voorder: Sy legghen noch meest plat op d'aerde neder. Als zy eten / sittense op honden oft wolven vellen / ghespreyt op seeckere leeghe bancxkens / oft langhs de Aerden heen. Haere tafelen sijn weynig van der Aerden verheven. Haere spijse is meest toe-gemaeckt met melck. Sy eten alderley vleesch / doch meest Swijnen-vleesch / soo versch als gesouten. Die aen de Zee oft binnen-wateren woonen / rechten visch op. Hare huysen sijn rondt / ghemaeckt van plancken ende horden / meest in Bosschagien / oft omtrent eenighen watervloet. Cæsar, Pomponius, Mela, ende Diodorus getuyghen / dat haere begravinghen ende uyt-vaerden / nae de maniere der Gallen / seer kostelijck toe-gingen / ende al wat zy meynden dat den af-gestorvenen in zijn leven best behaeght hadde / dat pleghense met zijn doode lichaem te verbranden. Ja die den dooden liefst ghehadt hadden / sprongen mede in 't vyer / ende geloofden dat zy met hem souden leven. Sommige wierpen oock Brieven in 't graf daer het overblyfsel in begraven werdt / als of d'overleden die soude ghelesen hebben. Want zy hadden 't gevoelen van Pythagoras in-ghedroncken / de welcke dreef dat de zielen onsterffelijck waren / ende na sekere jaren weder in andere lichamen soude verhuysen. Strabo ende Diodorus schryven oock / dat als zy raedtslaeghden van eenighe sware

toekomende saecken / so gebruyckten zy een wonderbaerlijcke ende ongeloofl ijcke maniere van Offerhande. Sy offerden neffens den Outaer oft plaetse daer toe bereyt een levende Man / die zy met een swaerdt op zijn middel-rift treften / ende als hy dan viel / soo wisten zy uyt den val ende gestaltenisse van zijn gebroocken leden / als oock uyt het vlieten van zijn bloedt / door een oude waer-neminghe / toekomende dingen te voorseggen. Sy en plachten geen Godtsdienst ofte offerhande te doen sonder Philosooph / want zy meynden dat de heylige diensten geschieden moesten by luyden die kennisse hadden van de Goddelijcke naturee. Plinius verhaelt noch een ander wyse van Offerhanden by haer eertijdts gebruyckt. Als zy onder een boom alle dingen reedt gemaeckt hadden brochten zy twee witte Stieren / welcker hoornen dan eerst ghebonden wierden. De Priester / in 't wit gekleedt zijnde / klom op den boom / ende sloegh de stieren met een goude bijl ofte barge dat zy bloeden / het bloedt werdt in een wit kleedt ontfangen / ende dan werden de Offerhanden voorts geslachtet / ende elck badt / dat Godt den gever zijne gaven wel wilde laten gelucken. Sy geloofden dat de onvruchtbare beesten / van dit bloet drinckende / vruchtbaer wierden / ende dat het oock goedt was tegen alderley vergif. Dit meynen wy dat den verstandigen Leser genoegh sal zijn / om de gelegentheyt van Oud-Nederlant ofte Gallia Belgica te verstaen. Nu komen wy voorts tot de beschryvinge van nieu Nederlandt / ofte de 17 Landen / die wy eerst in het gemeyn / ende daer na elck besonder sullen over-loopen.

Generale Beſchrijvingh
DER
NEDERLANDEN.

E landen, die wy tegenwoordigh voorgenomen hebben te beſchrijven, worden geſeyt ſeventien in getal te zijn, meer, om datmen daer den Princen ſeventhien titelen van toe-geſchreven heeft, als om eenige andere merckelijcke redenen. Want anders op gemeene vergaderingen, en als 'er van 's Princen wegen voor-geſlagen wiert van eenige Contributien oft diergelijcke laſten, en plegen de landen in ſulcken getal niet te verſchijnen, noch te contribueren, maer 't Hertoghdom van *Limburgh* met ſijn appendentien, en 't *Marck-Graeſſchap des H. Rijcx*, oft van *Antwerpen*, ſtemden en contribueerden met en onder Brabandt. 't Graeſſchap *Zutphen* maeckte het vierde quartier van *Gelderlandt*: daer-en-tegen *Doornick*, en het *Doornickſche*, mitſgaders *Rijſſel, Douay*, en *Orchiers*, (die anders ſteden en leeden ſijn van *Wals-Vlaenderen*) hadden hare ſtemmen, en contribueerden à part oft beſonderlijck. *Valencijn* (anders een Stadt en Lidt van *Henegouwe*) ſtemde en contribueerde op hem ſelven. Dan wy ſullen in onſe Beſchrijvingh deſe ordre van Titelen volgen, het Landſchap *Brabandt*, *'t Marck-Graeſſchap des H. Rijcks*, 't Landſchap *Limburgh, Mechelen, Vlaenderen, Artoys, Henegouwe, Lutzenburgh, Namen, Gelderlandt*, en 't Graeſſchap *Zutphen*, vorders het Landſchap *Hollant, Zeelant*, 't Sticht *Vytrecht, Vrieſlandt, Over-Yſel* en *Groeningen*. Deſe landen worden gemeenlijck *Nederland* genoemt, en dat van wegen hare nederige en lage gelegentheyt, ten aenſien van *Duyts-landt*, en andere hooge landen, daer ſy aen grenſen. De *Italiaenen, Spanjaerts*, en andere Weſterſche Volckeren, noemenſe *Flandra*, ofte *Flandres*, nemende (door een oneygentlijcke wijſe van ſpreken) het deel voor ſijn geheel; want anders is *Flandres* oft *Vlaenderen*, den eygen naem van een van de voorſeyde ſeventhien Provintien, het welcke oft door ſijne grootheyt en voortreffelijckheyt, ofte (dat waerſchijnelijcker is) om dat 'et den voorſz. Weſterſche Volckeren naeſt gelegen, en daerom oock beſt bekendt is, ſijnen naem aen alle d' andere Landen heeft mede-gedeelt. Men noemt deſen Landen oock *Neder-duyts-landt*; hoewel ſy nochtans, na de palen en grenſen by d' Oude geſtelt, niet onder *Duyts-landt*, maer onder *Gallia Belgica* zijn gerekent geweeſt, uytgenomen alleenlijck *Vrieſlant*, en weynigh andere ſtucken.

Dit *Nederlant* is bepaelt met d' Oceaenſche Noord-zee, met het Graeſſchap *Embden*, en de Riviere *Eems*, het Landt van *Benthem*, en *Weſtphalen*, de landen van *Gulich* en *Cleef*, de Biſdommen van *Ceulen* en *Trier*, het Hertoghdom van *Loraine*, en 't Koninkrijck van *Vranckrijck*. Binnen de ſelve palen is mede begrepen het Aerts-Biſdom van *Camerijck*, het Biſdom van *Luyck*, en mogelijck eenige andere ſtucken, die onder de ſeventhien Provintien niet en behooren.

Nederlandt, na de reeckeningh van *Guicciardijn*, die (hoewel een Italiaen zijnde) het ſelve beter en nauwer beſchreven heeft, dan eenigh Nederlander ſelfs, begrijpt in 't ronde omtrent de duyſent Italiaenſche, dat is weynigh min oft meer als drie hondert veertigh Nederlandſche mijlen. In deſen omloop teltmen over de twee honderdt bemuerde Steden, welcker veele ſeer machtigh en vermaert zijn, als met namen, *Leuven, Bruſſel, Antwerpen, 's Hertogen-Boſch, Mechelen, Lutzenburg, Nimmegen, Gent, Brugge, Doornick, Rijſſel, Atrecht, Valencijn, Bergen in Henegouwe*,

A Dor-

Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Middelburgh, Namen, Zutphen, Leeuwaerden, Vytrecht, Deventer, Groeningen, en meer andere, die elck in haere respective Landtschappen breeder sullen beschreven worden. Behalven de voorseyde bemuerde Steden sijnder in *Nederlandt* noch over de hondert vijftigh plaetsen, die Stadts-recht en Privilegien hebben, en voor den eersten en laetsten oorlogh, die 't platte landt seer bedorven heeft, sonderling in Vlaenderen, (dat meer dan d' een helft ontvolckt is) waerender over de ses duysent drie hondert Dorpen met Klock-toorens, behalven veele ontelbare Gehuchten, Heeren-huysen, Sloten en Kasteelen.

De Macht van dit *Nederlandt* is al over veele jaren soo groot geweest, dat niet alleen Keyser *Carel de V.* (by wiens tijden de seventien Provintien eerst alle onder een Prins ghekomen zijn) maer al langh voor hem, sijn Overgroot-Vader, Hertogh *Carel van Bourgondien*, toegenaemt de *Stoute*, een Koninckrijck daer af gesocht heeft te maken, onder den Tytel van 't *Koninckrijck van Bourgondien*. Maer om dat yder Landt Souverain was, en niet alleen verscheyden elle, maet en gewicht, maer oock besondere rechten, wetten, en privilegien hadde, en daer beneffens sijnen Prins, noyt andere dan bepaelde macht over sich had willen consenteren oft verstaen, so is sulcx achter gebleven. Maer sijn evenwel diergelijcke eersuchtighe voorwendinghen de principaelste wortel en oorsaeck geweest van den langdurigen oorlog, naderhandt tusschen de landen en hare Prinçen geresen. Dese macht, als oock den rijckdom, neeringh en welvaert van de Nederlanden bestaet meest in de Schipvaert en Visscherye, sonder welcke twee onuytputtelijcke Mijnen, de Landen nauwlijcx en souden vermoghen soo ongeloofelijcken ghetal van volck, als daer in is woonende, onderhouden. Wat de Zee aengaet, die is haer soo bequamelijck en geriefelijck geleghen, dat men uyt *Hollandt* in twee daghen en soo veel nachten met een goede windt zeylen kan tot in *Noorwegen*, binnen vijf oft ses daghen in *Deenmarcken*, en van daer voorts in *Sweeden, Pruyssen, Lijflant*, en andere quartieren van d' Oostersche Zee. Westwaerdt kanmen in weynigh uyren in *Engelandt* varen, en voorts binnen 4.6.8.10.12. oft 14 dagen in *Vranckrijck* en *Spanjen*, na dat dan de Haven der selve Landen verre oft na by gelegen zijn. Op dat ick hier niet spreke van de Havens in de *Middelantsche Zee*, selfs tot *Constantinopolen* en *Soria* toe, noch van die van beyde de *Indien*, so Oost als West, om alle de welcken te bezeylen, dese Landen wonderlijck wel gelegen en bequaem zijn. Dese goede gelegentheyt nu, weten de Nederlanders seer wel waer te nemen, en tot haer voordeel en profijt te gebruycken, het welck een oorsaeck is dat de Landen, insonderheyt *Hollandt* en *Zeelandt* uytnemende Schip-rijck zijn, en schijnt by na ongeloofelijck, alhoewel 't nochtans waerachtigh is, dat uyt die twee Landen alleene bywijlen seven oft acht hondert groote Schepen teffens gezeylt sijn op Koopvaerdy Oostwaerts: behalven die Westwaerts op *Engelandt, Vranckrijck, Spanje*, de *Eylanden* en kusten van de *Middelandtsche zee*, en beyde de *Indien* handelen, mede sijnde in merckelijcken ghetal. De Visscherye, en insonderheydt de Haringh, Cabeljauw, en Salm-vanghst, wordt hier soo sterck gedreven, datter alleen ten Haringh varen tusschen de seven en acht hondert Schepen, soo Buyssen en Dogbooten, als andere, doende gemeenlijck drie reysen des Jaers, en inbrengende door de bandt, (soo *Guicciardijn* van sijne tijden, en voor de eerste troubelen schrijft) elck omtrent 70 lasten Haringhs, makende t' zamen over de vijftigh duysent lasten, welcke verkocht worden, (soo 't gemeenlijck gebeurt) tusschen de 90 en 100 guldens 't last. Den Gunstigen Leser kan lichtelijck rekenen, hoe veel goudts dat uyt dese Zee-mijne getrocken wort. De Cabeljauw en Salm-vangst bedroeg ten selven tijde over de seven hondert duysent kroonen 's jaers, van twee guldens 't stuck. By dese Zeevaerd generen sich niet alleenlijck het Scheeps-volck selve, die ongeloofelijck veel in getal zijn, en in rappigheyt en behendigheyt ter Zee alle Natien van de gantsche Werelt te boven gaen, maer oock veel Steden en Dorpen met wijf en kindt, die sich bemoeyen met Schepen te timmeren, en allerley scheeps gereetschap daer toe te maecken, met Netten te breyen, en dierghelijcke handtwercken meer. Voor een derde Mijne van dese Landen machmen wel stellen de uytnemende kloeckheyt en neerstigheyt der Inwoonderen in 't maecken van allerhande Manifacturen, als namentlijck wolle en linne lakenen, saeyen, bombasijnen, fusteynen, alderley krameryen, en

andere dingen meer, hier te lang om verhalen, die soo ter Zee, als te Landt met groote menichte vervoert en verhandelt worden, niet alleenlijck op *Spanje*, *Italien*, *Duyts-landt*, en andere Landtschappen in Europa, maer oock op *Barbaryen*, *Guinea*, en so *Oost* als *West-Indien* selfs. En met dit kort verhael van de macht der *Nederlanden*, sullen wy ons tegenwoordelijck vergenoegen, alsoo de enge palen onser Beschrijving geen volkomen discours daer van en kunnen vatten. Dit alleenlijck willen wy uyt *Guicciardijn* daer by doen, dat in sijnen tijdt de ordinarise en extraordinarise inkomsten van den Prince van dese 17 Provintien, niet min bedroegen, als die van den Coningh van *Engelandt*, uytgenomen de goederen van d Engelsche Kercken, die de selve Coningh alsdoen aengetrocken en hem selven toegeeygent hadde.

De Lucht van dese Landen, hoewelse doorgaens wat grof en vochtigh is, is nochtans gesont en bequaem tot de verdouwing van de spijse, maer voor al seer dienstelijck tot de voortteelingh van allerley gedierten en vruchten. De Somer isser schoon, geneugelijck en vermakelijck, want behalven andere eygenschappen, soo en isser de hitte niet al te groot en overmatigh, en men wort 'er weynigh gequelt van vlieghen, muggen, en soodaenighe onghedierten, uytgenomen in *Zeelandt*, daerse tamelijck veel zijn. Het dondert 'er en blixemt 'er weynigh, ten aensien van andere landen, en veel min weet men 'er te spreken van aerdbevingh, want soo de koude des luchts als de laeghte des landts en kunnen sulcx natuerlijcker wijse niet lijden. De Winter isser gemeenlijck langh, windigh, koudt en scherp, sonderlingh op een Noord-ooste-windt, maer als de windt uyt 'et Zuyden oft Zuyd-westen waeyt, ('t welck soo *Cæsar* schrijft wel gebeurt de drie deelen van het jaer) soo verandert de koude in regen.

De Lands-douwe is in *Nederlandt* meestendeel plat, en met weynigh heuvelen, veel min bergen versien, behalven in *Lutzenburgh*, *Limburgh*, *Namen*, en sommighe gewesten van *Henegouwe*, daer 't tamelijck berghachtigh en vol heuvelen is. In een goet deel van *Brabant*, *Duyts-Vlaenderen*, *Gelderlandt* en *Over-Yssel* is 't zandachtig, maer voorts doorgaens wel gebouwt, en seer vruchtbaer van alderhande gewas. In *Walsch-Vlaenderen*, *Artoys*, *Henegouwe*, en *Zeelandt* wast overvloedigh veel schoone Tarwe, die in *Gelderlandt* mede niet en ontbreeckt. Wat de boom-vruchten belanght, daer wassen over al veel Peeren, Appelen, Pruymen en Kerssen, welcke laetste van *Plinius* selve gepresen werden. Moerbesien, Persicken, Vroeg-persen, Wal oft Okernooten, Haesnooten, en Mispelen zijnder overvloedigh. In sommighe gewesten vallen oock eenige Castanien, Vijgen, Granaet-en Oranjeappelen, Olijven, en dierghelijcke edele vruchten en wassender wel niet, van wegen de koude, maer wordender overvloedig genoeg uyt *Spanje* en andere vreemde landen ghebracht. Men vinter meest over al, soo in steden als op dorpen verscheyde geslachten van Wijndruyven, maer onbequaem om wijn 'er van te perssen, evenwel omtrent *Leuven*, in 't lant van *Namen*, en in 't Hertoghdom van *Lutzenburg*, vallen eenige doels kleyne en suere wijntjes, door dien de druyven niet en kunnen komen tot haere behoorlijcke rijpigheyt. Boomen om timmerhout en branthout af te maken, vindtmen hier veelderley, door de bandt seer hoogh, schoon, en goedt, met name veel linde-boomen, welcker koolen seer bequaem sijn om buspoeder daer van te maken. In 't bosch van *Ardennen* wassen veel Ypen-boomen, diemen oock op den wegh tusschen *Namen* en *Hoey* vindt, hier af maecktmen seer schoone bogen, maer het sap daer van is vergiftigh, na 't getuygenis van *Iulius Cæsar*, welcke schrijft, dat den Koning *Cartivulcus* hem selven met dit vergif om 't leven gebragt heeft. Voorts hebben sy hier eenen boom die dese landen schijnt eygen te wesen, in de Nederlantse tael genaemt *Abeelen*, en is een soort van witte Popelier. Dese vintmen voornemelijck veel in *Brabandt*, daermender alderley hout-werck af draeyt, sonderlingh binnen *Brussel*. Wat aengaet de Hof oft Moes kruyden, die vallen hier te lande soo goet en schoon, ja moghelijck beter als in Italien, gelijck mede verscheyde soorten van Pompoenen, Comcommers, Artisocken, Cardons, Asparges, en andere Hofse frayigheden, daer van 't zaet en de planten wel eer uyt Italien herwaerts overghebracht is gheworden, maer de vruchten sijnder althans ten minsten soo goet als daer.

Daer en is geenderley aert van Vee, (behalven Buffels) of men vintse hier overvloedig veel; onder andere sijnder de Ossen seer groot, voornemelijck in *Hollandt* en *Vrieslandt*, daerse soo uytnemende

nemende swaer zijn, datmen 'er dickwils vint, die vijftien oft sestien hondert pont wegen. Ja den Graef van *Hoogstraten* wierdt eens een Vriesschen Os vereert binnen *Mechelen*, welcke woeg over de vijf-en-twintig hondert pont, en wiert derhalven tot een gedagtenis in't inkomen van sijn Palleys na't leven afgeschildert met dagh en datum daer by. De Schapen sijn hier mede heel groot, en soo wel 't Schapen als Ossenvleesch isser so uytnemende goet van smaeck, dat men na 't oordeel van sommige Ouden, en na den smaeck van veelen deser tijt, sijns gelyken niet en vint, 't en waer dat men seggen wilde, het Engelsche Ossen-vleesch dat van dese landen te overtreffen. Het Vee set hier dapper voort en vermenigvuldight in korten tijdt, dat 'et wonder is; de Paerden sijnder seer sterck, schoon en groot, insonderheyt in *Vlaenderen*, *Hollant*, *Zeelant* en *Vrieslant*. De wolle val t'er te lande ghemeenlijck wat grof, 't welck veroorsaeckt wordt eensdeels door de Lucht, eensdeels door dien de weyden so vochtigh en voedtsaem zijn. Mijnen van Goudt en Silver en heeft men hier niet, maer wel eenighe van Yser, Loot, en Koper. Pastel, oft andere kruyden om te verwen vallender weynigh, maer overvloedigh veel Meede oft Krappe, besonder in *Zeelandt*.

Dese *Nederlanden* sijn bewaert met veele schoone Rivieren, waer door sy des te bequamer gelegentheyt hebben, om met alle de besonderste Landtschappen van Europa te handelen. De voornaemste sijn den *Rhijn*, de *Maes*, de *Scheld*, en de *Eems*, die hier al te samen in zee vallen. Den *Rhijn* komt af uyt 'et Switsersche gebergte, en loopt dwars door *Duytslant*, tot dat hy eyndelijck sijnen naem in de *Maes* omtrent *Krimpen* verliest. De *Maes* heeft haren oorsprong uyt den Bergh *Vouge*, by *Cæsar* ghenoemt *Vogesus*, op de Landpalen van *Langres*, niet verre van de bornen oft fonteynen daer de *Seine* en *Marne* uyt vlieten, en valt tussen *Gravesand* en den *Briel* in de Noord-zee. De *Scheld* valt uyt *Picardien* in't lant van *Vermandois*, van een Berg, daer oock de *Somne* en *Sambre* uytspruyten, en verdeeldt haer by *Saeftingen* omtrent vier mijlen van *Antwerpen* in twee armen oft tacken, met den eenen vloeyt sy in de zee, tusschen *Sluys* in *Vlaenderen*, en 't Zeeusche Eylandt van *Walcheren*, verkrygende tusschen weghen den naem van de *Hond*: met den anderen onderscheyt zy de Zeeusche Eylanden in beooster en bewester-Scheldt, verliesende haren naem, tusschen *Schouwen* en *Walcheren* voornoemt; daer zy haer vermengt met de Zee. De *Eems* heeft haer born in *Westphalen* omtrent het Dorp *Wiedenburg*, en valt een weynigh beneden *Embden* in de Noordzee. Dese vier groote, en, om so te spreken, koninckliјcke Rivieren ontfanghen meest alle d'andere vloeden daer de *Nederlanden* mede bewatert zijn, wesende altesamen seer Vischrijck, en daer in gelykende hare by-gelegene Zee.

Op de Hooge Landen is *Nederlandt* verçiert met vele schoone en lustigeŐsschen. Het naem-kundigste is dat van *Ardennen*, noch ter tijdt wel 't grootste van heel *Gallia*, maer nochtans nergens na so groot als hier voortijts, door diender veel lands afgebouwt en bewoont is geworden. Daer het sich hedendaegs alderwijdst uytstreckt en dichtst beplant is, is van de Stadt *Theonville* in *Lutzenburgh* af, tot omtrent die van *Luyck*, wesende dertigh mijlen weegs, weynig meer oft min. Dit Bosch is met ontallijcke veel hooge en dicke boomen beplant, die het niet min schoon en geneugelijck, als nut en profytelijck maken. D'ander Bosschen gaen wy kortheyts-halven voorby, dan moeten kortelijck aenroeren dat van *Sonien*, 't welck in Brabandt geleghen is dicht by *Brussel*. Dit Bosch begrypt in sijn omloop bet dan seven mylen, te weten acht duysent bunder landts, waer van alle Jaers gevelt en afgehouwen worden net hondert bunders, die den Prinçe des landts voor de troublen plachten in te brengen omtrent vyftigh duysent guldens des Iaers. Daer ligghen verscheyde Dorpen in en om, met veel schoone Kloosters en Abdyen. Alle dese Bosschagien sijn vol van allerley soorten van Wild, als Herten, Hinden, Dassen, Rheën, wilde Verckens, Hasen, Conynen, en diergelycke. Wolven, Vossen, en Bonsingen en gebrekender in sommige gewesten niet, maer om dese te wederstaen, is't landt wel versien van goede Honden, als Hasewinden, Bracken, Spiljoenen, en wat des meer is.

Men heeft in *Nederlant* oock alderhande gevogelte, als Pauwen, Reygers, Swanen, Oyvaers, Gansen, Enden, Hoenderen, soo Inlandsche, als Lombaertsche en Calcoensche, Duyven, Snippen, Partrysen, Quackels, en wat voor kleyne voghelkens niet? Roofvoghels, en daer men mede ter jacht gaet, als Arenden,

Gieren,

Gieren, Valcken, en Sperwers, sijnder met menichte.

Het volck van *Nederlandt*, is doorgaens groot, sterck, fraey, wit, en wel gemaeckt, aerdende in elck Landtschap soo wat nae hare gebueren, als Oostwaerts nae den Oosterlingh, Zuydwaerts na den Hooghduytsch, en Westwaerts na den Fransman. Sijn dappere en grootmoedige krygs-lieden soo te voet als te paert, en soo te water als te landt, insonderheydt als sy geleydt worden van een strijdtbaer en manhaftig Capiteyn, soodanighe alsser by haerlieden nimmermeer en ontbreken. Van hare sonderlinghe kloeckheydt in de Zeevaert hebben wy hier vooren geroert, en wat aengaet de traffique oft koophandel, daer toe sijn sy immers soo seer genegen, en niet min in ervaren als eenige Natie van de werelt, ja haer gantsche Landt is genoegsaem daer op gegrondt en gesticht. Sy zijn seer vernuftig, geestigh, en behendig om yets te vinden, daer beneffens seer arbeydtsaem en neerstig om 't gene sy gevonden en gheleert hebben in 't werck te stellen, en door geduerige oeffening langs soo meer te verbeteren. Dit betuygen niet alleenlijck de verscheyde ambachten en handtwercken, die sy uyt andere Landen in het hare getrocken hebben, selfs tot 'et maken van Syde en Fluweele Lakenen toe, maer oock en voornemelyck de heerlycke en voortreffelycke konsten by haer eerst gevonden en versint, oft immers weder opgerecht, na dat sy waren vervallen. Haren vondt is, de hooghnoodighe en Godlycke konst van 't Boeck-drucken, welcke zoose by der Griecken en Romeynen tyden aen den dagh gheweest hadde, noch 't verloop der eeuwen, noch de plompheydt en ongeleertheydt der menschen en soude machtigh gheweest hebben ons te berooven van soo veel heerlijcke boecken en schriften, die wy nu tot onser onuytsprekelijcker schade moeten missen. Haren vondt is de menginge van den Olye onder de Verwen, een lofwaerdige en gants noodige saeck om de Schilderyen te doen dueren, en, by manier van spreecken, te vereeuwighen, eerst bedacht binnen de Stadt *Brugge*, in 't Jaer 1410, by den vermaerden Schilder *Iohan van Eyck*. Haren vond is de Glas-schrijvery, of konst van alderhande coleur op Glas te backen, soo datse noch door regen, noch door windt en vergaen, gelijck zy wel eer plachten, als mense mengden met Gom en diergelijcke substantien, door welcke konst soo veel Kercken en Huysen grootelijcks verçiert en verheerlijckt worden. Haren vond sijn de Tapisseryen van so veelderley soorten, de Saeyen, Offetten, gefriseerde Lakenen, en meer andere, niet min dienstelijcke als profytelijcke fraeyigheden. Het Weeven en bereyden soo van Lijnwaet, als veelderley soorten van wolle Lakenen, hebben sy aen dees zijde van de Berghen alder-eerst begonnen op te stellen en te oeffenen, en door haer sijn de selve konsten, als oock die van 't Verwen, eerst in *Engelant* voort geplant, want het is seker, en d'Engelsche selve bekennent, dat sy haer in de *Nederlanden* plachten te komen voorsien van Lakenen, tot den jare 1404 toe. Sy sijn d'eerste die de winden haren naem gegeven hebben, welke noch huyden ten dage by alle over-bergsche Natien gebruyckt worden, gelijck dan genoegsaem blijckt uyt de namen selve, getogen en ontleent van de Nederlandtsche tael. Sy sijn d'eerste en voornaemste weder-oprechters geweest van de vervalle Musijck, die sy gebragt hebben tot hare hooghste volmaecktheyt, een konst welcke haer schijnt aengheboren en eygen te wesen, dewijl sy soo wel Mans als Vrouwen van natuer en sonder eenige onderwysingh weten te singen op mate, en niet alleen met der keele, maer oock met allerley instrumenten sulcke melodie te verwecken, en soo meesterlijk om te gaen, datter nauw Koning oft Prins en is in gantsch Christenrijck, oft hy en heeft sijn Hof van Nederlantsche Musikanten en Speel-luyden voorsien. De *Nederlanden* leveren alleen meer konstighe Schilders, Figuer-snyders, Glaes-schryvers, Boumeesters, Beeldsnyders, en diergelyke konstenaers van allerley soorten uyt, als veel Landschappen en Koningrijcken te samen.

De Inwoonders van dese Landen zijn van natueren koel en ghetempert in al het gene dat sy ter handt slaen, ghebruycken voorsichtelijck de Fortuyne, so wanneer zy haer opoffert, en na den loop van de Werelt, sonder dat sy haer, 't sy in voorspoet of tegenspoet seer ontsetten oft veranderen. Sy sijn door de bandt niet al te staetsuchtig, maer verkregen hebbende 't sy met koopmanschappen, oft anders, een redelijck henen komen, en om eerlijck by te leven, soo ontslaen sy sich veeltyts van alle moeyte, en beginnen te rusten, bestedende hare overschietende middelen tot timmeren en bouwen, waer toe sy seer genegen zijn, en levende

oft van de vruchten harer Landen, oft van andere hare renten en inkomsten. Sy en sijn in 't gemeen niet al te seer genegen tot *Venus*, een af keer en schrick hebbende van overspel en ongheoorloofde min. Haer toorn en gramschap is langsaem en gematight. Van hoveerdigheyt en nydigheyt en laten zy haer niet lichtelick verheeren. Dit maeckt haer Burgerlijck, mewaerdigh, vriendelijck, open-hartigh, en bly-geestigh in alle geselschappen. Maer vromelyck sijn zy wat spottende, en schieten den anderen geerne wat toe, waer in zy somtijts de mate te buyten gaen, en geen oft kleyn respect draghen. Sy sijn gierigh, daerom zy oock geerne vreemde Landen besoecken, soo dat men in geene hoecken van de bewoonde Wereldt en komt, of men vinter altyt eenige Nederlanders. Syn lief hebbers van nieuwigheden, en daer door goet te bedriegen, want uyt nieus-gierigheyt gelooven sy al wat men haer zegt. Als zy beginnen quaet achterdencken op ymandt te krygen, zoo en latense het zelve niet lichtelyck varen. Syn wat hoogh in haer wapen, en groot-sprekende. Weynig besorgt voor een anders profyt, en haest vergetende de ontfangene weldaedt, waer door zy oock kleyne liefde hebben tot haren Naesten. Wel is waer, dat zy oock het ontfangen leedt niet lang en onthouden, en selden een quaet hert dragen tegen die er vertoornt hebben, zo ver is't van daer, dat zy hare nakomelingen by Testament belasten zouden, hare wraeck-gierigheyt uyt te voeren, zoo de *Italianen* veeltijds gewoon sijn te doen. Door de bandt zyn sy wat te zeer genegen tot den dranck, daer zy groot vermaeck in hebben, maer so zeer niet als haer nagebueren de *Hoogduytschen*. Dit gebreck, zeyt *Guicciardijn*, is in haer eenighsints te verschoonen, want dewyle de lucht van haer lant meest altijt vochtigh, betrocken en swaermoedigh is, zoo en zouden zy nauwlijcks bequamer middel weten te bedencken, om den tijt en de melancolie te verdryven, als den Wyn: doch was te wenschen, dat zy daer by bedochten het oude spreeckwoordt, *Al te veel is onsoet*. Gelyck zy dan, om de waerheydt te spreken, meest altemael, maer zonderling, die van eenigen staet en qualiteyt zyn, 't zedert eenige Jaren herwaerts, haer begonnen hebben van het overmatig drincken te speenen.

De Vrouwen, behalven datze schoon, wel-gemaeckt, en fraey op haer leden zyn, zyn oock seer vriendelyck, beleeft, en bevalligh in al haer doen en laten. Want dewyl zy haer, (na de zeden des landts) al van haer kintsheydt aen beginnen met ygelyck een te verkeeren, zo vallense oock door zoodanigen ommegangh by alle gezelschappen des te vlytiger en vrymoedigher: maer niet teghenstaende dese groote vryheydt, en laten zy geensints hare kuysheyt en eerbaerheyt zorgvuldelyck te bewaren. Sijn sober, altyt doende, en zeer besorgt, haer bemoeyende niet alleen met het huyshouden, ('t welck het Manne-volck hier te Lande sich weynich aentreckt) maer oock met koopen en verkoopen, waer toe zy de handt en tongh zo wel gebruycken, als de Mans, en dat met zulcken verstandt, yver en bequaemheyt, dat veel mannen, besonder in *Hollant* en *Zeelandt*, hare Huysvrouwen met al haer handelingh laten begaen, zonder sich ergens in te moeyen. Daer benevens den aengeboren zucht, dat de Vrouwen ghemeenlyck hebben tot heerschen, is d' oorsaeck dat zy al vry wat te trots en wederwaerdig zyn, geerne de meester maken en commanderen.

In haer huyshoudingh sijn de Nederlanders matigh en spaersaem. Haren gemeenen dranck is Bier. Haer ordinaris broot wort in *Brabant*, *Hollant*, *Vrieslant*, en meest alle de Landen door ghebacken van Rogge, maer in *Zeelandt* en de *Walsche* Landen eetmen geerne broodt datmen verre siet, dat is, wit en van Tarwe. Daer is qualijck een Huys-gesin, of men slachter Jaerlijcks een Os oft twee, en zoo veel Verckens daer toe, elck na sijn macht en gelegentheyt. Sy versien haer oock van Kaes, Boter, gezouten Visch, en andere voorraedt, zoo datze zelden te marckt gaen om versche spyse, 't en zy datze eenige gast-malen wilden houden, en haer vrienden oft goede bekenden onthalen: want dan teeren zy Ruyterlijck en maken groote çier, niet wetende bykans hoe zy de genoode zullen genoegh doen. Hare huysen worden puntigh en klaer gehouden, maer besonder in zommige steden van *Hollandt*, daer de Wyven genoeghsaem haer Paradysen maken van hare huysen. Van alderhande, zo noodich als onnodich en pronckend huys-raedt sijn zy zoo wel, ja veel beter versien, als eenige Natien van de gantsche wereldt.

Sy kleeden haer redelijck wel, lichtveerdigher dan de *Hooghduytschen* doen, volgens der gebueren nieuws-gierigheyt.

Haer

Haer oude en moederlycke tael, (behalven in de Walsche gewesten, als *Artoys*, *Henegouwen*, *Walsch-Brabant*, daer men gebroken Frans spreeckt) is Duyts, een tael, die in oudtheyt, rijckdom, en volkomentheydt alle andere te boven gaet, maer is hart en quaet om leeren voor d'uytheemsche volckeren, die men altijt aen haer spraeck bekent, al haddense schoon thien, twintigh, oft meer Jaren in 't Landt gewoont. Daer-en-tegen de Nederlanders leeren lichtelijck alderhande vremde Talen, en men vint'er die haer *Spaensch*, *Italiaens*, *Frans*, *Hooghduyts* en *Engels* soo gereet en vaerdigh hebben, als of zy in die Landen geboren waren, oft al haer leef dage langh gewoont hadden. Aengaende de *Latijnsche*, *Grieckse*, *Hebreeusche*, en diergelijcke geleerde Talen, daer in sijn zy, haer werck daer af makende, zo ervaren en bedreven, als (niemandt te na gesproken) eenighe andere Volckeren. Men vindt in *Hollandt*, (zeght de wijse *Erasmus* van *Rotterdam*, een geboren *Hollander*) meer luyden van tamelycke oft middelbare geleertheyt, als ergens andersints.

De Nederlanders sijn Godtvruchtige Lieden, en oude Christenen, van d'eerste (zegt *Guicciardijn*) die tot Christum bekeert zijn, en 't Euangelium aenghenomen hebben onder alle de *Gallische* en *Duytsche* Volckeren. Hare Godtvruchtigheyt blijckt uyt zoo veel schoone Kercken, Abdyen, Kloosters, Gast-huysen, en andere Godshuysen, daer de Steden en Dorpen ten platten Lande doorgaens mede verçiert zijn, en ongelijck meer gheweest hebben voor de beroerten en laetste Inlandsche Oorloghen. En hier mede willen wy dit verhael van de Nederlanders en hare zeden staken, en voortvaren tot de Beschrijving van de Politijcke regeeringhe deser Landen, maer eer wy daer toe komen, dewijl de selve Landen door de langhduerige Inlandtsche Oorlogen, eyndelijck met een twaelf-jarigh Bestant, en t'sedert eenige Jaren door de Algemeene Vrede geeyndight, in twee deelen gespleten zijn, soo moeten wy eerst tot meerder licht van den Leser met korte woorden aenwysen, onder wat Heeren en Overheden datse teghenwoordigh staen, en in wat staet dat zy haer t' hans bevinden.

Onder 't gebiedt van den Koningh van Spanje zijn, 't Hertogdom van *Brabant*, (uytgenomen de Steden, *Bergen op-zoom*, *Grave*, *Steenbergen* en *Willemstadt*, het Hertogdom van *Limburgh* met de Jurisdictien van dien,) en *Lutzenburgh*. Daer na de Graefschappen van *Vlaenderen*, (behalven *Sluys*, *Axele*, en *Ardenburgh*, met eenige Schanssen en Sterckten) van *Artoys*, van *Henegouwen*, en van *Namen*. Het *Marck-Graefschap des* H. *Rijcx*, daer van *Antwerpen* de Hooft-stadt is, en de Heerlijckheyt van *Mechelen*.

De Staten Generael der Vrye Vereenichde Nederlanden besitten voor eerst, 't Hertogdom van *Gelderlant*, daer onder gerekent 't Graefschap *Zutphen*, (uytgenomen *Wachtendonck* en *Gelder*, met hare Jurisdictie en Vryheden). Daer na de Graefschappen *Hollandt* en *Zeelandt*, met *Vrieslandt*, *Vytrecht*, *Over-Ysel* en *Groeningen*, en voorts de terstondt verhaelde Steden en Leden van *Brabandt* en *Vlaenderen*, daer den Koning van Spanje, soo geseyt is, niet over en gebiedt.

De Landen onder 't gebiedt van den Koning van Spanje sorterende, en sijn doorgaens in soo bloeyende staet niet, als wel de Vrye Vereenigde Nederlanden, de reden daer van mijns oordeel zijn, om dat de Vrye Vereenigde Nederlanden de open vrye zee hebben, en daer by groote menichte van Schepen, sijnde daer-enboven volck-rijcker, overmidts veel verdreven Inwooners van d' ander Nederlanden haren toevlucht aldaer genomen hebben, op hoope van neeringe, en soo om de vryheyt van hare conscientie, als van de Schipvaert en Koophandel te ghenieten, midts de goede gelegentheyt van de Zee en Rivieren. Hier komt by, dat de selve Landen by den Oorlogh, tegen alle natuer en menschelijck vernuft, seer verrijckt en verbetert zijn, floreerende meer dan sy oyt voor de troubles ghedaen hebben, gelijck sulcx ghenoeghsaem is blyckende uyt de gesterckte en vergroote Steden, Schanssen en kostelijcke Gebouwen. In somma, het Nederlandt in 't gemeen mach sich wel beroemen, naer sijn groote, te wesen het treffelijckste, volck-rijckste, en sterckste Landt van de gheheele Werelt, daer alle Martialisten van geheel Europa haer ambacht geleert hebben den tijdt van ettelijcke Jaren.

Aengaende nu de Politie oft Regeeringh van de seventhien Provintien, die wort so wel in de Provintien staende onder 't gebiedt van den Koningh van Spanje, als in de Vrye Republijcke van de Vereenigde Nederlanden, tot noch toe seer gedreven op den

den ouden voet, eertijts gehouden by de Princen van 't huys van Bourgondien, welcken voet oft forme wy eerst uyt *Guicciardijn* kortelijck sullen voordraghen, en daer na oock aenwysen de veranderingh, die daer in, gheduerende de voorseyde troubles en oorlogen, souden mogen gevallen zijn.

Dese forme dan, wat belangt de namen der Officiers, en d'autoriteyt of macht die de selve gebruycken, komt ten naesten by over een met de Politie van *Vranckrijck*, zijnde 't hoogste ghebiedt in alle saken by den Prins oft Over-Heer, doch besloten en bepaelt binnen 't voorschrift van de Privilegien en Vryheden den Landen van ouds her en buyten alle menschen gheheugenis verleent, welcke daer op meest loopen, dat den Prins, so wanneer hy yet nieuws wil voorstellen, als by exempel, den Landen afvorderen eenige extraordinare schattinghe en behulp-middelen van geldt, oft doen publiceren eenige nieuwe wetten oft ordonnantien daer yets aen gheleghen is, het selve niet en vermagh te doen, dan met consent en volkome bewillinge van de Staten der selve Landen, dewelcke hy tot dien eynde moet doen beschryven en hare stemmen afvragen ten bestemde dage en plaetse: het welcke hoe dat 'et gemeenlijck toegaet, wy hier na wijt-loopiger sullen verhalen. Den Prins dan (soo geseyt is) heeft in alle saken van importantie oft gewicht, het hoogste woort en macht. Alle de Hooft-officieren des Lants, en insonderheyt de Gouverneurs soo van alle de Landen in 't ghemeen, als van yder besonder, de Canceliers, Presidenten en Raets-heeren van sijne Raedt van State, Secreten, en Grooten, mitsgaders van de Canceleryen en Hoven Provinciael, de Hoofden en andere Officieren van de Financien, de Reken-meesters, de Bisschoppen, Abten en andere Kerckelijcke Prelaten, de Opper-jacht-meesters, Hout-vesters, Gruyers, en diergelijcke Warandenaers, de Hoogh-Baljuwen, Ruaerden, Drossaerts, en Schouten, de Schepenen, Raden of Vroedschappen, en in verscheyde Steden oock de Burgemeesters: Dese (seg ick) en wat'er voor Hooft-Officieren meer sijn, worden alle door den Prins bevestigt en bedienen hare Ampten uyt sijnen naem, ja alle wetten, statuten en rechten worden ghemaeckt en uytgevoert onder sijne macht en authoriteyt. In somma, daer en mach niets ghedaen worden, wat belangt de Hooft-regeeringh van de Landen, oft sijnen naem moet 'er over-gaen en in erkent zijn. 't Is wel waer, dat de groot-machtighe Princen van 't Huys Oostenrijck, door dien sy so veel andere Landen en Koninckrycken te regeeren hadden, niet en hebben persoonlick in de *Nederlanden* moghen resideren, (soo die van Bourgondien hier voormaels plachten) en daerom genootsaeckt zyn gheweest hare Gouverneurs generael tot de selve regeeringe te committeren, die dan even so grooten macht en authoriteyt hadden, als zy selve; maer nochtans en mochten 'er noch Officieren gekoren, noch rechts-vorderingen gepleegt worden, dan op de naem van den Prins alleen. Ende dit, meen ick, sal hier van genoegh zyn.

Den Raet die men gemeenlijck noemt van State, residerende by den Prins, oft in sijn afwesen by den Gouverneur Generael van de Landen, bestaet uyt een onseker en somtijdts meer, somtijdts minder getal van Raets-heeren. Onder welcke zyn eenige particuliere Gouverneurs des Landts, en andere Edel-lieden, mitsgaders eenige Rechts-geleerde, die van weghen hare ervarentheyt en kloeckheyt by den Prins daer toe gekoren worden. Dese hebben een President, en met haer beraet sich den Prins oft Gouverneur over den generalen staet des gantschen lands: Want in desen Raedt is het, dat men handeldt van vrede en van oorloge: van de advertissementen, oft waerschouwingen diemen ontfangt uyt vreemde Landen: van 't verstant en verbondt datmen heeft, oft maken sal met uytheemsche Koningen, Vorsten en Republijcken: van het aennemen, oft afdancken der Colonellen en Capiteynen: van de Fortificatien van Steden en andere plaetsen: van Ambassadeurs te ontfanghen en uyt te senden, en in somma van alle gewichtige saken den welstandt en goede regeeringe der Landen betreffende. Als 't noodt is worden in desen Raed oock beroepen de Heeren van d'Ordre des Gulden Vlies.

Den Secreten Raet resideert mede neffens den Prins of Gouverneur, bestaende uyt tien oft twaelf Raeds-heeren, meest Doctoren en Licenciaten in de Rechten, oft oock sommige Edel-lieden en Ridders. Heeft mede een President, die oock bewaerder is van 't groote Zegel des Prince. In desen Raet plachten eertijts verhandelt te worden alle de saken des Hofs en der landen: door den grooten aenwas en vermeerdering der selve, niet machtigh

zijnde die alleen af te doen, heeft hy den Rade van State moeten inruymen het deel hier voren geseyt, en voor hem selven alleenlijck behouden al 't gene dat aengaet de Justitie oft Rechts-vordering en de politie der landen, mitsgaders het opperste toesicht en kennis over alle Hoven Provinciael. 't Is van desen Raedt, die de macht heeft privilegien, consenten, gratien, en pardoenen te verleenen: wetten, statuyten, ordonnantien en Placcaten te maken, en van alle geschillen over landscheydingen, palen en grensen des lants, kennis te nemen, en te vonnissen. Kortelijck, desen Raet is al de sterckte, de borstweering, en't bolwerck van de Justitie. In den Raet van Finantien, resideren gemeenlick drie van de voortreffelijckste Heeren des lants, diemen noemt Hoofden en Superintendenten van de Finantien: een Thesaurier, en een Ontfanger Generael, en dan noch drie Mannen van State, diemen noemt Commisen, met twee Griffiers, en meer andere Dienaers. Desen Raed heeft het hoogste toesicht op de Domeynen en inkomsten des Prince: als oock op d' Ontfanghers, Rentmeesters en andere Officiers, die eenige handeling hebben van des Prince penningen. Hier maectmen alle de ordonnantien oft afschriften van de betalinghen, die uyt des Princen naem te doen staen, 't zy dan van wegen de Fortificatien of van andere ordinare onkosten tot dienst en nut van den Lande gedaen. Men verhuerter en verpachter, door middel van de Rentmeesters, en met advys van de Reken-kamers, des Princen goederen: en om kort te zijn, desen Raedt is gelijck als de Schat-kamer des Prince, uyt den welcken hy sich altijdt versien mach in alle voorvallende nootdruftigheden, soo van oorlogh als van vrede.

Dese Raden nu moeten alle drie des Princen Hof volgen, 't sy dan waer hy oock gaet, gelijck mede ghehouden is te doen den Provoost van den Hove, die om dat hy een lange roode doornen roede draegt, tot een teken van Justitie, gemeenlijck ghenoemt wort de Rode Roede. Dese behalven dat hy het Hof dient, mach oock de plaets bewaren van Provoost Generael over alle de Landen, want hoewel datter in tijt van vrede byna in een yder landtschap soodanige Roode Roeden om-rijden tot ontsach en straffe van de ledige landloopers en straetschenders, so is't nochtans also, dat daer sy lieden de palen van hares lants vryheyt niet en mogen te buyten gaen, daer mach dese man na den eysch en gelegentheyt van de saecken, en volgens de commissie hem by den Hove gegeven, over al het geheele landt door reysen, om sodanig gespuys op te vangen, te recht stellen, en na verdienst te straffen.

Daer sijn behalven de voorgemelde, noch andere Vorstelyke Raden, die als leden en aenhangsels sijn van den Raed van Finantien, en genoemt worden de Reken-kamers. Dese waren voor de dickmaels verhaelde inlandsche oorlogen vier in getal. De principaelste van allen hadde, en heeft noch sijn residentie te *Rijssel* in *Walsch-Vlaenderen*. De tweede te *Brussel* in *Brabandt*. De derde binnen *'s Graven-Hage* in *Hollandt*. En de vierde jonghst ingestelt tot *Aernhem* in *Gelderlant*. Hoe verre de jurisdictie van elck deser kamers gestreckt heeft, oft noch tegenwoordigh streckt, en offer noch eenige nieuwe naderhandt opgerecht zijn, daer van sal op sijn behoorlijcke plaets gesproocken worden. Voor als nu, sal't genoegh zijn te seggen, dat in elcke Kamer gemeenlijck is een President met een seker getal van Auditeurs oft Reken-meesters, en meer andere Officieren: en dat aen de selve alle Rent-meesters en Ontfangers, die eenigh bewint hebben van des Prince oft gemeene Landts-penningen, moeten rekeningh doen van haeren ontfang en uytgevingh, quitancie van haer nemen, en daer mede bewijsen, wat sy te over oft te kort komen. Daer heeft nu den Gunstigen Leser vast alle de Raeden en Officiers, die den Landts-Heer placht te gebruycken, tot de generale regeeringh van de seventien Provincien. Nu komen wy tot de particuliere Regeerders van yder Landtschap in 't besonder.

Voor eerst dan waerender de particuliere Gouverneurs van de Landen van Over-Maese, begrijpende 't Hertoghdom *Limburgh*, *Valckenburgh*, *Dalem* en *'s Hertogen-bosch*. van *Gelderlandt* en *Zutphen* van *Vrieslandt*, *Over-Ysel*, en *Groeningen*: van *Hollant*, *Zeelandt* en *Vtrecht*. van *Vlaenderen* en *Artoys* van *Rijssel*, *Douay* en *Orchiers*: van *Doornick* en 't *Doornicksche*: van *Henegouwe*: van *Lutzenburgh*: van *Namen*, en van *Mechelen*. Dese waeren Stadthouders van den Prins, elck in sijn besonder quartier, en hadden aldaer het volle bewindt van alle ghemeene Landts-saecken, sonderlingh wat den Oorlogh belanghde, maer erkenden nochtans den Gouverneur Generael voor haer Opper-Hooft, en

stonden onder sijne gehoorsaemheyt. *Brabant*, en 't Marck-Graefschap des H. Rijcx en hadden gheen besondere Gouverneurs, maer wierden alleenlick geregeert by een Gouverneur Generael, die gemeenlijck sijn residentie placht te houden binnen de Princelijke Stadt *Brussel*.

Daer nae isser byna in yder besonder Landtschap (soo mede elck op sijn behoorlicke plaets breder verklaert sal worden) een Raet, die men te *Mechelen* noemt den grooten Raedt oft 't Parlement: in *Brabant*, *Gelderlant* en elders de Cancelerie, in *Hollant* en andere quartieren het Hof oft den Raet Provinciael: Dese Raden bestaen na gelegentheyt van de plaets uyt acht, thien, twaelf, sestien oft achtien Raets-heeren, Doctoren oft immers Licentiaten in de rechten, en een Cancelier oft President, die de eerste stem heeft. Voorts sijnder de Advocaten Fiscael, en Procureurs Generael van den Prins; Griffieren, Secretarissen, en andere mindere Amptenaren, die meest elck hare wedden trecken van den selven Prins. Voor dese Hoven gaen en worden gehoort alle de Appellen van de vonnissen, die gewesen zijn by eenige lager vierscharen onder yder Hof resorterende. En moeten aldaer des versogt sijnde verschijnen en te rechte staen, niet alleen de Officieren en Heeren des Lants, maer somtijts ook wel den Prins selfs, oft in zijnen naem den Advocaet Fiscael en Procureur Generael, sonder datmen hem onrecht hebbende, in 't alderminste verschoont.

Het Parlement van *Mechelen*, de Cancelieren van *Brabandt*, *Gelderlant* en *Vrieslant*, en de Raden Provinciael van *Vytrecht* en *Over-Ysel*, wijsen altemael diffinitivelijck, so datter van hare vonnissen geen appel meer en valt, doch wortter in civile saken wel toe-gelaten een sekere manier van Oversieningh, oft (soo het de Practisijnen noemen) Revisie van het proces, waer toe gedeputeert worden eenige Raetsheeren uyt d'andere Hoven Provinciael des Lands, die de stucken en schriften, ten weder-zijde bygebracht, oversien, en dan by overstemminge vonnissen, offer in 't gestreken vonnis gedoolt is; oft niet: maer veeltijts gebeurter, dat die Revisie versocht heeft, beyde kost en moeyte verliest. Men behelpt sich in desen Hoven Provinciael, en in meest al de lage Vierscharen des Lands, met het burgerlijck recht en de geschreven wetten der Romeynen, doch alsoo dat de besondere Handvestinghen en plaetselicke costuymen van elcke Stadt en Vryheyt in haer volle kracht blyven, en de privilegien hun vergunt niet gekrenckt oft gemengt en mogen worden.

Den Prins oft sijnen Stadthouder Generael in yder lantschap, schickt oock alle Jaers sekere Commissarissen na de voornaemste steden des Lands, of de selve steden senden de hare ten Hove, om de Wet te vermaken, dat is, in plaets van d'afgaende Burgemeesters en Schepenen, nieuwe te verkiesen, oft by de steden alrede verkoren sijnde, te bevestigen. En doen alle Gouverneurs, Canceliers, Presidenten, Raetsheeren, Thesauriers, Ontfangers, en andere Officieren eedt van ghetrouwigheydt aen den selven Prins. In tijt van vrede en placht den Prins geen ordinaris voetvolck te houden in sijnen dienst, maer altijt hielt hy drie duysent so sware als lichte Paerden, diemen noemden, *de Benden van Ordonantie*. Dese waren verdeelt in veertien Compagnien, sommige van vijftig, andere maer van dertig Ruyters, en commandeerde over de selve de principaelste Heeren van den Lande, als den Prins van *Oranje*, den Hertogh van *Aerschot*, de Graven van *Egmont*, *Hoorn*, *Arenberge*, *Mansfeldt*, &c. die elck haren Lieutenant en andere Officieren hadden, al te samen eerlijck geappointeert, en de Ruyters oock wel betaelt. Ter Zee en wierdt mede geen ordinaris Scheeps-armade gehouden, want mitsdien 't Lant altijt overvloedelijck versien is, so van inlandtsche als uytheemsche schepen, diemen in tijt van noot by arrest kan doen dienen, so waer het verloren kost en moeyte in vredes tijden eenige toerusting van schepen te onderhouden. Doch heeft den Ammirael van der Zee noch altijt onder hem eenige schepen van oorloge, dienende om somtijts eenige kleyne tochten te doen. Dit Ammiraelschap is een van de voornaemste Officien des Landts, en daer benevens seer profitabel, sonderling in tijden van oorlogh: want dan heeft den Ammirael oock sijn part in de confiscatien en Buyten, die op den gemeenen vyandt gehaelt worden: weet wat hy treckt van yder last goets, dat te water onder 't vry geley van den Prins naer vyanden Landen gevoert, oft van daer herwaerts over gebracht wort. In somma, hy is Gouverneur en Capiteyn Generael ter Zee, en van alles wat de zee eenigsints aengaet.

gaet. Daerom oock de selve staet altijt placht bedient te worden by een van de grootste Heeren des Lants.

Van Geschut en allerhande Amunitie van oorloge sijn alle de voornaemste steden des landts, maer insonderheydt die op de Frontieren leggen, en de Kasteelen genoeg versien. Doch heeft den Prins behalven dit sijn Amunitie-huys binnen *Mechelen*, van waer men 't geschut en amunitie bequamelijck kan vervoeren, als wesende een plaets die by na midden in 't land leyt, na alsulcke quartieren, als de noot is vereyschende. En ten dien eynde is'er een Vorstelijck Officier, die de last en opsicht heeft van de selve te doen uyt en invoeren door zijne Commisen en andere Dienaers, genaemt de *Groot-Meester vau d' Artillery*, welcke staet mede bedient wort by ymandt van de voornaemste Heeren des Lants, sijnde niet min profytelick als eerlick en van grooter authoriteyt. Over de Jacht, het Vederspel, en de Visscherye in de Rivieren, Meyren, en andere soete wateren, heeft den Prins in yder lantschap zijn Jacht-meesters, Houtvesters, Gruyers, Forestiers en diergelijcke dienaers, sijnde veeltijts luyden van qualiteyt, ja de sommige van den principaelsten Adel des lants: want het jagen, vliegen, en visschen, en staet een ygelijck sonder onderscheyt hier te lande niet vry, uytgenomen alleen in *Brabant*, daer maer vijf losschen, welcke eyghentlijck bewaert worden voor den Prins, namelijk dat van *Sonien*, *Zaventerlo*, *Grootenhout*, *Grootenheyst* en *Meerdale*, mogende voorts alle geboren Brabanders het heel Lant over vryelijck jagen en vliegen, mits dat het geschiede met Hond en Pluym, niet met stricken of andere practijcken. Wy hebben hier voren een weynigh geroert van de vergaderingh der Staten des lands, sonder welcker bewillinge den Prins niet en vermach yet nieus voor te stellen: dit selve sullen wy den goetwilligen Leser wat wijtloopiger voordragen, en dat met de eyghen woorden van den dickmaels ghemelden *Guicciardijn*, welcke des te meerder gheloove verdient in't gene hy segt van de groote privilegien en vryheden deser Landen, om dat hy niet alleen een vremdelingh geweest is, en volgens dien onpartydiger van een vremde Republijcke spreeckt, maer oock om dat hy zijn werck heeft opgedragen en toe-geschreven den Grootmachtigen Koningh van Spanje *Philippus de Tweede*, voor wien hy sich immers met recht soude gevreest hebben de selve Privilegien breeder uyt te meten, dan sy in der daet en zijn, vermits hy beyde, en Roomsch-Catholijck, en goedt Konings was. *Dit zijn dan zijn woorden*: wanneer den Prins, oft zijn Stadhouder begeert te vergaderen de Staten van den Lande, om haer af te vorderen, 't sy dan gelt of ander behulp: oft oock om yet gewichtigs voor te draghen, als van nieuwe schattingen en tollen op te stellen, of nieuwe af te kundigen, so sendt hy herwaerts en derwaerts sijne Brieven, en stelt een sekere dagh en plaets, wanneer en waer de Gedeputeerde van de Staten zich moeten laten by een vinden. Ten bestemden dage en laten alle de Staten, die geroepen sijn, en der vergadering by wesen moeten, niet te verschijnen: en komen voor eerst die van *Brabant*, daer na die van *Vlaenderen*, *Artoys*, *Henegouwe*, *Valencijn*, van *Rijssel*, *Douay*, en *Orchiers*; voorts die van *Hollant*, van *Vytrecht*, van *Zeelant*, van *Namen*, van *Doornick* en het *Doornicksche*, en eyndelijck van *Mechelen*. Want so veel d'andere Landen aengaet, als *Lutzenburgh*, *Gelderlant*, *Vrieslant*, *Over-Yssel* en *Groeningen*, dewyle die sekere vryheden hebben in hare privilegien begrepen, en oock verdrag gemaeckt hebben met den Prince, so en mogense niet gedachvaert worden daer te verschijnen, 'ten ware dan in heel hoogdringende en extraordinare saken, maer vergaderen elck in haer Landt onder d' authoriteyt van hare besondere Gouverneurs uyt des Princen naem. Dese Staten nu bestaen uyt de Geestelijckheyt, uyt den Adel, en uyt de Hooftsteden van yder Landtschap. Die van *Brabant*, *Artoys*, *Henegouwe*, *Zeelant* en *Namen*, senden Commissarissen voor alle drie dese Leden, te weten, Abten voor de Geestelijckheydt, Graven, Marquisen, Banderheeren en andere groote Meesters voor den Adel, en een Burgemeester oft twee met een Pensionaris voor elcke Stadt, meer oft min, na dat men ziet dat de saeck vereyst. Ick segge datter de Abten verschijnen voor de Geestelijckheyt, het welck waer is, dewijle sy mede lidmaten zyn van dat lichaem, maer in der daet komenser om haer eygen belangh, want d'ander kerckelijcke persoonen en hebben noch met haer, noch met de Staten Generael niet te doen, dewijle sy, immers ten meestendeel, ongehouden zijn te verschijnen, en vry van alle beden en gelde-feesten. Die van *Vlaenderen*

deputeren alleenlick sekere Commissarissen uyt de naem van de vier Leden. De *Hollanders* senden maer gedeputeerde voor de Ridderschap en Steden, wat die besluyten, wort van waerde ghehouden over 't gantsche landt. Dese Staten aldus op den Landtdag verschenen sijnde, vergaderen niet al teffens, maer gemeenlijck 't een Landschap na 't ander, in een groote Sael van 's Princen Hofs of Palleys, alwaer in tegenwoordigheydt van de Gouverneur Generael, de President, oft eenigen Raetsheer van State, uyt den naem van den Prins, proponeert oft voorstelt, 't gene hy eyscht en versoeckt, daer toe gebruyckende schijnbare redenen en beleefde woorden, om de herten van de vergaderingh te winnen. Daer op versoecken de Gedeputeerde dan tijt en uytstel om sich te beraden en antwoorden; na sekere ceremonien diemen gewoon is t'onderhouden, geeft elck lidt besonder, van weghen het Landtschap dat haer gesonden heeft, sijn antwoort over by ghe-schrift. Waer mede indien den Prins oft Gouverneur niet te vreden, so tracht hy sijn saeck met redenen te rechtveerdigen, haer tot sijn voornemen te bewilligen : want volgens hare privilegien vermach den Prins haer niet te dwingen, noch yet doen, dan met reden, ende en heeft in dit quartier geen plaets, (gelijck 't wel elders doet,) dit Tyrannisch woort, *Sic volo, sic jubeo*, &c.

Soo dat wanneer schoon alle de Gedeputeerde den Prins yet toegestaen en ingewilligt hadden, en dat maer een eenige Stadt, als by exempel die van *Antwerpen*, sich daer tegen stelde : sy geheel de selve inwillingh soude te niet maken; want de Gedeputeerde, als sy yets inwilligen, so doen sy het met conditie en op voorwaerde, dat d'andere Staten daer toe mede eenparighlijck sullen verstaen, moeten dien volgens gemeenlijck niet alleen de hoofden van de gedeputeerden, maer oock hare Leden eendragtelijck over een stemmen in een selvige conclusie of besluyt: soo dat het somtijts gebeurt, niet tegenstaende wat vertoogh datter ghedaen wort, door dien de verscheydenheyt en ongelijckheyt van stemmen sulcx belet, dat den Prins niet met alle en krijght van 't gene hy versoeckt: dewelcke voor dat mael moet gedult nemen, en niet meer daer van spreken, maer verwachten een beter gelegentheydt. Dus verre *Guicciardijn*, uyt den welcken wy oock aenwysen sullen wat verdragh datter in Kerckelycke saken is, tusschen den Prins van dese landen, en den Paus van Romen.

„Dit verdrag dan gaet mede seer op den voet van Vranckryck : soo dat de nominatien of benamingen van bequame personen tot de Bisdommen, Abdyen, ander diergelycke prælaetschappen, bestaen by den Prins, maer de confirmatien of bevestingen by den Paus. De welcke niet en vermach, 't sy dan onder wat pretext oft voorwendinge dat 't et zy, eenigen persoon, hy sy Klerck of Leeck te doen dagvaerden buyten de Landen; maer wanneer hy yets te vervolgen heeft, soo moet hy Commissarissen haerwaerts overschicken, om de saeck, die in geschil staet, te beslechten. De Paus vermach oock niet eenigh kerckelyck beneficie te confereren, noch eenige bullen of brieven af te vaerdighen, sullen sy anders staut grypen, ten moet dan den Prince of sijnen Rade believen.

Daer-en-boven heeft Keyser *Carel de Vijfde* een seer wel bedachte, voorsichtige en noodige ordonantie gemaeckt, segt *Guicciardijn*, namelyck, dat de kerckelicke personen, van wat staet oft conditie dat sy ook sijn, voortaen niet en vermogen eenige vaste of onroerende goederen t'aenveerden, sonder uytgedruckt consent en verlof van den Prince; dat mitsdien sijne Majesteyt considereerde, dat de selve kerckelycke personen nimmermeer geen goederen mogende verkopen, maer wel altyt kopen, haren staet, by manier van spreken, eewigdurig sijnde, sy metter tyt door hare groote middelen en rykdommen souden geraken op te kopen by na alle de goederen van den Lande. Tot noch toe hebben wy gehoort den voet of form van regeering in de Nederlanden gehouden voor de laetste troubelen, resteert en is overig, dat wy nu kortelick overloopen de politie tegenwoordig in swang gaende, so in de provintien, staende onder 't gebiet van den Koning van Spanje, als in de Vrye Vereenigde landen : uyt welck verhael de verstandige Leser by sich selfs wel sal afnemen, wat verandering datter gevallen is, soo in d'een, als d'ander regeeringh.

De Landen tegenwoordig staende onder de gehoorsaemheyt van den Koning van Spanje, is de form van regeering aldus: voor eerst hebben sy, de Raden van State, secreten, van de finantien, de reken-kamers tot *Rijssel* en *Brussel*, de Grooten Raet of 't parlement van *Mechelen*, daer 't uytterste appel valt van meest al de selve Landen, de Canceleryen, Hoven Provinciael, Capiteynen

van de Bende van Ordonantie, den Admirael van der Zee, grootmeester van d'Artillery, en al ander voor verhaelde Dienaers en Officiers, uytgesondert particuliere Gouverneurs van yder lantschap, waer in mogelick eenige veranderingh is, zijn al te samen in haer vorige authoriteyt en waerde. Maer staende d'inlandsche oorlogen, daer toe hare Hoogheden Spaens gelt van noode hadden, so was daer noch een Spaensen Raedt van Finantien, diemen noemde *el Consejo de la Hazienda*, hebbende d'administratie en dispositie van het Gelt dat uyt Spanjen gesonden wiert. Desen raedt bestont alleenlijck uyt Spanjaerts, en had in alle saken ver het meeste geseg en authoriteyt.

In de Vrye Vereenigde Nederlanden is het hoogste gebiet en opperste macht van alle saken den gemeenen welstandt der selve Landen in't gemeen betreffende, by de Ed. H.M. Heeren Staten Generael, welcker vergadering bestaet uyt sulcke en so veel Gecommitteerde, als yder landtschap, soo uyt sijn ridderschap en Edelen, als uyt de Magistraten en regeerders van de steden goet vint van tijt tot tijt te deputeren, dewelke stemmen en opineren niet *capitatim*, dat is, by so veel Hoofden, als 'er ter vergadering verschijnen, maer *provincialiter*, dat is van wegen en by representatie van hare respective lantschappen, en streckt hare commissie niet alleen, om op pointen, daer op sy van tijt tot tijt beschreven en by een geroepen worden, maer oock op al andere voorvallende saken t'adviseren en resolveren, sulcx sy tot des Lands dienst, welvaren en versekeringh bevinden te strecken.

So wel de Heeren Staten Generael, als die van yder Lantschap in 't besonder (van dewelcke te sijner plaets sal gesproken worden) committeren tot executie van hare genomen resolutien, als oock tot bestiering van alle voorvallende saken, den welstant der Landen in het generael beroerende, eenighe uyt den Edelen en Regeerders van de Steden, tot Raden, dewelcke haer by eede verbonden zijn. Gelijck sy oock andere hare Gecommitteerde stellen tot vorderinge, hooringe en sluytinge van alles, &c.

De landen van *Hollandt* en *West Vrieslandt*, van *Zeelandt*, van *Vytrecht*, en van *Over-Ysel*, als oock de Steden en Leden in *Brabant* en *Vlaenderen*, staende onder 't gebiedt van de wel-gemelde Heeren Staten Generael, hebben altijt tot haren Gouverneur gehadt de loffelijcke Princen van Oranje, die oock Generaels van 't Leger oft Veldt-Oversten, en Ammiraels van der Zee, van alle de Vereenigde Landen in 't gemeen, gheweest zijn; vertrouwende dat den tegenwoordigen jonghen Prins, *Wilhem de Derde*, de selfde plaets en eertytelen sijner Voor-ouders, te sijner tijdt genieten sal. Over *Vrieslandt*, *Groeningen* met d' *Ommelanden* en de *Drente*, is mede van ouds her een Stadthouder gheweest, den tegenwoordighen wordt ghenoemt *Wilhelm Frederick*, Vorst van Nassouw, &c.

De Raetsheeren van den Raet van State der Vereenigde Nederlanden worden by de Heeren Staten Generael op de benaming van de respective Landtschappen gecommitteert, ontfangende hare commissien en instructien van de selve Heeren Staten Generael, den welcken zy haer by eede verbinden ghehouw en getrouw te wesen, en sich te sullen reguleren na de voorschreven instructien. Oock reserveren de wel-gedachte Heeren Staten hun selven de vryheyt van selfs te mogen doen al 't gene zy lieden den Rade voorschreve by haer instructien belasten, wanneer sy bevinden der Landen dienst sulx te vereysschen, veranderende mede in sulcken geval, en verminderende oft vermeerderende de selve instructien, en die uytleggende, daer sy duysterlijck souden mogen schijnen te spreken.

Den secreten Raet en die van de Financien en hebben in de Vereenigde landen geen plaets, maer wel sijnder een Thesaurier en een Ontfanger Generael met eenige rekenmeesters, die 't bewint en handelingh hebben van alle de penninghen en middelen der Generaliteyt aengaende. De Rekenkamers so van *Gelderlant* als van *Hollant* gaen noch op d' oude Bourgonschen voet; maer beneffens die, isser in den Jare 1594. een nieuwe Reken-kamer opgerecht tot *Middelburgh* in *Zeelandt*.

Tot de beleydinge van de saecken ter Zee, hebben de Heere Staten Generael, beneffens den Prins van Oranje, *Frederick Hendrick*, als Admirael Generael, loflijcker gedachtenis, gecommitteert de Raden ter Admiraliteyt, bestaende uyt sekere persoonen by de respective landen en steden daer toe genomineert, welcke volgen de lijsten en instructien haer by de Heeren Staten Generael gegeven. De Collegien of vergaderinghen van dese Raden

ſijn vyf in't ghetal, reſiderende binnen *Amſterdam*, *Rotterdam*, *Middelburgh*, *Hoorn* oft *Enckhuyſen*, en *Harlingen*.

De Canceleryen van *Gelderlandt* en *Vrieslandt*, mitſgaders de Hoven of Raden Provinciael van *Hollant*, *Vytrecht*, en *Over-Yſſel* gaen al mede noch op d'oude voet: maer in plaets van den Grooten Raet of t Parlement van *Mechelen*, iſſer in *Hollant* al van den Jare 1582 af, opgerecht een opperſten Raet van Juſtitie, ghenoemt den *Hoogen Raet*, voor den welcken men appelleren mach van de vonniſſen by den Hove Provinciael van *Hollant*, *Zeelant* en *Weſt-Vrieslant* geweſen, maer die van den voorſz. Hoogenraet en valt geen vorder appel, dan mach van de ſelve alleen verſogt worden Reviſie, en geproponeert Erreur. In welcken gevalle de Heeren Staten van de voorſz. Landen, neffens den ſelven Raedt committeren eenighe Rechtſgeleerde, die het getermineerde proces *ex iisdem actis* revideren, en by hare ſententie verklaren, of't erreur heeft of niet, nae welcke verklaringh een yder hem moet reguleren, ſonder dat verder beklach plaets heeft, of toegelaten wort. Deſen Hoogen-Raedt wort mede gemaeckt by benaminge uyt de voorſz. landen van *Hollant*, *Zeelant*, *en Weſtvrieslant*, beſtaet gemeenlik wt een Preſident, en 9, of 10 Raetſheeren.

In 's *Gravenhage* is oock opgerecht een Raedt van *Brabant*, en tot *Middelburg* in *Zeelant* een Raet van *Vlaenderen*, over de quartieren, Steden en Dorpen, mitſgaders de Ingeſetenen der ſelver van de voorſz. Landen van *Brabant* en *Vlaenderen*, ſtaende onder 't gebied van de Heeren Staten Generael der Vereenigde Landen. By welcke Raden gebeſoigneert wordt, even als die van de Canceleryen in *Brabant*, en de Provincialen Raedt in *Vlaenderen* van oude tijden gewoon zijn te doen, op dat alſo een ygelijck by zijn recht en privilegien mach worden geregeert en gedient.

De regeering van de ſteden der voorſz. Landen wort na hare particuliere rechten en privilegien beleyt. In elcke Stadt is van ouds een Officier, genaemt Droſſaert, Balju, of Schout, die by de Heeren Staten van yder landſchap wort gecommitteert. Voorts zijnder in de meeſte Steden 24, 30, 36, of meer van de aenſienlickſte en vermogenſte Burgers, ſo van d'oude geſlachten, als andere, diemen noemt Vroetſchappen of Raden, en repreſenteren 't geheel lichaem van elcke Stad, dienende haer leven lang, of ſo lang ſy Burgers en Poorters blijven. By deſen worden alle ghewichtige ſaken, ſo wel den ſtaet van de Landen rakende, als die vande ſteden, geconſulteert en gedelibereert, ſy verkieſen of nomineren jaerlicks uyt haer Collegie twee, drie, oft vier perſonen tot Burgemeeſters der ſelve ſteden, en ſeven of meer tot Schepenen. Het ampt van de Burgemeeſters ſtreckt principalick tot der Steden regeeringe, en onderhoudt van goede politie en eenigheyt onder de Burgers en Inwooners: dat vande Schepenen tot bedieninge van de Juſtitie, ſo in't civiel als crimineel. By de voorſz Vroetſchappen worden mede gekoren twee of meer Theſauriers, Fabrijckmeeſters, Weeſheeren, en meer andere Officieren, welcker dienſt maer ordinaerlick is voor een jaer. De quartieren en Dorpen ten platten lande worden mede geregeert nae hare particuliere rechten en handveſten, en hebben hare regenten, ſo generael als particulier, te weten in materie van dyckagie en het gene daer aen kleeft, Dijckgraven en Heemraden, in crimineſe ſaken Baljuwen of Schouten, en in burgerlyke of civile, hare Ambachts-bewaerders en Schepenen, welcke mede letten op de polityke ordre en adminiſtratie van der Ambachten goederen en inkomen. Daer ſijn oock veel Dorpen, die hare beſondere Heeren hebben, met autoriteyt van te exerceren hoogen, middelen en lage juriſdictie, maer ſtaen niet-te-min onder d'opperſte macht en gebiedt der voorſchreve Landen.

Noopende d'openbare oeffening van de Religie of Godſdienſt in de Vereenigde Nederlanden, die wort alomme op eenen eenparigen voet, ſo in de Steden, als ten platten lande, ghehouden na uyt-wijſen der Reformatie in de ſelfde Landen over veel jaren aengenomen, op de belydenis des gheloofs in druck uytgegeven. Die van d'Augsburgſe Confeſſie en de Mennoniten houden mede wel in eenige van de voornaemſte Steden hare openbare vergaderingen, tot de welcke men niemant en verbiet te gaen, maer en worden nochtans hare Dienaers of Predickers niet onderhouden op des gemeene Landts koſten. Alleen het openbaer exercitie van de Roomſche religie is alhier om gewichtige redenen verboden, alſo nochtans, dat noch de Roomſgeſinde of ymant anders gedwonghen wordt de Gereformeerde Religie aen te nemen; maer worden al te ſamen gehanthaeft en gemaintineert onder de beſcherming en regeering van de Landen, ſonder in de conſcientie, of op haer geloof onderſogt, of meer als de Gereformeerde beſwaert te worden. Hier mede beſluyten wy de **Generale Beſchrijvingh der Seventien Provintien**, en gaen voort tot de beſondere Beſchrijving van yder Landtſchap en Stadt.

BELGII VETERIS TYPVS.
Ex Conatibus Geographicis Abrahami Ortelij

Milliaria Germanica quorum 15 uni gra. resp.

OCEANUS

ATLANTICVS.

GERMANICVS.

SEPTEMTRIONAL.

CIMBRICVS.

BRITANNICVS.

BRITANNIÆ INSULAE PARS

Littus Saxonicum

Britannicum

FRISII.

SICAMBRI

Cauci Minoris

Busacteri Maioris

Busacteri Minores

Tencteri

Teutoburgensis Saltus

GERMANIAE PARS.

BATAVIA

Toxandri

Ambivariti

Tungri

NERVII

Atrobates

Veromandui

BRITANNICVS OCEANVS

GALLIÆ PARS

Condrusi

BVRONES

ARDVENNA SILVA

Treviri

Talliates

Bucinobates

Sunici

Mediomatrici

22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

BELGIUM
Sive Inferior
GERMANIA
OCEANUS GERMANICVS
Noord Zee
ZEELANDIA
GALLIÆ
PARS
ZUYDER ZEE
Milliaria Germanica Com.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Le
DVCHE DE
BRABANT.
Lieues Com: d'Allemagne
1 2 3 4
27 Lieues Com: de France
1 2 3 4 5
PART IE D V COMTE FLANDR ES
PARTIE DE HOLLANDE
PAR TI DE HAY NAVLT.
PARTIE DE NAMVR.
PARTIE DV DVCHE DE LIMBOVRG
PARTIE DV DVCHE DE
LIE GE
Brussel
Loeven
Mechelen
Antwerpen
Breda
Kempen landt
Namur
Tienen
Diest
Tongeren
Maestricht
Venlo
Gelder
Peel landt
Helmont
Herentals
Sittart
Heynsberg
Huy

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

'T LANDTSCHAP
BRABANDT.

DEN oorspronck des naems van Brabant is t' eenemael duyster en onseker. Sommige brengen hem af van Brennus, een vermaert Capiteyn/ die den Romeynen in sijnen tijde veel spels ghemaeckt heeft / als by verscheyde Autheuren te lesen is. Andere van Brabant, een Stadt (soo zy seggen) al over lang verwoest. Andere wederom van Salvius Brabon, een van de Capiteynen (schrijven zy) die Julius Cæsar gevolgt hebben in zijne Fransche Oorlogen. Dese driederley meningen zijn (mijns beduenckens) al even versiert en fabuleus; want de redenen en getuygenissen daerse op gegront zijn/ en hebben gantsch geen verwe. Die den naem van Brake-landt doen af vloeyen/ schijnen de waerheyt wat nader te komen; want in der daet leydt'er een goet deel van dit Landtschap brake/ dat is/ onghebouwt: maer 't is evenwel wat te ver gehaelt/ en meer spits vindigh / dan waer. Daer zijnder die drijven/ dat Godevaert met den Baerde/ dit Lant na zijnen naem genoemt heeft/ als of men seggen wilde Baerd-landt. Dan dit gaet mede soo vast als d'andere. Wat ons belangt/ wy en willen ons niet vermeten/ dese soo duystere en verborge dingen/ als aen de welcke doch niet veel gelegen is / te verklaren: 't is genoegh datmen segghe / dat de naem van Brabandt en sijnen Vorstelijcken tijtel seer oudt zijn / soo dat Jan le Maire in sijne verlichtinghen van Gaule getuyght/ een geheel oudt en met der handt geschreven boeck in Brabandt gelesen te hebben/ waer in dat verhaelt stont het Grafschrift van Carel Martel, vierde Hertog van Brabant/ die de Grootvader van Carolus Magnus geweest is/ en gebloeyt heeft/ niet seer lang nae 't Jaer 700. Dit Grafschrift luydt in 't Latijn aldus:

Ecce Brabantinus Dux quartus in orbe triumphat,
Malleus in mundo specialis Christicolarum:
Dux Dominusque Ducem, Regem quoque Rex fore sprevit,
Non voluit Regnare, at Regibus imperat ipse.

Dat is:

Siet hier de vierde Vorst van Brabant triumpheeren/
Een Hamer sonderlingh van 't gantsche Christenrijck;
Der Vorsten Heer en Vorst heeft Koningh te gelijck
Der Koningh te zijn versmaet / want sijn begeeren /
En streckte niet om hier als Koningh te regneren /
Den Koningen alom geacht voor aerdsche Goden
Heeft hy na sijnen wil gheboden en verboden.

Om dit Grafschrift recht te verstaen / soo sal men weten / dat dese Carel Martel, als hem/ nae 't overlijden van Hilderijck/ Koningh van Vranckrijck / de selfde Kroon gepresenteert wierdt / den Gesanten tot antwoordt gaf/ hy hadde liever den Koningen te gebieden / dan selfs Koningh te wesen/ gelijck hy dan oock datelijck in des afgestorvenen Koninghs plaets gestelt heeft des selfden Soon Dagobert / de welcke komende vier jaren daer na te sterven/ en willende Chilperijck (beyder Koninghen Neve) hem selven opwerpen voor Koningh / soo heeft Martel hem slach gelevert en overwonnen / waer over hy Gesanten uytsendende om den overwinner te verbidden / heeft hem soo daer door beweeght / dat hy Chilperijck de Kroon heeft op 't hooft geset / die hy doch niet langh behieldt / maer haest overdragen moest aen Pepijn/ des voornoemden Martels Soon / gelijck men breeder hier van lesen kan by de besondere History-schrijvers van Brabandt en meer andere.

Dit Landtschap dan van Brabandt, dat den titel van Hartoghdom voert / is aldus bepaelt: In 't Noorden scheyt het de Maes ten deele van Gelderlandt / ten deele van 't Graefschap Hollandt: in 't Zuyden stoot het aen Henegouwe / Namen en 't Bisdom Luyck: in 't Oosten komt wederom de Maes/ en scheydt het van een ander quartier in Gelderlandt: ende in 't Westen is het ten deele bepaelt met de Schelde / die het affondert van Vlaenderen / ten deele met het Graefschap van Aelst. Brabandt heeft in de lengte van Gemblours tot by Geertruydenberg toe/ 't welck is van 't Zuyden nae 't Noorden / twee-en-twintigh mijlen: en van Helmont tot Bergen-op-Zoom/ daer 't op sijn breedtste is / ontrent twintigh. In sijn omloop begrijpt het 80 mijlen / weynigh meer oft min. De lucht is 'er doorgaens gesont en wel getempert. Het aertrijck isser plat en sonder berghen/ oock meestendeel vruchtbaer/ behalven in Kempen/ welck quartier van natueren onvruchtbaer is / en niet en draeght dan Heyde; maer den arbeydt en neerstigheyt der inwoonders heeft dese onvruchtbaerheyt ten deele overwonnen/ en 't landt/ door de meenighte der beesten die sy daer op voeden / goet en vruchtbaer gemaeckt.

In Brabant sijn tamelijck veel staende wateren of meyren/ beken en rivieren; maer voornemelijck is 't landt bewaert met de Maes en Scheld / twee vermaerde en seer profijtelijcke vloeden / die onse kortheyt niet toe en laet breeder te beschrijven / en sende daerom den gunstigen Leser tot Guicciardijn. Bosschen zijnder oock geen gebrek/ onder welcke voornemelijck uytmunten dat van Sonien, Zaventer-

lo, Grooten-hout, Grooten-heyst, en Meerdale. Men telt 'er ses-en-twintigh bemuerde Steden / als Antwerpen/ Leuven/ Brussel/en 's Hertogen-Bosch/ dat de vier Hooft-steden zijn : Thienen/ Leeuwen/en Nivel / die men de kleyne Hooft-steden noemt : en voorts Aerschot/Bergen-op-Zoom/ Megen/Breda/Diest/ Maestricht/ Steenbergen/ Liere/Vilvoorden/Gemblours/Indoigne/Hannut/ Landen / Halle / Sichenen / Herentals / Eyndhoven / Helmont en Grave. Daer-en-boven zijnder noch achtien plaetsen / die wel niet bemuurt en zijn / maer nochtans gelijcke privilegien genieten met de besloote Steden / en gemeenlijck genoemt worden Vryheden : Dese zijn Oosterwijck/ Oorschot/ Turnhout/ Hoogstrate/ Dussel / Waelhem / Merchten / Asche / Vueren / Duys borgh / Overische / Hulpe/ Waveren/ Breyne/Aleud/ Gennes/ Geele/ Arendonck/ en Dormael. Dorpen met Klock-Toorens en Prochie-kercken zijnder ontrent seven hondert/daer onder eenige seer vermaert en groot zijn/ als Odenrope/ Bortel/Rosendale/ Grimbergen/ Gaes beecke/ en meer andere. In Brabandt is oock begrepen de heerlijckheyt van Ravensteyn.

De Brabanders zijn van natueren vrolijck en blygeestig / welcken aert sy tot in haer uytterste ouderdom toe behouden / en daer van komt het gemeen spreeckwoordt ; Een Brabander wordt hoe ouder hoe soeter.

In 't beschrijven der Steden en voornaemste plaetsen zoo van Brabandt als andere hier navolgende Landtschappen / sullen wy volgen d' ordre van Guicciardijn, en voor eerst beschrijven de Hooftsteden/onder welcken / hoewel de mindere steden niet absolutelijck en staen/soo moetense nochtans de resolutien by de selve in gemeene Landts-saecken genomen gemeenlijck volgen. Daer na sullen wy kortelijck overloopen d' andere kleynder steden / en dat somtijdts naer het voor oft achter sitten van de selve / oft van haer besondere Heeren/somtijdts oock na hare gelegentheyt.

Onder de Brabandtsche Steden dan, is

LEUVEN,

Oft so andere schrijven Loven, verre d'oudtste. Dese Stadt meenen eenige / dat geweest sy de Hooft-Stadt van de Levaci, andere van de Grudii, volkeren by d' oude Schrijvers / en namentlijck Julius Cesar wel bekent. Haren naem/ op dat wy voorby gaen de fabulen van den Schotschen Capiteyn Lupus, en van den Tempel daer men den Afgodt Mars in plach te loven/ brengt den hoog geleerden en wijtberoemde Justus Lipsius of van Lo en Veen. Lo (seght hy) is een heuvel oft hoogte tegen over een oudt Kasteel/welck noch huyden ten dage den naem van Lo-berg en Lo-bosch draegt/hangende over een lustig dal aen de water-vloedt / dat in d' oude duytsche tael genoemt wordt Veen, gelijck de Hollanders Veenen noemen/de gronden daer sy haren Turf uyt trecken/ en is derhalven Loven soo veel te seggen/als een dal of lage plaetse leggende onder een hoogte.

Dese Stadt is seer bequaem gelegen in 't hart van een schoone Landts-douwe / onder een aengename getemperde lucht / die in de Stadt/en rondom de Wallen/mildelijck Wijnen/ Aerdt en Boom-vruchten teelt.

Haer begrip is na verscheyde uytlegginge in 't ronde soo aengebouwt/dat in den jare duysent vier hondert en seven-en-twintig/ de Graef van Nassouw/de Baron van Bergen-op-Zoom/ en de Baron van Wesemael / eenige der voornaemste Steden van Christenrijck lieten meten/en bevonden uyt getuygenisse/ die noch in wesen / en met goude letteren geschreven/te sien zijn/dat Leuven drie roeden grooter als Gent/acht als Luyck/ tien als Parijs/toenmaels sonder buyten-Steden/en achtien grooter als Keulen was: en daer na is door vlijtig ondersoeck gebleecken / dat Leuven aen de binnenste omgang der mueren/ses Italiaensche mijlen bereyckt/en van buyten meer als acht ; sy heeft binnen hare Vesting / die meest van steen zijn/ruyme Velden/lustige Wijngaerden/ vruchtbare Hoven/ Heuvelen/Bosschen/en Wateren/waer van de Beeck genaemt de Dele/ de voornaemste is/soo dat de wijse sorg der voor-oudcren/met voorsichtig oordeel/dese Stadt tot een zetel van geleerde oeffeningh/verkoosen heeft.

Haer buyten-grachten zijn diep en breedt/de mueren/van gehouwen en gebacken steen/ die byna tweemael dieper / onder als boven de aerde zijn/met verscheyde toorens/kelders en hole versterckt/ tot krijgs gebruyck/en bewaring van't geen men verbergen wil;onder andere munt uyt de Tooren genaemt Verloorenkost / om dat de voortgangh van 't besteck/ tot voltreckingh van meer diergelijcke / door tegenspoet achter bleef ; van haer steyle hoogte/kan een scherp gesicht met helder weer/Antwerpen acht mijlen van daer gelegen / sien. Boven dien heeft dese Stadt op de mueren drie-en-vijftig treffelijcke Toorens / daer noch onlangs dertien Rondeelen / en Bolwercken/ en sestien houte Bruggen/ op verscheyde plaetse by gekomen zijn ; de Poorte seer verwonderens waerdigh/ van wit gehouwen steen/zijn elf/ meest genoemt met de namen van de plaetse daer de uytgang na toe loopt. De Stadts geestelijcke en wereltsche gebouwen / bestaen in Kercken / Kloosters / Raedthuys / Burght en Academie.

St. Pieters Kerck heeft in weynig plaetsen haers gelijck/wiens

Tooren/

Tooren / sonder de verwoestingen / een van de voornaemste in Nederlandt was. St. Michiels is op de muer van d'oude Poort gebouwt / waer van den Tooren in den jare duysent twee hondert vier-en-twintig / ter neder storte. St. Jacobs is door den donder omveer geslagen / en naderhandt weer opgemaeckt / alwaer nu de vergaderingh der Kanonicken is. St. Geertruyds werdt van de Reguliers Kanonicken bewoont. St. Quintyns overtreft / alhoewel sy niet de grootste is / in schoonheyt al d'andere.

Wat de voornaemste Kloosteren belangt: De Dominicanen pralen met de kerckelijcke Glasen / die haer de Vorst Hendrick tot een gift geschoncken heeft / en roemen op 't Lijck van Justus Lipsius dat daer begraven is. De Cartuysiane woonen soo eensaem in de Stadt / datse na geen wildernisse trachten / en hebben soo schoonen groote wandeling / dat Lipsius seyt: Ick weet niet of men hier omtrent wel dierghelijcke vint. De Jesuiten waren hier eerst maer twee in 't getal / die dagelijcks toenamen / en verrijckt door de erffenis van Torrentius Bisschop van Antwerpen / een Klooster-stichter / en nu groote inkomst hebben. Van d' andere Mannen en noch negen Vrouwe Kloosters heeft Lipsius in 't brede geschreven / daerom sullen wy die voorby gaen / en den Leser derwaerts wijsende / nae 't Raedt-huys keeren.

Het Stadthuys / seer net van gehouwen Steen / met afbeeltsels verciert / verstreckt een gedenckteecken van oude pracht en uytsteekenheyt; daer binnen onder andere Wetten dese te sien zijn: Wie de handen aen Hoerery of Roving houden, sullen gebannen worden, maer die 't selve bedreven heeft, sal met een houte saeg het hooft afgesaegt worden, &c.

Daer is oock in dese Stadt een hooge Burgt / alwaer (om de suyvere en gesonde lucht) eertijdts de Graven woonden / en in haer afwesen een Burg-graef stelden; Keyser Karel noch jong zijnde / met sijn Suster / wierdender opgevoet; Eduart Koning van Engelant / die tegens Philippus Koning van Vranckrijck / in den jare duysent drie hondert en acht-en-dertig oorlogde / bracht met sijn Gemalin daer een heele Winter over: In dese Burgt is een Put / hondert en dertig vadem diep / daer een Echo uyt weder-galmt.

In 't Jaer duysent drie hondert en vijf-en-sestigh / is in de Vloet de Dele / een Water-sluys / met groote moeyte en koste ghemaeckt / die in den Jare duysent vijf hondert en drie-en-t'seventigh de gantsche Stadt by-na vernielt hadt; waer van Lipsius aldus spreeckt: De sware regen en gedooyde sneeuw / veroorsaeckten in Louwmaent groote swarigheyt / door versloffinge der Sluys-wachter / die door 't sluyten van de Schot-deuren / de vloet geen loop en gaf / so dat het persent water by de deuren uytborst / en veel Menschen / Vee / Huysen / en Huysgewade weg-sleepten / 't geen wederom verwonnen en tot de voorige gestalte gebracht is.

De Stadt heeft negen verkoop-merckten / veertien Water-moolens / hondert en ses-en-twintigh Straten / sestien steene Bruggen / en by de Vorstelijcke Hoven van Croy / Schoon-vorst / Nassouw / en Bergen / vier gemeene Fonteyne.

't Geen Leuven boven alle andere Steden doet uytsteecken en vercieren / is d' Academie oft hooge School / daer door in de twintig geleerde Mannen / in soo veel verscheyde Collegien / alle konsten / faculteyten / en treffelijcke wetten / tot leeringe werden geoeffent. Men bevint dat dese School / op 't versoeck van d'Edele / by Johan Hertogh van Brabant opgerecht / en in 't jaer duysent vier hondert en seven-en-twintigh by Paus Martinius bevestigt is. Lipsius melt verstaen te hebben / dat Engelbrecht van Nassouw tot het stichte van dese hooge School by Johan seer aenporden; sy was langh de eenigste in dese Lande / doch naderhandt wierdt op lanckwijligh versoeck / een diergelijcke te Douay door d'achtbaerheyt des Konings opgerecht; en veel jaren daer na zijn in de Nederlanden noch vier diergelijcke ingevoert; te weten tot Leyden / Franiker / Groeninge / en t' Uytrecht.

't Eerste Collegie van dees voor-genoemde hooge School / is een gemeene plaets / daer de Godt-geleertheydt / Recht-geleertheydt / en Geneeskunst geleert worden; behalven dese zijn vier Leer-Scholen / van strenger tucht / daer de Kinderen / en Jongelinghen in de eerste konste en Philosophie onderwesen worden / en niet sonder verlof uyt-gaen / die werden ghenoemt / de Lely / de Borgt / de Valck / en 't Varcken; dan is 'er noch een derde plaets / tot de kennisse der Tale / die genaemt wort de vergaderinge der drie Talen / daer men Hebreeusche / Grieksche en Latijnsche Tael leert: daer buyten is noch een ander aert van Collegie / daer de Jeugt eenige Jaren onderhout tot de Studie heeft / en meer opgevoet / als onderwesen wordt / na de treffelijckheyt / die in Engelandt / maer meest t' Oxford in gebruyck is / 't eerste voor de Godt-geleerde / is om te lichter geregeert te werden / in twee-en verdeelt / waer van het by-gevoegde het kleyne Collegie heet / boven dese is oock het Pausselijck Collegie aen de selve Studie gewijd / en worden gesamentlijck / met goede ordre / van vernuftrijcke manne versorgt / die de Studenten in haer vergunt hooge recht en vryheden hanthaven.

Leuven is oock van geleerde inboorelinge / niet misdeelt geweest / en heeft voort-ghebracht Petrus Ribius vermaerdt Godsgeleerde schrijver / de geleerde Ludovicus Scorius / geheymen Raet en voorsitter in den Raedt van State; Nicolaus Grundus / en Adriaen

Marius / ghebroeders: Antoni Marillonius / Proost van Arien / uytstekende in geleerthept en ondersoeckinghe van oude dinghen: Oock heeft de hooghe Schoole aengequeeckt Doctoren / Professoren / Bisschoppen / Ertz-Bisschoppen / en Paus Adrianus van Uytrecht.

Dese Stadts oude Adel bestont eertijts in seven geslachten / met namen Limingiers, Casteriers, Radingiers, Steeniers, Vernsaliers, Giliers, en Rodiers, die te samen over de hondert Huysgesinnen uyt maeckte / daer de Raeds-Heeren / die een-en-twintigh in 't getal waren / uyt gekoren wierden / tot den Jare duysent drie hondert en neghen-en-vijftigh / als wanneer 't gemeene volck daer mede indrong / en mengelingh maeckten.

De ghemeene volckeren / waren ten tijde van Johannes de derde hier soo sterck / dat men omtrent vier duysent Laken-weverye in de Stadt telde / en yeder had dertigh of veertig persoonen om de Wolle te bereyden: de meeste Inwoonders quamen op heylige dagen in Doelens of Hoven by een / om haer in de Wapenen te oeffenen / en noemde hun vergaderinghe Gilde / een was 'er van de Schutters met de Hantboogh / twee van de Voetboogh / en een van de Roers of Busse / en hielden alle Jare met die van Brussel / haer nagebueren / een by-een-komst / omtrent Veuren / niet verre van een out Vorsten Casteel / aen 't Sonien-Bosch / daerse om 't beste streden / en d'overwinners Wijn tot vergelding kregen.

Leuven dus verre vertoont / was twee hondert jare / na de geboorte van onsen Saligmaker / een Graefschap / andere seggen een Hertoghdom / de Rechtbanck over het meeste deel van Brabant / en voert de naem van d'eerste of outste der Brabantse Steden / en heeft in sijn Voorstede / aen de lincker-hant der Brusselse weg / Banck / een klooster van St. Augustinus Maeghden / en een ander ghenaemt Parck / van d'ordre der Premonstreyten / dat eertijt een wilde beesten parck was / en nu om sijn aengenaemheyt / veel Studenten derwaerts treckt.

Een half uur buyten de Stadt / aen de vergaderinge der Springbronne leyt Heverle / de woonstede van d' Hertogen van Aerschot / 't welck is omtrent vier duysent schreden langh / en van de natuer met veel vermakelijckheden begistight / het heeft een klooster voor vier-en-twintigh Reguliers Monicken / van d'ordre der Celestine / met een schoone Kerck / daer van de Vorste van Croy / en hun maegschap / en d' Hertogen van Aerschot / van Adam af tot aen de leste / in Marmere geheugh-tekenen / hun af-beeltselen te sien zijn; onder alle / soo men segt / 't Graf-schrift van Keyser Karel / met kopere letteren / van hem selver gemaeckt.

In de Capel der Misse / seydt men dat vertoont wort / een van de Penningen / daer onsen Salichmaker voor verkocht is POΔION, of dat waer is of niet / willen wy niet ondersoecken.

BRUSSEL, heeft na Jacob van Guisas ghevoelen / sijn oorspronck van een Casteel / dat de Senonen volckeren uyt Engelant / herwaerts gekomen om Vranckrijck met oorloghs-vuyr te bestoken / ghebout is; andere oordeelen dat die naem herkomt van den Russen-bergh by Leuven / of om dat de Stadt veel ruyssende Boomen heeft; in plaets van by Ruysel / Brussel heet.

De Stadt leyt seer wonderlijck / vlack / heuvel en bergh-achtigh / en is wel waerdigh dat 'er den Lant-voogt Hof hout / door dien de omleggende Lantsdouwen / het Hof in lijftocht noch voeragie der Beesten / noyt verlegen liet / alhoewel Brussel eens seven gekroonde Hoofden te gelijck in hare Wallen sag / met namen / Keyser Karel de vijfde / Coning Philippus sijn Soon / Maximiliaen Coning van Bohemen en zijn Coningin; Maria Coninginne van Ongeren / Regeerster der Nederlanden; Leonora Coninginne van Vranckrijck; de Coning van Beles uyt Afrika; de Hertogh van Savoyen en de Hertogin van Longueville; met meer Hertoghen / Marck-Graven / Princen / en Vorsten van verscheyde Natien / die in haer gevolg tusschen de acht en negen duysent Paerden hadden.

Omtrent een vierendeel myls buyten de Stadt is het groot Sonien-bosch / seer Hout-rijck / en bequaem tot de Coninglijcke Jacht / omringht met schoone Fonteyne / Abdye / Kloosters / en alderhande Oost-boomen / en Reviere.

De Beecke Senra vloeyt 'er door de Stadt / en buyten dien is 'er een nieuwe ghemaeckte Vaert / die vijf mijlen veer tot de Rupel loopt / seer wonderlijck / met meer als vijf hondert duysent kroone onkosten / door leydinge van veel groote water-vloeden in de gragt gebracht / daer 't water wel 42 voeten hooger als om laegh is / dat seer aerdigh met Sluysen verleyt wort / daer de Heer van Toeckengin / wiens voor-ouders dit heerlijck werck uyt-gevonden en voorgestelt hadde / ten tijde van Margrita van Oostenrijck / seer yverde tot het voltrecken / waer langhs nu de Schepen van Brussel in de Rupel / en van daer in de Schelde / en voorder seer bequaem in Zee raken.

Brussel / vier mijlen noort-waerts van Leuven ghelegen / heeft dobbele om-loopende Mueren / en Vesten / daer oost-waerts 't Hof met de warande / en veel treflijcke Huysen / Landen / Lust en Boomgaerden / onder heylsame Lucht / met heerlijck uytsigt tussen leggen.

Na de leste bouwingh der Stadts Vestingh / van 't Jaer 1557 / wiert Brussel / hoewel volck en huys-rijcker / binnen sijn Wallen /

twee

twee duysendt schreden kleynder als Leuven bevonden.

De Stadt heeft seven Poorten/ seven Parochie-Kercken / seven oude Edele geslachten/ seven Schepenen in den Raedt/ die alle jaer door den Overste van de voorseyde Edele ghesiachte uyt hun ofte haer erfgenamen/ 't zy Sonen van Mans of Vrouwe zyde/gekoren worden/so dat dese waerdicheyt in vele edle Heeren Huysen verspreyt is / waer van de seven oorspronckelijcke zijn / Tserroelofs, Tseckuygs, Sleeus, Cavenbergs, Tswerts, Royenbeecks, en Steenwege: tot dese Magistraet of Schepenen is een ander Burgermeester met ses andere mannen van d' Ambachten / om 't Recht mede te bedienen ; 't selve geschiet oock in de Wetten/en d' inkomste van de Stads middelen/ door seven Ontfangers/twee uyt den Adel/en vijf uyt de Gemeente; diergelijck getal heeft oock den Adel en Gemeente / om eendragt met malkand're te houden.

De Gods-huysen in Brussel zijn seer kostelijck / met vercierde Kercken/Conventen/Kloosteren/Gasthuysen/en heylige gestichten; waer van de Sint Goedele de hooft-Kerck is / die in oude tijde den Aerts-Engel S. Michiel als Patroon of Bescherm-heer deser Stadt toegewijdt was ; maer naderhant dat Graef Lambrecht en H.Gerard Bisschop van Doornick/het lichaem van S. Goedel uyt S.Gaugers Kerck/ in S. Michiels gebracht hadde/en de selve met kostelijcke herbouwinghe/ en groote inkomste versorgde / wierdt se Goedele / de Heyl'ge Graef Wittarts / en Gravinne Amelberghs Dochter/gesproten uyt de stamme van Karel de Groote/ toegewijt: In dese Kerck is een Capel/daer men in een goude Ciborie/drie gewijdde Hostie siet / ter ghedachtenis van 't gene Meyer en andere Schrijvers aldus verklaren. In 't jaer duysent drie hondert en negen-en-tsestigh/ was een Jode/ ghenaemt Abraham/ die ter booser meyninghe/van Heer Jan Prochiaen van S.Catharina/een Ciborie met gewijdde Hostie had gekocht / maer soo hy moghelijck door Godes rechtvaerdig oordeel/in een Hof van zijn vyanden vermoort was/heeft zijn Wijf/ dese Ciborie met de Hostie ghenomen/ en hare Soon te bewaren gegeven/dewelcke met sommighe andere Joden/ op een goede Vrydagh / dit Sacrament door groote spijt en verachtinge/met Messen gesteken hebben/ uyt welcke steken wonderbaerlijck veel bloet is geloopen; het Wijf sulcken wonder siende/ wierdt door groote verwonderinghe / haestelijck bekeert / en heeft dit M. Peter/ Prochiaen van S. Goedele / en M. Jan van Volve / Prochiaen van S. Nicolaes / te kenne gegeven/ soo dat dit afgrijsselijck feyt / in 't openbaer quam / dies halven Hertogh Wecelijn van Brabandt/met zijn Hertoginne de saeck wel ondersocht hebbende/lieten Abraham met d'andere Joden/voor S. Catharijne Kerck levendig verbranden. Daer na werdt een eeuwige Processie ter geheugenis van 't Mirakel ingestelt/ en d' Hertogh met sijn Hertoginne geleyden 't doorsteken Sacrament / met ontelbare menschen na S. Goedels Kerck / daer 't in de Capel ghestelt is / met de Schilderye der gantsche geschiedenis.

't Capucyne Klooster is van d' Aelmoesse der Spangiaerde en Italiane gesticht.

De Jesuiten die van een kleyn begin ware / zijn nu in groot ghetal/en boven de Mans en Vrouwe Kloosters/is 'er een nae 't voorbeeldt van Maria Magdalena / genaemt/ 't Klooster der bekeerde Sondaresse / daer veel inkomen die haer verloopen hebben / om te beteren.

Daer zijn oock verscheyde Gast en sieck-huysen/ die alle met goede voorsorgh/ten behoeve der krancke/voorsien worden.

Oock is in Brussel een Coninglijcke Paerde-stal / voor omtrent de twee hondert Paerden/ met oeffen-plaetse / en Wapen-kamer/ daer onder andere van oude tijde de gebruyck-wapenen van d' Hertogen van Bourgundien berusten.

Van de Wereltse ghebouwen die uytmunten / is 't Coninghlijck Palays seer heerlijck / hoewel niet nae 't beworp voltrocken / met een groot Voor-hof / twee Galderye / in d' eene zijn de Beeltenisse der voornaemste Coningen en Vorsten te sien/en d' andere/Scepter/ kostelijcke yzr en silver-wercken ; in een ander deel van 't Hof is de Capel van Albertus en Isabelle / met acht vertrecken en Autaren/ daer de kostelijcke schat van Juweelen door de over al brande lichten d'aenschouwers de oogen doet schemeren. Ter zijden aen 't Hof is een groote bemuerde Warande met wilde Diere / een Plaets/ Kaets-baen / Bosch en Doolhof; Visch en Swaenrijcke Vyvers/ Vogelkoyen/Blom en Fruyt-hoven/en alles wat Vorstelijck is.

't Stadhuys/'t Hof der Kaets-Heeren/is een seer treffelijck ghebouw/ daer het water tot aen 't dack geleyt wort/ met een Tooren/ daer d' Aertz-Engel Michael/ beschermer van Brussel / in kooper boven op-drayen kan; inwendig is 't Raethuys met heerlijcke Kamers/ Wapen-Solders/ en konstige Schilderye ghestoffeert/ waer onder alle/volgens Meteren schrijft/de vertooningh te sien is/daer d' Hertoginne Isabelle in een Lant-Kermis de Papegaey schiet.

Daer aen volgen de Vorstelijcke Hoven/ van Aerschot/ Oranje/ Aumale/Cleef/Hoogstraten/Barlaimont/Aremberg/Mansvelt/ Egmont/ Sorane/ Furstenbergh/ en Spinola/ en meest alle d' Abdyen van Nederlandt/hebben tot Brussel haer Hoven. Vorder is in dese Stadt/de Bergh van Godtvruchtigheydt/ en seven Huyse van Adelijcke geslachten / noch seven treffelyke Gebouwen / rondom

de Marckt / en het Kooren-huys / de Hal / de Spijs en Visch-marckt / en veel groote schoone burgerlijcke Huysen / Blom-rijcke Tuynen / Spring-bronne en Fonteyne / en twaelf steene Brugghen over de Beeck / en de heerlijcke Tooren van St. Nicolaes / met een konstigh uur en speel-werck.

Brussel heeft onder d' Inwoonders twee-en-vijftig Ambachten / in negen leeden gedeylt / die de negen Natien ghenoemt worden / waer van 't Harnas- makers wel 't voornaemste en nutste is / door d'uytvinding van tempering / die lootbussen wederstaen kan : maer de Tapetcerye of Leg-wercken overtreft in wonder en voordeel al d' andere.

Onder Brussel staen alleen de Steden Nivelle en Vilvoorden / die haer voort op de Cantzelerye beroepen. Dese Stadt heeft altijt een luyster van geleerde Manne gehadt / als bleeck aen Ægidius Fabrie / en Ægidius Periander / gheleerde Schrijvers : Thomas Carpentier / leerlingh van Albertus Magnus : Henricus en Joannis / Canonicken / daer Tritenius van spreeckt : Jeronimus en Adolphus van der Noot / Cantzeliere van Brabant : Wilhelm een treffelijck Rechtsgeleerde Edelman / en sijn Broeder Joan / Doctor in de Rechten / Raedts-heer en Procureur Generael des Conings in 't Hertogdom Lutzenburg / en namaels Gesant vanden Catholijcke Coning aen die van Vranckrijck. En in den jare duysent vijf hondert en vijf is in Brussel geboren Maria Keyser Karel de vijfdens Suster / die troude met Lodowijck Coningh van Ongeren / die by de Turcken in den jare duysent vijf hondert en ses-en-twintig doot bleef: Zy wierd vijf jare daer na Regeerster van Nederlandt. Noch had dese Stadt eenige tijt daer na de seer geleerde M. Karel Tismack Ridder / Docter / en Raedt van Staten / en ghebeymen Raedt en Zegel-bewaerder van den Catholijcke Coning : Jacob Coje Ridder Heer van Goje / seer geleert in Latijn / Griecx en Hebreeusch / en sijn Broeder Heer van Wemele / hoogh gheacht en treffelijck gheleert : Adriaen Vesalie 's Conings Heel-meester / vermaert door gantsch Europa om zijn uytstekentheyt in de konst van Physicien / Chirurgie en Ontledinge der Menschen Lichamen / als noch hedendaegs blijckt by zijn nagelatene Gheschriften / waer over de geleerde Professor Faloppius hem noemde een verschrickelijck wonder der nature : Andries Maes Cleefs Hertogen Raets-heer / soo geleert in 't Hebreeusch / dat de Hebreeuwe hun selfs daer over verwonderde. Wy souden den Leser meer van haer gheleerde Manne konnen seggen / maer sullen ophouden om haer met sulcken stof niet te verveelen. Brussel / alhoewel eenigen 't meenen / en is geen Burgh-Graefschap / maer heeft in de Rechte wel sulcken waerdigheyt als Antwerpen / Gent / Yperen en andere Steden / en gebruyckt alleenlijck den tytel in haer gerechtigheden.

De Cancelerye van Brussel heeft veertien ghewoone en drie ongewoone Raeds-heeren / een Advocaet Fiscael / die (volghens zijn Ampt) mede Raeds-heer is / een Procureur Generael / twee Griffiers / een Audiencier / en vier ghewoone / en negen ongewoone gheheym-schrijvers / en andere ten dienst / de Cancelier is in groot ontsag / en sit als Gouverneur van Brabant / en stadhouder van d' Hertogen. Veel Brabant beroept sich tot dese Cancelery / uytgesondert een deeltje dat het Roomse Lant genoemt wordt / en sich op Genape beroept / maer 't Graefschap van Dalem en de Heerlijckheden van Over-Maes / ten opsicht van d' hoogste Recht-spraeck alhier.

't Opper-Leen-hof van geheel Brabant is mede tot Brussel / behalven Genape / gelijck hier na verklaert sal werden: De Koninghs Stadthouder in 't Leen-hof te Brussel / hout boven de ongewoone / door zijn stadthouder / alle veertien dagen op Saterdach open recht / en om dat de Brabanders buyten haer Lant niet en mogen te rechte betrocken worden / soo is in Brussel een Geestelijck Hof / van den Bisschop van Camerijck / waer alle Brabantse sake komen / die onder Camerijck staen / en d'andere die onder Luyck hooren tot Leuven / 't selve Geestelijck Hof is in waerdige achting / neemt kennisse van Huwelijcke / Testamente / en goederen in dooder handt / en misbruycken der Priesteren.

Doch alhoewel door d'achtbaerheyt van Brussels Hof en Magistrate / de Stadt waerdigh is / de naem van d'eerste plaets van Brabandt / soo wertse de tweede / en 't hooft van 't tweede vierendeel van Brabant erkent.

Brussel heeft mede veel besoecking van swarigheyt uyt-gestaen / als in den Jare duysent vier hondert en negen-en-tachtig / wanneer tusschen de dertigh en veertigh duysent Mensche van de Pest sturven / de twee gruwelijcke branden / die d'een over de twee duysent Huysen / en d'andere over de vijftien hondert Weverye vernielden / en veel sware Oorloge daer de Historie van melden / oproer en plunderingh van Ingesetenen onder malkander / eysch van Ducq d'Albas tiende penningh / onthalsing van de Heer van Batenburgh / de Grave van Egmont en Hoorn / en veel Edele meer / etc.

Drie mijle van dese Stadt leyt een groote vermaerde Abdye van Affligem / door een Hertog van Brabant gesticht / den Abt heeft de eerste plaets en stem onder de 12. statelicke Abten: In dese Abdy is een seer schoone groote Boeck-kamer / die met haer oude Boecken meest al die van Nederlandt in waerdye te boven gaet / nu sullen wy ons na Antwerpen begeven / om de Keyserlicke stad t'aenschouwen.

ANT-

ANTWERPEN.

ANtwerpen werdt by Petrus Apianus / en sommighe andere Schrijvers/door de plaets gestelt / die Ptolomeus Atuacutum noemt / mijns oordeel is de oorspronckelijcke naem onseker : want eenighe schrijven/ dat ten tijde van Julius Cæsar/alhier op de kant van de Schelde/ een Borgh of Slot stondt/ daer de Reuse Drion of Antigon op woonde / die wredelijck met de Kooplieden leefden / en hun de halve waerde van de voorby-voerende Goederen deed' beta-len/en wanneer hy bedrogh by haer vond/ verbeurde/ volgens zijne Wet/alle hun goet/en liet de Koopmans handt af-houwen/ en in de vloet werpen/waerom de Nageburen/van de handt en 't werpen/ de Borgt Hantwerpen noemden/gelijck noch hedendaeghs in Neder-duyts/de Stad geheeten wort/en by de Latijne Antverpia/de Fran-ce Anvers/ d' Italiane Anversa/ soo dat de tegenwoordige Schrij-vers willen/dat de naem uyt dese Borgt/en zijn gheschiedenisse her-komt/en wijsen aen tot bevestinge van haer meening/ 't overblijfsel van dese Borgt/ omtrent de Vierschaer/ niet verre van de Schelde/ daer de Duytse Kruys-Heeren / Ridders van onser Vrouwen Or-den/gebout hebben/ met 't Stadts Wapen/ zijnde een Borght/ met een afgehouwen Hant/en toonen eyndelijck oock wonderlijcke Ge-beente/ met een Spoor/ die op 't Stadthuys bewaert wordt/ en nae hun seggen van dese Reus is.

Andre die van de selve meening zijn / behelpen hun met het geen in de twee-jaerlijcke Processie ofte Omgang van de Besnydenis/en van onser Vrouwe vertoont wordt / daerse van oudts en noch een groot Stock-Beeldt omvoeren / nae gelijckenisse van de voorseyde Reus/met gevolgh van eenige die een handt schijnen afgesneden te zijn/en oock met dees volghende Latijnsche vaerse / diese op 't oudt Privilegie-Boeck deser Stadt geschreven vinden/maer Godt weet wanneer die gemaeckt zijn.

Meyer/en verscheyde Schrijvers/verschelen van dit ghevoele/en gelooven dat de naem Antwerpen ghekomen is / van het Duytsch woort Aen/en van Werpen/dat t'samen Aenwerpen uytmaeckt/ en dat de eerste Borght/ en een deel der Stadt op aengewassen Landt/ van de Vloet toe-geworpen/ghesticht is/ gelijck geloof'lijck scheen/ toen in 't Jaer duysent vijf hondert en sestigh/ tot de gront-legging nieuwe Stadthuys gegraben wiert / daer men Yser en Houtwerck onder d'aerde vont/tot teken dat eertijts daer Watervloet geloopen heeft/daer nu de Merckt is/ andere segghen wat de Reus aengaet/ dat het niet en is geweest/als een Heer uyt Russien/derwaerts ghe-komen om te woonen/die de Borgt gekocht/ gesticht/ of met gewelt vermeestert heeft/het was een seer lang man/en overmits de groot-te/en de gelijckenis des naems van Russie/met Reuse/ so hebben de nakomelinge gelooft/dat hy een Reuse heeft geweest : Hier mede zy genoech van de naem/laet ons nu tot de Stadt komen.

Antwerpen is van ouds/ niet alleenlijck een Rijcks-stadt/ maer oock een Hooft-stadt van 't Marck-graefschap des Heyl'ge Rijcx/ en heeft by-na een waerdigheyt gelijck als Brussel/ in Nederduyts genoemt Borg-graefschap/ in Frans en Italiaens Vicomte / dese tytel wiert van outs t' Antwerpen/ aen de Capiteyn van de Borgt gegeven / met gifte van Wooningh-stee en Landen binnen en buy-ten/die hy naemaels aen andere te leen gaf/waer van een Leen-hof gesticht is/daer noch alle veertien dagen/door den Stadhouder van de Leenen open Banck gehouden wort/tot bewijs van dit Marck-graefschap / dient den Eedt die d'aenkomende Borgers in de Vier-schaer doen/en aldus luyt : Dat zy den Hertogh van Brabant, als Marck-Grave des Heyligen Rijcks, en den Borgt, ghetrouw sullen wesen : waer by verstaen wordt den by-banck van Antwerpen/ in't gheselschap van den Borg-Grave en Borgers : welcke Stadt naderhant gekomen is / aen de Hertogh van Kleef / en eyndelijck aen den Prince van Orangien.

Dese Stadt is oock een Hooft-stadt van de vier quartieren van Brabant/daer Bergen/Breda/Lier/Herentals/ Steenberghen/ en andre Steden en Dorpen onder begrepen zijn/ een deel van 't quar-tier appelleert in Borgerlijcke saecken / eer t' Antwerpen als in de Cancelery van Brabandt / en komt over een voor zijn deel / in alle Beede en schattinge/ die de Staten van Brabant den Landt-Heer verwilligen/en d'andere in 't geen Antwerpen met d'andere Staten verwilligt/ en besluyt.

Antwerpen is ses-en-twintig graden en twee-en-veertigh minu-ten in de lengde/ en een-en-vijftigh grade en acht-en-twintig minu-te in de breede/ onder het teken van Virgo / en seer aengename ghe-sonde lucht/op een vlacke gront/ter rechter zijde van de Schelde/na 't Westen / die 't Hertogdom Brabandt/ van 't Graefschap Vlaen-deren schept.

Dese Stadt leyt omtrent seventien mijlen van de Zee nae 't loo-pen van 't water / en landt-waerdt vier mijlen nader ; en heeft vier mijlen Zuydt-west-waerts van sich Mechelen : acht Zuydt-oost-waerts Leuven/ en omtrent soo veel Zuydt-waerts Brussel : Gent Zuydt-West-waerts tusschen 't Zuyden en 't Westen tien mijlen : Brugge West-waerts vijftien/ Calis drie-en-dertigh/Londen om-trent sestigh mijlen : Ceulen negen-en-twintigh : Franckfort sestig/ eyndelijck Parijs en Rouan omtrent de t'seventigh.

In den jare duysent twee hondert en een / is ten versoecke van die van Antwerpe / d'eerste Muer aen de Stadt gesticht / waer noch sichtbare tekenen van zijn.

De tweede in 't jaer duysent drie hondert en veertien / waer op des jaers daer aen veel Regen viel / daer sulcken duerte uyt ontstont / dat een Viertel Rooren / 't geen te vooren twee Gulden golt / doenmaels twaelf verkocht wierdt / met gevolg van sware Pestelentie.

De derde / die noch in weesen is / wert begost in 't jaer duysent vijf hondert en drie-en-veertigh / daer de Konstenaers / om strijt / hun yver soo in besteet hebben / dat de Vestinge / meest van gehouwen Steen opgetrocken / in Europa geen and're behoeven te wijcken: De boven-vlackte van de Walle is over de hondert voeten breet / met doorgaende rije Boomen beplant / versien met tien treffelijcke Bolwercken / en seven seer stercke / konstige en heerlijcke Steene Poorten met hun Voor-Poorten en Val-Bruggen / d'eerste is St. Michiels / anders genaemt Kroonenborgs-Poort / die aen de Schelde staet / de tweede de Bagijne-Poort / de derde St. Joris / maer eygentlijcker de Keysers-Poort / door dien Keyser Karel d'eerste door haer reed' / en de maegdom benam / de vierde St. Jacobs / anders Kipdorp-Poort / de vijfde de Roode / of de Berg-Poort / de seste de Cistren-Poort / de sevende de Kraen-Poort. Rondom de Stadts Mueren zijn wijde / diepe / en waterrijcke Grachten / met twee bequams Moolens / om na 't vereysch des tijdt / Water in te laten.

De Stadts Mueren / van buyten gemeten / houden vier duysent acht hondert en twaelf passe / dat bedraeght vijf-vierendeel van een Neerlantse Mijl / en de Stadt van binnen midden in de lengte sestien hondert / en breette acht hondert vier-en-veertich passe / dat omtrent het begrip van Luyck / of Rouan uyt-maeckt. Dit is soo veel als de cirkel van Antwerpen aengaet / laet ons nu het sterck en heerlijck Kasteel / dat de Kristen-Werelt voor een wonder acht / eens over-loopen / en zijn begin en voltoging beschrijven.

Toen d'Hertog van Alba / in 't jaer duysent vijf-hondert en seven-en-tsestigh / als Gouverneur in de Nederlanden quam / had den Koning van Spanje goet gevonden in dese Stadt een Kasteel te maken / dat Margreta van Parma / Regente deser Landen / ontwierp / 't geen den Hertogh na zijn zin bevestigde / om in St. Michiels Abdye te stichten / alsoo hy seyde Keyser Karel de vijfde / het van 't Jaer duysent vijf hondert en veertig alsoo geschickt hadt: Eyndelijck wiert besloten door den Raedt van Marquis Vitelli / de grooten Prijsoor van Hongarie / en Pacieco Fortificatie-meester / dat men 't maken souw / op de Zuyd-zy / bykans buyten de Stadt / daer 't sonder af breecken van Huysen konde geschieden / 't geen anders meer als 't vijfde deel der Stadt sou bedorven hebben. Het wacker verstandt van Paciotti / en den raedt van Gabriel Serbelloni / en d'arbeyt van twee duysent manne / hebben in korten tijt / dit roemwaerdigh werck te voorschijn gebracht / het leyt vijf-hoeckigh / tusschen vijf groote en stercke Bolwercken / waer van de vier nae den Gouverneur Ferdinandus / Tolede / Hertogh en Alba / en de vijfde na Paciotti den Bouw-meester genoemt is: Eenige tijdt daer nae wierde de meeste Kasteelen in Nederlandt afghebroken / doch dit maer ten deele. Famianus Strada verhaelt / dat in 't Jaer duysent vijf hondert en ses-en-t'seventig heel Nederlant van Inlants oorlog-vuyr in vlam stont / en dat de Spanjaerde met hun by-hebbende Soldaten / uyt het Kasteel in Stadt vielen / en plunderde / roofde / en moorde / drie daghen langh / dat de rijckste van Antwerpen arm maeckten: 't Jaer daer aen moesten de Spanjaerden (uyt kracht van Don Jan van Oostenrijcks Vrede-bant) uyt de Nederlanden vertrecken / en dit Kasteel en and're plaetse over-geven: Doch niet lang daer na / nam d'Oorlogh / deur misverstant by Don Jan en de Staten / weder toe / en 't Kasteel wiert door de Staten versekert / nae dat Don Jan 't selve te vooren had onderstaen te doen.

Als den Prince van Oranje door de Staten van Brabandt tot bescherm-Heer aengenomen was / bracht hy te weghe dat de Veste van 't Kasteel / aen de zijde teghens de Stadt / met groote blydschap wierde afghebroken / niet alleen door Manne / maer oock door de voornaemste Vrouwen van Antwerpen / die onder malkanderen groote vreugde bedreven met het metale Beeldt dat Ducq d'Alba na hem had laten gieten / en oprechten / zy koelden hun wraeck met houwen / slaen en kerven / of se hem levendigh voor ghehadt hadde / tot dat het heel vernielt en weder tot Geschut hergooten wiert.

Na de Prins van Parma / in 't Jaer duysent vijf hondert vijf-en tachtigh / door belegh de Stadt gedwongen hadt / wiert het Kasteel (acht Jaer nae 't de Prins van Oranje van Walle hadt doen ontblooten) door den Prince van Parma wederom versterckt.

Laet ons nu van d'uytwendige heerlijcke grootheyt / langhs de Schelde / nae d'innerlijcke trotse Ghebouwen / Regeeringe / d'oude Handel en Rijckdom het oogh wenden.

De Schelde / die met een geweldige tocht in Zee loopt / wordt door een onstuymige Vloet / wel sestigh duysent schrede te rugge gekeert / haer breette vloeyt wel sestien hondert voeten wijdt voorby de Stadt / en hare diepte is op 't minste sestig voet / soo dat 'er alle Schepen / hoe swaer oock geladen / aen de Wal met de handen kunnen lossen: Oock wordt Antwerpen met dese Vloet door acht mon-

den

den en Inhammen soo veel Water toegebracht / datse in de Stadt hondert van de swaerste Schepen konnen bergen.

Van de Stads gewijde Gebouwen / is de voornaemste de Hooft/ Dom of Vrouwe Kerck / de Heylige Maget toegewijdt / met alderhande uytmuntende Kerckelijcke cierade van binnen versien/en van buyten van gehouwe Steen/ met een wonder trotse doorluchte Tooren / die vier hondert en twintigh Antwerpse voeten hoog is / van waer men Brabandt / Vlaend'ren / Zeelandt / en de Zee sien kan : Dese Kerck was eertijts een Colegiale/ maer is op 't versoeck van Philippus de tweede/ Koningh van Spanjen/en toestemming van Paus Paulus de vierde/ tot een Cathedrale gemaeckt / en toegewesen het gebiedt van seven Stede / en hondert vier-en-veertigh Dorpen : In dese Kerck hiel Koning Philippus / inden jare duysent vijf hondert een-en-vijftig/ sijn eerste Kapittel en Raedt van de Ridderschap der Gulde Vliese / en maecktender negentien / meest Vorsten en treffelijcke Heeren / uyt verscheyde Natien. De Bisschoppe van dese Kerck zijn geweest Philippus Nigrius/ Franciscus Sonius / Levinius Torrentius/ Willem van Bergen / Joannes Mireus / en de tegenwoordige is Gasper Nemius. Dese Kerck heeft jaerlijcks groot inkomen/ en haer Geestelijcke zijn tol/ accijs en schatting-vry / en veel andere dingen tot heerlijcke verciering: Onder deselve Kerck zijn oock ses Gilde of Broederschappe van Godtvruchtigheden / d' eerste is de Gilde der Besnijdenis/ die in den jare duysent een hondert en een/van den Koningh van Jerusalem toe-ghesonden is de eygene Besnijdenis onses Heere Jesu Christi/ daer van ingestelt is een jaerlijckse Omgang / die ghehouden wort op den Drievuldigheyts dag/noch wort in Oegst-maent/ op d'eerste Sondagh na ons Vrouwen Hemelvaert-dagh/ een Omgangh van ons Vrouwen Hemelvaert ghehouden/ daer alle de Geestelijckheydt met 't H. Sacrament / en verscheyde Heylighdomme/ de gantsche wet en Officieren / alle d' Ambachten van de Stadt met heur Stocken / de Gilde met hun Wapenen en Vaene/ en de Borgery met groote pracht en zedigheyt mee-gaen / met veel geschiedenisse uyt 't Oude en Nieuwe Testament / in Schilderyen Dichten/ en nieuwe genuchgelijcke Kluchten. Tot het besluyt ; de tweede Gilde van dese Kerk wort genoemt van 't Heylige Kruys / de derde van onser Vrouwe Kapelle/de vierde van 't H. Sacrament/ de vijfde van St. Anthonis : de seste en de leste van St. Rochus : Noch heeft dese Kerck/buyten 't gemeyn gebruyck/ ses Gilden van Wapenen/en drie van Rethorijke / en seven-en-twintigh Ambachten van de Stadt / welcke Gilde en Ambachte alle heur Capelle of Autaren in dese Kerck hebben.

In 't jaer duysendt vijf hondert en drie-en-dertigh vernielde de vlam hier seven-en-vijftig Autare/ 't heele Dack en 't meeste cieraet deser Kerck/ nae dese zijn noch vier Parochie-Kercken/ S. Jacobs/ S. Joris/ S. Andries/ en S. Walburgh/ die de outste van alle is/ en schijnt een Tempel van d'afgodt Mars gheweest te zijn/ andre seggen Priapus/ die d' Inwoonders so hoog geacht en ge-eert hebben/ datse hem in steen gehouwen op de Poort van de Borgt setten.

In Antwerpen zijn veel Geestelijcke kloosters en Plaetse/ waer van de Premonstratensen d'eerste zijn/ en hier in den Jare duysent vijf hondert ses-en-twintigh onder de bescherminghe van den Heylige Norbertus eerst quamen : ten selve tijde was over de heele Werelt Norbertus bekendt / die d' Adamitische kettery van Tanchelinus/ hier omtrent seer in swang gaende/ veel verdruckte/ en 't onkuyssche vuyr bluste/ waer over d' Antwerpenaers hem met een Huys en Kerck begifte.

De Dominicane / door den Raedt van Straesburgh herwaerts ontboden/ wierde van hun met een ruyme Plaets en Huys vereert/ die noch de naem daer af behout/ en de Preeck-heere-straet genoemt wort.

't Prioorschap van onse Zalichmaker van d'ordre der Cisterciense/ genoemt Petri Potz/ heeft door de gifte van een Edel borger van Antwerpen/ ghenaemt Petrus/ en zijn Huysvrouw Maria Terrebrots/ in 't jaer duysent drie hondert drie-en-dertig beginnen te bouwen/ 't geen zy door gevolg van hun milde geschencken/ dertien jaer daer na ten eynde brachten/ en zijn daer-en-boven soo rijckelijck beschoncken/ datse twaelf Monicken koste voeden.

De Franciscanen wierden in den jare duysent vier hondert seven-en-t'sestigh van den Raedt met plaets voorsien / 't geen Philippus Hertogh van Brabant/ door schenck-geschrift bevestigde.

De Carmelite/ in 't Jaer duysent vier hondert vijf-en-tachtigh hier gelegentheyt tot timmeren vergunt zijnde/ vonden Maximilianus Koningh van Romen/ en Philippus Hertogh van Brabandt/ hun seer genegen. De Bogaerden quamen in 't Jaer duysent twee hondert acht-en-twintigh in de Stadt / en verdiende hun kost met Weven/ en kochte met haer eygen Gelt een woon-plaets / en verlieten/ toen zy haer geneeren konde/ 't wercken/ en bemoeyden hun alleen met Goddelicke dinge.

D' Augustijne quamen in 't Jaer duysent vijf hondert veertien hier/ en wierde van den Raed woon-plaets geschoncken; de Allirianen kregen van een Duytscher Henrick Suydermanius/ in 't Jaer duysent twee hondert vijf-en-veertigh / hun plaets en woningh/ en verbonden sich met een strenger bandt/ aen Augustinus regel/

en

en bouden daer nae een treffelÿcker Huys als te vooren.

De Capucÿne / in 't jaer duysent vÿf hondert acht-en-tachtig/ uyt Vranckrÿck in dese Stad/ op 't voorslaen van Alexander Faraesius/ Hertogh van Parma/ herwaerts gekomen/ bouden een Klooster op kosten van den Catholÿcke Koning.

De Jesuiten / eerst maer met hun twee hier in den jare duysent vÿf hondert twee-en-sestigh ghekomen/ groeyden seer aen/ en kochten dertien jaer daer na / door den ontfangh van eenige gifte / een Huys / en boude een Kerck / diese om d' inlandtsche Oorlogh voor een tÿdt verlieten/ en na de beroerte ophiel / keerden sy weder / en kregen van den Raedt 't Hof van Lier / 't geen Artur van Lier op de gemeene koste gebout had / en voor Keyser Karels de vÿfdens Hof geschiet was / 't geen d' Engelse tot hun gebruyck hadde / en wÿdden 't Hof tot hun school en woning en hebben nu in getal over de hondert toegenomen / die Kercken en Schoole waernemen / en met hun plaets waer in alles van kostelÿckheyt overvloeyt/ gants Nederlandt en Vranckrÿck trotsen / en in haer schat van Boecken niemant en wÿcken.

De Barrevoets Carmeliten / Minder-broeders / en Carthuysiane zÿn oock herwaerts gekomen ; maer wat de Vrouwe Kloosters van dese Stadt belangt/ sal ick om het overgroot getal voorby gaen / en de Geestelÿcke / met eenige Godts-huysen besluyten / die bestaen in 't onderhout der kranckfinnige Mensche en onderstant der Arme/ die hun Kinderen niet na behooren kunnen voeden/ noch zÿnder twee voor Kinderen/ daer Knegjes en Meysjes/ door Meesters en Meesterse/ Konste en Hantwercken geleert worden.

Nu tot het Stadt-huys of Raet-huys gekomen zÿnde/ staet aen te mercken/ dat het in treffelÿckheyt van bouwing/ meest alle Aertse Hoven en Gebouwen overtreft / soo wel isser de Wet der Toscaensche Bouw-kunst in uyt gebeelt; het vertoont uytwendig van vooren een Gevel van aerdig gevlamde Marmer/ en van binne veel dienstighe ruyme ghebruycken / daer by na de bestiering die Romen groot gemaeckt heeft / gevolgt wort.

De Stadt heeft d' Hertogh van Brabandt als Marckgraef des Heyl'ge Rÿcks / tot Vorst en Opperhooft / maer is by na door de verkregen Privilegien gelÿck een vrye Stadt / die door haer eygen voornaemste Ingesetenen / behoudens de Koning van Spanjens Wette en Recht / bestiert wort.

De Regeringh deser Stadt wort in drie/ en van sommige in vier Leden gedeelt ; 't eerste in Overste Magistraet / als Burgermeesters/ Schepens/ Thresoriers en Ontfangers; 't tweede in die eertÿts Borgermeester of Schepen geweest zÿn/ en kleyne Magistrature bedienen ; 't derde in Burgery/ daer onder ses-en-dertig Capiteyne over dertien Wÿcke / en vier Hooftmannen/ uyt den Adel staen; 't vierde in vier-en-vÿftigh Ambachten van Antwerpen.

De verkiesinghe der Magistraten/ gheschiet alle jaer in May/ op dese manier : Die in Regering zÿn noemen neghen Edele/ die sy oordeelen bequaem te wesen ; en d' Overste der dertien Wÿcken noemen and're negen/ daer by stelt men d' oude Heeren / oock achtien sterck/ alwaer d' oude Borgermeester niet onder begrepen is: Dese ses-en-dertig namen worden na 't Hof / daer de verkiesing geschiet / gesonden : Als de Vorst of Stadthouder met sÿn Raedt/ de bequaemheydt der Mannen overwoghen heeft/ soo kiesen sy de helft van 't getal/ sonder te mogen boven de helft van d' oude te veranderen/ noch Broeders/ noch Neven in te setten; en worden op dese wÿse in haer Ambten ghestelt: Sy senden twee Commissarisen/ die Ridders van 't Gulde Vlies of Baender-Heeren moeten zÿn / met de Cancelier na dese Stadt / en die Heere doen den Raedt op 't Stadthuys vergaderen / en na eenige gebruyck'lÿcke ghewoonte/ verklare welke de nieuwe Magistraten voor dat jaer wesen sullen/ en bevestigen de helft van die 't voorige jaer in bedieningh gheweest zÿn: Dese nieuw-ghekoorene hebben macht de Borgermeesters te kiesen; maer alsoo de Vorst of sÿn Stadthouder twee na haer welgevalle voor-dragen/ soo stelt men 't selve alsse wettigh ghekooren worden/ in hun wel-behagen. Daer na kiesen de ghescheyde Heeren uyt haer ghetal/ de binnen-Burgermeester / en de buyten uyt d' oude Magistraet : Dus wordt d' overste Raedt gekoosen/ die bestaet/ als gheseyt is / in twee Burgermeesteren en achtien Schepenen/ waer van de binnen-Burgermeester/ mede Schepen zÿnde / een is.

De voornaemste Burgermeester/ is buyten Burgermeester/ want sÿn ampt is buyten te reysen / om met het Hof en de Staten van 't Landt de voorvallen te handelen ; d' andre wort de binnen Burgermeester ghenaemt/ om dat sÿn plicht is in de Stadt te blÿven / en voor de bestieringh der selve sorgh te draghen / en de Borgers en Vreemde te verhooren.

Wat het Gherecht aen-gaet / daer toe zÿn twee Stadthouders van de Vorst d' een over Criminele en d' ander over Borgerlÿcke saken/ welcke ampte alle andere in waerdigheyt te boven gaen / en voor hun leven haer gegeven wort.

De Stadthouder van Criminele saken is d' eerste en aensienlÿckste/ en wort Schout geheten/ maer om dat hy in desen Staet Rechts gebiet heeft in Dorpen hier by gelegen/ die onder het Marckgraefschap des Heyl'ge Rÿcks behooren / en 't Marckgraefschap van Rÿen genaemt worden/ so heeft hy oock den tÿtel van Marckgraef/

van

van Ryen / en wort in 't gemeen de Marckgraef genoemt / tot onderscheyt van syn Stadt-houder / diemen Schout noemt; behalven de ghe seyde Stadthouder / heeft de Marckgraef veel and're Dienaers / die de Landt-Heer erkennen en Eedt doen: syn ampt is quaet-doenders te doen vangen / Recht van d' overste Magistraet te eyschen / en gewesen Vonnisse uyt te voeren.

De Burgerlycke Stadthouder wert Amman genaemt / die in de Banck sit / daer de geschille bepleyt worden; syn bedieningh is de Heeren aen te manen tot Recht doen / en Vonnis te wysen op kosten van onghelyck / die hy oock uyt-voert.

Onder de Magistraet zyn veel treffelycke Ambtlieden / waer van twee Thresoriers of Penning-meesters / een Ontfanger / die voor drie jaren / tot ghenoegen des Volcks / op dees volgende wyse gekooren worde / de voornaemste zyn; de Regeerende Heeren van de Stadt kiesen drie Edele die jongst gedient hebben / en senden haer namen aen de Dekens van d' Ambachten / die daer op versamelen / en kiesen een uyt d' oude drie Heeren na hun ghevallen / tot overste Thresorier; daer tegens kiesen de ghenoemde Dekens drie van de voornaemste Borgers deser Stadt / en geven hun namen d' Heeren over / die een van deselve kiesen tot tweede Thresorier; en tot het maken van den Ontfanger / kiesen deselve Dekens drie van d' eerlyckste Burgers van haer Ambachten / en geven de namen aen de Overheden / die 'er een tot Ontfanger uyt kiesen.

Hier zyn oock twee Pensionarissen / in 't Latyn soo genoemt / om datse jaerlycks pensioen of loon trecken / die gemeenlyck Doctoren of Licentiaten / en ervaren in Staets saken zyn / en de Heeren deser Stadt met haren raedt te hulp komen; doch indien swarigheydt voorviel / soo mogen sy met andre te rade gaen / en haer goetvinden d' Overigheydt bekent maken / en benaerstigen de Stadts saken / en voeren / als 't hen geboden werdt / het woort binnen en buyten voor deselve / en als de buyten - Burgermeester eenige saken ten Hoof van Staten gaet verrichten / so reyst een Pensionaris mede / om geschriften in te stellen / en and're dienste te doen.

Hier zyn vier Griffiers / na het Griecks Woordt / Schryvers / wiens Ampt is Vonnisse en Recht-handelingh der Burgherlycke wetten / te schryven en t'onderteeckenen / d'aen-spraeck en antwoort van parthyen in Registers te stellen / ende de Requesten en Proces-Geschriften / en and're sake / te bewaren.

Vier Secretarissen nemen in 't af-wesen der Pensionarissen by-na 't selve ambt waer / maken d' instrumenten / en verkoop-brieven / voorwaerde / en diergelycke saken / en onderteкenen criminele acten / onder haer zyn noch examinateurs / schryvers / en minder dienaren.

Noch kiest d' overste Magistraet deser Stadt jaerlycks by sich self / sonder over of toe- staen van Hofs Commissarisen / de minder Raedt; eerst worden uyt de bequaemste Dekens deser Stadt twaelf Raets-mannen ghekooren / maer alle de seven-en-twintigh Ambachten hebben dit recht met: want eenige Gilden zyn te gheringh / als d' Arbeyders / Dragers / en diergelycke / sommighe hebben 't alle drie / and're alle twee jaren / na de staet van 't Ambacht / maer de Schippers / Meerssemiers / Kramers / en Hoeveniers / als d' outste en voornaemste / Jaerlycks een Raedtsman van de hare / dese Raetslieden komen alle Maendaeghen / by de Heeren van de Stadt in den Raedt / daer sy haer plaetse hebben / om de Requeste / en and're saecke die het ghemeen aen - gaen / ende daer voor-komen / te verhooren / en haer meeningh op te segghen / en by soo verr' sy yet tot nadeel van 't ghemeene best / dat den Raedt behoorden ghewaerschout te worden / vernemen / sulcks bekent te maken / maer tot de gewichtige saken / wort den Grooten of Breden Raedt vergadert.

Sy kiesen oock den Raedt van de Halle / die in twee Gild-Dekens als Hoofden / twee Waerdyns en acht Ouder-mannen / bestaet / waer van de twee Schepenen van den eersten Raedt moeten geweest zyn / en een Griffier en and're Ambt-lieden / voor wien alle twisten / van Wolle / Wolle-wercken / en wat het Verwen aen-gaet / voor-komen / doch men kan van haer Vonnissen aen den Hooghen Raedt herroepen.

Deselve Magistraet kiest oock twee Keurmeesters / welck te vooren Schepenen zyn gheweest / en de Vorst voegt'er een derde by; hun Ambt is sorgh te draghen voor alle Eet-waren / toe te sien dat het Broot met behoorlyck ghewicht Wyn en Bier tot betamelycke prys / en Vleys / en and're Waren versch en oprecht verkocht worden: 's Saterdags / als de voornaemste Marckt-dag is stelt de Keur-meester 't broot voor d' aenstaende weeck / na de prys van 't Kooren / en so by de Backers of elders bedrogh gevonden wort / doense hen met gelt-straf betalen.

Sy stellen oock vier Rechters over de Wees-saken / die Wees-meesters ghenoemt worden / welcke de helft Schepenen moeten zyn / want sy de vooghdy ende oock de beschermingh der Weesen hebben.

Sy kiesen van ghelycke jaerlycks vier Rechters en een Griffier / om onghelyck / schelt-woorden / en vyantschap te beslechten / die Peys-makers genoemt worden.

De voor-genoemde Over-heden kiesen oock alle jaer twee Aelmoessemers / om 't getal dat gemeenlyck vier is / half te veranderen /

uyt de rijckste en eerlijckste Borgers / die in Kercken en elders op Feest-dagen / vergaderen wat hen gegeven wordt / dat meer als dertig duysent Ducaten 's jaers bedraegt / en deylent uyt aen d'arme mensche / en gemeene Gods huysen / volghens haer ordre / ghewisse en goetduncken / en zijn veel tijdt in 't verschot van hun eygen penningen / om in noot uyt te reycken / en houden tot sekere ouderdom twee of drie duysent arme kinderen / en andre onnoselen / die sy eerlijck doen opbrengen en Ambachten leeren.

Sy maken oock voor twee aenkomende jaren uyt de drie en dertig Wijcken deser Stadt / ses-en-twintich Kapiteyns of Wijck-meesters / daer den Raedt noch vier Edele uyt de Stadt / als Opper-hoofden / tot Hooftmannen by stelt / die de Wijck-meesters / daer't de noot vereyst / behulpigh zijn / en voeren voor hen 't woort in den Raedt. Behalven dese Hooft-mannen / heeft yder wijck twee Edele voor Overste / die in voorvalle de Wijck-meesters mee handreycking doen / dese ses-en-twintigh Kapiteyne / met haer Over-hoofden / maken 't derde Lidt van 't geheele Lichaem / of Staet der Stad / jaerlijcks wort de helft verandert op dat d'oude de nieuw-kommers soude onderwijsen : Hun ampt is t' samen / met haer Hopmannen / goede rekening te houde van de weerbare Manne / elck in sijn wijck / en des noodt zijnde / die te vergaderen / en die Burgers zijn verbonden in de Wapens te komen / en by Dagh en Naght met haer Vaenen te volgen.

By de selve Magistraet wordt oock alle jaer verkosen / die vier-en-vijftig Dekens van de seven-en-twintig Ambachten / dat het vierde en leste Lidt van 't lichaem der Stadt is / 't welck op dese wijse is geschiet : Yder Gilds volck vergadert op sijn plaets / en kiesen onder hun ses van d' aensienlijkste en bequaemste / die se d' Overhede schriftlijck overgeven / die 'er twee na haer believen uyt yder Gildt of Ambacht kiesen / en dus gekosen zijnde voor een jaer / nemen noch twee andere / uyt haer voornaemste tot hulp / die 't Dekenschap mede bedienen / en den Eedt van getrouwigheyt aen Burgermeesteren doen / 't Ampt van Dekenen en Bystanders / is mede te komen in de vergadering van den gemenen Raedt op 't Stadthuys / om met d' andre Leden te handelen en beraetslagen / voorder toe te sien dat die in 't Gilde aengenomen worden / bequame proeve van hun Hantwerck doen / eendrachtigheyt onder malkander te besorgen / kennis te hebben van schulden en wederschulden / minlijck verdragh te maken / en yder met reden voor gewelt te beschermen / sy zijn oock verbonden / ten eynde van haren dienst / rekening en bewijs van 't selve voor twee Schepenen / en een Secretaris te doen / en so ymant van 't Gilde over hen klaegde / of datse eenige onbetaemlickheydt deden / zijn Schepenen gehouden daer in te voorsien / en 't geschil te slechten / en als zy sulcks niet konnen bevredigen / brengen zy 't voor den Raedt der Stadt / die terstont daer over ordre stelt.

Boven dese geseyde Gilden en Capiteyne / zijnder noch ses Gesel-of-Broederschappen / oock Gilden genoemt / elck twee honderdt man sterck / die van de Hooft-lieden verkooren worden / die soodanige Borgers daer toe ontbieden / als hen goet dunckt / met sulcken gesagh / dat de ontbodenen sonder wettige redenen 't selve niet mogen weygeren ; van dese Gilde zijnder twee van de Voet-boogh / d'een van d'oude / en d'ander van de nieuwe ; twee van de Handt-boog / en een van de Handt-busse / en de seste van 't Slagh-swaert met beyde handen ; yeder Gilde kiest selve twee Dekens tot Hooftlieden / die van den Raedt bevestight worden : zy hebben een Antwerps Edelman / diese Hooftman noemen / tot beschermHeer : hun plicht is aen de Poorten Wacht te houden als buyten of binne eenigh onraedt is.

Boven de voor-genoemde zijn t'Antwerpen noch drie Gilde / genaemt Rethorika / te weten Violieren / Gouts-bloeme en d'Olijftack / die dienen om op sommige tijden in heur openbare bestelde plaetse / 't volck te vermaken met stichtige Tragedien / Comedien / Boerteryen en Refereynen / volgens 't gebruyck der Grieken en Romeynen.

t' Antwerpen werden de gewightighste sake des Landts noch Stadt niet besloten in de naem des Hertoghs noch haer selven / dan met volkomen toe-staen van de vier Leden / dat aldus geschiet : d'Opperste Magistraet vergadert den Grooten Raedt / dat is / alle die tot de vier Leden hooren / op 't Stadthuys / daer een Pensionaris hen (in gelijckenis) te kenne geeft / dat de Landts-Heer hulp of onderstant ten Oorlog versoeckt / op and're tijden dat het noodigh is / eenige Axcijse of Schattinge te verhoogen : dit voorgestelt zijnde / beraden zich de drie voornaemste Leden / en maken een meeststemmigh besluyt : maer de Dekens van de Gilde of Ambachten / van 't vierde Lidt / vergaderen alle haer Gilde-broeders / of het meeste deel : yeder Ambacht op zijn plaets zijnde / brengen de Deken in haren Raedt / daer dan elck van 't Ambacht vry staet zijn meeningh te seggen / en maken t'samen een besluyt / daer de Dekens een of meer-malen / me'e op 't Stadt-huys by den Raedt gaen / om de saeck t'overleggen / en Raedt-slot te nemen : doch soo al de vier Leden niet eendrachtigh over een en komen / magh men daer over niet meer raedt plegen / en soo zy eendrachtigh vereenigen / soo is haer uytspraeck vast en bondigh : zy mogen oock nieuwe Orde en

Wetten

Wetten maken / en 't lichaem der Stadt tot penningen en and're lasten na hun goet-vinden / verbinden : maer in gewightiger saken van de Stadt te verstercken/of diergelijcken/moeten zy het toe-staen van den Landt-Heer hebben / die anders van geender waerde gehouden worden.

De Schattingen / Accijsen / Tolle en and're Inkomsten der Stadt / (behalven eenige kleyne die men Imposte noemt / buyten gewoon in des Hertogs naem ingestelt) behooren aen de Gemeynte / welcke die na haer believen uytgeeft / hoewel zy daer jaerlijcks / in de verkiesingh der Magistraten / voor Commissarisen van 't Hof / rekeningh van moeten doen.

Nu sullen wy voor 't lest / van de maghtige Handel en Volckrijcke Koop-Stadt Antwerpen spreken / sonder de Munt / Graeflijck Posthuys / Adelijcke noch Burgers heerlijcke Gebouwen / Hoven noch aenmerck-waerdige plaetse / meer op te halen / noch van Godt-geleerde / Recht-geleerde Doctoren in de Medicijne / heerlijcke Schrijvers noch alderhande Konstenaren / daer dese Stadt een voedtsterschoot van is / in 't besonder roemen.

De Beurs deser Stadt / met twee Toorens / daer de Kooplieden 's middaghs en 's avondts vergaderen / is in den Jare 1531 van den Raedt heerlijck en uytmuntende / op drie-en-veertigh Marmere Pylare gesticht ; in de lenghte hondert-en-tachtigh / en breette hondert-en-veertigh voet / met vier Poorten / die na de vier deelen des Werelts / langhs soo veel Straten in en uyt-gangh hebben / met dit Op-schrift:

S. P. Q. A.

IN USUM NEGOTIA TORUM CUIUSCUQV. NATIONIS ACLAVÆ URBISQV. ADEO SUÆ ORNAMENTU.

ANNO M.D.XXXI.

A SOLO EXTRUICUR.

Boven op dese Beurs zijn Winckels van alderhande Waren : maer door sorgeloosheydt van de Vuur-bewaringh / is de plaets op Aschdagh den twee-en-twintighste Februarij / in 't Jaer duysent vijf honderdt acht-en-tachtigh / in den brandt geraeckt / die al de Winckel-Goederen en 't Gebouw vernielden / en niet als enckele Muuren over-liet : doch wierden door den Raedt weer heerlijck opgebouwt.

't Oosters-Huys is in den Jare duysent vijf hondert en seven-en-vijftigh op gemeene kosten / van hondert en vijf-en-t'seventigh Steden / met pracht en kost'lijckheydt / in 't begrip van over de twee hondert voeten langh / maer qualijck soo breedt / met drie hondert Kamers / die alle tot hun volcks Koopmanschappen seer gedienstig zijn / voltrocken.

Tot besluyt : Geheel Europa heeft niet dat met dese Stadt gelijck is / 't zy in recht en breede Straten / heerlijcke grootste Huysen tot Vorsten woonnige gebouwt / en drie-en-dertigh duysent vijf hondert alle dienstigh om Koopmanschappen te doen / en meer als twee hondert Straten : over de negen-en-twintigh Marckten / die door verscheyde Koopmanschappe vermaert zijn. In 't Jaer duysent vijf hondert acht en t'sestigh telden men hier over de hondert duysent Inwoonders / en veel Gesinne / volck van buyten hier binne gekomen / die uytmaeckten 104985 Hoofden / behalven de Schippers en Boots-gesellen die in de groote Schepen bleven : boven dien vont men noch vijftigh duysent Menschen in de Voor-Steden / die soo wel het recht van de Stadt genooten / als d'Inboorlingen : maer wie kan 't getal van die van buyten quamen / tellen ? men leest dat in den Jare 1549. 55. 59. en 61. twee hondert duysent Hoofden / die van buyten quamen / getelt zijn : en datter op eenen tijdt uyt Spanjen derthien hondert Huysgesinnen / meest maghtigh en rijck zijnde / in dese Stadt gewoont hebben / en dat men tweemael 's daeghs over de vijf duysendt Menschen op de plaets / die tot de Koopmanschap geschickt was / by een sagh. Men heeft oock menighmael twee duysent en vijf honderdt Schepen op de Revier gesien / waer van naeuw'lijcks een dagh voor-by liep / of men sach'er ten minste vijf hondert / met allerleye Koopmanschappe geladen / aenkomen en af zeylen / en menighmael met een Getije vijf honderdt uyt'er Zee ten ancker komen : oock sagh men ongeloof'lijck veel Wagens met alderhande Waren / waer van dagelijcks over de twee hondert ingevoert wierden / sonder die uyt Duytslant / vrye Zee steden / Vranckrijck en Lotteringe quamen / en de Karre der Boeren die alderhande lijf-tocht brochten / en over de vijf hondert verlust-Karossen van de Stadt : Noch zijn op eenen tijdt in Antwerpen getelt drie honderdt Schilders / ses honderdt Kleermakers / hondert vier en twintigh Gout Smeden / hondert en thien Barbiers / hondert en negen en sestigh Backers / hondert en vijftigh Scholen van goede Konsten / en eygen Huyse van alle Konste en Talen.

Wat de Rijckdom aengaet / 't is ondervonden datter in yeder Jaer vijf hondert Milioenen Zilver / dat is hondert en drie en dertigh Milioenen Gouts / in de koopingh en verkoopingh der Waren / uytgetelt en uytgelost zijn : soo datmen vry magh seggen :

Antwerpen, schoon, en rijck,
Waer vint men uw's gelijck?

Doch soo uytmuntende en zegenrijck als dese Stadt was / soo rampzaligh van elende isse oock geweest.

Den twintighsten Augusti/ duysent vijfhondert ses en vijftigh geschiede door de Gereformeerde de Beeldt uytropingh in onse L. Vrouwe kerck.

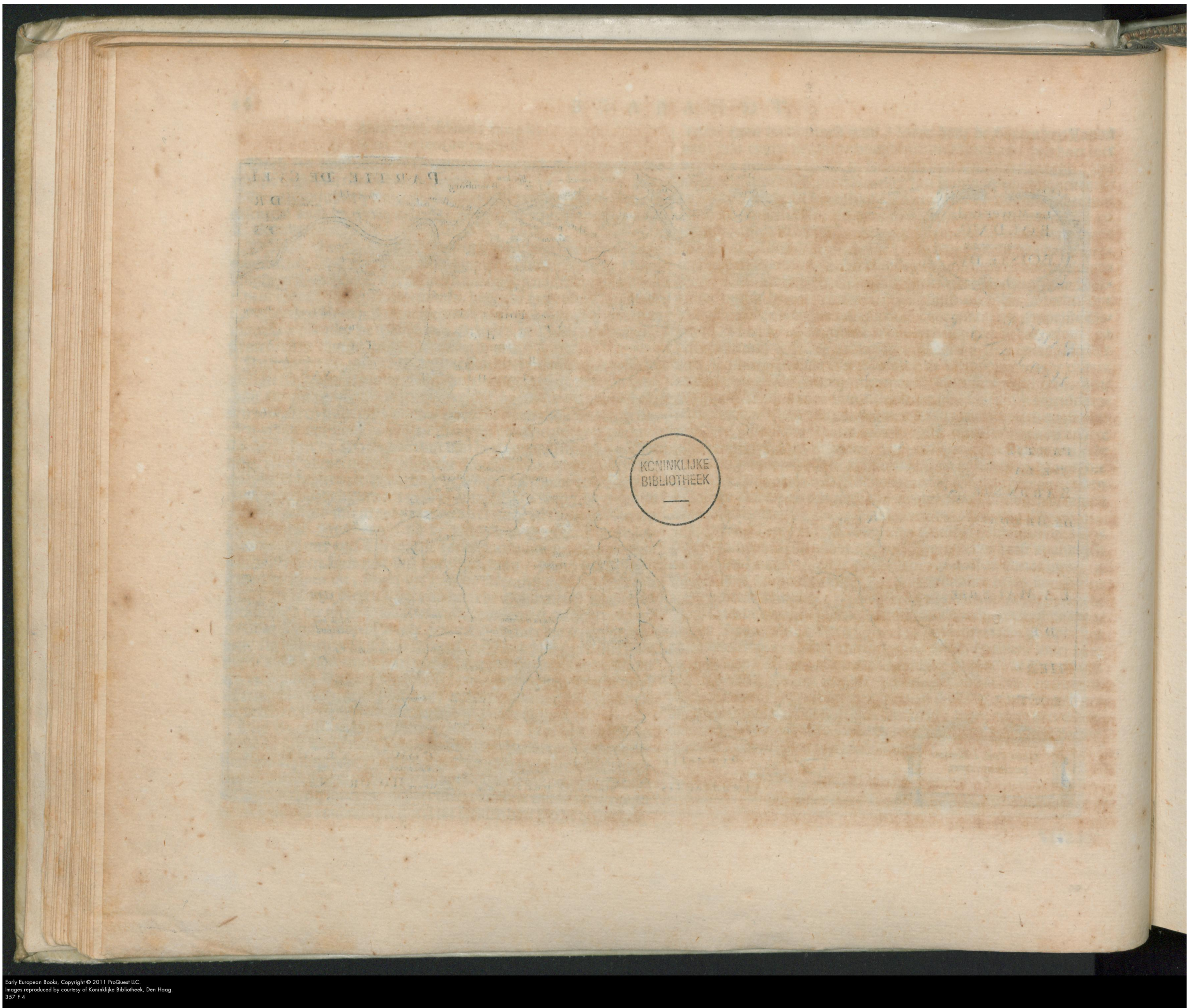
Den veerthiende Meert / duysent vijfhondert seven en sestigh/ quam al het volck/ uyt mis trouwe van malkanderen/ op de Meyr brugge in de wapenen/ uyt oorsaeck dat eenigh volck/ tot voorstant van de Gereformeerde aengenomen/ onder de Heer van Toulouse/ t'Ousterweel buyten Antwerpen/ van de Regentes volck geslagen waren/ 't geen by de Prins van Oranje/ de Graef van Hooghstraten/ en de Borgermeester Stralen bygeleyt wiert.

In 't jaer 1579 den 28. Mey/ die van de Roomsche Catholijcke Religie haer verzeert vindende met de tegenwoordigheydt van Hertogh Mathias/ veel Adelijcke Heeren en Staten des Landts/ hebben willen een statelijcke Processie door de Stadt houden/ en gekomen zijnde om door de plaets genaemt het Meulegat te trecken/ soo heeft hen de Wacht door last van de Capiteynen sulcks verboden / waer over eenige Catholijcke Italjane woorden maeckten/ en haer Rappieren trocken/ daer de Wacht op schoot/ en een Man en Vrouw doodt bleven/ 't geen de Processie/ d'Aertz-Hertogh en zijn Hofgesin / met groot gedruys weer na de kerck dreef/ en een allarm in de Stadt rees : dit de Prins van Oranje ter ooren komende/ is met zijn Lijfwacht toegeloopen om de Gemeynte te stillen/ 't geen toen niet wel doenlijck was / door 't gemeyn geschreeuw Papen uyt, Papen uyt : maer kreegh d'Hertogh met zijn Hofgesin uyt de kerck : daer na heeft de Gemeente al de Geestelyckheydt / die tot de Processie vergaert waren/ te Scheep geleydt/ en twee Mijlen van de Stadt gevoert / en daer soo langh gehouden / tot datmen in de Stadt beraetslaeght had / watmen met haer doen soude : eyndelijck wiert door tusschen-spreken van de Prins een Religions-Vrede verkondight / waer by de Gheestelijcke weer in eenige kercken gestelt werden / maer de Monnicken/ biddende Orderen en Canonicken moesten uyt de Stadt blijven.

Hier en tusschen is de Prins van Parma / in plaets van Don Johan / als Luytenant gekomen/ die naderhandt tot Gouverneur van den Koningh bevestight wiert / en nam met zijn onderwegen opgenomene Spanjaerden/ Helmont en Weert in : voort-treckende na Antwerpen/ maer siende daer niet te konnen uytrechten/ toogh na Mastricht : onderwijle wiert tot Keulen van Vrede gehandelt/ 't gene geen voortganck nam / waer door de Staten des Lands door hun eygen kracht en voorstant van Mathias / hen haer niet verseker vonden tegens de Koningh van Spanjens maght / zijn in onderhandelingh getreden met den Koningh van Vranckrijck/ en zijn Broeder d'Hertogh van Alencon/ die de Landen onder hun beschermingh namen : d'Hertogh Mathias dat vernemende / en ziende dat hem weynigh eer betoont wiert/ gaf zijn Gouvernement over/ en trock den 26. October 1581. na Duytslandt. Na dat d'Hertogh van Alencon uyt Engelandt met voorschrijven van de Coninginne/ t'Antwerpen gekomen/ ingehaelt/ en als Hertogh van Brabandt gehult was / ziende dat hem hulp van zijn Broeder uyt Vranckrijck geweygert wiert / nam voor om tot het Opperste Gesagh te komen/ en belasten dat op eenen dagh de France alom / en voornamentlijck daerse tot besettingh lagen / haer soude Meester van de plaetse maken : hy nam op hem Antwerpen met de zijne te versekeren/ maer alsoo hy hier toe met liste niet en wist te raecken/ gebruyckten een vondt van Monsteringh / die in zijn tegenwoordigheydt voor Antwerpen geschieden sou/ namentlijck den seventhiende January 1583. op welcke tijdt zijn aenslagen op andere plaetse mede souden aengaen. Hy reed' selve met twee hondert Paerden van zijn Ed'le en al zijn Wacht na de Kipdorp-Poort/ die door zijn last open was/ en vermoorden de Wacht : hier op keerden de meeste Paerde ter ren Stee-waerts in/ gevolght door seventhien Vaendels/ en vier Cornetten van buyten/ die al riepen : Ville gaignée, vive la Messe, Tue, Tue; In Duyts/ de Stadt is gewonnen/ de Mis leest/ sla doodt/ sla doodt : De Borgers ziende datse vyandlijck overvallen wierde/ spande de Ketenen/ en stelden hun te weer/ en queten haer soo mannelijck / dat zy de Vyanden deden keeren / en uyt de Stadt vluchten : na datse meer als een uur Meester van de Poort met vliegende Vaendel ontrent de Marckt geweest hadden/ als de Borgers de Vesten weder vry hadden/ losten zy 't geschut op de Switsers en andere die noch na de Stadt quamen/ waer door zy merckten/ datter noch niet al voor haer en was : de Poort lagh wel anderhalf Mans lenghte opgehoopt van dooden/ en levende die versticken/ 't getal hunner Lijcken sonder gequetste noch gevangene/ was over de vijfthien hondert/ waer onder veel Edele van aenzien waren : Den Hertogh bleef noch wat ten platte Lande swerven/ en droop na zijn Vaderlandt.

Dus quam de staetsucht tot een val,
Die alles wouw, kreegh nietmendal.

La Mayerie de BOLDVC, autrement dict BOIS LE DVC
PARTIE DE GVELDRES
PARTIE HOLLANDE
PARTIE DE LA BARONNIE DE BREDA
LA MAIERIE DE HERENTALS
MAESLANT
OOSTERWICK
KEMPENLANDT
PEELLANDT
Lieues Com: d'Allemagne
Dioecesis Leodiensis pars
COMTE DE HOORN
Bolduc
Bommel
Heusden
Eyndhoven
Helmont
Weert

's HERTOGEN-BOSCH.

'S HErtogen-Bosch/ by de Latijne Sylva Ducis, de Fransche eertijts Bois le Duc, en nu Bolduc ghenoemt/ om dat 'er voor dese een schoon Bosch was/ den Hertog van Brabant toe-behoorende.

Dese Stadt is door Godefried / Hertogh van Lotteringe/ in den Jare 1184. begonst te bouwen/ die sijn Soon Henrick / twaelf jaer daer na/ met een Gracht liet verstercken; sy lag in den beginne rontwerpigh/met drie Poorten/genoemt na de drie Hooft-Stede/waer van sy de vierde was/ te weten / Leuven/ Brussel/ en Antwerpen/ daermen door yder na de selve gingh/ die door de vergrootingh van de Stadt / in 't jaer 1388. en 1453. drie kantigh / met seven Bolwercken / vier Poorten / en stercke Mueren van Kareelsteen / in 't begryp van een halfuur om-gaens aen-wies; twee van de seven Poorten zijn toegemetselt / en d' andre vijf hebben de naem van de Vuchter/ Orthemer/ Hintemer/ St. Jans/ en St. Anthonis Poorten: Voor de Stadt loopen veel Grachten/en in de buyten-Gracht/ van groote breete en diepte/ de Dommel en d' Aa/over de Grachten vlieten/ inde Stadt leggen in de vijftigh Steenen / en acht-en-dertig gemeene Houte Bruggen/en ontrent soo veel besondere: Petrus Christophorus Bolenus verhaelt / dat binnen de Stadts Mueren over de twee duysent schoone Huysen / sonder de gemeene / en een ruyme Marckt in 't midden van acht der voornaemste Straten/en heerlijcke Gebouwen beslooten zijn.

Sy is so sterck door d'omleggende lage Landen en Morassen / datse 's Winters by - na ongenaeckbaer is / en met buyten-Wercken voor 't Staten belegh / door de Spaensche / en na d'overwinningh door de Staten der Vereenighde Nederlanden/met een sterck Kasteel/ en veel buyten- Wercken / Forten en Schansen voorsien. De Dom-Kerck/ tot de Bisschoppelijcke Stoel/ in den Jare 1559. verheven/is St. Jan toegewijdt;een seer heerlijck Ghebouw/uytmuntende met een kostelijck en konstigh Uur-Werck.

De Regeeringh van 's Hertogen-Bosch bestaet in twee hooge Schouten die Edel moeten zijn / d'een van de Borgerlijcke / en de andre straf-bare misdaden / hoewelse een dickwijls beyde waerneemt; de Schepenen bedienen de beyde Rechten / en worden jaerlijcks op nieuw gekosen / haer getal was eertijdts maer vijf/ waer Keyser Karel in 't jaer 1525. noch twee by voeghden; sy mogen alle Gelt boeten / en kleyne misdaden verlichten of verswaren na haer goet-duncken / nemen kennisse van verschillen op 't versoeck van partyen / niemandt mach hier Raedt worden als Ingeboorne en moeten d' heele tijdt hunner Regeringh in de Stadt woonen.

Onder dese Stadt/ de leste van de vier Hooft-steden van Brabant/ staen de Kempe/ Peelant/ Maeslandt/ en Oosterwijck/daer de Stede Helmont/ Megen / Ravesteyn/ de Grave / en veel Dorpen onder hooren / Veel van d' Inwoonders generen haer meest met konsten/ Koopmanschappen/ en Ambachten / onder alle werden hier en ten platte Landen veel Laeckenen / en over de twintigh duysent Stucken Lijnwaet 's Jaers gemaeckt.

Van de selve Stadt is oock gheboren den Kardinael Wilhelm Enckevoort/Gregorius Macropedius drie-Talen Professor/ Jan Vladrack zijn Vaderlandts suchtdraghende Edelman / Dirck Nopen/Wilhelm van Veen Raets-Heeren van Brabant.

Die van 'sHertogen-Bosch hebben in verscheyde gelegentheden haer Oorlogs-yver betoont/ als in 't Jaer 1528. toe die van Roermont en Venlo gekomen waren om 't Lant te Brant-schatten/van de Boschenaers besprongen/ en tot de Mase achter-volgt en geslagen wierden / soo dat de uyt-getrocken Volckeren met groote buyt in de Stadt keerden.

't Selve Jaer Belegerde 't Stads Volck/met hulp vande Graef van Anholt/ 't Kasteel van Puydrope / dat sich / behoudens Lijf en Goet/ aen haer overgaf.

Als in 't Jaer 1566. de Gereformeerde Predikanten in den Bos groote toeloop kregen/tot misnoege der Regente/die over sulcks in stilheydt Commissarissen derwaerts sondt/ om de Borgher in 't secreet een nieuwen Eedt voor te houden/ 't geen de Gemeynte ter ooren quam / en tot furie verweckten/ die na de kercken liepen / en alles om-veer wierpen watter was / en geen Officieren die sulcks beletten wilden/noch de Regentes Commissarissen ontsagen; waer op de Graef van Meghen last kreegh om met tien Vaendelen Voetknechten en een Bende Ruyters/derwaerts te gaen/ om ontsagh te maecken.

De Cancelier daer binne / rade de Borghers / 't Volck buyten te houden/ en d' Heer van Merode en Petershem (om in geloof te komen) voor Gouverneurs aen te nemen/ 't welck hy de Gereformeerde niet diets kon maken/ door dien sy uyt de Broeder van de Graef van Megens Concubine verstonde / dat de Cancelier lagen ley om de Graef in de Stadt te krijgen/ 't geen in drie Maenden tijdts niet gelucken wouw; derhalven was voor ghenomen hem op eene morgen vroeg in te laten/ 't welck Doctor Agileus verstaen had / en beneerstighde dat omtrent acht hondert van de Gereformeerde in de Wapens quamen/ en maeckten onder haer eenighe Capiteynen/ en stierden Harmen de Ruyter / om hulp aen de Heer van Brederode tot Antwerpen / daer op de Heer van Brederode / Anthonis van

Bunberghen/ om hun met raet en daedt pleghen te helpen/ nae den Bosch sondt/ die datelijck van de Stadt voor Gouverneur werdt aengenomen/ en last gaf/ om de Heer van Merode en van Petershem/ en den Cancelier gevangen te nemen; waer over de Regente verstoort wiert/ en beval die van den Bosch d'in-hechtenis ghenomen vry te stellen/ en na behooren te eeren/ daer d'andre niet veel op en pasten; waer tegens de Regente Placcaten liet verkondigen/ en den Bosch van alle kant benouwen/ om in't inkomen van voorraet te beletten/ maer alsoo die van binnen volhardigh bleven/ soo en kon sy evenwel de Stad in haer gewelt niet krijgen/ voor al eer de Prins van Oranjen uyt Antwerpen vertrocken was/ en de Gereformeerde sijn vertreck verstonden/ de Stadt verlieten.

Den eersten November/ in 't Jaer 1601. quam Prins Maurits met zijn Leger voor 's Hertogen-Bosch/ en al vast begraven zijnde/ moest de plaets/ na ses-en-twintigh dagen Belegering/ om de harde vorst en koude/ verlaten.

't Jaer daer aen hervatten de Prins de Stads belegering/ maer al beschanst zijnde/ was genootsaeckt na eenige Maende te vertrecken/ door dien d' Hertogh tusschen 't Legher en de Stadt de inkomst open hiel.

Na dat zijn Princelijcke Excell: / met de Heeren Staten Krijgsmaght/ in den Jare 1629. vertrocken was/ quam de Prins met een machtigh Legher den eersten Mey voor 's Hertogen-Bosch/ en liet de Leger-plaetse af-steken/ en met Schanssen/ Borstweeringhe/ en Grachten versekeren; die van binnen siende dat het ernst was/ saten niet stil/ versagen haer Wercken/ en deden al watse tot teghenweer doen konden/ en kregen sluyps-wijs vijf/ of als andre menen/ acht hondert Man van Breda binnen: De Prins van Oranje bewust zijnde datse voorby Deuteren gekomen waren/ deed' de selve plaets besetten en versterken/ om verder inkomst te beletten/ en begost den twintighste May op de Stadt te schieten/ de Hertoginne Isabelle dese belegeringh tot Brussel verstaende/ was met de hare seer ontstelt/ liet Posten na Spanjen senden/ en haer krijgs-raedt vergaderen/ daer Graef Hendrick van den Bergh mede verscheen/ en tot Velt-Heer van 't Spaensche Leger verkoren wierdt: De Prins van de Spaensche aenslagen kennis bekomende/ voer ernst'lijck met de belegeringh voort: Graef Hendrick van den Bergh quam en vertoonden sich met dertigh duysent Man voor 't Legher/ en meynden tusschen de Leger-plaets van Graef Ernst/ en de Heer van Brederode/ door te breken/ maer moest met groot verlies te rugge keeren: De Staten zijn Excellenties yver bespeurende/ en zijn selve te veel in gevaer stelden/ hebben hem met schrijven gebeden voorsichtigh te zijn/ en sijn Persoon/ om den dienst des Landts/ te sparen/ en soo 't hem believde/ andre vertroude tot sulcks te ghebruycken; waer over de Prins tot antwoort aen de Staten gaf/ hy hen voor haer sorgh seer hertelijck bedanckten/ en op 't aenbrengen van andere alles niet kost laten staen/ en hem soo oock niet en waeghden als den roep wel gingh: Ondertusschen Graef Hendrick van den Berg/ geen kans siende om den Bosch t' ontsetten/ voegden sich by de Graef Montecuculie met 's Keysers Volckeren/ om in de Betuwe een inval te doen/ en de Prins daer door van den Bosch te trecken/ maer in tegendeel gingh de Prins manhaftigh met de belegering voort.

Den 14. Augusti wiert Amersfoort/ na korte Belegeringh/ en ten deele door verraderije/ aen de Keyserse en van den Bergh overgegeven/ dat niet langh in hun handen bleef/ door dien de Heer van Dieden met eenigh Volck/ door last van de Prins en Staten deser Landen/ met een behendigen aenslagh den 19. Augusti Wesel innam/ 't geen haer Amersfoort al vluchtende deed' verlaten; die van den Bosch onderwijl vast in d' uyterste noot zijnde/ vreef den door storm verrast te worden/ gaven sich met goet verdragh den 17. September aen den Staet deser Landen over/ die de plaets met allerley nootsakelijcke versterckingh versorght hebben.

T I E N E N, leydt drie mijlen van Leuven/ en omtrent so wijt van St. Truye/ op de kleyne Water-vloet Geta/ die door de Stadt loopt; sy was eertijts door koophandel vermaert/ en is drie-mael met Muyren vergroot/ en wiert de vierde onder de Hooft-steden van Brabant/ eer 's Hertoghen-bosch/ (wiens aen-was haer schadelijck gheweest is) de plaets veel verminderde: Zy is door de wreetheyt der France en Luyckenaren seer schandelijck vernielt/ doch meest in den jare 1635 door 't volck van Chastillon/ die 'er alle moetwil en wreetheyt bedreven.

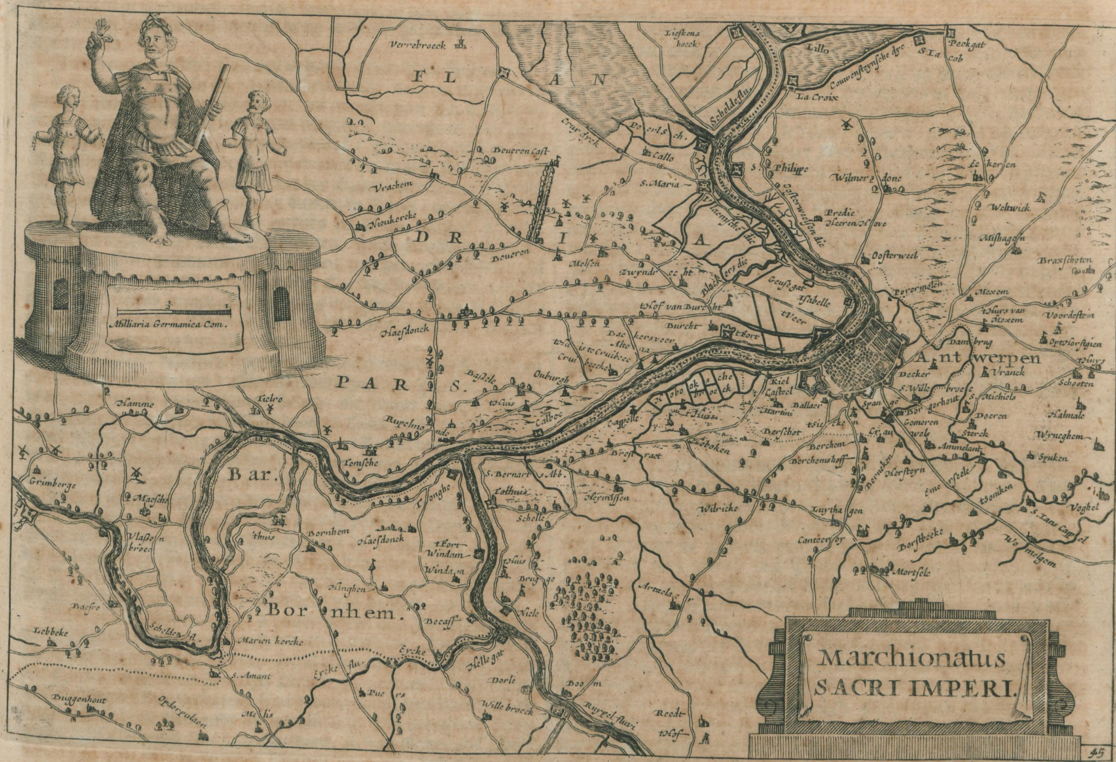
In dese Stadt/ die omtrent een uur gaens in 't rond is/ vint men een treffelijcke Canonisye van d' Heyl'ge Harmanus/ ghewesen Bisschop van Parijs.

Dese plaets heeft noch d'eerste stee onder de drie kleynder Hooftsteden/ met Vryheden meest gelijck de vier groote.

Zy heeft verscheyde Toorens op de Muyren/ ses binnen en vier buyten-Poorten/ seven Marckten/ waer onder die van 't Kooren roemwaerdigh is; 't omleggende Landt is seer miltdragende van Graen-gewassen/ en alderhande Vruchten/ oock wringenser Kaes van goede naem en smaeck.

Thienen is van den Hertog van Gelder met veel France/ in 't jaer 1507/ op St. Michiels-dagh/ ingenomen/ en van Gout en Silver gheplundert; doch alsoo eenig volck van Namen hun vervolgde/

en

Marchionatus
SACRI IMPERI.
FLANDRIA
PARS.
Bar.
Bornhem.
Antwerpen
Milliaria Germanica Com.
Lillo
La Croix
Couwensteynsche dyc
Peckgat
S. Iacob
Scheldeflu.
S. Philippe
Wilmerdonc
Eckeren
Weltwick
Predic Heeren Hove
Oosterweel
Misthagen
Braxschoten
Geusegat
Isabelle
tVeer
Poyermolen
Mexem
Voordesten
Optvorstgien
Dambrug
Vranck
Decker
S. Willebroec
Borgerhout
S. Michiels
Schooten
Doeren
Halmale
Kiel Castel
Ballaer
Martini
Berschot
Gemeren
Sterck
Ammelant
Wyneghem
Spuken
Berchem
Berchemshoff
Berneken
Hersteyn
Emerseele
Vorrebroeck
Beueren Cast.
Calloo
S. Maria
Vrachem
Nieukercke
Beueren
Melsen
Zwyndrecht
Hof van Burcht
Burcht
t'Fort
Haesdonck
Basele
Rupelmonde
Tamsche
Hamme
Grimberge
Marselis
Vlassenbroec
Bornhem
Hingheen
Lebbeke
Marien korcke
S. Amant
Buggenhout
Opdorp
Mechlis
Dorle
Willebroeck
Ruppel fluv.
Boom
Niele
Schelle
Hemixem
S. Bernart Abt.
Wilricke
Mortsele
Contecre
Voghel
45

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

en op St. Lucas avont tot St. Hubrecht in Ardenne betrapten/ en by nacht in de slaep over-vielen/ wiert haer al den buyt ontweldigt/ en vele van hen geslagen/ en de by-wesende Princen en Heeren ghevangen.

In 't jaer 1578 viel Thienen in handen van Don Johan.

LEEUWE, Light op 't Riviercken Gesa/ dat niet wijt van de Stadt inde Rivier Geta loopt/ en leyt een mijl van St. Truyden/ en twee van Thiene; het is een wel voorsiene uyterste sterckte voor het Luycker-Landt/ en heeft in de Stadt 't Prioorschap van St. Augustinus/ waer van de Prioor een uyt de twaelf Prelaten van Brabant is/ en een Canonisye met een schoone Kerck van d' Heylighe Leonardus. Daer zijn oock buyten de Poort/ aen een groote schoone Poel/ tekenen datter eertijts een sterck Kasteel geweest heeft/ tot tegen-weer van d' Euburonen. In de Stadt wort ongemeen goet Bier gebrouwen/ dat wijd en zijd' getrocken is/ en was geboren Dionisius Richelius van der Carthuysers Orden/ een seer geleert Schrijver/ maer al is de plaets niet groot/ sy kan d' omlegghende Landen in 't Water setten/ en heeft vijf Poorten/ neghen steene Bruggen/ en drie Marckten.

NIVELLE, redelijck sterck/ vijf uuren gaens van Brussel/ en een der vier Steden van 't Marckgraefschap des Heyl'ge Rijcks/ is een van de drie kleyne Hooft-steden/ die groote Hantvesten en Vryheden hebben/ daer veel Lijn-waet/ 't Camerijck-doeck gelijck/ maer schoonder en beter gemaeckt wort; 't Landt om de Stadt is in alles seer vruchtbaer/ en heeft niet verre van daer veel Steenkuylen/ waer schoone bousteen uyt-gehouwen wort.

In dese plaets is geboren den gelucksalige Johannes Cinctor/ eerste Capellaen en Zang-meester van Ferdinand' Koningh van Napels/ daer Joannes Trithemio onder de Doorluchte Manne lof'lijck van spreeckt: In dese Stadt leyt begraven Pepinus/ eerste Zoon van Karel de Groote/ en Geertruyd' die om heur heyligh leven/ verdient heeft onder 't getal der Heyl'ge gestelt te worden.

Dese Heyl'ge Princes heeft d'opper-Kerck van Nivelle/ na haer genaemt/ die groot/ schoon/ en verciert is/ gesticht: Zy was oock die in dese Stadt d' Edele Ordre der Kanonikesse in-setten/ dit is een Ordre van twee-en-veertigh Klooster-Vrouwen/ die in redelijcke vryheyt leven/ tot heerlijck en groot onderstandt van d' Adeldom/ want daer niemandt in en komt dan Dochters van voortreffelijcke Mannen/ die hun Edeldom/ so van Vader als Moeders zijde/ van acht quartieren/ kunnen betoonen/ dese Maegden moeten oock na 't voorschrift van wettelijcke versamelingh/ vry en Edel gheboren zijn/ diesshalven als eenigh Heer met Dochters overladen is/ en soeckt ontlast te worden/ soo bestelt hy een in dees Canonisye.

Daer zijn in dit Lant meer andre verscheyden Stichten en Ed'le Conventen/ welcke Edele Dochters Kanonesse Dom-vrouwen en Jonck-vrouwe geheeten worden/ elck heeft by Sinte Geertruyds Kerck een wooning alleen/ daerse 's morgens in 't Geestelijck gekleet/ haer Kerckdiensten doen/ na d' Edele wijse in witte Klederen/ met Armeynen of and're Pelterije ghevoert/ maer 's namiddags zijnse in 't Werelts: indiense ter Maeltijdt genoot werden/ so mogen sy met verlof gaen/ en so hun gelegenheyt voor komt/ vry trouwen/ en so niet/ mogen sy haer leven in 't Geestelijck gheselschap eyndigen/ sy hebben tot Opper-hooft een Abdis/ die Me-Vrouwe van Nivelle genoemt wordt/ die sy selve door bewilliginghe van de Vorst uyt hun Vergaderinghe/ voor so lang sy leeft/ kiesen/ en de Paus bevestight: Dese Abdisse is niet alleenlijck Overste van dat Capittel/ maer oock Vrouwe en Overste in 't Geestelijck en Wereltlijck/ van Nivelle en 't aenkleven van dien. In dese Kerck is oock een Geestelijcke Vergaderingh van dertigh Kanonicken/ by de Paus en Mevrouwe verkoren. Noch zijn in Nivelle and're treffelijcke Kercken en Heyl'ge Kloosteren/ die wy voorby gaen.

Laet ons nu de Steden en Plaetse van d' hoogweerdigheden des Heyl'ge Rijcks beschrijven/ en beginnen aen

't Marck-Graeffschap des H. Rijcx.

RECHTE Beschrijving van Cornelius Grapheus/ dat 't Marck-Graefschap des Heyligen Rijcx van Keyser Justiniaen ingestelt is; andre seggen voor sijn tijt: Jan Avencijn/ treffelijck Hoogduyts Historie-Schrijver/ vertelt/ dat Vtil/ de Vorst van Beyerens Broeder is geweest voor Theodorijk eerste Koninck der Francken/ op 't gewest des Lands tusschen de Schelde/ Mase Rijn en Zee/ om 't geweldt der Denemerckers (die toen ter tijdt de Zee en 't Landt af-liepen en beroofden) te wederstaen; en wiert deshalven geheeten d'Overste van d'Antwerpse Marcken/ of Palen/ die 't uyter-eynde des Roomsche Rijck waren/ welcke waerdigheyt in Duyts geheeten wort Marck-Graefschap: Jan de Maire bewijst oock/ dat dit Marck-Graefschap ingestelt is langh voor Justiniaen/ en ghenoemt 't Marck-Graefschap des Heyligen Rijcks op de Schelde/ beginnende in 't midden van Valencijn/ en streckt langs dese Stroon tot Antwerpen/ en van daer tot de Zee.

Van dit Marck-Graefschap werden noch tot Valencijn twee getuygenisse ghesien/ 't een is de Keyserlijcke Zael/ die een Proost en meer Officieren heeft die Recht houden; d' ander is de

Pro-

Vryheydt/ die over een deel van de Stadt streckt/ genaemt de Vanlieve; dese vrydom is soo groot / dat Doodt-slagers van alle Landen/ daer mogen woonen. Maire verhaelt oock/ dat d'eerste Marck-Graef Ansebert / een Rooms Senateur/ dese Stadt door genade van Keyser Justiniaen/ erffelijck op sijn kinderen verkregen heeft. Paulus Æmilius schrijft / dat dit Marck-Graefschap van Otto den tweede Keyser omtrent het jaer 973 in gestelt/ en sijn Moeje Koninginne Gerberije / Lottaris Koningh van Vranckrijcks Moeder / ten Huwelijck gegeven heeft/ waer onder stonden de Steden Nobille / Leuven / Brussel en Antwerpen; welcke geschriften geensins tegens malkanderen en luyden / aengesien dat Vorsten en Landts-Heeren na hun gheballe de Staten veranderen/ vermeeren en verminderen/ gelijck dickwils geschiet is met 't Hertogdom van Lotteringe ; en hier deur komt dat veeltijts de History-Schrijvers de nieuwe verstellingen voor nieuwe instellinge des Staets nemen / en die niet d'eerste/ maer de leste voorsteller toeschrijven; hoe dat 'et is/ sy komen wel over een dat Antwerpen de Hooft-stadt van 't Marck-Graefschap des Heyligen Rijcks is/ alsoo dat noch van die tijdt af d'ed'le heerlickheydt van dese Stadt blijckt/ eyndelijck komt Avencijn en Maire wel over een/ dat dit Marck-Graefschap ten leste gekomen is tot Augise/ Pipijns de tweedens Vader / d'eerste Hertog van Brabant / van wien namaels d'andere Hertogen van Brabant in 't Edel Marck-Graefschap verbolgens gekomen zijn.

AERSCHOT.

De Stadt Aerschot / gheleghen op de kleyne Water-vloet Demere/ drie mijlen van Leuven/en Diest/ en 4 van Mechelen en Lier / was maer een Marck-Graefschap / eer Keyser Karel de vijfde haer tot een Hertoghdom verhief/ de Keyser sagh meer op de kloeckmoedigheyt van haer Meesters / en van d'and're rijcke Landen die sy in Henegouwe besaten / dan op de getrouwigheyt van dese Stadt/ en Heerlickheyt.

Zy is vermaert voor een seer oude Baronny/de Heeren van Aerschot zijn van 't Doorluchtigh Huys van Croy / uyt Vranckrijck gesprooten / dat veel Edele Mannen voort-ghebracht heeft / en onder alle Wilhelm van Croy / die tot sijn levens eynde / de voorseyde Keyser onderwesen en bestiert heeft/ waer voor de Keyser/ tot vergeldinge / de macht en heerschappy van 't Geslacht van Croy verhief/welck in verscheyde Landt-schappen van Nederlandt vermeerderde/ en voornamentlick in Henegouwen.

Als in 't jaer 1578 de Staten Soldaten Aerschot gheplundert/ en verlaten hadden / quamen de Spanjaerden / die gheen overschot lieten/ en de Stadt in brant staken.

BERGEN-OP-ZOOM, is een oude Baronny/ gelegen op een kleyn Berghsken / ses mijlen van Antwerpen te Lant / en acht van Middelborgh te Water/aen de Water-vloet Zoom/en is door Keyser Karel de vijfde/ in 't jaer 1533 / tot een Graefschap verheerlickt/ en wort/ om het onderscheyt van and're Steden Bergen geheeten / Bergen-op-Zoom genoemt / dese plaets leyt Westwaerts op 't uyterste van Brabant / rondom in verdroncken Landen / niet verre van de Zee/ met een Haven/ die/na de leste vergrooting der Stadt/ met twee Sterckten beset is / so datse met recht een Zee-stadt mach gerekent worden; 't kleynste is de Noort-Schans/ aen de lincker-zyde als men de Haven in-komt; 't grootste de Zuyt-Schans/ recht over 't ander aen de rechter-hant/konstig met seven Bolwercken/ Borstweering en een Gracht versien/ en al 't selve wert noch met een groote en breede Gracht omringht; sy heeft oock een dobb'le Gracht / die uyt d'oude en nieuwe Haven in de Stadt komt / en is van alderhande versterckingh / die een Grens-plaets vereyst/ uytermaten wel voorsien / en in 't gemeen van in-leggent Paerde en Voet-volck versorgt.

Bergen-op-Zoom heeft voortgebracht Joannes Latonius Prioor van St. Tron by 't Dorp Grobbendonck / niet verr' van Lier/ een seer eerwaerdigh ghelecrt Prelaet / gheestigh Poët / en beleeft man.

Dese Stadt is welvarender geweest / (toen de Jaer-marckten meer behandelt en versocht wierden /) als nu ter tijdt / want de groote macht van Antwerpen / trock alle omleggende Handeling na sich / door dien de Nabuur'ge Inwoonders liever ter Hooftmarck als minder gaen / alhoewel de Marckgraef van Bergen groote naerstigheyt deed' om d'oude Handel met hulp der Engelsche daer weder te herstellen.

Dit Markgraefschap heeft veel schoone Dorpen en Eylanden in de Schelde / onder sijn gebiedt.

De Heeren van 't Huys te Bergen / zijn van oude Stammen en Edel Bloet/ daer veel treffelijcke Mannen uytgesproten zijn / als mede Joan de Glims / Marckgraef van Bergen/ die van Keyser Karel de vijfde en sijn Soon Philips de tweede seer bemint was / waer door hy Marckgraef/ Ridder van 't Gulde Vlies / Gouverneur van Henegouw / en Opper-Jager van Brabant wiert / en naderhandt als Gesant met Montaigne / van wegen de Regente/ na Spanjen gesonden wierdt/om de Koningh de Stadt der Nederlanden/ 't versoeck der Edele op de versagtingh der Placcaten/ vergevingh

Het Marquisaetschap van BERGEN OP ZOOM
Milliaria Germania Commu.
Hulst
De Honte ofte Wester Schelde
Saftinger gat
Vinkenesse gat
Pietermans Kreeck
Zuyt Kreeck
Doel
Lillo
Ordam
Kruys Schans
Couwensteynsen dyck
S. Iacob
Stabroeck
t Peck gat
Putte
Huborgen
Woude
Nispen
Rosendael
De Vliet
Vroenhaut
Steenbergen
Bergen op zoom
Ter Tolen
Tolen
Dyck
Kruys
Polder
Wouwse beeck
Kruyslantsche
Anuers
Antwerpen
5

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

gebing van alles/en d' overkomst van zijn Majesteyt te vertoonen/ en stierf aldaer den twee-en-twintigste Mey in 't Jaer duysent vijf hondert seven-en-tsestig; zijn Lichaem wiert uyt Spanjen gebragt/ en in 't Marckgraefschap begraven/de Marckgravinne/blyvende Gouvernante van 't Marckgraefschap / daer in 't afwesen van de Marckgraef de Gereformeerde Religie geoeffent wierdt/ waer tegens zy liet verkondigen en gebieden/dat alle Predikanten/ Consistorianten en andre/so Ingeseten als Vreemden/ binnen drie dagen uyt de Stadt van Berghen/ 't heele Marckgraefschap/en de Heerlijckheyt van Borgh-vliet en aenkleven van dien soude vertrecken/ sonder weder in te komen/op verbeurte van lijf en goedt/ uyt-gesondert die na behoorlijck leetwesen genade mochte verwerven / welck gebodt niet lang kracht hiel / door dien de Marck-graefs goedt by d' Hertogh van Alba verbeurt wiert/door dien hy nae zijn doodt beschuldigt wert met het hoogh verraet daer de Graef van Egmont/ en Hoorne mede betigt waren / maer zijn by 't Vrede verdragh van Gent weder aen d'erven gekomen.

Zijn Broeder Mr. Robbert/ wert Bisschop van Luyck / en zijn Neef Maximiliaen van Berghen / Bisschop en Hertogh van Camerijck.

In de Stadt zijn schoone Huysen/ breede straten/ drie marckten/ en een konstige/overwelfde en vercierde Kerck/oock heeft de marckgraef hier een schoon huys ; 't Gasthuys was eertijts een treffelick Vrouwe klooster/ om haer groote inkomst/ 't Rijck genaemt : noch wasser buyten de stadt een klooster/dat den Oorlog so vernielt heeft datter naeuwelijcks overblijfsel van is.

In 't Jaer duysent vijf hondert seven-en-twintigh beley de Heer van Champagnie Bergen-op-Zoom/ waer toen ter tijt Focker met drie Vaendelen Hoogduytse in lagh/en 't selve met verdrag overgaf.

In 't Jaer duysent vijf hondert acht-en tachtig heeft Parma de Stadt belegert/maer siende dattet een sware belegeringh soude vallen / socht door list eenige der inleggende Volckeren met geldt om te kopen/ en kreegh twee Engelsche/ Grineskon en Readhead/ op sijn zijde / die aennamen Parma de groote Schans voor de stadt te leveren.

Den vier-en-twintigste October geleyde Grineskon selve Parmaes Volck in de schans/ daer zijnde/ was op haer bereyt : Grineskon verstack sich/en al de binnen gekomen wierden geslagen en gevangen/'t gevolg keerden te rugh/en brachten Parma tydingh van de misluckten aenslagh/ die geen kans tot winnen sagh / brack op/ en verdeelden zijn Volck in Winter-lagen.

Den negen-en-twintigste January duysent vijf hondert vier en

t'seventigh/ sagh de groote Commandeur / voor Bergen het verlies van zijn Leger tegens die van Zeelandt/ als hy Middelburg wilde ontsetten.

't Sterck Kasteel van Woulwer/ omtrent Bergen in een Moras/ daer de Heeren van Bergen eertijdt hare wooning hielden/ gaf sich den 17. January 1587. aen de Prins van Parma over.

Den 18. Julius in 't Jaer 1622. sondt d' Aerts-Hertoginne Isabella/den Marquiz Ambrosius Spinola om Bergen-op-Zoom te belegeren/ die de plaets met yver en dapperheyt aentasten / maer de Gouverneur Ryhoven en de Colonellen Famars en Henderson hebben de stadt en buyten-wercken soo beschermt/ dat de Marquiz genootsaeckt was/ den derden October de belegeringh te verlaten / en trock in aller haest na Antwerpen/ wijl hy verstaen had/dat Prins Maurits met een sterck Leger aen-quam.

HOOG-STRATEN, is een stadt sonder muer noch Vesten / en wierdt echter van Keyser Karel de vijfde tot een Graefschap gemaeckt/ zy leyt ses mijlen van Antwerpen en Berghen/ en heeft/ hoewelse kleyn is/ Gheleerde manne geteelt/ onder andre Anthonius Schore een seer gheleert man : Een half myl van Hooghstraten leyt een sterck Kasteel/daer de Graef ghemeenlijck zijn Hof houdt/geleghen op de snelle Vloet de Marck/ die niet veer van daer haer oorsprongh neemt / en door Breda vloeyende / een weynigh beneden Sevenbergen / in de Maes loopt ; dit Graef-schap heeft onder sich veel Dorpen en Landt / wijdt en breedt / de Graven van Hoog-straten zijn gesproten uyt het doorluchte gheslacht van Lalain : Graef Anthonius Ridder van 't gulde Vlies hadt onder zijn Rijckdomme een schat van treffelijcke Boecken.

Dese stadt heeft in de Borgerlijcke Oorloghe veel gheleden / en moest sich voegen met de Meesters van 't Velt.

Omtrent een mijl van Hooch-straten leydt het groot en schoon Dorp Loonhoute / daer den uytnemende Mathematicus / Johannes Stadius voortreffelijck schrijver geboren is/ wiens wercken in de boeckery van Koenraet Gesnerus / door Josias Smilerus/ seer vermeerdert zijn / dat een heerlijck werck is / seer nut tot Geleerde oeffeningen.

MEGEN heeft oock de waerdigheydt van een oudt Graefschap / is geleghen op de lincker zyde van de Mase/ drie mijlen van 's Hertogen-bosch / welcke Stadt door haer Heerschappy en ghebiedt vermaert is/ sy hadt tot Graef Vorst Karel van Brimen/ Ridder van 't Gulde Vlies/ Gouverneur van 's Konings wegen/ over 't Hertogdom van Gelderlant/en 't Graefschap Zutphen/ die overleden zijnde / zijn Nicht Erfghenaem liet / sy trouwde aen de Soon

van de Heer van Barlemont / en nae zijn doodt her-huwdense aen de Prince van Ceinay.

BREDA.

Breda/gelegen op de Revier Mercke/ daer d'Aa uyt het Landt/ alwaerse breeder is/met een kleyn Water komt tegens de stads mueren vloeyen / en valt in de Grachten door een Sluys / die belet als 't laeg Water is/datse niet t'eenemael in de Mercke loopt/daerse haer in de Stadt mede vermenght/en een Moolen doet omgaen/ genaemt Merckendael/gelijck of men seggen wouw/Merck d'Aa; waer uyt geoordeelt wordt/ dat de naem der stadt Breda/of Breed' Aa/haer oorspronck neemt.

Dese Stadt leyt vijf mijlen van 's Hertogen-Bosch/en acht van Antwerpen/ is een lustige vermaeckelijcke Plaets/ daer in de midden een Tooren staet / drie hondert seven-en-vijftigh voeten hoogh/ van waer men de naest geleghen Steden en Landen bescheydelijck sien kan; de stadt is ten deele drie-hoeckigh/ maer 't Kasteel alsoo dat in de Walle besloten is/breeckt de kantigheyt/met een dubbelde Gracht/ daer bolwercken/Walle/Plaets/ Wapen-huys/ Wandelplaetsen/Galderyen/en treffelijcke Tuyn/ in d'omloop over de duysent schrede begrijpen/ tot groot genoegen der Heeren.

De Walle der stadt zijn vast van Aerde Soden t'samen gevoegt/ en met twee rijen Eycken boomen gheplant/ aen de drie hoecken deser Stadt zijn drie steenen Poorten / sonder die van 't Kasteel / en vijftien bolwercken met grof geschut voorsien/waer op eenige mooiens staen/ en binnen de stadt zijn twee Heuvelen/diemen oock katten noemt / van waer 't gheschut verder reyckt als van de bolwercken / onder de Katten aen de Muer/ by de Gracht / zijn twee kasematten/diemen oock moort-kuylen noemt/ daermen door Poorten/ en onder d'Aerde in kan komen/ voorder is de stad met groote breede Grachten/ Ravelijns/ Sluysen/ Contrescharpen/ Palissaden/ en andre bescherm-sterckte so omringt/ datse een Oorlogs wonder is: Breda heeft Baronnijs waerdigheyt/ met groot inkomen/ daer de Prince van Oranje / als Grave van Nassouwe/ Baronne van zijn/ en eertijds plagten haer Hof te houden: onder dese Baronnye staen verscheyden Dorpen en Gehuchten/ 't gebiet van Steenberghen/de vryheyt van Roosendael en Oosterhout/met een oudt Kasteel/waer Jan van Boischot/een geleert Man in de Rechten/geboren was.

Sijn Hoogheydt Fredrick Hendrick Prins van Oranje / liet in den Jare duysent ses hondert en seven-en-dertigh alhier een Hooge school oprechten/en met treffelijcke geleerde Manne versien.

Tot besluyt sullen wy in 't kort van twee machtige en wijdt vermaerde belegeringe der stadt Breda spreken.

Spinola/ in 't Leger te Gelse / twee uyren van Breda gekomen zijnde/ van meeningh Breda te belegeren/ versogt van sijn krijgs-Overste te weten/ of Breda met geweldt aen te tasten / of met blocqueren en omgraven niet te winnen was : niemandt vondt raedtsaem met gewelt/vermits de sterkte van de Plaets/en datse met 28. Compagnie vermeerdert was/oock dat de belegerde met sluytingh van de Stroom / die door de Stadt loopt / d'omleggende Landen onder Water konde setten; voorder dat hy van Volck niet sterck genoegh was/ om sulcken plaets met gewelt te dwingen/ en soo de Staten Legher moght aenkomen / eer de Stadt gewonnen was / datmen met schade souw moeten af wijcken / in de blocqueringhe wierdt oock veel swarigheyt voor-gewent / Graef Henderick van den Bergh van Spinola versoght zijnde / om sijn goetduncken ontrent dese saeck te verklaren/vondtse seer gevaerlijck/ en sloeg voor/ Emmerick of Rees aen te tasten/daer hy met eenige Troupen naer by was / of eenige andre plaets / eynd'lijk beval Spinola Graef Hendrick op de bewaringh der Geldersche Steden te letten/en trock den 26. Augusti 1624. op Breda / verdelende sijn Leger in vier quartieren / den 4. September vertrock sijn Excellentie den Prins van Oranje uyt 's Graven-Hage na de Betuwe/daer sijn Broeder Prins Hendrick lach / en nam d'oude Vestingh Kleef en Montesbergh in / 't vermoede was / dat de Prins (om Spinola van Breda te trecken) Wesel/ Rijnberck/ Venlo /of Gelder souw belegeren/ maer begaf sich met sijn Heyr/ 24.duysent man te voet/doch swack van Ruyterije / recht toe na Breda / op Stuyvesant / by 't Dorp Made/drie quartier-uyrs van de Stadt : Hugo Schreef/hadt Spinola een dach later/of de Prins een vroeger gekomen/dat het Bredaes behoudenis sou zijn geweest : Op den 6. Sept. deden die van binne een uyt-val/ maer wierden weder ingedreven.

Den 23. April 1625. Overleedt Maurits Prince van Oranje Hooglosticker Memory : in 's Graven-Hage/ waer op de Staten der Vereenighde Nederlanden sijn Broeder Frederick Hendrick terstont in sijn plaets stelden/ en een proef op ter Heyde deed'/ maer bevondt des Vyandts macht soo sterck / dat hy geen middel sagh om de Stadt met gewelt t'ontsetten / waer over hy de Belegerde/ daer 't mede op 't eynde gekomen was/ niet langer met ydele hoop wilde op-houden / maer schreef aen Justinus / om na een goet accoort te trachten / en vertrock na de Langh-straet / waer op 't accoort den tweeden Juny 1626. gesloten wierdt / en de Belegerde den vijfden zijn uytgetrocken / na dat sy negen Maenden belegh hadden uytgestaen.

In 't jaer duysent ses hondert een-en-veertig / als de Wint sijn Hoog=

BARONIAM BREDANAM.
Milliaria Germanica Communia
Hollants diep
Willem stadt
Klundert
Nieuvaert
BREDA
MARCHIONATVS BERGOZOMANVM PARS
HOOCHSTRATEN COM. PARS
S Geertruydeberg
Springen Landt
Kruyslantsche Polder

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Hooghe yt den Prince van Oranjen na de Vlaemse kust / om daer te Landen niet dienen wouw / naem hy voor / de Stadt Breda aen te tasten / en ontboodt in der haest Graef Hendrick van Nassouw / Stadthouder van Vrieslandt / die op 't aenschryven in der yl op de been quam / en den een-en-twintigste Juny Breda berende / daer op syn Hoogheyt volgde met veertig Compagnie te Paert en hondert en vyftigh te Voet / naem syn quartier in 't Dorp Ginneken / Graef Wilm Velt-Maerschalck in 't Dorp Hage / Graef Hendrick tot Teteringe / en Colonel Varick ter Heyde / syn Hoogheyt verseckerde voor eerst 't Leger tegens d' aenkomst der Vyanden / en was den eersten Augusti soo vast / dat het ongelooflyck scheen in soo korten tydt / met Menschen handen gemaeckt te zyn. De Vyant onderley met sestien hondert man lang 't quartier van Graef Hendrick door te breken / en haer in de Stadt te brengen / maer ondeckt zynde / moesten alle te rugh wycken.

Hier en tusschen brack de Cardinael Infant op / en sont 800. Paerden / eerst aen 't quartier van Graef Wilm / en daer na op Graef Hendricks / om de gestaltenis van 't Leger te bespieden / en door te breken / maer vonden 't onmogelyck.

Daer na wierdt van hen een aenslagh gemaeckt op ter Voorn / die misluckten: Toen trock de Prins Cardinael na Vendelo / dat hy door muyterey van die van binnen den vyf-en-twintighste Augusti met verdragh in kreeg / maer door dien de France in Artoys en Henegouw vielen / en de Cardinael geen kans ziende om Breda t'ontsetten / gaf de moet verloren / en trock na Artoys om hem met Balanson en Picolomini te voegen.

Syn Hooghevdt die geen tydt tot benauwingh der Belegerde liet versloffen / bracht door beleyt / dapperheydt en geweldt soo veel te weegh / dat de Belegerde den sesten October versochten t'accorderen / 't geen den sevende geschieden. Waer over de Doorluchte Poët van de Vondel het groot onderscheydt / tusschen zyn Hooghevdts en Spinolaes Belegeringh op den bouw van d'Amsterdamse Schouwborgh aldus te pas brenght:

Wy bootsen 't groote Rome naer in 't kleen,
Nu Kampen besigh is met bouwen,
En trots ten Hemel vaert met Hout en Steen,
Geschut noch Donder van Kartouwen
Versteuren hem, terwijle Spinola
Van boven siet sijn Maenden krimpen
In 's Prinçen weecken, en hoort in Breda,
Ons kort, zijn langh belegh beschimpen.

D I E S T.

Diest / gelegen op de Water-vloet Demer / een myl van Halen / en drie van Thienen / is over de vyf hondert Roeden in 't ronde / en heeft wydt-streckende gebiet; d'eene zyde van de Gracht valt droogh / en d'andere heeft weynigh Water: van buyten leggen veel hooge Bergen. De Stadt is vermaert van Laken en andere Weveryen / en heeft twee Kanonisyen / d'een van St. Sulpitius / en d'ander van St. Jan.

Van dese plaets was geboren Nicolaus Clenardus / geleert in drie talen; hy heeft veel geschreven / onder andere een Griekse Grammatica / die de leerlinge gebruycken / en seer dienstigh is: oock heeft hy met groote lof d'Hebreeuse Grammatica gemaeckt; en om de Granaedsche en Arabische Tael te beter te verstaen / is hy in Africa tot de groote Stadt Fez getrocken / daer hy in 't Jaer duysendt een hondert en veertigh quam / en van den Koningh seer ge-eert wiert. Dese treffelycke man had een Godzaligh op-set / namentlyck om in d'Arabische Tael soo veer te leeren / dat hy tegens de Mahometaensche en haer aenhanghende Secten sou konnen schryven: want hy seyde de Alcoran / in Arabies geschreven / met seker schryven van dien aenhangh / genaemt Sunna / gelesen te hebben / en dat hy daer eenige dingen in gevonden had / die belacchelyck en licht te weder-leggen waren / en vastelyck van voornemen was daer tegens te schryven / om daer door te verwerven / 't geen men met gewelt van Wapenen niet verkrygen kon; maer de doot / die des Menschen hoop af-breeckt / beletten 't / tot schade van geheel Christenryck.

Dese Stadt is een oude Baronnye / wiens Heeren van outs altydt Burgh-graven van Antwerpen waren / dat nu de leste Prince van Oranje zyn / en gekomen is van hun voorzaten de Graven van Nassouw / die 't selve by wisselingh van Hensbergen van de Hertogh van Kleef verkregen.

By dese Stadt leydt d'edelste Commandery van Bekenvoort / van d'ordre der Duytsche Ridderen / en heeft rondtom weeldighe Landouwen / vol Wyn-gevende Wyngaerden.

Diest / niet seer sterck zynde / heeft in de Nederlandtse beroerten / veel geleden / is in 17 jaren tyts ses mael ingenomen / en meer reysen geplondert geweest: Onder alle wert zy in 't jaer duysendt vyf hondert en tachtigh / den achtsten Juny / van wegen de Staten Generael / by 't volck van Herentals / Brussel en Mechelen beklommen; die van de Stadt / meest al Soldaten die 't Landt veerthien jaer gedient hadden / weerden haer soo mannelyck / datse / eer

te swichten/ sonder om-keeren/ op de placts hun leven lieten.

Ten leste werdt dese Stadt in 't Jaer duysent vijf hondert drie-en-tachtigh van Graef Karel van Mansvelt ingenomen/ door dien de Colonel Tocker daer maer met drie hondert Soldaten ende vijf hondert Borgers/ sonder Peerden in was/ en niet langh tegenweer kon doen.

GRIMBERGEN.

GRimberghen/ min dan een half mijl van Vilvoorden/ en twee heele van Brussel/ is een Baronnye van seer oude en groote staet: verciert met twee wel betimmerde Abdye/ en begrijpt veel Dorpen en Parochien onder haer/ wiens Heeren van d'oudtste haerder Landen zijn.

Dese Baronnye heeft een sonderlinge Wet/ te weten: dat de jongste en niet de oudste Soon/ d'erf-heerlickheydt besit/ 't welck in den Jare een duysent een hondert en veertigh/ van Prins Godevaert ingestelt is/ uyt oorsaeck dat d'eerst-gheboren/ en andre van desen Huysen/ de Wapenen tegens hem in de handt namen/ en wierden in een Veltslagh verslagen/ soo dat de jongste die 't niet met hun gehouden had/ alleen over bleef: Godevaert willende de dienst en ondienst vergelden/ gaf dese Wet/ die niet alleen in dees Baronnye/ maer oock in al haer onderhoorighe Heerlijckheden en Leenen onderhouden wort.

De Baronnye is nu in twee-en ghedeelt/ van 't een is de Prins van Oranje Baron/ en 't andre een Heer van de Huyse Gilmes/ die den tijtel van Grimberghen voert/ en alsoo dees placts in twee-en gedeelt is/ wertse by eenige voor twee Baronnye gerekent.

MAESTRICHT, omtrent 4. mijlen van Luyck/ behout (al-hoewel andre daer teghen schrijven) haer oude naem/ na de placts daerse gelegen is/ die eyghentlijck bedupt/ passagie of Vaert over de Maes/ en by de Latijne ghenoemt wort Trajectum Mosæ, en Trajectum Superius, tot onderscheydt van Trajectum Inferius, dat is Wtrecht: Zy is geleghen op de voornoemde Rivier/ die 'er onder een treffelijcke steene brugh/ tusschen de stadt en Wijck/ doorloopt.

'T Is een groote/ oude/ stercke Stadt/ met twee Hooft-kercken: d'eene daer de Koningh als Hertogh van Brabandt Kanonick is/ Sint Servacs ter eere gewijdt/ die het Volck daer eerst tot het Christen Geloof bracht/ en d'eerste Bisschop wierdt/ en bekleeden zijn dienst met sulcken heylighevdt en mirakelen/ dat hy met recht een heylige naem verdiende/ gelijck hy na zijn overlijden/ in 't Jaer drie hondert en vijf-en-t'negentigh/ verkreegh.

De twintichste en leste Bisschop van Maestricht/ is gheweest Sint Lambrecht/ die van zijn eygen Volck gemartelt wiert/ waer over Sint Hubrecht/ om hun wreetheydt/ met Pausselyck gesagh/ de waerdigheyt des Bisdoms/ in den Jare duysent twee hondert en thien/ van daer te Luyck bracht. In de selve kerck is veel oudt heyligdom/ van ons Heer/ de Maget Maria en andre Heylighen/ die op hoogtijden met groote ceremonien vertoont worden.

De andere Hooft-kerck is Maria ter eeren toe-gewijdt.

Hier is oock een Edel en heerlijck Convent/ Die-Bissen ghenoemt/ van de Duytsche Ridders/ der Ordre van d' Heylige Maget Maria van Jerusalem/ groot en ruym genoech om een Landt-Vorst en Hofgezin te herbergen.

Wat dese Broederschap der Duytsche Ridderen aengaet/ (waer van dit Landt een groot lidt is/ en hier omtrent 4. Conventen/ veel kasteelen/ Dorpen en Heerlickheden heeft/ sal hier niet qualijck by voeghen/ dewijl het elders niet beschreven is: doch om te beter verstant deser saecken/ en andre daer aen-hangende te begrypen/ sal 't noodigh wesen in 't kort van d'oorspronck/ voortgang en gelegentheyt der geseyde broederschap te spreken.

Eer de Kristenen Jerusalem gewonnen hadden/ verkreghen in 't Jaer een duysent en een-en-'t negentigh de Italiaense Kooplieden van d'ongeloovighe Vorsten vergunningh/ om in dese Stadt een kerck/ ter eeren onse Lieve Vrouw/ te bouwen; maer stichten daer na/ in ste'e van een/ twee kercken/ en twee kloosters/ d'een voor Mans en d'ander Vrouwen/ die onderhouwen wierden van Vremdelinge die uyt devotie herwaerts quamen: Tot dese Conventien is daer nae by ghemaeckt een Hospitael of Gasthuys van Sint Jan/ daer Geestelijcke Persoonen/ om d'arme Christen Menschen te versorgen/ van den Patriarch deser placts toe-ghestelt wierden; zy waren met een wit kruys op de rechte zijde geteeckent/ en ghenoemt Hospitaliers: uyt dit arm en slecht begin/ heeft d' ordre der Broeders en Ridders van Sint Jan oorspronck genomen/ en alsoo zy door hun verdiensten Godt aengenaem waren/ (als wel geloofselijck is) zijnse met 'er tijdt soo machtigh geworden/ dat zy onder andre vrome daden/ 't Eylandt Rhodes/ in den Jare duysent drie hondert en acht/ met gheweldt van Wapenen verheerden/ en daer door den Tijtel van Rhodische Ridders verkregen: welck Eylant zy Ridderlijck beschermde/ tot datse van Sultan Solyman Turcx keysers Soldaten/ met een sterck Heyr belegert wierden/ en de Belegeringh en stormen wel ses maenden uyt-stonden/ maer geen onderstandt krygende van de Christenen die met Inlandtsche Oorlogh beslommert waren/ wierdense/ verraden zijnde/ genootsaeckt

in 't

in 't Jaer duysent vijf hondert twee-en-twintigh de Plaets te verlaten: Aldus soo is met groote schade en schande van gheheel Christenrijck ons Block-huys en beschermsel van Orienten jammerlijck verlooren.

Voorders als dese Ridders in Italien ghekomen waren/ wierdt hen weynigh Jaren daer nae van Keyser Karel de vijfde/ vergunt het Eylandt Malta/ geleghen tusschen Sicilien en Africa/ daer het meeste deel van hun nu noch woonen/ en daghelijcks met eer voor 't Heyligh Christen Geloove stryden/ gelijck zy in het Jaer duysent vijf hondert vijf-en-t'sestigh met groote kloeckmoedigheyt teghens 't verwoedt en gruwelijck aen-vallen der Turcken deden/ alwaer het Turcksche Heyr groote schade leedt/ ende des Keysers Overste/ Dragut Rais verslagen wierdt.

Raphaël Volaterranus een treffelijck vermaerdt Schrijver/ verhaelt in zijn een-en-twintighste Boeck/ dat de Ridders van Rhodes en Sint Jan/ van Sint Augustinus ordre zijn/ 't selve zeydt Hiron Paulus/ in zijn Boeck van de Kercke/ doch haer Geestelijcke beloften en verbindingh en belet hen niet te komen in d' erffenis van haer Goederen/ om dat zy buyten de Wereldt niet en zijn/ maer zy en moghen niet Trouwen/ en hebben alleen de Vruchten van hare Erf-Goederen voor hun leven: want sy zijn genoeg versien met Commanderye en treflijcke inkomste tot haer onderhout/ soo dat d' eyghendom van haer erffenis weder gaet tot de naeste Bloedt-verwanten/ gelijck den Gheleerden Papon in zijn Boeck van Arresten in den eersten Tijtel van het een-en-twintigste boeck/ zeyt/ by veel Vonnissen gewesen te zijn.

Van ghelijcken is oock in 't Jaer duysent een hondert acht-en-twintigh te Jerusalem in-gestelt d' edle ordre der Ridderlijcke tempelier-broeders/ daer Hugo Pagan ende Godevaert van Sint Alex onder d' Opper-hoofde waren: dese woonden op een besonder Oort van den Tempel/ en wierden van den Patriarch Tempeliers genoemt/ zy waren met een roodt Kruys gheteeckent/ haer last en meyningh was de Pelgrims die daer dickwils quamen te helpen en beschermen/ en zijn soo doende tot hooghe eer en machtighe staet gekomen/ maer vervielen gheweldigh jammerlijck/ (soo men seyt) nae twee hondert Jaren/ tot grouwelijcke en schandelijcke dwalingh en sonden/ en wierden ten tijden van Paus Clemens de vijfde/ Keyser Albertus van Oostenrijck en de Koning van Vranckrijck/ over al om den hals gebracht en voort uyt-gheroept/ ende voorts soo wierden alle hare goederen de Rhodische Ridderen ghegeven.

Onlangs nae de insettinghe der Tempeliers/ is oock/ ghelijck Paulus Emilius en Polydorus Virgilius schrijven/ in Jerusalem d' ordre der Duytsche Ridders ende Broeders van ons Lieve Vrouwe met de selve beloften en oogh-merck als de twee andre ingeset/ want dese outfanghen en besorghen oock d' arme Pelgrims van hun Natie/ en beschermen het Heyligh Christen Gheloove met macht van Wapenen.

De eerste insteller en stichter van de Broederschap is een Duytscher gheweest/ wiens naem noch Vaderlandt niet vermelt wort/ hy was een getrout/ rijck en medogent Heer/ die na de Christenen Jerusalem ghewonnen hadden/ daer met eenighe van zijn Volck bleef/ en zijn Landts-luyden die 't Heyligh Graf uyt devotie besochten/ seer behulplijck was/ en Huys-vestingh verleenden; Hy bouwden voor dese Huysen een heerlijcke Kapel/ ter eeren de Maget Maria/ daer veel Christenen nae toe trocken om 't Gheloof te beschermen/ en den Armen bystandt te doen/ diese onse Vrouwe Ridder noemden/ en van den Patriarch wierden gheteeckent met een swart Kruys op haer witte kleederen; zy/ in getal en goederen seer aen-gegroeyt zijnde/ maeckten onder malkanderen een Grootmeester/ ende stelden ten eersten ordre in/ van niemandt in haer Broederschap t' ontfangen als Duytsche en Edel gheboren/ onder expresse Voorwaerden van altijdt gereedt te moeten zijn/ om vromelijck tot beschermingh van het Heylige Kruys te strijden; zy dragen alle Baerden/ behalven die de Misse doen/ ende lesen in stede van Ghetye het Vader Ons/ oock en behoeven zy niet gheleert te wesen: dese Insettingh wierdt van de Paus voor loffelijck gehouden en bevestight.

Nae dat dees Ridders de Stadt Ptolemanqe of Palestina/ daer zy nae het innemen van Jerusalem geweecken waren/ verlieten/ zijnse met groote menighte vertrocken/ en namen met Wapenen en groot ghewelt Pruyssen aen d' Oost-Zee in/ daerse d' Afgoderye geheel verstropden/ en de Roomsche Gods-dienst in-stelden/ ende 't Landt beschermden/ tot ter tijdt sy Marienburgh op de Wijssel ghebouwt/ en de Maget Maria ter eeren toe-ghewijdt hadden/ daer heur Groot-meester Hoff quam houden: Sy wierden met malkanderen soo machtigh van Staet/ datse drie Groot-meesters den eenen in Duytschlandt/ en den ander in Lijflandt/ en de derde als Opper-Hooft deser ordre/ die in Pruyssen zijn Hof hiel/ verkooren/ die door haer vermaghen/ hooghe macht/ met groote Vorsten mochten vergeleecken worden/ soo datse dick en menighmael om twist van eenige Landt-palen/ teghens den Koning van

Polen te Veldt ghekomen zijn / altijdt vaerdigh waer 't van noode was om bloet en Heerschappy in d'Oorlogh te wagen ; maer naederhant als de smettelijcke Pesten / van hovaerdye / tweedracht en eergierigheyt / die Staet-vergif brouwen / onder hen lieden streeden / soo zijnse haest swack en krachteloos ghewoorden / 't geen hun den slagh tegens Casimirus Koning van Polen deed' verliesen / en den geseyden Koningh als Leen-mannen trouw sweeren.

Als in 't Jaer duysent vijf hondert en elf / Albrecht / Marckgraef van Brandenborgh / tot Groot-meester ghekosen werdt / was noch jonck / zijnde groots en hoogmoedich / onwilligh om na Casimirus / onder sijn soon Sigismundus te sweeren ; waer uyt een gruwelicke Oorlogh ontstont / die na tien Jaer duerens / met vier Jaer bestant / aen weder-zijde ophiel ; ondertusschen heeft Albrecht / by den Keyser hulp verkregen / en quam selfs op den Ryckſdagh te Norenbergh / om zijn saeck de Vorsten te bevelen / maer siende dat Duytschlandt met Oorloge tusschen den Keyser en Koningh van Vranckrijck / en des Turcks overkomst in Hongaren / en de Boere-krijgh seer bekommert was / niet te verrichten / (moghelijck dit tot een oorsaeck nemende) verdroeg met den Koningh van Polen / en deed' den Eedt als Leenman / veranderde van staet / en nam de Luytherse Religie aen / waer na den Koning d' Hertogh van Pruyssen Groot-meester maeckten / die Dorothea / Dochter van den Deense Koningh / trouden / daer d' heele Duytsche Ordre teghen op-stondt / en hoe-wel hy Pruyssen in besit hiel / en de Konings beschermingh had / hebben zy hem evenwel 't gesag van Grootmeesterschap afgenomen / en Wouter Cromberg in zijn plaets verkoren / en hem op alle Rijcks-dagen van Duytslandt verklaecht / en recht daer over van den Keyserrijck versocht / waer tegen hy hem schriftelijck (soo hy meynden) voor al de Wereldt verontschuldighden / maer eyndelijck is by vonnis des Keysers / en Keyserrijck Kamer in 't Jaer duysent vijf hondert twee en-dertigh als wederspannigh teghens het Rijck verklaert en ghebannen / doch 't vonnis wierdt niet in 't werck gestelt / noch Albrecht liet niet d' Edele Broederschap te vervolghen / en haer Goederen tot zijn gebruyck te nemen soo veel hem mogelijck was.

In dese Stadt bleef de Duytse Ordre van onse Vrouwe een ruyme tijdt / en hiel niet te min in Lijflant / Hoog en Neder-Duytslant / veel Steden / Dorpen en Landtschappen in besitting / en 't Hof in de stadt Mergendal in Franckenlandt / onder 't Groot-meesterschap van Wolffert by Gods genaden Bewinthebber in Pruyssen / houden ; daer wy de Broederschap laten / en Maestricht vervolgen.

Zy staet onder twee Heeren / waer van 't eene van wegen d' Hertogen van Brabant / dat den Koning van Spanjen plach te gebieden / en 't ander de Bisschop van Luyck / 't geen gelijck Joan Playsance schrijft / in oude tyden aen Sint Servacs van Graef Porus van Leuven te Leen ggheven was / om dat hy hem van een vuylverrotten stanck uyt de Neus genesen had / en al-hoe-wel namaels dees Bisschops stoel te Luyck gebragt is / so hebben dese Bisschoppen d' heerschappy van dit deel der stadt behouden / daerom was 'er tweederley gebiedt / en Rechtbanck / doch geen Lant-palen om hun Heeren t' onderscheyden / als dat van oude tijden de moederlijcke stam gevolgt wiert / te weten / indien yemandt een Vrouw trouden in een van dees twee deelen der Stadt / 't waer in de Koninghs of Bisschops / soo moesten de toekomende Kinderen / Onderdanen van d' Heeren zijn daer de Moeders onder stonden ; en wat Vreemdelingen daer metter woon quamen / waren ghehouden te verklaren onder wiens heerschappy sy leven wilden : niet te min was d' Hertog van Brabant Over-heer der gantsche Stadt / en hadt alleen de munt / hy deed' oock op zijn intree daer / als in zijn eygen Steden / genade aen de misdadigers en verbannen / die haer aen de staert van zijn Paert moesten houden / en als 'er veel waren / soo wierdense aen de staert gebonden : evenwel blijven veel geschillen tusschen d' Overigheyt en de stadt / aengaende d' Hertog van Brabant en den Bisschop van Luyck / ter Vierschaer hangen / dewijl nu de Vrye Vereenigde Nederlanden d' Hertogh van Brabandts deel toe-komt / en Overheden van bey de plaetse zijn.

Van Maestricht zijn geboortig verscheyde Hoog-geleerde mannen / als onder andre Matheus Herben / Geraerd van Marbais / en Matheus Minne / die veel treffelijcke Boecken geschreven hebben / daer Thrithemius besonderlijck van schrijft.

Omtrent een half mijl van Maestricht / aen de Maes / leydt een hooge bergh / daer boven op een schoon Kasteel is / waer van men machtigh veer sien kan : midden op den Bergh staet een Klooster van St. Franciscus ordre / wel voorsien / en van geestelijcke dienst onderhouden : 't is aenmerckens waerdig dat desen berg soo vrugtbaer alderhande Ooft voort-brenght / daerse van binnen swavelachtige witte steen is / diemen gemackelijck be-arbeydt / en tot bouwing dienstig is / diese spelonck en staets-wijs uyt-graven / dat men onder en boven den bergh gaen kan.

Mastricht was lang in wel-varen toe-nemigh / maer kreeg van de Nederlandtsche beroerten oock deel : want toen de muyteneerde Spanjaerden uyt Zeelandt meest Brabant in rep en roere stelden / quam dien onbesuysden hoop / in 't Jaer duysent vijf hondert en ses-en-tseventigh / den twintighste October / met behendigheydt in dese Stadt / en bedreven met rooven en moorden groote moetwil / tot dat

Don Joan by handeling met zijn Spanjaerden daer uyt vertrock/ maer als Mastricht nu van vreemde inleggers ontlast was / en het met de Staten hiel/ quam de Prins van Parma/ in't Jaer duysent vijfhondert en negen-en-t'seventigh / de plaets strengelijck belegeren / die van binne waren niet stercker als duysent Soldaten / ende omtrent twaelfhondert weerachtighe burghers / van natuer seer strijdtbaer volck/ maer hun beste hulpers waren twee duysent lantlieden/ seer dienstigh tot graven en maeckingh van Schansen / dese gesamene macht wederstont langh Parmaes belegh en verscheyde stormen uyt / doch wierdt eyndelijck meer door list van een stille storm/ dan gewelt in genomen/ hoewel zy drie uuren machtig vochten/ en meest doot geslagen wierden/ doch 't was een bloedige overwinningh voor Parma / daer d' Heer van Horges met veel andre bleven.

Na 't verloop van drie-en-vijftigh Jaren nae dees belegeringh/ quam 't Staten Legher/ onder de Prins van Oranje/ den thienden Junij voor Maestricht/ en verdeelden zijn Leger in vieren; de Prins nam zijn quartier op Doesburgh / de Graef van Stirum en Graef Maurits van Nassouw laghen met eenigh volck aen de zijde van Wijck/ en maeckten gesamentlijck in weynig tijts hun quartieren/ teghens d'aenkomst der Vyanden/ met Reduyten/ halve Maenen/ Hoornwercken/ Spooren en Traversen/ tamelijck sterck/ en binnen drie weecken wel begraven zijnde/ quam de Vyant den ses en twintigste Juny sich in volle slach-orden vertoonen met hondert acht-en-t'seventigh Compagnie te Voet / ses-en-t'seventigh Cornetten Paerden/ seventigh stucken geschut/ en negen hondert Waghens/ en trocken na de Maes/ 't voet-volck tachtigh/ en de Ruytery veertig in 't gelit/ quartierden haer in 't Dorp Nederharen/ dicht by de Heer van Brederoos quartier/ planten aldaer een Batery / onder welck faveur over-gebragt wierden vier hondert man/ daer van twee hondert doot geslagen/ en de rest in ons quartier gevanghen ghebracht wierden; daer na schickten den Vyant verscheyden troupen na beneden/ waer tegens de Prins van Wijck tot Maseyck toe met retrenchementen versien had/ als de Vyant/ geen gelegentheydt sagh over de Maes te komen/ en ons Leger soo bevestigt/ dat 't hem niet mogelijck was door te breken/ en de Stadt t' ontsetten/ so wiert 's Keysers Generael de Graef van Papenheym versogt/ en bewillight om over Rhijn te komen / en aen de Wijckse zijde 't ontset der Stadt te versoecken: Papenheym/ volghens de begeerte van d' Ertz-Hertoginne/ begaf hem met een schoone Armade te Voet en te Paert over Rhijn/ en trock voorby Graef Willems Quartier na Geul/ alwaer hy/ en de Marquis d' S. Croce/ Generael van 's Vyants Volck/ een Brugh over de Maes sloegen/ om sich/ des noots/ by malkanderen te voegen / dieshalve de Prins zijn Volck (dat over de Maes lagh in 't Legher deed' komen: Papenheym losten dien Nacht op Graef Maurits quartier vijf stucken/ waer mede hy hem vyant verklaerden/ 't scheen datter verstant was tusschen de beleghcrde en Papenheym/ om op een tijdt uyt en aen te vallen/ dan de beleghcrde waren eerst vaerdigh/ en deden met vier hondert man een heete uytval/ aen de Mastrigtse zijde/ in onse Sappe en Corps de guarde; so haest was dit gevecht niet ge-eyndight / of Papenheym quam op de middagh den seventiende Augusti van den Bergh daer hy achter ghelegen had/ af-dalen/ met ses of seven duysendt man/ in volle betalje/ mede brengende twee Veldt-stucken / welck sy planten / binnen een musquet-schoot van de plaets daer zy meenden aen te vallen/ en vochten van 's middaghs ten een uur tot 's avonts omtrent neghen / waer Papenheym met verlies van veertien of vijfthien hondert man / en selfs gequetst zijnde/ moest te rugh keerende/ geduerende dit gevegt deed' den Vyandt een uytval van Wijck: toen Papenheym ons Leger bestormde / en wasser niet boven de seventien duysent pont Polver in/ welck (indien den Vyandt ons had konnen gaende houden) niet langh geduert sou hebben.

Den neghentienden Augusti was een Mijn met achtien Tonne Kruyt gereet/ die de Vyandt (eerse aengesteken wierdt) ontdeckten/ en negen uyt haelden/ soo dat d'andre te veel Luchts hebbende/ geen groote Bresse maeckten / evenwel storten de muer / wel vier roeden breedt/ neer in de gracht/ 't welck d' onse ziende/ manlijck aenvielen/ en vochten boven op de Bresse Pieck aen Pieck / die van de Stadt quamen van alle kanten toeloopen / en wierpen handt-granaten/ Pick-kransen en andre schadelijcke Vuyr-wercken onder ons: terwijlmen op de Bres soo doende was / liepen eenighe bevel-hebbers en Soldaten/ de Gracht en 's Vyants Contre-scharpe langs/ en vielen in de halve maen voor de Brusselse Poort/ en sloegen alle doodt die 'er de wacht hielen/ door dese storm wierden de belegerde soo verschrickt/ datse geen tweede dorste verwachten.

Den twaelfde Augusti was het stil-standt van Wapenen/ om de dooden van weder-zijde af te halen / daer op die van binnen den vijfthiende November versochten te parlementeren / en den seventiende uyt-trocken.

Eendracht, gewelt, en wijs beleyt,
Baert Macht, en Schat, en Achtbaerheyt.

STEEN-

STEENBERGEN.

STeenberghen/ geen groote Stadt/ leyt op de Brabantse bodem/ dicht by de Rivier Vliet/ seven-en-twintig hondert Roeden van Bergen-op-Zoom; van de Stadt Tolen twee duysent vijf hondert veertigh; van Breda acht duysent vier hondert een-en-twintigh.

De Stadt was eertijts/ hoewel onsterck/ vermaert om een wonderlijcke Haven die de Zee bedorven heeft: Zy is dickmaels/ om haer swackte/ van ons en vyanden in-genomen; maer nae 't Jaer duysent ses hondert seven-en-twintigh van de Staten der Vereende Nederlanders verovering/ isse versterckt om een belegeringh uyt te staen/ door een Werck op de enghte van de Zee na Zeelandt met een dobb'le Gracht; en om veyligher toe-gangh voor ons derwaerts te hebben/ is een kleyn Kasteel en twee Forten gheleyt: noch zijn tusschen dese Stad en Bergen-op-Zoom drie Morassen met Wateren aen malkanderen gevoeght/ die door drie Kasteelen/ Pinsen/ de Rover/ en Moermont/ beschermt worden/ daer 't Water uyt de voorseyde Rivier getrocken/ beneden de Stadt/ omloopt.

't Landt om Steenberghen is vruchtbaer/ en daer by zijn veel bedijckte Polders die Graen en andre Vruchten voortbrenghen; die naest by de Stadt ghelegene na Prins Maurits Broeder/ Graef Hendricks Polder ghenoemt/ en die na Wilm-stadt sterckende het Prince Landt/ die voor Vyandlijcke stroopers met versterckingh versekert zijn.

LIER.

EEn van de sterckste Steden is Lier/ in Brabant gelegen op de Vloet de Nette/ twee mijlen van Antwerpen en Mechelen. Dese Stadt geeft aen haer nagebueren groot gemack; zy kan oock aen de selve groote ondienst in tye van Oorlogh doen/ gelijck by gheheugenis van de Nederlandtse beroerte wel ghesien is: de plaets is soo schoon en lustigh om woonen/ datse van d' Edle en Kooplupden/ die door winningh verzaedt zijn/ verkoosen werdt/ om vry van bekommernis te leven.

De vermengingh van Edele en Borgers/ seer bescheyden beleeft en gemeensaem/ neemt daghelijcks toe in Huysen/ Inwoonders en Rijckdomme/ uyt oorsaeck van 't ghebuerschap der derde Hooftstadt Antwerpen.

Dese Stadt heeft de naem van d' eer en 't Voorrecht des volcks/ om dat die van Doornick in 't eerste Appel niet nae Antwerpen/ maer na Lier/ beroepen worden: want de Recht-stoel der Ambivariten/ daer van sulcken saken gehandelt wert/ die de Vorst niet onderworpen waren ('t welck nu Leengoet genoemt werdt) was te Lier.

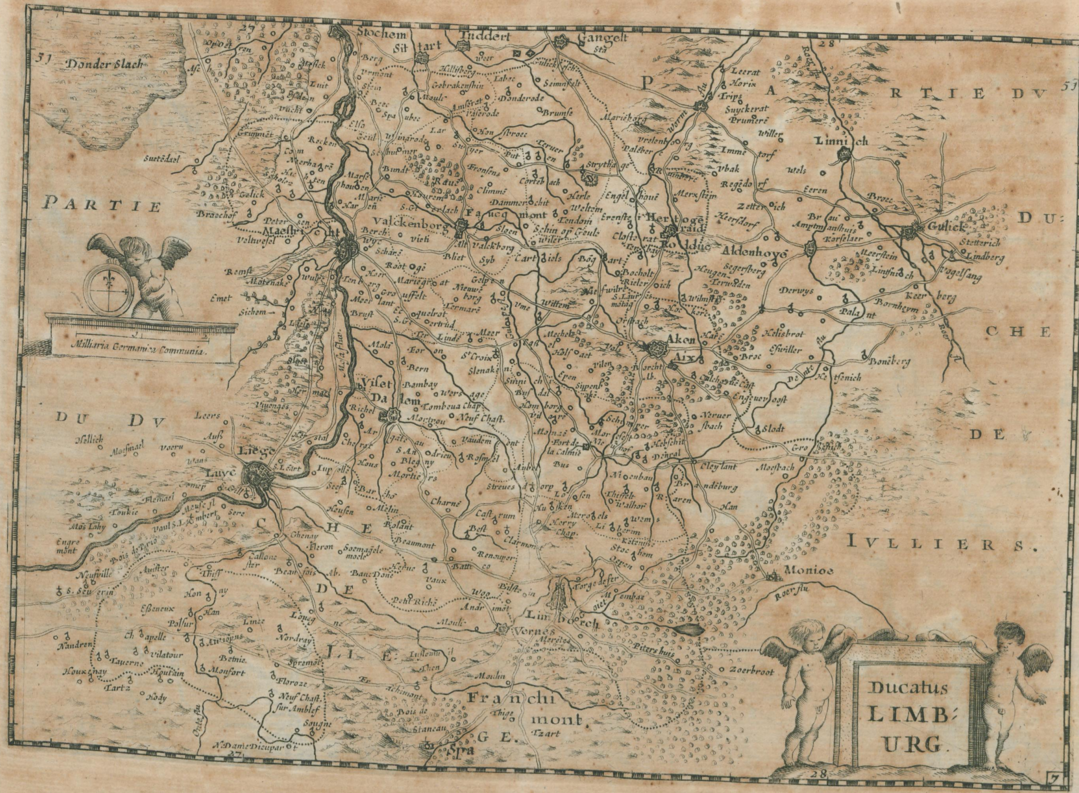
Hier is oock een vermaerde Osse-mart/ duerende van St. Jans Mis tot Sinte Martens/ die de Stadt in 't Jaer duysent drie hondert en neghen van d' Hertogh Jan verleent is/ daer wel op eenen dagh/ na de gemeyne gangh/ vijftien duysent Ossen verkocht sijn/ en in de Slagh-tijdt op eenen marckt-dagh niet veel minder.

Nu ter tijdt wierdender oock veel Lakene en andre Waren ghemaeckt.

Lier heeft oock een brede en heerlijcke plaets/ die met treffelijcke gebouwe omvanghen is/ waer mede zy d' andre Steden van Brabant mach tarten/ en onder andre Kloosters/ het Klooster der Carthusianen/ in Marten van Rossens tijdt/ van Antwerpen daer gevoert: men vont 'er oock een Collegiale kerck/ die een Klooster genoemt wort/ aen de Heylige Gummarus gewijdt/ die een vermaert Biegt-Vader van den Heer was: Molanus zeydt in zijn aenwijsingh der heyligen van Nederlandt/ dat zijn gheboorte-plaets in 't Landt van Rijen was/ ghenaemt Emblehem/ een uur van Lier/ en dat hy de voetstappen der Apostelen nagaende/ kreeg door Goddelijcke vermaningh last van een Bede-plaets aen de Rivier de Nette te stichten/ die noch is/ daer hy zijn leven in heylighepdt versleet/ hy groef in d' oogst-tijdt voor de geen die dorstigh waren/ met sijn staf in d' aerd/ daer een Fonteyn uyt sprong die Water gaf/ en noch gesien wordt: men verhaelt dat hy door ghebede 't vier dat de Noormannen in 't Klooster te Lier gestight hadden/ met zijn verdiensten uyt den Hemel tegens hen strydende/ de brandt bluschte.

Den bybanck deser Stadt is een van de vier Hooft-bancken des Hertogdoms van Brabant/ en soo Lier/ na de Spanjaerden uyt de Landen vertrocken waren/ in handen van de Staten quam/ en wel teghens Vyand'lijcke aenstoot beset was/ is het in 't Jaer duysent vijf hondert twee-en-tachtig door een Schotsman/ ghenaemt Capiteyn Simple/ op den tweeden Augusti op dees volghende manier aen de Prins van Parma overgelevert/ de voorseyde Capiteyn was daeghs te voren uyt de Stadt getrocken/ veynsende of hy buyt op den Vyandt halen wouw/ en ontmoet hebbende 't Volck van de Heer Hautepenne/ (gelijck besteken was) is met deselve na de Stadt gekomen/ seggende/ opent de Poort/ ick heb goede buyt me'e gebracht/ en weet wel dat den Vyandt mijn vervolgen sal omse weder te krygen: de Poort geopent zijnde/ heeft hy de Spanjaerden/ ontrent ses hondert Paerden sterck/ die de geseyde Hautepenne uyt d'omleggende plaetse vergadert had/ in de Stadt gebracht/ die Lier uytplonderde en veel Volcks vermoorden.

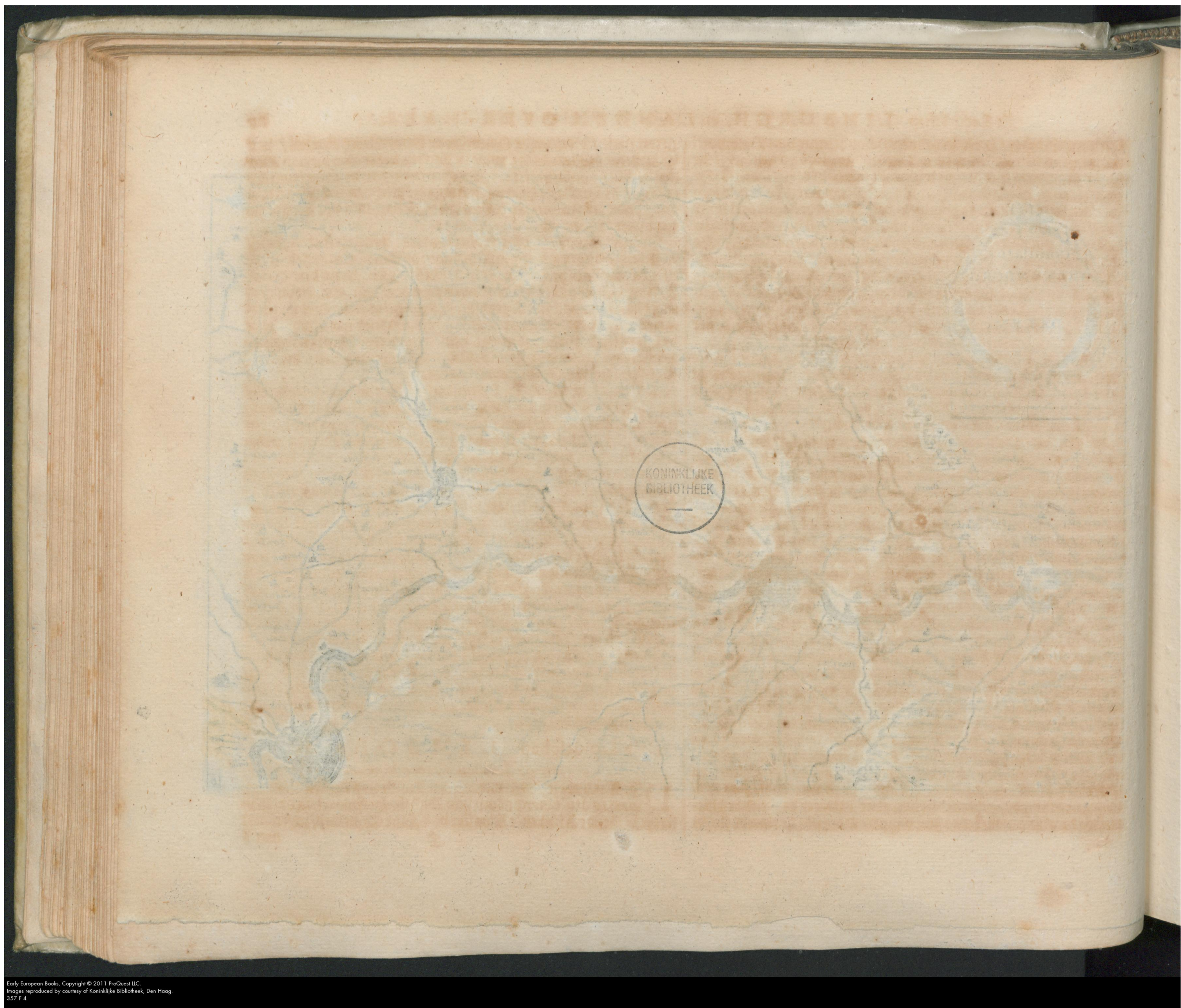
Jn 't jaer duysendt vijf hondert vijf-en-t'negentigh/ den veerthien-

Ducatus LIMBURG.
Milliaria Germanica Communia.
PARTIE
DU DV
P ARTIE DV
DU
CHE
DE
IVLLIERS.
CHE
DE
LIE
GE.
Donder slach
Stochem
Sittart
Tuddert
Gangelt
Linnich
Gulick
Maestricht
Valckenborg
Aldenhoven
Aken
Aix
Visot
Dalem
Liege
Luyc
Limborch
Franchimont
Spa
Monioe

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Comitatus
VALKENBORG
et
DALEM.
Milliaria Germanica Communia
Valckenborg
Faucqmont
Wyck
Maestricht
Dalem
Viset
Luyck
Liege
Mosa fluvius
Wittem
Wilter
Dammerchit
Seyn op de Geule
Struchet
Cosermole
Climmen
Gulpen
Nieuwenborg
Iseron
Imber
Eyb
Heeck
Clermwelsen
Groot Welson
Mariengrat
Rimmerstoc
Termaron
Horkenrade
S. Geertruid
Cassel
Stenaken
Sinnichi
Lauwen
S. Iansert
Strovesdorp
Oudort
Chiese
Noye
Croen
Herry Chapelle
Aubel
Fritier
Castrum
S. Croix
Rouge Bois
Nordtbay
Moulins Papier
Neufcasteau
Warsage
Mortron
Mortiers
Bombe
Bolant
Blegny
Trembleur
Argenteau
Richel
Cheratt
Barchon
Heusen
Liers
Hermal
Sichem
Montenacken
Vleitingen
Loenaken
Petersen
Scholes
Borgharen
Geul
Itteren
Haren
Meerssen
Limmen
Scharen
Rootjen
Bunde
Elsa
Hardenstein
Schimmer
Beeck
Onsel
S. Tans gelen
Eysden
Vucht
Mechelen
Veltwesel
Kesselt
Broeckhof
Hoesmervelt
Gelick
S. Lenart
S. Gille
8

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

thienden October / heeft Heraugier / Gouverneur van Breda/des morgens in den dagen-raet met een wonderlijcke aenslagh / de Poort Kamden / d'eerste Schiltwacht den hals brack / de tweede quetste / en d'andre gevanghen nam ; de Burgers en 't Guarnisoen weerden hun vier uren dapperlijck/ daer van weder-zyde veel volck bleef/ maer siende dat zy te swack waren/soo heeft den Gouverneur de Lisper-Poort in genomen en bewaert/ en is daer na met eenighe Soldaten / Burghers / insgelijck de Spanjaerts van 't Antwerps Casteel en Burghers der Stadt / als oock van Mechelen / vol van yver op zijn Vyant aen-ghevallen/ die hy noch plonderen vondt/en met gewelt ter Stadt uyt-dreef / drie hondert dooden soo geslaghen als verdronken/ met haer geroofde buyt achterlatende / also wiert dese Stadt tweemael op eenen dagh ingenomen.

GRAVE, gelegen op de lincker kant van de Mase / twee mylkens van Ravesteyn / en vier groote van 's Hertogen-Bosch/ is de Hooft-stadt van 't Landt van Kuyck/soo sterck van gelegentheyt/ als eenige plaets in Nederlant ; zy had voor desen een Vergaderingh van Kanonicken van Sint Elizabeth.

De Regeering deser Stadt bestaet in een Ambtman/de Schout/ twee Burgermeesters en seven Schepenen/ die alle Jaer op den eersten dagh/door de Prins van Oranje/of zijn ghelaste/vernieuwt/of herbestigt worden; buyten desen zijn noch acht gesworene / diemen in de vergadering van d'andre niet en beroept / dan als 'er ghehandelt wort van nieuwe instellinge en gewichtige saken. In 't Kasteel is een oude Kamer van Leenen / en in de Stadt leyt Hertogh Arnoudt en zijn Broeder Willem Graef van Egmondt begraven.

De Stadt heeft oock Vryheden datse van haer Koopmanschappen/ die d'Inwoonders na Brabant/ Gelderlandt/Hollandt/Zeelant/ Vrieslant/ en andre plaetse senden/geen Tol en betalen.

D' Oorlogs-rampe hebben Grave oock niet verschoont / als gebleken is in den Jare duysent vijf hondert acht-en-tachtigh / wanneer Hautepenne en Taxis Oorloghden van weghen de Prins van Parma/tegens de Graef van Meurs en de Vereenigde Nederlanden/die haer eerst veel Schansen af handigh maeckten / en daer nae de Stadt Grave Belegerden ; de Staten onder de Graef van Licester/ die toen ter tijdt uyt Engelant over gekomen/ tot Gouverneur Generael aen-genomen was/deden den Dijck doorsteken/en 't lant in 't Water setten/waer langhs de Graef van Hohenlo in de Stadt quam/ en haer met voor-raet besorghden/ waer over de Prins van Parma/ dit vernemende / het Leger voor de Grave liet versterken/ en quam selve met 24. Stucken van over 't Water de Stad beschieten/die van binnen weerden hun dapper/ maer als de tweede storm gereet was / vreesden de Gouverneur Hemert voor overval / verdroegh met de Prins en ruymde de Stadt ; waer over die van Megen verbaest zynde/hun Stedeken oock verlieten: de Graef van Licester liet de Heer van Hemert en eenige Kapiteynen/ten spiegel van andre/ met den swaerden straffen/ om datse de Stadt uyt vertsaegtheyt over gaven.

In den Jare duysent ses hondert en twee/ den achtienden July/ is Prins Maurits met zijn Leger voor de Stadt Grave gekomen/ en wenden alle vlijt aen om het wel te beschansen; (want des Ertz-Hertogs Leger onder d'Admirant quam hem van Tienen volgen) maer de Prins had zijn begraving so sterck gemaeckt / als niet veel aen eenige Stadt te vooren gesien was; eynd'lijck nae d'Admirant vergeefs de Stadt had soecken t' ontsetten/ heeftse haer den neghentiende September aen Prins Maurits over-gegeven / die voor Erf-Heer van de Grave gehult wierdt.

TURNHOUT, ses mijlen van Antwerpen geleghen/is een fraje Vleck / eertijdts Maria Koninginne van Ongeren / door haer Broeder Keyser Karel / voor haer leven gheschoncken / die de plaets (seer vermaeckelick tot de Jacht) veel vermeerdert en verbetert heeft; en na haer doot quamse weder aen de Spaensche Kroon : en toen de eeuwighe Vrede tusschen Philippus de tweede Koningh van Spanjen/ en d' Heeren Staten der Vrye Vereenigde Nederlanden gesloten was/ kreeg haer Hoogheydt Æmelia Princesse Doüagiere van Oranje Turnhout van de voornoemde Koningh ten geschenck / die 'er 's Somer-daegs dickwils met haer Hofgezin komt verlusten ; hier is een redelijck fraey Kasteel/ende een Collegie van Sint Pieters Kanonicken/de Laken-makery was 'er voor dese seer drock/die sedert na Engelandt geweken is. In 't Jaer duysent vijf hondert en seven/ namen de Gelderse Turnhout in/en also de plaets niet sterck was / moestse altijdt herbergen die meester van 't Veldt waren ; in den Jare duysent vijf hondert seven-en-t'negentigh/ geschieden daer omtrent 't gevecht / dat men de slagh van Turnhout noemt/ daer Prins Maurits over de twee duysent Spaensche/ met den Overste Varax / versloeg; mede-brengende acht-en-dertig Vanen / Cornette en Banderolle/ die in 's Graven-Hage/ op de groote Zael/gehangen wierden.

't Landtschap LIMBORGH,
en de Landen Over-Maes.

DIt Land paelt West-waerts aen Luyck en Mastricht/ noortwaerts aen 't Hertogdom van Gulick/Oostwaert na de Keyserlijcke Stadt Aken en 't Klooster van Sint Cornelius/zuytwaert

aen 't Graefschap Dranckenbergen en 't Spa-waeter; 't was eertyts een Graefschap / maer 't heeft naderhant van Keyser Henricken van Lucksenborgh / den Tietel van Hertoghdom verkregen / haer voornaemste Steden zyn Limborgh / Valckenborgh / Dalem en s' Hertogen-Rode / waer onder over de hondert twintigh Dorpen eertyts getelt zyn. Het is Somers / om de veranderingh der plaetsen en Heerlycke gesichten seer ghenuchelyck / maer in het tegendeel des 's Winters onaenghenaem / door d'ysselycke Vorst en veelheydt van Sneeuw / nochtans is 't seer vruchtbaer in het geen 's Menschen onderhoudingh vereyst / behalven van Wyn; de Terwe en Spelt wast'er overvloedigh daer d'Inwoonders Dranck van maken / die soo sterck is / datse hun hoofde tot dolle raserny verweckt; de Weyde voeden mildadigh / gelyck als blyckt aen de Kaes / die so goet is / datse over-al seer geacht wort / de gront is oock drachtbaer van Sulpher / waerom men meynt dat onder de aertse plaetsen / de warme Fonteyne tot Aken komen / hier werdt oock Steen / die de Marmer gelyck is / Yser, Loot en Tin / gegraven / welcke aderen hoop geven / dat'er schier of morgen noch Silver en Gout sal gevonden worden.

De-Stadt LIMBORG.

LImborgh / de Hooft-Stadt van dit Lantschap / gelegen op de Water-vloet Weser / drie mylen van Aken / en vier van Luyck; is een oude Stadt / die op een hooge Rots leyt / met een afgebroken Bol-Werck / meer door natuer als Mensche vernuft / soo sterck / datter swaerlyck aen te komen is / aen de Stadt leyt een schoon Kasteel / steyl afgaende / van suyver Marmer-Steen gebout / 't schynt dat dese plaets eertydts grooter geweest is / als nu / toen de Graef van Bruaco Gouverneur over 't Hertoghdom was / liet'er twee schoone Poorten maecken / om Vyantlycke aenslagen af te weren / binnen is een Kerck / Sint Joris toegewydt / d'Inwoonders generen haer meest met Weveryen / en vervoeren haer Lakens en Stoffen met meenighten by haer Naghebueren om te verventen / ontrent de Stadt leyt een groot Bosch / genoemt Le Bois de Faigne, vol lage Boomen en Struyckēn / seer bequaem om te jagen / een half myl van de Stadt / tusschen Wolf-hornen en Montuis / wort de Calamyn-Steen gegraven / door wiens behulp 't Koper / ontrent een derde deel vermeerdert wort.

In 't jaer duysent twee hondert drie-en-t'negentigh quam Hertogh Jan d'eerste van Brabant / met gewelt in dese Stadt / (alhoewel hyse eerst gekoght hadt) doende een Veldt-slagh by Varonck tegens den Grave van Gelder / daer hy in den strydt de Graef van Gelder / en den Bisschop van Luyck gevangen kreeg / en den Graef van Lucksenborgh met syn Broeders / Bont-genooten van Gelder / versloegh; nae d'overwinningh van dese slagh / liet Hertogh Jan de sterckte van Varonck slechten / so dat van die tydt af Limborg lang vreedsaem onder d'Hertogen van Brabants Heerschappye bleef.

De Stadt Limborgh wiert in 't jaer duysent ses hondert tween-en-dertigh van de Vereenighde Staten gewonnen / en naderhant weder verlooren / doch evenwel bleven de Landen van Over-maes / te weten / Valckenborgh / Dalem en 's Hertogenrode met d'onderhorige plaetse / onder 't gebiet der voornoemde Staten / maer wert nu by de Koninghse en Staetse / om d'eygendom der selve / voor de Chambre mie Partie gepleyt.

Uyt het Hertoghdom van Limborgh is ghesprooten d'eerste Koningh van Portugael / gelyck de Spaensche Kronycke verklaren / en verscheyde Abten / Prelaten / en Geleerde Mannen.

VALCKENBORGH.

VAlckenborgh / in Fransche tael Fouquemont, leggende drie mylen van Aken en twee van Mastricht / is een redelycke Stadt en heeft staet en gebiet over Landen en Dorpen / Johan de derde / Hertogh van Brabant / heeft dese plaets met gewelt / Heer Reynout van Valckenborgh / een ongerust en oproerigh man / die dien van Mastricht / en Nagebuere groote overlast deed' / afgenomen: hy wiert dieshalven / door den Hertogh overwonnen / en in hechtenis geleyt: 't Landt daer ront'om is vruchtbaer en bequaem om beesten te voeden / de Rivier Geude / die in de Maes vloeyt / loopter door: niet verre van de Stadt is 't Clooster van Sint Geerlacus / is seer destigh van timmeragie en outheyt.

DALEM.

DAlem is een seer kleyn Stedeken / drie groote mylen van Aken / en twee van Luyck / het voert de waerdicheyt van Graefschap / en heeft het gebiet van veel Dorpen over de Maes: 't is eertydt door Hertogh Hendrick de tweede van Brabant / overwonnen en onder syn Heerschappye ghebracht: tot Dalem behoort de vermaerde Abdy Vallis Dei / wiens Abt de voornaemste is onder de Heeren van dit Graefschap / als oock d'Abdye des H. Kruys: Het Rivierken Bervin spoelt aen de Stadt.

HERTOGENRODE, Hertogenrode is wel een kleyne Stadt / maer oudt en net / daer oock een oudt Kasteel by is / leggende een myl van Valckenborgh / en is de vierde van d'Overmasische

ſische Stede / die mede de naem van Graefſchap heeft / die alle wel een hooge en opperſte Recht-ſpraeck hebben / maer men mach hem evenwel van daer op de Cancelery beroepen. 't Rivierken Worm loopt voorby de Stadt.

In 't jaer duysent ſes hondert en acht-en-dertigh / zijn in 't Lant van Over-maes / op eenen morgen / by malkanderen vier Gebroeders / in de naem en van wegen de Vereenighde Heeren Staten onthalſt / ghesamentlijck beſmet met Roven / Moorden / Vrou-verkrachtingh / Huysbraeck / Kerck / Gewas / en Vee-dievery en andre gruwlen meer / wiens Vader / Moeder en Suſter / naderhant oock door Beuls omgebracht zijn.

't Landtschap MECHELEN.

IS grooter in begrijp als gebiedt / want haer gheſagh en ſtreckt niet verder dan over de Stadt met vijf Dorpen / en eenighe Gehuchten ; te weten Hever / Muyſen / Hombeke / Leeſt en en Heffene / met de Buytenije / als Necker-poel en Nieulandt / en aenkleven van dien / die gheſamentlijck ſtaen onder 't Schependom van Mechelen ; doch 't Dorp Heyſt / met ſijn toebehoorten / is oock wel onder de voorſeyde Stadt / en gebruyckt de maniere van Mechelen gelijck die van binnen / maer is niet verplicht aen 't Schependom / want het een Schout / en ſeven Schepenen / beſonder heeft / alhoewel het aen 't Schependom van Mechelen appelleert / waer onder het oock ſijn gedeelten in 't Stadts Beede / onder vrywilligh wyſen gehouden is op te brengen.

d'And're Dorpen van 't Landt van Mechelen worden onder Brabant gehouden / en hebben een Droſt / Rentmeeſter / Officieren en Stadthouder van de Leenen op hun ſelven / en beſtaen in Rymenam / Boonheyn / Keerbergen / Putter / Wavere / Berſele / Schriecken / Grootloo / Petegem / Noordewijck / Duffel / Walem / Drogenboſch / Eeckeren / Geele / Ouwen / Conticke / Waerloo / Reet / Aertſelaer / Ballaer / Schelle en Niele.

Noch zijnder vijf Dorpen onder Brabant gerekent / die voor de Schepenen van Mechelen / eenige by hooft-advijſe en appellatien komen / wel-verſtaende dat het Biſſchops Hof van Doorne by Antwerpen / en 't Dorp van Haecht haer keur hebben / om in de Cancelerije van Brabant of voor Schepenen van Mechelen hun appelle te verheffen ; d'andere drie / Weſpelaer / Broot-meerbeke en Humbeke / komen alleenlijck om Hooft-advijs voor Schepene van Mechelen / om hun appellatien te verheffen / achtervolgende 't verdragh / in den jare duyſent vijf hondert drie-en-dertigh / den achtſten November / tuſſchen die van Brabant en Mechelen gemaeckt.

MECHELEN, en vintmen haer herkomſt / noch oudtheydt / niet beſchreven : Ortellius verhaelt / dat by de Capel van Sint Rombaut / tuſſen Antwerpen en Bruſſel eenige Huyſen hebben geſtaen / alwaer de reyſende Luyden uyt-ſpanden / by een Waert Michiel / die ſeer vermaert was / daer deſe Vleck ten leſten de naem van behouden heeft : Pochius ſeyt dat d'Heylge Rombout in 't jaer duyſent 2 hondert vyf-en-t'ſeventich / hier als Martelaer geſtorven is.

Voorder is 't een oude en vermaerde ſtadt van geſonde lucht / en vol overvloet tot 's menſchen onderhoudingh ; midden door de ſtadt loopt de Rivier de Dele / die van ſelfs breet zijnde / door het vloeſen van de Zee / meer dan eeen mijl boven Mechelen ſtreckende / op een wonderlijcke wijſe vergroot / ja ſoodanigh / dat ſy haer verdeylt in veel Vlieten / en in de ſtadt over haer Grachten verſcheyde Bruggen op de rugh draeght / tot gerief der ſtedelinghen / die door deſe middel groote dienſt van haer Water ontfangen : Hier uyt zijn wel Vragen gereſen / of de Vloet door ſoo veel bochten ſich na de ſtadt heeft gevoeght / dan of de ſtadt van aenbegin ſich na de bequaemheyt van de Vloet heeft geſchickt ? Daer over na de getuygenis der oogen geoordeelt wort / dat men gelooft dat de menſchen door vernuſt / vlijt en bouw-kunſt / de natuer overwonnen / en tot hun eygen dienſt dus verſocht hebben.

Deſe ſtadt is bykans gelegen in 't hart van Brabant / tuſſchen Leuven / Bruſſel en Antwerpen / van elck ontrent even veer / als een driehoeck / vier mijlen wijdt : zy heeft een beſondere Wet en Heerſchappye / die van Brabant afgeſcheyden is : dat's d'oorſaeck dat de Vrouwe van deſe ſtadt / op 't uyterſte ſwanger ſijnde / uyt Mechelen in een ſtadt van Brabant trecken / om te verloſſen / op dat haer kinderen daer door oock deel aen de Vryheyt van Brabant ſouden hebben.

Mechelen is een luſtige en ſtercke ſtadt / inſonderheyt om datſe haer meeſtendeel kan bewateren / en 't Landt rondom onder-ſetten : daer-en-boven heeftſe treffelijcke Veſting / brede Grachten en vaſte krijgs-wercken.

Deſe ſtadt heeft ſeven Parochien / die voor koſtelijcke kercken vermaert zijn / waer van d'alderheerlijckſt en uytmuntenſte Sint Rombouts kerck is / de voornoemde Heyligh toegewijdt / die over eenige jaren tot een Aertz-Biſdom verheven wiert ; ſy heeft een ſeer hooge en wonderlijcke / doch niet heel volmaeckte Tooren / van waermen al d'omleggende ſteden en ſchoone Landtsdouwen ſien kan / van binne is de kerck ſeer verciert met konſtighe Schildery / Autaren en Glaſen : Op 't hooge koor is een overtreffelijcke groote ſware ſilvere Kas / daer 't gebeente van Sint Rombout in bewaert

wordt/ en van buyteu sijn Levens bedrijf in gheschreven Historien uytgebeelt staet: deselve wort jaerlijcks met groote statie in Processie van Geestelijcke Persoonen de stadt omgedraghen: d'andre Parochien/ als ons Livrouwe/ S. Jans/ S. Pieters/ S. Catharijne/ Hanswijcks en Eckerspoel/ zijn van alle Cieraet oock versien.

Daer worden oock in Mechelen Kloosters en Geest'lijcke van meest alle d'ordre gevonden/ te weten van de Mannen/ Capucijne/ Vrouwe-Broers/ Minnebroers/ Jesuiten/ Oratoores Augustine/ Carmeliten/ Preeck-Heeren en Cellebroers/ van de Vrouwe/ Augustinaresse/ Betaennesse/ Norbartesse/ Taboresse/ Carmelitersse/ Rijck en arme Clarisse/ swart Susters/ Gasthuys/ Lelien-dael/ Muse/ en Rosendaelse Nonnen.

't Groot en kleyn Bagijn-Hof/ waer van 't groote een Stedeken op hem selve gelijckt/ rond'om in sijn Mueren met Poorten/ die 't als van de stadt af-sluyten/ van binnen ist heel net met ruyme straeten/ en fraye Huysen/ daer ontrent de duysent Bagijnen haer woonplaetse hebben: doch 't geen al dit te boven gaet/ is haer Kerck in 't midden van dit Hof/ soo heerlijck/ konstigh/ cierlijck net en ligt/ dat veel glooven diergelijck in Christenrijck niet te vinden is.

Buyten dese Kercke/ en Kloosters/ zijnder noch dees volghende Kapelle/ S. Job/ S. Jacob/ S. Rombout/ S. Marten/ S. Geleyn/ S. Anna/ S. Barber/ en ons L. Vrouwe.

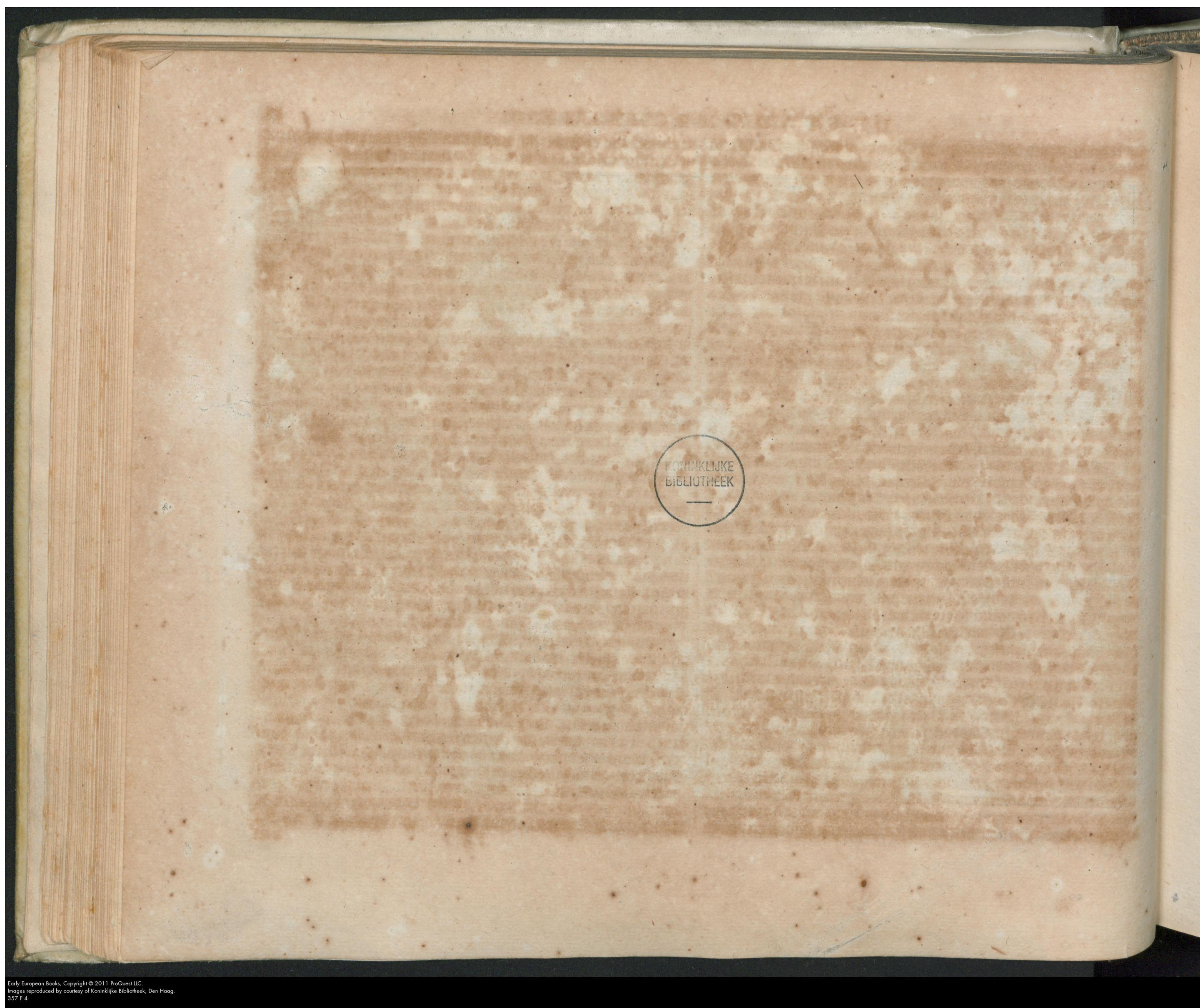
't Sal den Leser ongeloof'lijck schijnen dat in een middelmatige groote stadt soo veel Geestelijcke Gebouwen aengewesen worden; niet te min/ zijnder noch veel voortreffelijcke Wereltse Gestichten/ als 't Palays van den Hoogen Raedt/ daer Keyser Karel selve te Recht geseten heeft: 't Raedthuys der stadt: 't Gevanghen-huys/ 't out Palais daer de Chambre mi partie d'eerste mael haer sit-plaets hiel: boven al dees voornoemde/ is'er de Commandery van Pitsenborgh/ daer de Ridders van de Duytsche Ordre haer wooningh hebben; 't Hof van de Graef van Grimberghen/ Hooghstraten/ Tongerlo/ en Severen. In dese heerlijcke stadt Mechelen is een groot en wijdt Tuygh-huys/ daer de Landtvooghds Ammonitie van Oorloghe bewaert wort/ dat waerdigh om sien is: Voorder/ tot besluyt der Gebouwe/ zijn'er noch vijf Doelens/ ghenaemt de Hantboog/ de jonge Handtboog/ Schermers/ Cleveniers en Voetboog/ de Bergh van Barmhertigheyt of Lombert/ en veel Edele en schoone Borgerlijcke Huysen/ seven Merckten/ te weten de grote Marckt/ Vee-Marckt/ Booter-Marckt/ Kooren-Marckt/ Wolle-Marckt/ Vis-Marckt/ d'Ysere Leen daer dagelijcks van alles te koop komt/ en Vleys-Hal.

Onder d'Hantveste/ die de Mechelaers van hun Vorst geschoncken zijn/ muntender twee uyt/ 't eerste/ datse door geheel Nederlant van alle Tollen/ die op Marckten of and're plaetsen ge-eyst worden/ vry zijn: 't tweede/ dat hun roerende en onroerende Goederen/ waerse in Nederlant liggen/ vry zijn van alle Schattinge en Hooftgelden/ die de Staten van 't Landt aen de Vorst toestaen/ daer alle and're Inwoonders des Lants aen verplicht blijven. Dese Hantvesten hebben sy/ om haer vlijt en wackerheyt/ van Karel de Stoute/ de leste uyt het geslacht van Borgonje/ Heer der Nederlanden/ verdient en verkregen/ dewijl sy altijdt in d'Oorloghe met groote moet dapperheyt/ by-stant aen hem gedaen hebben: Hy stelden om dese oorsaeck daer/ in 't jaer duysent vierhondert drie-en-t'seventig/ dese groote en opperste Raedt/ den Koninckliijcke Raedt ghenoemt/ daer hy zelve Vorst van was: zy bestont in 35 mannen/ als een Cancelier/ en noch een ander Hooft van den Raedt/ twee Presidenten/ vier Ridders/ ses Meesters der Versoeck-schriften/ acht Kerckelijcke Raedts-Heeren/ en twaelf Wereltlijcke Raets-Heeren/ ten deele Doctoren en Licentiate: dese Raedt verselde in 't eerst de Vorst over al/ en in 't af wesen van de Vorst/ had de Cancelier de voorsitingh: de gedingen wierden van alle rechtplaetsen/ by na van heel Nederlant/ daer in hooger Reght beroepen/ maer toen Philippus d'eerste/ door 't Huwelijck met sijn Gemalin Johanna/ de groote Heerschappy van Spanjen en d'aengehechte Koninckrijcke ge-erft hebbende/ derwaerts moest trecken/ stelden desen Raet selfs/ doch door sijn bevel/ in 't jaer duysent vijf-hondert drie/ met eenighe verandering/ te weten/ in een President/ sestien Raets-Heeren/ twee Griffiers/ acht Secretarissen en meenighte van andere Dienaers/ waer inse noch bestaet/ alwaer niet alleen die van d'Heerlijckheyt Mechelen/ maer oock de Vlaminghen/ Arthoisers/ Hollanders/ Middelborgers/ Namers/ Lutsenborgers/ Valenchiemiers/ en van andre steden op de Grense van Vlaenderen en Henegouwe/ geheten de twist-steden/ en de West-Vriesen/ ja oock die van Utrecht hebben onlangs de voorseyde grooten Raedt voor Overste/ in het oversten van gewesen in Borgerlijcke sake gekent/ by manier van Revisie/ daer-en-boven komen de saken der Ridders van 't Gulde Vlies ten eersten voor dese Raedt te recht/ in welcke Raedt de vonnissen defencijf en sonder appel in civile en criminele saken worden gewesen/ sonder hooger beroep/ doch 't Hof van Brussel behoudt evenwel sijn voor-rechten en macht in d'oversieningh der ghedinghen/ men pleyt in dese hoogen Raedt/ tot ghemaek en gherief der Vreemdelingen/ gemeenelijck in de France tael/ om dat die daer gebruyck'lijcker is als de Nederlantse.

In dese stadt zijn 17 Ambachten die in den Raedt komen alsser

yet

MECHLINIA
Dominium
Milliaria Germanica Communia
BRUSSEL
MECHELEN
Vilvorden
Willebroec
Campenhout

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

yet te beraetslagen is/ waer van de 6 voornaemste / als Backers/ Visschers/ Verwers/ Huydvetters/ Brouwers en Vleeshouwers van sulcken waerde ghehouden worden / dat uyt elck van hun een Schepen gemaeckt wordt / so dat de Overste Magistraet 6 Schepen Edelluyden/ en 6 Ambachtmans heeft: van alle dese voorseyde Ambachten/ is 't Huydvetters het grootst en treffelijckst/ begrijpen by na het vierde deel van 't Volck der Stadt: en hebben een groote ruymte op haer selven/ seer gerieffelijck met water-vlieten/ Huysen/ Grachten en alles wat haer dienstig is; onder alle werden te Mechelen veel Wolle Lakenen gemaeckt/ de beste en fijnste van 't gantsche Landt: in voortijden waeren hier binnen en buyten meer als 3 duysent Wevers / Vollerijen en Wolle-Wevers Winckels: waer van dit Ambacht soo hovaerdigh wierdt/ dat het de Wapen tegens de stadt aennam / en aen 't slaen komende/ overwonnen wiert / en veel volck verloor/ waer door sy veel Privilegien en vryheden quijt wierden/ en nu minder in getal en waerde zijn. Hier worden oock veelswaere stucken/ Klocken/ en wonderlijcke wercken van Metael/ seer behendigh en uytmuntende/ gegoten. Voorder zijn in Mechelen veel Geleerde mannen geboren geweest als Joannes Gochus/ en Joannes Arundine/ geleerde Schrijvers/ Nicasius van Woerden/ die 3 jaer oudt zijnde/ blint wiert/ en evenwel so geleert wierdt/ dat hy Doctor in bey de Rechten wert: Trithemius verhaelt / dat hy in de Hooge Schoole van Leuven en Keulen openbare Lesse gedaen heeft/ en som'ge Boecken schreef/ diemen noch in druck vindt: hy is deshalve wel te recht voor een mirakel der natuer gehouden.

Oock is ter deser stede geboren geweest Christophorus Longelius/ die door gantsch Europa/ om sijn geleertheyt/ vermaert was/ en van verscheyde Lant-Vorsten eerlijcke provisie gebooden werdt 't welck hy weygerde/ uytgesondert van d'Hertogh van Florentien daer hy verscheyde schoone wercken voor gheschreven hadt. Erasmus van Rotterdam schrijft in een Brief aen Damiaen van Goes/ dat dese Longelius van Schoonhoven geboortigh was: nochtans schrijft Longelius selfs in een gedruckte Oratie en andre wercken/ den Raet van Mechelen toege-eygent / dat Mechelen sijn eyghen Vaderlant was: hy sturf in 't jaer 1522. Van Mechelen is oock gesprooten Rembertus Dodoneus/ een Heerlijck genees-Meester en ervaren Mathematicus/ wiens geleerde kennis uyt sijn nagelatene schriften gantsch Christenrijck diensten doen: Boven dese heeft de stadt verscheyde Geleerde manne geteelt/ die wy/ om niet te lang by een te blijven/ sullen voorby gaen. Hier zijn oock wel soo veel Edele na de gelegentheyt der plaets / als in eenig ander Lantschap: de Mechelaers zijn door den banck seer beleeft/ de Vrouwen schoon en vrienthouwende/ en schijnen dit van 't Hof/ dat daer langen tijt geweest is/ geleert te hebben: ja/ behalven dat/ is heur eygen aert/ zedigh en lieffelijck: In Mechelen zijn oock in der kintse jeught op gevoet Philippus Koningh van Spanjen / en daer na sijn Soon Karel/ die de Keysers Kroon verkreegh/ en namaels dese stadt aen sijn Moeje vrouw Margrita/ Regente der Nederlanden / haer leven lang schonck/ die'er Hof hiel/ en overleedt in den jare 1530.

Mechelen heeft eertijts toebehoort de Doorluchtige Huyse van de Bartholds/ maer by gebreck van wettige erfghenamen/ isse nae veel achtervolgens en Oorloge gekome d'een helft aen de Bisschop van Luyck/ en d'ander aen d'Hertogh van Gelder: maer is eyndelijck in 't jaer 1333 (als Meyer seyt) verkocht en met al haer recht overgegeven aen Lodewijck van Nevers/ Graef van Vlaenderen/ waer door wederom Oorloge zijn geresen / mits dat de voorseyde Graef Lodewijck dit voor geen Leen aen d'Hertogh van Brabant bekennen wouw/ gelijck men seyd' by andre Vorsten geschiet was; doch na veel warringh en twistingh/ wert een Huwelijck gemaeckt tusschen Lodewijck van Male/ de Graef van Vlaendrens oudtste Soon / en Margareta Joan de derde Hertogh van Brabants 2 Dochter; door dat Huwelijck zijn de Staten van Brabandt en Flaenderen vreetsaem vereenight / doch naderhant heeft Hertogh Philip de goedertieren/ Mechelen gescheyden/ dat het een Heerlijckheyt op hem selve souw zijn/ gelijck het noch heden is/ in treffelijckheyt en gebiet; men vint'er in de Stadt twee onghekassyde kleyne plaetse onder den blaeuwen Hemel/ daer alle misdadigers vry zijn. en niemant macht heeft om se van daen te halen; hier was / ontrent twee jaren gheleden/ een Doodt-slager gheblught / daer van rechtwegen alle lagen opghelept wierden/ om daer af komende/ te vangen; maer quam van daer/ na ontrent vier dagen verblijf / by onty/ door een samen-rot van Jongens/ wech.

't Ongeval van elende en Oorloge heeft dese wel gelegene Heerlijckheyt mede seer getroffen; op den 7 dagh van Augusti / in 't jaer duysent vijf-hondert en seven-en-veertigh/ was'er so schrickelijcken Onweer/ dat de groote Tooren ontrent de Sant-Poort/ daer meenighte van Boskruyt bewaert was / niet alleenlijck door Blicksem in brant raeckte/ maer oock heel tot de gront wegh sprong/ datmen van 't voorgaende werck geen teecken kon vinden: ja dat wonderlijcker is/ dese onverwachte slagh maeckten niet alleen de stadts Gracht/ die vol Water diep en breet was / op dese plaets droogh / maer oock so heet wiert/ dat de vissen ten deele gekoockt en gebrade/ lagen: hier mee niet ophoudende / wierp de mueren om / storten de Wanden en bystaende Huysen ter neer / soo datter in de ruymte

van meer als drie hondert schreden/ niet een Huys bleef staen ; wijders deed' 't Vuyr de Steenen en stucken Houts in de lucht vliegen/ en beschadichde niet alleen de Stadt / maer oock de gebuerige voorsteden/daer de stucken so wel als in de Vesting met sulcken gedruys neder vielen / of sy alle wilde vermorselen watter omtrent was : jae de verwoesting was soo groot / dat / die 't niet gesien had / het nauwelijcks geloofden / hier by quam noch een grooter nederlaeg van meer als twee hondert menschen/ en wel drie mael meer gequetsten: t gewelt van de Blicksem en Donder was soo groot / dat het ghedruys t'Antwerpen en Brussel gehoort wiert/daer veele geloofden datter een Aerdtbevingh in 't Landt geschiet was ; de Stedelingen selve meenden dat den Hemel neder storten/en de Werelt omgekeert wierdt/ onder andre vondtmen in een ten deele ingestorte Bier-Kelder een man die half bedolven was / en daer drie dagen in geleghen hadt / hy daer uyt-getrocken / en als een dooden uyt het Graf ghehaelt/vraegden of den Hemel niet op de Aerde was gevallen / en of de Werelt noch eenige gestalten behouden hadt: Mechelen leet door dese slagh ongelooffelijcke schade / maer naderhandt is die plaets weer heerlijcker op-gebout alsse te vooren was.

Als de Prins van Oranje Mechelen verovert hadt/en uyt trock om zijn Broeder Graef Lodewijck/die binnen Bergen in Henegouwe van Alba belegert was/t' ontsetten/ dat sich aen d' Hertog overgaf/ daer op trock hy met zijn Volck na Mechelen om hun te straffen/ en niet tegenstaende dat hy met vlieghende Vaendelen van de Geestelijcke en voornaemste Borgers ingehaelt wierdt/ soo viel hy den tweeden October/duysent vijf hondert twee-en-'t seventigh/ soo jammerlijck aen 't plunderen/ rooven/ moorden/ en Vrouwe-schenden/ sonder aensien van Persoonen/ dat diergelijcke weynigh meer gesien was.

In 't Jaer negen-en-'t seventigh/ als van Bours/van wegen de Staten/Gouverneur in Mechelen was/die de Malcontenten gunstigh was/ is de Stadt afghevallen / en met de Prins van Parma vereenight/ waer door die van de Gereformeerde Religie vertrocken : In 't Jaer tachtigh / hebben Olivier van den Tempel / Gouverneur van Brussel/ en Colonel Jan Norrits/een aenslagh op dese Stadt gemaeckt / die na groote wederstaen van Borghers en Kanonicken/ geluckten/ soo haest de plaets vermeestert was/ging 't op een plonderen / hoe wel 't meeste getal der Engelsche te vooren met hun gehandelt hadden / en door Gelt uyt-gekocht waren / de Heer van Farmars wiert 'er Gouverneur/en besetten de stadt met guarnisoen/ maer mids het belegh van Antwerpen / door de Prins van Parma/ wert Mechelen mede vervallen in hongers-noodt/ en nae 't overgaen van Antwerpen genootsaeckt met de Marquis van Renti/te handelen/ en leverde den dertiende Julij/duysent vijf hondert vijf-en-tachtigh/ de Stadt aen Parma over.

't Landtschap VLAENDEREN.

De oorspronck des Naems Vlaenderen is seer doncker/ ten aensien by de Schrijvers niet en blijckt / of dit woordt van de Latijnsche/ Duytsche/ of Franse Tael gekomen is/eenige meynen dat dit Landt de naem verkreghen heeft/ van een over langh verwoeste Stadt/ andre seggen/dat het soo heet na Flambert/ Soon van Blesinde/ Koning Clodis van Vranckrijcks Suster/alsoo die Koning/ Flambert in 't Jaer duysent vier hondert ses-en-dertigh/ Heer des Landts maeckten.

De Historie-schrijver/sonder naem/die seer geschickt en lofwaerdig de geschiedenisse deser Landen in oudt Frans beschreef/ vertelt dat Liderick/ d' eerste Grave van Vlaenderen/ingestelt is by Karel de Groote/ en dat hy na zijn Gemalins naem Flandrina/ dit Graefschap Vlaenderen of Flandres heeft genoemt/andre willen/dat dese naem komt van een van dees woorden Fluctus of Flatus, te weten van de Zee-vloeden of Zee-winden / om dat de Weste Windt stijf in dit Geweste blaest / aengesien dat by d'oude Schrijvers niet Vlaenderen of Flandres gevonden wordt : Mayer / Historie-schrijver van dese Lande/ maeckt gewagh van dese saeck / hoewel uyt verscheyde by gebrachte meyninge/ daer meer onseker als sekerheyt in is : Cornelis Schepper/een seer geleert en verstandigh man/was van meening dat dese naem Flandre / van 't Hoogduyts Woort Flaiddren/ dat zijn Pijlen / herkomt / 't geen veele wel behaegt heeft / en onder andre den vermaerde Schrijver Peter Nanninck / als blijckt uyt zijn tiende Boeck : want in dit Landt wierden de Boogen en Pijlen gebruyckt in noot / en tot vermaeck / hoe dattet is / wel lettende op gedenckenissen/ Brieven en Boecken/gedruckt en geschreven/en insonderheydt Cæsars Commentarien/ wordt voor seker gehouden/ dat ten tijde van Cæsar/ en een wijl daer nae/ het meeste deel van Vlaenderen/ bysonder diep binnen 's Lands liggende/ bewoont is geweest van de Volckeren genoemt Morini, daer hy van vermaent/ en dat dit Landt/ soo hy en andre Schrijvers betoonen/ meestendeel voor desen Bosschagie was/en daerom een lange tijt Flandria Nemoriosa, dat is/ Boschachtig Vlaenderen geheten : Guicciardin seydt/ dat toen ter tijdt het Geweste aldernaest de Zee/ overmits de Vloet en tegenwinden/ meestendeel van de Zee is bedeckt geweest/ gelijck niet alleen aen veel openbare tekenen/ maer oock aen veel overblijf-

selen

selen der Zee ten verscheyde plaetse en tijde te voorschijn gekomen/ merckelijck blijckt: deshalve het in Latijn geheeten wort / Flandria Æstuaria, dat is/vol Vloeden en staende Wateren: dit wert oock betoont by dese redenen / als datmen tot 't Jaer duysent drie hondert en veertigh / in 't versetten of verkoopen van Landt en Sant / in de voorwaerde dese woorden stelde: indien binnen tien Jaer de Zee sulcken stuck Lands over-liep/ dat dan de koop van geender waerde souw zijn; maer naderhandt heeftmen de Bosschen en Wildernisse uytgeroept / en tegens de Zee met Dijck en andre wercken soo voorsien/dat het Landt nu voor gevaer van d'Ociaen bevrijdt is/en meestendeel gebruyckt wort.

Aengaende 't Graefschap van Vlaenderen / verhaelt Paulus Emilius en andre Historie-schrijvers van Vranckrijck / hoe dat Karel de Caluwe/ Koningh van Vranckrijck/ na de doodt van Koningh Edolf van Engelandt/ zijn Dochter Judith / des overleden Edolfs Weduwe/ by hem in Vranckrijck ontboodt/en dat Boudewijn van Ardenne / Ruwaert van Vlaenderen (toe-ghenaemt Yseren-Arm/ om sijn uytmuntende vroomheydt en sterckte) met liefde over de schoonheyt van Judith bevangen / haer onder-wegen ontschaeckten/ sonder hoogheyt noch eer t' ontsien/ waer over Koning Karel vergramt/ een machtig Heyr vergaderde/ om Boudewijn te verdelgen: doch daer na/ door 't bidden van zijn eygen Dochter/en veel groote Landts-Heeren / vergaf hem de misdaet / en maeckten gewilliglijck van zijn Vyandt zijn Behout-soon / gevende met zijn Dochter ten Huwelijck 't Landt van Vlaenderen/en verhief het/in den Jare acht hondert seven-en-t'seventigh/tot een Graefschap/ en stelden 't onder de France Kroon te Leen: Meyer schrijft/ dat 't een Graefschap is ghewórden in 't Jaer 863. hoewel de voorseyde Historie-schrijver sonder naem/en meer and're seggen/ dat het ten tijde van Karel de Grootte geschiet is; doch dese onsekerheyt willen wy stellen tot den Lesers goet-duncken.

Dit Graefschap heeft dickwils zijn palen veranderd / waer van veel te seggen/ niet alleen lang werck/ maer oock licht onseecker sou wesen / daerom sullen wy alleen verklaren / dat d'oude palen van Vlaenderen aen de groote Zee / de Water-Vloet de Somme en de Schelde streckt/en seven voornaemste steden begrijpen/als Atrecht Hooft-stadt des gantsche Graefschap/Gent/Brugge/ Ypere/ Sint Omer/Rijssel en Douay/ maer namaels door 't Huwelijck tusschen de Koninckkijcke Stam van Vranckrijck en de Graven van Vlaenderen/ zijn veel Steden tot in-stellinghe des Graefschaps van Artoys/gescheyden en af-gedeelt van Vlaenderen/gelijck hier na breeder sal verklaert worden: Het oprechte lant van Vlaenderen streckt meestendeel Noort-waerts tot de groote wilde Zee/en 't over-blijfsel komt aen d'arm van de Schelde/genaemt de Hondt/zuytwaerts paelt 't aen 't Landt van Artoys / van Henegouwe en Vermandoys in Picardyen: Oost / eensdeels aen de Schelde / en eensdeels aen Henegouwe; West heeft het eensdeels de groote Zee teghens over Engelant / eensdeels oock de Vloet Ha / met de zijde van Artoys na Cales en Bolonien streckende: Dit Landtschap/ rekenende van de Schelde af/ tegens over Antwerpen/gaende Zuyt Westwaerts tot de groote Water-loop/genaemt de nieuwe Gracht/is in de lenghte drie dagh-reysen groot/ te weten/ omtrent drie-en-dertig mijlen/ en in de breedte / reeckenende van 't Oosten tot Ninove / en streckende na den Weste tot Grevelingen / oock omtrent drie daghreysen.

De lught in Vlaenderen is meestendeel goet / de Landtsdouwen effen/met weynigh Berghen/ over al redelijck tot winnen en Bouwen/ na de Zee-kant en Vranckrijck/ seer vruchtbaer en Vee-rijck/ voornamentlijck van huyse lichte Paerden/de Spaensche Bastaerden gelijck/ oock zijn de Vlaminge gewoon / veel vreemde Veulens en jonge Paerden / uyt d'omlegghende Landen op haer weyden te brengen/ dewelcke in 't begin ongeschickt en kleyn zijnde / door dese Lught en Weyde gheschickt / schoon en groot worden / waer uyt te bespeuren is / wat de goede of quade opvoedinghe der Beesten/ soo wel als der Menschen vermach.

Door dit Landt loopt de Water-vloet/Schelde/Leye/Dender en veel meer andre Water-vlieten en Beecken; oock komt hier de groote wilde Zee te veel plaetsen loopen / daer verscheyde Grachten met menschen handen ghemaeckt / men ziet hier profytelijcke Bosschen/ waer van de voornaemste zijn Niepe/en Nonnen-bosch / maer geen groote Bergen / dan sommighe kleyne en lustige / besonderlijck in Wals-Vlaenderen. In dit Landt zijn veel schoone en vermaerde Steden/ gelijck de drie Hooft-plaetse/ Gent/Brugghe/Yperen/daer na Rijssel/Douay/Doornick/ en meer andre; soo dat in Vlaenderen acht-en-twintigh besloten Stede getelt worden / te weten de ses voornaemste/ voort Cortrijck/ Oudenaerde/ Aelst/ Hulst/ Dendermonde/Bier-vliet/Oostende/Nieuwpoort/ Sluys/ Duynkercken/ Grevelingen/Bourburgh/Damme/ Dixmuyde/ Veurne/ Aerdenburgh/Ninove/Sint Wynoxbergen/Geertsbergen/ Cassel/ Deynse/ Orcies en Lannoy.

Daer zijn noch over de dertigh onbesloten Steden / die eertijdts Stads Muyren en Vesten hadden: voorder heeft Vlaenderen een duysent een hondert vier-en-vijftig Dorpen/groot/rijck/ en soo wel bewoont/ als eenige in gantsch Europa/ met veel Kasteelen/ Slooten/

ten/sterckten/Heerlijckheden en treffelijcke Huysen/van machtighe Heeren en gemeene Edele/oock acht-en-veertigh Abdye/van mans en vrouwen/ met seer veel Priorijen/ Stichten en Kloosteren/ het gantsche Graefschap door/ soo dat de Spanjaerden hier in't Landt komende/met Koningh Philippus hen verwonderden/ over de menigte van Steden/ Dorpen/ Abdyen en Kloosteren/ en seyde dat gantsch Vlaenderen maer een Stadt alleen was: in't welck zijn vijf Borg-Graefschappen/ te weten: Gent/ Ypere/ Veurne/ Wynocksbergen en Harlebeecke; daer en boven drie Prin-schappen: namentlijck Steen-huysen/ Gavere en Espinoy: noch heeft Vlaenderen Zee-Havens/ als Sluys/ Nieupoort/ Duynkercken/ en Ostende: voorts wierden hier getelt een-en-dertigh oude en uytmuntende Hoven/ of hooge Recht-bancken/ in Latijn genaemt Fora, of Conventu Juridici, en in Vlaems Casselrijen/ welcke al t'samen Hooft-Bancken en Heerlijckheden zijn/ hebbende gesagh en gebiet/ elck op hun selve/ over 't heel Graefschap van Vlaenderen/ in welck Landt zijn vier Hoof-banieren van den Beyr/ welcke Vanen en Wapenen zijn van de vier besondere Baronnye/ en oude gheslachte des selve Graefschap/ te weten Pamel/ Cison/ Heine en Bailaire/ noch zijn hier/ so Meyer schrijft/ achtien andre Baronnye/ maer dese schijnen niet lang op-gerecht geweest: want na het seggen der Vlaminghe/ soo en is noch onlanghs in Vlaenderen geen ander Bander-Heer gheweest dan den Grave selve; dit Graefschap heeft oock twaelf Pairen of Genooten gelijck als Vranckrijck/ een Connestabel/ twee Maerschalcken/ een Opper-jager/ een Cancelier/ een Kamerlingh/ vier Ontfanghers en andre Officieren/ dien ten aensien van haer staet/ Heerlijckheden in 't Landt hebben/ als blijckt aen een oude Schildery/ in't Predick-Heeren Klooster te Gent/ van d' eerste Grave Boudewijn Yseren-Arm/ met dit op-schrift: Institutio Comitatus Flandriæ more Quiritum; Vlaenderlandt staet op vier Staten/ Prelaten/ Edelen/ Steden/ en Castelrijen; niet te min worde de Stede Gent/ Brugge/ Ypere en 't Vrye/ de vier Leden genoemt/ om dat zy besondre authoriteyt en macht hebben.

Dit lantschap wort in drie-en gedeelt/ 't voornaemst is Vlaemsch Vlaenderen/ om datter Vlaems-Duyts gesproken wort/ 't tweede is Walsch-Vlaenderen/ daer de France Tael gesproken wort/ 't derde is 't Keyserlijck/ daer wy hier na van sullen spreken.

Vlaemsch oft OOST-VLAENDEREN, en WEST-VLAENDEREN.

HEt deel van Vlaend'ren/ daermen Vlaems-Duyts spreeckt/ paelt Noortwaerts aen de groote Zee; Zuyd-waerts aen de Leye/ en Wals-Vlaenderen: Oostwaerts aen de Schelde en het Keyserrijck Vlaenderen/ West-waerts aen de nieuwe Gracht en Artoys: dit Landt is meest magher en Sandt-achtigh/ daer weynigh kooren groeyt/ maer Rogge/ Haver/ Boonen/ Erweten/ Vitsen/ Boeckweyt/ Vlas en Kenp/ en alderleye goede vruchten overvloedigh. In dit Gewest zijn de drie Hooft-Steden/ en vier Leden van Vlaenderen/ en Zee-Havens/ met d' Heerlijckheydt van Wynocksbergen/ en veel andre besloten en onbesloten Steden/ gelijck na Gent vervolgen.

GENT.

GEnt/ nae 't schrijven der naeu-keurige Ondersoeckers/ wordt van oorspronck ghehouden/ voor Julius Cæsers komst in dese Landen/ Oduæa/ of als andre segghen/ Clarinæa/ en ten tijde van Cæsar Gaida ghenoemt/ uyt oorsaeck van een Burgt/ daer teghenwoordigh 's Graven Hof is/ van Cæsar selfs ghesticht/ die 'er een Tempel ter eeren Mercurius by bouden/ 't geen de Schrijvers niet alleen/ maer oock 't volck van Gent/ doet gevoelen dat Julius Cæsar de Bouw-Heer van dese Stadt is/ dieshalven Petrarcha/ in een Brief aen den Cardinael Colomna/ van zijn reyse in Hoogduyts en Neerlandt/ dese woorden gebruyckt. Oock heb ick Gent gesien, dat sich verwaende van Julius Cæsar gestight te zijn: En Meyer schrijft in zijn Historie dese vaersen in 't Latijn.

Sicambris wreeden aerdt, stout-moedigh hier ten strijdt
Op 't Landt, dat d' Ackerluy, na Clarimena noemde,
Daer 's Keysers gunst, Mercuur een Tempel heeft gewijdt,
Die door d' Helt Amandies, daer na op Christi roemde.

't Schijnt dat Julius Cæsar/ in zijn Commentarien/ dit volck Gordunners noemt/ en seyt/ datse hier in Bosschen en Wildernisse woonden/ en onder de Heerschappy der Nerviers leefden/ maer is naderhandt van de Wandalen ingenomen/ diese toen na hun naem Wanda noemden/ en namaels van de France/ Gand, de Vlaminge Gent, de Latijne/ Gandavum, of Ganda, geheeten wiert.

Dese Heerlijcke Stadt leyt in een gewenste plaets/ niet meer dan vier mijlen van de Zee/ op drie Rivieren/ de Schelde/ de Leye/ en Lieven/ en wordt buyten die van verscheyde andre bespoelt/ die niet verre van daer hun oorspronck nemen/ en door dese plaets een gestadighe loop hebben/ 't zy door de natuer of menschen handen soo beschickt/ vlietende door de nieuwe vaert in Zee/ (tot groot gherief der Schippers) die onlanghs met veel arbeyt en kosten wel vier mijle verr' tot in de Zeelandtse Zee/ aen de Mont ghenaemt 't Sas/ door

MER DE GERMANIE. ou DE NOORT ZEE.
PARTIE DE LA FRANCE
PARTIE DE ARTOYS.
PARTIE DE HAYNAULT
PARTIE DU DUCHE DE BRABANT.
Comitatus FLANDRIA
Milliaria Germanica Com.
1 2 3 4
Duynkercke
Oostende
Sluys
Brugge
Gent
Yperen
Cortrijk
Oudenaarde
Doornik
Rijssel
Aelst
Brussel
Anvers
Bergh op zoom
Middelborg
Calais
S. Omer
Arras
Douay
Valenchiene
Mons
Nyvelle
Hall

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Partie de la FLANDRE ORIENTALE

PARTIE DV FRANCONAT.

CADSAND

tLAND VAN BRESKENS

tLand van Groede

Inner Wiellingen

Vlisingen

Sluys

Damme

Brugge

Ardenborg

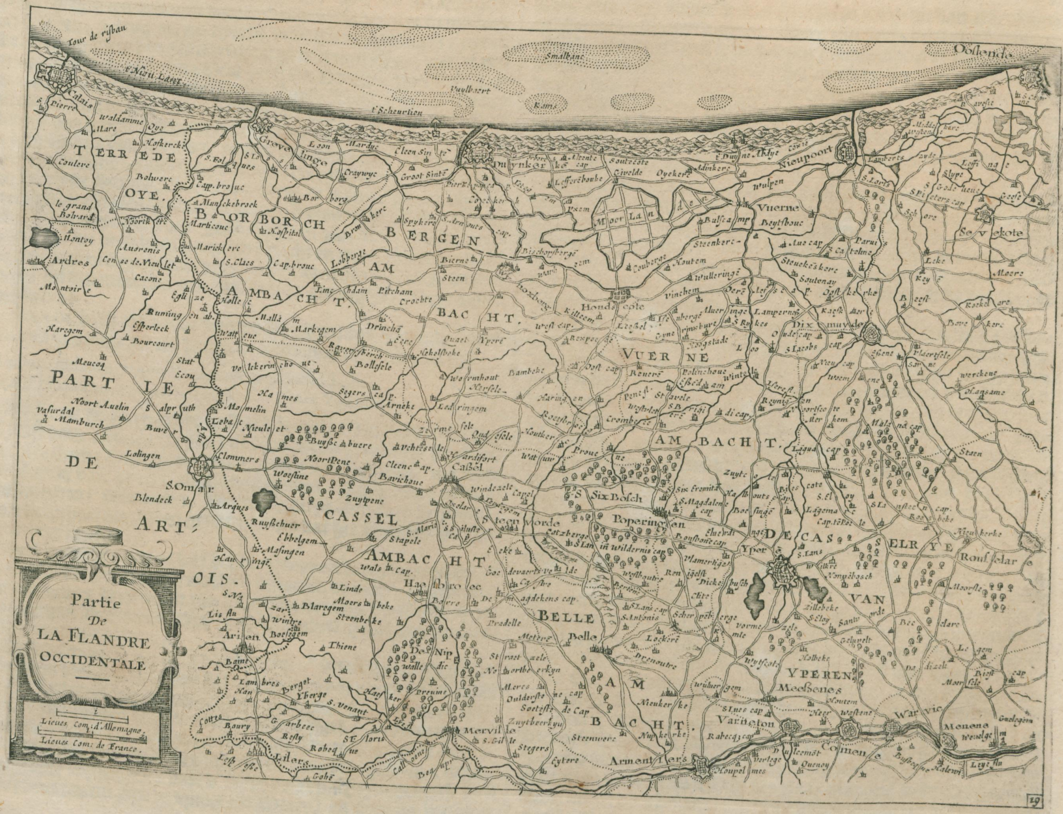
Blancken berg

Heyst

West Capelle

Lieuwe Communes d'Allemagne

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Partie
De
LA FLANDRE
OCCIDENTALE
Lieues Com: d'Allemagne
Lieues Com: de France
TERRE DE OYE
BORBORCH AMBACHT
BERGEN AMBACHT
VUERNE AMBACHT
CASSEL AMBACHT
BELLE AMBACHT
DE CASSELRYE VAN YPEREN
PARTIE DE ARTOIS
Ostende
Nieupoort
Vuerne
Dixmuyde
Poperinghen
Ypre
Cassel
S. Omar
Ardres
Calais
Grevelinge
Duynkercke
Mervile
Armentiers
Werwic
Menene
Commen
Hondscote
Steenvorde
Belle
Roufselar
Aire
19

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

's Koninghs bewilligingh ghebracht is / met een wonderlijcke Dijck / gelijck een Eylandt door te steecken / die den uyt en inkomst seer beletten : soo dat nu ter tijdt de middelbare Scheepen / uyt'er Zee tot voor Gent konnen varen / tot groote nuttigheyt deser stadt / en d'omleggende plaetsen : Gent heeft ten Noorden van sich Antwerpen : ten Oosten Mechelen : ten Zuyde Brussel; en ten Westen Middelborgh in Zeelant: ontrent yeder tien mijlen van sich: Dese stadt is van groote gelegentheyt / sterckte en schoonheydt / een van de treffelijckste van Europa / en van alle kante met Voor-steeden versien / so datse dickwils by Milanen verghelecken wordt : d'omloop der leste Stadts Muren van binne te meten / houdt vijf-en-veertigh duysent ses hondert en veertigh Roomsche of Antwerpse roeten / dat meer als seven Italjaense / en over de drie Nederlantse mijlen is ; het heeft van binnen veel leeghe en onbetimmerde plaetse die geploegt en bezaeyt worden ; maer indien men haer van buyten meet / sal bevonden worden / dat sy meer als neghen groote mijlen uyt-brengt.

Men verhaelt als dat de Koning van Spanjen / hoorende spreecken van de groote Stadt Paris / dese meening tot antwoort gaf :

Al is Paris vermaerdt voor Vranckrijcks grootste Stadt ,
Mijn § Handschoen spandt soo wijd, dat zy haer Vest om-vat. § Gand.

De Stadt heeft een groot en sterck Kasteel / 't welck Keyser Karel heeft doen bouwen / ter plaetse daer d'Abdy van d'heyl'ge Bavo placht te staen : Dese Bavo was geboren uyt Hispania / in't Lant van Luyck / daer hy zijn saligh leven eynden. Dit Kasteel / met vijf Bolwercken / Rondeelen / Punten en diepe Grachten versterckt / wort de breydel der Stadt genaemt / om dat het in oproer der Inwoonders meester is.

De Tooren Belfort is vijf hondert trappen hoog / met een Klock die elf duysent pont weegt / Roelant genoemt; de tooren is gekroont met een kopere Draeck / die zijn vleugelen seer wijt uytspreyt; zy is / ten tijde van Balduinis / Graef van Vlaenderen / uyt Constantinopele derwaerts gesonden.

De bouw en timmeringh van Kercken / besondere en ghemeene Huysen in dese Stadt / is seer hof en heerlijck nae yders staet / onder welcke heel oude Kercke / versien van goederen / rijckdomme en Dienaren zijn : binnen de Mueren van Gent zijn ses-en-twintigh bewoonde Eylandekens / door middel van Water-vloeden en Grachten gemaeckt. Oock zijn hier / behalven de kleyne / acht-en-t'negentigh groote Brugghen / daer d' Koopvaerdy-schepen gemack'lijck onder deur varen: Ses voornaemste Water / en over de hondert Wint-meulens / sonder de Meulentjes en andre die van Menschen en Paerden gedraeyt worden. Daer zijn oock dertien Marckten om alderhande Waren te verkoopen / onder alle is de Vrydaghs of Weeck-marckt / daer Isabelle / Infante van Spanje / 't Beeldt van Keyser Karel / haer Vader / ter ghedachtenis op-gerecht heeft / met keyserlijcke tijtelen / aen d'andre zijde sietmen Albertus van Oostenrijck / Soon van Keyser Maximiliaen de tweede / en Isabelle Klara Eugenia / met groote vreughde der Borghers / in dese Stadt hun Intree doende.

Gent heeft oock een besien-waerdigh Stadthuys / dat vernieuwt is in 't Jaer duysent ses hondert achtien / uytwendigh cierlijck / en van binnen met konstige Beelden / Schilderijen / en Vanen / ter eeren Albertus opgehangen : en in de Kapel en Geheym-kamer zijn veel Beelden en aerdige Op-schriften van Neptunus en Ceres / Albertus en Isabelle / Maximilianus en Rudolphus / ende verscheyde Joodtsche geschiedenisse / etc.

Binnen Gent teltmen over de vijf-en-vijftigh Kercken / Kloosters / Gast en Godshuysen / onder de welcke de vier biddende Orden gerekent zijn / de voornaemste Kerck is Sint Jan Baptist / nu ter tijdt Sint Bavo geheten : want als Keyser Karel 't Kasteel had doen bouwen / ter plaets daer Sint Bavo stondt / soo is d'Abt met zijn Monnicken in dit Convent gaen woonen / blijvende in 't ghebruyck van 't inkomen der gantsche Abdy / geheeten en genoemt / in al haer Brieven en Geschriften / door ordre des Paus Sint Bavo; doch de ghemeene man kan qualijck d'oude naem van Sint Jan vergeten / waer van de naem deser Kerck niet alleen verandert / maer Sint Bavos Orden is van een Abdy / tot een Cononisy / en eynd'lijck tot een Prosdy gebracht : Dit Collegie heeft Recht-gebiet over veel Dorpen / bedienende het Borgerlijck Recht / en 't Swaert : in dese Kerck wert Keyser Karel ghedoopt in 't Jaer duysent vijf hondert : en Koning Philippus heeft d' ordre van 't Gulde Vlies / in 't Jaer duysent vijf hondert negen-en-vijftigh / daer oock ghehouden / 't welck toen de tweede-mael was / dat het daer in de Kerck geschiede / en de drie-en-twintigste reys na d'instelling van 't jaer 1429.

Te Gent zijn vijf rijcke en machtige Abdye / onder de welcke S. Peters / op Blandijns-berg gelegen / seer oude en groot is / en machtigh veel Jaerlijcks inkomen / en Recht-gebiedt over Geestelijck en Wereltse Dorpen en Vlecken heeft. Dit vermaerdt Convent is in 't Jaer ses hondert veertig van Dagobert / Koning van Vranckrijck / gestigt / en na de verwoesting der Noor-mannen / door Carel de Caluwe / weder op-ghebout : men vint in dese plaets een heerlijcke vermaerde Bibliotheecq / die haer onder andre rijckdommen / Hoogh-

Hoogh-achtigh heeft gemaeckt: de Dominicanen / Carthusianen en Carmeliten / roemen oock op haer Boeck-kamer; soo dat Gent van sulcken Schat soo wel versien is / als eenighe Stadt in Nederlandt.

Voorts is Gent ghedeylt in seven Parochie-kercken / waer af Sint Bavo en Sint Michiel de voornaemste zijn; sy heeft oock de naem van Borgh-Graefschap / en is d'eerste der vier Leden / en d'Hooft-stadt van Vlaenderen / die d'andre in waerdigheyt overtreft: sy was wel eer de maghtighste en volck-rijckste Stadt van Nederlant / maer door dien sy meenighmael haer grootheyt misbruyckten / soo isse eenige reysen van 't ongeluck en haer eygen Vorsten geplaeght / besonderlijck in 't jaer duysent / als vooren ghesept is / dat Keyser Carel de vijfde / om haer in bedwangh te houden / 't Kasteel liet stichten.

De Gentenaers zijn eerst tot de kennis des Christelijcke Geloof / door 't Prediken van Sint Amandt / Bisschop van Tongeren / ten tijde van Dagobert Koninck van Vranckrijck / ontreut het jaer ses hondert acht-en-veertigh / gekomen: sy hebben oock onder and're veel loffelijcke versinninge van School-Wetten / tot onderhoudinge en Studie van jongelinge / die van kleyne middelen zijn; men voet hier oock tot Hooflijckheyt op / Leeuwen / Beyren / Tygers / en andre wreede Dieren.

De Gentenaers zijn seer beleeft / zedigh en strijdtbaer.

Dese Stadt heeft veel Edele en oude Geslagten / als Bette / Borlut / Ser-sanders / Rijm / Damme / Grutere / Vyten-Hove / Vaernewijck / Embise / Clauden-Hove / Couwenburgh / van der Camere / Triest / Eechouten / Banst / Ketulle / Stelant en and're / daer veel wel-geachte mannen uyt-gesprooten zijn.

De Borgerlijcke bestieringh is hier dickmaels verandert / maer de bestandighste Regeringh was d'oprechtingh van den Raet / die Philippus de schoone / Koningh van Vranckrijck / toen hy Graef Guido gevangen hadt / en over 't Landt heersten / instelde; sy bestondt in ses-en-twintigh Schepenen / verdeelt in drie soorten van Staten / namentlijck Burgers / Ambachts-lieden en Wevers / die 't grootste getal uytmaeckten / daer drie opper-Dekens over stonden: men heeft uyt dese Volckeren-Regeringh groote beroerten gesien: in 't jaer duysent tweehondert seven-en-t'negentigh / was dese Stadt / onder Guido Dampierre / soo moedigh en machtig / datse Eduardt d'eerste / Koningh van Engelant met sijn Soon / en een Leger van vier-en-twintigh duysent man / verdreven: dat meer is / de meenighte van hun was in die tijdt soo groot / dat Froissart verhaelt / over de 80000 manne getelt wierden / die boven de vijftien / en onder de sestigh jaren out zijnde / bequaem waren om Wapenen te voeren.

In dese Stadt is ter Werelt ghebracht Keyser Carel de vijfde en soo veel uytmuntende Geleerde mannen / die niet alleen een Stadt / maer oock gheheel het Landtschap soude vermaert / maecken.

Oock zijn de Gentenaers seer genegen tot Coophandel / en alderley Ambachten / die in getal van twee-en-vijftigh Gilden stonden: daer-en-boven is noch het Gildt des Wevers / die in 27 Ordeningen en Staten gedeelt zijn / en niet alleen voor een vergaderingh van Ambachts-lieden geacht wort / maer om haer grootsheyt / een der voornaemste Pilaren der Gemeente.

De Provinciale / of Landtschaplijcke Raedt van heel Vlaenderen / heeft syn sit-plaets alhier / die in 't jaer duysent vier-hondert en neghen / van Joan / Hertogh van Burgundien en dit Landt / ingestelt is / bestaende in een President / twaelf Raden / een algemeen Procureur / een Advocaet van de Vorstelijcke Schat / en andre Ambt-lieden / daer alle Rechten van Vlaenderen voor gebracht worden: doch men kan sich van daer op den hoogen Raedt van Mechelen beroepen.

Noch is te Gent de Wettige Kamer, wiens Rechters / sonder hoger beroep / over de Leengoederen van 't Landtschap vonnisse: doch als 't de noot ver-eyst / soo nemen sy tot bystandt d'Heeren van de Provincialen Raet / om swaere saecken te slissen.

Eer wy van Gent scheyden / sal 't niet qualijck voegen hier noch eenighe ghedenckwaerdige dingen / dese Stadt rakende / in 't kort t'overloopen.

In dese Stadt is 't Princen-Hof met drie hondert Kamers / alwaer bewaert wiert een Houte Wiegh / daer Keyser Karel in ghewieght was: in Sint Jans Kerck stont een Schildery van Jan van Eyck / daer drie hondert en dertigh besondere aengesichten in te sien waren: In d'Abdy van Sinte Pieter wiert oock aengewesen een Ysere Solderingh / seer konstigh en wonderlijck gevlochten / en met boogen geleyt / daer de Relique van eenige Heylige bewaert / waeren / die over de acht-en-veertigh duysent guldens gekost hadt / en naderhant by niemant was na-gemaeckt / ter selve plaets waren kostelijcke konstige gesneede wercken / van Albast / Marmer en Toet-steen / namentlijck drie Priesters Stoelen / een Graf-stede van Isabella / Coninginne van Denemarcken: een Tafel op 't hoog Autaer / en 't Graf onses Heeren / met een Sacraments-Huys: oock is in Sint Jans Kerck d'Orgel seer Heerlijck / dat in ses Weecken voltoopt was: als mede ter selve plaetse / door konstige

Beelt-

Beelt-Snijders / Jerusalem uytgebeelt: in Sint Michiels Kerck stondt een Orgel met drie duysent Pijpen / en ontallighe ghedenckwaerdige dingen meer / die te langh te verhalen zijn.

In 't jaer duysent twee hondert seventien / was hier soo grooten brant / dat seven mannen en een Vrouw in een Put gedaelt waeren / om 't leven te behouden / die na de brant uytgehaelt wierden / daer soo veel Volck na quam sien / dat d'Aerde in viel / en veel menschen versmachten.

In Gent liet d'Heer Reynout van Brederode / een kloeck-moedigh Heer / ten tijde dat Keyser Carel daer was / aen 't Hof en de voornaemste plaetsen aenslaen / Reynout van Brederode Graef van Hollandt, 't geen den Keyser toornigh opnam / en sijn Raedt in handen gaf: waer tegens Bredero vertoonde / dat sulck alleen gheschieden / om te doen blijcken / dat hy uyt de Grave van Hollandt van herkomst was: waer over de Keyser Reynout weer in sijn oude gonst nam / en met den Tijtel van oudtste / of eerste Ridder van 't Gulde Vlies / beschonck.

Ten tijde van Vrouw Maria / Hertogh Karels Dochter / was tot Gent een groot oproer onder de Gemeente / die tegens 't believe van de Lantvrouw en Magistraet / den Cancelier van Borgonje / en d'Heer van Humbercourt / en d' Heer Willem van Clunp / Bisschop van Teroane / gevangen namen; de twee eersten wierden met de swaerde gestraft / niet tegenstaende de Princes selfs voor haer / met tranen in 't gesicht / badt.

Ter oorsaecke van dien meer oproer in Gent rijsende / quam Keyser Karel / niet sonder groot gebaer / in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-dertigh / uyt Spaenjen herwaerts / die best den aert van sijn Lantsluyden en Ondersaten kende / en wel wist / dat de tegenwoordigheyt des meesters meer kan te weegh brengen / om deselve te bedwingen / dan een huerlingh of on-ervaren met ghewelt doen sal; waer op dat de Vrede / genoemt de Pacificatie van Gent / den achtsten November / duysent vijf-hondert ses-en-t'seventigh / aen weder-zijde gheslooten wierdt / die den Coningh naderhant conformeerde.

Geduerende dese Vrede-handel / heeft de Graef van Reux / Gouverneur van Vlaenderen / 't Casteel van Gent belegert / die / door 't sterck schieten / op de Stadt een Bres maeckte / waer over de Spaenjaerde / behoudens lijf en goet / de plaets over gaven; de Borgers braecken 't Casteel naderhant / aen de zijde van de Stadt / met grooten yver van jongh en oude / af.

In 't jaer duysent vijf-hondert seven-en-t'seventigh / quam d'Hertogh van Aerschot / met drie en twintigh Vaendelen te voet / en drie hondert Paerden / en groote menighte Adel tot Gent / en wiert Heerlijck in-gehaelt / en als Gouverneur ontfangen: maer als weynig dagen daer na de voornaemste der Stadt by hem quamen versoecken herstellingh van haer oude Privilegien / waer toe sy hem seer lastigh vielen / gaf tot antwoort / dat hy de Privilegie-roepers wel vinden / en als Muytmakers kastyde sou: daer op hebben haer eenige van de voornaemste der Gemeynte gewapent / en namen den Hertogh met al sijn Raet gevangen / te weten d'Heere van Rassingem / van Swevegem / van Eecke / van Mouseron / Hoogh-Baillieu van Gent / met sijn Sone / de President Jacob Hessels / en Jan de la Porte Raets-Heeren / en den Bisschop van Brugge en Yperen / en meer and're / tot groot mishaghen van de Prins van Oranje / den Raet van Staten en de Staten Generael: dan door tusschen-spreecken van den Prins en der Staeten / so wiert d'Hertogh van Aerschot los ghelaten / maer voor d'andre kost by die van Gent geen lossingh verkregen worden.

In 't jaer duysent vijf-hondert acht-en-t'seventigh / begonnen de Muytinerende Walen / Malcontente ghenoemt / van de Regimente van Montigni / Heze / Egmont en Alennes / daer Montigni Opper-hooft van was / weer-spannigh te worden / en kreghen veel toeval der Edele en Guarnisoene / onder decksel van quade betalingh / en 't verongelijck der Roomsgesinde: dese Malcontente voerden Oorlogh tegens Gent / dat sy dagelijcks quamen bestoocken / en kregen openingh des Landts: de Prins van Parma voegden sich met de Spaense Volckeren daer by / waer door heel Vlaenderen in bederf geraeckten; Doch na dat Gent een tijdt langh den Oorlogh tegens hun gevoert hadden / hebben sy haer met de Staten weder vereenight: toen soght d'Hertogh Mathias / de Prins van Oranje en Staten / met de Malcontenten en Walen te handelen / 't geen niet voort en wouw / waer over de Gemeente van Gent weder oploopigh wierden / en den neghende Maert / duysent vijfhondert negen-en-t'seventigh / de Geestelijcke verdreven / en haer Kercke verstoorden / voorwende tot haer onschult / dat de Geestelijcke haer verdragh braecken / gemerckt dat de Monnicken haer verbordert hadden / te Prediken in Kercken / daer alleen de Prochie-Papen en diergelijcke soude Preecken: waer op de reconciliatie der Malcontente Hoofden met den Coningh is gevolght / de welcke met den Prins van Parma in verdragh traden.

Die van Gent hebben in ongelooffelijcke korte tijdt haer Stadt / (zijnde niet minder als Parys / sonder sijn Voor-steden) met aerde in d'alderbeste manier gesterckt / 't welck niet meer en kosten als twee hondert en tachtigh duysent Guldens.

Indien men wijdt-loopigh volkomen de Oorloge/ Beroerte / en gelegentheydt van Gent wilde beschrijven / 't souw eer aen tijdt als stof ontbreecken/ daerom sullen wy 't met Erasmus besluyten/ daer hy schrijft aen Charles Uyten-Hove: Ick acht dat, soo verre het Christenrijck streckt, geen Stadt gevonden wort die met dese soude mogen vergeleken worden, 't zy dat ghy aensiet de grootheydt en macht der Stadt, of de politie en natuer des Volcks.

Omtrent vier mijlen van Gent / en soo verre van Aelst/ Zuydwaerts tusschen de Dorpe van Sottegen en Velsicke/ zijn ontdeckt verscheyde stucken van oude Mueren / met diepe Kelders en Putten / daer in de vervallen metzelerijen en 't omleggende Landen veel Medalen der Romeynen/ namentlijck van Nero/ en Gordiaen/ tot Constantijn toe/gevonden zijn/ en noch ghevonden worden/ diesgelijcke oock Vaten en kleyne Afgoden van Metael/ als Apollo met Mercurius en andre: soo dat sommighe meynen/ aengesien hare groote vruchtbaerheyt en goede geleghentheden/ dat in oude tijden hier ter Ste'e een weerachtige Stadt of sterckte der Romeyne ghestaen heeft/ die namaels afgeworpen of vernielt is: want de treffelijcke overblijfsels/zijn waerdigh om te sien/en van te sprceken.

BRUGGE.

Brugge wort/ na de meyningh van sommige/soo ghenoemt/ om de groote meenighte van Heerlijcke Steene en Houte Bruggen/ die in stadt zijn; andre met wie 't Guicciardin hout / dewijl het op veel oude geschriften steunt/ segghen dat dese stadt de oorspronck en naem heeft van een Brugh/eertyds Brugstock genoemt/ in oude tijden hier by gelegen/tusschen Oudenburg en Roodenburgh/nu gheheeten Aerdenburgh / welcke twee Zee-steden namaels van de Noormannen en Denen verwoest zijn: en men seydt dat na de verstrojing van Oudenburg/ geleden omtrent negen hondert Jaer/ de eerste Borgt van Brugghe gesticht is/waer van men noch de form en't over-blijfsel van sommige Poorten/daer nu ter tijt S. Donaes/ 't Stadthuys/en 't Huys van de Vrye/ in staet.

De Stadt is gelegen op een seer schoone effen grondt/ drie mijlen van de Zee / en heeft geen natuerlijcke Water-vloet / maer een seer groote Gracht of Vaert/met konst en arbeyt gemaeckt: want 't water en wordt niet alleenlijck uyt de gront des Aerdrijcks met graggten seer wonderlijck ghetrocken/ maer veel andre Wateren hier omtrent werden in dese Vaert geleyt/soo dat het een natuerlijcke en diepe Water-vloet schijnt te wesen/dese Gracht wort genoemt de Reye/ en deylt door verscheyde armen/die daer uyt-spruyten en bevaerlick zijn/de Stadt in verscheyde deelen/ die uyt-loopende/ by malkanderen vergaderen/ en vlieten na Damme / en voort by Sluys in Zee; maer dewijl dese Gracht niet bequamelijck soo diep kan gehouden worden als de geladen Schepen vereyschen/soo hebben de Bruggelinge onlangs/met on-uytsprekelijcke kosten en arbeydt/dicht by de eerste Gracht/op een bequame plaets/een andre ghemaeckt/soo diep en breedt/dat groote Schepen van vier hondert Vaten/ seer gemackelijck uyt'er Zee / tot aen Brugghe met haer last konnen komen: Aen den in en uytgangh van dese Gracht/ hebben zy na 't voorbeelt dat tot Damme is/een wonderlijck en swaer werck doen bouwen/ waer mede zy 't soet Water van de Gracht / met een Schotdeur of houte Sluys / ghelijck een Poort die in malkand're sluyt / daer op houden/dat het sig met het Zee-water niet vermengt: deselve Sluys schut oock 't Zee-water/ dat 'er niet meer by 't soet in-vloeyt alsmen begeert: Voorts worden de gaende en komende Schepen in-gelaten als de Zee-vloet soo hoog als 't soet Water is: dan wort dese Poort met bequaem gereetschap geopent / en weder ghesloten: Voorwaer 't is een treffelijck wonder werck te sien die woeste Zee in en uyt laten als men wil / door een houte Poort / met konst en Menschen vernuft / tot groot gerief van d'Inwoonders: want schoon de Zee daer dickwils raest en tiert / soo kanse even-wel gheen schade doen; midts dat het soet Water met zijn hooghte van binnen tot een steun van de Poort verstreckende/ haer gewelt/ af weert / dat de Deuren daer van niet bewogen/ veel min beschadigt worden: Brugge heeft aen de Zuydt-Oost-eynde Gent/ aen 't Zuyde Kortrijck/aen't Weste Veurne/ en aen 't Noorde Middelborgh in Zeelandt.

Het is een groote machtige en schoone Stadt/die d'omgang binnen de Mueren ses-en-twintigh duysent en ses hondert voeten begrijpt/ dat is omtrent vier Italiaense mijlen/ en van buyten omtrent ses mijlen/ komende bykans over een met Leuven en Brussel maer veel beter behuyst en bewoont: d'eerste die de Stadt bevest en bemuert heeft was Graef Balduinis Calbus omtrent het Jaer duysent vier hondert en t'negentigh.

De ghebouwen tot Godts dienst en der menschen ghebruyck zijn hier meestendeel veel heerlijcker en kostelijcker / als in eenige andre Steden van 't Landt/met breede en rechte straten/groote en schoone plaetsen en Marckten: waer van de ghemeene daer alles verkocht wort de grootste en schoonste is: en de ses voornaemste straten/ na soo veel Hooft-Poorten streckende een heerlijck gesicht geven.

In dese stadt zijn over de sestigh Kercken en ghewijde Ghebouwen/ onder welcke de S. Donaes de Hooft-kerck is / verciert met een Heerlijcke vergaderingh van Kononicken / die een Proost tot over-Hooft hebben/die President van 't Geestelijck/ genaemt Sint Donaes/

Donaes en erf-Cancelier van Vlaenderen was / eertydts ingestelt door Graef Robert/de Jerusalemmer by-genaemt.

Dese Kerck/daer wy van spreken/ is onlanghs tot de Bisschops waerdigheyt verheven; men bevindt in d'ingangh van de Proosts Huys voor een Schoorsteen geschreven/ dat dese Kerck van d'eerste Graef van Vlaenderen/Lidericus genaemt/gestigt/ en aen de Heylige Maget toegewydt is / in 't Jaer ses hondert een-en-twintigh/ ten tyde van Keyser Heraclius/Koningh Clotarius/ en Paus Bonifacius de vyfde/en dat sy naderhandt / door Boudewyn Yseren-Arm vernieuwt/en rycklelyck beschoncken is/ en van het ghebeente der voorseyde Sant/dat daer gebracht wierdt/de naem S. Donaes verkregen heeft in 't Jaer acht hondert seventigh/als Karel de Caluwe/ Keyser en Coninck was.

In dese Kerck sietmen het Graf van den hoog vermaerde Joannes Lodubicus Vives/van Valeryn geboren/die de vermaerde stad Brugge tot zyn wooneplaets verkoosen had/daer Poorter wierdt/ en na dat hy een Gemalin trouwde / quam daer t' over-lyden in het Jaer duysent vyf hondert veertich / achterlatende veel treffelycke wercken en geschriften/ tot een gedachtenis voor de nakomelingen.

Onder andre is te Brugghe oock Sint Basilius Kerck / alwaer waerdighlyck bewaert wort 't Heylig Bloedt van onses Heeren en Salighmaker Jesu Christi / ter tydt zyns doot vlytighlyck versamelt/ bewaert door Joseph van Armathia : dit bloet is aldaer ghebracht door Diderick van Elsaten/ Grave van Vlaenderen/ in zyn wederkomst van d' Heylige Kruysvaert/alsmen schreef duysent een hondert/acht-en-veertigh/ 't geen hem van Fulco/ Hertog van Anjou/toen Koning van Jerusalem / gegeven was : dese Graef boude deshalven/ ter gedacht'nis en eer deser saeck/ de voorseyde treffelycke Kerck/ en het Convent van S. Basilius ; in-stellende aldaer met groote innigheyt de seer vermaerde Ommegang van Brugghe/ die alle Jaer op den derden dagh van Mey/op des Heyl'ge Kruysdag/ gevierd wort.

De Stadt Brugge is ghedeelt in ses deelen / en in neghen Parochien/daer 't Heyligh Kruys/en S. Catharina/ buyten de Poort/in de voor-stede geleghen / mede onder begrepen zyn / de voornaemste van dese negen zyn/ S. Donaes/ onse L. Vrouw/en S. Salvators.

Vorder d'Abdy van S. Clara/een Maeghden Klooster/en d'Abdy van Eechout/ en een Manne Clooster voor de Reguliers Canonicken : in 't Eycken-Bosch / steeckt oock uyt dat van de Jesuiten : met hun prachtig en Koninghlyck Huys/ dat op de kosten der Stedelingen gebout is.

't Is oock een treffelycke saeck/dat hier/te weten op de Borght/ of 't Casteel/ van wegen ses Overigheden/Recht over misdadigers gedaen wort/als van wegen de stadt/'t Vrye/'t Leen-Hof/de Proosdy van Sint Donaes/ d' Heerlyckheyt van Zissele / en d' Heerlyckheyt van Mandaegsche / soo datmen op eenen dagh de quaet-doenders verscheydelyck heeft sien straffen.

Onder d'aenmerckelycke dingen wort te Brugghe oock ghesien 't water-huys by de stads mueren / tusschen de Sinê en Boeverie-Poorte/daer binnen een Wiel staet met Emmers en ander ghereetschap/dat een Paert om-draeyt / en dagelycks uyt een groote Water-back / dat in een Becken daer onder staende / schept : dit Water loopt uyt 't voorseyde Becken in een loode goot / en verbreyt sich in verscheyde tacken gelyck een Boom/by na door d' heele stadt in alle straten en wycken/ door eenige buysen/ in groote gemeyne Putten/ soo dat met kleyne kost en aerdighe konste door dit Instrument 't hooghste deel der stadt / heel lichtelyck met goedt water voorsien wort/ tot groote verwondering en lust der aenschouwers; maer het leegste deel van Brugge wort met andre Water-loopen voorsien.

Brugghe maeckt het tweede Lidt van Vlaenderen / en heeft nae Gent/het voorsitten van alle de Vlaemsche steden : dese stadt bloeyde eertyt meer als nu/ toen sy de selve handel en toeganck der vremde Coopliedcn had/'t geen naderhant Antwerpen kreeg: ja sy bloeyde soodanig/ dat Coning Philippus van Vranckryck/toe-genaemt de Schoone / in 't Jaer duysent drie hondert een / met zyn Coninginne te Brugge wesende/en d' hoogh-loffelycke kostelyckheydt en ryckdom siende/ stondt verwondert / en als zyn Gemalinne onder andre de pracht en prael der Vrouwen aensagh / riep met luyder stemme : Ach ! ick meenden alleen Koningin te zijn, en vinder hier met honderde, de nydigheyt en afgunst deser Coninginne heeft namaels dese stadt en 't gantsche Landt veel verdriet aengedaen/ ghelyck by de geschiedenis-boecken verhaelt wort.

Noch blonck dese stadt heerlycker als sy Coningh Philippus de Goede en Karel Hertogh van Orleans met tachtigh silvere Trompetten in haelden/en als sy Eduwaert/ Coning van Engelandt uyt zyn Hof ghevlucht was en vyf Weecken in Gruythuysen van hen onthaelt wiert/waer over hy weder in zyn Ryck ghekomen zynde/ groote danckbaerheydt aen Brugghe bewees. Sy maeckten oock machtighe kosten om Keyser Frederick in 't Jaer duysent vier hondert vyf-en-tachtigh in te halen/ waer door sy daer na verkreghen/ dat die 't Borger-Recht van Brugghen heeft / vry is van alle verbeurte/ die sy bedryven.

De stadt Brugghe triumpheerde langh in voorspoet / maer toen de vreemde Coopliedcn veel vertrocken / gevoelden sy groote schade

de door 't vertreck/ niet te min bleef'er de Spaensche Natie/ die sich met de Spaensche Wol-handel generen/ die daer haer stapel heeft: behalven desen koopmanschap/ doetmen te Brugge oock veel Ambachten: besonderlijck wordender ghemaeckt meenighte van Fasteynen/ Satynen/ Laeckenen/ en Tapijten: men reed' er oock Zijde tot alderhande ghebruyck/ al de Handt-wercken zijn begrepen onder acht-en-sestigh Ambachten/ waer af de Vlees houwers/ Visch-verkoopers/ Maeckelaers en Schippers de voor-naemste gerekent werden.

Te Brugge is oock veel Edeldom/ en goede bestieringh in alles/ de Borghers zijnder seer beleeft: Voorder wort 'er seer ernstigh en streng het Recht gehant-haeft/ van veel geleerde en vlijtige Raets-Heeren/ die dickwils om haer deugden en bequaemheyt/ met Ambten verhoogt worden/ gelijck als M. Adriaen van der Borght/ die naemaels President van Vlaenderen/ en Raets-Heer van Staten/ en eynd'lijck Segel-bewaerder van zijn Koninghlijcke Majesteyt van Spanjen/ wiens Soon Johannes ghenoemt/ tot Raets-Heer in den hoogen Raedt van Mechelen verkoosen wierdt.

Dese Stadt heeft altijdt kloeckmoedighe en dappere Mannen voort gebragt/ die in alderhande konsten en wetenschappe uytmunten; maer 't gheen dese plaets boven alle verheft/ is dat Koningh Philippus/ Maximiliaen Roomsch Conings Soon/ die met Joanna de Coningh van Spanjens Dochter troude/ in 't Jaer duysent vier hondert acht en 't seventigh/ hier gebooren is/ die so veel Coninckrijcken van d' oude en nieuwe Wereldt aen zijn heerschappy van Nederlandt bracht: oock munt onder de voornaemste Edelen uyt Marcus Laurinius/ Ridder/ Heer van 't Edel Dorp Water-vliet/ een seer geleert man/ die veel sinlijckheyt te kost ley/ aen vermaerde treffelijcke Boecken/ Medalien/ en Goude en Silvere Munten.

De Vrouwe van Brugghe zijn soo schoon/ vriendelijck en sober/ dat zy voor geen and're van Nederlandt en swichten: Hier ter ste'e hout den groote Baillin van Vlaenderen zijn ghewoonlijcke plaets/ die by-nae 't selve Ambt heeft/ gelijck de Drost van Brabant/ oock houdt de hooghwaerdighe Raedt van 't Vrye hier hun zit-plaets.

YPEREN, heeft nae 't gevoele van sommighe Schrijvers/ de Naem verkreghen van Hypperborus/ een Krijghs-Overste uyt Brittannia in Engelandt genoemt/ maer seecker is 't dat de Stad de Naem voert na de Vloet d'Yper/ die door de Vestingh loopt: De eerste stichter van Yperen (soo Massens schrijft) was Graef Balduinus/ de Soon van Graef Aernulf/ omtrent het Jaer neghen hondert sestigh: Zy is gelegen negen myle van Brugge en dertien van Gent/ en is stercker van gelegentheydt als Vesting/ door dien men 'er niet wel kan aen komen: De plaets is redelijck rijck/ wel behuyst en betimmert/ hoewel niet kostelijck in 't oogh; maer de kercken en Cloosters zijn schoon en heerlijck/ de Hooft-kerck is de Heylige Martinus ter eere gesticht/ die naderhandt een Bisschoplijcke Kerck wierdt/ toen de Stadt tot die heerlijckheydt rees/ men seydt gemeenlijck dat Yperen een loode grondt heeft/ om de groote menichte van loode Gooten die hier zijn/ daer men de Vloet en ander Water bequaemlijck me'e door de Stadt leyt/ ten dienst der Inwoonders.

Hier is soo grooten ruyme Marckt/ de Heere-plaets genoemt/ als in eenige and're Steden van Nederlandt/ alwaer een treffelijck Stadthuys/ vier hondert twee-en-t'seventigh voeten langh en vijftigh breedt/ van oudts ghenaemt de Hal/ staet/ seer heerlijck met een middel-ruym en schoone vertrecken.

Men ziet hier oock verscheyde Cloosters/ als d' Abdy van Sinte Clara voor de Dochters/ d' Abdy van Regulier-Monicken/ vier Cloosters der biddende Ordre/ en verscheyde Gast-huysen.

Dese Stadt is langh/ voor desen ghemeten/ en wierdt bevonden een duysent een hondert drie-en-t' seventigh Roede in 't ronde groot te wesen/ beslooten met negen Poorten: De Castellanije van Yperen heeft onder haer drie en dertig Dorpen/ met de rijcke en machtighe Abdy van Reguliers Monnicken/ Sonnebeeck ghenoemt/ veel beter als die van 't Dorinsel/ en veel verscheyde andre Orden meer.

Boven de gewoonlijcke Ov'righeyt heeft dese Stadt haer Wet/ de Zael van Yperen genaemt/ die onder haer bewint hebben seven Casseleryen/ waer af een alleen/ te weten Cassel/ wel vier en twintigh Vierscharen of Recht-bancken heeft: Voorts is Yperen het derde Lidt van Vlaenderen/ met een Borgh-Graefschap/ en voert groot gebiedt/ haer omliggende Landen zijn de vruchtbaerste van Duyts-Vlaenderen/ zy heeft oock twee Jaer-Marckten/ daer veel goede Laeckenen/ Saeyen en andre Stoffen/ die hier met menighte gemaeckt worden/ groote vertieringh hebben; de Lakenmaeckery was hier eertijdts soo groot/ dat de winst van 't gemeene Volck/ hen tot rijckdom/ wulpsheyt en verwoetheydt bracht/ die haer eyghen Ov'righeyt te vensteren uyt wierpen en wreedelick vermoorden.

SLUYS, is een Zee-stadt/ geleghen drie mijlen van Brugghe/ en vijf van Middelborgh in Zeelandt: 't was eertijdts een goede en rijcke stadt/ maer door d' Oorloge en tweedracht tegens de

de Bruggelingen/ haer macht en Sterckte verloren hebbende/ wiert
zy door den koop met de Landts-Heer gedaen / onderdanigh aen
Brugghe / die de Stadt (om haer treffelijcke Haven / het Swin
gheheeten / die in gantsch Europa weynigh haers gelijcken heeft /
en wel vijf hondert Schepen bequamelijck in haer boesem houden
kan) deden op-bouwen.

Sy heeft nu de naem van Sluys / om de veelheydt der Sluysen/
die 't Zee-water in en uyt laten / maer was eertijdt in 't Jaer duy-
sent drie hondert en dertigh / als zy eerst ghebouwt wierdt / Lam-
mens Vliet ghenoemt / na een Engelsman Lambert gheheeten / en
was een erf deel der Grave van Nemours / gesprooten uyt Gwye/
Graef van Vlaenderen / maer Philip de Koene gaf Bethune daer
voor/ en boudender een steene muer om.

De Stadt heeft tot haer beschermingh een sterck Casteel / daer
d' Hertogh van Boüillion / en d' Admirael Gasper de Coligni / in
de slagh van Sint Quintijn overwonnen / gevanghen saten: Het
was voor desen aen de Stadt met Huysen vast / die van de Brug-
gelingen afgebroken zijn.

De Stadt wordt geregeert by twee Borgermeesteren / en seven
Schepenen / eenige geswoore mannen; hier wierden/ veel Jaren
geleden/ vier Compagnie Schutters op-gherecht / en acht Gilden
van Handt-werckers / waer van de Schippers en Arbeyders de
voornaemste zijn; Sluys heeft twee Jaer en een Weeck-marckt/en
verscheyde Voor-rechten; eertijdts warender oock twee Pastoren
van Sint Jans / en d' Heyl'ge Maghets kerck / die door Willem
van Namen seer verciert en verbetert zijn / doch alsse door den Bis-
schop Lodewijck soude gewijt worden / rees 'er een sware Donder
en Blicksem/ die het beste deel door brandt vernielden; d'Heeren uyt
de geslachte van Namen/hebben hier een Manne en Vrouwe kloo-
ster van Sint Franciscus ordre gesticht / waer van 't Vrouwe door
Isabella van Portugael veel verbetert is.

Alsoo dese Stadt met haer schoone gelegentheydt / voor yder een
seer aenvalligh was/ heeftse menige Vryer gehadt/ die'er een blaeu-
we scheen aen waeghde.

CADSANT, is een Eylandt / gelegen recht tegens over
Sluys / aen de West-zijde van de Schelde: Dit Eylandt is voor-
maels veel grooter gheweest / bebout met een Stadt en veel rijcke
Dorpen: Daer omtrent zijn op verscheyde tijden Zee-slagen ghe-
schiedt: want de Vyanden der Vlaminghen / als Engelsche / Hol-
landers / Zeeuwen en andre / plachten meestendeels daer ter Ha-
ven aen te komen; maer de stormen der Zee met Vloet en Ebbe /
hebben allengskens meer dan de helft van dit Eylandt wech-ghe-
nomen. Na dat Prins Maurits in den Jare duysent ses hondert
en vier Cadsant in-nam / hebben de Spaensche verscheyde vergeef-
sche aenslagen daer op gemaeckt.

Dit Eylandt draegt roem dat op haer rugh den wel-geleerde Ca-
sander / die veel tegens de Herdoopers en andre Theologante ghe-
schreven heeft / gevoed is.

Dit is de selve plaets daer den groote Italjaense Poët Dantes
vermaen van maeckt in de Helle; maer noemt het onbequamelyck
(mogelijck by des Boeckdruckers schuldt) Guizzante, alwaer noch
op den dagh van heden/ sonder ophouden/ groote Damme en Dijc-
ken gemaeckt worden: want hier / en voort nae Brugghe/ heeft de
Vloet/ mids de gelegentheyt en laegte van 't Aerdtrijck/ seer groote
macht / en insonderheyt wanneer de Windt uyt den Noord-weste
is komende.

OSTENDE.

Ostende is geleghen twee mijlen van Oudenburgh / en vier en
een half van Brugge; het heeft geen Stads Mueren/ maer is
aengaendt de grootte en getal van Huysen / een menigte van volck/
gelijck een redelijcke Stadt: eenige willen dat dese stadt haer naem
Ostenden verkreghen heeft van haer gelegentheydt / als 't naeste
Dorp aen Nieupoort wesende.

NIEUPOORT, gelegen twee mijlen van Veurne / drie
groote van Ostende / en een half van de Zee / is een sterck fraey ste-
deken / eertyts Santhooft ghenoemt; maer in 't Jaer duysent dri-
hondert drie-en-tachtig/ tot een stadt ghemaeckt zijnde / kreegh het
de Naem van Nipoort/ om dat het met Poorten beslooten wiert/ en
d' Inwoonders Poorters genoemt werden: zy werdt oock vereert
tot een Borgh-graefschap / en is de derde Hooft-stadt der Zee-ste-
den/ met een kleyn Kasteel aen de Baeck-Tooren / en ghebout met
seer bequame Huysen.

De Borgers verkregen van Philippus van Elsaten verscheyde
Privilegien/ onder andre: indien yemant in de nacht gewont wort
en yemant 't selve op-tyght / dat de beschuldigde hem mach purge-
ren met een gloeyend yser / soo het de Schepene goet dunckt: of in-
dien hy sulcks weygert / soo moet hy de handt verliesen: Yemandt
van dief-stal voor den Rechter aengesproken / of beschuldight wert
van een gesworen Eysscher / die mach hem met diergheleycke yser
suyveren / of hy moet hangen; Nae dat de saeck dan is vereyschen-
de / etc.

Het Stadthuys dat is gebout in het Jaer duysent vier hondert
tachtigh.

De Raedt wiert van Guido / Graef van Vlaenderen / in 't jaer duysent twee-hondert seven-en-tachtigh / door getekende Brieven bevoolen / datmen daeghs na Maria Licht-misse een Borgermeester en negen Schepenen souw verkiesen / dat noch onderhouden wort / behalven dat in plaets van dien dagh / sulcks nu geschiet den derden van Junius; de Raedt kiest jaerlijcks eenige uyt de Raets-Heeren tot opsicht over de gewijde vereenige / en tot de Schoolen en 't Wees-huys / die van hu'n handel rekeningh moeten doen.

Binnen Nieuwpoort zijn vier Gilde-Borgers / waer van de drie haer met stale Boogen / Hand-Boogh / en Roers of Busschen oeffenen / de vierde zijn de Redenrijckers / onder de naem van Marias Blom-krans; 't gemeene volck / als Ambachtslieden / hebben dertien Gilden / elck na een besonder Heyligh genoemt / sy waren voor desen seer doende in de Weverijen / en daer nae in 't maecken van Visschers-tuygh / maer haer is eynd'lijck toeghestaen een Jaer-Marckt / die negen dagen duert / om meer gewin aen te brengen / tot danckbaerheyt / dat sy in een aenval de Fransche dapper tegen gestaen hadden.

De Kerckelijcke Staet deser Stadt bestaet in een groote ruyme Kerck / na Maria / en 't Catuysers Klooster Jesus van Bethlehem genoemt; is meer een Herbergh voor ghebannen Geest'lijcke / uyt andre als een devoot Klooster; voorder isser een Klooster der Nonne na Sint Franciscus Orden / en weynig andre Geestelijcke plaetse meer. Hier ter Stede zijn verscheyde seer Geleerde Mannen opgevoedt / als Judocus Clychtovaus / Johannis Sardijns / Jacobus Marchantius / Johannes van Nipoort / Cornelius Scherper / en and're.

Dese Stadt is van de Gentse en Engelsche voortijts geheel verbrant / uytgesondert het Kasteel / dat van Philippus de Koene gebout was / maer is naderhant in beter gestalte gebracht / het heeft in de leste eertijtsche Oorloge by de Staten en Leden van Vlaenderen beset geweest / maer wiert den Prins van Parma overgelevert en is tegenwoordigh noch aen den Koninck van Spaenjen.

DUYNKERCKEN, Gelegen drie mijlen van Grevelingen / ses van Calis / vijf van Nipoort / en twaelf van Brugghe / is in 't jaer negen hondert ses-en-sestigh gesticht door Graef Boudewijn: Zy voert de naem van Duynkercken om dat de kerck soo hoogh boven de Duynen aen de Schippers vertoont / datse haer voor een baeck verstreckt: De Stadt leyt op een seer bequame gelegentheyt om Coopmanschap te doen / en heeft van binnen veel treffelijcke gebouwen / en van buyten een groote Haven / die veel Schepen kan bergen / waerom meenichte van Coopliedeu daer gekomen zijn / om Handelingh te doen.

De Stadt Duynkercken hoorden eertijts met Grevelinge / Borborgh en andre by-liggende Heerlickheden in Vlaenderen / in 't land van Henegouw / en door gedane Huwelijck / met Trouwen aen dese Landen / d' Hertog van Vendosme / die naderhant Coning van Navarre was / soo dat hy die ghenoot in tijde van Peys; maer den Coning van Spanjen / als wesende Overheer van de Leen-goederen te deser plaets / en liet hem die niet gebruycken in tijden van Oorloge: want zy dienden gemeynlijck tot vergeldingh aen Nederlandtsche Heeren / die oock goederen in Vranckrijck hadden / als d' Hertog van Aerschot / de Prins van Oranje / de Graef van Egmont / en meer verscheyde andre.

De Parochie-Kerck van dese Stadt heeft een seer hooge Thooren / van waer men met helder weer te Doev'ren in Engelandt kan sien: In de Kerck is een groote kostelijcke Autaer van Marmersteen / die over de vijf-en-twintigh duysent Guldens ghekost heeft: Keyser Karel bouden in 't Jaer duysent vijf hondert vijf-en-dertig aen de Noort-zyde een Kasteel / dat de Haven kan beschermen: oock heeft den Raet hier doen herstichten drie Huysen voor Melaetsche / en twee Baeck-Toorens / tot wech-wijsers der Zee-lieden.

De voornaemste Geestelijcke plaetse zijn de Jesuiten / Recollecten en Capucijnen.

Onder de geleerde Inboorlinge van Duynkercken zijn geweest Antonius Sylvius, Cornelius Duplicus Schepperus, Willem Martionius, Lambertus van Briarde, Nicolaus van Hellius, en meer andre Godsgeleerde.

BIERVLIET, is een Stadt / gelegen op een Eylandeken / vijf mijlen van Sluys / met een redelijcke ende bequame Haven: 't was eertijt aen 't vaste Lant van Vlaenderen / daer van noch oude Tol-brieven van gebonden worden / daer men de Wagens mee vertolden / die van Brugge na Antwerpen door Biervliet voeren.

In 't Jaer duysent drie hondert seven-en-t'seventig liep een Gat by Biervliet in / waer door de Stadt by-nae verdronck / maer stack het hooft weder op / toen seventien verdroncken Parochien ten deele weer bedijckt waren.

In 't Jaer duysent vier hondert vier / brack een Gat by de nieuwe Sluys in / dat weer veel Parochien onder raeckten.

Die van Biervliet / ten dienste van Keyser Balduini / beklommen aldereerst de mueren van Constantinopelen / en namen de tooren van de Poort in / en bequamen de Vaene van Constantinopelen: tot glorie daer van hebben zy en haer nakomelingen een Zegel van vier Characters / zijnde vier Grieckschen B. door een recht verguldt kruys / in een root Velt doorsneden / die in 4. Griekse woorden schynen aen te wijsen / Een Koning der Koninge regeert den Koningh.

Dese

Dese Stadt wederstondt vromelijck / in 't jaer duysent drie hondert vijfen tachtigh / 't belegh der Gentse en Engelsche : oock heeft Keyser Maximiliaen haer te vergeefs belegert; maer sy is soo welvarende niet als voor desen / door dien de best gestelde / om de Vloedt die tegens de stadt aenspoelt / vertrocken zijn / waer over het tegenwoordigh niet meer als een Fort is.

In 't jaer duysent drie hondert en seven en t' negentig is hier gestorven Wilhelm Beukelens / die alder-eerst het Haringh tonnen en Souten gebonden heeft / gelijck 't nu noch in gebruyck is / soo dat de treffelijckheyt deser saken zijn naem en gedachtenis in eeren houdt.

WYNOXBERGEN, heeft zijn naem nae een treffelijcke Abdy / die S. Wynocks / een Engelsman hier te Lant gestorven / van Boudewyn met de Baert / of Boudewyn van Ryssel / ter eeren op een bergh gesticht is: Dese stadt leydt anderhalf mijl van Duynkercken / en seven van Yperen : zy heeft Borgh-graefschap / Casselery en veel Dorpen / met seer vruchtbaer Landt.

De stadt wordt by-na geregeert als Veurne / en bestaet in twee Borgermeesteren en seventhien Schepenen : te weten / ses uyt de voornaemste borgeren en d' andren uyt het Lant : 't Schatmeesters Ampt / en de Bailjuws macht is oock seer na als te Veurne : oock isser eeu Water-Graef die de sorg van Dycken / Dammen / en Sluysen bevoolen is.

De voornaemste Parochie-Kerck is ghesticht van Graef Balduinus / die 't gebeente van S. Wynocx / tegens wil der Monnicken aldaer voerden / en de Kerck aen Sinte Maerten toe-wyden.

De Dominicanen / nae d' ordre van d' Heyl'ge Dominicus / verkreghen van de Gravin Margareta / in 't Jaer duysent twee hondert veertigh / alhier plaets om een Kerck en Klooster te bouwen.

De Jesuiten hebben niet veel Jaren haer hier onthouden / jae hebben niet boven de twintigh jaren geleden / haer hier neer gestelt / noch haer Klooster ghesticht / en hebben haer daer door de gunst der Vorsten / en de genegentheydt van d' Inwoonders / haer Kerck ghebout ; sy yveren seer / soo wel buyten als binnen de Stadt / om die van haer Religie t' onderrechten; haer Klooster / dat 't eerste in Nederlant is / 't geen van de Jesuiten begonnen en voltoopt is / leyt seer vermakelijk in vrugtbare geboomte / met ongemeen schoon uytsigt.

Daer is oock een Abdy van Nonnen / de Victorijnsche genaemt / die d' Engelsche begonnen / en in 't jaer duysent drie hondert drie-en-tachtig door ongeluck verbranden : de Nonnen hebben daer nae S. Augustinus ordre aengenomen. De Casselery van Wijnocxbergen begrijpt onder haer twee-en-dertigh Dorpen / seer vruchtbaer van Landouwe.

De Stadt heeft van d' Oorloghe veel gheleden : in 't jaer duysent vijf hondert drie-en-tachtig meenden de Prins van Parma Wijnocxbergen t' overrompelen / maer d' Heer van Ville-Neuve / die daer binnen lagh / bejegenden hem soo / dat hy moeste vertrecken. In 't jaer duysent ses hondert ses-en-veertigh wierdt de plaets van de Fransche ingenomen.

DAMME, licht een mijl van Brugge / en twee van Sluys / door dese Stadt loopt de oude Gracht van Brugge / waer langhs sy na de Zee vliet : daer is in oude tyden een Zee-haven geweest / maer toen spoelden de Zee tot aen de Mueren / en het was een machtighe Stadt / doch sy is namaels van de Noormannen seer gheschent / jae niet alleenlijck verdorven van de vreemdelingen / maer schier ganschte niet gebracht van de Bruggelingen haer naeste ghebueren / soo datse nu tot kleyne staet / onder 't bedwangh van Brugge ghekomen is ; Damme heeft in Mey een groote Paerde-marckt / daer veel Koop-luyden van alle kanten komen : Dese Stadt is / nae Meyers schryven / in 't Jaer duysent een hondert vijf-en-t'seventigh gestight : eenige tijdt daer na is is door 't swaer op-water den Dijck by Damme ingebroken / en scheen onmoghelijck om den inbreuck te stoppen / want alles watmer in worp / was of 't in den afgront viel / maer Graef Floris by Philips van Elsaten / Grave van Vlaenderen / gevangen geweest zijnde / sondt uyt Hollandt en Zeelandt d' alderbeste werck-luyden om de Dijcken op te maken / gelijck in den Peys / tusschen hem en de Graef gemaeckt / begrepen was : Dese by den Dam komende / vonden onder den ghebroken Dijck eenen Hondt leggen / die ses dagen en nachten een afgrijsselijck gelupt maeckte / ten lesten hielden de Dijckmeesters raet met malkandren / en besloten datmen den huylende Hondt in het Gat souw werpen ; het welck geschiedt zijnde / wierpense menigte Aerde daer op / en hebben alsoo grondt gekregen / en 't Gat ghestopt : De Graef Philippus dit ziende / gaf alle die daer blijven wilde / al het Landt dat zy bedijcken en van der Zee kosten in-winnen / van den Dam tot Aerdenborgh toe / ten eeuwige dagen te besitten / en veel andre vrydomme en Privilegien meer / soo datter veel Hollanders en Zeelanders bleven / en maeckten metter tijdt een Stede / diese na den geworpen Hondt / Hondtsdam noemden.

In het Jaer duysent vier hondert acht-en-tachtigh stonden die van den Dam 't krijghs-volck van Keyser Maximiliaen en Frederick / die daer binnen dachten te komen / teghen / daer de Soon van Hertogh Albrecht van Sassen bleef : De Stadt heeft gedurighlijck in de leste Oorloghe / altijdt de parthye van Brugge gehouden.

DICXMUDE, gelegen van Nieuwpoort en Oudenborgh drie mijlen/ kan bewesen worden dat sy voor 't Jaer elf hondert gesticht is/ en na 't seggen van eenige haer naem verkregen heeft van haer menighte van Dijcken/ sommighe segghen dat de Stadt van Guido met Wal en Mueren omringht is; zy heeft de naem/ datter de beste Butter van dat gewest ghemaeckt wordt; de plaets heeft noyt meer als 't Manne-Klooster van Alexianen ghehadt/ maer verscheyde Geleerde Persoonen.

VEURNE, is drie mijlen van Dicxmuden/ ende vier van Duynkercken; een seer aenghename vermaeckelijcke plaets/ hebbende de waerdigheyt van Borgh-Graefschap; daer stondt eertijts een seer oudt Kasteel omtrent de Marckt. In 't Jaer duysendt drie hondert t' negentigh wiert door toestaen van Gravin Margareta/ om Veurne steene Mueren en breede Grachten ghemaeckt: in de Stadt worden twee uytstekende gebouwen gesien/ die ten tyde van Keyser Karel gesticht zijn: en een dat d'Ertz-Hertogh Albertus en Isabelle/ met een treffelijcke hooge Tooren gebout is: noch zijn 'er twee Kercken die van Graef Baldewijn te voorschijn ghebracht zijn/ met een Monicken Klooster/ die van Reguliers in Wereldt veranderde: Voorder zijnder verscheyde Kloosters en Abdyen/ waer van de Capucijne de Boeck-kamer van den Raedt in bewaringh hebben.

De Casselerije van Veurne heeft onder haer twee-en-t'seventigh Dorpen/ en onder de selve d' Abdy van Dune/ die in 't Jaer duysent een hondert seven gefondeert is: daer-en-boven een Vrouwen Abdy tot Roesborgh/ in 't Jaer duysent twee hondert een-en-tseventigh gesticht/ daer onder zijn acht Parochien/ seer rijcke Dorpen/ die yder besondre Vierschaer ende Jurisdictie hebben.

De Inghesetene van de Cancelerij quamen hier in het Jaer een duysent vier hondert en elf ghewapent in/ om dat de Cancelier een groote somme penningen van hun eyschten; de Borgery behiel een deel van 't Marckt-veldt in/ maer de furie wierdt geslist door des Prins tegenwoordigheyt.

In 't Jaer duysent drie hondert vier-en-sestigh/ als d' Heyl'ge Nicolaus geviert wiert/ verbranden het meeste deel deser Stad door waerloosheydt van een de welcke de Kaers niet wel bewaert en hadde.

De Stadt heeft oock veel swarigheyt geleden by verscheyde oorlogen/ en is voor de laetste reys/ in 't Jaer ons Heeren/ een duysent ses hondert ses-en-veertigh/ aen de Fransche met accoord overgegeven.

BROUCKBURGH, een Borg-graefschap/ gelegen drie mijlen van Grevelingen/ en omtrent een van Duynkercken en Wijnocxbergen/ voert zijn naem van Moerassigh Landt/ en heeft door zijn outheydt en voortreff'lijcke dade/ groote Voor-rechten en Handt-Vesten: onder andre/ dat de Schepenen vermogen/ al is 't datse niet Edel zijn/ den Degen te dragen: De Stadt heeft midden door loopen de Vloet Colme/ en verscheyde Kercken/ waer van de Parochie-Kerck/ aen Sint Jan toegewijd/ de grootste van geheel Vlaenderen is: Oock heeft de Stadt verscheyde treffelijcke Kloosters/ en gelijck veel oude Steden van Vlaenderen/ Stads-Voogde tot Regeerders/ Jaer-Marckten/ Gast en Leproos-Huys/ en Landen genoemt Hoymelianos/ binnen Stadts Limijten/ de welcke buyten gemeyne maniere devolveren/ op de langhst-levende der Gehouwde/ en de gestorven op het jongste kindt.

In het Jaer duysent drie hondert drie-en-tachtigh werdt dese Stadt door de Fransche en Engelsche in-ghenomen/ verbrandt en vernielt.

Alhier zijn verscheyde dagh-vaerden tusschen 't Koninckrijck van Engelandt en dese Landen/ op de Contracten van Coophandel gehouden geweest: en in 't Jaer duysent vijf hondert acht-en-tachtigh onder handelingh van Vrede tusschen Spanjen en Engelandt.

GREVELINGEN, by de Zee op de Vliet Aa/ leyt tusschen Calis en Duynkercken/ drie mijlen van yder: 't is eertydt een treffelijcke vermaerde Stadt ghewee st met een groote Zee-Haven/ maer is naemaels verdorven/ en dickmaels besocht van de Noormannen: 't was langh daer na een doel en aenstoot in d' oorloge tusschen de Fransche/ Engelsche en Bourgonsche/ so datse tot een deerlijcke staet gebracht wiert.

Keyser Karel heeft haer met een sterck Kasteel en Sterckte doen omringen/ en uyt vreese van meer overvallen te worden/ wierdtse met vijf Bolwercken/ waer van de drie tot kosten van de vier Leden van Vlaenderen/ en 't vijfde van Wals Vlaenderen/ voorsien.

In 't Jaer duysent vijf hondert acht-en-vijftigh is omtrent Grevelinghen/ aen de zijde van Sluys en Calis by de Zee een grooten slagh geschiet/ tusschen de Bourgonsche (daer Hooft-man van was de Graef van Egmondt) en de Fransche/ onder de Maerschalck van Termes/ daer de Fransche met groote moort en bloet-storting de nederlaeg kregen.

In 't Jaer duysent ses hondert vier-en-veertigh wierdt Grevelingen door belegering van de Fransche gewonnen/ eenighe Jaren daer na weder van de Spaense/ en in 't jaer 1648. geraeckten 't den 28. Augusti in hande van de Fransche.

CAS-

CASSEL, in oude tijden Castellum genaemt/ leydt op een der hooge Berghen van West-Vlaenderen / vier mijlen van Wynoxberghen en Teroanen ; Cassels Casterim schijnt aen te wijsen de naem eener Stadt der Katten/ een uytghesondert Volck der Hessen/ wiens voornaemste Stadt Casselle genoemt is ; d'oudtheyt der selve blijckt uyt den Itenerario Antonini, daer aengewesen worden de gewoonelijcke wegen van Terowana, door Castellum tot Bavacum, oock mede van daer tot Doornick en tot Keulen / en vermoedt wert des Heeren weghen geplaveyt geweest te zijn van de Romeynen / soo noch op veel plecken oogenschijnlijck is / van Cassel af/ tot veel verscheyde plaetsen: Dese Stadt is gelegen op een der hooghste Bergen van Vlaenderen / maer niet onvruchtbaer / met een oudt Kasteel / sy heeft een springhende Fonteyn op de Marckt / aldaer zijn twee Colegien van Canonicken / het een opgericht en begiftight by Robbert de Vries / in 't Jaer duysent een-en-t'seventigh / tot gheheugenis van de verkregen Victorie / daer hy Vlaenderen door in een vaste Staet brocht / waer in Philips de eerste Koningh van Vranckrijck vluchten / en zijn Neef Armilphus geheel verslaghen wierdt.

De Casselery van een erfdeel van Robertus Casleranus van Vlaenderen / en geraeckten tot de Graef van Baren / door het huwelijck van zijn eenighe Dochter / en is weder in 't duysent vier hondert drie-en-dertigh ghekomen aen de Prince van Vlaenderen/ door Contract/ om een somme Gelts tot los-penningen van den gevangen Renatus/ Hertogh van Lotthringhen / en Baren. In het Jaer duysent drie hondert negen-en-twintigh en drie-en-tachtigh/ wierdt de Stadt van de Fransche overvallen en verbrant; de Casselery is van goede naem en groote inkomst ; zy heeft twee-en-vijftigh Dorpen onder haer/ yder hebbende besondre Vierschaer / maer sy komen t' samen te Rade en ter Wapenen bystandt doen / en brengen haer schattinge te hoop binnen Cassel / en op de Bailjuws vermaen vergaderense by een : dit Ballinghschap was erflijck aen 't geslacht van Stavelle : onder dese staen de Baronne Haves-kercken en Watenum / voortijts een Stedeken / alwaer veel Antiquiteyten ghevonden worden : voorder zijn in Cassel goede regeerende ordre/ en Geestelijcke vergaderinge/ en vermaerde Borgers.

DEYNSE, is een fraey oudt en sterck Stedeken/ drie mijlen van Gent en vijf van Cortrijck / op de Water-vloedt Leye/ die tusschen dese plaets en 't schoon Dorp Petegem vlitt ; haer outheydt noch herkomst der naem is niet seeckerlijck bekendt ; 't heeft van Graef Guido 's Woensdaeghs een Weeck-marckt/ en noch drie Jaer-marckten / Dingsdaeghs nae Pasche/ in Augusto en October/ het is in den Nederlandtsche scheuringh verscheyde mael ingenomen / geplundert en verbrant gheweest : 't had eertijds ses Priesters die de Parochie-Kerck bedienden/ en een Vrouwe klooster en verscheyde geleerde Mannen in haer Vesten ; en weder wat opgekomen en bemuert zijnde/ kocht Robbert van Bethunen dit Stedeken voor vijf duysent Parische ponden van Valerandus van Lutsenburg/ Grave van Ligne/ en zijn Huys-vrouwe.

CORTRYCK, is seer wel gelegen tusschen de Rivieren de Seye en Mandere/ van Rijssel/ Doornick/ Ypere/ en Oudenaerde even verre / te weten vijf mylen : 't is een van de oudtste Steden van Vlaenderen : men houdt datse ten tyde van Julius Cæsar/ onder de Heerschappy der Nervien/ of die van Doornick zijn geweest: Het is nu ter tijdt een fraeye Stadt / met een oudt Kasteel / redelijck sterck/ en wel betimmert met schoone huysen. Cortrijck is een Hooft-Stadt van Vlaenderen / zy had eertijdts een Halle met een treffelijcke Tooren verciert / die / om datse scheen te hellen/ ten deele af-ghebroken is : naderhandt wierdt een nieuwe Hal ghemaeckt/ daer van 't Opperste deel / tot gebruyck der Laken-Winckels / en 't onderste tot Jaer-marckten en Feesten dient : op die tijdt wierdt oock een Visch en Spijs-marckt en Gilt-huys ghesticht/ en nae den Jare over de duysent vijf hondert/ met Walle/ Borstweeringe/ rondelen en andre krijghs-wercken versterckt : 't Kasteel is ten naesten by vierkant met dobb'le diepe Grachten/ met een steene Muer over al op-gehaelt/ de Stadt heeft vier Poorten met soo veel breede straten/ die als een Star van de Marckt na yder Poort strecken: buyten de Stads Veste zijn twee Voorsteen met Poorten/ Grachten en Sterckte voorsten ; de binnen en buyten-Steden worden van loffelijcke Regeerders bestiert / de Geestelijcke hebben door der Vorsten gunst daer heerlijcke vergaderinghen / van gelijcke ontfanghen de Collegien der Schutters/ Schermers/ Rhetorikers/ en andre: de stedelinge zijn mede door haer dapperheyt in hooghe achtingh ghekomen/ hoewel de Stadt groote swarigheden en elende uyt-ghestaen heeft : In 't Jaer duysent drie hondert twee-en-dertigh is Cortrijck/ door Louis Cressy/ de voorstee afgebrant / waer van de vlam over de Rivier in de Stad sloeg/ doch na vijftig jaer verloops overquam haer meerder ellende door de Fransche / die tot wederwraeck/ om dat in Cortrijck alle jaer een vrolycke dagh ter gedachtenis der Fransche Nederlage tot Groeninge / gehouden wierdt / de Stadt in brandt staecken. In 't Jaer duysent vijf hondert tachtigh / meynden de Heer van d'Alleyns / Colonel van de Malcontenten / tot Meenen in Guarnisoen legghende / door verrassing Cortrijck in te nemen ; maer terwijl dat hy langhs de Poorten van Cortrijck /

(die hem beloost waren open te houwen) meynden in te komen / soo zijn de Schotten met een aenslagh / onder 't beleyt van den Colonel Balfour / een Schotsman / in Meenen geraeckt.

AUDENAERDE, leyt op de Vloet de Schelde / vijf mijlen van Gent en seven van Doornick; men bevint dat dese Stadt van over langh een Graefschap geweest is; 't blijckt oock dat de Graven hier / als een Koninckljjcke Stadt / veeltijdts haer woonplaets hielden / en groote naerstigheydt bewesen hebben tot bevorderingh van Audenaerde / soo in milde gifte / op-bouwingh van heerlijcke Kercke en Geestelijcke Gestichten voor Man en Vrouw-personen; als mede de Borgers van dienstbaerheydt t'ontlasten: Vryheden en Privilegien te vergunnen / en de Stadt met goede Regeeringh te versorgen.

Audenaerde verscheelt niet veel van Oude-Narven / dat is Nervii, welcke Natie / soo men meynt / hier haer Hof ghehadt heeft / alwaer Ambiorix onvoorsiens het Leger van Q. Cicero sou overvallen hebben.

't Is een groote stercke Stadt / daer onder andere menighte van Tapisseryen van alle soorten / en besonderlijck veel Lijwaet ghemaeckt wort: Hier is gheboren gheweest Vrouw Margarita van Oostenrijck / Suster van den Catholijcke Koningh van Spanjen / Regeerster van wegen zijne Majesteyt in dese Nederlanden: Van dese Stadt was oock Mathias Casteleyn / een geleert en vermaert Poët / die d'eer wierdt gegheven van hier te Landt alder-eerst de Poesy met regel en maet in Duytsche mate gestelt heeft.

Dese Stadt is in 't jaer vier hondert negen-en-tachtigh van de Gnotten tot een sterckte gemaeckt teghens de Vandalen die Gent besaten / en versterckten 't na die tijt door de Graven van Vlaenderen als een Burght teghens de rebelleerende Gentenaren / die van Gent quamen hun gheleeden leedt daerom in 't Jaer duysent drie hondert negen en t'seventigh op dese Stadt tegens Malmum wreken / overvielen en plonderde die plaets: naderhant isse noch tweemael belegert en te vergeefs bestormt.

Tot Audenaerden is ten tijde van Boudewijn van Lille de Buck / een Rijcksdagh geweest / op welcke de Hollandtsche Gesanten ten Huwelijck Roberto de jonghste Soon van Boudewijn / de Weduwe van Florus de eerste aenbooden / en versochten dat hy de Kinderen derselve / in zijn beschermingh en regeering des Lants wilde aen-nemen.

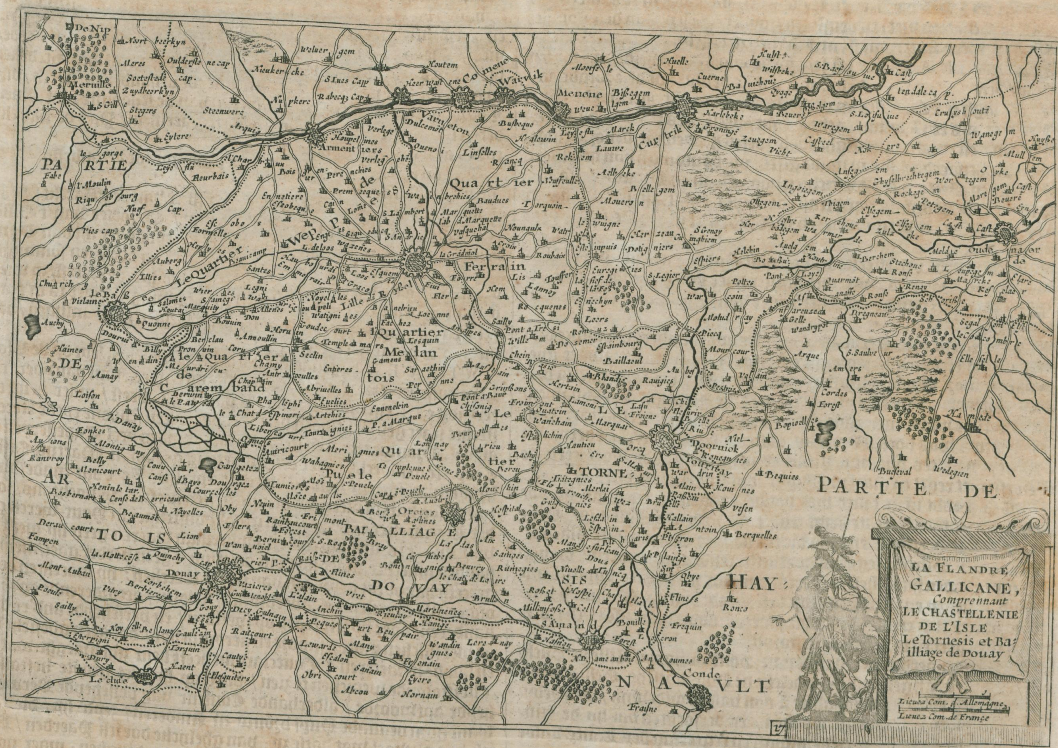
AERDENBORGH, Eertijdts geheeten Rodemsberg leyt een mijl van Sluys / en omtrent drie van Brugge; 't was eertijts de Hooft-stadt van dit lant / dat de naem van Vlaenderen verkregen heeft / begrijpende toen ter tijdt Toront en Oostborg / met de bywanck van Brugge (welcke Stadt doen noch niet gesticht was) en den gantschen Oever der Zee tot Bolonien toe: 't Is in 't Jaer vier hondert een-en-dertigh van Karel de Schoone vernielt: zedert die ramp wiert Brugghe bemuert: nu is 't een redelijck Stedeken / en heeft noch van zijn oude treffelickheydt behouden de Kerck / onse L. Vrouwe ter eeren toegewijd / die een van de schoonste van Vlaenderen is: 't heeft in Braeck-maent een Jaerlijckse Paerde-marckt / en een and're van alderhande dingen.

Dit zijn alle beslooten Stede / laet ons nu tot de onbeslooten en open Vlecke gaen:

MIDDELBORGH, soo Olivier van de Marckt schrijft is in 't jaer 1446, door Pieter Blandelijn / Tresorier van 't Gulde Vlies / een machtig rijck man / gesticht; 't leydt een myl van Damme / en twee en een half van Brugghe / men kan noch aen sommighe overblijfsels sien dat het een beslooten Stadt heeft geweest / zy wiert bewalt en bemuert omtrent haer eerste bouwingh / maer is in 't jaer acht-en-tachtigh / rebellerende teghens Keyser Maximiliaen / van die van Brugge geraseert.

WERVEKE, genaemt in Latijn Viroviacum, leyt op de Vloet Leye / tusschen Meessene en Meenen / omtrent een myl van yder / 't is eertijds een treffelijcke vermaerde plaets gheweest / maer is nu tot slechte staet gebracht / doch heeft behouden een schoone rycke Kerck / onse L. Vrouwe ter eeren gewijd: hier worden veel Tapesseryen en Carpette gemaeckt: Ter deser plaets is gebooren Martijn Casteleyn / een wonderlijck man / die / omtrent twee Jaer out zijnde / blint wiert / soo dat hy met geen kennis gesien heeft / en is nochtans / sonder Leermeester of helper / een groot konstenaer in Hout-werck geworden: 't is niet alleen verwonderingh waert 't geen hy met zijn handen maeckte / maer hy vont oock uyt 't geen verder gaet / nieuwe gereetschappe tot gebruyck van sulcke wercken: hy maeckten oock onder alle Orgelen / Clavecimmen / Violen / accorderende op malkanderen / daer hy self fraey op speelden / en verscheyde and're dinge met sulcken mate / suyvre en aerdigheydt / dat geen ghesicht het en konde verbeteren: Guicciardijn heeft hem ghevraeght wat hy 't liefste soude wenschen te zien / daer op hy met groote liefstalligheydt antwoorde / alderhande Couleur van verscheyde Verwen: want mijn beminde Huysvrouw en Kinderen / zeyd' hy / die tast ick / en ghevoel wat datse zy; van ghelijcke doe ick Paerden / Voghels / Visschen / en oock andre verscheyde dinghen; maer noch door tasten / verstaen noch hooren segghen / en kan ick weynigh of niet begrijpen / wat wit / swart of geel is / en seer begeerig was om

dat

LA FLANDRE GALLICANE, Comprennant LE CHASTELLENIE DE L'ISLE Le Tornesis et Baillage de Douay
Lieues Com. d'Allemagne
Lieuez Com. de France
PARTIE DE
HAY
NAVLT
PARTIE
ARTOIS
TORNESIS
BAILLIAGE DE DOUAY
Quartier de Melantois
Quartier de Ferrain
Le Quartier de Weppes

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

dat te sien: Deselve Guicciardijn vraeghde of hy niet liever soude begeeren Hemel/ Son/ Maen en Sterre te sien: daer hy al lacchende op antwoorden/ ick wou die liever tasten/ om'er de seeckerheyt van te weten/ want hy twijffelde als hy 't alleenlijck sagh/ dat hy dan twijfelachtigher sou wesen/ dan of hy 't nooyt ghesien en hadt.

MEENEN, Is gesticht op de Water-vloet Leye/ twee mijlen van Cortrijck en drie van Rijssel/ ontrent ter plaets daer de twee talen van Vlaenderen gesprooken worden; 't is een tamelijck stedeken/ met Grachten en een opgaende Brugh/ tot bevrydingh tegens d'aenstoot der Vyanden: som'ge gelooven dat haer naem gesprooten is/ door dien de Wagenaers met hun Wagens vol alderhande Coopmanschappen geladen/ daer langh een houte Brugge die over de Leye leyt/ heen trecken/en gemeent worden/ en in plaets van Menne/ Meene genaemt is: dese plaets is vermaert door 't Bier dat uyt dese Vloet ghebrouwen wort/ en beter is als daer ontrent in eenige andere plaets: hier is oock een wonderlijcke Koren Meulen/ die de Leye-Stroom omdrijft/ 't geen groot gerief en voordeel aen de Stadt brenght: men vint hier oock de stapel van Garen/ veel Weverije en aenqueeckingh van vette Capoenen/ die alle nagebuerige plaetse in vermaertheyt te boven gaen: Meenen heeft de Parochie Kercke van Maria/ en van Magdalena/ en de Kloosters van Capusijnen en Augustijne; 't hadt oock eertijts een oude Mannen-Huys/ en een Hooghe-School/ die veel gheleerde Manne te voorschijn heeft gebracht.

In 't jaer duysent vijf hondert acht-en-t'seventigh/ heeft d'Heer van Montigui met andre Walsche Collonellen haer voor de vryheyt van Meenen laeten vinden/ teghens de Malcontenten: 't jaer daer aen wiert de Stadt van de Colonel Balfour ingenomen.

'tSAS van GENT, Voert die naem/ om dat het de nieuwe Vaert voor een Sluys of Schuttingh verstreckt: 't is een machtige stercke voor Gent/ een vastigheydt voor 't Landt van Waes/ en een Slot voor Vlaenderen.

WALSCH-VLAENDEREN.

HEt tweede Deel van Vlaenderen/ gheheten Walsch-Vlaenderen/ komt Noortwaerts aen Vlaems-Vlaenderen/ Suydwaerts aen 't Landt van Camerijck: 't heeft Oost-waerts de Schelde/ West-waerts de Leye en Artoys; 't Landt/ hoewel niet groot/ is goet en schoon: 't heeft seer vette en vruchtbare Landtsdouwe/ besonderlijck van Terwe/ en voed- fraeye groote Beesten; in dit Ghewest zijn de schoone en rijcke Steeden/ Rijssel/ Douay/ Orchiers/ de machtige Heerlijckheydt van Doornick/ en 't Landt van Cornesy/ met and're loffelijcke plaetsen: de staet van dese Lande is gelegen in vier Hoofden/ geheten hooge Justiciers van dese vier voornaemste steden/ waer van wy tot begin nu van Rijssel sullen spreecken.

RYSSEL, Wort in Frans gheheeten Lisle, in Latijn Insula, dat is geseyt Eylandt/ want het is/ als eenige schrijven/ eertydts een Eylant ghewееst/ geleghen in 't midden van veel Broecken en staende Wateren/ die door tijdt en menschen behendigheyt uyt-gedrooght en met Aerde gevult zijn: and're seggen/ dat het de naem voortijts ghekregen heeft van veel Eylandekens die hier ontrent in 't Water lagen: langs de Veste/ op de zijde van 't Casteel/ van Rijssel loopt een Waterken/ dat sijn oorspronck neemt te Lens/ en Noortwaerts by 't Dorp Deulemont inde Leye valt: de Stadt leyt drie mijlen van Meenen/ vijf van Doornick/ en wat verder van Ypere: zy is gesticht in 't jaer duysent en seven/ door Boudewijn met de Baert/ Graef van Vlaenderen: en daer na heeft sijn Soon/ Boudewijn de Goedertieren/ oock geheeten van Rijssel/ die dese stadt als sijn eygen Vaderlant beminde/ en onder and're weldaden met Vesten en Mueren deed' besluyten/ en in 't jaer duysent ses-en-sestigh de heerlijcke Kerck/ en 't overschone Convent van St. Pieter heeft doen bouwen/ 't gheen hy met groote inkomste/ tot onderhout der Monicken/ die hy daer stelden/ begifte: en wilde den Bisschop van Terwanen en van Camerijck daer over stellen: Daer by is noch in dese Stadt een Klooster van Franciscane/ en twee der Dominicane/ en d'Abdye van Loba of Laudis van Barnandyner Monnicken: in 't jaer duysent een-hondert twee-en-vijftigh wiert'er van Marketten/ voor de Vrouwe van deselve order/ een door Johanna van Constantinopele gesticht: binnen Ryssel is een fraey Casteel/ daermen noch het oudt overblijffsel van het Casteel van Buck siet/ 't geen de eerste woonplaets is geweest van den Heer/ tot bewaringh van Vlaenderen/ door den Coningh van Vranckrijck ghestelt/ die alder-eerst Forestier of Woutvorst gheheten wierdt/ mits dat hy Forestier der Wouden en Bosschen was.

Dese stadt is in d'Oorloge van Ferdinandus/ Grave van Vlaenderen/ tegens Philippus de tweede/ Coningh van Vranckrijck/ en Prins Lodewijck sijn Soon/ des Heyl'ge Coning Lodewijcks Vader/ berooft en verbrant: en weder opgemaeckt zijnde/ is daer na in de seer gruwelijcke Oorloge van Vlaenderen/ tusschen de Coningh van Vranckrijck Philippus de vierde/ en Graef Guido van Dampiere/ weder ingenomen en leelijck mishandelt; maer nader-

hant wiertse rijck en wel betimmert en bewoont; sy heeft veel Edele/ en Coopliede die grooten handel doen/ en konstenaren die verscheyde soorte van koop-goederen maken/ als Sayen/ half Ossetten en Grofgreyne op de Turcksche manier: soo dat dese Stadt door d'Handel/ Ambachten en Hantwercken/ ghehouden wort voor de treffelijckste Koop-stadt van Nederlant uytghenomen Antwerpen en Amsterdam: in dese Stadt zijn veel Geleerde mannen ghebooren.

Binen Rijssel is de Reken-kamer van Vlaenderen/ gelijck als wy hebben geseyt van Brussel/ dan dat dese heerlijcker Macht/ Handelingh en Hoogheyt heeft: ten aensien veel Landen verbonden zijn hier Rekeningh te gheven/ te weten gantsch Vlaenderen/ 't Graefschap van Artoys en Henegouwe/ de Steden van Valencijn/ Doornick/ Tornesie/ Namen en d'Heerllijckheyt van Mechelen/ en eertijdts oock de France Comte/ daer naemaels en Reken-kamer ingestelt is; den Raedt van dese Kamer is aldaer eerst ingeset door H. Philippus van Bourgondien/ toegenaemt de Koene/ tot een Recht-stoel om klachte des volcks te hooren en Recht te doen/ en tot een Reken-kamer/ aengaende de Rekeninge en Finantien van 's Landts-Heers Domeyne: maer Heer Jan/ de voorseyde Philips Soon/ siende dat dese Reken-kamer alleen soo veel saecken t'seffens niet wel mocht uytrechten/ heeftse in twee-en verdeelt/ en te Gent den Raedt in-ghestelt/ om de twisten der Ondersaten te slissen/ en by den Raedt te Rijssel laten blijven/ de kennis van 't inkomen der Lants-Heeren/ en rekeninghe te hooren/ en de Tresoriers t'ontslaen alsse rekeningh en bewijs van hun ontfangh gedaen hebben: ten tijde van Louis Guicciardijn/ hebbende dese Officien bedient een President/ vier Reken-Meesters/ vijf Auditeurs/ drie Griffiers/ en andre Officiers van minder staet: In dese Reken-kamer worden bewaert/ de Registers/ en origenale Privilegien der Landen door Landts-Heeren verleent: Rijssel heeft oock een groot en heerlijck gebiedt van Casselrijen en schoone Heerlijckheden: in 't kort ghesept/ dit is de voornaemste Hooft-Stadt van Walsch-Vlaenderen.

Dese Stadt is in voorleden trouble bloeyende geblebe/ en d'Inwoonders als goede Onderdanen van Spaenjen/ hoewel sy syn Guarnisoene niet hebben willen in-nemen/ de plaets met haer eyghen Borgherye bewaert/ niet teghenstaende dat haer by die van Vlaenderen en Spaenjaerden veel lagen gheleyt zijn; onder andre hadden in 't jaer duysent vijf hondert tachtigh die van Gent een aenslagh op de Stadt/ met Brugghe en Ladders/ die misluckten/ schoon sy van binnen eenige Borgers op de handt hadde/ waer van een treffelijck Coopman/ Joan Drumes/ tot bekentenis quam/ en onthalst/ en verscheyden andre gebannen wierden.

De Jesuiten hebben alhier aen de Veste een schoon groot Collegie.

DOUAY is geleghen op de Water-vloet Scrape/ vijf mijlen van Lens en Camerijck/ alwaer eertijdts hun onthouden hebben/ de Volckeren die van Cæsar/ Catuaci geheten zijn; 'tis een stercke Stadt met veel Fonteynen/ schoone/ maer oude Huysen: daer zijn veel Kercken/ onder welcke onse Vrouwe d'alderoudtste is/ die in 't jaer onses Heeren vijf hondert/ ten tijde van Clovis Koning van Vranckrijck/ van Arcanaldus/ Conestabel van Vranckrijck/ gesticht is: buyten die zijnder verscheyde Parochie-Kercke/ als Sint Jacobs/ Sint Nicolaes/ en d'Heyl'ge Magets: oock d'Abdy der Cistercieusen/ S. Augustijns ordre/ S. Benedictus/ d'arme Clarisse/ d'Annociaten/ de Dominicane/ de Carmeliten/ de Brigittinen/ de Susters van S. Franciscus ordre/ S. Tomas/ en S. Juliaens genoemt.

Ten tijde van Philippus de tweede Koninck van Vranckrijck/ is te Douay gesticht een Academie of hooghe School/ die Paus Paulus met groote vryheden begiftighde/ die so aenwies/ datter ontrent duysent Toehoorders in de Philosophie waren/ en alle Geestelijcke ordre sochten hier te komen/ die om de getrouwigheyt aen haer Prince/ wierden met veel vryigheden van hun vereert: 't Volck heefter de vrye verkiesingh der Magistraten; daer is oock een Cansselery en Bailjuwschap/ en twee vrye Jaer-Marckten: de meeste Borgers hebben hun rijckdomme met Hantwercken gewonnen; hier is oock de stapel van Granen/ die veel vryheydt heeft: ja alle Uytlanders is verbooden/ sonder wil noch wete van die van Douay/ in vijf mijlen om de stadt geen Koorn te mogen koopen.

Douay is eertijdts geweest een Guarnisoen-plaets van de Neby/ tegens die van Artoys: in 't jaer duysent vijf-hondert ses-en-sestigh hadt Gaspar van Colligny/ Admirael van Vranckrijck/ op drie Koningen-dagh een aenslagh op dese stadt/ die misluckten: dertien jaer daer na hadden die van Gent/ vier Compagnie Walen om op Douay een aenslagh te doen/ daer waren vijftien Soldaten en een Sergiant als Kooplieden gekleet in de stadt/ die haer meynden 's morgens op Witten-Donderdagh meester van de Poorte te maken/ maer alsoo dese Poort open was/ en de Soldaten met ontbyte hun tijdt versuymt hadde/ gaven twee arme Vrouwen/ na de stadt gaende/ te kennen aen een Landtman/ by sijn Ploegh/ dat de Hoeve vol Spaenjaerden lagh: dese man maeckten een van sijn Paerden los/ en reedt in alder-haest nae de Stadt/ om sulcks te kennen

te ge-

te geven: de Capiteyn Villeers deselve snellijck volghende / riep
dat hy stil soude staen / en alsoo hy niet op en hiel van ryden / schoot
nae hem met een Pistool / op welck gerucht de gheene die de wacht
aen de Poort hadden / slooten de Draey-Boom / 't gheen hen ver-
achterde / en daer-en-tusschen de vijftien die in de Stadt waeren /
aen de Poort komende om die in te nemen / siende de draey-Boom
gesl ooten / en hoorende het Klocxken op de voorseyde Poort Alarm
luyden / trocken in de Stadt / haer alle salverende door de andere
Poort / uytghenomen de Sargiant; den aenslagh alsoo ghemist
zijnde / soo en lieten sy daerom niet haer in slagh-ordre langhs de
Stadts Grachten te stellen / en de Stadt te sommeren / dat sy haer /
van weghen d'Ertz-Hertogh en der Staten / als Guarnisoen sou-
de innemen / 't geen eenighe Borghers schenen te willen toestaen /
maer d'antwoort die haer de Heer van Hertain gaf / waren tien of
twaelf scheuten met grof Geschut / 't welck haer dede vertrecken /
marcherende als Kryghs-knechten sonder eenigh quaet.

DOORNICK of Tournay, paelt aen Henegouwe / op de zyde
van Walsch - Vlaenderen: De Stadt is soo oudt / datmen haer
naems oorsprongk niet en weet / waer over de Schrijvers seer ver-
scheyden van meeningh zijn: eenige willen seggen datse van de Sol-
daten van Hostilius / derde Koningh van Romen / gesticht / en nae
hem Hastilia genoemt is / dat namaels verwoest / weder opgebout /
en vernoemt wiert: uyt een gebroocken woort Nervia, nae de Go-
dinne Minerve / doch ten tyde van Nero / door Tarnus / een van
syn Hooftlieden / wierdt het vernieuwt / en na syne naem Tournay
geheten / andre schrijven dat sy ten tyde van Julius Cæsar de naem
van Nervien, die op de Vloet Sambre seer gruwelijck teghens Ju-
lius Cæsar / niet sonder groot gevaer van syn leven / maer met ver-
lies van de hare / streden.

Petrus Appianus seyt / dat dit deselve Stadt is / die Ptolome-
us Faganum noemt: de rechte waerheydt van haer oorspronck en
naem is niet al te seecker / alsoo de Hunne / Wenden / Gotthen /
Deenen en Noormannen / haer verscheydemael geplundert en ver-
brant hebben.

Doornick is seer wel gelegen op de Schelde / die'er midden door
loopt / vier mijlen van Orchiers en acht van Douay / 't is een mach-
tige stercke Stadt / en heeft een wel beset Slot / welgebonde Huysen /
Kercke / Kloosteren en Gods-Huysen: d'opper-Kerck is ghesticht
van Koningh Chilperick van Vranckrijck / de Maget Maria ter
eeren toege-eygent / en met een rijcke jaerlijckse gift beschoncken:
dese Kerck is hooghelijck vermaert door 't Capittel van 't Gulde
Vlies / dat Keyser Carel de vijfde daer in 't jaer duysent vijf-hon-
dert een-en-dertigh ghehouden heeft: 't Is een treffelijcke Koop-
stadt / die ontellycke veel Ambachts-lieden van verscheyde soorten
van Sayen en andre Kramerye heeft / die twee-en-t'seventig Hant-
wercken of Ambachten uyt-maecken.

Die van Doornick zijn ontrent t'neghentigh jaer nae de Hemel-
vaert onses Heeren / door de Heyl'ge mannen Piact / en Chrisole /
tot het Christen Gelove bekeert / die onder den Keyser Diocletiaen
wredelyck / om 't Heylig Euangelie gemartelt en gedoot zijn. De-
se Stadt is een oudt Bisdom: d'eerste Bisschop Eleutherius, is door
Paus Felix in 't jaer 494. ingestelt: daer na is dese Kerck meer als
6 hondert jaer onderdanigh geweest aen 't Bisdom van Noyon in
Piccardyen / tot dat door de beede van St. Barnardt / Paus Eu-
genius / de derde van die naem / het Bisdom weder in 't jaer 1141.
in de Kerck gestelt wiert. Doornick heeft altijt / na de tegenspoet der
oude tyde / de vryigheyt bemint / en is dickwils door de France / En-
gelsche / en Vlaminge / verwoest en geplundert gheweest. In 't jaer
1231. heeft Ferdinand / Grave van Vlaenderen / met teghens Phi-
lips Koninck van Vranckrijck t'Oorloge / de Stadt weer ingekre-
gen / maer wierdt korts daer na weder by de France verovert. Int
jaer 1513. heeft Koning Hendrick van Enghelant / met schieten en
stormen de stadt gedwongen / behoudens lyf en goet / haer aen hem
nevens 100000 Ducaten / over te geven / d'Engelsche deden de stadt
wel besette / en met een sterck Slot / dat noch te sien is / versterchen:
doch door dien Engelant te veer van de hant was gelegen om haer
te beschermen / hebben sy haer voor een som van beloofde pennin-
ge vijf jaer daer na / aen de France over-gegeven: maer ten langen
leste heeft Keyser Carel de vijfde / Hendrick Grave van Nassou der-
waerts gesonden om haer te belegeren / die 't met geweldt innam /
en weder onder Vlaenderen voegde: niet te min is Doornick geble-
ven een Lidt op hem selve / ghelijck het eertijdts was / ghenaemt de
Stadt en Heerlickheyt van Tournaisis / hebbende een schoon ghe-
biet over het Lant daer by gelegen / welcke Stadt 3 Leden heeft: te
weten de Geestelijckheyt / d'Edeldom / en de vier Hooghe Rich-
ters.

In deser voegen hebben die van Doornick ghelijcke oock andre
Landen en Steden van Nederlant / in 't jaer duysent vijf hondert
negen-en-veertigh haeren toekomende Lants-Heer Prins Philip-
pus / Coning van Spaenjen / getrouwigheyt gesvvooren.

MORTAIGNE, Geleghen in 't Landt van Tournaisis / drie
mijlen van Doornick / was eertijts een vermaerde stadt / maer is
door d'Oorloge van Vranckrijck en Vlaenderen / ten lesten in een
Dorp verkeert / hebbende alleenlijck een Slot tot bescherming.

'tKey-

't Keyserrijcks VLAENDEREN.

VLaenderen het derde deel / is ghenaemt Keyserrijcks / om dat het lange tijt 't Keyserrijck onderdanigh is ghewecst; 't is een kleyn Landeken tusschen de Water-Vloet de Schelde en de Dendre op de palen van Brabant: 't was eertijdts gheheeten Bracant/ nae een Casteel dat namaels van Graef Boudewijn de Goedertieren afgeworpen wiert: 'theet nu ter tijdt 't Lant van Aelst/ na d'Hooft Stadt Aelst: 't voert oock den Tijtel van Heerlickheydt / want gantsch Vlaenderen is gedeylt in Graefschappen/ Domeynen of Heerlijckheden / en in Eyghendomme: 't Graefschap was onderworpen de hooge Ov'righeyt van Vranckrijck: d'Heerlickheden / 't Keyserrijck en d'Eygendomme behoorden alleenlijck de Graven: boven 't Graefschap van Aelst waren oock ghevoeght tot d'Heerlijckheyt de vier Ambachten / 't Landt van Waes en eenige Dorpen en Landen over de Schelde/ genoemt Over-Schelde.

Laet ons nu voort seggen hoe de Grave van Vlaenderen manschap plach te doen/ den Keyser en den Coningh van Vranckrijck / ter saeck van Ov'righeyt / want de Ceremonien zijn verhalens waerdigh / de Keyser in sijn stoel met cieraedt sittende / en de Vorsten daer by staende / quam de Graef met een heerlijcke sleep van Edelen sich voor den Keyser vertoonen bloots hooft / en ongegort op een knie ter aerde vallende: daer op een van des Keysers Raets-Heeren tegens de Graef seyde: Ghy komt hier als een Ondersaet en Onderdaen Vorst des Heyl'ghe Rijcks, ter saecke van de Staet en Heerlijcheyt van Vlaenderen, met alle 't geen ghy hebt en te leen hout van 't Keyserrijck, en doet belofte van de Keyserlijcke Majesteyt ghetrouw te wesen, en te dienen totter doodt tegens alle Vyanden? Daer op de Graeve antwoorde / Ja, en op-staende / kuste den Keyser aen 't Voor-hooft: 't selve deed' hy oock den Coningh van Vranckrijck: Nu sullen wy voorder beschryven de voornaemste Stadt van dit Keyserlijck Landt.

AELST is een Stadt / gesticht op de Water-Vloet de Denre / twee mijlen van Denremonde / vijf van Gent / vier van Brussel en ses van Mechelen: haer oorspronck wert geoordeelt van de Romeynen gekomen te zijn: Gramajus dunckt/dat Graef Rudolph/ by 't Kasteel Aelst / een Kerck / de Heylige Maget toegewijd' / gesticht heeft: haer naem aengaende / wort by sommige geloost ghesprooten te zijn om dat de Stadt in 't Ooste van Vlaenderen leydt / en dat de Vlaminge misschien haer Al-Oost genoemt hebben / dat om de kortheyt in Aelst verandert is.

In de Stadt is d'eenighste Parochie Kerck / die Maria en d'Heylige Martinus / Bisschop van Tours / ghewijdt is / die de brant meest verdelghde.

HULST, Vier Ambachten.

DE Stadt Hulst vier mijlen van Rupelmonde / is een van de oudtste van Vlaenderen / en schijnt zijn naem verkreghen te hebben van een Gewas dat Hulst of Steeck-palm genoemt wordt/ 't geen hun Wapen is; onder d'oude Geschriften vindt men dat het Kasteel van Hulst eertyts onder de Kerck Uytrecht hoorden / oock dat de Graef van Vlaenderen Hulst onder zijn beschermingh hadt/ en dat de Gravin van Vlaenderen en Henegouwe / haer (nae datse groote schade door brant geleden had) met Privilegien begifte; zy is de Hooft-Stad van Hulster Ambacht/ daer dertigh Dorpen onder zyn / waer van Hulst seven heeft: de Stadt is verscheyde-mael verbetert/ versterckt/ en tamelijck van Volck en Huysing verrijckt/ en in de tydt van Alba een Frontier-plaets geworden/ die veel ellende en vyantlijcke aenstoots geleden heeft.

AXELE, Een redelijck Stedeken/anderhalf mijl van Hulst en vier van Gent/ is maer ten deele bemuert/en niet heel sterck: in 't Jaer duysent vijf hondert ses-en-tachtigh/deed' de Graef van Leycester een tocht in Vlaenderen / om Parma van Nuys te trecken: Prins Mauritz gaf Sir Philips Sidney / Gouverneur van Vlissingen/ last/ om met twee of drie duysent man na ter Neuse te gaen/ en in Vlaenderen gekomen zijnde/verrasten hy behendiglijck Axele/ daer vier Vaendelen in lagen/sonder groote bloet-stortingh.

BOUCHOUTE, geleghen twee mijlen van Axele / is een derde van de vier Ambachten.

ASSENEDE is 't vierde / en leydt twee mijlen van Axele: 't heeft vier verscheyde Dorpen onder haer Heerlickheyt/ daer/ ghelijck als in d'andere/ om datse aen de Zee geleghen zijn / grof Sout gemaeckt wort.

Onder 't Lant van Aelst legghen oock Steenhuysen en Dorp/ en Gavre een groote Vleck met een sterck Kasteel / dat twee Prinsschappen zyn; en verscheyde Baronnye/als Liekercken/Sottegem/ en meer and're.

D'eyghen Domeyne van 't Graefschap Aelst / zijn de Steden Denremonde / Geert'sbergen/ en Borrhem/ met eenige Dorpen.

DENREMONDE, by de Latijne terra munda, na de vloet Tenera/in Duyts Deme/alsoo genoemt/om datse de mondt van de Deme is: Dese Stadt leydt van Gent / Brussel en Mechelen vijf mijlen / en ses van Antwerpen / de plaets is sterck van maecksel en gelegentheyt: zy is eertyts / tot danckbaerheydt by die van Brabandt/

LA FLANDRE IMPERIALE

Lieuez Communes d'Allemagne

Lieuez Communes de la France

PARTIE DE HAYNAVLT.

PARTIE DE BRABANT

TERRE DE WAES

TERRE DE AELST

PAYS DE AELST

GHENT

Aelst

BRUSSEL

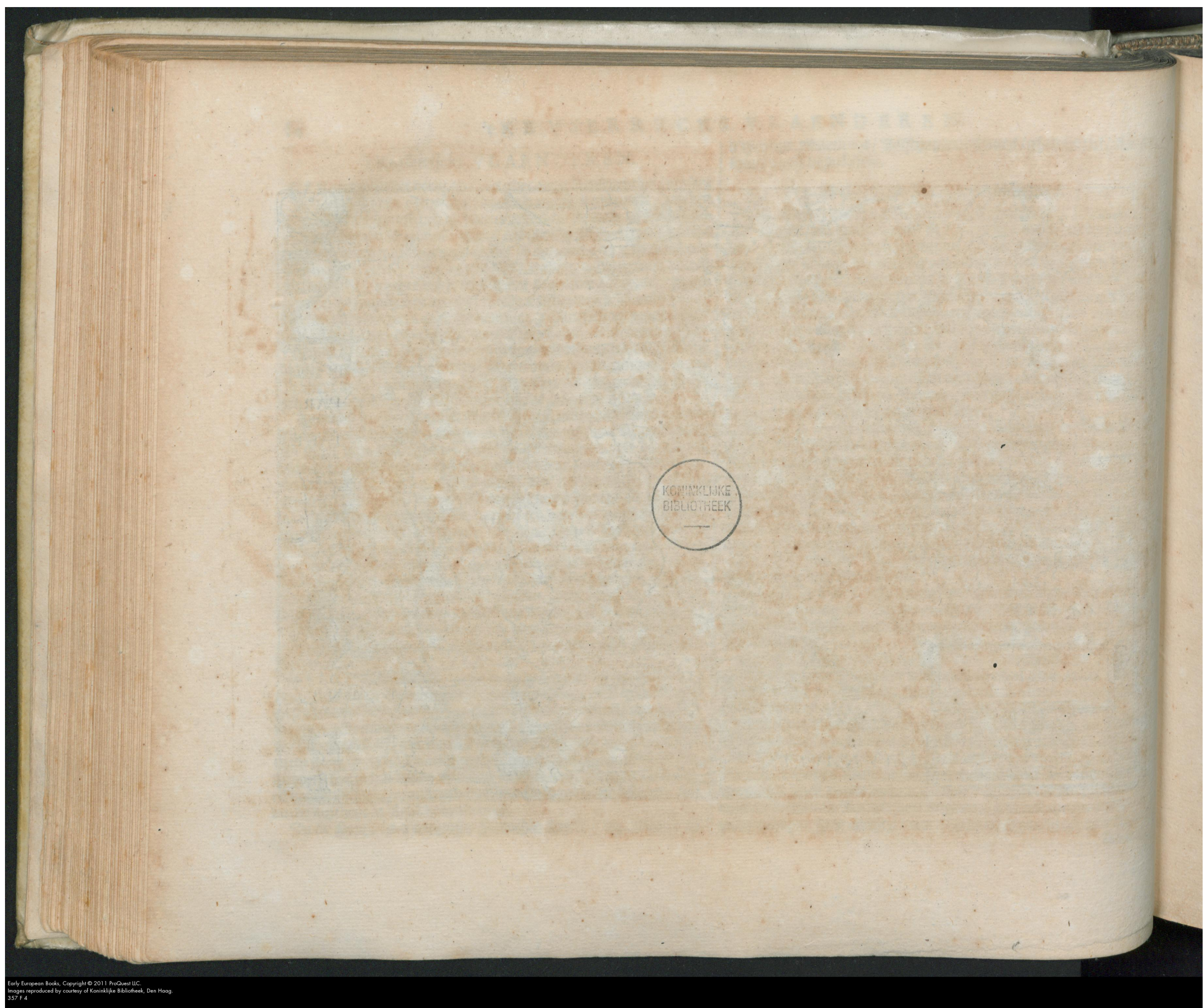
Vilvorden

MECHELEN

Geertberge

Tielt

Lessine

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

DE HONT
Lieues Com: d'Allemagne.
Ter Neuse
offe WESTER SCELDE
DE VIER AMBACHTEN
QUATRO OFFICES
autres
Axel
Hulst
HULSTER AMBACHT
BOCHOUTE
Philippine
S. Antoine
Selsaten
Moerspoie
Calve
Wachtebeke
Moerbeke
Stecken
Clinge
Kildrecht
Hulsterloo
Spinola
Groenne dyck
Saefbinger gat
Cruis Polder
Zoute lande
S. Pauwels
Assenede
Nassau
De Vier AMBACHTEN
20

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

LE COMTE D'ARTOIS
auecq le Com: de S. Paul.

LA MER OCEANE.

PARTIE DE FLANDRES:

COMTE DE GVINES

COMTE DE BOULENOIS.

Comte de S. Paul

CHASTELLENIE DE LILLE.

PARTIE DE HAYNAULT

CAMBRESIS.

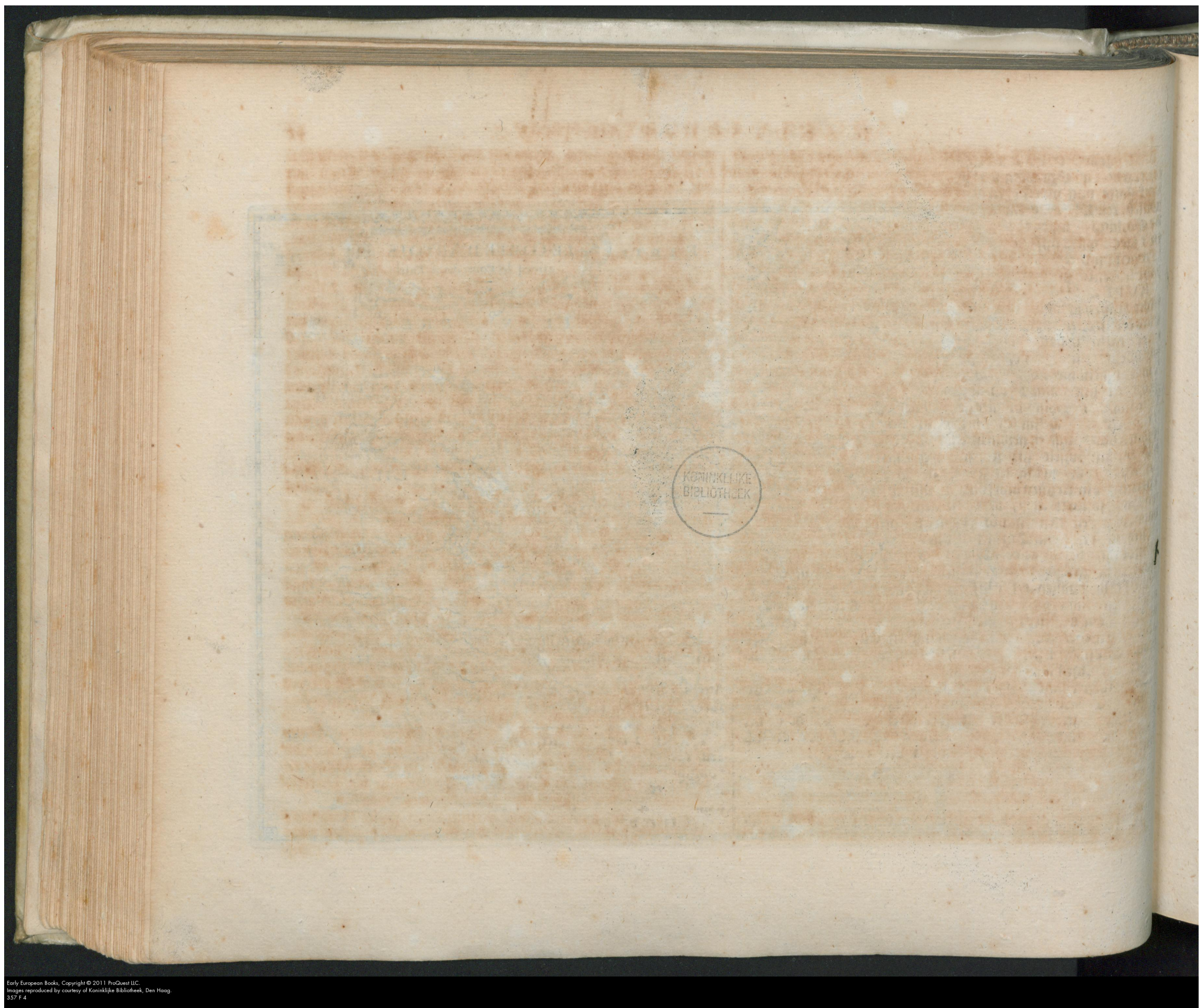
PONTHIEV.

VIMEUX

PARTIE DE LA FRANCE

Lieues Communes d'Allemagne
Lieues Com. de France

22

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

vant/ gegeven aen Diderick Graef van Vlaenderen/ als hy haer
tegens die van Grimberghen bystandt ghedaen hadt; daer worden
veel Fasteyne gemaeckt / en alle weecken / met groote toeloop van
Volck/ een Vlas-marckt gehouden. Denremonde heeft verschey=
de Oorlogs-rampen en Belegeeringhe uytgestaen; en als Parma
in 't jaer duysent vijf-hondert vijf-en-tachtigh sijn belegh voor Lil=
lo moest op-breecken / belegherde dese Stadt / die niet heel wel van
Volck versien/ gedwongen wiert sich over te geven.

RUPELMONDE, drie mijlen van Antwerpen/ op de Water=
vloet Rupel/ die daer inde Schelde loopt: heeft een out Casteel / en
was eertyts een seer vermaerde Vleck / en wiert naderhant noch
meer geacht om dat'er van 's Lants-Heeren weghen de Originale
Privilegien van 't Graef-schap Vlaenderen bewaert werden. In
't jaer duysent vier hondert twee-en-dertigh/ sat d'Heer Franck van
Borselen / ghetroude Man van Vrouw' Jacoba/ Gravinne van
Henegouwe en Hollandt/ hier gevanghen; Philips de Goede / op
't versoeck der Cabeljausche / belasten de Castelijn / dat men Heer
Franck van Borselen heymelijck sou doen onthalsen: de Casteleyn/
d'Heer van Borselen genegen zijnde/ gaf hem 't Princelijk bevel te
kennen / en vonden t'samen gerade van Borselen op te sluyten / en
't gerucht te laten gaen van sijn onthalsingh / en dat den Casteleyn
ten Hoof souw trecken/ om te vernemen hoe de Prins sich in de
doodt van Franck sou houwen: Dit gheschiet zijnde / vraeghde de
Prins hoe 't met van Borselen al gingh; Ghenadichste Heer, ant=
woorde hy/ u bevel is achtervolght, de Prins dit hoorende / suchten
swaerlijck / en seyde: helaes! wat hebt ghy gedaen? Daer op de Ca=
stelijn / te voet vallende/ sijn lijfs genade badt: Helaes! sey de Prins
de schult en is u niet, ghy hebt mijn gebodt ghevolght: Genadighste Heer
antwoorde de Casteleyn / u gebot is een weynigh uyt-gestelt: Waer o=
ver de Prins verheughde / en de gevanghene ontsloegh / sijn Huys=
vrou weder gaf / en hem vercerde met het Graef schap van Ooster=
vant / en d'orde van 't Gulde Vlies.

Behalven 't Kasteel is hier een schoon en groot Dorp / daer ge=
booren is Gerardus Marcator / een treffelijck Cosmographe. Dit
heel Keyser-rijck Vlaenderen heeft seer vruchtbaer Landt en het
brenght onder and're veel goede Krappe of Verwe voort: Nu sul=
len wy Vlaenderen verlaten / en ons na Artoys begeven.

't LANDSCHAP
ARTOYS.

Artoys begrijpt onder sijn naem 't meeste deel van 't Landt
dat Cæsar in sijn Commentarie Artrebates noemt; van d'hooft
Stadt Artrebatum/ die in 't Frans Arras, en Duyts Atrecht ghe=
heeten wordt / dat eertijdts was / en noch de Hooft-Stadt van
't Landt is: dit Landt heeft dickwils / na de loop en veranderingh
van Vranckrijck en dese Landen / sijn paelen verwisselt / vermeer=
dert / na gelegentheydt des tijdts. Ten Noorden heeft het de Wa=
ter-vloet Leye en de nieuwe Gracht. Ten Suyde d'Orlens / daer
't aen Picardyen paelt. Ten Oosten aen 't Walsch-Vlaenderen
't Landt van Cambresis: en ten Weste na Monstruel op Zee / en
aen Picardyen. 't Landt van Artoys heeft een schoone en soete
lucht / vette en vruchtbare grondt / die alderleye eedt-vruchten
voortbrenght / behalven Wijn / en dat door d'onachtsaemheyt der
Inwoonderen / en oock door dien 't soo na aen Vranckrijck paelt/
daer 't dickmaels tegens Oorloght: Hier wast seer goede Terwe /
die meenichte in and're Landen vervoert wort / als in Duytslant /
Vlaenderen Brabant/ en bysonderlijck t'Antwerpen / door dien de
Vreemdelinghen / die daer woonen / niet gheeren de Brabantsche
Rogghe eeten: In 't Landt van Artoys wort soo goeden Broot
gebacken/ dat de bylegghende Steden en Dorpen daer daghelijcks
om te Marckt komen.

Arthoys bestaet in twaelf besloten Steden / daer onder Ren=
ty begrepen / dat beter een Casteel of Slot mocht gerekent worden:
daer-en-boven acht hondert vier-en-vijftigh Dorpen / waer van
sommige door d'Oorloge verwoest en verlaten zijn.

In den bypanck en 't Lant van Artoys worden ghetelt neghen
Casselerijen/ met verscheyde Abdyen/ Conventen en Kloosters: de
voornaemste Steden des Lants zijn Atrecht/ Sint Omer / Betu=
nen/ Arien/ Baupaume/ Renty/ St. Pol/ Perne/ Lillers / Bassé
en Lens: voorts sietmen noch de verwoeste plaetse van de schoone
en stercke af-geworpen Steden Hesdin/ en Terouanne: De Stae=
ten van Artoys bestaen in vier Leden/ te weten de Prelaten/ de Ca=
pittele Kerke / d'Edeldom en Steden/ waer van Atrecht 't hooft is.

ATRECHT, is als vooren ghesept / by de Latijne ghenoemt
Atrebatum, sy is gelegen ontrent een Boogh-scheut van de Revier
Scarpe / ses mijlen van Douay/ acht van Dourlens/ vijf van Ca=
merijck/ en 14 kleyne van Amiens.

't Is een groote Stadt in twe-en verdeelt / met besondere Mue=
ren/ 't eene heet la Cité of Borght / 't ander la Ville of de Stadt: de
Borght is kleyn/ maer sterck van Schanssen en Bolwercken / en
heeft d'over-schoone Dom-Kerck van onser Vrouwe met een tref=
felijck Bibliotheecq van geschreven Godgeleerde Boecken.

In 't jaer vijf hondert een-en-dertigh wiert Sinte Vedastus /
d'eerste Bisschop van dese Kerck / door S. Remeeve ingestelt/ maer

't Bisdom van Atrecht is daer nae met dat van Kameryck ver-eenight/ en van dese twee wierdt een gemaeckt: hier door is dese stadt langh sonder Bisdomsch Hooghepdt gheweest / maer dewyl sedert die van Kameryck sich onder d' Heerschappy van Keyser Hendrick de vierde / die een afvalligh van de Roomsche Kerck was / hadden begeven/ soo heeft Urbanus de tweede/ om hun te straffen/ in't jaer duysent en vyf-en-t'negentigh Atrecht weer in zyn voorige waerdigheyt gestelt.

De Bisschop van Atrecht is Geestelyck en wereltlyck Heer van de Stadt/ stellende Wetten en Wethouwers/ Rechten en Rechters/ maer kent alleenlyck de Graef van Artoys boven hem: want hy wordt van de Graef ghenoemt/ en van de Paus in zyn Staet bevestight: Het selve Bisdom heeft Jaerlycks / nae de Jaren vruchtbaer zyn / vier/ vyf / of ses duysent Kroonen inkomen; in de Kerck van onser Vrouwe wort seer Geestelyck met groote eer-bewysing/ in een wonderlycke schat van ghesteente bewaert / seker slagh van Manna / dat de ghelyckenis van Wolle heeft / dat uyt den Hemel ghedaelt is ten tyde van Sinte Hieronimus / soo hy selve in zyn Brieven ghetuyght; dit Manna of Hemels Broodt wordt somtydts ghetoont ter tyde van groote drooghte om Regen te verwerven.

In de Stadt van Atrecht is een seer schoone Kapel op de kleyne Marckt/ alwaer een Kaers / die zy segghen dat uyt den Hemel tot haer welvaert en saligheyt gedaelt is/ met groote eer bewaert wort; maer komende tot het ander deel van de Stadt la Ville, welcke sonder twyffel soo groot en sterck van gelegentheyt / Mueren/ Vesten/ Bol-wercken/ wyde en diepe Grachten (doch sonder Water) is/ datmen haer voor onwinbaer hiel.

Binnen de Veste zyn oock breede Straten/ en een schoone groote Marckt.

Hier is d'Abdye van Sint Vedastus / die gheoordeelt wordt de ryckste van heel Nederlant te zyn; zy heeft alle Jaer over de twintigh duysent Ducaten inkomen.

Noch zyn in dese Stadt verscheyde Heerlycke Kercken / Kapelle / Gods-Huysen / en andre treffelycke Ghebouwen / seer bequaem met konstighe gheplaveyde ende besette Kelders / om in tyde van Oorloghe (ghelyck wel ghebeurt is) met haer Huys-ghesin en Huysraet haer vertreck in te nemen/ en van 't Geschut der Vyanden bevrydt te zyn.

In dese Stadt zyn veel uytsteeckende vermaerde geleerde Mannen gesprooten.

In de Stadt Atrecht zit den Provincialen Raedt / ghenoemt de Raedt-kamer van Arthoys / waer van d' appellatien in 't Parlement van Mechelen gedaen worden.

De Stadt is Volck-ryck en seer wel bewoont.

Hier zyn oock veel treffelycke Cooplnyden/ en verscheyde Ambachtslieden.

Atrecht was ten tyde van Cæsar / de Hooft-stadt van een groote Provincie : Jae oock ten tyde van Carel de Caluwe Coningh van Vranckryck / en een lange tydt daer nae de Hooft-Stadt van Vlaenderen; maer Artoys een Graefschap op zyn selve gemaeckt zynde/ soo is dese Stadt gebleven gelyck zy noch is/ de Hooft-stadt van Artoys / onder haer hebbende verscheyde Leenen en Heerlickheden.

Nae dat van oudts verscheyde aenslaghen op Atrecht mislukt waren / soo zyn die van Bourgonje met lage daer in gheraeckt/ op dees volgende wys: daer was toen ter tydt in de Stadt een Waker/ die gewoonlyck de Wacht op de Poort hiel / niet veer van de groote Marckt / en eenige Borgers hadden van langer hant middel gevonden om de Sleutels van dese Poort na te maken: daer op quam de Roomsch Coningh Maximiliaen / nae middernacht heymelyck / op het ghesangh van dese Waker voor de Poort / die door de geene die de last van de nae-gemaeckte Sleutel hadden/ gheopent was: de Bourgonsche waren in 't midden van de groote en kleyne Marckt / eer dat het de Borgers gewaer wierden / en in dese aenslagh bleef niet meer als een Backers dienst-knecht doodt / die uyt gegaen was om de dienst-maeghden (gelyck daer de gewoonte is) op te wecken om te Backen/ die de Ruyters ziende/ alarm begon te roepen/ 't geen hem zyn leven kosten.

St. OMER, heeft haer naem van een heylig man verkregen/ genaemt Audomaris/ geboren te Constans/ en Bisschop van Terwanen/ door wiens vermaerde heyligheydt Adroald / een seer ryck en Godvreesend Heer/ beweeght zynde / gaf hem 't Kasteel Sithiu/ om daer een Clooster te stichten: d' heylige Prelaet liet'er een kostelicke Kerck bouwen/ die na hem S. Omer genoemt wiert / daer hy na toe trock/ om zyn leven over te brengen; hier quamen veel deugdelicke Mannen/ onder andre Sint Bertin zyn Lantsman/ soo dat om zyn heylighe wercken/ en de naem van S. Omers suyver leven/ sulcken menigte volcks herwaerts quam/ dat 'er een gebout/ en St. Omer geheeten wiert/ tot gedachtenis van desen heyligen Bisschop die over-leed in 't Jaer onses Heeren ses hondert vyf-en-t'negentig: drie jaren daer na stierf oock d'heylige Bertinus/ die 't klooster/ nae zyn naem geheeten/ gestight hadt/ met een heerlycke Kerck / die soo rycken in-komst heeft/ dat Nederlant weynig diergelycke heeft.

S. Omer

St. Omer is een Frontier-Stadt tegens Vranckrijck / geleghen
op de Riviere Aa / vier mijlen van Arien en Ardres; 't is seer sterck
en wel betimmert / verciert met alderleye Huysen / onder welcke is
d'Abts heerlijcke Paleys.

Oock is de Stadt redelijck wel bewoont van Volck / en heeft
recht van Casselerye en ghebiedt over d'omlegghende Landen en de
Dorpen.

In 't Jaer elf hondert en seventhien / is Sint Omer by nae door
brandt bedorven geweest / en weder op-gemaeckt zijnde / geraeckten
in 't Jaer een duysent een hondert twee-en-vijftigh door de vlam
by nae half ter neer / met de Kerck van Sint Denijs / Sint Jan / en
Sint Martijn / de brandt ontstont door versuymnis uyt d' Abdy.

In 't Jaer duysent ses hondert acht-en-dertigh wiert dese stadt
by de Fransche beleghert / en door den Prince Cardinael Infant
van Spanjen / onder 't kloeck en voorsichtigh beleyt van de Graef
Piccolomini / ontset.

By Sint Omer is een seer schoone en groote Lack of Poel / die
uyt geduerigh-levende Wateren ontstaet / en zijn toeloop neemt in
de Aa of Ha.

In dese Lack of Poel legghen veel Eylandekens en Beemden /
met Gras en Boomkens / die op het Water herrewaerts en derre-
waerts blotten en sweven / en indien men een Touw aen een van
de Boomkens vast maeckt / soo kan men 't Eylandeken trecken
waer men wil; dese stucken Landts zijn soo groot / dat'er ontal-
lijcke veel Koeyen en Schapen op kunnen weyden / het geen waer
en wonderlijck is: Onder dese swevende Eylandekens onthou-
den haer menichte van Visschen / 's Somers en 's Winters / om
van de hitte en koude bevrijdt te zijn. Aen dese Lack of Poel staen
veel Huysen / onder andre een groote en uytnemende schoone Ab-
dye / ghenoemt Clerarets / van Sint Barnarts Orden / die hy selve
(soo men seyt) gesticht heeft.

ARIEN, een der Graefschappen van Artoys / by de Fran-
sche genoemt Aire / leyt aen de Leye / die 'er midden door loopt / gele-
gen omtrent de Stede Tervane / Bethune / Sint Omer / Baupau-
me / Hesdin / en andre plaetsen / is een stercke Stadt met een oudt
Casteel / dat wel waerdigh om te sien is / en voor een ingangh van
Vlaenderen gehouden wort.

HESDIN, is eertijdts van d' Hertogh van Savoyen Hes-
din-fert genoemt gheweest / daerom sullen wy eerst wat van 't ou-
de / daer 't nieuwe Hesdin uyt gesproten is / spreecken: 't oude Hes-
din-fert was geleghen op de Water-vloet Cauche / vier mijlen van
Sint Pol / en was een fraeye Stadt / met een sterck Kasteel / van
groot begrip / gebiedt en heerlickheydt / over Dorpen / Bosschen en
Landen; het was voortyts de woon-plaets der Lants-Heeren van
Vlaenderen en Artoys / maer aengesien dat dese plaets niet sterck
genoegh en was na de Vesten / en sterckten van desen tijdt / soo isze
altijdt ten roof gevallen / die in Veldt-slagen d'overhant hielden / soo
datse in de leste Oorloge dickmaels in-genomen / en weder verloren
is gheweest: en in 't Jaer duysent vijf hondert vijf-en-vijftigh isse
door den Hertogh van Savoyen / Overste Veldt-Heer van 's Key-
sers Krijgs-heyr over-weldigt en in-genomen / tot groot nadeel der
Fransche / daer onder andre Horace Hertogh van Farnese / Coningh
Hendrick van Vranckrijcks Behout-Soon / 't leven liet: na die tijt
beval de Keyser dat men de Stadt en Sterckte / daer aen legghende /
tot de gront souw af-werpen / om een nieuw Hesdin-fert te stichten /
't welck in 't Jaer daer aen gedaen wiert.

Dese plaets is wonderlijck wel geleghen op de selve Rivier Cou-
che / een kleyne mijl nader aen Vranckrijck / vier van Monstruel / en
vijf van S. Pol.

Dit nieuw Hesdin wordt noch van een ander Stroom bespoelt /
die van 't Dorp Blangis heen komt / en met Caughe vermengt / soo
dat Hesdin-fert heel sterck is / ja wordt voor de sekerste en sterckste
geacht van 't heele Landt: en aengesien het van den Landts-heer de
Privilegien / Vryheden / en and're voordeelen van 't oudt en af-ghe-
worpen Hesdin verkreghen heeft / soo is het nu een schoone en wel-
bewoonde Stadt: het heeft ten lesten de naem van Hesdin-fert la-
ten varen / en de naem van Hesdin / gelijck het noch genoemt wort /
aengenomen.

De Stadt is lustigh om aen te schouwen / tusschen / Hoven / bron-
nen en Wateren gebouwt / met seer breede Water-rijcke Grachten /
Paelwerck / halve Manen / en and're verweer-wercken.

In 't Jaer duysent ses hondert negen-en-dertigh liet de Coning
van Vranckrijck / in 't lest van Mey / onder de Maerschalck Mesle-
raye Hesdin belegeren / de Koningh hieldt hem met de Cardinael de
Richeljeu tot Abbeville / om by der handt te zijn / en op alles ordre
te stellen: was oock selfs een reys of twee in 't Leger gheweest: de
Cardinael Infant bracht alles by een wat hy kon / om 't ontset te
versoecken / en was tot dien eynde al met een groote magt tot S. Pol
gekomen: doch also hy sig te swack kende / om yets te wagen / wiert
hy van Piccolomini geassisteert / die den 29. Junij t' Atrecht quam /
doch te laet om yet uyt te rechten; ghemerckt de Stadt op den lesten
Junij / by gebreck van Bosk rupt / wiert over-gegeven.

Hier twisten Kling en Polver - Stralen
Voor Koningen en Kardinalen.

St, POL: De stadt Sint Pol leyt ontrent ses mijlen van Sint Omer / en acht van Aetrecht: zy is van oudts vereert met den Tytel van Graefschap / en behoorden aen de Vrouwe van Couteville / hoewel de Koningen van Spaenjen en Vranckrijck beyde 't recht wouden hebben van Ov'righeyt / maer in de Peys-makinge is't der voorseyde Vrouwe / door Philippus Koninck van Spaenjen weder ghegeven / maer het ghebiedt van d'Ov'righeyt heeft hy behouden / sonder achterdeel van de Rechte die de Kroon Vranckrijck aengaen.

THEROVENNE, Was eertijdts de Hooft-Stadt van de Morini / daer Cæsar in sijn Commentarien van spreeckt / en die van Ptolemeus / Tervana ghenoemt wort : zy is gheleghen aen d'oorspronck van de Rivier de Leye / die aen de Stadts Muuren loopt / drie mijlen van Sint Omer en vijf van Ardres : 't Is voormaels een stercke onwinbare plaets gheacht : niet te min wiertse van 's Keysers Krijghs-volckeren / onder d'Overste Pont de la Langh / Heer van Bugnicourt / in 't jaer duysent vijf-hondert drie-en-vijftigh / teghens de France / met langh belegh en wonderlijcke bestormingh / tot haer groot nadeel / in-genomen / want sy en verlooren niet alleen haer stercke en treffelijcke Stadt / maer oock d'Heer van Desse of Pavilliers / een dapper Hopman / die in 't stormen bleef / en veel and're Oorlogs-Helden meer : korts daer na liet de Keyser d'ingenomen Stadt verwoesten / en tot de gront af-werpen: doch daer na is de verwoeste stadt / by bespreck van Peys / weder aen de France ghegeven / met voorwaerde / datse niet meer met Vesten of Wallen souw mogen besloóten werden : 't Bisdom deser Stadt / dat van 't jaer vijf-hondert een-en-dertig geduurt hadt / wiert toen in twee-en gedeylt / 't eene heeft voor het nieuw ingestelt Bisdom van Bolonien / de France aengaende : en d'and're heeft voor twee Bisdomme / 't eene te Ypere voor de Duytsche Vlamingen / en 't ander tot St. Omer voor de Walen.

CAMERYCK, na 't schrijven van le Maire en andere / is gesticht en genoemt van Cambre Coningh der Cimbren en Tongren : en na de meyningh van Paulus Emilius en and're / soo is dit de selve Stadt die Cæsar *Samarobrina* noemt / daer veeltijts van sijn Krijgs-volck winter-legerde / en daer het Parlement en Generaelen Raedt van Gallia ghehouden wiert : hoewel eenighe willen seggen dat *Samarobrina* is de Stadt van Sint Quintijn in Vranckrijck / eertijts in 't Latijn ghenaemt *Augusta Veromanduorum*, om datse gelegen is in 't Landt van Vermandoys in Picardyen.

Dese Stadt is op ses-en-twintigh Graden ses Minuten in de lenghte / en op negen-en-veertigh Graden / vijf-en-veertigh Minuten in breedde / gelegen op de Schelde / die'er door loopt / en is seven mijlen van Valencijn.

Camerijck is schoon / groot en sterck / met een sterck Casteel dat Keyser Karel de vijfde heeft doen stichten : de timmeringh van de besondere Huysen is schoon / de Kercken Kloosters zijn heerelijck / maer in wonder en kostelijckheydt munt onse L. Vrouwe de Domkerck uyt / wiens Bisdom en gebiet seer wijt verspreyt.

De Stadt is rijck / en wel bewoont van Coop en Ambachts-lieden / die veelderhande fijn Lywaaet maecken / ja jaerlijcks boven de sestigh duysent stucken : dit Lywaet is soo fijn / dat men stucken vint twee-en-twintigh ellen langh / die in Stof niet meer als ses / seven / of acht oncen wegen.

Hier is de heerlijcke Casselerye Cambresis genaemt / welck veel Dorpen en Vlecken onder sich heeft : oock het Casteel Cambresis / ses mijlen van de Stadt / daer de leste Peys tusschen de Christen Vorsten / in 't jaer 1559. gesloóten is.

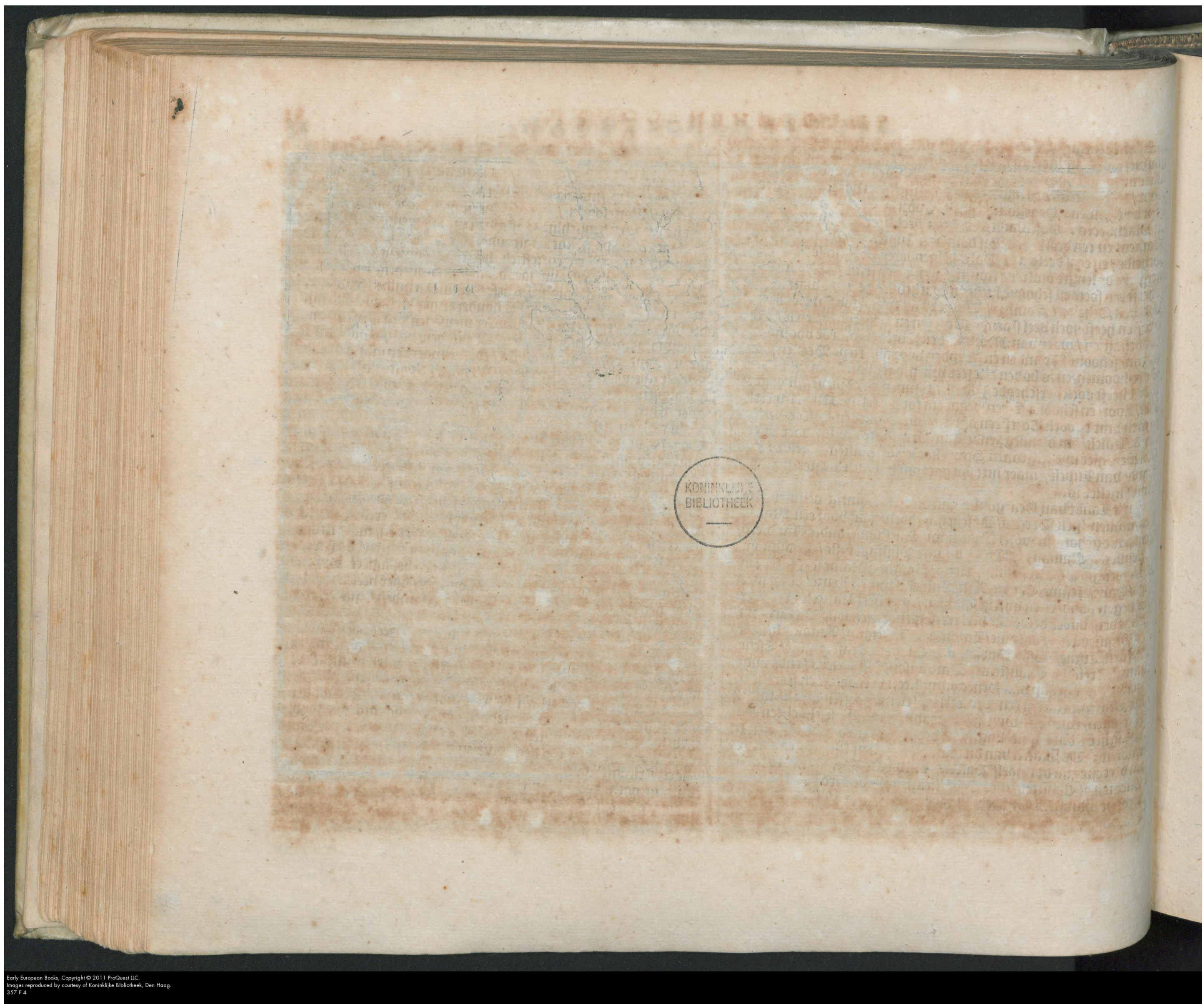
't Bisdom van Camerijck wert bevonden seer out te zijn / want d'eerste Bisschop is geweest Droginés / een deughdelijck man / die ten tijde der wenden / als Martelaers gehandelt wiert.

In 't jaer vijf-hondert vijf-en-t'negentigh was hier Sint Gangerus / de vijfde Bisschop : en onder verscheyde andre / is naderhant Petrus Aliaens / een treffelijck geleert Man / Cancelier van de Parische Kerck / Bisschop van dese Stadt verkooren / die ten leste Cardinael van Romen wiert / en veel schoone Boecken in de Godtheyt en Mathematice schreef / gesprooten uyt het Doorluchte Huys van Bergen : na hem is gekomen H. Louis van Barlemondt : Dese Bisschoppen zijn Geestelijcke en Wereltse Heeren / hebbende de tijtel van Hertoghen / en zijn Vorsten des Keyserrijcks.

't Landt-schap van HENEGOUWE.

't LAndt Henegouwe genoemt / is een groot deel van 't Landtschap (als Cæsar in sijn Commentarien verklaert) dat eertijts by d'hoogh-vermaerde Nervi beseten is / die nu / Doornick genoemt / voor haer Hooft-stadt hadden : Dit Lant-schap / soo de Kronijcke der Belgische Historien melden / heeft dickmaels zijn naem verandert / en is alder-eerst nae d' Afgod *Pan*, die d' Inwoonders aenbaden / *Pannonia* gheheeten / ende daer nae *Saltus Carbonarius*, uyt oorsaecke van Bosschagie *Carbonari* ghenoemt / ende naemaels kreegh 't de Naem van Neder Picardyen / en ten lesten

Le Comte de
HAYNAVLT
Tenu de Dieu et
du Soleil.
Lieues de Haynault
Lieues Com. d'Allemagne
PARTIE DV COM-
TE DE FLANDRES.
PART
IE
DU DVCHE
DE
BRABANT.
PARTIE DE
L'EVESCHE
DE
LIEGE
PARTIE
DE AR-
TOIS.
CAM-
BRESIS.
Tournay
Halle
Enghien
Nivelle
Mons
Condet
Valenchiennes
Bauay
Maubouge
Binch
Roels
Marchiennes
Marchienne
Bouchain
Cambray
Quesnoy
Landrecy
Chasteau en Cambresi
La Tiraße
La chapelle en Traße
Beaumont
Chimay
Thuin
Leuze
Chieure
Ath
S. Amand
Orchies
Aueßnes
Lessines
Soignies
Fontaine

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

sesten in 't Latijn Harnonia; in 't Walsch Hainut/ in 't Duyts Hene-
gouwe/soo sommige seggen / van een Trojaen Harmon ghenoemt:
maer men hout voor seker / dat de Vloet Haine / die door dit Landt
loopt / d'oorsaecks des naems is. Nu sullen wy voort de gelegent-
heyt beschrijven: Henegouwe paelt Noortwaerts aen Brabandt
en Vlaenderen: Oostwaerts aen een deel van 't Graefschap van
Namen/ en een deel van 't Bisdom van Luyck: westwaerts aen de
Schelde / en eensdeels aen Wals-Vlaenderen: 't geheele Landt be-
grijpt in de lengte omtrent twintigh mijlen en sestien in de breedte/
't heeft een soete en schoone lucht en vruchtbare gront/ 't wort van de
Vloeden Schelde / Sambre / Denre en andre kleyne Riviere bewa-
tert / en heeft oock veel staende Wateren en Fonteynen/ en lustighe
Bosschagien / waer van Mormant en Sint Amand de voornaem-
ste zijn/ schoone Beemden en Weyden voor alderleye Beesten / veel
Ooft-boomen/en is boven alle seer vruchtbaer van Kooren en Tar-
we: 't heeft oock verscheyde Plaetse/Mijnen en Groeven/van goet
Yser/Loot/ en schoone Steen/bequaem tot alderleye Metsel-werck;
ja men vint'er oock Toetsteen om 't Gout te proeven / mede veel le-
vende Kalck/ om d'omleggende Landen mede te versien: daer en bo-
ven wert hier uyt-gegraven Steen-koolen of Hoilien / ghelijck in 't
Landt van Luyck / maer niet soo goet om de reuck die stercker ende
onlieflijcker is.

In 't Landt van Henegouwe zijn vier-en-twintig besloten Ste-
den/namentlijck Bergen/ Valencijn/ (hoewel dit voor een Stad op
hem selve gehouden wort) Bouchain/ Quesnoy/Condee/Landrecy/
Avennes / Chimay / Marienborgh / Philippeville / Beaumont/
Maubeuge/Bavais/Rims/ Reus/ Soigni/ Braine le Conte/ En-
gien/Halle/Lessine/Chevre/Ath/Sint Gislijn/en Leuze: voort meer
als negen hondert en vijftig Dorpen / met veel Kasteelen en Heer-
lijckheden/ onder dewelcke veel treffelijcke en schoone Vlecken zijn/
als Piquicourt/ Fontaine/Lalaing/ Montigny/ Antoingh/ Vie/
Brifueil/Ligne/Rossa/Barlamont/Glayon/Traserzegnie/ Escho-
chume/ Trelon le Chausteau / Barbanson/ Aimeriers / ende andre
meer: 't Graefschap van Henegouwe heeft veel hooge en seer waer-
dige Staten/te weten een Prinsschap/ tien Graefschappen/ twaelf
Pair-rijen/ twee-en-twintigh Baronnye/ een Seneschael/een Op-
per-jagher / een Kamerlingh / en verscheyde heerlijcke Officien en
Ambten: De Staten van dit Landt bestaen in vijf Leden / waer
van d'eerste zijn de twaelf Pairen / de tweede Prelaten / en oock de
Collegien of Capittelen der Geest'lickheydt: de derde d'Edele: de
vierde de ordinaris Officieren / en de vijfde en laetste de Gemeynte
der Steden.

BERGEN.

TEn is met Bergen niet / gelijck men by d'oude Schrijvers bevint/ niet alleen soo genaemt/om datse op Heuvelen of Berghachtige hoogte leyt/maer oock ter eeren van veel Heylige Lichamen van treffelijcke persoonen/ die als Hermijten in dese stille Plaets geleeft hebben /en heylichlijck gestorven zijn: namentlijck S. Vaubert / Sint Bertilde / Sint Waldrude / die de Kerck en 't Capittel der Canonicken tot Bergen gesticht heeft: S. Vincent/S. Amand/ en meer andre Heylige/so om haer deugt/ Godvruchtigheyt en hooge af komst/ vermaerde mannen/ dese Heylige en gulde Eeuw heeft omtrent het Jaer onses Heeren ses hondert haer loop en tijdt ghehadt: voorwaer indien men 't leven der menschen van dier tijdt met de tegenwoordige vergelijcke/ men sal bevinden/ dat de Godtvruchtighe voor-ouders/ ter eeren Gods / tot welvaert en saligheydt der gantscher ghemeynte / de Kercken / Abdyen/ Kloosteren / Gods en Gast-huysen gesticht/ begift/ verrijckt en verciert hebben/ instellende over al bequame dienaers tot Godsdienst/daer wy hedensdaegs niet als voor ons selve sorgen.

Door de Stadt van Berghen loopt een vlietent Water Truelle/ die zijn oorspronck neemt van verscheyde Fonteyne aen het Dorp Marpen/ dese Beeck stroomt omtrent drie mijlen veer na 't Westen in de Beeck Heine; Bergen leydt van Enghien vijf myten / en van Brussel tien/zy is door konst en gelegentheyt sterck/ dewijl sy rondom in 't Water kan gheset worden / en boven dese stercke gelegentheyt heeftse niet alleenlijck swaere Mueren en Vesten/ maer is oock met drie seer wijde en diepe Grachten en een oudt Kasteel versterckt/ sy is groot en ruym / verciert met treffelijcke en besondere Huysen/ en lustige Fonteynen/ 't is een rijcke Koopstadt/ daer veel Ambachten van verscheyde Handtwerckers ghedaen worden / maer besonderlijck van Sayette te maken.

In de Stadt Bergen is den Koninghlijcken Raet/ daer d'apelle van 't gantsche Lant haer op beroepen/ uytgenomen Valencijn / en hier worden de diffinitive Sententien of End-oordeelen ghegeven/ sonder te Mechelen of elders over te brengen / en aengesien die van Henegouwe wel en rechtelijck heur Landt-rechten onderhouden/ soo wort hier goet en kort recht gedaen / en geen vonnis mach uytgegeven worden dan in tegenwoordighept van den grooten Bailjuw van Henegouwe / als des Princen Stadthouder in Borgherlijcke en Criminele saken.

Hier is oock 't edel Kapittel en ordre van de hoogh vermaerde Kanonickessen/ ghesticht en in-gestelt van Sint Waltrude / Herto-

ginne van Loraine / ten tijde als 't Hertoghdom van Loraine onder sich begreep / Henegouwe / Brabandt / Camerijck / Haspengouw / Ardenne / en voorts tot den Rhijn toe.

Wy sullen in 't kort een weynigh van dese vergaderingh spreken / op dat eenige dinghen die hier toe behooren / te duydelijcker soude verstaen worden; d' Hertoginne hadt veel kinderen by haer Ghemael Madelgaer / een Yrlandts Prins / die om zijn Heyligh leven / namaels Sint Vincent genoemt wierdt / siende dat al haer kinderen hen tot Godtvruchtigh en Heyligh leven begaven / stichten ter eeren Godts / en Sint Petrus en Paulus / een kapel met huysingh op de voorseyde Bergh / op een afgesonderde plaets / by een oude Tooren / eertijdts door Julius Cæsar ghebout / en tot ter tijdt van Hertogh Philip de Goedertieren / genoemt de Tooren van Embron / alwaer sy haer langh onthiel / en namaels geheeten wierdt Sint Waldruts Hermitage / daer nu niet meer van te zien is; daer nae heeftse dese Heylighe Vrouwe ghesticht door den Raedt van Sint Guilleyn en Sint Aubert / die daer omtrent woonden / een seer schoone kerck / nae d' ordre der voorseyde Canonickessen / om den dienst Gods te doen / en Ghetyen te lesen / welck een Edle ordre is: want daer niemandt in mach komen als Dochters van groote Heeren en treffelijcke Edellieden / welcke Vrouwe in Huysen aen de kerck woonen / en van 't Convent eerlijck voorsien worden; zy zijn voor de noen Geestelijck in 't wit gekleedt / en naer noen Werelts / moghen oock trouwe ghelijck die van d' ordre van Nivelle; zy heeft daer oock in gestelt kanonicken om 't Convents saken te beschicken / en een Abdis om het te regeeren: dit Convent heeft Sint Waldrut vereert met treffelijcke Heerschappye / en Werelts en Geestelijck recht / en met breede macht uyt haer erf-goedt soodanigh / dat dit Collegie in Henegouwe besat de Stadt Berghen / Framerie Cheni en andere plaetsen in Brabandt / Hermes / Ganistre / Heerentals / Brine / Alend / etc. Noch heeft zy daer na geschickt / dat in toekomende tijden de Vrouwe of Abdisse van dese Stede souden ghekosen worden van de kanonickesse der selver Abdye / en dat nae haer doodt erfgenaem van 't Hertoghdom van Loraine soude wesen haer Nichte S. Aye / die de gift niet alleen en bevestighde / maer voeghde noch andre van d' hare daer by / als Masires en Brine le Conte; zy stelden oock veel kapellanen in de kerck / van d' Heylige Waltrude: Naderhandt is geschiet / dat Abts waerdigheyt en macht deser plaets / die in de handt des keysers was / ghekomen is aen Graef Boudewijn van Henegouwe: sedert welcke tijdt de Grave / zijn navolgers tot aen den dagh van heden wereldtlijcke Prelaten / Voorstanders / Bewaerders / Rechters / Beschermers / en beschutters / van de voorgemelde kerck van S. Waltrude zijn / en hebben 't gebruyck en ghenìet vredelijck / houdende in hun plaetse een Abdisse als Overste van 't Convent / welcke Abdisse door macht en ter gedachtenis van soo treffelijcken insettingh / sulcken autoriteyt en voordeel heeft / dat zy noch op den dagh van heden de nieuwe aen-komende Grave van Henegouwe / selve ontfanght / en stelt in 't besit van 't Graefschap van d' Abdye en andre goederen / die hy van dese kerck te leen hout: daer tegen doen de Grave hoogelijck den Eedt / van 't onderhouden alle Privilegien / Vryheden / Costuyme en besittingh der voorseyde kercken en des Convents van S. Waltrudt / hoewel door lanckheyt van tijdt en tegenspoet / veel dingen / heerlijckheden / en goederen afgenomen en verdeelt zijn.

De Stadt van Berghen is van keyser karel de Groote / niet alleenlijck begiftight als de Hooft-Stadt van 't Graefschap van Henegouwe / maer oock besonderlijck tot lof en eer van so veel heyl'ge Manne en Vrouwe die daer geweest zijn / opgherecht tot een besonder Graefschap / en heeft langen tijdt ghehadt diversche Graven van den Bergh; maer zy de naem achter-latende / hebben eynd'lijck die van Henegouwe weer aenghenomen / die (na de Schrijvers van dat Landt) uyt het Doorluchte bloet van karel de Groote / maer van de Vrouwelijcke Stam gesprooten zijn.

VALENCHIEN, heeft nae 't oordeel van Jacobus van Guisa haer oorspronck en Naem van een kasteel dat Bruno stichten / om Bavo / der Belgen koningh / in zijn groote Stad Bavo / vijf mijlen van daer gelegen / te belegeren / Jan le Maire meynt dat haer herkomst ten tijde van Julius Cæsars overkomst in Gallia / van zijn Suster Germana / die herwaerts over getrocken was / gesprooten is: maer 't wordt voor twijffelachtigh en verciert ghehouden: de selve Guise seyt voorders / 't geen waerachtigher schijnt te zijn / hoe dat keyser Valentiaen / komende in dit Gewest / het Lant vruchtbaer / en de lucht heylsaem bevondt / waer over hy daer een tijdt langh bleef / en by het kasteel dese Stadt bouwde / en nae zijn Naem Valentiane noemde / haer gevende Privilegien / en daer-enboven keyserlijcke vrye toe-vlucht / in 't Latijn ghenaemt Asylum, niet alleen ter oorsaeck van schulden / maer oock van doodtslagen / ghelijck Romulus eertijdts hadt ghedaen / om Romen van Volck te vermenighvuldigen / welcke saecke by lanckheydt van tijdt ghematight / gemiddelt / en bernepen worden / met Wetten en Statuten / welcke Privilegien en Vryheden door 't meeste deel des Lants verbreyt zijnde / noch teghenwoordigh heeten / Banliene of Bandinglen / maer worden aldus gematigt / dat indien yemant grofflijck schuldt gemaeckt / of een leelijcke doodtslagh gedaen hadt / soo

worden

worden hy ghestraft / en eertijdts plachtmen met het gheweer in de
handt / op de placts / handt tegen handt vechtende / te wijsen of den
doodtslagh behoorlijck of onbehoorlijck was geschiedt ; Dese ghe-
woonte heeft geduert totter tijdt toe van Philips de Goedertieren /
Hertogh van Bourgondien / diese te niet gedaen heeft / als wesende
tegens de Christelijcke Religie : Om weder te komen tot de Naem
van dese Stadt / men vindt dat Sigibert in zijn Kronijck die naemt
Valentia, verhalende dat Keyser Karel de Groote daer in 't Jaer se-
ven hondert een-en-t'seventigh een Concilie ghehouden heeft / dese
Stadt is gelegen tot vijf graden en tien minuten breede / in een lusti-
ge dellinge op de Schelde / die 'er door loopt / gelijck oock van bin-
nen aen de zijde van de Cardon Poort / het Rivierken Rouelle / en
brengen beyde soo overvloedigh Water by / datse verscheyde stercke
en schoone Eylandekens maeckten : oock loopen zy by-kans door
alle Straten onder de Huysen / tot gerief van een yegelijck / en ghe-
meyne versterckingh der Stadt / die men op d' eene zijde meest in 't
Water kan zetten : zy heeft op d' andre zijde d' hooghte als Bergs-
kens / en de Grachten seer wijdt / met stercke Bolwercken en Ve-
sten / soo datse niet wel souw konnen belegert worden als met twee
Legers en groote moeyten ; oock wortse schier onwinn'lijck gehou-
den voor een vreemdt en uytlandts Vyandt / gelijck menighmael de
Vyanden in hun Belegeringh zijn gewaer geworden / men siet hier
noch tusschen de Doornicksche en Douaysche Poort / 't over-blijfsel
van het oudt vervallen Kasteel / gelijck Toornen besloten tusschen
de Schelde / en Bolwercken binnen de Stadt : Valenchien is gele-
gen van Bergen en Rijssel even veer / te weten seven mijlen / 't is een
groote en schoone Stadt met veel heerlijcke en kostelijcke Huysen /
waer onder veel gesien worden van oudt maecksel / en oock een be-
sonder voor d' Artillerye ; haer voornaemste Kerck is van de Gra-
vinne Richilde / gesticht / de Maget Maria gewijdt / en van d' In-
woonders Nostre Dame le grande ghenoemt / dit werck heeft niet van
de Nieuwe Bouw-kunst / maer is op d' oude wijse heel kostelijck
gebouwt / in 't welcke veel schoone Pylers zijn / ten deele van Mar-
mer / en ten deele van Portyrsteen / die in een drie dubbelde ordening
onderscheyde worden / en wonderlijcke Booghe maecken / en boven
en beneden groote ruymte aen de wandelaers geven / 't welck aen-
ghenaem en vermaeckelijck t'aenschouwen is / principalick voor de
liefhebbers van de Bouw-kunst.

De tweede Hooft-Kerck is aen d' Heyl'ge Johannes ghewijdt /
een werck veel nieuwer als de voorgaende / welcke eertijdt door on-
geluck verbrandt is / van Pipinis / Vader van Karel de Groote / ge-
sticht : of als andre seggen / van Theodorus Koning van Vranck-
rijck : Daer zijn noch and're Kercken / en drie Kloosters der bid-
dende Orden / en in dese groote ende schoone Kerck van d' Heyl'ghe
Franciscus / die met d' heerlijcke Graven van eenige Vorsten van
Henegouwe en Valencijn / en met geleerde Graf-schriften verciert
is ; De Dominicanen verthoonen oock de Graf-ste'e van Johan-
nes van Alenne / de Neef van Balduinis Keyser van Constanti-
nopelen : daer zijn oock noch andre Kloosters / Gast-huysen ende
Godsdienstighe plaetsen : daer is oock een Collegie daer van veel
geleerde Mannen de jonckheydt / in Griecks en Latijn onderwe-
sen wordt : Noch is 'er een Huys voor d' arme Kinders / die van
Meesters en Meesterse in verscheyde Ambachten en goede zeden
onderwesen worden : aen d' eene zijde van de Stadt / nae de Schel-
de / is een oudt groot Hof / 't welcke eertijdts 's Graven Hof ghe-
noemt wierdt / daer de Graven van Henegouwe en d' Heeren van
Valencijn / om d' aengename lucht / dickmaels haer onthielden : dit
Hof is gebouwt of op-gemaeckt by Graef Balduinus / die / om dat
hy veel Ghebouwe stichten / de by-naem van Bouwer verkreegh :
als 't gene dat dit Palays in zijn omkringh besloten heeft / is de
Parochie van d' Heyl'ge Joannes onderworpen / die onder 't ghe-
biedt van Henegouwe wordt gherekent / welcke Heerschappy sich
oock over dit deel van de Schelde / dat aen 't Hof spoelt / en over de
tien Bruggen / die over de Schelde leggen / uyt-breyt : op dese brug-
ge staen eenige schoone bequame Huysen / die ten meestendeel van
de Huys-ghenooten van dit Hof / en andre voorname dienaers van
Henegouwe bewoont worden / daer is niemandt dan de Vorsten
van Henegouwen en Valenchiene / die van de Borgherlijcke schat-
tingh en Tolle vry zijn.

De selve Voor-rechten zijn oock gegheven aen de ses Pairen of
Ghenooten van de Stadt / ende oock aen de twaelf Pairen van
het Graefschap / en de Ridders van 't Gulde Vlies : Noch munt
onder veel heerlijcke Ghebouwen uyt het Hof / dat ghemeenelijck
de Halle ghenoemt wordt / dat op de Marckt gesticht is / wiens
Gevel van ghehouwen Steen op-gehaelt en met veel Vensters en
groote Deuren verciert is / daer beneffens vertoont / van een hane
gemaeckt / S. Pieters Kerck : ter andre zijde het uytnement schoon
Uur-werck : 't welck niet alleen de uuren te kennen geeft / maer de
loop van de Maen / en alle de Planeten / de maenden en tijden des
jaers / by dit Uurwerck is de Korenmarct / groot en ruym daer men
voor 't quaet weder schuylt / boven wort de Wol verkocht / achter is
de Schermschool / die tot die verkoping der Laken geschickt is : hier
zijn oock de Kamers voor d' Ov'righeyt van de Stadt / die groot en
ruym zijn / en oock een gemeen gevangen-Huys / so dat dit gebouw

van

van bequame groothept zijnde / de Stadt groote dienste doet ; 't is eerstelijck door Willem de Goede/ Grave van Henegouw/ Hollant en Zeelant/etc. gesticht : Dit heerlijck en overtreffelijck Gebouw is echter maer de schaduwe van de treffelijcke Borgherlijcke bestieringh/ die in Civiel en Crimineel en in alle andre dingen goede ordeningh houden.

Te Valenchien is onder andre Heeren geboren Keyser Hendrick de sevende van die naem / die oock Graef of Hertogh van Lutzenburgh was / gelijck oock Maria d'eenighe Dochter van Karel de Stoute/ Hertogh van Bourgondien/ hoewel eenige seggen/ dat zy te Brussel geboren is; men vint hier veel Gilden en vergaderinghe van Ambachtslieden/ die groot van getal en rijck van midd'le zijn: Dese Stadt streckt haer Heerschappy over d'omleggende Landen onder den Tijtel van Ambachten/ wijt en breet/ en heeft treffelijcke Handt-vesten/en onder andre de Stapel van de Fransche Wijn/ een seer oudt Recht/ en in veel dingen nut voor de Ghemeente / die oock eertijts Goude en Silvere Munten/met haer Tijtel en Wapen gemunt / geslagen heeft; dit Gelt wierdt moederlijck munt genoemt : Dese heerschappy staet in drie Staten/ in Prelaten/Edelen en Overigheydt.

Valencijn/ de tweede Hooft-stadt in Henegouwe / is soodanigh/ dat men met sekere Sluysen / daer toe ghemaeckt / van binnen / de Velden buyten aen d'een zijde onder Water setten kan/en aen d'ander is Gheberghte / 't welck de Stadt beschermt : Waer op die van Valencijn steunende/hebben in 't Jaer duysent vijf hondert ses-en-sestigh 't Guarnisoen gheweygert in te nemen/ 't welck de Regente hun belast had by hare Brieven/ t' ontfangen ; te weten vijf Vaendelen Voetknechten en vier Compagnien Paerden / dewelcke de Heere van Noircarmes/ haren Gouverneur/die Stadhouder was/ in plaets van den Marquiz van Bergen / Gouverneur van Henegouwe/ in-gebracht soud' hebben : 't welck de Regente dede om aldaer de exercitie der Religie te beletten/en den wille des Konings te volbrengen / in het faict van d' Inquisitie en Placaten; en alsoo die van Valencijn sulcks weygerden / soo is haer den twintigste October te Quesnoy by Noircarmes aen-geboden / dat sy souden buyten de Stadt predicken / en alsoo het Guarnisoen ontgaen / het welcke van haer / met advijs van de Predicanten en Consistorie / wierdt aenghenomen / daer toe hy soude tot Valencijn komen om het selve te ratificeren / en de plaets t' ordonneeren : Maer alsoo het hem alrede berouwen was / is hy / vergeselschapt met veel volcks / in een van de Stads-Poorten gekomen/ vraghende na de Heeren / en nae die van de Consistorie/ en alsoo die niet terstondt by de hant waren/ nam hy oorsaeck tegens haer / en de Stadt dreyghende : Hier op expediceerde de Regente andre Brieven den een-en-twintighste November/ ghebiedende haer/ Krijgsvolck in te nemen/ met groote beschuldinge en dreygementen : op het ontseggen van 't welcke/ zijn sy den vier-en-twintigste December voor Rebellen van den Koningh en d'omlegghende Steden uyt-gheroepen / en d' Heer van Noircarmes heeft een Leger daer voor ghebracht. Te vooren/ in het begin van November/waren zy benaeuwt/en bykans besloten:nochtans die van binnen/ sonder Guarnisoen / hebben haer vromelijck/ als Krijgslieden geweert/ dickwils uytvallende/het Koorn alomme inhalende/de plaetsen die haer hinderlijck waren/rontom af brandende/en haren Vyant grooten af-breuck doende / hoopende eenig ontset te kryghen. Die van West-Vlaenderen vergaderden een deel Krijgsvolck/ om die haer ter hulpe toe te senden/daer die van Doornick oock haer macht by voegden ; dan alsoo het meest nieuw onervaren Krijgsvolck was/hebben zy weynigh uytgerecht/ maer zijn van den Heer van Rassegem van d'eene zijde / en van Noircarmes (die met tien Vaendelen en etlijcke troupen te Paerde bestemt was) van d'ander zijde besprongen/ verslagen en verstropt geweest / daer ettelijcke honderden (tusschen Waterlo en Lanoy) doodt bleven: Maer die van Valencijn volherdende in haer defensie/ en Noircarmes af breuck doende / meer en meer benaeut werden / en met twintigh stucken Geschuts beschoten/ met dewelcke Bressche gemaeckt zijnde/ om de Stadt te bestormen / en dat zy geen ontset te verwachten hadden/soo hebben die van Valencijn haer den vier-en-twintigste Meert / vijfthien hondert seven-en-veertigh / overgegeben aen den voorseyden Noircarmes/in 's Konings genade/met veel schoone en mondelinghe toe-segginghe/ die qualijck ghehouden werden: want als Noircarmes in de Stadt quam/ heeft hy de Poorten beset/de principaelste en rijckste gevangen ghenomen/ als der Stadts Overste Michiel Herlin/ den Vader en Soon/ die hy met veel andre dede onthalsen/ de twee Predikanten/ namentlijck Guido de Bres een Fransman/en Peregrin de la Grange/ die hy dede hanghen/ nevens meer andre / hier door hebben alle d'andre Steden (daer door verschrickt zijnde) haer onder devotie van de Regente begeven: ondertusschen bleef de Stadt Valencyn langen tydt met Soldaten beset/ dewelcke groote moetwille bedreven/ en ten lesten / door gebreck van betalinghe/ muytinerende/ namen haren Oversten Grave van Lodron/nevens hun Capiteynen gevanghen in 't Jaer duysent vyf hondert t' seventigh/ edoch wederom ghestilt / en voldoeningh ontfangen hebbende/wierden t' Antwerpen ontboden/alwaer de voornaemste Belhamels/ tot vier-en-veertigh/ in 't getal/voor 't Casteel

gehan-

Le DVCHE DE LVTZENBOVRG.

PARTIE DE LA FRANCE.

PARTIE DE BAR ROIS

LORRAINE.

PARTIE DE L'EVESCHE DE LIEGE

PARTIE DE TREVES

DVCHE DE LIMBOVRG

Eifel

BOVILLON

CHINI

Lutzenburg

Lieues Communes d'Allemagne

1 2 3 4 5

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

gehangen en onthalst wierden; d'andre zijn 't Geweer af-genomen en na verdienste gestraft. In 't Jaer duysent vijf hondert twee-en- t'seventigh in May/ als Graef Lodewijck Bergen in Henegouwe in-genomen hadde/ is la Noue en de Heer van Famars binnen Va- lencijn gekomen/ doch alsoo sy van hun krijghs-volck niet by tijdts gesecondeert wierden / hebben zy de plaetse wederom moeten verla- ten: Daer nae dede den Hertogh van Alba het Casteel met Span- jaerden en de Stadt met Hoogduytse volckeren sterck besetten. In 't Jaer duysent vijf hondert ses-en-t'seventigh/ den twaelfden No- vember /heeft den Grave van Kerneborgh / Stadt-houder van den Grave Lalaingh in Henegouwe / Valencijn bemeestert / 't Duyt- sche Guarnisoen uyt-gejaegt/ en met hulpe van de Borghers 't Ca- steel (waer in hondert en veertigh Spanjaerden lagen) beleghert/ 't welcke sich mede met accoordt over-gaf. In 't Jaer duysent vijf hondert acht-en-t'seventigh / alsoo eenighe beroerten in de Stadt Valencijn ghereesen waren / heeft den Ertz-Hertogh en de Staten derwaerts ghesonden den Heer van Harchies/ om aldaer alles we- derom in ruste te brengen; maer in de Stadt gekomen zijnde/begost de Borgery haer te deylen / houdende een gedeelte het met den ghe- seyden Heer/ en d'andre met de Magistraet / en waren wel acht da- gen langh in Wapen / niet sonder vreese van groote bloetstortinge: eyndelijcken wierde aldaer gesonden Richardot/dewelcke alles we- derom in stilte bracht / maer die van Valencijn zijn naemaels met den Coning gereconcilieert/gelijck d'andre Walsche Provintien.

't LANDSCHAP LUTZENBURGH.

't HErtoghdom van Lutzenburgh heeft de naem van de voor- naemste Stadt des Lands/geheeten Lutzenburg/dat noort- waerts paelt aen 't Landt van Luyck en Namen/ zuydwaerts aen Lorayne/ Oostwaerts aen d' Moesel en 't Bisdom van Trier/ en Westwaerts eensdeels aen de Mase en eensdeels aen 't bosch van Ardenne: 't is een bergh en bosch-achtigh Landt / begrijpende het meeste deel van 't Ardennes bosch / daer 't Landt in twee-en wordt gedeylt: 't een is genoemt Famenne / dat seer vruchtbaer van Ter- we/Kooren en andre Gewassen is: 't heeft oock sommige Mijnen/ en veelderhande schoone Steen/ en brenght oock wat Wijns voort: 't ander is geheeten Ardenne/ meestendeel onvruchtbaer /soo dat'er niet en wast als weynigh Rogghe/ en ander pluck-Graen: maer daer tegens is 't van de natuer versien met meenighderleye Wildt- braedt/ meer als andre plaetse/te weten van Herten/ Hinden/ wilde Bocken en Geyten/Hasen en Konynen/ daer-en-boven zijnder oock Faisanten / ende veel ongheimeene Voghelen / en besonderlijck van een soort genaemt Caurettes/ by-na Quackelen ghelijck/ maer van verscheyde Verwen / met roode oogen en voeten: oock wilde Hoen- deren diese Limoges noemen/ soo groot als Calkoensche Henne/ en noch andre aert/ geheeten Bruyers / die in 't wilde haer Eyeren leg- gen en uyt-broeden/ maer alsoo 't meeste deel van dit Landt op de Grense van Vranckrijck leyt / so is 't door d'Oorloge deerlijck ver- woest en bedorven.

Door dit Landt loopen veel Stroomen en Water-vloeden/onder and're de Moesel: 't Hertogdom begrijpt omtrent t'seventig mylen in 't ronde/ hebbende twintig bemuerde Steden/ te weten d' Hooft- stadt Luxenburgh/ Arlon/ Rodemarck/ Theonville/ Gravemakre/ Coningmakre/ Dickrich/ Viertou/ Esterverck/ Viandalen/ Dan- villers/ Marail/ la Rocke en Ardenne/ Durby/ St. Vit/ Marche en Salme/ en andre sonder Mueren/ die door d' Oorlog of door Peys- making afgebroken zijn/ als Jvois/ Chini/ en la Ferte/ daer-en-bo- ven zijn hier oock veel oude vermaerde en stercke Slooten en Ka- steelen/ als Stedekens.

Oock zijn in dit Landt seven Graefschappen / veel Baronnye/ ontellycke heerlijckheden/ en duysent een hondert negen-en-t'seven- tigh Dorpen: De Staten van 't Landt bestaet in drie Leden/ te we- ten/ Prelaten/ Edelen en Steden.

De Stadt LUTZENBURGH.

LUtzenburgh/ d' Hooft-stadt van dit Landt / geeft het gantsch Hertoghdom de naem / maer dat die van de Rivier in 't Latijn Alisuntia of Elza genoemt / die haer loop tusschen de hoogh en la- ghe te deelen/ te weten 't Berghachtig en Valleyigh verspreydt / is niet al te bescheydelijck: Guicciardijn ghelooft dat de naem spruyt van 't Latijn Lucisbargum, alsoo klaerlijck blijckt / dat dit Volck in ouden tijdt seer genegen was tot Afgoderye / door 't geheele Landt in de voornaemste Steden / daer tekenen van gesien worden / die de naem hebben gehadt van haer Afgoden/ of na Planeten/en dat al- soo Lucisbargum soo veel te segghen is / als de Stadt of Burght des lichts / te weten: der Son / die de Vader des lichts is / en Overste hooft van alle d'andre Planeten/ Ardon een andre Stad in 't landt/ selve gelijck hier naer sal verklaert worden / beteeckent in 't Latijn Ara Lunæ, dat is den Autaer der Maen/ op de welcke/ in den Tem- pel sacrificie wiert ghedaen / dat Maen of Godinne Diane / welck toondt dat de Stadt d'Afgodt Jupiter toe ge-eyghent was / die de Latijnsche Poëten oock Jovis genoemt hebben: Mars in Famen- ne/ behout noch zijn oude naem: want de plaets was d' Afgodt der

Oorloge/ Mars genoemt/ toe-geeygent, Marcur/ tusschen 't Kasteel Soy en Bastaigne/ een fraey Dorp/ houdt zijn naem van Mercurius/ die daer als Godt ge-eert wiert: hier zijn noch in 't Lant verscheyde andre plaetse/ die haer oude naem (maer wat verandert) behouden van d' Afgoden of Planeten: En om dat te bevestighen/ Theonville de seer treffelijcke Stadt van dit Lant/ heeft een Grieksche naem / en betekent de Stadt van alle Goden / ghelijck als Pantheon te Romen een vermaerde Tempel schijnt ghewijdt te zijn/ (soo d' Historie-schrijver Dion verhaelt) ter eeren van alle Goden / zy staet noch op den dagh van heden / en wordt nu genoemt Santa Maria Rotunda, om dat zy in 't rondt ghebout is.

De Stadt van Lutzenburgh is seer wel geleghen/ groot sterck en redelijck wel betimmert/ hoewel de Burghers/ overmits d' Oorloge/ daer veel armoede uyt gesprooten is/ haer niet seer benaerstigde tot bouwinge/ maer lieten 't meer en meer vervallen.

De Hooft-Kerck deser Stadt is nae Sint Nicolaes ghenoemt / daer-en-boven isser een treffelijck Klooster (welck soo men seydt/ en als de geschriften in de Muer getuygen) een van d' eerste van Sint Franciscus orden/ is gesticht ten tijde van zijn leven/ welcken heylighe Man gheboren was te Assise in Ombrien / dat aen Toscanen paelt: In de Kerck van dit Klooster leydt begraven Johan van Lutzenburgh/ Koning van Bohemen/ Soon van Keyser Hendrick de sevenste/ en Keyser Karel de vierdens Vader / welcke Johan in d' Oorlogh met den Coning van Vranckrijck/ teghens d' Engelsche in 't Jaer duysent drie hondert acht-en-veertigh/ verslagen wierdt.

In dese Stadt sit den Raedt van 't gantsche Landt/ en bestaet in een President met zijn Raedts-heeren en andre Officieren; hier wort in Duyts en Frans ghepleyt na de Stede en plaetse des Hertoghdoms/ daer de gedinghe van daen komen: want hier zijn veel Steden/ als Lutzenburgh/ Arlon/ Roodemerck / Theonville/ en meer andre daer men Duyts spreeckt/ en andre/ als Ivois/ Mommedy/ Marveil/ en Danvilliers/ daer men 't Frans ghebruyckt / daerom moeten de Wethouwers en heur Dienaers beyde dese Talen kunnen: Desen Raedt heeft d' appellatie te Mechelen / daer de schrifture in Duyts gemaeckt/ in 't Frans ghetrouwelijck over-geset worden: Dese Stadt heeft langh een Graefschap geweest/ maer is naemaels/ soo Munsterus seydt / door Wencelijn/ Koning van Romen en Bohemen/ een Hertoghdom ghewo rden / hoewel de Historien van Belgi segghen / ten tijde van Karel de Vierde in het Jaer duysent drie hondert ses-en-veertigh; en wederom zijn andre van ghevoelen door Keyser Hendrick de sevenste/ Heer van Lutzenburgh / daer Guicciardijn me'e hiel: want dese Vorst / wesende de eerste Keyser van desen Huyse/ soo dat wel geloofl ijck is/ dat hy eerst de Stadt met dese waerdigheydt verheerlijckt heeft / Lutsenburgh / gelijck geseyt is / heeft in oude tijde veel tegenspoets gheleden / als wesende een spiegel van Oorloghs-veranderingh/ maer de ael-oude ongelucken nalatende / wort bevonden datse naderhandt in 't Jaer duysent vijf hondert twee-en-veertigh van de France/ onder d' Hertogh van Orleans/ ingenomen en gheplondert is/ en wert 't jaer daer aen weer gewonnen / en van de selve France berooft.

Beschrijvinge van het Bisdom LUYCK.

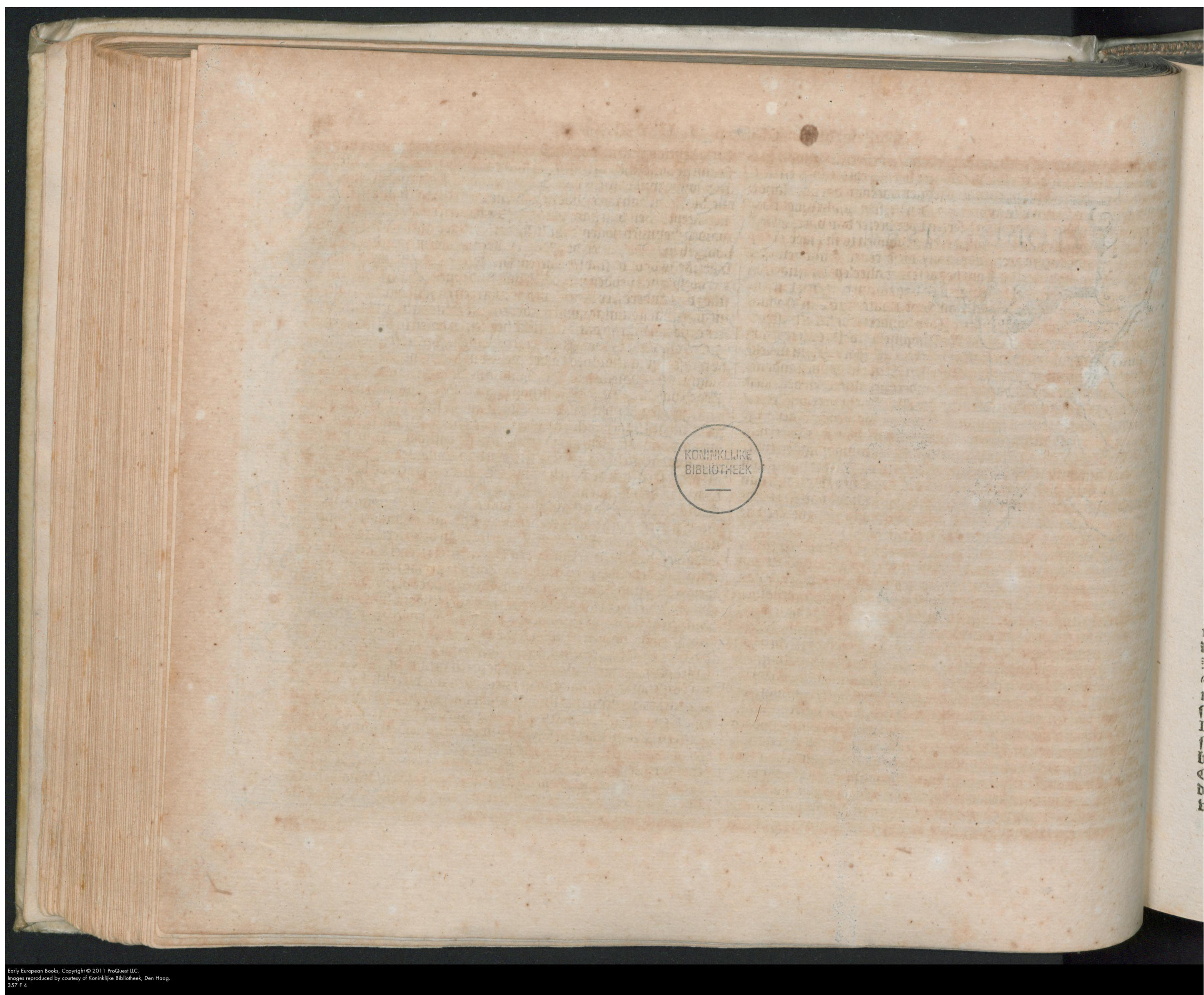
HEt Bisdom van Luyck heeft den naem van de voornaemste Stadt / alsoo genoemt (gelijck getuyght Hubertus Thomas/ een Luyckenaer) van een Roomsche Legioen ofte Regiment aldaer verslagen. De Inwoonders noemen 't Liege/ als of sy wilden seggen Legio. Andere zijn van opinie datse alsoo soude heeten naer een Rivierken Legia / 't welck ontspringhende omtrent 't Dorp Ainsy/ drie mijlen van daer/ binnen de Stadt in de Mase valt.

Dit landt gemeynlijck genoemt/ l'Evesché de Liege, paelt Noordtwaerts en West-waerts aen Brabant/ Oostwaerts eensdeels aen de Mase/ eensdeels aen 't Hertogdom Limburgh / en in 't Zuyden aen 't Hertoghdom Lutzenburg / en 't Graefschap Namen: het is langh een-en-dertigh Luycker mijlen/ breedt vijfthien.

Het heeft een goede ende getemperde Lucht / het landt is seer genoechlijck ende vruchtbaer/ hebbende alles in overvloedt/ insonderheyt na 't Noorden/ aldernaest aen Brabant/ daer 't seer rijck is van koorn/ en allerley ander gewas/ het draegt oock Wijn: naer 't Zuyden/ daer 't grenst aen Lutzenburgh en Vranckrijck / is 't onvruchtbaerder ende rouwer van gebergten/ oock van Bosschen seer Wild/ en verbaerlijck; waermen de principale overblijfselen vint van het Ardenner Bosch / 't welck Cæsar schrijft te zijn het grootste van geheel Vranckrijck. Dit is soo veel de uytwendige gedaente belangt/ in 't binnenste van 't Aertrijk is 't begaeft met vele Mijnen van Yser en Loot/ oock van 't beste Gout/ doch wat schaers. In 't geberghte zijn steen-kuylen/ uyt welcke schoone witte Marmor ende Albaster van allerhande couleuren gegraven wordt. Daer-en-boven zijnder veel kuylen en Mijnen /seer diep onder de aerde / daer met wonderlijcken arbeyt en perijckel der arbeyders/ tot onder den gront van de Mase/ die hen boven 't hooft loopt / gegraven worden de steenkolen om vyer te maecken/ die door de Nederlanden vervoert worden/ bedraghende de weerde daer van Jaerlijcx meer als hondert duysent Ducaten. Desen steen noemtmen ghemeynlijck Charbon de Liege,

Luyc-

DIŒCESIS
LEODIENSIS
ACCURATA TABULA.
Namur
censis
Comitatus
Pars.
BRABANTIÆ PARS.
Luyckſche
Kempen
Heyde
HASPENGOW.
HASBANIA.
Liege
Tongeren
Diest
Halen
Leeuwe
Landen
S. Truyen
Herck
Haſſelt
Peer
Hamont
Weert
Dondersſlach
Palus
Maestricht
LIMBURGENSIS DUCATUS PARS.
Milliaria Germanica Com:
Tienen
Borchloen
Bilsen
Hoey
Dalem
Maseyck
Broy
Stevens Weert
24

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Luycker kolen/die ontfonckt en van 't vuyr/ ontsteecken zijnde/ ge-
ven een seer krachtige hitte/die met water vermeerdert wort/ en met
Olye vermindert. De Luyckenaers seggen daerom/ dat haer landt
van drie dingen boven alle andere Landen versien is/als broodt be-
ter dan Broot/Yser harder dan Yser/en vyer heeter dan vyer. Men
zeyt dat 't gebruyck van dese kolen eerst gevonden is in't jaer 1189/
van een vreemdelingh en reysende man / diese eenen Smit gewesen
heeft. Daer-en-boven is dit Lant begaeft met allerley Beestiael/ en
gedierten/de bosschen vol wiltbraets en vogelvancx. Men wil seg-
gen dat dese contreye eerstmaels van Sint Maternus van Padua/
eerste Bisschop van Tongren/in 't Jaer hondert/ tot het Christelic-
ke geloove gekomen is: want de Bisschoplijcke stoel die nu te Luyk
is / placht te Tongren te wesen/tot omtrent het Jaer 498/in welcke
tijt/als de Hunnen onder haren Oversten Attila in Duytslandt ge-
vallen waren/ en dese stadt met veele andere geruineert en verwoest
hadden/ is de selve van St. Servaes na Maestricht getransfereert/
al waer hy bleef tot de tijden van S. Huybert/die dien in't jaer 713.
te Luyk stelde/aldaer hy tegenwoordig noch is. Van S. Maternus
af/eerste Bisschop van Luyck/ tot op onsen tegenwoordighen tijdt/
worden t'negentig Bisschoppen getelt. En is de Prelaet van Luyk
niet alleen Bisschop/ maer oock een Vorst des Rijcx / Hertogh van
Bouillion/Marck-grave van Franchimont/ Grave van Los ende
Hisbania. De oude inwoonderen deses Bisdoms zyn gheweest de
Eburones/Tungri/Centrones en Ceresij.

Het begrijpt nu ter tijdt in sich een groot deel van oudt Lothrin-
gen/te weten: het Hertogdom van Bouillion/ het Marquisaet van
Franchimont/ het Graefschap Hasbanie/of Haspengow/ ende van
Los/ met noch veele Baronnyen/ soo dat in dit Bisdom / behalven
Maestricht (waer van de helft onder't Hertogdom Brabant staet)
24. bemuyrde steden gevonden worden/en 1700. Dorpen met klock-
toorens/veel Abdyen ende heerlijckheden / de namen der steden zijn
dese; Luyck/Bouillon/Franchimon/Loots/Borckworm/Tongren/
Hoey/ Hasselt/ Dinant/ Maseyck/ Stochem/ Bilsen/ S. Truyen/
Tuyn/ Viset / Varem/ Beringhen/ Herck/Bree/Per/Hamont/Si-
ney/Fosse/en Covines. De Hooftstadt Luyck/wordt van de Latini-
sten Leodium, van sommige Augusta Eburonum, en van de inwoonders
Liege genoemt/ van de Nederlanders Luyck/ en van de Hoogduyt-
schen Luttich. Het is een seer oude stadt/en na het segghen van Hu-
bertus Thomas Leodius / is sy van de grootmoedighe Ambiorix/
Coning der Eburonen gebout/door wiens beleyt de Inwoonders/
door list bespronghen en ombrachten Cottam en Sabinum/ gantsch
vernielende een Roomsch regiment en vijf Compagnien / ghelijck

Cæsar wijtloopigh in 't vijf de boeck zijnder Commentarien van de
Fransche oorloghen verhaelt. Andere schrijven dat het een nieuwe
stadt soude zijn/ gesticht van S. Huybert van Aquitanien ; maer de
overblijffselen van hare oude vervallene Vesten/ende andre heerlijcke
merckteyckenen van hare outheyt / die buyten ende binnen ghesien
worden/bewijsen oogenschijnlick/ datse langer ghesticht is als dese
voorgeven. Behalven de Mase en Legia/ loopen noch drie andere
waterkens door de stadt/te weten: Yte/ Vese en Ambluarus/die ha-
ren oorspronck hebben in 't bosch van Ardennen. Noch loopen in de
stadt veel andere seer klare levende wateren en fonteynen/in sulcker
menigte/dat sommige huysen twee en drie fonteynen hebben. Sy is
seer groot en wijt/so datse ettelicke bergen en dalen in haer begrijpt.
Haren ombang is vier Italiaensche mylen. Sy heeft groote schoo-
ne huysen en ghebouwen/onder welcke uytmunt het kostelijck ende
magnifijcke Paleys des Bisschops/ghefondeert van de Cardinael
Erard van der Marck/ Bisschop van Luyck. Ende men mach met
waerheyt seggen/dat Luyck overtreft alle de steden/ niet alleen van
Vranckrijck/maer oock van Hoog ende Neder-Duytschlant/soo in
menigte van kercken/als in frajigheyt en rijckdom. Want hier zijn
acht seer rijcke ende heerlijcke stichten van Canonicken/ doch boven
al is seer treffelick de kerck van S. Lambert/ Patroon deser stadt/
welcke is de voornaemste/den Dom ghenoemt/ wiens Bisschop de
Prins en Heer is van 't gantsche landt/ zijnde die Canonicken zijne
Raetsheeren/ doch kan hier niemandt Canonicus worden / dan een
geboren Edelman/Doctor of Licenciaet. In dese kerck is veel hey-
ligdoms/ kostelicke geschirren en Vaten/ veel cieraet van Goudt en
Silver/onder andere een groote S. Joris te peerde van louter gout/
welcken Hertogh Carel van Burgundien aldaer vereert heeft. Hier
zijn oock vier seer rijcke Abdyen/ alle met schoone librijen versien.
Binnen de stadt zijn 32 Prochye-kercken/ met noch soo veel andere
kercken/ deshalven de vermaerde Petrarcha eertijdts wel te recht
van dese Stadt geschreven heeft: Ick hebbe Luyck gesien / een uyt-
nemende en heerlicke plaetse voor de geestelickheydt. Dese Stadt is
den Bisschop onderdanig/so in't geestelick als wereltlick/nochtans
met sulcke privilegien en vryheden/dat haer Regeeringe bykans een
vrye Republijcq schijnt: want zy haer eygen Borgemeesters/Sche-
penen en Magistraet heeft. De studien en allerleye goede konsten
zijn hier eertijts in grooter waerden en geoeffent geweest/so datmen
bevonden heeft/dat op een tijt tseffens aldaer studeerden 9. Konings
Sonen/ 24. Hertogen Sonen/en 29. Graven Sonen/ behalven veel
andere kinderen van Baender-heeren / welcke meest alle Canonic-
ken waren van den Dom S. Lambert.

Boüillion is een Slot/ gelegen vier mijlen van Ivoy/en sestien van Luyck/wonderlijck op den top eens bergs ghebouwt/zijnde de woon-plaetse der Hertogen van Boüillion. Na dit Slot heeft Godefridus Hertoge van Lothringen zijn toe-naem gevoert/ dewelcke in 't Concilie van Clermont in Auvergne / in't Jaer 1099 / de eerste is gheweest met zijne broeders Eustachio ende Balduino / die de Cruysvaert heeft aengenomen naer 't heylige landt teghens de ongeloobigen/en heeft derhalven dese vrome Heldt/ om beter middel te hebben tot een soo verre reyse/ dit Hertoghdom verkocht aen Spert/ Bisschop van Luyck / met meerder lof en eere des verkoopers / dan des koopers. Door deses vromigheydt en dapperheydt / hebben de Christenen Jerusalem gewonnen/om welcke kloecke daet en andere verdiensten / als het gantsche Krijghs heyr hem wilde kroonen tot eenen Coninck van Jerusalem/ heeft hy sulcx geweygert/ seggende/ dat zijnen sin ofte wille gheensins en was / met een gouden kroone gekroont te worden/ in die stadt/ daer onse Heere ende Salichmaecker met doornen gekroont was.

Franchimont was voortijdts een besloten stadt / light nu sonder Vesten / aldaer heeft de Cardinael Erardus de Marca een sterck slot ghebout / leyt van Luyck vier mijlen/ende houdt noch de waerdigheydt van een Marck-graefschap. By Franchimont light een Dorp Chovin genoemt/ omtrent het welcke gevonden worden/ verscheyden Mijnen van seer goedt Loodt / en inde naest gelegene bergen ziet men veel steen-kuylen van Marmor.

Tongren light drie mijlen van Maestricht/ende drie van Luyck/ aen het waterken Jeck. Dese Stadt heeft de naem gekreghen van de Tungris, Duytsche Volckeren/ die haer vaderlant verlatende eerst herwaerts over den Rhijn zijn gekomen/ en dese woonplaetsen uytverkoren. Sy is de oudtste van al de Brabantsche steden / van dese stadt af tot Parijs/omtrent 200. Italiaensche mijlen weegs/is een strate ofte wegh die eertijdts gheheel met steenen gheplaveyt was/ waer van men de overblijfselen noch ooghenschijnlicken zien kan. Tot een merckteycken van een seer groote oudtheydt/wordt noch te Tongren ghezien / een seer oudt kercrken eertijds Herculi toe-geeygent/ wiens beeldt op de Poorten staet/ ende noch hedensdaegs gesien wordt.

Hoey wort genoemt van het sterck-loopende revierken / 't welck in dese Stadt in de Mase valt / ligt van Luyck vijf mijlen.

Het stedeken Bilsen legt aen den Demmer/ 4. mylen van Luyck/ en buyten 't selve leght het Dorp Munster-bilsen.

S. Truyen leght drie mijlen van Tongren / eertijdts (als sommighe meynen) een woon-plaetse der Centronum, van welcke volcken Cæsar dickwils mentie maeckt in zijne Commentarien.

Een mijle van Luyck is nu noch een Dorp Eburc ghenoemt/ het welcke eertijdts gheweest is/ (soo men meynt) Hooftstadt der Eburonen.

Het halve deel der stad Maestricht heeft (so Placentius schrijft) een Grave van Loeven / Porus genaemt / vereert aen het Bisdom Luyck. De andere steden gae ick kortheydts halven voorby.

Dit Landt is over al vol Revieren , waer van het meeste deel in de Mase loopt/ als Legia/Ptes/Veses/Ambluarus/Jeckel/ Hoy/ Vesera/ Vl/ Voer-Vt/ de andere loopen in den Demmere / ende soo voorts in de Schelde/ te weten : Ratbeck/ Stimmer/Hereck/ Hesp/ welck zijn seer klare wateren/ ende visch-rijck.

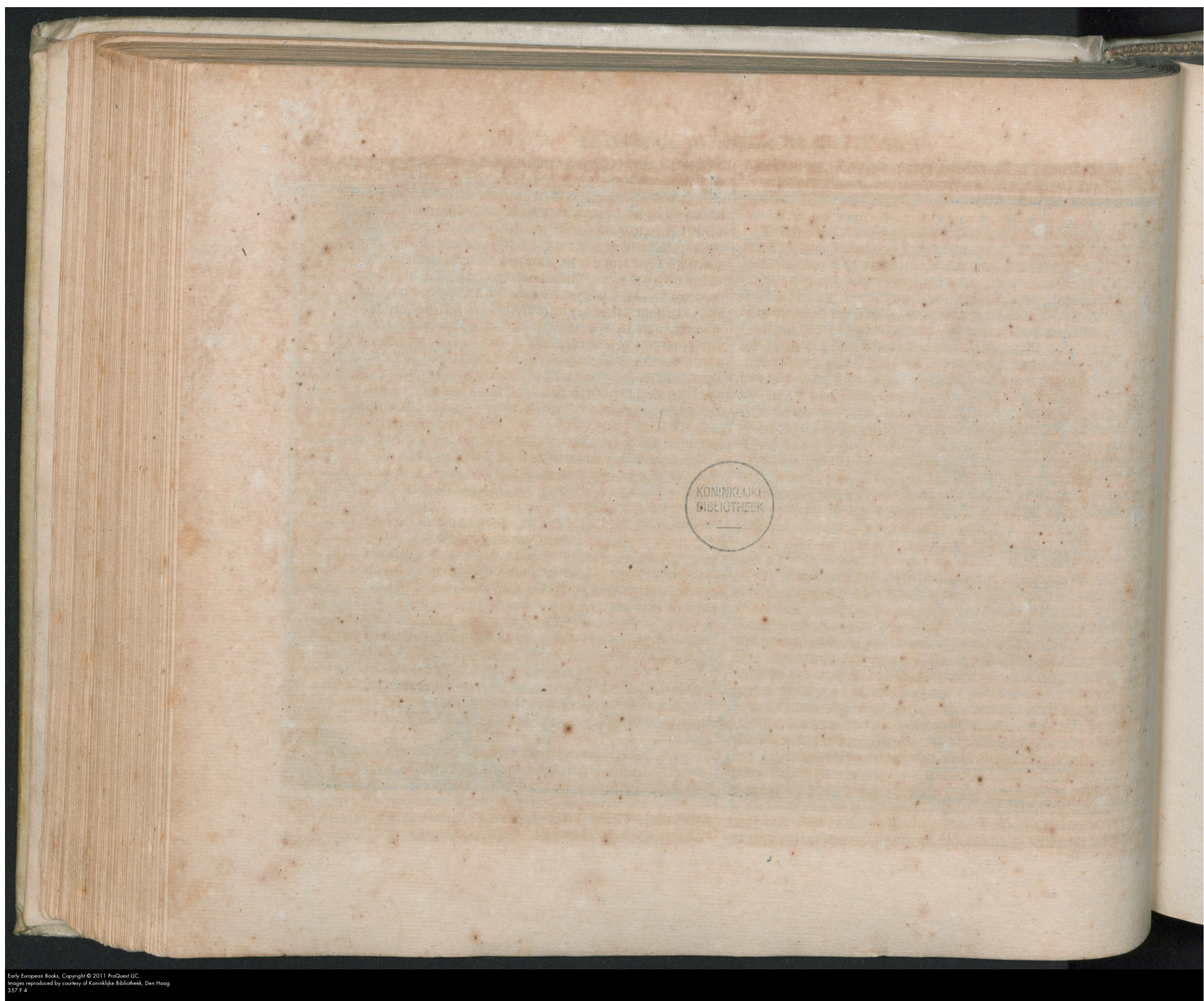
Te Tongren is eertijdts een fonteyne geweest/van welcke de geleerden noch een gheschil hebben. Sommighe meynen/ dat die selve noch binnen der stadt soude zijn/ doch andere (met welcke stemt Ludovicus Guicciardinus een treffelijck Scribent/en die selfs de waerheyt daer van heeft willen vernemen) seggen dat die van buyten de stadt soude zijn/ anderhalf myle van Limburgh / vijf mijlen van Luyck/ en acht van Tongren/ by het Dorp Spa / in een seer playsierlick en lustigh bosch/ zijnde een gedeelte des boschs van Ardennen. Dese fonteyne heeft wonderlijcke krachten om te genesen oock de alderdesperaetste sieckten/ als teeringhe/ watersucht/ koortsen en andere meer.

't LANDSCHAP NAMEN.

NAmen een Graefschap / leyt tusschen Brabant/ Henegouwe/ Lutsenburgh / en 't Landt van Luyck / kleyn van begrip en engh van palen / maer 't is een Landeken vol van alle lust en gerief/ 't volck is goet / getrouw/ en behendigh tot alle dingen/ d'Adel vroom in krijghs-handel en ed'le daden ; de lucht valt'er getempert / aengenaem en gesont : Door 't Landt loopen veel Rivieren en Beecken/ waer van de voornaemste de Mase en Sambre zijn; die niet alleen seer gedienstigh tot 't Landts gebruyck zijn / maer geven oock overvloedigh veel Visschen die haer houden in 't Sant/ levende Steenen en bequame gronden ; hier zijn oock verscheyde Bosschen/ waer van Marlaigne 't grootste is/ vol van alder-hande wilde Dieren/en roof-vogels om te vliegen en te jagen : 't Landt in de leeghte is vruchtbaer van Granen en alderhande Zaet ; de meenichvuldige Bergen hebben profijtelijcke Hout-gewassen / en klare Fonteyne en Springen / Yser en Loot-mijnen / oock Rotsen van alderhande Metsel-Steen / schoone swarte Marmer/ en root en wit gemenghde / die Jaspe genoemt wordt ; voorder verscheyde

ende

COMITATUS NAMURCI
Milliaria Germanica Communia
PARTIE DU DUCHE DE BRABANT
PAR TIE D'HANAULT
Nivelsle
Perwez
Gemb lours
Name
Chastellet
Huy
Dinant
Bouvignes
Florennes
Philippe ville
Marlaigne Sylva
Charlemont
Chiny
Lignon
Iardinet

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

and're slach met om te metselen en Kalck van te branden: oock vintm'er Steen-koolen gelijck in Henegouwe van gesprooken is: daer wordt oock Salpeter en and're dingen/ ten Oorlogh dienstich/ gemaeckt/ daer de Volckeren hier te Landt sich mee generen.

Men telt in 't Graefschap van Namen vier besloten Steden/ d'Hoost-Stadt Namen/ Bovines/ Charlemont en Valencourt: hondert twee-en-tachtigh Dorpen/ en veel schoone en rijcke Abdye: De Staten van dit Landt zijn gestelt in Prelaten of Geestelijcke/ Edeldom/ en Ov'righeyt der Steden.

NAMENS oorspronck is duyster en onseecker/ niet tegenstaende sijnder eenige van groot aensien/ die ('t zy sy 't uyt hun selve verciert/ of uyt and're gevonden hebben) schrijven/ dat de naem herkomt van een Afgodt/ die op den top des Berghs gestelt/ (alwaer nu een Kasteel staet) aengebeden wierdt: Dit Beelt was Nan genoemt/ en gaf antwoort aen yder die hem daer toe vergde: maer ten aensien dat door de komste van onsen Salichmaker Jesu Christi in de Wereldt alle soorten van Afgoden/ Toverye/ en Duyvelsche machten een eyndt moeste nemen/ en d'antwoort van valsche Goden haer geloof verlooren/ soo swoegh dese Afgodt mede stil/ en wierdt stom/ en dat hier van de Stadt/ van de France/ is genoemt geweest Maius, en d'Italiane Mammurra/ and're seggen dat dese Stadt/ van de Romeyne op-ghebouwt zijnde/ als een onverwinnelijcke sterckte de naem Noublaumus van de France ontfangen heeft/ en datse daer van (maer het woordt verandert zijnde by die van 't Landt) de naem van Namur verkreegh: hoe dat het zy of niet/ dese Stadt is ghelegen tusschen twee Bergen/ op de lincke zijde van de kant der Mase/ acht mijlen van Leuven en Luyck/ en tien van Brussel/ 't is een fraeye Stadt met een sterck Kasteel/ daer rontom seven Hermitagien (van Geestelijcke en Godtvruchtige Mannen bewoont) zijn: 't was van outs een Graefschap met heerlijck wijdt en breedt gebiedt: hier wordt oock gehouden den Koninghlijcken Raedt van dit Landt/ die te Mechelen appelleert: Dese Stadt is oock een Bisdom/ waer van de Hooft-Kerck Sint Albin toe-gewijdt wiert. d'Inwoonders van Namen zijn strijtbaer en vroom ten Oorlogh/en haer Landts-Heeren getrouw/ spreecken Frans/ zijn seer beleeft/ en geestigh in eenige konsten en hantwercken/ hoeweld'er niet veel Kooplieden/ noch Ambachten en zijn/ maer Edele ghenoegh/ en onder die verscheyde Huysen en Geslachten die haer voor oudt en seer Edel van groote Landts-Heeren bloedt rekenen/ zijn de meeste Bastaerden.

Als in't jaer duysent vijf hondert seven-en-tseventigh Don Johan van Oostenrijck/ te post hier te Lande gekomen/ by de Generale Staten voor Gouverneur des Lands ontfangen was/ ende de Spanjaerden tot op d'uyterste Grensen had doen vertrecken/en bespeurde dat de Generale Staten hem niet ten volle vertroude/ en na hem om-saghen/ overmids de Verbintenisse die hy met suspecte personen gemaeckt had/ en eenige acten die by hem teghens 't wel-behagen der Staten geattenteert werden/ soo heeft hy den neghen-en-twintigste July/ tot versekeringh van zyn Persoon/ 't Casteel van Namen in-genomen/ en hem daer sterck ghemaeckt/ waer over de Staten niet wel genoegden/ die na dat d'Ertz-hertogh Matthias daer toe versogt zijnde/ tot haer beschermingh gekomen was/ Don Johan vyandt des Lands verklaerden/ en om hem wederstandt te doen/ een heyr tegens hem te Velde brachten/ dat van Don Johan by Genbloers geslagen wierdt. De Staten Generael versamelden haer volck weder by een/ en maeckten den Grave van Bossu Velt-Overste, daer nevens quamen uyt Duytschlant menigte van Ruyters/ onder 't ghebiedt van Casimirus/ Broeder des Pfaltz-Graef van den Rhyn: doch alsoo der Staten Leger by Rymenant lag/ so heeft Don Johan goet gevonden 't selve aldaer te bespringen/ maer hy liet acht of tien hondert man achter/ en rechte niet uyt. Nae dese slagh trock Don Johan tot zijn versekering onder Namen/ alwaer hy den eersten October duysent vijf hondert acht-en-t'seventig van de Pest storf.

In 't Jaer duysent vijf hondert een-en-t'seventigh/ den sevende February/ deed' de Rivier de Sambre/ die door de Stadt loopt/ met over-vloeyen groote schade/ waer door de mont van dese Rivier/ die tot de Maes vloeyt/ met neer-valle Kiesel-steene gestopt wiert/ onder de welcke veel oudt Gelt gevonden werdt: dese Vloet maeckten een Eylant.

Besluyt van 't Landtschap NAMEN.

Ertijds heeft 't Lant van Namen verscheyden Heeren ghehadt/ soo dat d'een en d' ander daer recht aen sogt te hebben/ is derhalve deerlyck met Oorloge gequelt geweest/ 't geen langh souw vallen te verhalen/ derhalve sal 't genoegh zijn te segghen/ dat Philips/ de Broeder van Boudewyn/ Grave van Vlaenderen/ namaels Keyser van Constantinopelen/ die in 't Jaer duysent twee hondert Marckgraef van Namen is geweest; daer nae is 't geworden (onder andre Lands-heeren) aen den Goedertieren/ Hertog van Bourgondien/ en soo voorts aen 't huys van Oostenrijck.

't Landtschap GELDERLANT.

Gelder/ soo Munsterus schrijft/ is 't Landt dat ten tyde van Julius Cæsar de Menapy bewoont hebben/ hoewel andre schry-

ven de Sicambri: maer de gedaente van dit Lant is soo verre uytloopende en wijt/ verscheyden van den Rijn/ die 't midden met sijn twee Beecken scheypt en deylt/ dat de Schrijvers somtijts met malkanderen weynigh over een komen: niet te min wordt geoordeelt dat Cæsar op veel plaetsen/ besonder in sijn vierde Boeck klaerlijck genoegh schrijft/ dat de Menapy haer wooningh herwaerts over den Rhijn gehouden hebben/ en op d'andre zijde alleenlijck besaten 't Landt aen de Water-kant: voorts het ander deel des Hertoghdoms van Gelder hebben meesten-deel de Sicamori bewoont/ en de Batavi oock een deel.

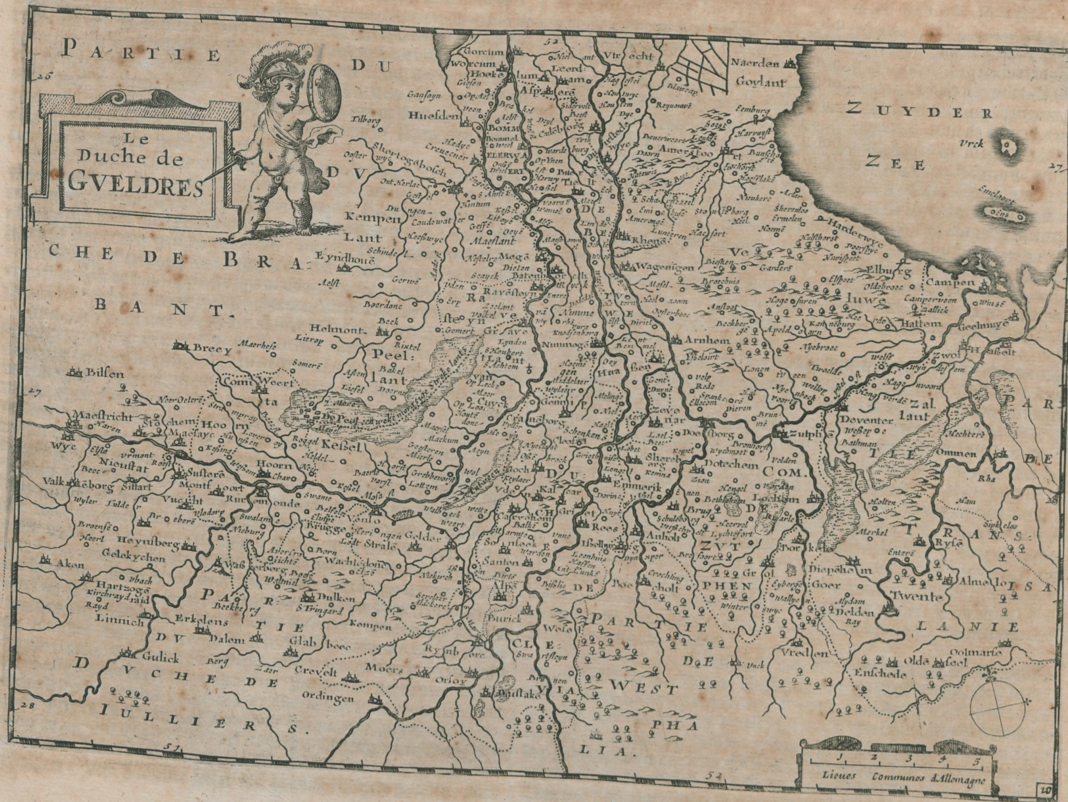
Sonder twijffel hebben de Sicambri ten tijde van Cæsar gantschelijck over geene zijde des Rhijns gewoont/ maer dewijl sy dickwils van de Romeynen overwonnen en verstroopt waren/ so heeft Octavianus Augustus tot sijn eygen versekeringh en bevrijdingh (gelijck Strabo/ Suetonius/ en andere Schrijven) een groot deel van dien met ander Volck doen vertrecken op dese zijde van den Rhijn: waer uyt sekerlijck blijckt/ dat van die tijdt af/ dit Volck hun wooningh over dese geene zijde des Rhijns/ wijt en breet met een groote Heerschappye gehadt heeft: en zijn de selve/ die nu Geldersche genoemt worden: Op dese meyninge schrijft den wel-geleerden Franciscus Irenicus/ aldus.

Om de gantsche saeck met korte woorden te begrypen; de Keyser Augustus heeft de Rheten, Beyeren, Hesseners, Dalmaten, Saxen en Dalmaten verwonnen; en Marlianus/ de seer geschikte bedieder en uytlegger van Cæsar en Tacitus seyt oock sijn meeningh hier over met dese woorden: De Sicambren welck heden-daeghs Geldersche zijn, liggende aen de t'samen-voeder Mase en des Rhijns, komende oock tot aen de groote wilde Zee: en noch op een ander plaets: De Sicambre, een Duyts Volck, bewoonden eertijdts over den Rhijn, na by de Keulenaers, de Bosschen en Wildernisse: nu besitten de Sicambren, die wy Geldersche noemen, Steden, Wijcken en Ackerlanden tusschen de Maes en Rhijn, waer van het meeste deel 't Bisdom van Luyck is: De Poëet Sidonius betoont oock/ met de voorseyde Schrijvers over een komende/ waer de Sicambren gewoont hebben/ na 't inhout van dese vaersen.

Sic ripæ duplicis tumore fracto,
Det onsus vahalim bibat Sicambre.

Een wijl tijdts hier na heeft dit Landt de naem van Menapien en Sicambren verlaten/ en de Geldersche (gelijck sommige seggen van Gelduba/ een Stadt daer Cornelus Tacitus loffelijck gewagh van maeckt/ en op den Rhijn gelegen was/ maer nu gantsch vergeten en te niet is) aengenomen: Munsterus betuyght/ dat Winckaerdt van Pont/ d'eerste Heer en Overste des Landts/ met sijn Broeder Lupold/ 't Kasteel/ ghenoemt Ponte Gelder/ ghesticht heeft/ 't welck teghenwoordigh de Stadt is/ die Gelder genoemt wordt/ waer van het gantsche Landt de naem verkregen heeft: Dit Gelderlandt heeft nu ter tijdt Noortwaerts op 't hooft Vrieslandt/ met de lincker oogh aenschouwende de Boesem of Inham der Zee/ genaemt de Zuyder Zee: Zuydwaerts voor een gedeelte de Mase/ die het van Brabant scheypt/ gelijck mede ten deele 't Landt van Gulick: Oostwaerts den Rijn en 't Hertoghdom van Kleef/ die dese Provintie in twee Landen scheydt: Westwaerts recht uyt Hollandt en Utrecht. Dit Landt heeft luttel Bergen/ maer verscheyde schoone profijtelijcke Bosschen/ onder welcke is Echterwaldt: De gantsche Landtsdouwe is meesten-deel seer vruchtbaer tot alle landt-winningh/ insonderheydt tot Graen/ en fockingh van Beesten/ die'er met groote meenighte zijn/ en uyt Denemercken ghesonden worden om vet te maken: de schoonste en beste Weyden zijn by den Rijn/ Wael/ en Mase. Gelderlandt begrijpt mede 't Graefschap van Zutphen/ en andre Staten en Heerlijckheden: 't heeft twee-en-twintigh beslooten of bemuurde Steden/ te weten Nimmegen/ Reurmondt/ Zutphen/ Aernem/ als de voornaemste Hooft-Steden/ die de vier deelen des Landts maken/ en zijn ghelegen gelijck op sijn plaets verklaert sal worden/ op vier verscheyde Watervloeden/ en onder vier verscheyde Bisdommen: voorts heeft het Hattum/ Elborgh/ Harderwijck/ Wageningen/ Tiel/ Bommel/ Bronckburgh/ Doetekum/ 's Heeren-bergh/ Locchem/ Grol/ Bredevoorde/ Gelder/ Stralen/ Venloo/ Wachtendonck en Erckelens: daer zijn oock meer andre Steden/ die eertijdts besloten en bemuurt waren/ maer door verscheyde ongheuallen zijn de selve nu al/ of meesten-deel sonder Muur en Vesten; niet te min noch in redelijcke staet/ ghenietende de Privilegien en Vryheden gelijck d'andre/ als namentlijck Keppel/ Ghent/ Batenborgh/ Montfort en Eche/ met meer andre treffelijcke Vlecken en plaetsen: voorts zijn daer meer als drie hondert Dorpen/ met Klock/ Toornen en Parochie-kercken. De Staten des Hertogdoms zijn ghestelt in drie Leden/ te weten Bander-Heeren/ Edelen/ en vier Hooft-Steden.

NYMEGEN, d'eerste Stadt in Gelderlandt/ en de Hooft-Stadt van 't Nymeeghse vierendeel/ is een plaets/ wiens oorspronck/ vermits haer outheyt/ seer duyster is: de waerlijckste gegronde meyningh daer van schijnt te wesen/ dat de Bataveren

Le Duche de GVELDRES
PARTIE DU DVCHE DE BRABANT.
ZUYDER ZEE
Vrck
Naerden
Goylant
Vtrecht
Gorcum
Worcum
Hoeftden
BOMMEL
Kempen Lant
Eyndhoue
Breey
Bilsen
Maestricht
Wyc
Valk
Akon
Linnich
Gulick
Erkelens
Dalem
Roermonde
Venlo
Keisel
Peel: lant
Helmont
Nimmegē
Arnhem
Wageningen
Rhene
Amerongen
Harderwyc
Elburg
Campen
Hattem
Zwol
Deventer
Zutphen
Doesborg
Emmerik
Rees
Wesel
Anholt
Goor
Twente
Almelo
Oldē
Enschede
Ommen
Salant
PARTIE DE WEST PHALIA.
PARTIE DVCHE DE IVLLIERS.
Moers
Ordingen
Creuelt
Kempen
COM. DE ZVTPHEN
TRANSISALANIE
Lieues Communes d'Allemagne
1 2 3 4 5
10

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

ren voor de Saligmakende geboorte uyt Duytslandt zijn afgekomen/ en hebben dese Stadt op een verheven Heuvel gebout / de welke langen tijt de naem gevoert heeft van Opidum Batavorum , dat is de Stadt der Batavieren/ also de selve voor een tyt/en daer na haer eenighste en aensienlijckste Stadt en Konings Stoel was : dan na dat sy in d'eerste Oorloge tegens de Romeyne / door de Bataviersse Velt-Heer Civilis/ volgens 't seggen van Tacitus/ verbrandt / en namaels by d'Insaten was opgetimmert / soo is d'oude naem / in ongebruyck komende/ dese Stadt Neomagum of Nymegen gheheeten/ dat is Nieuw-stadt of Nieuw-huys.

Gelijck Gelderlandt in d' algemeene vergaderingh van de seven Vrye Landen / soo is Nymegen onder de Geldersche daer d' eerste en 't hooft/om welker oorsaeck sy door Keyser Karel de vijfde/wanneer hy als Heer van Nederlandt en Bourgondien / in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-veertigh / met de Rijck en Keurvorsten een eeuwigh Verdragh soude sluyten / tot de selve bezegelingh neffens vier van de voornaemste uyt de Geest'lycke / vier van de Vorsten en vier der voortreffelyckste Steden/ mede wierden beschreven.

Nymegen wort niet alleen een Rijck/maer oock een Borg-graefschap geheeten / van sijn Slot of Burght / om dat men in tyde van noot sich daer op verseken kan/ gelyck als Leuven/Leyden/Heusden/ Wijck / Bueren en andre Steden haer Borghten hebben / bewoont by de Borgh-Graven/ die/naest de Stadt-houder Cancelier/ Raden en andre Amptluyden/d'opperste plaets heeft ; dese Borght wordt Valck-Hof ghenoemt / 't is een over oudt Gebouw aen de Kleefsche zijde op die Hoeverbergh gelegen / dat naer gissingh van Julius Cæsar eerst gesticht is / die dese Stadt als een Deur van Duytslandt en den Rijn-stroom met sijn Knechten steets beset hiel ; hier wierden oock alle saken by de Roomsche Overste verhandelt ; andre willen de gront-veste van 't Valck-Hof toeschrijven aen de Velt-Heer Drusus/ sommige om dat Nymegen eerst de naem droeg van Betouw/Stad aen d'oude Batavieren/en andre wederom aen Karel de Groote / die oock de naem heeft van het Kercxken aldaer : 't welck op de wijse van d' Heydensche Kercken rondt/en na gissing van Paulus Merula eertijdts den Afgod Janus / of soo andre schrijven/Manibus was toege-eygent/dat Paus Leo ter eeren van onse Saligmaker heeft doen inwyen : Na dat de Noormannen dit heerlijck stuck wercks omgewroet en verwoest hadden/ is het door Keyser Frederick Barbarossa ontrent het jaer elf-hondert vijf-en-vijftig wederom opghericht / en naderhandt voor 't laest door Catharina van Kleef / Gemalin van Vorst Arnoldt / herstelt en wat verholpen : dese hooghte geeft een vermaeckelijck uytsicht over de Stadt / verby loopende Stroomen en de rondtom ghelegene Landen / Steden en Vlecken : op 't vlack van dese Bergh by 't Valck-Hof/ is een kleyn en altoos sypende Poeltjen / onlanghs met eenighe Laenen van Schaduw beplant / door 't beleyt van Borgermeester Kalf ken / en na sijn naem gheheeten Kalverbos : oock is op de Wal / by een plaets / die weghens sijn ghenoechelijck uytsicht / door d' Hertogh van Alba / of de Prins van Parma / Bellivedeere is ghenoemt / een hoogh Speelhuys door den Raedt der Stadt bestelt te maecken / van waer men vier verscheyde Stromen als Wael / Maes / Rhijn en Yssel / mach beschouwen / men vindt hier en daer / soo in als om de Stadt veel Graf-schriften van Romeyne / oock worddender dagelijcks noch meenighte van oude Beelden / Graven/ aerde Vaten of Kruyken / en andre Romeynse overblijfselen ghevonden / voornamentlijck aen de Waelkant / wanneer d' Ooste Wint 't Water doet sacken / insghelijck onder-aerdtse Vloeren / Potscherven / Duynsteen en verscheyde maecksels van Ringen / en Gespen / oock gekartelde / en rondom de kant ingesaegde Penningen/ met de namen van Octavianus/ Claudius en andre Keysers.

De stadt is een lustige heerlijcke/ strijtbare/ en so van Volck als Rijckdom overvloeyende plaets / gaende in sterckte en treffelijcke Gebouwen/alle andre Geldersche Steden te boven. Nymegen leyt bykans als een gespannen Boogh / wiens Pees is aen de Wael / van waer het allenghskens met vijf Heuvels opgaet / als den Hessenberg/ Marienberg/ Gruytberg / Klockenberg/ en Hoenerberg : 't heeft in't Oosten en Zuyden veel spring-wateren / aen't Noorden kleyachtige Betuw neffens de Wael-stroom / uytgenomen dat hy eenige groote en droge Santplaten opwerpt/op zijn alderdiepste is/ en alderhande schoone visch(waer onder Pricken en Salmen) geeft.

De Tooren op de Roomse voet aen de Wael/ wort weghens sijn maecksel de Kroonenburgs of Kroonen-tooren geheten / zijnde in't ront gebout van wonderlijcke nettigheyt en dickte/ in't midden als oock boven met een overgank verciert / en dragende op den top een koopere vergulde Kroon.

De kostelijckste en konstigste van alle de Kercken is de Stevens/ die door Albert de Groote/ Bisschop van Regensburgh/ eerst ingewijdt wiert/waer op een fraeye Tooren staet/die (na dat sy in't jaer duysent vyf hondert ses-en-tsestigh door den Blicksem geschonden was/en de Kerk daer binnen gesmolten/en voor eenige jaren in't beleg eens deel van't swaer Geschut neer gestort) is namaels weder opghemaeckt : aldaer is 't Graf van Catharina van Bourbon / Dochter van Karel van Valoys Hertog van Bourbon/ in haer leven

ven Gemalin van Adolf de sevende Hertogh van Gelder/ en Moeder van de Geldersche Herculus/en leyt in 't kooper uyt-gebeelt met seventien wapens van Vaders als Moeders zyde rondom 't graf.

Niet wydt van daer/doch sonder een Graf/rust den onvertsaegde Krijgs-helt Marten Schenck.

Dicht hier aen nae 't Zuyde openbaert sich de School/ welcke mits haer nette timmeragie en in pronck van uyt-gehouwen beelden/wel een Hof of Kerck gelijckt/ en van tijdt tot tijdt beroemt/ en van Leerlingen wel gestoffeert is gheweest / die in Griecks en Latijnsche Tale wel geoeffent waren: Ja dat meer is/hier wordt ghesegt dat Bruno/ die naderhandt op de Pauselycke Stoel quam / en Gregorius toe-ghenaemt was/ die driederleye Talen sprack/die hy hier geleert had.

Het Stadt-huys is deftigh/ en vertoont aen zijn Gevel/ acht afsetsels van Keyseren/waer onder Karel de Groote/ die boven andre 't gemeene best goede gunst gedragen heeft: in de Glase Vensters is uyt-gheschildert 't lijden van d' heyl'ge Steven / die in de Paepsche tijden voor een beschermer en voorspraeck der Stadt wiert aenghesien; en in de Raedt-Kamer staet een Beeltenis van Karel de Groote in zijn volle uytrusting/om d'Overigheyt hier mede indachtigh te maken/ dat dit is een vrye Rijckstadt/ in teycken van welcke waerdigheyt/ en om te gelijck haer opper-macht uyt te drucken / de stadt oock een dubble swarten Arent is voerende/ hebbende op zijn borst een Gulde Leeuw/ en een Keysers Kroon boven 't hooft.

Noch zijn hier in de Stadt verscheyde Kercken / Godshuysen en kostelijcke Gestichten/die wy/ om den Leser daer niet te langh me'e op te houden / verby sullen gaen. Daer is oock een fraeye bequame Haven; oock isser in 't Jaer sestien hondert acht/van de Wael af tot in den Rhijn toe by Arnhem/door d'Over-Betuwse Dorpen Lert/ Elst en Elden/ een Vaert gegraven/ ten minsten acht voet diep / en twee-en-dertig breet/tot behulp van de reysende Man.

Karel de Groote placht zijn vermoeyde sinne veeltijt met jaghen hier omtrent weder te vergaderen / en de volghende Keysers oock daer over hunne Hout-Vesters en Wout-Graven te hebben; hier op schenen de Graven van Gelder en Cleve te sien / wanneer zy in het Jaer duysent twee hondert ses-en-tsestig onder een verbonden van dit Bosch noyt uyt te rojen/ af te houwen/ of tot bouwlandt te sullen maken / behalven dat (gelijck Berchem over twee hondert jaer heeft aengeteyckent) Graef Jan van Cleve daer binnen wel eer op de Jacht een Hart heeft doorsteken/dragende om den hals de naem van Julius Cæsar / waer van de Hoorens Eduwaert van Cleef tot een vereeringh wierden gesonden.

De Borgers zijn nu doorgaens den Koophandel en in 't besonder de Brouwerijen / seer toegedaen / diese met heele lasten in d'omleggende plaetse sende / sy hebben in Strijdtbaerheyt en Hanteringen van Wapenen van tijdt tot tijdt boven andre uytgemunt/en altoos aen den aenstoot gelegen.

De Stadts Overigheydt placht te bestaen uyt vier-en-twintigh Leden/ maer zijn nu soo sterck niet/ zijnde een erf-raedt / daer onder twaelf Schepenen/ twee gebiedende Borgermeesters / 't Schepen-ampt mede bekledende / die van vier Helbaerdiers gevolght worden/ d'andre Burgermeesters worden Raedts-vrunden of Raden genoemt / die buyten Gericht-saken in andre Stadt en Landts-betreffende/ gelijck gesach hebben.

Nymegen is deelachtigh aen alle de vryheden en voorbaten die de Stadt Aken eyghen zijn / welck nochtans/ naest Romen/ boven alle andre Rijcx-steden is begiftigt. De Stadt heeft het recht van Schattinghe / als mede om-gelden op Wijn en Bier in te voeren / kamp-gevechten te gebieden of toe te laten/de quaet-doenders voor altijdt uyt het gantsche Roomse Rijck te verbannen / Leen-tafel-houders aen te stellen/ Goude of Silvre Munte te slaen; sy staet mede in 't Verbont met d'Anzee-Steden/ de Borgers hebben besondre vrydom van te visschen en van alderhande wilt te jaghen / noch en mogen van geene Heeren eyghen of dienstbaer gemaeckt / noch nergens als voor Nimmegen te recht getrocken worden.

In 't jaer duysent vijf-hondert vijf-en-tachtig is de Stadt Nimmegen de Vereenighde Nederlanden / door laghe van den Overste Schenck met eenige persoonen van binnen/afgevallen: dese ruyden de Catholijcke op om de Kercken te versoeken/en vrye Misse te moghen doen/ 't geen stoutelijck gheschiede: waer over de Graef van Meurs/ Gouverneur van Gelderlant / geraden vont meer Guarnisoen in de Stadt te leggen: 't geen de Borgery gewaer wordende/ niet wilde toe-laten: hier door wierden de Catholijke stouter/en ontboode Schenck (die doemaels in Parmas dienst was) om met Krijgs-volck by hun te komen/ en meenden 't inleggende volck uyt te dryven: derhalve maeckte sy haer den sestiende Maert / 's morgens vroeg/ meester van de Poorten/ Muuren/ en 't Stadts Krijgs-Geweer/ roepende dat de Graef van Meurs meer Krijgs-volck inbrocht/ om haer te wrecken/ en de Stadt te plondren: dit de Borgery so wijs gemaeckt zijnde / raeckten het Guarnisoen / door hulp van Schenck/ die 'er binne gekomen was/ uyt de Stadt: daer na sonden sy aen Parma om reconciliatie / 't geen door d' Heer van Houtijne verkregen wiert: Als Schenck weder aen de Staten zijde gekomen / en de Graef van Meurs verscheyde mislukte aensla-
gen

ren op d' Stadt maeckten/ so namen de Vereenighde Landen voor/
Nymegen te dwingen / en brachten haer Leger in 't Dorp Bem / en
maeckten daer een sterke Schans / Knotsenborgh genoemt / waer
uyt sy de Stadt met brande Klooten beschooten / sonder yet uyt te
rechten : In 't jaer duysent vijf hondert tnegentigh hadt d' Overste
Schenck een aenslagh op Nimmegen / en was al binnen de Stadts
Poorten/ maer de Borgers dreven hem weder te rugh / so dat sy ge-
nootsaeckt waren hun na de Pleyten te begheven / daerse met sulke
meenighte invielen / datter veel / die niet swemmen koste / moeste
verdrinken/ waer onder Schenck oock bleef/ om dat hy niet van syn
Harnas ontlast kon worden.

Hier door waren die van binne soo hooghmoedigh / datse aen de
Prins van Parma hulp versochten / om de Schans van Knodsen-
burg/ die haer seer quelden/ te schandt te maken/ waer door de Prins
selfs met syn Leger na Nimmegen quam / makende een Scheeps-
brug over de Wael/ en trock by nacht over inde Betuwe/ en beleger-
de de voorseyde Schans/ die hy te vergeefs op-eyschten en beschoot/
alsoo de selve hun op hoop van ontset vromelyck weerden ; waer op
Prins Maurits spoedigh in Vrieslandt met syn Leger opbrack/ en
(eer men 't vermoede) t' Aernhem quam/ slaende onderwegen eenige
van Parmaes Volck: Parma dit vernemende/ en geen kans siende
om de Schans te winnen/ vont raetsaem syn Leger op te breken/ la-
tende de Stadt Nimmegen in noot/ sonder achtervolgens de Stads
versoeck van die met meer volck te versorgen ; derhalve wierdt by
d' Heeren Staten goet gevonden/ dat Prins Maurits de stad souw
belegeren/ die sulcx deed'/ en de Stadt dwong den een-en-twintigste
October/ duysent vijf hondert een-en-tnegentig/ haer aen de Staten
op goede voorwaerde over te geven.

THIEL is een van d' oudste Steden van Gelderlant/ gelegen op
de rechte zyde van de Scheep-rycke Wael-stroom / vier uuren van
Nymegen/ en twee van Salt-Bommel en Buyren ; men acht haer
oorspronckelijke naem te wesen van 't woort Thyl of Tyl/ dat in ou-
de Zegels / voor drie hondert jaer gebesight / te vinden is : welcke
naem in 't begin dese plaets schijnt gegeven te zijn/ toense noch maer
een Haven was / en datter om de bequame landingh een tyl of tal
Huysen door Visschers of andre aen den Dyck langhs de Stroom
gebouwt waren/ tot voorsekeringh van de selve wort gegist/ dat een
Burght of sterckte souw opgeworpen zijn / die door de Deenen de
tweedemael in 't jaer twaelf hondert vernielt / en naderhandt door
Hertogh Reynald d' eerste weer opgemaeckt/ het Tolhuys genaemt
wierdt : dese plaets tot een Stadt geworden / met steene Muuren
en Toorens beset/ heeft de naem van Steene-Tijl behouden : en als
sommige schrijven/ d' eer gehad van d' eerste Hooft-stadt des Graef-
schaps van Teysterbandt/ daer Bommel/ Heusden/ Bueren/ Kuy-
lenburgh/ en eenige andre Steden onder hoorden : Op 't Raethuys
berust een Jaer-boeck / daer in aengheteeckent staet dat in 't jaer ses
hondert achtien onder 't Keyserrijck van Heraclius alhier gelant is
Dagobert Koningh van Vranckrijck / die binnen Thiel een Bede-
huys deed' bouwen. Na de verwoestinge der Deenen / hebben de
Duytsche Ridders in 't jaer duysent drie hondert drie-en-dertigh al-
hier een prachtig Huys tot hun behoef gebouwt. Dese Stad heeft
in oude tyde/ als mede in de Nederlantse beroerten / veel onheylen /
belegeringe/ en andre swarigheden uytgestaen/ en is ten lange lae-
ste onder de Vrye Vereenigde Staten gebleven/ voert en geniet noch
veel Privilegien/ van Keysers/ Koningen/ Hertogen en Graven/ en
vryheden van Tollen/ door Gelderlandt/ Wtrecht/ Overyssel/ en an-
dre plaetsen meer : waer van in de Gelderlandtsche Kronijck in 't
breede geschreven is.

BOMMEL is in 't afgaen en aen de slinker-boort van den stroom/
twee mylen van 's Hertogenbos en oock schier soo ver van Tiel/ ge-
legen in een Eylant/ ombangen van een gedeelte van den Rhijn/ ge-
naemt de Wael / t' samen met de Maes : 't welck by sommige wert
gehouden voor het oorspronkelyke en eygentlijke Batavieren/ ver-
mits aen het begin van 't selve Eylant de Maes en Rhijn t' samen
komen/ en stracx haer scheydende en bysonder loopende/ aen 't eyndt
van 't Eylant (nu by Lovesteyn/ doch in voorige tyden/ so 't schijnt/
verder) sich al wederom vermengen / en gesamenderhant onder den
naem van de Maes/ na 't voorby gaen van verscheyde andere Ey-
landen/ de Zee soeken/ volgens de beschrijving van Julius Cæsar in
syn vierde Boeck van de Fransse Oorloghen. Wordt oock door de
banck en in oude Hantvesten Salt-bommel of de hang van Bom-
mel geheeten/ tot onderscheyt van Maes-bommel/ 't welck vijf uu-
ren hooger aen de Maes sich voordoet in 't Ampt tusschen Maes
en Wael/ en stads gerechtigheyt/ immers haer eygen gericht/ heeft.
Sy is het hooft van den Bommeler-weert/ een heerlijken en groey-
samen lantstreeck / welke van dese Stadt haer naem heeft ontleent /
en sich van de Schansen VOORN en ST. ANDRIES uytstreckt tot aen
Workum/ zijnde aen de rechter zijd' met de Wael / en aen de luchter
met de Maes/ van boven tot beneden toe afgesloten. Bommel is
door Keyser Otho den derden / op het versoeck van Ansfrid Bis-
schop tot Utrecht en laetsten Grave van Teysterbant/ eerst in 't jaer
negen hondert acht-en-tnegentigh / en daer na wederom in 't jaer
duysent dertien / door Keyser Henrick over-ghedraeghen aen de
Kerck van Utrecht : sulcks dat men leest / den aenwesenden Vorst

van Gelder omtrent het jaer duysent een-en twintigh als een leenman van Bisschop Adelbold/en omtrent het jaer duysent twee hondert ses-en-tachtig Grave Reynald / als smal-heer van den Hertog van Brabant / dese plaets in't besit gehouden te hebben. Otho van Nassouw/ op de xv sevende Grave van Gelder/ syn oogh werpende op haer voordeelige gelegentheyt/ heeft het Dorp van Bommel tot eene Stadt verhoogt/ en met steene muuren omvangen; welcke by onsen tyt in aerde wallen ('t welck ver de beste en met een onkostelyckste wyse is van te vesten) zyn verandert/ende daer by veele andere werken van de nieuwe vond af-ghesteeken/om alsoo pant-keeringh te doen teghen den nabuurigen vyandt/ die dese Stadt als een briessende Leeuw steets beloerde om te verslinden.

Behalven dat'er noch twee andere geweldighe Schantsen aen't bovenste begin van den Bommeler-weert/daer het eylant een engte heeft/in't jaer anderhalf duysent negen-en-tnegentig zyn gebouwt/ die de Stadt voor een vyantlycken aenval en volkomen belegh van die zyde beschutten / en soo wel de Vaert van de Maes als van de Wael af reycken en beschieten konnen. Waer van de eene/ na de gelykenis van de Schants van Antwerpen met vyf groote bol-werken en werken versorght/ van den Cardinael van Oostenryck Sint Andries; maer d'andre van't eylant 'twelck sy beslaet/ofte van haer timmer-man Prins Maurits de Schans van de VOORN of Nassouw wort genoemt. De Schans St. ANDRIES, welcke in't volgende jaer na syne stichtingh den vyant door de Staeten deser lande soo met gelt als met gewelt/is uyt de hant gebroocken/ leght ontrent het Dorp van Herwerden/'twelck wel eer een Schependom en syne bysondere Heymraden placht te hebben / doch op den gront en gerecht van Rossem: welke vleck een schouw voert/ en alwaer noch een Kerk staet/vermaert door het Graf van den Oversten Marten van Rossem/ die voor een Gelderssen Achilles en tweeden Hannibal van syne vyanden was ontsien. En want de Maes en Rhyn by dese Vestingen t'saemen vloeyen en haer monden tweemael na malkander in een mengen; so is dit de rechte plaets/ daer selfs voor de geboorte van des werelts Saligmaker onse voor-ouders de Usipiers (na dat sy/ verlatende hun leger/ geweer en vaendelen/ door de Romeynsche Krygs-knechten van Julius Cæsar/ waren op de vlucht gedreven) van boven neder in den stroom syn gesprongen / en soo van bangigheydt en vermoeyenis als door de kracht van 't water aldaer omgekomen. In de Stadt is een Kerck / uyt-steeckende in oudtheydt en noch meer in helder venster-licht / zynde van een ghelyck en eendrachtigh maecksel: also 't gheheel gebouw uyt een handt en door eenen werck-baes vervolgens is begonnen en voltooyt: en de Kerck selve in't jaer duysent drie hondert en vier door Geeraert van Nassouw Schat-meester des Stichts van Utrecht ende andere Dom-Heeren en Dekens ingewyt. Op de Kerk staet een Tooren te pronk die syns gelyck in Gelderlant niet en heeft / en noch hooger aen de wolken reyckt dan de Martens Tooren tot Utrecht; hoewel de top daer aen ontbreeckt / welcke in't jaer duysent vyf hondert acht-en-dertigh door hemels-vuur is verbrandt.

Bommel placht wel eer een Block-huys binnen de vesten te hebben/'t welck echter de burgers/als een toom en hals-bant van hunne vryheyt/in't jaer duysent vyf hondert en seven tot den gront hebben neder geworpen. Behalven 't gemack van de groote stroomen heeft dese Stadt oock een binnen-vaert voor de schuyten / loopende door den Thieler-weert naer de Stadt Kuylenburgh/ ende by winterse ofte regenachtige tyden seer geryffelyck voor den weghvaerdigen man.

Salt-bommel is van ouds voorsien geweest met hooge gerechtigheyt/ oock met een munte/ banck/Tol en 't recht van burgerlyke ongelden; gelyck af te neemen is uyt de hand-vest van Keyser Otho den derden / van den jare negen hondert acht-en-tnegentigh / en de bevesting van Henrick den tweeden/ van't jaer duysent dertien/ die beyde gevonden werden by Heda / in syn werck van de Utrechtse Bisschoppen.

SCHENKEN-SCHANS, Aen d'uyterste hoeck van't Betouw-Eylant/daer de Ryn sich in twee Hoorens ofte Strengen verdeylt/ is op 's Graven-Weert/ een naemachtige Vestingh/ welke van syn eersten bouw-meester Schenken-Schants wort geheten/en den uytersten hoeck beslaet van het Betouw-eylant: daer de Ryn sich in 2. hoorens ofte strengen verdeylt/ waer van d'eene de rechter handt kiesende / syn ouden naem behoudt / en d'andere den naem van de Wael aenneemt. Dit heerlyk stuck werck is door Marten Schenk/ een Edelman die in Gelderlant in de wiegh heeft gelegen / eerst begonnen en als gedoodverwt; vermits hy in't jaer duysent vyf hondert ses-en-tachtigh / daer van slechts een kleyn begryp hadde gemaekt/om de Spanjaerds / welke vermoet wierden met een dwars oogh op dese plaets te micken/ uyt de Betouw te houden. Dan de doorluchtige Staten na syn doodt de welgelegentheyt aldaer in bedenken nemende/hebben voor eerst den ouden Wael/die tussen Haelt en Bynen met een kleynen arm dwars naer het Tol-huys placht te loopen/doen stoppen en verdrogen/ om aen't begin van de Schants een feller water-drift te hebben / den Waelkant doorgaens met ontallyke steenwerken/oock het hooft van de Schants met verscheyde swaere kribben tegen het swalpen van den stroom besorght/en daer neffens

neffens van de Veſting een halve Stad gemaeckt/welke rechtevoort
binnen hare wallen 3000. Roeden/ en/ behalven een Merckt-veldt/
en School/ſchier acht hondert Borgers huyſen bevangt. Deſe meer
dan dagelijckſe ſterckte / is door den Spaenſchen Velt-Heer Men-
doſa/in 't jaer duyſent vijf hondert negen-en-tnegentig/ met een on-
vruchtbaer beleg/ en in 't jaer duyſent ſes hondert dertigh/ door den
Jeſuijt Jan Othen/met een gevaerlijck verraedt gedreygt: dan na-
derhant op den ſeventiende van Hoy-Maent duyſent ſes hondert
vijf-en-dertigh / door vier hondert Spaenſche Bus-ſchieters/ van
Gelder uytgeſchickt/en in d'nacht-ſtilte met Ponten en Aken over-
roejende/ verkloeckt/ en op den twintigſte van Bloey-Maent/ in 't
volghende jaer/ door de wackerheydt van den Veldt-Maerſchalck
Graef Willem van Naſſouw / wederom in der Staten bedwangh
gekomen.

Teghen over het oude / en nu reddeloose Kercksken van Lo-
beth ſtaet het Tol-huys/een afſteekendt en ruym Gebouw/ 't welck
van oudts tot het op-beuren van den Tol op beyde Stroomen /
en oock tot de ghewoonlijcke woon-ſtadt van de wijlen Gelderſe
Vorſten was ghe-eygendt / en met namen van Catharine van
Kleef/ Weduwe van Hertog Arnald/ die aldaer mede den laetſten
ſnick heeft gegeven.

Daer ontrent openbaert ſich noch een plaets / nu het Spijck /
en in verganghene tijden Herispich gheheeten/ vermaert door het
ſeltſaem ongheval van den Deenſen Koningh Godefroy / in 't
jaer acht hondert ſes-en-tachtigh / op een oneerlijcke wijſe alhier
ontlijft.

GRAVE, De Stadt Grave / het hooft van de Heerlickheyt en
eertijts Graefſchap van Kuyck/gelegen aen de luchter boort van de
Maes/ was in vergangene tijden een rechte twiſt-appel en gedun-
rige tant-ſtoocker tuſſchen Johanna van Brabant en Willem van
Gulich; waer van d'eene het met alle gewelt ſocht vaſt te houden/
en d'ander immers ſo ſeer onder Gelderlant te trecken.

Dit Lantſchap was te vooren een vrye Heerlickheyt/ſtaende on-
der niemants bedwangh dan van 't Rijck en haer gront-heeren:
onder de welcke ick van outs vindt Willem Graef van Kuyck/
wiens dochter Elizabeth getrout was met d'Heer Jan van Arkel/
die in 't jaer duyſent vier-en-dertig is ontſlapen: Graef Herman/
die / na 't betuygen van Divæus, is geſtorven op 't jaer duyſent acht-
en-tſeſtig: Hendrick van Kuyck/hebbende geleeft ontrent 't jaer duy-
ſent ſes-en-tnegentigh: Graef Herman op 't jaer duyſent een hon-
dert twee-en-dertig/ en duyſent een hondert vijf-en-veertig/ met ſij-
ne Kinderen Andries Biſſchop tot Uytrecht/Godefroy Grave van
Arnſberg / en Aleyd / Huyſvrou van Arnold Heer van Rothem of
Reken: welcker dochter Helwich ſterck/doch te vergeefs/ wierd ge-
vrijd door Floris/ Broeder van den Grave van Hollant; Hendrick
van Kuyck op 't jaer duyſent een hondert een-en-t'ſeventig en acht-
en-t'negentigh: noch eenen Hendrick op 't Jaer duyſent drie hon-
dert twaelf/ die in den ſlagh van Vaeſwijler duyſent drie hondert
een en t'ſeventigh is geſtruyckelt; Jacob van Kuyck op de Jaren
duyſent vier hondert elf/ en ſeven en veertigh / tot dat in 't jaer duy-
ſent drie hondert drie en twintigh / Ottho / Heer van Kuyck en van
Hervel/uyt gebreck van Geldt/ſich Smal-heer heeft gemaeckt van
Hertog Jan van Brabant / alleen voor hem beſcheydende de Jaer-
lijckſe opkomſten en alle baten van 't leen: 't welck zijne Na-zaten
oock ſoo hebben na ghedaen tot aen Jan Wemmer toe / die zijns
Broeders Soon Jan heeft uyt geſtooten/en/ eer hy voor den Bra-
bander zijn vinghers had opgeſteken/ door Vorſt Willem is onder-
ſchept en binnen Nymegen in gijzeling geſtorven. Alſdoen heeft
Willem Wemmers Soon Jan in de plaets geſchoven / en hem zijn
Dochter/van baſtaerdyen/ tot een Wijf gegeven; die derhalven den
Brabander af/en zijn Schoonvader den Vorſt van Gelder/door een
nieuwen Eedt/ is toe gevallen: Dan merckende dat hy te kort ſoude
komen om zijn recht teghen de Brabanders met recht en noch min-
der met Wapenen ſtaende te houden / heeft een afſonderlijck Ver-
dragh met Willem ingegaen/ en daer by de Stadt en 't Landt van
Kuyck/om ſekerheyts-halven / tegens and're Goederen in Gelder-
landt verwiſſelt. Sedert dien tijdt is de Stadt/ ghelijck de Gelderſe
Gheſchiedeniſſen uytwijſen / als een kaets-bal meer maels over en
weder gegaen/ en daer na door Reynald den vierden / als een Bra-
bands Leen verheven/ter tijt toe Maximiliaen van Egmont pand-
heer/en zijne recht-hebbers de tegenwoordige Princen van Oranje/
by de laetſte Vrede handelingh in 't jaer duyſent ſes hondert acht en
veertig met Spanjen geſloten/ vrye en volkomene Erf Heeren daer
van zijn geworden. Deſe Stadt was in 't jaer duyſent vijf hondert
ſes en tachtigh/door Verdragh/ in handen der Spanjaerden gheko-
men / dan is door de manhaftigheydt van den onverwinnelijcken
Prins Maurits/ in 't jaer duyſent ſes hondert twee / na een belege-
ring van twee Maenden / in 't aenſien van Mendoſa en 't Spaen-
ſche Leger/ hen wederom ontweldight.

Binnen deſe Stadt zijn in 't jaer duyſent vier hondert drie en tſe-
ventigh Hertog Arnold van Gelder / en ſijn broeder Heer Willem
van Egmont 10. jaren later begraven / oock haer neve Vorſt Karel
(duyſent vier hondert twee-en-tſeſtig) op den Burgt aldaer geboo-
ren. Maer van geleerde mannen zijn hier jong geweeſt Anton. Go-

gaba ofte Gogabinus/ een kloeck Geneesmeester en Wis-konstenaer in Italien/ die verscheyde Griekse Schryvers in't Latyn heeft verkleedet: gelijck mede gedaen heeft Joachimus Aronius/ Wet-geleerde/ Leerbaes van Philips Grave van Lalain, en daer na onder de Princen van Nederlant Raet van den Zee-handel/ die (duysent vijf hondert ses) t'Antwerpen is overleden. Behalven Gualterus Grabius/ die sich vermommende onder den naem van Godefredus Rusius Taxander/ over het stuck van de Biecht en't vleys-eeten tegen syn ghemeensamen vrient Erasmus een weder-bericht heeft uytgegeven/ en Johannes Myerus/ wiens Boecken van de blaeuwe Schuyt (soo men se noemt) en de sieckte en heelinghe van de gramschap/ als mede van de spoockeryen der boosee geesten.

Wy sullen hier/ volgens de Schryver van Gelderlandt/ Wijck te Duerstede by-brengen: maer op haer tegenwoordige hoorende stede onder Utrecht/ breder van spreken: Welke Stadt/ Slot en Schependom met al haer aenkleven en gerechtigheyt/ Sweer van Abkoude/ in't jaer duysent drie hondert veertig eerst van Reynalt eersten Hertog te Leen heeft bekomen/ en daer voor plicht van manschap en eed gedaen/ oock op 't selve pas voor den poorteren van Wijck tol-vryheyt te Lobet bedongen. Tot dat de laetst syner nasaten Jacob Heer van Gaesbeek/ Putten en Stryen/ een netelig en grynig man/ die tegen de Bisschoppen meermaels heeft ingespannen/ en in't jaer duysent vier hondert negen-en-vijftig of sestig uyt de werelt is weg-gegaen/ by gebreck van wettige erven (hoewel hy anders een grooten rey van speelkinderen after-liet) en eensdeels tot boete van syne roekeloosheyt en voorige gevangenis/ Wijk met syn Burght van Abkoude aen den Bisschop van Utrecht/ die het so seer op syne misdaet niet en hadt geladen als wel op syne macht en grootheyt/ heeft moeten oversetten/ wanneer hy te vooren syn eenigen Soon (sal ick het swijgen of melden?) die neffens hem te paert sat en in syn oog niet genoeg na de kunst scheen te ryden/ met een spits-roede onverhoets op den dun-eg van't hooft hadt dootgeslagen/ van syne sinnen verruckt en bedwyselt zynde door oorzuytinge van den bosen geest/ dien hy (immers so de gemeyne roep gaet) uyt eene verdoemlijke en overgeloovige nieuwsgierigheyt van d'een of d'ander besweerder hadt gekoft en in een doosjen by hem droeg. Doch hoe seer de Utrechtse Schryvers dese onrechtvaerdigheyt soecken te verbloemen en te bewinden/ so kijkt die nochtans aen alle hoecken uyt/ welke het Sticht oock daer na duur heeft moeten boeten/ en na Gaesbeecks doodt dit Slot noch wel viermael/ dan van d'een/ dan van d'ander besitter/ voor groot gelt op nieuws vry koopen en inlossen: doende alsoo uyt bedwang 't geen de Tollenaer Zachæus wel eer in diergelijk geval uyt liefde en berouw heeft gedaen. De stad is na haren kleynen omslagh nochtans neerachtig en dicht betimmert/ en wel bewaert met een steevigh en over-cierlijck Blockhuys/ staende als aen den voet van de Leck/ daer de Bisschoppen/ en met namen Henrick van Beyeren/ dickwils op haer eenigheyt hebben huys gehouden/ en welkers muur-werk van vele eenvoudige geoordeelt wort van roggendeeg te zyn opgemetselt/ om dat gemeenlijken een hoop duyven met de becken daer op sitten en picken. De oude Jaerboecken hebben vele Geleerde met dit ghevoelen inghenomen/ dat dese Stadt/ aleer sy door de Noormannen was onder de voet gestoten en omgekeert/ in ruymte van straeten en veelheydt van kerken schier op een tweed' Romen heeft geleken. Onaengesien men nu geene lidteykens van soo een groote Stadt kan vinden/ dan datter in de Boom-tuynen aen de noordt-zyd' van de Vesten somwylen puyn van oude gebouwen hier en daer wort uytgedolven. De Paerde-merckt van Wijck komt van ouds op den dagh van Joris.

BUYREN ligt als op een driesprongh tusschen Tiel/ Wijck en Kuylenburg/ aen een waterken geheeten de Meulen-graft/ niet wijt van den Linge-stroom: pralende met een overschoonen Burgt/ groot duysent drie hondert tsestig treeden in't ront/ en voorsien met vier toorens/ drie-dobbele graften/ en hondert seventigh binne-vertrecken. En wat soude men stercker bewijs van syne sterckte begeeren/ dan dat Adolf van Gelder wel eer geene betere plaets op den Geldersschen bodem heeft weten uyt te picken/ om syn gebangen Vader Arnald daer op te betrouwen en weg te sluyten/ dan de muuren van dit machtig Slot? Het heeft een goeden bybang lands/ en gesach over vele Dorpen; waer onder/ uyt sake van syne oudtheyt en grootte/ de kroon spant/ Bosichem/ vermaert door syn Paerdemerckt/ komende drie dagen voor Jans-dagh in den Somer/ en syn Slot zynde het oorspronkelyke Stam-huys en in den verleeden tyt de verblyf-plaets van de eerste Heeren van Kuylenburgh/ en omtrent het jaer duysent een hondert vijf-en-veertig by een Huw'lijks gifte gekomen aen de Heeren van Buyren. De andere vlecken/ als Tricht/ Buyren-malssen/ Sermondt/ en Ast/ syn van kleyner naem en aensien. De eerste Jaer-marckt tot Buyren verschijnt op beloken Paes-maendag/ en de tweede op Lamberts dagh.

KUYLENBURG, het hooft van syn Graefschap/ is/ aen de luchter zijt van den Leckstroom die tusschen Wijck en dese Stad syn beginsel neemt/ schier in't midden van Bommel/ Vyanen/ Wijk en Buuren/ gelegen/ en als in drie blocken verdeylt/ waer van een yegelijck deel met bysonder muuren en graften is afgeheynd/ gelijck mede de Burght/ der Graven woon-stadt. Dese Stadt heeft syn naem ge-

troc-

troecken van sijne lage gelegentheyt (hoedane plaetsen doorgaens werden geseght/in een kuyl/gat ofte kelder te leggen) en niet gelijck de Heer Pontanus gist/ van den Batavierssen Velo-heer Civilis/ als wy voor heen wijtloopiger hebben aengeroert. Dese Lantschap is in't jaer duysent vijf hondert vijf-en-vijftig/inde tijden van Floris van Pallant den eersten dies naems / door Keyser Karel den 5. tot eene Graefschap verhooght/ 't welck echter sommige zijn Soon Koningh Philips door misverstant toeschrijven.

De eerste Jaer-merckt binnen dese Stad is gestelt op Maendag voor half Vasten; de tweede op den ses-en-twintighste/ seven-en-twintigste en acht-en-twintigste Meyr:en de derde op den vierde en twee volgende dagen van Wijn-maent. Daer onder zijn begrepen/ behalven de Moeder-stadt/vier Dorpen/als Suyrding/belendende aen Hagesteyn in't Sticht van Utrecht; Spyderbelt/reykende aen de Vryheyt van Leerdam/neffens Gobezding en Redishem.

Het Burgerlijck bewint van de Stadt staet aen den Drossaert / twee Burgermeesters / seven Schepenen en eenen Schout / welke alle/sonder eenige voorgaende noeminge der burgeren/by den Grave met vrye en ongebondene macht werden gekoosen/ en daer na de mindere bedieningen/so in de Stadt als over 't vlacke Landt/onder d'eerlijckste Burgers uytdeylen.

ROERMOND, 't welck het plompe volck verkortender-wijse verdraeyt in Romond/ is onder de vier Geldersche Hooft-steden de tweede in waerdigheyt/en van omloop wel d'aldergrootste/leggende op de France bodem aen de Maes: die alhier de Swalm / als mede de Roer uyt het Lant van Gulich af dalende/na hem neemt: waer van de Stad sijn doopsel ook heeft ontfangen/even gelijck Angermont/ Dortmont / Tenermont / Rupelmont/ Tramont/ Orlemont/ Egmont; en in Engelant Yarmouth / Pleymouth en andre meer hare namen van de door of langhs-loopende Stroomen ontleenen. De Stadt bestaet schier de uyterste paelsteden van Gelderlant/ openende als een deur na de Landen van Luyck/Namen en geheel Vrankrijck; en is Oost-waerts van Colen / Zuyd-waerts van Luyck / West-waerts van 's Hertogen-Bosch/ en Noord-waerts van Nymegen vijftien of sestien uuren gaens af-staende.

De Voor-stadt wort eensdeels van de Stadt afgesneden door de Ruer / bedeckt met een kostelijke Brugge van de blauwe Naemse Steen / waer van de Werf aen de zijd' van de Stadt mede is opgemaeckt/om also de Maes/die dickwijls heftig kon opbulderen/een ring in de neus te leggen. Uyt den Tol welke de Schippers en varende luyden alhier moeten opleggen/ werdt des Hertoghs Schatkist jaerlijcks merkelijcken gestijft.

Voorts is Ruermont eene rijcke/ lustige en luchtige Stadt/ pralende so in Geestelijke als Wereltse Gebouwen/ en in meenigte van Burgerlijke Huysen.

Hy heeft een eygen/doch naeuw bepaelden Bisschop / door Philips de tweede/ Koning van Spanjen / in't geraes van den Neerlantsen Oorlog aldaer eerst ingedrongen; waer van d'alder-eerste is geweest Willem van Linden/gebooren tot Dordrecht/en naderhant geworden Bisschop van Gent.

De Koning heeft hier mede/behalven een Leen en Reken-kamer/ sijnen Stadt-houder/ Cancelier en Raden / aen de welcke de lagere Gerichten/ volgens brieven van vergunningh/ sich mogen en oock moeten beroepen. De ghestenste Kerck is die van den Heylighen Geest.

Voor de Vesten der Stadt heeft in 't jaer 1224. Geraerd de derde (door de mildigheyt van wiens Soon Otho den derden/ Ruermont daer na is gevest en beslooten) sijn Burgt/ de Pot geheeten/ in een Juffrouwen klooster verandert/en door Engelbert van den Berg/ Bisschop van Keulen/doen inwijden/ten overstaen (gelijck ons de Schrijvers kond doen) van Walter van Eyl/ Geraerd en Henrick van Baersdonck/ Geraerd van Rotheym en Arent van Wachtendunck. Hy heeft mede met sijn Broeder Otho / Bisschop van Utrecht/ bestelt te timmeren het Karthuser klooster / hoewel de Minder-Broeders eerst door Grave Reynald den eersten daer zijn ingevoert. Maer in ouderdom en schoonheyt is noch meer af-schijnende het klooster te Munster/ in't jaer 1218. door ghedachten Grave Geraerd insgelijcks gegrontvest/ die oock/ met syne Huys-vrouw Margriet van Brabant/op het jaer 1220. in de Kerck aldaer is ondergeleght. Op 't jaer 1493. is by Hertogh Karel het klooster Emaus afgebroken / 't welck tot daer en toe voor de Begijnen-poort op Gods-weerd had gestaen tusschen des stads Vesten en de Roer/ daer nu eenige Lust-Hoven zijn / en / op de bede van den Raedt/ en met toe-stemmen der Geest'lijcken / verplaetst en tot meerdere veyligheyt binnen de stadt over gebracht/ mits dat het sijn ouden naem en vrydommen soude behouden.

VENLOO is naest Ruermont de grootste en beste vande Steden/ en 3. mijlen daer van daen mede aen den Maes-kant binnen 't gebiet van Kriekenbeek gelegen/inden begin/so men vermoedet/ Veen-loe geheten hebbende na sijn turfachtigen en veenigen gront/ die des niet tegenstaende seer vet en groeysaem is/ gelijk doorgaens alle erven en landen/welk in dien streek vande Maes werden aengewonnen en met hooge wateren overspoelt. Alhier is groote neering van kooren-koopmanschap/ en goede aentocht van schippers/die dage-

lijcks met hunne Zeylen den Stroom levendigh maken/en aen dese Stadt van alle oude tijden Tol hebben moeten betalen. Behalven dat de Brabanders/ Hollanders en andere over-buerighe Volcken daer mede t'samen-rotten over de handelingh van Steenwercken; Kooper-aerdt en Smee-koolen/die in de Luyckse Gewesten en daer omtrent/door eene seltzame eygenschap des Lants/uyt de diepe kelders der Bergen werden ghehaelt en uyt-gegraven.

Venloe is eerst in 't Jaer duysent drie hondert drie-en-veertigh door Reynald den tweede/eerste Hertog/bemuert/en met Stads gerechtigheyt en verscheyde vryheden beschoncken/welcke achter dese Geschiedenissen staen/in-gevoegt/en door Willem van Gulich in 't Jaer duysent drie hondert seven-en-t'seventig/daer nae duysent vier hondert veertien door zijn Broeder Reynald/ en laestelijcken in het Jaer duysent vier hondert vijf-en-t'sestig door Adolf van Egmont zijn standt gedaen. In de Klaes-Kerck/op't Jaer duysent drie hondert veertig/door het Schippers Gild gebouwt/zijn de Kruys-broeders in 't Jaer duysent drie hondert negen-en-t'negentigh / naer de doodt/en evenwel door bestel van hun vorige opper-hoofd Fredrick van Putten/ in-geleyd; welck Klooster in 't Jaer duysent vier hondert een/meest is aengewassen en in't Jaer duysent vier hondert drie en dertig met een nieuw Kerckskën vermeerdert.

In den Nederlandtsen krijgh heeftse Alexander van Parma op den achtiende van de Wiede-maendt des jaers duysent vijf hondert ses-en-tachtigh voor den Koningh vermeestert: en is (duysent ses hondert ses) door Prins Maurits te vergeefs gewegelaegt; aengesien de eerste die de Poort al in hadden van hunne mackers niet en wierden gevolgt ofte geholpen: soo dat de Burgery middeler-wijl in 't gheweer komende de verlorene Poort wederom heeft bemachtight/en de Staetisse volcken met verlies achterwaerts ghedreven. Tot dat zy op den vierden der Somer-maendt des jaers duysent ses hondert twee-en-dertig na een belegh van weynige dagen/onder de ongetoomde maght van zijne Hoogheyt van Oranje heeft moeten bucken; en op den vierde Ooghst des Jaers duysent ses hondert seven-en-dertigh door verradery en blooheydt van den verbastaerden Stadhouder Niclaes van Brederode aen den Cardinael Ferdinant is verkoft en weder ingeruymt; die onlangs daer na buyten de Vesten eene nieuwe Schants tot des Stadts versseckernis heeft doen af-steken.

GELDER is niet van naem / maer in't begrijp van Mueren kleynder als Venloe/ en schept in zijne Graften het Stroomtjen de Nyers / 't welck veel Aels en Palinghs uyt geeft / en aldaer de Wye in-stickende / door de Heerlickheyt en 't Slot van Nyers / en voorts Goch en 't nieuwe Klooster heen loopende / sich omtrent Gennep in de Maes gaet versteken. Het heeft een over-oudt Slot/ de mael-stadt van de wijlen Heeren van Pont/Vooghden van Gelderlandt/eertijdts buyten en nu staende binnen de Vesten der Stadt op een hollen en gebroken grondt/daer niet wel en is by te komen of Geschut voor te brengen dan op Horden en Plancken. De Stadt werdt/behalven de rondom verspreyde Palen/ oock (ten minsten tegens een kleynen aenstoot) versterckt door de Wateringh geheeten de Marien-Grift / in't Jaer duysent ses hondert ses-en-twintigh door de sorghvuldigheydt der Spanjaerden met grooter kosten dan voordeel op gemaeckt/diese van hier af langs het oude Klooster van ter Kamp hebben gheleydet tot aen Rhijnberck/ en aen d'over-zijdt door het Veen vervolgens tot aen Venloe/ ende met steen-wercken doorgaens aen de kant beset: In't voltrecken van welck werck zy nochtans dickwijls verstooring en grooten af breuck hebben gheleden van der Staten Ruytery. Niet te min lijdt zy van binnen weder dit ongerief/dat de strooye Dacken/ daer sy mede vervult is in tijden van aenvechting al te veel voedsels geven aen den brandt / en tegen 't Geschut en in-geworpene Vuyr-Ballen geen standt konnen houden; gelijck men in verscheyde Belegeringen heeft ondervonden; is/ neffens andre merck-teyckens van oudtheyt/ daerom te heerlicker/ dat zy (gelijck voor heen is waer gemaeckt) de eyghentlijcke Hooft en Woon-plaets is geweest van de oude en loflijcke Kelters/en aen gheheel Gelderlandt/ 't welck aller eerst binnen de Palen van het Over-vierdeel ofte van dese Voogdy was beklemt/haer naem heeft mede gedeylt. De onderhoorige Dorpen zijn Pont/het Stam-huys der Edeler Heeren van Pont/Aldekerck/Nykerck/ Sint Thomas/ Wetten/Kappelen en Veyrt.

Reynald eerste Hertogh heeft alhier in 't Jaer duysent drie hondert twee-en-twintigh een deghelyck Carmelijten Klooster doen stichten.

In 't Jaer duysendt vijf hondert dertigh is de Stadt door een ramp-zalighen brandt in d'as gheraeckt: naderhant (duysent vijf hondert seven-en-tachtigh) ten tijde van Leycester door zijn wantrouwen Stadt-waerder Patton/ een Schots-man/ sich op den Oversten Marten Schenck van Nydeggen over een ontfanghen kinnebacK-slagh willende wreken/ aen Parma verraden/die daer-en-boven alle Paerden ende den onwaerdeerlicken Huysraedt van Schenck/ als een loon van zijn schelm-stuck/ aen sich behieldt / als mede de los-penningen van eenige Burgers / welcke hy na zijn believen dede schatten. Zedert dien tijdt heeft 't den Vyant steeds tot een roof-gat gedient/waer binnen sich de meeste Inwoonders met

't ver-

Le Terres entre
LA MEVSE
VAHAL ET
RHIN
Lieue Com. d'Allemagne
Lieues Com de France
DE L'EVESC
VTR
ECHT
HE
PAR TIE
DE
COMTE DE BVREN
COMTE DE CVLENBOVRG
TIE LÆR WAERT
BOM MELER WAERT
TVSSCHEN MAES EN WAEL
TRYCK VAN NIMMEGEN
BETUWE
PARTIE
DV DVCHE
DE BRABANT
DV CO: DE ZVTPHEN.
PARTIE
Arnhem
Nimmegen
Wyck Duerstede
Rhenen
Wageninge
Rhyn fluv.
Waal flu.
Mase flu.
Tiel
Buren
Leerdam
Batenborg
Zevenaer
Cranenborg
Gennip
Grave
Bolduc
S'Hertogenbos
Huessen
Meer
Samb eeck
Op 't Lecke
Houtendonck
Groninge
Verline beeck
Mullum
Op Loo
Mackum
Mas hees
Loon
Geesteren
Oister um
Ven raid
Afferden
Blyenbeeck
Bergen
Wanray
11

DE VELUWE.
DE ZUYDER ZEE
PARTIE DE L'EVESCHE DE VTRECHT
DV COM: DE ZVTPHEN
SALLANT
Arnhem
Harder wyc
Elburg
Kampen
Hattem
Zwol
Deventer
Zutphen
Liene d'Allemagne
Liene de France
12

LA FOSSE DE S MARIE appelle außi EVGENIENE

Lieues Communes d'Allemage

17

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Le Comte de ZVTPHEN
DV DVCHE DE GVELDRES
PARTIE DE SALLANT
TRANS ISLANIE
PAR TIE DE WESTFALIE
Lieues Communes d'Allemagne
Zutphen
Doesburg
Zevenaer
Embric
Anholt
Lochem
Borkeloo
Groll
Deventer

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

't verval van de buyt-ganghers hebben geneert en verrijckt; die in den laetsten krijg/ onder 't ghebiedt der Heeren Staten/ met namen in Gelderlandt en langs den Rijn-oever/ daghelycksе schade en verwoesting plachten aen te richten/ en hun plundering en vangst daer binnen te bergen.

STRALEN Is/ soo wegen zijne gelegentheyt als waerde/ de tweede plaets naest Gelder/ en die met Gelder mede ghemeen heeft den naem van een Voogdy; zijnde andersins een doodtse stadt en sonderling gene Dorpen onder haer hebbende. Sy kent den Abt van Sigburg in Bergs-landt voor de helft tot eenen Pandt-heer/ die oock daer een bysonderen Schouter in zijnen Eedt heeft; hoewel sy in andre hooge of hals-saken den Drossaert van't Ambt Stralen is onderworpen.

Na by het Stedeken vindt men eene Vleck of bouwerschap/ nu het Sand/ dan voormaels by de Romeynen/ soo men wil gissen/ Sablones of Sabulones genoemt: en aldaer een Klooster/ door d'echte luyden Jan van Broeckhuysen/ die op het jaer duysent vier hondert twee-en-vijftigh in 't H. Landt is overleden/ en Anne van Straten gestigt. Van Stralen is ghesproten Johan van Stralen/ die van Trithemius onder de kloeckе verstanden mede wort gerekent. In het jaer duysent drie hondert seven-en-tachtigh/ is Stralen door eenige Borgoensse Ruyters in Brabantsen dienst zijnde over-vallen/ uytgeroost en aengesteken: en daer binnen vijftigh Engelse besettelingen met hun Over-hooft aen 't swaert geregen/ in 't jaer duysent vier hondert acht-en-t'negentigh door de Hertogen van Gulich en Saxen voor Keyser Maximiliaen/ na eene felle bestrijding van drie weken; daer na in den Harde-maent des jaers duysent vijf hondert acht-en-t'seventig door den Spaenschen Mondeagon; in 't jaer duysent ses hondert twee-en-dertig door de Heeren Staten/ en ten laetsten wederom door de Spanjaerden/ ingenomen.

ZUTVEEN.

HEt derde op de ry/ en 't welck met Aernhem en de Velouw den Duytsen Bodem beslaet/ is het Vier-deel en de Hooft-Stadt des Graefschaps Zutveen/ door Houwelijck van Graef Otto van Nassouw met de erf-dochter des Graves van Zutveen naderhandt aen 't Vorstendom vast gehecht; waer van het niet alleen een lidt en is/ maer oock onder de seventien Landschappen van Nederlant een Lantschap op zijn eygen handt: en werdende door den Ouden ende Nieuwen Yssel van de Velouw/ en door de Schip-beeck van Over-Yssel afgesondert. In 't jaer duysent drie hondert ses-en-vijftig heeft men met goedt-vinden van Hertogh Reynald/ den derden van dien naem/ by de Vis-poort (om 't geweldt van den stroom van de selve Poort/ de Kerck en 's Graven-hof af te keeren) met het om-leyden van den Yssel nae de Zuyder-zijdt van de Stadt/ alhier een nieuwe Grift aen-gevangen te maken/ streckende van Helbergen tot aen de steene-kamer/ en na verloop van eenighe jaren van daer wederom/ tot voordeel en voort-settinge van den Koop-handel/ voor de Stadt heen geleyd tot aen Sinderen toe op de Velouw/ aen welcke plaets 't Schependom met een Sluys en Brugh wort vast ghemaeckt/ en alwaer nu noch d'oude strangh op nieuws in den Yssel wordt ghe-schept/ die dan voorders zijn Vloed langhs Deventer/ Hattem en Kampen in de Zuyder Zee uyt-stort. Over welcken nu stil-staende en verstorven slenck geen ander over-gang en is dan aen d'Emperbrugh. Dit deel van 's Stads gebiet reyckt over den Yssel een stuck weeghs in de Velouw/ en wordt insgelijcks door een Brugh (meer dan 360 stappen langh/ en in 't jaer duysent ses hondert vijf/ tot lasten van de Stadt/ op palen en schepen gevest) aen de stad gevoegt; belendende Oostwaerts aen Westfalen/ Noordwaerdts aen Over-Yssel/ Zuydwaerts aen den Rhyn en 't Lant van Cleve; dan wordt naer 't Oosten en Noorden door de Brugghen van Zuyderloo en Warns-Velt/ en aen de zijd van den Rhyn door den Brunsbergh van het Schout-ampt afgesloten. Dat de stadt/ vermits sijn Watersuchtige en Broeckachtige gront; zijn naem heeft ghehaelt van Zuydveen/ en niet van Zoet-veen/ ofte oock van de Usipetes/ hoewel de selve Voorstichters en Voorsaten des volcks zijn te houden/ en zich van oudts hier omtrent/ als Nabueren van de Sicambers/ hebben verhouden) daer van geeft seker en volkomen blijck een ander erf Noordwaerts van de stadt af gelegen/ als noch Noordveen geheten: als mede de dagelijckse uytspraeck soo van den vreemden als ghemeyne man alhier/ die geen Zoetveen maer Zutveen in den mont hebben. Hoewel anders het Voorstel van Geropius Becanus soo ongerijmt niet en is/ dat doorgaens alle plaetsen/ eyndigende of beginnende met het woordt Ven of Veen gelijck Venetien/ Zutveen/ Venloe en meer andere/ of de Wateren zijn onderworpen/ ofte geseten in eene Veenige Landouw.

Zutveen is wel voorsien van Volck en van rijckdom/ en soo door sijne plaetselijcke als aengemaeckte sterckte/ en verscheyde omleggende Hoornwercken/ welcke echter in tijden van noodt veele besettingh souden behoeven/ nae 't uyterlijck oogh schier onwinnelijck. Is van Arnhem afstaende vier kleyne mijlen ende anderhalf van Doesburgh/ en ses van Nymegen/ hebbende buyten en van binnen een onbenaeuwde en held're lucht/ en rondtom soo wel koorn-dragende Velden/ als/ om allerley Vee te mesten/ gras-ryke klaver-weyden.

weyden. De Berkel (die in Westfalen boven Koesveldt by het Stedeken Bilder-beeck uyt den Baven-bergh is stralende/ daer vele steenen tot den huys-bouw worden uyt-gehaelt) verliest alhier syn naem en loop in de Yssel/ maeckt door twee Bruggen tusschen de Oude en Nieuwe Stadt een scheydtsel/ en eenige Moolens gaende binnen 't begrijp der Vesten/ als Kooren/ Olie/ Zeems en Wol-Moolens. En dewyl men door ervaernis en besoeking was wijs geworden/ dat dit Stroomtje met kleyne moeyten bezeylbaer was te maken/ en bequaem om allerley vracht wech en weder over te schepen; hebben de Heeren Staten op den Lant-dagh des jaers duysent ses hondert dertigh aen des Stadts Overigheydt van Zutveen toegestaen/ soo een heylsaem en oorbaerlyck werck op haer kosten te volvoeren.

De Burgery is beleeft en spraecksaem/ en daer onder meenighte van heerlijcke en ridder-matige Geslachten. Van haer ouden treck tot den Gods-dienst/ kontschappen soo vele geestelijcke gestichten welcke tot behoef soo van Vrouwen als Mannen hebben open gestaen; met namen in d'oude Stadt het Broederen klooster voor d'Augustijnen/ Adams klooster/ als mede het Spittael en Hondeel voor de Begynen; en in de Nieuwe Stadt/ behalven den Ysendooren/ Heer Henricks Huys/ van 't welck daer na het oude en nieuwe Gast-huys/ gelijck oock het Pest-huys zijn gemaeckt; behalven een Sieck-huys/ Wees en oude Manne Huysen, die noch in wesen zijn. Buyten de Laerpoort aen de kant van Westfalen placht wel eer ghesien te werden een Minne-broeders klooster voor de Franciscaners/ Galileen genoemt/ 't welck eerst door het geslacht van Kreinck is gesticht/ en nu onder de voet light. Onder andre Bouwsels siet men hier de overblijfsels van het oude/ en nu/ wegen syne afsienlijcke gestaltenis/ afgebrokene Greven-hof; gelijck men noch rechtevoort de plaets by de Vis-poort/ die met een laen van aengename schaduw-boomen is beset/ op des Greven-hof is noemende.

Niet wijt van daer staet als te pronck een vier-kantige en steyle steen-Tooren/ die van syn ouden bewoonder den naem bewaert van den Droogenaps-Tooren; van de welcke men wijt en zijt de overbuurige Landen kan ontdecken. Dese heeft in voorledene tijden een doorgangh verstreckt naer 't Block-Huys: 't welck Hertogh Karel van Gelder hadt doen op-werpen/ wanneer hy/ uyt wanhoop van wettige geboorte after te laten/ den Fransen Koningh syn erfgenaem en baes van dese Landen socht te maken/ en daer toe een weg te banen door het muyl-banden van de hooft-steden.

De oude Kerck is een statelijke en wijt afstekende Kerck van een over-oudt en aerdigh Gebouw/ kruys-wijse toe-gemaeckt/ welke wanneer in 't jaer duysent een hondert vijf/ door Otho/ Zoon van Godtschalck/ uyt d'as en van den grondt nieuwelijcks was op-gehaelt/ by den aenwesenden Bisschop van Utrecht Burchard/ op het aenhouden van ghemelden Grave/ wederom aen H. Peter en Walburgh is toe-ge-eygent: uyt-wysens seeckere Hantveste/ inhoudende ('t welck een onfeylbaer teycken is van merkelijke oudtheydt) dat hy Burchard over-ghelesen hebbende de Vryheden en Sticht-brieven van die Kerck/ welke door langh-wijligheyt al van de wormen waren beknabbelt/ den Grave met de Geestelijckheydt en Dom-Heeren hadde ghebeeden om de oorspronckelijcke Voorrechten op nieuws te bekrachtigen. 't Welck tot straf kan dienen de gene/ die de gront-legginge van die Kerck aen Otho van Nassouw den eersten Grave van Gelder en Zutveen willen toe-passen. De Proostdy en Dom-Heer-schap van Walburghen/ welke men gist door gedachten Grave Otho te zijn gesticht/ wierdt eertijts soo waerdigh en achtbaer gehouden/ dat die by wylen van den Grave selve is bedient geworden. In 't hert van de Kerck/ onder een yser-vergulde Kroon na de kunst uyt-ghewerckt en aen 't Gewelf met vier geschakelde ketentjes van yser vast-hangende (daer in oude tijden de Dom-Heeren het Lof van de L. Vrouw te singen plagten) worden twee verhevene Grafsteden aengewesen/ waer in men oordeelt dat Otho van Nassouw met syne gemael/ ofte yemant van de oudere Graven van Zutveen/ soude rusten. In 't jaer duysent vier hondert ses-en-veertig/ op Palmdagh/ is (vermogens het opschrift op de deuren ten toon staende) de Toorn van dese Kerck/ die met syn top hoogh in de Wolken reyckte/ door een ysselijck onweder aengetroffen/ en daer door ses klocken t'samen met de middel-Kerck en de zuyd-zyt van de Kerck af-gebrant: dan in 't jaer duysent vier hondert negen-en-tnegentigh zijn dese delen wederom opghemetselt/ en een steyle tooren ghemaeckt/ heele hondert vijftigh voeten en seven vademen hooger als het steen-werck dat noch staet en gelijcke hondert vijftigh voeten in de hooghte wort gerekent.

Doch op den negen-en-twintighste der Lente-maent des jaers duysent ses hondert is dit kostelijcke spits door den af-gunstigen blixem al wederom vernielt tot aen het steenwerck toe/ daer de vlam op een lemen solder een stuyt kreegh.

Ten laetsten is dese tooren in 't jaer duysent ses hondert seven-en-dertigh door de Kerck-meesters prachtigher dan te vooren tot hondert vijf-en-twintigh voeten in de hooghte/ doorluchtigh met omme-gangen/ herbouwt/ en/ om alle leet van 't vuur op de beste wijse te schutten/ met leyen en koper over-kleet. Gelijck men oock vindt

aen,

aengeteykent/ dat op het jaer duysent twee hondert vijf-en-tachtig oudt en nieuw Zutveen/ door noch swaerder ongeluck/ te gader is afgebrant.

Maer ick hadt by na vergeten aen te roeren / datter daer benefsens in de voorseyde Kerck een doop-vat van gegooten koper is / so fraey soo groot en soo degelijck van stof/ dat de oogen van een yegelijck daer door aengehouden en als betovert worden / 't welck oock door eene sonderlinge konst van gewichte wert geopent. Aen den oosterhoeck van de Kerck is eene gemeyne Bocken-kamer/ en noch eene andere op de Raedtkamer / beyde met allerhande ghestachten van oude en nieuwe boecken tamelijcker wijse gestoffeert / welcke door mildigheyt en eerlijcke nieuwsgierigheyt van den adelijcken Raede noch dagelijcks in getal aengroeyen.

Dicht hier by verneemt men het Stadthuys / 't welck ruym en aensienlijck is/ en met drie gevels opklimt/ als of het drie verscheyde gebouwen waren/ in't uyterste van de welcke en na de Kerck aen de Afgesanten van 't Graefschap gewoon zijn by een te schoolen : gelijck die van de gantsche Lantschap boven op de Ridder-kamer / alwaer oock yeder Vierdeel syn bysonder vertreck heeft.

Ick en mach mede niet verswygen het Huys van syne Genade van Bronckhorst/ voor eetlijcke jaren tot gebruyck van dit doorluchtige Huys getimmert / ofte het weyts en prachtigh gebouw van den Landtdrost Hekeren daer naest aen / ofte het oude Hof van Wisch / waer van nu eygenaer is de Heer van Scherpezeel uyt het geslacht van de Westerholten : noch het Wynhuys aen de merckt / 't welck in oudtheyt / en cieraet van een konstigen tooren / met weynigh uyt en teykent.

De School was eertijts na by de Kerck/ welke daer na in't midden van de Stadt is verplaetst / alwaer van ouds het Predikers Klooster was ghesticht by Margriet Dochter van Guido Grave van Vlaenderen/ die op het jaer duysent drie hondert een en twintig is overleden/ na dat sy met Reynald den eersten/ eenige jaren in echt hadt geleeft.

Het bevel over de Stadt is in handen van twaelf Schepenen / die wel alle op de tongh van het gemeyne volck Burgemeesters heten / en te gelijck waernemen al watter in de gemeyne saeck mach voorvallen / soo in 't stuck van den burgerlijcken toestant als van de rechtsplegingh : maer in 't bysonder en eyghentlijcken de twee oudtste / die daer behalven oock den naem draeghen van Zegelaers.

Dese dan verkiesen / na ouder weyse gewoonte en hun goedt gevallen / sonder aen yemant raedt te vragen of reden te geven / met eenhellighe stemmen nieuwe Raedsgenooten in plaets van de verstorvene / soo dat de keur niet voort en gaet als'er slechts eene stem te kort komt / en sulcks (niet jaerlijcks / maer wanneer sy het noodigh vinden) op vrydagh voor Peters dagh / komende in den Sprickel-maent / ten negen uuren voor den middagh : want sy sich aen dien dagh en oogenblick soo nauw verbinden / dat sy de klock opschorten / indien voor die uur de t'samentlijcke Raedsghenoten op het Stadt-huys niet by de handt en zijn. En zijn de overgebleven Stoel-broeders alle gehouden/ buyten noot-sinnen en bedlegerigheyt/ sich soo vroegh op het Raedt-huys te laten vinden/ 14. volle dagen voor Peters-dagh.

Dit ampt duurt altoos en eeuwelijcken / ten ware het yemandt van selfs wilde afgaen/ ofte/ vermits syne quade en oneerlijcke zeeden/ hem dies onwaerdig maeckte. Op den gesetten dag loten sy jaerlijks wie van haer de vierschaer by beurten sullen bekleeden en voor aen sitten ; waer toe twee / een uyt de oudtste en een uyt de jonghste Schepenen op gelycken gedeelte van 't jaer werden gemachtigt ; die dan Richters in der tyt heeten/ en den Raedt oock buyten tyts mogen doen laden.

Dese Overigheyt kiest wijders uyt de Burgery 12. Gemeentsluyden/ waer van de twee eerste en oudste / zijn en worden genoemt Kerck-meesters / welker raedt sy in swaer-wegende saken wel ondervraegt / dan effenwel niet en behoeft te after-volgen. Haer gesach is soo volkomen en onbesnoeyt/ dat sy recht doen / sonder eenigen Schoutet/ ofte anderen Vorstelijcken Ampt-man te kennen/ gelijck oock geen Schout of Richter/ als met believen en toe-doen der Schepenen/ alhier wordt aenghestelt/ aen welcker handen mede de Lant-drost des Graefschaps eed moet doen/ die dan door gemagtigde van dese Stad inde andre Steden syns Ampts wort ingeheert.

DOESBURG. Het wort by niemant in twijffel getrocken / of Doesburg heeft syn naem be-erft van Drusus Nero / Romeynsen Lant-voogt en Velt-heer/ en stief-soon van Keyser Augustus : die dese Stadt omtrent dertien jaren voor de geboorte van onsen Heylant eerst heeft ghebouwt ofte ten minsten vernieuwt / en met eenen Burght versekert.

Streckende daer toe het verhael van Lucius Annæus Florus / dat Drusus op de Maes/ Elve/ Weser/ en den Rhyn (daer van de voornoemde Grift geworden was een arm) hadde gevest en bestelt meer dan vijftigh Burgten.

Zijnde allenxkens de R. vergeten/ en in stede van Druesburgh / gebruyckt Does ofte Duesburgh / om dat ghemeenlijcken de selve letter in het uytspreken moeyelyker valt als wel eene van alle / en

om welcke duydelijcken uyt te brenge de grootste swetser van Grieken-landt en voorman van de gemeynte van Athenen/ Demosthenes/ geseght wordt sijne tongh qualijcken te hebben konnen ghewennen.

Gelijck oock Doesburgh van ouds her voor een wapen is voerende / eenen Burght; ende het is een waerschijnlijck bewijs/ dat dese wapens/ als uyt de naem der Stadt selve haer oorsprongh nemende/ daerom seer oud moeten weese:te meer/nadien dese Burgt staet af-ghebeeldt op ghelijcke wijse als in de Romeynse leghers de toorens en poorten/welcke/om haer merckelijcke groote en sterwigheyt / Decumanæ wierden ghenoemdt; staende aen yeder egh van de poort / als tot een scherm en bewaer / een bysonderen tooren / en tusschen dese toorens twee halve manen / tot blijck van haer oude achtbaerheyt. Effen eens als/ volgens de instellingh van den tweeden Roomschen Koningh Numa Pompilius/de Raet s-heeren van Romen en hun af komelinge halve maentjes aen haer kleedere droegen: soo om te betuyge haer edelheyt/als om dat de geene diese droegen hondert sterck waren / van welck getal so een half maentje een teycken was: ofte gelijck de oude Arcadiaenen haer beginsel afrekenden van de Maen / en derhalven met den naem proncktten van Προσέληνοι, als of sy met de maen en uyt de lucht waren gebooren/en haer eerste plantinge onbekent.

Soo wiert Saturnus (ick gebruyck hier de woorden van Lacktantius) wanneer hy van sijn Soon verjaeght en in Italien was aengekomen/ een soon van den hemel genoemt; om dat wy gewoon sijn van de geene/ welcker deught wy verwonderen / te segghen dat sy uyt den Hemel sijn gevallen/en van die die onsekere ofte onbekende Ouders hebben / dat het kinderen sijn van de aerde. Hoewel de Turcken/ met het vertonen van een Wassenaer in hun velt-teykens een ander insicht sijn hebbende / dat sy te weten met de halve werelt niet vernoeght sijnde / oock het overige deel daer by soecken te krygen/en alsoo een volle maen te maecken/waer door de werelt wort afgebeelt. Die effenwel in dit stuck van de heb-gierigheyt van Alexander den Grooten/van Keyser Karel den vijfden en van sijn Soon Koning Philips werden over-wonne. Maer hola! hier van genog.

De Stadt is gelegen tusschen den Ouden en Nieuwen Yssel/waer van dese/ door de beschickinge van Drusus en handen van sijne rotgesellen/van Yssel-oort af tot aen Doesburgh is geleydt in den Ouden Yssel / die aldaer malkander met een kus wellekom heeten / en voort onder eenen naem t'samen loopen voor-by Zutveen / en lancx het gebiet van Over-Yssel in den boesem van de Zuyder Zee. De oude Yssel vloeyt uyt het oosten besijden Dotechem heen/reykende met eenen arm tot boven de Stadt Wesel / en met den anderen door Boeckholt en andere plaetsen tot in 't Sticht van Munster / daer mense noemt de Aa.

Wijders leght Doesburgh in eene stercke vestingh / soo ten opsicht van sijne hooge wallen en doorgaende Bol-wercken / als van syne nederige landouw / en t'samen-vloeyinge van twee stroomen / die den meesten tydt van 'tjaer de Stadt rondom ofte voor een groot gedeelt in 't water setten. Het wierdt in oude tijden beschut met steyle en steeuwighe Muyren/ alsins bekleet met Toorens / waer van de naemachtighste waeren de Bussen-tooren/de Roode/de Ravens de Verkens en Katten - toorens. De Bussen - tooren heeft Westwaerts gestaen omtrent den ouden Burght; daer in 't af-breecken in gevonden is een Bock ofte muyrbreecker/ by de Oude Aries genoemt/ neffens eenigh Oorloghs-tuygh/ Romeynse penninghen en meer andere zeltsaemheeden / welcke door achteloosheyt der voorvaderen sijn verwaerloost / tot leetwesen van nieus-gieriger nakomelingen.

Dese Burgt/ pochende op sijn timmer-baes den Romeynse droes placht te syn de maelstadt der Richteren van het Doesburgher ambacht / en sich te verheffen aen de west-sijt der Stadt; dan is in 't jaer 1522. door Hertogh Karel van Gelder / die doen meer nieuwigheden dan oudheden in 't hooft hadt/jammerlijcken ter aerde geslecht/ en in syne plaets oostwaerts een ander Slot opghewor pen teghen over het Gasthuys; 't welck in 't jaer 1537. (wanneer de ghedachte Vorst met onminne van de Staten des Lands den Fransse Koning door kromme wegen tot de heerschappy van heel Gelderlant socht op te kruyen) in een op-loop van de Burgheren / die desen bril op de neus niet en konden lijden/ is neder gesmeeten/behalven den rooden tooren.

Van de steene Muuren der Stadt zijn op het goet-duncken van d'algemeene Staten en Prins Maurits / in 't jaer duysent ses hondert seven/ als een versleten en niet genoegh-deckent kleet / verworpen/ om in fraeyer en vaster aerde Wallen verandert te worden.

Alleen zijn de Toorens van de vier Poorten staende ghebleven/ t'samen met den voornoemden rooden Tooren; die nu is om-gekeert in eene gevangenis van 't Richter-ampt van Doesburgh en eensdeels van het Landt-drost-ampt: gelijck de tooren van de oude Oppoort nu tot diergelijck een dienst wort ghebruyckt van des Stadts weghen / in plaets van de oude Hamey-poort die men nu de Maypoort is heetende.

Op het jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftigh is Doesburgh voor Hertog Reynalt/door hant-leeninge van Grave Jan van Cleve/ ver-

de/verovert/ doch een korten wijl daer nae wederom over gegaen aen de zijdt van zijn Broeder Eduard/ met wien het in een Schip was en heymelyck verstant onderhielt.

En hoewel de Burgers/ onder de raseryen en droevige scheuringen van de Hekerse en Bronckhorsten/den jongen Willem van Gulich het beste recht tot de krackeelige erfvenis van Gelderlandt toeschreven/ en hem in 't jaer duysent drie hondert twee en t'seventigh voor Landtvorst aennamen: hebben zy echter haer wysselycken buyten schoots en onzijdigh gehouden/ selfs oock met believen van den weder-zijdtsen aenhangh. Dan de verbintenis welcke zy daer na met Adolf van Gelder/ by het leven en tot after-deel zyns Vaders/hebben in-gegaen/ en is hen so wel niet vergaen: nademael op den jonghsten nacht des Jaers duysent vier hondert seven-en-t'seventigh de Stad door inwendigh verraet aen de Cleefse is geopent/ en door dese vremdelingen leelijcken gehandelt en lang vertreden.

Dan of schoon dese krijg niet alleen het leven van Hertogh Adolf uyt geduyrt/maer oock na hem en onder zijn Soon Karel heeft geblaeckt: dat mede Doesburgh meer dan eens onder het kruys van Burgondien heeft moeten suchten/en in't jaer duysent vijf hondert vijf sich over geven aen Philips Coningh van Castilien/ oock in de jaren duysent vijf hondert vijf en tachtigh / en duysent vijf hondert acht en t'negentigh wederom aen den tweeden Philips neef van den voorgaenden:so hebben echter de Ingesetene so menichmael als sy haer slag sagen / sich uyt de uyt-heemse dienstbaerheyt uyt-ghewickelt/ en in den aenvang vande jongste Oorloghen in 't jaer duysent vijf hondert sesentseventig/het gemeen verbont der landen niet alleen omhelst / maer zich oock onbeswijckelijck daer aen vast ghehouden / in meerder acht nemende de lieve vryheyt en den pligt van haer eenmael overgegeve trouw/dan het uyterste verderf en de menigerley ellenden die haer dient-halven zijn over-gekomen : gelijck de Stenden van Gelderlandt in de Jaren duysent vijf hondert een-en t'negentig en duysent vijf hondert vijf en t'negentich opentlijcken en na de waerheyt tot haer eer hebben beleeden.

GROL, bykans soo wijdt als Lochem van Zutveen / is Lochem van Grol/afstaende/'twelck in oude handvesten door de banck Grunlo of Groenloe/na allen schijn/ dat dese plaets wel eer met een groen woudt is beset of omvangen gheweest / en nu kortheyds halven Grol wort geheeten.

Grol had in den begin niet alleen hooghe gerechtigheydt / maer oock eene munt en gruyt-tol / en is eerst in 't jaer duysent twee hondert vijf-en-dertigh door den grooten vergaerder en Landt-winner Grave Otho den derden ghekoft van Hendrick van Borkeloe haer voorigen grond-heer en voorsaet der Graven van Bronckhorst / en door Reynald den tweeden insgelijcks met vesten beslooten.

En om dat het sich vertoont aen eene bequame plaets en met een oog siet na de paelsteden van Westfaelen : is het in 't Jaer duysent vijf hondert vyftigh door Keyser Karel / doen Hertog van Gelder/ met nieuwe Graften en wallen op-gepronckt/die naderhandt by de Koningen van Spanjen / en / na 't beswijcken van hunne maght / by de Hoogmogende Staten deser Landen met halve Manen ende verscheyde Hoorn en buyten-wercken zijn vergroot en verbetert/so dat dese Stadt nu als eene vaste heyning en Sleutel is van 't gantsche Graefschap.

Daer na volgt de Graft / die door de voor-by vloeyende beeck de Sling eensdeels wort bewatert en verdiept.

Over de Graft is eene verdeckte wegh tot behoef en verdeck van de Schutters / van gelijcken versorght met een doorgaenden Dijck buytenwaerts na de kunst wat schuyns af loopende/ en van so eene gematighde hoogte/ dat dies onaengesien de Koghels van de Wal haer vrye werckingh konnen doen / en die van den vlacken naer de Stadt werden gesonden/ over-vlieghen / sonder de Vesten of niet of weynigh te bezeeren.

AERNHEM, Sijnde de moeder-stadt van het vierde en laetste Vierdeel van Gelderlant/ de Velouw/wort by sommige in 't boeckstaven Aerenheym genoemt : uyt sake het (ghelijck mede seker oudt en ridderlijck geslacht in 't Vorstendom van den selven naem) een Keyserlijcken Arend in zijn Wapen is voerende.

Dan de oude Schrijvers/met namen Tacitus/ noemen het Arenacum/ en niet (gelijck andre oordeelen) Harenatium ofte Herenatium;'t welck ick achte van ons Arenacum verscheyden/en/uytwijsens zijn naem en gelegentheyt / gheweest te zijn het Dorp van Heringen/ ofte eenige andre plaets boven Nymegen.

Hoewel eenige den naem van Arenacum liever willen passen op de vlecke Arichum / tusschen Tiel en Buyren / en eenighe wederom op Rencum by Wageningen; 't welck/ indien men de letter A tweemael uyt laet/ niet met allen van Arenacum soude verschillen/en alwaer men oock voor geeft ettelijcke oude penningen te zijn ghevonden/en onder andre een/die aen d'eene kant een rouw menschen aenzicht / en aen de over-zijdt het op-schrift van DORESTAT vertoonde. Doch beyde met luttel schijn van waerheydt : nademael dit Dorp eertyts en in meest alle oude Hand-vesten met den naem van Redichem ofte Redinchem/en niet van Renkum/ wort gedoopt.

Aernhem en is niet alleen de Hooft-stadt van de Velouw / maer oock de stoel van 't opperste Hof / als mede vad de Reecken-kamer

en Leenkamer des Vorstendoms. Is als in 't hert van Gelderlant/ en schier in 't midden van de twee and're Hooft-steden Nymegen en Zutveen gelegen/ en maer een half uur van Yssel-Oort/ daer de Ryn aen de rechter handt de Drusiaense grift van hem geeft. Het heeft in alles vÿf Poorten/ waer van de Jans en Rhÿn-Poorten nae de Velouw/ de Vesper-Poort na 't Graefschap Zutveen/ de Sabis ofte liever Sebis Poort na 't Landt van Kleef/ en de nieuwe toegeslootene Water-Poort na den Rhÿn en de Betouw uyt-sien; wesende alle van steen t'samen gemetselt/ en teghens uyt-heems ghewelt wel bewaert. Dan de kostelÿckste is de Jans-Poorte/ welcke in 't jaer duysent vÿf hondert seven-en-dertigh door Hertogh Karel/ wanneer hy voor d'aenkomst van een ander en machtiger Karel/ te weten den Keyser/ was beschroomt/ met een uytstekende Rondeel en steenwegh Bolwerck/ op kosten van de Burgery is versterckt; op welcke Poort nu de gevangens van 't Hof in hechtenis worden geset. Gelÿck hy mede nae de Rhÿn-Poort de Wal hoogh heeft laeten op-trecken/ en tusschen de Jans en Vesper-Poorten den Geldersen Tooren gebouwt, waer van de overblÿfselen noch tegenwoordich bestaen.

Dan door de voorsorgh en driftigheyt van Ernest Casimier/ Grave van Nassouw/ zÿn'er nae 't jaer duysent ses-hondert vier-en-twintigh/ wanneer de Spaensche te vooren onder Graef Hendrick van den Bergh de Velouw waren ingebroocken/ neffens de steene Muuren doorgaens Aerde Wallen op-geworpen/ en twee machtige Hoorn-wercken/ een buyten de Vesper/ en een buyten de Sebis-Poort/ af-gesteken; met by-voeginge van eenige Bolwercken en aen den voet van de Wal; behalven dat oock de Stadt aen den Rhÿn-oever is uyt-geset/ en met een steylen en schuyns afgaende Muur op-gehaelt.

Aernhem toont van buyten cierlÿck in 't oogh/ en is vol van Burghers/ en daer neffens van een seer ghesonde ende lieffelÿcke lucht: des te meer/ om dat aen 't Noorder eyndt de Bergen als een Bolwerck om haer hebben geslagen en soo dicht daer over hangen/ dat de Noorder wint (die van Bloemmen en Vruchten niet alleen/ maer van oude en aemborstige Luyden een geswooren Vyandt is) over de laeghe Stadt heen waeyt/ en sÿne meeste hevigheydt op de nabuyrige Betouw en Nymmegen te werck stelt.

Is oock van oudts geschat voor genoeghlÿckste van de Hooft-Steden/ ende dienthalven gheweest de ghewoonlÿcke verblÿf-placts van de Vorsten; soo weghen den Rhÿn-stroom die aen de Zuyder zÿdt de Vesten bespoelt/ als om sÿne meenighvuldige Beecken/ heldere Springh-Wateren/ en groene Beemden/ ende met namen om sÿn hoog en dicht Bosch/ het welck te Roer aen de Poorten placht te reycken/ dan naderhandt in het hardt belegh van Philips van Oostenrÿck/ tot den wortel en grondt toe is af ghekapt.

Waer mede by komen de vermaeckelÿcke en veelderhande soo om als binnen de Vesten ghelegene Speel-Thuynen en Boom-Hooven/ die noch daghelÿcks in ghetal en fraeyigheydt toenemen; en Oost-waerts de weeldighe Weyden van het Arnhemse Broeck/ welcke de Heeren van den Raedt in 't jaer duysent drie hondert vier-en-sestigh/ wanneer de Stadt meerendeels door den brandt was verongeluckt/ eensdeels aen de Burgery/ tot heelinghe van haer verlos/ hebben uytgedeylt.

De Moolenbeeck/ die uyt de byleggende Bergen komt schieten/ en buyten met haer drift in placts van Wint en Zeylen/ verscheyde Moolens doet om-gaen/ loopt ten laetsten in de Stadt/ en uyt de Stadt in den Rhÿn/ na dat sy aldaer insgelÿcks een Kooren-Meulen/ tot groot gerief der Inwoonderen/ heeft om-gejaeght: maeckende door haer eendrachtighen Vloedt het Meel fÿn/ en het Arnhemsse Wittebroodt by de Nabueren aengenaem. Dese Beeck ware/ na 't oordeel van sommighe lichtelÿcken te verleyden/ om daer door met genoeghsaem Water te voorsien des Stadts Grachten/ die tusschen den Rhÿn en St. Jans-Poorten droogh zÿn/ om dat de aders door het diep graven zÿn af ghesteecken. Aen den Velouwkant op den wegh naer Utrecht/ sietmen een verheven Sond-Berg/ waer van men de nederighe Betouw/ niet sonder inwendigh vermaeck en oogenlust/ kan over en door kÿcken; en wat dieper nae de Velouw en anderen Heuvel/ die pot of vul-aerdt uyt den boesem voort-brenght. Noortwaerts zÿn mede meenighte van Heuvelen en Dalen/ met heyde en kruppende Boskens doorgaens beset/ daer allerley/ grof en kleyn Wildt werdt gevanghen. Op dat ick nu stil swÿge van het nabuerigh Warandt/ de Wild-baen/ eertÿdts tot schut en bewaringh van 't ghediert met Graften en Wallen beslooten; waer binnen de Vorsten sich met Jaghen (gelÿck nu de Burgery met wandelen) ghewoon waeren te verlusten; en van de schoone schaduw-Boomen/ langhs de Wallen en buyten de Poorten allenthalven verspreydt; als mede van de over-aengename plaetsen van Monnick-Huysen en Roosendael. Aen 't Zuyde en over Rhÿn (die eertÿdts door loop van tÿden wat afgewendt zÿnde/ door 't bestel van Hertogh Karel wederom besÿde de Vesten is heen geleydt) heeft sy de Betouw op zÿdt/ die overvloet van Haver/ Garst/ Weyt Boonen/ Hoppe en Erweten uyt geeft/ en buyten de Rhÿn-poort met een Schip-brugh als aen de Stadt wort vast gehecht.

Aen

Aen 't Noorder eyndt van de Stadt vertoondt sich/ benevens het bezreck van de wijlen Ridders van Rhodos en nu Maltha'/ de Jans Kerck/ welcke hoewel door den brandt (die op het Jaer duysent vier hondert vijf-en-twintigh eene van de Toorens en schier de heele stadt heeft verslonden) eenigsints is geschonden/ nochtans in outheydt wonderlicken uyt-teykent/ en/ ten aenzien van zijn vreemt maecksel en inwendighe gestaltenis/ selfs oock voor het verschynen van de saligmakende leer/ door Heydense handen schijnt gebouwt te wesen. Maer is nu wederom door den blinden yver en groothertigheyt van den edelen Raedt prachtiger dan voor heen op ghemaeckt/ en/ gelyck van oudts met een tweeden Tooren vermeerdert. Sy heeft eertyts op Marckt-daghen van alle uyt de Velouw hier binnen gevoert waren/ den Tol verbeurt/ welcke dienstbaerheyt op het jaer duysent twee hondert veertigh door Grave Otho is af-gekoft. De Duytse Ridders waren in de vergangene tijden alhier seer ontzagelijck/ en met ontallijcke voor-rechten verecrt.

Voor de quade jaren was hier een aensienlijck Gildt van Dom-Heeren/ door Walger Grave van Teysterbant wel eer binnen Tiel ingestelt/ en op het Jaer duysent drie hondert acht-en-twintigh als naer een veyliger en breedsamer plaets hier heen over-gebracht/ die de heerlijcke en met twee Toorens op-klimmende Walburghen Kerck aen de Wal op hunne kosten hebben ghetimmert en tot haer wil hadden/ welcke echter by onse tyden is onteert/ en in een Wapen-huys en Gevangenis van Krijgs-luyden verandert. Aen het Zuyden van de Stadt staet de Broederen-Kerck/ daer het hert van Hertog Karel van ongewoone groote in een silveren Koffertjen ligt gebalsemt/ ghelijck mede Oostwaerts het ruym en ghemackelyck Agnieten Klooster over de Beeck voor de Begynen/ welcke op het jaer duysent vier hondert vier hier eerst zijn ingesloopen/ en nu onlangs door haer uyt-sterven het gemeen inkomen hebben vergroot. Onder de Godshuysen die voor den gebrekelijcken open staen/ is als Koningin het Catharijnen Gast-huys/ van oudts beroemt onder den naem van Gods weerdt/ en voor weynighe Jaren uyt de Backer-straet na dit Klooster over de Beeck verplaetst/ 't zy dat men aenschouw wil nemen op zijne ruymte en menichte van vertrecken/ ofte op den overvloet van middelen daer de oude behoeftighe Burgers/ ofte die onverhoets door tegenspoedt in armoede zijn vervallen/ als mede die met kranckfinnigheyt geslagen zijn/ en gequetst of verminckt Krijgsvolck/ rijckelijcken werden versorgt en onderhouden/ en oock veele luyden/ om alle leedt van het ongeluckig nood-val by tijts voor te komen de onbesorgde kost voor een sekeren penning gaen koopen. Behalven het oude/ is'er noch een ander Weeshuys/ waer van eerste en vernaemste stichter is Hopman Jacob de Wilt/ daer de Vaderloose kinderen en Weduwen van Krijgsluyden/ die in 's Lants dienst zijn gebleven/ en met kinderen dan goet afterlaten/ eerlijck werden gespijst en opgetrocken. De Hooft-Kerck/ eerst na Marten/ maer sedert het jaer duysent vier hondert drie-en-vijftigh na den vermeynden heylig Sebis genaemt (wiens overblijfselen doen uyt het Klooster van Prummen hier zijn heen gebracht en opgesloten) is een steeuwigh en verheven ghebouw/ pochende met een dicken en cierlijcken Tooren/ die op het jaer duysent ses hondert vijftigh voor eerst wel een-en-dertigh voeten/ doch in 't navolgende jaer van duysent ses hondert een-en-vijftigh noch meerder is ghehoogt/ en met een nieuw uurwerck en konstelyck Klockenspel/ niet sonder sware onkosten van de nieusgierige Burgery/ opgepronckt. Hier binnen rust het Lichaem van den eertijdts onrustigen Hertog Karel van Gelder/ onder een kostelijcken steen van wit Albastert/ waer op hy na 't leven ligt uyt-gehouwen; gelijck hy daer omtrent noch eens over eyndt staet/ en na 't Noorder-deel van de Kerck t'same met zijne Gemalin Elisabeth in een Glas is afgeteyckent. Dese Kerck is daer-en-boven behangen met eenighe Wapens van Graven/ eensdeels herkomstigh uyt het huys van Nassouw/ daer echter geene stam-teyckens van mindere geslachten of bloote Edelluyden werden gevonden of geleeden; uyt-gesondert ettelicke graf-schriften van Cancelaers/ als Sasbout/ Leonius en Martin Goris/ waer van eerst op den veertienden van de slacht-maent duysent vijf hondert ses-en-veertigh/ de tweede op het Jaer duysent vijf hondert acht-en-t' negentigh/ en Goris op den eersten Ooghst duysent ses hondert twee-en-dertigh/ nae dat hy dertigh jaren het Ampt van Raedsheer en seven Jaren van Cancelaer hadt bedient/ daer heen zijn gegaen/ van waer men niemant wederom heeft sien komen.

Aen de oude Merckt staet het Hof van de wijlen Vorsten/ nu geheten het Princen-Hof: 't welck in 't Jaer duysent vijf hondert negen-en-tachtigh door het verwaerloosen van 't Buskruyt ten deel is wegh gespronghen: wanneer Grave Adolf van Meurs/ reedtschap makende om het belegerde Rhynberck met Koorn en andere behoeftigheydt te voorsien/ de Vuyrwercken om de Poorten te openen eerst gingh beproeven: van welcke vlam de Grave neffens ettelycke omstanders daer na is om gekomen. Dan is/ op des landschaps kosten/ in 't Jaer duysent ses hondert negen-en-veertig wederom heel herstelt/ en met nieuwe gemacken/ en onder de Kaetsbaen met een groote Stal voor des Stadt-houders Paerden vergroot. Jonger maer netter en kostelijcker is 't nabuyrige Hof van Nassouw/ door Grave Ernest Casimier aller-eerst gebout/ 't welck

naderhant de Vorstelijcke Raden en Reecken-meesters tot hun behoef hebben aen-gekoft. Waer voor eene vlackte is/ het Sant ghenaemt/ beset met een laen Linde-boomen/ dienende tot eene vermakelijcke en veylige wandel-plaets in Somerse avond-tyden. Daer omtrent is mede te vinden het huys van den wijlen Maerschalck Marten van Rossem / 't welck op zijn uytersten Gevel eenighe afschouwelijcke Beelden/ als Veld-duyvels en andere snakeryen is/ vertoonende; gelijck oock zijn meester in zijn leven meer geneghen en bequaem was om schrick en verderf dan vreede ende liefde in de Wereldt te verwecken. Voor de suyveringh van den ouden Godsdienst hebben 'er buyten de Poorten/ en niet te min in 't Schependom / by na effen wyt van de Stadt / op seer lustige plaetsen ghestaen drie Kloosters; van de welcke het eene / Mariendal of Marien-born / in 't Jaer duysent drie hondert twee en t'negentigh ghesticht op 't versoeck en op den gront van Wynand van Arnhem/ by de Augustyner Broeders was bewoont/ en boven d'andere den armen goet gunstigh. Het tweede/ Monnick-huysen/ 't welck nu het erf-tael is van den Heer Rutger Huygen / en omtrent ofte nae het Jaer duysent drie hondert acht en twintig door Reynald den tweeden en zyne bedgeselle Eleonore van Engelant opgericht: daer vele groote Heeren / Vorsten en Vorstinnen van Gelder / als mede het Ingewant van Hertogh Karel / liggen begraven. Dit was praghtigh en van ontwerpsel het grootste / en des te vermaerder / om dat Arnold en andere Vorsten sich alhier veeltydts in eenigheydt en in een afghesondert vertreck plachten te verhouden. Ick lees by de Kleefse Jaerschryvers / dat Monnick-huysen van Jan den tweeden tolvry was gemaeckt op den Rhijn door 't Lant van Cleef. Het derde Bethanien / was een Begijnen klooster omtrent den Yssel-stroom / ghebouwt voor de Augustyner Begijnen / en in het Jaer duysent vier hondert negentien op de begeerte van Hertog Reynalt door Frederick Bisschop van Utrecht inghewijd en ghestelt onder 't Klooster van Windeshem. Van alle welcke de bloote puyn en gront noch worden ghesien. Oosterbeeck / ofte liever Haisterbach/ gelijck de oude brieven het noemen/ om de menighte van heysters en eycken struycken / en derf ick mede niet voor by gaen/ onaengesien het eene geringhe Vleck of bourschap is by de Stadt/ vermids daer omtrent geboren is op een vlack Velt/ 't welck men seght lange wyl daer na den misdadigers drie daghen tot eene vry-plaets te hebben ghedient/ Keyser Hendrick de derde/ als in 't vervolgh op 't jaer duysent ses-en-twintigh nader wort vermeldt. Van welcke gheboorte wanneer de Dorp-Paep Bernulf aen den Vader Keyser Coenraet/ die doen binnen Utrecht doende was met de keur van een nieuwen Bisschop/ de eerste tydingh over-droegh / heeft hy op het selve pas een goedt boode-loon ontfanghen / te weten den Bisschopstoel van Utrecht.

HARDERWYCK, en is niet alleen onder de vier kleyne Steden van de Velouw de eerste en grootste / maer oock onder de twee Gelderse Zee-Steden de voornaemste.

Sommighe willen de oude Hardibones gaerne tot voor-vaders stellen van dese Inwoonders / andre halen den naem af van Harderswijck/ of van de hardigheyt van den gront die men meest soude speuren ter plaetsen daer de Schepen op de Reede herbergen/ of oock van de nabuyrige Beurschap Hierden. Van welcke benaminghen/ hoewel sy alle op waerschynelijcke redenen gebouwt zijn/ nochtans maer eene eenighe kan waer wesen / soo daer maer eene van alle waer is.

De Stad beslaet Oost-waerts den Velouwsen Bodem/ en westwaerts den Oever van de Zuyder-Zee / die uyt de kreecken en opwellingen van 't oude Vlie allengskens is opgeswollen tot een bare en middelmatighe Zee/ en jaerlijcks door zijn in-breuck het vaste Landt met de Mueren seer beknabbelt/ met namen aen het Oostereynd/ en wyder en wijder soude door-dringhen/ indien op groote kosten des Stadts Graften t' elckens met nieuwe breydels en steene wercken niet en wierden besorgt.

In stede van haer oudt Wapen / wesende een kogge ofte Schip/ voert sy nu een Nassouwschen Leeuw/ door gunninghe van wylen Ottho den sevenden Grave van Gelder: onder wiens heerschappy/ omtrent ofte na het jaer duysent twee hondert dertig/ sy/ neffens Ruermondt/ Arnhem / Bommel en andre Steden / eerst met eenen steenen Muer/ en laetstelijcken by ons gedencken in 't begin van de Nederlandtsche onrusten met een fraeyen aerden Wal ende andre Buyten-wercken is besloten. Beneffens twee Zee-Poorten / die met een langh-werpige Brugh van palen een stuck weeghs in Zee loopen/ zijn'er noch drie andre Landt-Poorten / waer van de kostelickste is de Lutticke-Poort / die met drie steyle Toorens cierlicken op-gaet. Behalven den geduerigen aentocht van vreemde en wegvaerdige luyden/ en een daghelijcks Veer/ te scheep op Amsterdam/ en met vragt-karren op Arnhem/ Zutveen en Deventer/ is hier ook d'hoogste Munt van 't Vorstendom/ en de afslagh van alle Vissen die tusschen Muyden en Kampen na Gelderlant werden vervoert/ welck aensienlick/ voor de burgery over-batelijck voor-recht Vorst Arnald op 't jaer 1643. aen de Stadt heeft geschoncken.

Dat sy daer en boven een lid is van de Anzee-steden/ heeft sy wel gemeyn met de meeste mindere Steden van Gelderlant/ maer dat sy

tot

tot noch toe heeft gehouden een eygen Scherprichter/alleen gemeyn met de hooft-steden. Harderwijck heeft van tyt tot tyt sterken handel en zee-vaert gepleeght/so by de nabuuren/ als in verre landen/en met namen omtrent het jaer duysent twee hondert tachtig op de Elve/'t welck oock een vrye en eygene plaets te Schanor heeft bedongen/en ontallijcke andere vrydommen verworven by de wylen Koningen van Denemarcken / welke in het jongste verdragh tusschen dese kroon en de Heeren Staten gemaeckt / mede zijn in-bedongen/ en eensdeels t'eyndens dit werck te lesen.

Op het jaer duysent drie hondert acht-en-veertigh heeft Reynald aen de Stadt verleent (behalven jaerlijckse en weckelijke merckten/ waer van geene op Odulfs dagh in den Somer-maent en dese alle Saterdagen werden gehouden) gemeenschap van de Zutveensse vryheden/ en Arnold op het jaer duysent vier hondert vijf-en-dertig voor een verschot van drie duysent drie hondert Rhijnse gout-guldens aen haer bepandet het kommerloos gebruyck van alle Gelderse tollen.

Het Juriaens-gilt is hier mede seer achtbaer / en met ruyme inkomsten en vryheden vercert.

De huysen/ voor al in de Donker-straet (waer van sommige maken de Jonker-straet) zijn/ ghelijck in de Anzee-steden Lubeck en Hamburg/doorgaens weyts en van groote verdiepingh,

De Marien moeder-kerck ofte Vrouwen-kerck/pronckt met een hoogh-verheven en wijt afsteeckenden Tooren van steen/ gevult van binnen met schoone en steeuwige gewelffsels/die aen het Zee-varent volck als voor een baken dient/en van sulcke dickte en breette is/dat men op syn kruyn / die vlack en effen is / een wagen soude konnen omwenden. Behalven de Gast / Wesen/ en oude Mannen Huysen/ waren hier ses geestelicke vertrecken/ drie voor de mans en drie voor de vrouwen / die nu soo tot Schoolen als andere gebruycken zijn gekeert. Het outste onder de selve Heeren-loe/'t welck Jan den Dooper was toegewijt/ en buyten de Stadt stont in eene genoeghlicke Lantdouw / licht nu heel en al ter neder / waer van laetste opsiender was Joachim van Speulde. Het tweede/alwaer nu eenige Latijnse leerlingen hun verblijf en eensdeels onderhoudt hebben / is het Hieronymus Broeders Huys. Het derde en meest begiftigde was het klooster van de Franciscaner Minder-Broeders/door de yverige Eleonore / Huys-vrouw van Reynald den tweeden/ teghen over het Stadthuys opgherichte/ met een schoone Kerck en dubbel Kerck-hof / en naderhandt door den Hertogh van Alve met eenighe nieuwe ghemacken vergroot / tot dat het eyndelijcken van syn eyghen vuur aenghesteecken en vergaen/ en d'aengheleeghen merckt van syn af-breuck is verbeetert.

By de Kooren-merckt/die met de Vis-merckt gemeen licht/stont het Agnieten klooster voor de Augustijner Juffrouwen / over 't welke doorgaens een Abt wiert gestelt uyt het klooster van Windesheim by Swol/waer van het als eene dochter was.

Het tweede was het Catharijnen klooster/ voor de Franciscaner Begijnen ; het derde van de Graeuwe susteren / daer men nu de Munt siet.

Buyten den dorpel van de stadt en effen buyten de wallen plaght mede te staen de Nicolaes-kerk/gesticht/ so men gelooft/by Hertog Reynald den eersten/en van wiens ruymte het Kerkhof en de overgebleven puyn noch bewijs konnen geven.

Uyt de bygelegene beemden / ghelijck mede alom op de Velouw / komen voort blaeuwe beesen / anders geheeten krake beesen / klapkornen/ever-beesen ofte bos-beesen/ een lecker en geensins versmadelijck tafel-gerecht.

Van waer sy wijders (also dese vrucht niet over de 6. weken aen de struyken blijft hangen/en geplocken zijnde na 3. of 4. dagen verwelckt) naer Amsterdam en door geheel Hollant werden verbragt/ in sulke menigte/ dat in so korten tijt het bloote vragt-loon/ na't verekenen van de Schippers/ kan klimmen tot 300. of 400. guldens. Op het jaer 1650/en oock 1651. is men hier over besich geweest/om met ongelooflijke kosten een ruyme en versekerde Haven/ hebbende twee inganghen / d'eene uytsiende naer Hollant en d'andere naer Vrieslant/ van steenwige en aen een gevoeghde hey-palen tusschen de hooge en lage bruggen in Zee uyt te rusten/ en daer bezijden lanx den Zee-kant een verheven kaeydijck / tot vermaeck van de wandelaers. Hoewel dit werck door den fellen water-vloet van 't jaer duysent ses hondert vijftigh die eenige palen uyt den grondt heeft weg-gespoelt ofte verbrooken / merckelijcken is beleedigt en verachtert. Het oude Block-huys is ontrent het jaer duysent drie hondert twee-en-veertig op den uytersten hoeck van de wal getimmert door Reynald/ eersten Hertog/en met degelijcke graften en muuren besorght.

De Stad heeft selfs oock ten tijden van de Vorstin Eleonore/gehad een gemeyne doch by de nabuuren seer vermaerde School / die voor omtrent 50. jaren door de Ridderschap en Steden van 't Velouwse Vierdeel op een beter voet is vernieuwt / en welcke Prins Maurits/om dat sy onder syne Stadthouderschap was opgericht / syne of Nassouse School gewoon was te noemen/ gelijk mede eene andere doorluchtighe School / die echter op den twaelfden van de Bloeymaent des jaers duysent ses hondert acht-en-veertig tot een e

Vorstelijke en algemeyne Academie is verhoogt / daer de Geldersse soo wel als uytheemse jeught in allerley spraken en wetenschappen wert ghescherpt en onderwesen / selfs oock in de Genees-konst en kennisse van kruyden / waer toe een wel-gestoffeerde Bloemen-hof is bereyt. De algemeyne Boeken-kamer is met meenige en treffelycke stucken wel voorsien / waer onder mede eenige in de Syrise / Arabise en Sineese spraken beschreven.

WAGENINGEN is de derde Stadt in Velouwen / welcke / naest Arnhem en Harderwijck / gemeenschap van stem en sit-plaets heeft / soo op Landt en Vierdeels dagen / als op de Landt-gerichten van Velouwen beyde en Velouwen-zoom / en oock by beurten in de hooge vergaderingh van de algemeyne Staten van 't vrye Nederlandt.

Dese Stadt vertoont sich drie ruyme uuren van Arnhem / en ook soo vele van Nymegen / op de uyterste eynden van Velouwen-soom / en wordt in oude Hand-Vesten Wagen-eynd en Wagen-wegen; maer van den doorluchtighen en ghesouten Schrijver van de Romeynse en Duytse oudtheden Tacitus / door af-brekingh van woorden / Vada geheeten / die Arnhem / Wageningen en Rhenen vervolgens aen den Rhijn-kant is stellende / als eertyts (doen in Duytslant / en hier geene Steden / uytghesondert Nymegen / wierden bewoont) tamelycke Vlecken ofte Bourschappen.

Hoewel 't eer staet te gelooven dat het zijn geweest Romeynse leger-plaetsen / en bemuurde / immers betuynde ofte afghegravene Sterckten en Vestingen / daer de gedachte Schrijver ons als met de hant schijnt heen te leyden / wanneer hyse noemt Leger-steden van de benden en ruyter-vleugelen / daer by voegende dat Wageningen door den Velt-heer en Vorst der Batavieren Claudius Civilis met groot gewelt wierdt aengegrepen en besprongen / doch door Julius Briganticus / sijn Susters-Zoon / die een bysonderen wrock op sijn Oom / en onder den Romeynen dienst hadde / immers soo mannelijken tegen gehouden: die oock in die heftige bestorming / nevens vele andere kloecke Mannen / sijn leven te pande liet.

't Welck voor een onbedriegelijck bewijs kan versterckten van de sonderlinge outheyt deser Stadt / behalven dat ick noch ondervonden heb / den naem van Wageningen mede gemeyn te zijn aen sekere Vleck / ghelegen in de Graefschap en ontrent de Stadt van Boulogne of Beunen in Vranckrijck / waer uyt men kan afnemen / dat d'oude volcken onse voorsaten (die het rappier dickwijls voor hun richter en scheyts-man hielden) niet altoos in haer oude pael-steden zijn sittende gebleeven; maer op de wijse van opgeswollene en machtige stroomen meermaels buyten haer oever en besteck geloopen. So hebben sich onse Voor-ouders de Menapiers wel eer voor een groot gedeelt in Engelant verplaetst / de Sicambers in Hongaryen en Vlaenderen / de Grieken in Vranckrijck / de Franse wederom in Griekenlant / en de onstuymige Noormannen sich in alle hoeken van 't Christendom met kracht ingedrongen.

HATTEM, de vierde op de ry van de Velouwse Steden in Hattem / een uur gaens van Swol / niet wijt van den luchter boort des Yssels geleegen / daer mede vier verscheyde waterstrengen / van Appeldoorn en elders uyt de Velouw af-komende / met namen de Grift / neffens de Nieuwe / Oude en Terwoltse Weteringen / t'samen-vloeyen / gerieffelijck om alle waeren met schuyten af en aen te voeren.

Dicht by de Stad zijn wel eer gesten twee vermaerde kloosters / te weten Huls-bergen voor het broederschap van Hieronymus / en Klaer-water / beyde omtrent het jaer duysent vier hondert twee-entwintigh ten tijden van Reynald den vierden opghericht / en door Frederick van Blankenheym Bisschop tot Wtrecht ingewijt. Aen dese kant van den Yssel-stroom staen meenighe soo steene als aerde Schantskens / en aen de over-zijd' naer Swol drie groote / de Berg-schants / nieuwe Schants en Katte-schants / in de onlanghse Oorloghen / tot verzeeckeringh van den stroom en beyde Steden / aldaer gebouwt.

De Burgery is van alle tijden kloeck ter hant geweest en vaerdigh in de wapenen. De Stadt is op het jaer duysent vijf hondert en vijf van den Koningh van Castilien door verklockingh / en daer na syn Burght / na eene bloedige belegeringh / gewonnen; maer den Burght heeft Vorst Karel van Gelder in 't jaer duysent vijf hondert elf weder ingelost. In het jaer als men schreef duysent vijf hondert acht-en-twintigh hebben Grave Floris van Egmont en Juriaen Schenck van wegen den Keyser Hattem ongenadelijcken aenghetast / en met vijf-en-twintigh stucken sonder ophouden daer op gespeelt. En hoewel de muuren en wallen elders waren reddeloos en verplettert / dat oock de vyandt de vesten met stercke hoopen beklom / en meer dan eens den storm en aenval vernieuwde / heeft hy nochtans / vermits den moedigen tegen-weer van die van binnen / met ontallijcke groot verlies en bloedige hembden moeten af-wijcken / tot dat den laetsten de Hoenvers-poort omver is gheschooten / en de ingesetene (welcker deught nu langer de Stadt of haer selve geen voordeel konde doen) daer door ghedwongen met den vyandt te verdraghen. Van dit belegh en van de wackerheyt der Inwoonderen spreeckt seer breedt en heerlijck de Wtrechtse Jaer-schrijver Lambertus Hortensius. Als wederom (duysent vijf hon-

hondert tachtig) Hattem daer doenmaels niet over de vijftien Statische knechten tot bewaer laghen door syn eyghen Drost / Montfoort was verraeden / die in de nacht eenig vyands volck inghenomen/ en met derselver hulp sich van de eene poort der Stadt en van Oversten Hegeman daer binnen/ hadt verseeckert / hebben de Burgers / hoewel het verderf en de doot voor oogen siende/ de poort niet te min weder overweldight / den vyandt met den Drossaert op het Slot belegert / en eyndelijcken / door handreykingh van de nabuyren/ de muyren soo beschooten / dat hy den Burght/ t' saemen met den Drost en syn soon / moest overgeeven , die beyde korts daer na binnen Arnhem syn onthooft en gevierendeelt. Daer nae is dese Stadt/doen Zutveen en Deventer Konincks waeren/wel driemael op eene winter van den Spaenjaert te vergeefs besprongen ofte beloert:als mede in 't laetst af-geloopen jaer van duysent ses-hondert negen-en-twintigh door Grave Henrick van den Bergh / vergeselschapt komende met een grooten swerm van Duytsers en bloetgierige Croaten.

Welcke vroomigheyt in de Nederlantse Jaer-boecken mede niet en wert vergeeten/ maer door de levendighe welsprechentheyt van den Heer Heynsius en andere na waerheyt geroemt.

ELBURGH. De laetste van de Velouwse Steden is Elburgh / vier uyren van Harderwijck en Kampen/ en in 't midden van beyde sich voort doende : van welckers eerste stichtingh ick niet bestendighs en weet voor te brengen / als dat de wallen en huysen schijnen te betuygen/ dat het onder alle Gelderse Steden het jongste kind is/ en na 't aenwijsen van de Tyt-schrijvers / eerst onder Hertogh Willem den eersten/die dese plaets wegen sijne goede gelegenis seer hadde besint / door Arend van Boekop Richter van Velouwen gevest en bemuyrt: gelijck op het jaer duysent drie hondert vijf-en-t'negentigh breeder hier na werdt vertelt / hoewel het / neffens meer andere plaetsen des Vorstendoms / met de Ansee - Steeden mede verbonden is.

De Stadt is van allerley lijf - tocht / en met naemen van Vis en wilde Ent-voghels / die met meenighten in de kooyen daer omtrent werden verlockt en gevanghen / wel ghestoffeert / ligghende op een vetten grondt aen den strant van de Zuyder-Zee in 't vierkant / en bewaert met drie poorten / waer van de twee staen teghen over malkander/ en de derde naer de Zee en het onlanx gegraven verlaet uytsiet.

Dwars door de Stadt loopt een beeck / die ten wedersijden met een Burgh - wal is af- gheheynt / en met vijf steene brugghen beslaegen.

Sommige willen een naem af-treecken van Edelenburgh/ eenige wyder van 't spoor af-dwalende/ van den Romeyn Elius Gracilis/ in de tijden van Keyser Nero Vooght der Nederlanden ; andere wederom van een lange straet Elle ; en andere (die / mijns dunckens / allerbest na 't wit schieten/ waer onder de Heer Jacobus Warnerius) van een polder ofte stuck Lants El geheeten / op wiens rugh de Stadt soude zijn gebouwt. De Wal is beset met cierlijcke Schilder-Toorens/ welcke Prins Maurits/ op sekeren tijdt over de Vesten gaende/ gemerckt heeft alle van een bysonder maecksel te wesen. Rechtevoort is de Stadt met Aerde Wallen bekleet en van tamelijcke sterckte.

ERKELENS of ERKELANDT. Men oordeelt dese plaets by Ammianus Marcellinus beduyt te worden / wanneer hy spreeckt van Herculis Castra ; hoewel andere sulcks liever willen treccken op Kesteren in de Neder - Betouw ; en andere / die sich nochtans mis - rekenen / op het Landt van Arkel tusschen de Wael / Leck en Lingh in-geslooten. Oock seghtmen / dat in 't begin de Heeren van Erckelens / door gunst van eenen Keyser Otho / Dom-Heeren hebben ghewecst tot Aecken / dan by verbolgh van tijdt dit hun recht aen de Hertogen van Gelder over-gedragen. Erckelens is in 't jaer duysent vierhondert acht-en-t'neghentigh door den Vorst van Gulich voor Keyser Maximiliaen ; in 't jaer duysent vijf-hondert acht-en-t'seventigh door Mondragon voor den Spaenjaerdt ; en laetstelijcken in 't jaer duysent ses hondert seven door Frederick Hendrick van Nassouw / doen noch Oversten van der Staten Ruyterey vermeestert / daer neffens (om dat te vooren de Inwoonders wat wredelijcken met de onse hadden geleeft) verbrandt/ en daer binnen/ behalven een rijcken roof/ in verseeckeringh genomen syn bloet-vrient Grave Hendrick van s'Heerenbergh/ neffens drie Vaendragers die voor de Overige goet-spraecken. Het Stedeken selve is Gelders / on-aengesien het van alle kanten in den kringh van Gulickerlandt is begrepen : ghelijck oock doet het water-rijcke en ghenoeghlijcke Nieuwstadt / staende mede onder 't ghebiedt van dit Vorstendom : 't welck Hertogh Willem / in 't jaer duysent drie hondert acht-en-t'negentigh / daer binnen / zijnde/ en voor de aenkomende macht der Brabanders vervaert / om sijnes swackheydts wille self heeft in den brant gesteecken : daer na is het weder opgheright / en omtrent het jaer duysent vijf-hondert seven-en-dertigh van sijne muyren en Bolwercken ontbloot.

KESSEL, een vermaerde Stadt of Vestingh / in de Romeynsche tijden kenbaer onder den naem van Castellum Menapiorum ofte Menaoum; 't welck Keyser Juliaen op 't jaer drie hondert seven-en-

vijftigh in 't hardtste van den Winter / na een kommerlijck belegh van vier-en-vijftigh daghen / door hongers-noodt en machteloosheyt van die van binnen / tot het over gheven heeft ghenootsaeckt. Rechtevoort is het een trots Dorp en Drost-ampt / een myl ofte meer van Ruermondt gelegen op een Bergh aen de Maes / en met een steeuwigen Burght bewaert. Kessel heeft van ouds ghestaen onder 't Stift van Colen en syne eygene Graven ghehadt; onder de welcke Willem en Godefroy op de jaren duysent twee hondert vijf-en-vijftigh en duysent twee hondert negen-en-seventigh als Graeven van Kessel werden opgehaelt: tot dat onder de Geldersche Vorsten Reynald de tweede omtrent het jaer duysent drie hondert ses-en twintigh de Heerlijckheden van Kessel en Krieckenbeeck uyt syn eygen beurs heeft aengekoft. Dit Drost-ampt is verdeylt in de Dorpen van Rade / Helden / Sevenhem Kessel / Brey / Blerick (by de Romeynsche Schrijvers geseght Blariacum) Swolgem / Broeckhuyserfurst / Ruerloe / Wanlum en Lothum.

In 't jaer duysent twee hondert twintigh heeft Enghelbert van den Bergh Opper-Bisschop tot Colen in de Kerck van Raede / op kosten en versoeck van Ernest Priester te Suchtelen / een geselschap van vier Domheeren ingestelt / in 't by-wesen van Gerart van Gelder en van Gerardt Grave van Hooren en Loon. Dit Kessel moet onderkent worden van eene andere Heerlickheyt van Kessel / vertonende sich mede / doch eenige mijlen meer na beneden / aen de Maes teghen over Herwarden / en toe-behoorende den tegenwoordighen Grave van Hoorn Bevelhebber van de Stadt Grave / als oock van het Dorp Kessel tusschen Lier en Herentals.

'T HUYS van MONTFOORT. Leyt rontom in een Moeras / daer men alleen van een kant kan aen komen / versien met een Burght / alwaer de Gelderse Vorsten wel eer plachten Hof te houden; desselfs Drost-Ampt is eyndelijcken aen den Prince van Oranje (door de Munstersche Vrede-handel met Spanjen) geschoncken.

BORKELOO. Ofte veel eer Borkeloe / (als het welcke van den door-loopenden stroom de Berkel syn naem te leen draeght) is een middel-matigh Stedeken omtrent twee uyren gaens boven Lochem / daer verscheyde Vlecken en heerlijcke Havezaten onder staen.

Borkeloe placht eene Munt te hebben / welcke door de wijlen Heeren aen de Vorsten van Gelder is vervreemdt.

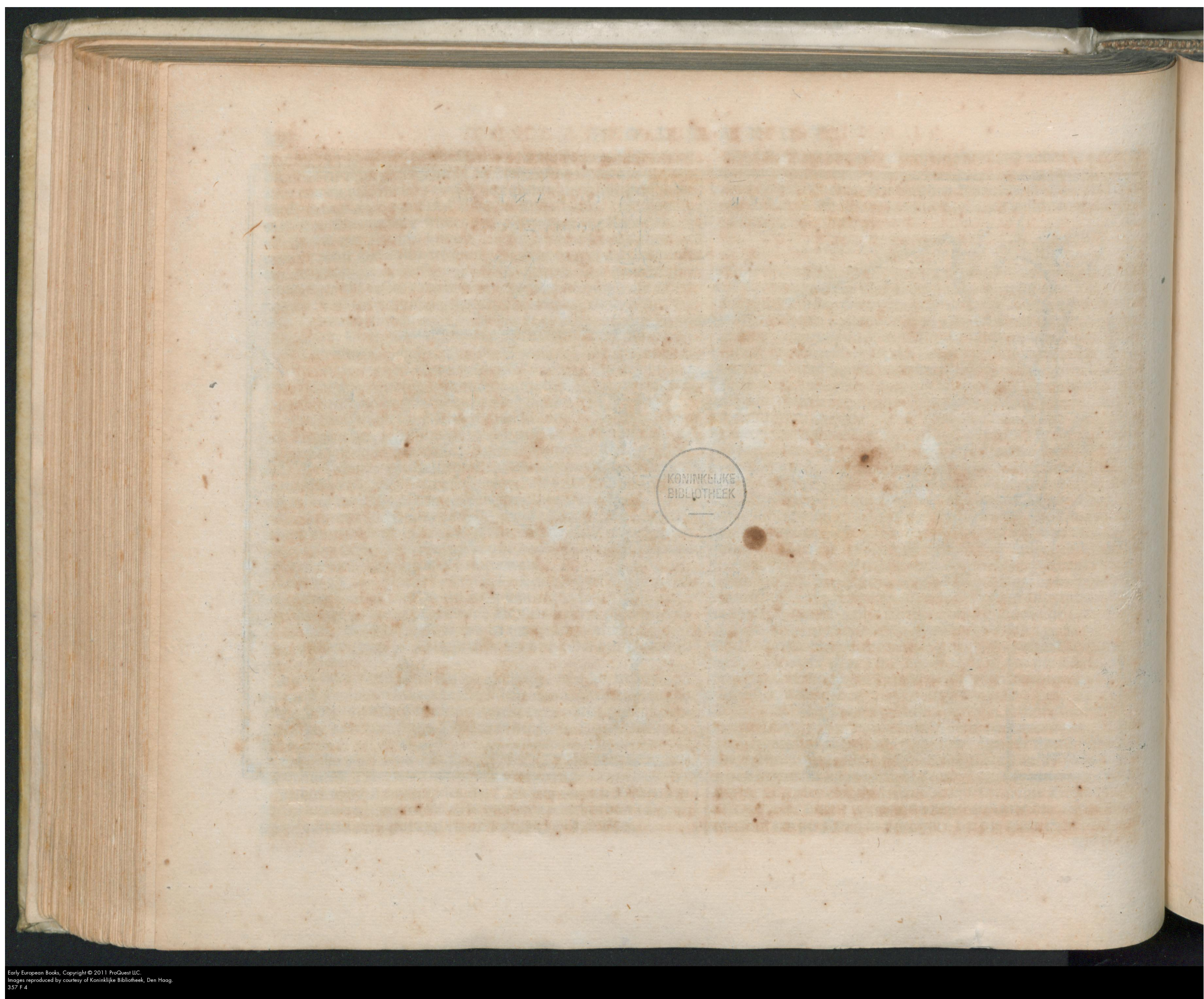
Lichtevoordt is insghelycks een Stedeken met een Slot en een Poort bewaert / liggende als op de uyterste paelsteden van 't Graefschap / omtrent een halve mijl van Bredevoort en van Grol.

Borkeloe heeft van alle oude tijden gheschuylt onder de gehoorsaemheyt van syne bysondere Heeren / daer tegenwoordigh besitter van is Otho / Grave tot Limburgh en Bronckhorst / Heer tot Styrum / Wisch en Borkeloe / Banner-heer des Vorstendoms Gelder en Graefschaps Zutveen.

't Landtschap HOLLANDT.

DEn hoogh-geleerde Marcus Zuerius Boxhornius seyt / nae dat hy alles / wat dit Landtschap aen mach gaen / doorsnuffelt hadt; het is dan gelooflijck / dat de Noormannen dese Ghewesten door Oorloge aengevochten en overweldight hebben / eenige hondert jaeren / want den oprechten en waerachtighe tijdt en kan men niet t'eenemael versekeren / voor d'oprechtinge van de Graeflijckheyt / en dat sommige van haer / die uyt het Deensche Hollandt gekomen / en Hollanders ghesegt waren / dese plaets aldereerst ingenomen / en van haer eyghen naem Hollandt ghenoemt hebben; daer-en-teghen die uyt Zailandt quamen / Zailanders ghenoemt wierden / Zeelandt beseten en alsoo na haer selven noemden / en dat de voorschreven Noormannen in volgende tijden van den Koningen van Vranckrijck aengevochten zijnde / van de selve somtijdts verjaeght / oock de Victorie bevochten hebben / en dat sy onder de Regeringh van Diderick den eersten van dien naem / Grave van Hollant / niet t'eenemael in route geslaghen en zijn / ghelijck men tot noch toe gemeent heeft / maer dat sy in besittinghe van dit Landt ghebleven / en wy daer van af-komstigh zijn / welcke gissinghe of meyninghe den Hoogh-Ghelecrden en beroemden Petrus Schriverius seer wel aenghestaen heeft; Hollandt seyt de voornoemde Boxhornius / light van drie zyden aen drie Zeen / verscheyde van naem en plaetsen / van 't Westen aen de Britaensche Zee / van 't Noorden aen de Noorder Zee / en van 't Oosten aen de Zuyder Zee streckende: naer den middagh heeft sy de Rivierе de Mase genaemt / Brabant; nae het Zuyden paelt sy aen het Sticht van Utrecht / en een deel van Gelderlant: Aengaende de groote van het Landt / ick soude lichtelijck ghelooven / dat sy van andre overtreft wordt: want haer palen zijn kleyn / hoewel dat hier gheen groote woeste plaetsen en zijn / ghelijck in veel andere Landen; het Landt is doorgaens wel ghebouwt en verciert / voor de meenichten der Menschen / en de groote der Heerlickheyt des Lants / zijn de Palen en Limiten te kleyn / want in 't ronde en telt sy niet meer als sestigh mijlen / haer lenghte streckende met een rechte Linie langhs de Zeestrandt / wort uytgespreyt van het Eylandt der Schellingh genaemt / aen het Noorden gelegen / tot het Edel Eylandt van

LA MER OCEANE. aut.
De Noort Zee.
Le COMTE DE HOLLANDE
Auctore
Baltha: Florentius de Berkenrode
DE ZUY DER ZEE.
LE VECHE DE VTRECHT.
PARTIE DE BRABANT.
PARTIE DE LE FRISE
Bies bos
Amstelredam
Leyden
Alemaer
Naerden
Amersfoort
Enchuysen
Lieues Communes d'Allemagne

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

PARTIE DE LA MER DE GERMANIE

Het Ye

Alcmaer

BEEMSTER

Wiringen

Medenblick

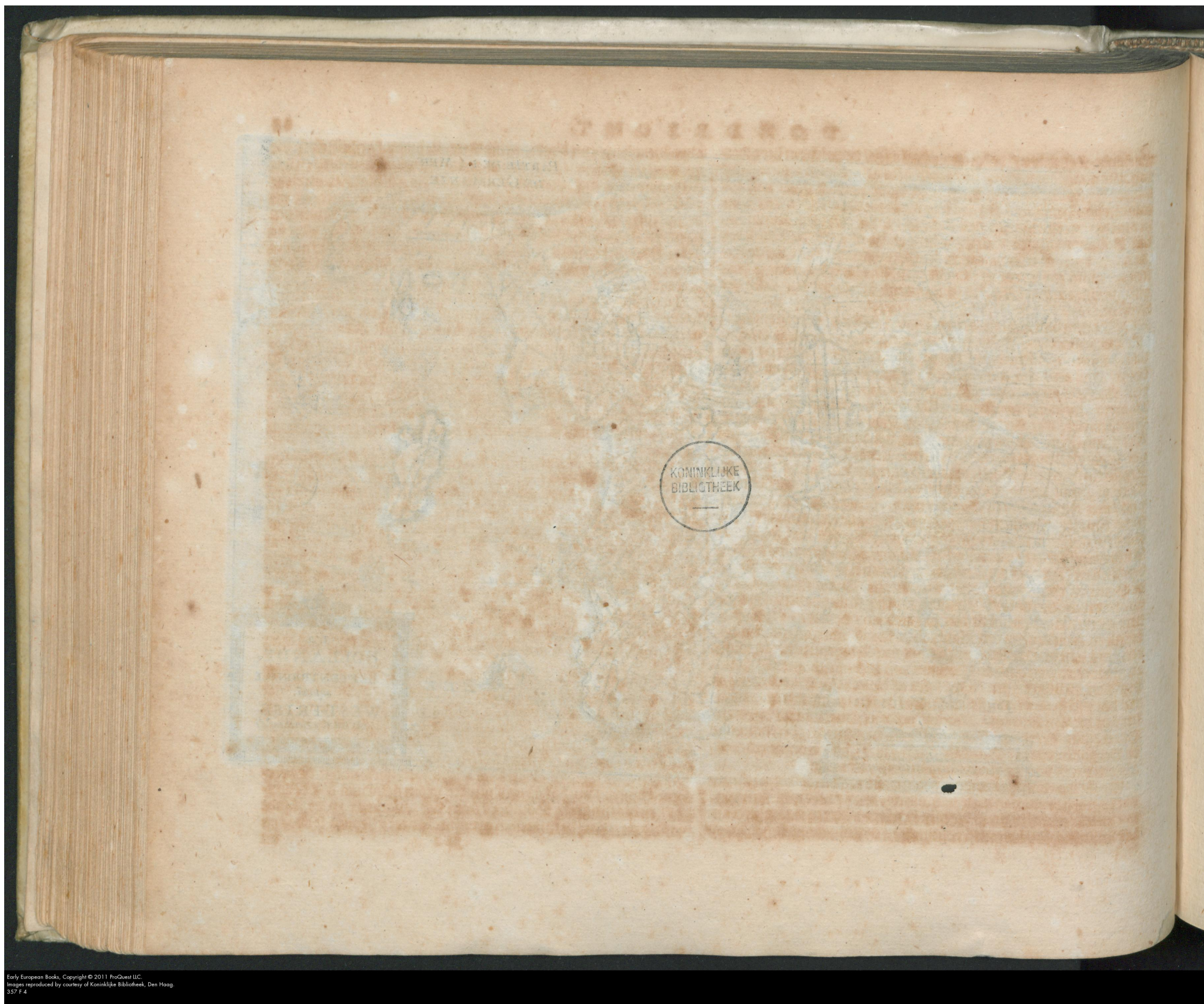
Enckhuysen

DE ZUYDER ZEE

Lieues Communes d'Allemagne

La HOLLANDE SEPTENTRIONALE autrem: WEST-FRISE

auc. Bal. F. a Berckenrode

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Zeelandt-Schouwen / de breette is heel enge / dewelcke in het alderwydtste niet grooter en is / als seven ofte acht mylen: men seght dat een reysende Man in drie uuren soude konnen gaen van het midden van Hollandt / soo aen d'een zyde tot de Zee / soo aen 't ander tot de uyterste Paelen des Landts / waer uyt af te meten is / dat Hollandt in haer gheleghentheyt en ghedaente is ghelyck een Schalmeye: Een Schalmeye een specie van Trompet / is onderscheyden van een Trompet / dat de Schalmeye wat krom is / daer om sy oock een Kromhooren genaemt wordt / want een Trompet is recht.

De Steden van Hollandt / in rijckdom en Volckeren vermaert / zijn Dort / Haerlem / Delft / Leyden / Amsterdam / Gouda / Rotterdam / Gorcum / Schiedam / Schoonhoven / Briel / Geertruydenberge / Heusden / Worcum / Woerden / Oudewater / Yselsteyn / Asperen / Hoeckelum / Leerdam / Naerden / Weesp / Muyden / Alckmaer / Hooren / Enckhuysen / Edam / Medenblick / Monnickendam / en Purmerendt: Der Steden van Hollant / sommige worden grote / andere kleyne gemeynlijck genoemt / vier groote werden in oude tyde gereckent / als Dort / Haerlem / Delft en Leyden / d'welcke Jan van Leyden in syn eerste Boeck op 't eerste Capittel noemt / principaelste en gepriviligeerde: maer hedendaeghs is haer ghetal vermeerdert / met Amsterdam en Gouda / om haere groote wille / in welck sy nu zijn: in eerlickheyt volgen de voornoemde / dese navolghende Steden / te weten / Rotterdam / Schiedam / Schoonhooven / Briel / Alckmaer / Hooren / Enckhuysen / Edam / Monnickendam / Medenblick en Purmerendt / en dese alle / senden haer Gedeputeerde tot de Generale Vergaderinge der Staten van Hollandt / die omtrent alle drie maenden ontboden worden / tot het gemeyne besten / de andere Steden en worden hier niet toeghelaten / op dat Geertruydenbergh en Heusden / op den Bodem van Brabandt ghelegen zynde / eertydts van de Graven van Hollant met Wapenen overweldight en gewonnen / en om dat Workum een weynigh buyten de Palen des Landts is geleghen / op de kant of oever van Vranckrijck / en om dat Yselsteyn in twijffel en Proces gestelt is tusschen de Hollanders en die van Utrecht: Maer Woerden / Oudewater / Asperen / Hoeckelum / Leerdam / Naerden Weesp en Muyden / en komen in de Vergaderinge der Generale Staten niet / soo om andre redenen / als om dat sy van soo groote importantie niet en zijn.

De Steden van Hollandt zyn soo naer d'een den anderen gelegen dat tusschen beyde van veele nauwlijcks drie of vier mijlen en zijn / om welcke reden / de geene die hier en daer van d'een Stadt in d'ander willen reysen / konnen seer lichtelijck en gemackelijck den wegh over-brenghen / met d'ordenarisse Veer-Schuyten / ghelijck sy die noemen / die op gesette dagen en uuren gemeynlijck afsteken / en varen: want Hollandt heeft over al seer breede en klare Waterloopende Rivieren / die met groote konst en neerstigheyt / over alle zyde gheleyt en gekromt / sonder ophouden met riemen en Seylen der vaerende Scheeps-luyden gehanteert worden / door welcke oorsake de Koophandel en oock den ghemeyne en een yeghelijcks in het besonder ryckdom wonderlyck gevordert en oock treffelyck vermeerdert wort.

In Hollandt worden veel Vryheden en Vlecken gesien / dewelcke / hoewel zy met Muuren en Vesten niet ghesloten en zijn / hebben nochtans Stadts Privilegien / en zijn verciert met groote vrydom der Graven van Hollant / waer van dese de voornaemste zijn / 's Gravenhage / Vlaerdinghe / Delfshaven / 's Gravesandt / Beverwijck / Schagen en Nieupoort / tot welcke Sevenbergen van eenige bygevoeght wort / gelegen op de Bodem van Brabant / maer onder het recht van Hollandt / en den Clundert rondtom bemuyrt van den Doorluchtige Prins van Oranjen / wien de plaetse ten eygendom toe-komt.

Hollandt teldt onder sich eenige schoone Eylanden / ghescheyden van het ander Lichaem der Zee / als Tessel / dat is aldermeest vermaert / om het aenvaren der Schepen / Vlielandt / Schellingh / en Wieringen / gelegen aen het Noorden; ten Oosten hebt ghy Urck en Ens / ten zuyden Voorn / Goeree / Somerdijk / Corendijk en Hiers hil.

Hollandt als een Vruchtbare Moeder / omhelst in haer schoot omtrent vier hondert Dorpen / dewelcke veel meer steden schijnen te wesen als Dorpen / het zy door haren ombanck / meenighte der Ghestichten en Menschen / als oock door haren rijckdom: in vermaertheyt overtreffen dese navolgende alle andere / Egmont / Rijnsburgh / Valckenburgh / Rijswijck / Noordtwijck / Voorburgh / en Maeslandt-sluys / Loschduynen / Giervliet / ende noch veel meer andre.

Ick ga voor by die Sloten en Kasteelen / dewelcke ghelijck onse Chronijcke vermelden / die seer groot en vermaert eertyts in dit gewest zyn geweest / nu of door Oorloghe vernielt / of door ouderdom verwoest / niet anders en hebben behouden / als de ghemeyne naem. Weynigh van die zijn noch in wesen / der welcker de voornaemste / te weten Lovesteyn / gestelt is aen het scheyde der Mase en Wael / tusschen Gorckum en Worckum: Ick laet noch varen de heerlijcke Huysen / over al op-gebouwt in groot getal van d' Edelluyden / en machtighste Borghers / om dat / wanneer zy de Stadt moede zijn / haer vermaeck en genuchte aldaer scheppen soude; en

dit is hedendaeghs de gedaente van ons Hollant / door welcke als een eerbare en eerlijcke Vrouwe / sy een ygelijck treckt tot haer liefde en verwonderinge: Het is klaer en seecker uyt d'oude Historien / dat hy over eenige hondert jaren al anders gestelt is geweest.

Gantsch Hollant wort gescheyden in haer delen / en gemeynlijck na haer gestaltenisse in Zuyt en Noort-Hollant / gelijck den Leser in het Toneel van Hollant breeder vinden kan / daer wy hem toe wijsen / alsa ons voornemen maer streckt in't kort de Nederlantsche Stede / maer geen Landen te beschrijven.

DORDRECHT.

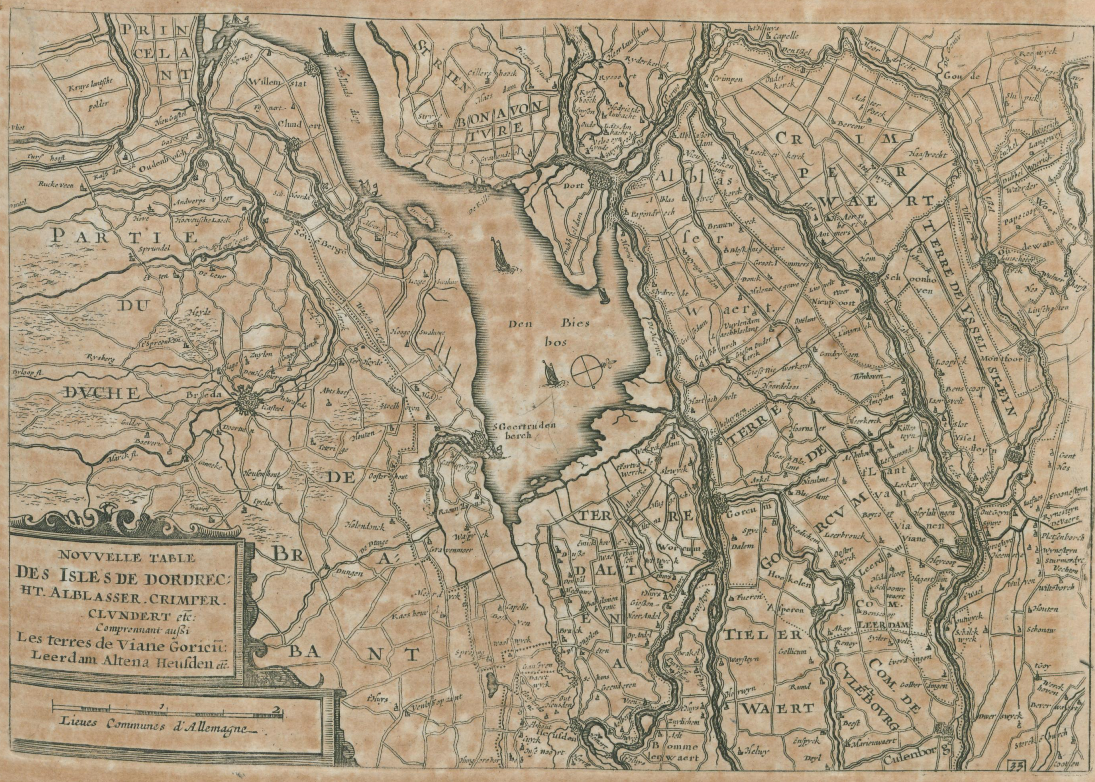
DOrdrecht is d' Hooft-Stadt van Hollandt / en wordt (alsoose d'eerste en d' oudtste gereeckent wert) by veele de Vorstin der Steden van dit Heerlijck Landtschap genoemt: eenige schrijven dat sy van Antonius den Goedertieren Keyser / die in't jaer der verlossinge een hondert en veertigh 't Rooms Keyser-rijck regeerde / ghesticht is.

Marci Zuerii Borhornii verhaelt in syn Toneel van Hollandt / in de Beschrijvingh van Dordrecht: Ick kom nu tot de meyning van Johannus Gerbrandus, die ons Petrus Scriverius uyt de Schrijvers ongedruckte bladeren ter handt ghestelt heeft: De woorden luyden aldus: Veel Slavi hebben gegaen over de Mase, daer achter na de Stadt van Dordrecht met Zuydt-Hollandt is gheleghen: Ende dit Zuydt Hollanders waeren ghenaemt Wilti, ende sy hebben haer gevoet met Wey-beesten, Schapen, Koeyen, ende Paerden, ende sy zijn daer na soo vermeenighvuldight, dat sy vermochten een sterck Leger voor te brengen, om te Oorlogen. Maer in dit Landt / voorseyt Borhornii / ick lees uyt de Nederlantsche Kronijck-schrijver die dese dinghen van woordt tot woort heeft uytgeschreven / Maer onder dese, met lanckheyt van tyden heeft gheweest een rijck en machtigh man met namen Dorotheus, te weten in 't jaer acht hondert en vijf, want van dese vermaerde Dorotheus. De Stadt Dordrecht heeft daer na getrocken haer beginsel en naem, alsoo dat geseyt soude worden in de Duytsche sprake Dorethesdrecht, 't welk in het Latijn gheseydt wordt Dordracum, ende dese Stadt met Succelsie van tijdt is ghewassen in sulck solemniteyt, datter wondere dinghen ghesevdt worden van de selve. Daer wordt ghesevdt datter met lanckheydt van tyden een Maeght, genaemt in het Latijn Sotheris, maer in't Duytsch Zuwaert, soude in de selve Stadt de keele afgesteecken hebben geweest: Ende men seyt dat dese Maeght heeft gesticht de Kercke van Dort, kopende alle nootsakelijckheden met drie penningen, en de selve altijdt in haer Beurse weder vindende: Ende als drie werck-luyden de selve de keele afghesteecken hadden, door hoope van geldt, 't welck sy meynden dat dese Maeght in overvloet hadde, en alleenlyck vonden drie penningen: siet daer is een Fonteyn uyt de Aerde ghespronghen, goedt zynde teghen kranckheden en verscheyde sieckten: Den tydt van dese Maeght wordt niet gheweten van het Volck, maer de Fonteyne wort binnen Dordrecht gesien: dus verre van Gerbrandus; Maer Borhornius seyt van dien Dorotheus dan / een seer vermaert Man / gelijck hy hem noemt / en hebben onse Chronijcken niet sekers / ick meyn dat het komt uyt een fabel / gelijck als dat Bato de grondt-legger van Batavia is / Zialandus van Zeelandt / Metellus van Middelborgh / Vlisses van Vlissingen / Syringus van Sirckzee / Rotterus van Rotterdam sou wesen.

Den Geleerde Hadrianus Iunius schijnt oock van diergelijcke versieringe besmet te zijn / en meynt sonder sekere kennisse / dat Dordrecht de Marckt zy geweest / niet van eenen Dorotheus / maer van eenen Duretus / eertijdts een vermaert man onder syn Volck / waer van hy seyt in onse Historien gewach gemaeckt wordt / maer seer duyster: voorder meynt hy dat het woort Drecht by onse Vooronders soo veel souw geweest hebben / als by d'oude en suyverlijcke spreeckende Latijnsche Forum, dat is Marckt: niet soo veel om dat daer recht geseyt en gedaen wort / gelijck dat woort oock luyt / als om dat daer de Waren gedragen werden / als tot een Marckt / daer alle dingen verkocht werden / als of Drecht moest getrocken en genomen worden van dragen; Borhornius gelooft daer teghen dat Junius dit versiert heeft en niet bewijsen kan: Philippus Claverus seyt / dat het woort Trajectum van de Romeynen aen een Stadt of Dorp gegeven / niet anders beteykent / dan een oprecht overschepen of overdragen der Rivieren / en dat het woordeken Drecht / ofte Trecht / of oock Tricht verdorven van Trajectum / is suyver en oprecht Latyn / Borhornius seyt van Trecken komt dan Trecht / of om dat het beter souw luyden / d'eerste letter soetelijck verandert zijnde / komt Drecht / by de Latyne Trajectus: Maer Dordrecht is seer bequamelijck / met dese naem getekent / om de seer gemackelijcke en lichte overtrecking / overvoeringh / van d'een zyde voorder in Hollandt / van de andere in Brabant / Zeelant / en alle omleggende Gewesten / door gelijcke maniere en reden noemen wy Utrecht / van oudt en Trecht / gelijck of men seyde Outrecht / en wat sachter Utrecht / waer uyt besloten wort datmen Dordrecht en niet Durdrecht / als Junius seyt / moet schrijven / hoewel verscheyde andre meeninge over de naem zyn / so sullen wy 't hier by laten / en verder van Dordrecht spreken.

't Is seker dat dese Stadt seer oudt is / van welcke / als oock van eenige omleggende Dorpen / in't Placcaet van Keyser Hendrick in't

jaer

NOVVELLE TABLE
DES ISLES DE DORDREC:
HT. ALBLASSER. CRIMPER.
CLVNDERT etc:
Comprennant außi
Les terres de Viane Goricu:
Leerdam Altena Heusden etc.
Lieues Communes d'Allemagne
PRIN CE LA NT
PARTIE DU DVCHE DE BRA BA NT
BON AVON TVRE
Den Bies bos
Dort
Breda
CR IM PE R WAERT
TERRE DE YSSEL STEYN
TERRE DE GORCUM
TIELER WAERT
COM. DE CVLEBOVRG
Culenborg
Bomme lerwaert

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

jaer duysent vier-en-sestigh / aen Wilhelm Bisschop van Utrecht verleent / gewagh gemaeckt wordt / met dese woorden: Wy bevestigen aen de selve Heylige Kerck vier Mansen (ofte woonninghen) gelegen in Crimpen / van de Riviere Ablas tot Merwede toe / en van daer tot Merkenesdrecht / bevestigen de helft van het gheheel Landt met al het district. Item de Riede / by Merwede tot Slydrecht / Item / in Wael / van daer weder in Merwede tot in Dordrecht / tot Cordekens Hof-stadt / &c. Uyt het welcke men lichtelyck kan af-meten / de Stadt in die tydt vergroot en vermeerdert zynde / dat geen kleyn deel van het Merwedes Ambacht ofte Officien gelyck sy als dan spraecken / met betalinge der Heeren van deselve plaetse / is in de Stadt en Muuren begrepen geweest / en voorwaer de Sint Niklaes Kerck / die gemeynlyck de nieuwe Kerck genoemt wordt / was eertyts de Parochie - Kerck van Merwede. Nochtans alsoo dat d'Heeren van Merwede voor sich eenige groote Privilegien bewaerden / die van haer Nakomelinghen verlost zynde met veel gelt / naderhandt in de macht van de Magistraet zyn gekomen / gelyck hier nae breeder sal verklaert worden.

In 't jaer duysent twee hondert dertigh is dese Stadt omsingelt met een Steene Muur / als de Duycky / Suysy en de Oemp / oude en Vaderlycke geslachten / Regeerders der Stadt waren.

Omtrent het jaer duysent twee hondert en twee-en-twintigh is 't Stapel-recht der Wolle / die met groot getal uyt Engelandt overghevoert werden / van Koningh Eduardt van Engelandt / (door 't versoeck van Floris de vyfde van dien naem / Grave van Hollant) aen de Dortenaers gegeven: maer een weynigh tyts daer na / is het van deselve afgenomen / en te Mechelen gestelt: Daer en souw geen ghedenckenis van dese saecke by de na-komelinghen weesen / waer 't niet / dat de Hollandsche Rijm-Kronycks-Schryvers / die in dien tydt bloeyde / daer vermaen van maeckte.

In 't jaer duysent twee hondert vier-en-tachtigh / heeft Floris de vyfde / aen Dordrecht ghegeven en bevestight eenighe Tollen van Wyn en Terwe; en niet langh daer na and're Privilegien meer.

In 't jaer duysent twee hondert negen-en-t'negentigh / heeft Jan d'eerste aen Dordrecht het Recht van 't Stapel / en Statuten van alle vreemde Coopmanschappen / die van de Leck en Merwede gevoert werden / vergunt: die volghende Graven hebben daer nae de voorgaende vryheden verscheydemael bevestight; ghelyck oock Keyser Karel de vyfde / in 't jaer duysent vyf-hondert vyftigh ghedaen heeft.

Als in 't jaer duysent drie hondert acht-en-dertigh / de borghers door een schrickelycke brant seer groote schade gheleden hadden / soo heeft haer Graef Willem dese brieve verleent: Wy Willem / Grave van Hinnegouwe / Hollandt / Zeelant / en Heere van Vrieslandt / doen een yegelyck te kennen / dat Wy aen onse goede en beminde Inwoonders van Dordrecht / om d'Officien en diensten die sy Ons dickmael gedaen hebben / &c. En de groote schade / 't welck den onlanckxsten Brandt haer lieden heeft aengedaen / gegeven hebben / en geven: Willende dat de Coggen en soo alle Scheepen / die in de Mase uyt Oostlandt neder komen / soude tot Dordrecht / als tot den opperste Marckt / aenvaeren / en souden aldaer haer Coopmanschappen verkoopen. Gegheven tot Berghen in Hinnegouwen / op den twee en-twintighste Augusti / duysent drie hondert acht-en dertigh.

De selve Graef Willem heeft / in 't jaer duysent drie hondert twee-en-veertigh / aen die van Dordrecht / het Stapel-recht der Wynen die uyt Hoogh-duytslandt gevoert werden / op dese manier gegeve. Dat sulcke Wynen souden tot Dordrecht acht dagen langh blyven / en verwachten: het en waer dat sy ondertusschen verkocht werden uytgesondert die Wynen / die te Keulen / of elders vande Vrye Steden gekocht waeren / d'welcke een yegelyck geoorloost was te voeren tot syn huys inde Stadt / hoewel sy niet voorgestelt hadt geweest tot Dordrecht: Hy behiel oock by sich selve de macht om die vryheyt te geven aen alle die Hy soude willen. Hy ordineerde daer-en-boven / dat de Borghers van Dordrecht soude ghehouden syn aen het selve recht: in desen deel als d'andre Koopluyden: de Brieven syn geschreven in s'Gravenhage op de feestdagh van Sinte Catharina / in 't naest voornoemde jaer.

Twee jaer daer na heeft hy wederom aen Dordrecht bevestight / dat de Kogghen / Severen / Hulcken / en andere Scheepen te Dordrecht soude Stapelen / uytgesondert die nae Vlaenderen soude willen vaeren: hy getuyghde daer-en-boven dat hy de Privilegien aen die van Dordrecht gaf te besitten in der eeuwigheyt / voor hem en syn Nakomelingen / en gaf last aen den Bailju / Ontfangher / en andre Rechters van Zuyt-Hollandt / dat sy in dese deelen als het noot waer die van Dordrecht tegens de misdoenders te hulpe soude komen: dese Brieven zyn gegeven tot Dordrecht / Donderdaghs na de Feest-dagh der Geboorte Maria / de ghetuygen waeren Jan van Henegouwe / Heer van Beaumont / Willem van Duve-voorden / Heer van Oosterhout / Hendrick van Brederode / Daniel van Merewede / Jan van Egmont / Jan van Polanen / Heere van Lock Diderick van Brederode / Herbaert van Riede / en Tielman van Meulenaer.

In 't jaer duysent driehondert vyf-en-vyftigh heeft Willem by

openbare Brieven betuygt/dat hy wilde dat de Schepen der koopluyden/ die op of neer vaeren in de Mase/ Wael/ Yssel/Leck en Merwede/ alder-eerst soude tot Dordrecht aen komen / en haer Koopmanschappen voortsetten om te verkoopen/ nochtans sonder yet af te nemen van 't Recht eertydts aen die van Middelborgh en Zierick-zee/ Hooft-Steden van Zeelandt/ gegeven/maer al 't gene dat die van Dordrecht tegens de misdoenders souw ghedaen worden/ dat soude hy voor goedt en aenghenaem nemen / en beloofden daer-en-boven hun met al zyn macht en hulp in alles ghetrouwelijck by te staen.

Dordrecht heeft noch de Stapel der Rhijnse Wijnen die de Maes en Rhyn af komen/ als mede van Yser/ Kalck/ Marmer en Moole-steenen / oock van Koolen uyt Namen en Luyck / en Greynen en andre Waren die door de Geldersche en Kleefsche Schippers afgebracht worden.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-dertigh verboot Willem Graef van Hollandt/dat niemandt te Dordrecht soude eenig Mes ofte scherp draghen/ nochtans van dese Wet waren de Ridders/ Edle/Bailju van Zuyt-Hollant/ Schouten der Stadt en de stads-knechts vry.

D' Inwoonders deser Stadt zijn oock met dit voor-recht begunstigt: Ist dat eenig Borger schuldigh is van eenig schelmstuck/ hoe ongeregelt dat soude mogen wesen / datmen daer af in geen andre plaetse/als te Dordrecht/ van den Schout en Schepenen der selve Stadt en ondersoecke/en straffe.

Dordrecht is oock een toevlucht voor de geene die haer schulden niet konnen redden/ en vreesen aengetast te worden/dese mogen hier komen en trachten met haer Schult-eyschers te verdraghen/ als de schulden daer niet gemaeckt en zijn/anders mach 't haer niet helpen.

In 't jaer dertien hondert negen-en-dertigh / is de Hooft-Kerck/ gemeenlyck de groote Kerck genoemt/ gebout/ eertijts aen de Heylige Maget gewijt;'t is een treffelick gebouw/maer alsoose/als voren geseyt is/om drie penningen ghesticht is/ of niet/sullen wy niet verder van ondersoecken: Men leest in de Kerck aen de Tooren: ick ben gefundeert in 't jaer duysent drie hondert en negen-en-dertigh/ en een-en-t'sestigh jaer daer na verbrant.

In 't jaer dertien hondert drie-en-t'sestigh is door d' Hertog Albrecht van Beyeren alhier een vergaderingh van een Deecken en twaelf Kanonicken ingestelt; de Kerck hadt toen ter tijdt twee-en-veertigh Autaren: aen d'andre zyde van de Stadt/omtrent de Riedijck/is de Nieuwe Kerck/ die eertijdts Sint Nicolaes toe-gewijdt was.

In 't jaer twaelf hondert en twee/ wierdt hier 't Clooster der Franciscanen gebouwt; in 't selve wiert oock de vergaderingh van d'Augustianen begost te stichten/ die 23. jaer daer nae volmaeckt was/ en in 't jaer duysent vijf hondert en twaelf verbranden.

In 't jaer duysent drie hondert ses-en-twintigh wierdt het Klooster van S. Agniet gesticht/ 't was onder 't Capittel van 't klooster van Wyndeshem/ geleghen in Over-Yssel/ 't welck Sint Agniets klooster is genoeg vermaert/ om d'Edle Maegden die 't selve eertyds bewoonden/ de Kerck daer van is hertimmert in 't jaer duysent vier hondert en twee-en-veertigh.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-tachtig wierden de huysinge gebouwt/die tegenwoordigh zijn in plaets van 't Stadthuys ten gebruyck der Koopluyden/die Brugghe verlaten hebbende/met groot ghetal tot Dordrecht waren aen-ghekomen/ 't is een fraeye plaets op een verwelft water met een Tooren en Blausteene gevel.

Dordrecht heeft van oudts 't Recht van de Munt gehadt/ waer van d'outste Brieven vermelden/van out gelt/ als grooten of grossen/Florenen/ Placeen en Wilhelmus Schilden/alsoo genoemt om datse geslagen zijn van Willem van Beyeren / die in 't jaer duysent drie hondert een-en-vijftig Overste van Hollandt was: Erasimus van Houwelinghen / gheboren van Dordrecht / heeft een besonder Boecxken van dese en andere Koopere / Silvere en Goude penningen/ eertijdts te Dordrecht van de Graven van Hollant geslagen/ uytgegeven: tot dese Munt heeft Dordrecht/ behalven andre verscheyde verciersselen/doorluchtige Huysinge gheschickt/ van Keyser Karel de vijfde ghebouwt of vermaeckt/ ghelijck men uyt het opschrift van de winckel der Munte sien kan.

MUNTE.
TER. EEREN. VAN. CAREL. DE. V. HEYLICH.
KEYSER.
DIT. IS. DE. MUNTE. DES. ROOMS. KEYSERS. &c.
ENDE. GRAEFELICKHEYTS. VAN.
HOLLANDT.

Aengaende de situatie van de Stadt Dordrecht; Sy was in den beginne heel anders als nu/want al leytse op d'oude plaets/ soo isse evenwel door d'inbreuck van water/ verloop van Rivieren/ af en aenwas van Landen soo verandert / datse nu de selve Stadt niet en gelijckt: aen de Noordt-zijde daer Dordrecht nu gansch op 't water leyt/plagtse ten meerendeels aen 't vaste lant vast te leggen/so wanneer de Riviere de Wale/nu de Merwede/ noch synen loop van de Stadt Noort-waerts hadde/en dan West-waerts af door 't Canael noch

noch met de naem van Wale bekent/ met de twee vermaerde Dammen/den Oosten en Heer Jans-Dam/omtrent het jaer duysent drie hondert een-en-dertigh toegedamt/ dat oock alle 't uyterste Oosterdeel van de Stadt Dordrecht aen de Noort-zijde eertijts op't water lach/dat is bekent/ door dien hier in't jaer seven hondert eenige Visschers-hutten op den hoogen dijck aen de Rivier gemaeckt zijn/van de Sloe (die nu by den Boom het scheytsel van den Ridijck is) tot de Speuw/gelijck d'Heer van Beverwyck in sijn Beschryving van Dordrecht getuygt: Aen de Zuyt-zijde lach de Stadt oock aen't vaste Landt vast/ gelijckse noch in d'oude Kaerte vertoont wordt/ geweest te zijn/ als Johan Hertog van Brabant de Stadt in't jaer veertien hondert en elf belegert hadt.

In't jaer duysent vier hondert een-en-twintig is dese Stadt door d'inbreuck van de groote Wateren van 't vaste Landt gescheyden/ en een Eylandt geworden/ met groote schade/ en verlies van tween-tseventigh Dorpen/veel Heeren Huysen/en over de hondert duysent Menschen/en heeft/als een tweede Venetien/op de baren van't water leggen dryven/ tot dat de groote verdronc ken Waert ontrent de Stadt allengskens heeft begonnen te verhoo gen/ en datter weder een groote hoeck Landt is bedeckt geworden: Waer op de Ridder Huygens seyt:

> Sints heeft my eenen nacht Venetien gemaeckt,
> En al myn wandelingh, in handeling gestaeckt.

Eyndelijck is Dordrecht door verscheyde vergrootinge tot soo heerlijken Stadt geworden/als tegenwoordig gesien wort/met tien Poorten en heerlijke Gebouwen versien.

In de stadt wort grooten Handel gedreven met Salm en Steur/ die'er in groote meenigte/in d'omleggende wateren gevangen/ daer ter merckt komen/waer van wel somtyts omtrent de duysent stuks Salmen op eenen dagh verkocht zijn.

In Dordrecht nam den dertienden November duysent ses hondert achtien 't Synodus Nationael alhier sijn begin/en eyndighden 't jaer daer aen in Mey: Oock is'er tegenwoordig de Chambre mie partie tusschen den Koning van Spanjen en de Vrye Vereenighde Nederlanden.

Dese Stadt heeft maer een Officier die de Graven plachten te stellen/ maer nu geschiet het by de Staten van den Lande: sy plachten Rechters te heten/ nu Schouten/ 't is een aensienlijck Ampt/ gaet ad instar Facium Romanorum, met Hellebaerdiers verselschapt en bewaert/ daer is oock niet meer als een Borgermeester/ welckers Ampt hier in seer groot aensien is: Hy gaet als de Schout met Hellebaerdiers/ dat in geen andre steden van Hollant meer en geschiet.

De Regeeringh deser Stadt bestaet in het Borgerlijck/ voornamentlijck by een Borgermeester/ die alleen de bestiering heeft/ soo wel in lijf als Borgerlijcke saecken/ de welcke door negen Schepenen worden afgehandelt: Edoch werden de lijf-saecken by den opper-Officier/ of Schout/ wegens de Graeflijckheyt/ gevordert en uytgevoert: Daer is oock een ouden Raedt/en d'Heeren veertigen/ en goeden luyden van den achten alsoo genoemt/ bestaende uyt de vier deelen der Stadt.

Niemant en mach hier in't Gerechte gestelt worden/ of hy sy een ingebooren Poorter/ of hy en heeft sijn Poorterschap wettelijk beveylicht/ of tien jaer te Dordrecht Poorter geweest.

Boven d'elendige water-vloet die Dordrecht soo hart treften/ so heeft'er in't jaer duysent vier hondert ses-en-vijftig/ de Brant twee duysent Huysen met de Hal/ daer de Kooplieden vergaderden/ 't Gasthuys en d'Hooft-Kerck van d'Heylige Maget/ vernielt.

In de droeve tijden van Oorlogh/daer Dordrecht mede haer deel wel van gehadt heeft/ gelijck de Historien getuygen/ heeft sy haer soo dapperlijck gedragen/ datse noyt overwonnen wierdt/ en de naem van Maeght verkreeg/ diese tot noch toe behoudt.

Gelijck Dordrecht door veel treffelickheden vermaert is/so heeftse oock altijdt in geleerde gebloeyt/ wiens ghetal te veel is om hier breeder van te spreken.

H A R L E M.

De tweede Stem onder d'Hollantsche Steden/ is Haerlem/ gesticht ontrent het jaer onses Heeren drie hondert/van een Vorst genoemt Lemus/ Soon van Dibbaldus/ Koningh der Vriesen/ en is ghenoemt Heerlem/ nu Haerlem/ als of ghy seyde de Stadt of woon-plaets van d'Heerlem: andre meynen dat Haerlem alsoo is genoemt geweest van d'overvoeringe der Heruli, (een Volck uyt Duytslant/ die Jornandus schrijft/ gereyst te wesen uyt Scandinavia) als of geseyt waer Heruleim, of van Eer en Lemmers, als Eerlem, om dat het Wapen des Lemmers of Sweerdts verkregen sy geweest door deught en eer: 't is een scherpsinnigheyt van den geleerden Petrus Scriverius van Haerlem/seyt Boxhornius/ en voorder verhaelt hy/ het dunckt my dat Haerlem met eenige andre Steden van Hollant is geweest een vervoerde wooning der Noormannen/ want daer is te vinden een Stadt/ met namen Jerlem/ gelijck blijckt aen de Caerten van dat Lantschap/ vaer de Jerlemmers schijnen alsoo genaemt te wesen van een kleyn Beesje/ datter veel is/ en d'Inwoonders gemeynlijck noemen/ Lemus/ 't heeft 4. voeten en de grootte van een Muys/ met verscheyden kolcuren/

het

het vernielt / ghelijck de Sprinckhanen 't Gras op den Velde/ ende 't sterft op sekeren tydt met sulcken stanck dat het de Lucht besmet/ en d'Inwoonders steckten en ongesontheden aenbrenght/ als draesinge van 't Hooft en Geelsteckten / ghelijck Petrus Bartius verhaelt in zyn beschryvingh der plaetsen van Sweeden en Noorwegen: 't is lichtelijck af te meten wanneer Haerlem ghebouwt is/ en de naem en d'overvoeringhe der Deenen ontfanghen heeft/ te weten omtrent het Jaer acht hondert na de Geboorte van onsen Salighmaker/ als de Noormannen en d'andre nabuerige Volckeren de haren over gesonden hebben om dese Landen te bewoonen: in de Blaffaert der Goederen van de Kercke van Utrecht onder Odibaldus/ in 't Jaer acht hondert wort gewagh gemaeckt van Haerlem/ daer wert meest altyt geschreven in d'oude Parchimente Brieven/ Haerlem/ Herlem/ Herelem / Haralem / waer by wy 't laten sullen en in ons voornemen voortvaren.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-t'seventigh is Haerlem/ Alckmaer en 't Klooster en Egmondt meest verbrandt.

In 't jaer duysent en een-en twintigh heeft Floris / toegenaemt de vette/ syn Hof en wooning alhier gestelt / en zyn Dochter Hadewijdt uyt Petronella / de Suster van Keyser Lotharius ghesprooten/ in de groote Kerck doen begraven.

In 't jaer duysent een hondert en t' neghentigh heeft de Stadt Haerlem groote eer verkreghen / door 't innemen van Damiaten in Egypten / met een wonderlijcke en nieuwe konst van Oorloghe: want het is waer / dat d' Haerlemmers met het Heyr der Christenen onder 't beleyt van Frederick Barbarossa Roomsch Keyser/ na 't Heyligh Landt gevaren zyn/ om Pelusien t'onderbrengen/ geluckelyck d'Ysere ketenen/ die over de Haven tusschen de Castelen ghespannen waren/ met hare Schepen/ daer scherpe Ysere Sagen onder aen waren/ door gesneden hebben/ als hun een stercke wint diende/ en alsoo de Stadt vermeesterden: Boxhornius seydt/ ick en twijffel niet aen de waerheyt der Historien / maer aen den tijdt van 't Jaer/ dat sulcks souw geschiet zyn / dat wy niet naerder sullen ondersoecken. Junius getuygt:

De Haerlemmers houden alle Jaren op den eersten Januarij ghedachtenisse van dese Victorie, verkregen tot Damiaten, de Kindren dragende in hare handen Palm-tacken, of yet diesgelijcks, ofte om dat zy op dien dagh de Victorie verkreghen hebben, ofte om dat sy gesont en voorspoedelijck als dan te Santvoort aen Landt zijn gekomen: Daer wort oock geseyt dat den Keyser en Patriarchen van Jerusalem/ tot eeuwiger gedachtenis deser saeck aen die van Haerlem gegeven hebben nieuwe Wapenen der deugt en eerlickheyt/ te weten/ een Sweert met een kruys en vier Sterren/ by-voegende dit opschrift; Vicit Vim Virtus: de deugt en kracht heeft de macht overwonnen; Daer worden oock bewaert twee Klockjes die gegoten zyn/ van het alderbeste Metael van Corinthen/ die seer helder geluyt hebben/ en tot eer der Stadt Damiaten genoemt worden.

In 't jaer duysent twee hondert vijf-en-veertigh heeft Willem de tweede/ Graef van Hollandt / aen die van Haerlem / Vryheden en Privilegien gegeven/ om dat hy/ na sommige seggen/ aldaer ghebooren en op-ghevoet was/ en de plaets bequaem vondt tot de jacht en Vogelvangst; maer 't is seker/ dat dese Graef tot Leyden/ en niet te Haerlem geboren is.

In 't Jaer onser geboorten Salighheyt duysent twee hondert t'seventigh/ zijn de Broeders van d'ordre der Maget Maria/ die men Carmeliten of Vrouwen-Broers noemt/ door geheel Europa/ ende insonderheyt in dese Landen verspreyt: Symon van Haerlem heeft voor haer in dese Stadt een Klooster ghesticht / en met veel inkomen versien/ alwaer hy soo men seydt/ begraven is.

Graef Floris de vijfde/ Soon van Keyser Willem/ heeft in 't jaer duysent twee hondert twee-en-tachtigh tot Haerlem aen de Broeders der Preeck-Heeren ordre / eenighe Huysen en erven met Jaerlijcks inkomen ver-eert.

In 't jaer duysent drie honderdt en tien / zijn de Hospitaliers te Haerlem gekomen / die de groote Huysingh van Jacob van Denemarcken/ Bisschop van Guda/ etc. gegeven wiert; ses jaer daer na wiert door den selve Jacob hier een Coninghlijck Hof ghebouwt/ 't geen 't volgende jaer met een Kerck verciert is.

In 't jaer duysent vier hondert is Haerlem vergroot aen de zijde van 't Sparen: 't is seecker/ dat het Sparen niet binnen/ maer by de Stadt heeft geloopen.

Onder de Gebouwen deser Stadt munt uyt de prachtighe hooftkerck/ door d' Hertog Albrecht van Beyeren in 't jaer dertien hondert twee en t'seventigh ghesticht/ en door Paus Bonifacius de negenden Sint Bavo toe-ghewijt: dese Kerck is soo treffelijck/ datse van veel Bouw-Meesters voor d'aensienlickste van Hollandt en Zeelandt gehouden wordt: zy wierdt van Paus Paulus de vierde tot een Bisdom verheven / ghebiedende over twaelf Steden met de tusschen-leggende Dorpen.

Buyten de geseyde Kerck waren in Haerlem voor de laetste Nederlandtsche beroerten twintigh Kloosters/ elf Kapellen/ tien Gasthuysen.

Boxhornius seyt in sijn Toneel van Hollandt, omtrent het Jaer duysent vier hondert twintigh zijn d'eerste grontleg ginge van d'alder-
edelste

edelste Konst der Druckerye / begost tot Haerlem geleyt te worden van LAURENS COSTERIUS, dat dese Konst eerst beproeft is geweest in't jaer deses eeuwes twintigh / niet dertigh of veertigh / gelyck men gemeynlijck meynt / leert ons Rabbi Joseph, die verhaelt in syn Kronyck / dat het alder-outste exemplaer is gedruckt geweest te Venetien / in't jaer der Joden vijf duysent een hondert acht-en-tachtigh / der Christenen veertien hondert acht-en-twintigh: Ick en heb dat Boeck van Josephus niet konnen sien / hoewel ick het langh gesocht heb. Nu komende dan tot LAURENS COSTER, van den welcke men niet cierlijcker spreecken / als met de woorden van den wel-spreeckende en geloof-weerdige Junius / die al te mael verdienen geschreven te worden.

Onse Stadt (HAERLEM) segge ick de eere van de vindinge der BOECK-DRUCKERYE toe te komen / die haer oock toe te schrijven is als haer eygen-geboorte: maer die veroude en inghebrande meyninghe verdwelmt hier onse ooghen / die sulcke dappere wortelen heeft geschoten in de herten der menschen / dat sy met geene graven nochte heuvelen uyt te roeden en is / waer door sy vastelijck geloven / en voor seker houden / dat de druck-letteren eerst te Ments / een oude en vermaerde Stadt in Duytslant / souden gevonden zijn. Och! of ick met wenschen verkrijgen konde / die sonderlinge kracht van welsprekentheyt / die men seyt in den Philosooph Carneades geweest te zijn / die noyt yets voornam te verdedigen / ofte hy heeft het selfde bewesen / noyt iets bestrede / dat hy niet te gronde en heeft omgekeert; op dat ick de gevluchte eere weder halen / en dit Segeteycken haer oprichten mochte / als een opsoecker en hersteller der waerheyt / dat ick tot geen ander eynde en soude begeeren / dan op dat de waerheyt / by den ouden Poëet een Dochter van den tijdt ten rechten genoemt / ofte een Aenseghster van den tijt / als ickse placht te noemen / mochte ontdeckt en te voorschijn gebracht worden / de welcke (op dat ick met Democritus spreecke) tot noch toe in eenen diepen Put heeft gesoncken gelegen. Soo het die van Egypten en Phenicien niet verdroten en heeft / eenen eerlijcken strijdt van de vindinghe der Letteren aen te nemen; desen door beleyt van Godt de vindinge der selve sich toerekenende / wanneer sy de tafelen van Godt geschreven by sich voorgaven: die andere daer-en-tegen roemende / dat sy die gevonden hebbende / de selve in Grieckenlant hebben gebracht / als Cadmus door de vlote van Phenicien overghevoert / het rouwe Grieckische volck die konst aengewesen heeft. Wederom / soo die van Athenen hunnen Cecrops / en van Theben hunnen Lynus de selve eere geven / soo Tacitus en Philostratus den roem van de gebondene Letteren den Griekschen Palamedes opdragen; ghelijck oock Hyginus de vindinge der Latijnsche Letteren Carmenta / de moeder van Evander / toeschrijft. Indien derhalven / alle volcken niet en hebben ontsien die twijffelachtige en twistige eere / als haer eygen tot sich te trecken / wat sal ons verhinderen / dat wy het besit der ontwijffelijcke eere / waer van wy door onser Voor-ouderen sloffigheyt verstoten zijn / nu niet rechtelijck en soude weder-eysschen? Gewis / ick en worde door nijdigheyt ofte quaetwilligheyt niet verruckt / dat ick het den eenen soude benemen / en den anderen geven. Ick en sal de onbeschaemptheyt van Crassus niet navolgen / nu de heyligheyt en deftigheyt van Stævola nabootsende / nu met stroken en strelen de gunste van menschen aftroggelende. Ick en ben die man niet. Ick en hebbe niet voorgenomen den valschaert te spelen door bedorven en bedrieghelijcke seghs-luyden. Ick wil alleen / soo veel in my is / die klare waerheyt vertoonen / de welcke / als een Hemelsche Sonne-strael / geen nacht / geen duysternisse / hoe dick oock / kon verdonckeren / en dat met eene eenvoudige en ongeblanckette reden / de welcke sy lief heeft. Indien hy / naer het ghevoelen van Plutarchus / de beste getuyge is / die door geen weldaet verplicht / nochte in eenen anderen ghehouden / vry uytspreeckt dat hy gevoelt / soo laet dan mijne ghetuyghenisse met recht gelden / die den dooden / ofte sijne Erven en Nakomelinghen / in Bloede / nochte Maeghschap / niet en besta / nochte eenighe gunste / nochte weldaet van hun en verwachte / de welcke / wat ick hier in doe / alleen schult-plichtigh doe / ter eeren van den begravenen. Ick sal dan segghen wat ick van oude en aensienlijcke Luyden en Magistraets-persoonen ghehoort hebbe / de welcke hier en hooghlijck betuyghden het selve van hunne Voor-ouderen alsoo verstaen en ontfanghen te hebben / welcker deftigheyt met recht by ons ghewicht behoort te hebben / om ons dese saecke te doen ghelooven. Daer heeft voor hondert en acht-en-twintigh jaeren binnen Haerlem in een heerlijck Huys (ghelijck het ghebouw / dat noch tegenwoordigh staet / uyt-wijsen kan) aen het Marckvelt / teghen over het Koninghlijcke Paleys / een Laurens Jansen Koster ghewoont (van welck vet en eerlijck Ampt / dat gheslacht de naem droegh / en erffelijck besat) die selve / die nu den verballen lof van de gebondene Konste der BOECK-DRUCKERYE, van anderen schendigh gherooft / en beseten / met recht is achter-halende / en weder eysschet / met allen waerdigh met de hooghste eere te bekroonen. Hy dan by ghelegentheydt in het Bosch / dicht onder de Stadt gheleeghen / wandelende / (ghelijck de Renteniers en rijcke Burghers nae de Maeltijdt / ofte op Feest-daghen pleghen)

gen) begon allereerst Boecke-schorsen tot Letters te snijden/ dewelke hy seghels gewijs averechts en omgekeert op Papier Gedruckt hebbende / also een regel of twee uyt lust maeckte tot nut en dienste van sijn Swagers kinderen. Het welcke alst hem wel geluckt was/ begon hy grooter dingen te bestaen (ghelijck hy een man was van groot en diepsinnig verstant) en bedacht eerst met sijn Swager Comas Pieterszoon (de welcke vier kinderen naegelate heeft/die meest alle van de Rade ofte Wethouders sijn gheweest / dat ick daerom segge / dat een ygelijck verstaen mach/ dat dese Konste in eerlijck en waerdigh Gheslachte is ghevonden) een soorte van dicker en taper Inckt/ om dat hy bevont dat de gemeyne Inckt vloeyde en kladde: waer mede hy oock gehele gebeelde Tafelen en Formen met bygevoeghde letteren gedruckt heeft. Op welcke wijse ick van hem ghesien hebbe eenige Proeven/het beginsel van sijn werck alleen op eene syde gedruckt: dat was een Nederduytsch Boeck van eenen onbekenden Autheur beschreven/ geintituleert Spiegel onser Behoudenisse. Waer in dat waergenomen was onder dese eerste beginselen van dese Komste (gelijck dan gene te gelijck gevonden en voltrocken wort) dat de bladeren tegen malkanderen gepapt waren / op dat de ledighept der selve niet mis-staen en soude. Daer nae heeft hy de Boeckestaven in Loot verandert/ en die oock wederom in Tin / op dat sy te min buyghsaem / en te vaster en geduuriger soude wesen: uyt welcker letteren overblijfsel noch huyden Wijnkannen gesien worden in de gemelde huysinge van Laurens voornoemt / aen de Marckt geleghen / naderhandt van sijnen Nae-neve Gerardt Thomaszoon bewoont / dien ick om eere wille noeme / een vermaert Burgher / en oudt man / voor weynighe jaren ghestorven. Als nu dese nieuwe waere/ noyt te vooren gesien/ van alle kante Koopluyden verweckte/ soo is door de overvloedige winst de liefde tot de Konste met eer aengewassen/ de arbeyt en 't werck oock / en daer zijn werck-gasten aengenomen / het welcke het eerste begin van het quaet is geweest / onder welcke gesellen een seecker Jan is gheweest/ hy zy dat hy (als men vermoet) Faust was toeghenaemt sijnen Meester ontrou en rampsaligh / of yemandt anders/ met dien naem / daer my niet bysonders aen gelegen en is / om dat ick de begraven dooden niet stooren en wil/ in hunne conscientie ongetwijffelt gheraeckt zijnde / terwijl sy leefden. Dese Jan tot de Druckerye onder Eede aengenomen / nae dat hy de konste van Lettersetten / en de wetenschap van het Letter-gieten / en wat meer tot die saecke behoort / nu meynde wel te weten / hebbende ghelegen tijdt verspiet / boven welcken hy geenen bequamer en konde bekoomen / heeft op den Kors-nacht/ in welcken alle 't Huysgesin het Geboorte-Feest vierden / alle het Letter-tuygh en Gereetschap tot dese Konste dienende opgepackt/ en is als een Dief ten huyse uytgestreken / eerst t'Amsterdam gevlucht/ en daer na te Ceulen / tot der tijdt dat hy te Mentz is gekomen/ als in eene versekerde plaetse/ daer hy buytenschuts veyligh mochte woonen / en met open winckel den rijcken vrucht van sijne dieverye maeyen. Want het is seecker / dat binnen s'jaers/ in den jaere duysent vier hondert twee-en-veertigh met die selve Letteren/ die LAURENS te Haerlem ghebruyckt hadde / in 't licht gekomen is Alexandri Galli Doctrinale, welcke Grammatica docter tijdt in seer groot gebruyck was met Petri Hispania Tractatibus: zijnde de eerste vrucht. Dat zijn meest die dingen / die ick eertijdts verstaen hebbe van seer oude en geloofwaerdige Luyden/ en die sulcks niet anders als eene brandende toortse in eene loopbane van handt tot handt ontfangen hadden / en hebbe oock anderen bevonden / die dat selve mede verhaelden/ en betuygen.

My gedenckt oock noch/ dat Nicolaes Gael/ mijn School-meester in mijne jonckheyt / een Man van ysere memorye / en aensienlijck door sijne graeuwe hayren / my placht te verhalen/dat hy jong zijnde/ meer dan eens gehoort hadde eenen Cornelis Boeck-binder/ eenen ouden deftigen Man/ weynigh onder de tachtigh jaeren (die oock in LAURENS Winckel voor knecht gedient hadde) met sulcken yver en heftigheyt sijns gemoets de gantsche gelegentheyt van de gheschiedenissen vertellen / de maniere van de Vindinge / (ghelijck hy het van sijn Meester verstaen hadde) de verbeteringe en aenwas van de rouwe Konste / en andere diergelijcke dinghen/ dat hem oock teghens sijnen danck van weghen de onwaerdigheyt van de daet de traenen uytbersteden / soo dickwils als van dese Dieverye gewagh gemaeckt wierde / en dat de oude Man om dese ontstolen eere sich soo ontstelde en vergramde / dat oock scheen / dat hy desen Dief wel hadde willen vernielen / indien hy in 't leven waere gheweest : dat hy oock desen eerloosen Fielt ter Hellen toe vervloeckte / en die nachten versoeyde en verdoemde / dewelke hy te gelijck met desen Schelm in eene slaepkamer eenige maenden hadde overgebracht.

Welcke dinghen over een stemmen met de woorden van den Burgermeester Quirinus Talesius: die my verhaelde genoegsaem het selfde uyt den mont van den gemelden Boeckverkooper wel eer verstaen te hebben.

De lust en yver tot de beschermning der waerheyt heeft my gedronge dit te segge/of sy schoon gemeynlijck sich selve haet pleeght te baren: gereeder en bereyder zynde dien haedt te drage/ dan mijn schuldige plicht in de beschermınge der waerheyt te verklaren. Want alle die

die dese saecke billijck en bescheyden / als in Critolaus weeg-schale/ sullen overwegen / sullen dien haer lichtelyck afleggen : maer die de verdedinge van de waerheydt / dewelcke het beeldt Godts is / niet gaerne aen en nemen / achte ick den naem van eenen mensche schier onwaerdigh; boven welcker sorge en lief de niemant yets heyligher nochte liever en behoorde te wesen. Door het beschermen van de waerheyt sal onse Stadt hare eere ghenieten / de eere van eene de allerheerlickste vindinge weder-krijgende/ die haren Burger ontnomen was ; en hunner trotz en hooghmoet sal te neder-sincken / die sich niet gheschaemt en hebben in eens anders erfdeel vermetelijck te vallen / en de selve aen sich te trecken / de gherechtighde en ware besitters verstootende. Maer ick vreese / dat ick dit voor een doof mans deure singe : hoe het dan noch uyt-vallen sal / soo sal my dit niet-te-min goet doen / dat ick voor de ghedachtenisse van den Vinder / en de eere van de Stad / naer mijn uytterste vermogen het beste gedaen hebbe / terwijl dat by lichtvaerdighe menschen/ en die na de waerheyt niet en vragen / het voor-oordeel van hunne meyninge meer geldt (als ick te vooren oock aengeroert hebbe) als alle reden en aensienelijcke lofwaerdigheyt. Welck ongelijck de veroofde en des t'onvredene Burgers moeten in-kroppen/en verdouwen. Hoe wel minder te beklagen soude wesen / dat dese lof tot eene wijt-vermaerde Stadt van Duytschlandt/ als tot een ander Geslachte ware over-gegaen / indien sulcx niet door dieverye / maer door rechte wegen/ ware geschiet geweest/ &c.

Het Huys van Laurentius, staende in het midden der Stadt / is tegenwoordigh noch in wesen. En tot eeuwighe memorie der sake en Mans/ de Magistraet en gemeente van Haerlem heeft dese woorden geschreven voor het selve Huys:

TOT EEUWIGE MEMORIE.

DE

DRVCKERYE-KONSTE, ALLER KONSTEN BEWAERSTERSE.

IS HIER EERSTMAEL GEVONDEN OMTRENT HET JAER CIↃ CCCCXL.

In het Jaer duysent vijfhondert negen-en-vijftigh is Haerlem verciert geweest met een Bisschoplijcken Stoel/ en Hoogheydt van Paulus de vierde Paus van Romen. Paulus de vierde Paus, heeft Sint Baefs Kercke verheven en in een Bisschopdom op-gherecht. En heeft haer gegheven het Landtschap van twaelf Steden, behalven de Dorpen tusschen liggende, hebbende de lengde van det' negentigh, andre t' sestigh, de brede van dertigh duysent gelijcke schreden. Het zijn de woorden van de Bulle of Placcaet van Paulus de vierde ghegeven in het Jaer Christo duysent vijfhondert negen-en-vijftigh/ 't welck geheel staet by den seer vermaerden en mijnen goeden vrient Aubertus Myræus, pag. 324. Der Godtvruchtighen Donatien. Niclaes van Nieulandt is verklaert geweest den eersten Bisschop / die geweest was Vicaris van den Bisschop van Utrecht / en daer na den acht-en-dertighsten Abt van Egmondt. Het was een man die seer vry van leven was ; die daer nae / met de toe-stemminghe des Paus / vrywilligh zijn Bisschopdom heeft gegeven aen Godefridus Mirlous. Dese was geweest Monick van Sint Dominicus Orden / en Prior van Utrecht / een seer wel-spreeckende Man. Maer in 't Jaer duysent vijfhondert acht-en-t'seventigh de Stadt wederom Inghesetén zijnde van het krijgsvolck des Prince van Oranjen / hy is gedwongen gheweest van daer te verhuysen. Is gestorven te Deventer/in't Jaer duysent vijfhondert seven-en-tachtigh. Desen heeft geweest den tweeden en lesten Bisschop van Haerlem.

Haerlem is dan d'Hooft-stadt van Kennemerlant; seer overvloedigh in alle dingen/ die uyt d'omleggende Landen daghelijcks hier worden gebracht. Sy is toe-gemaeckt met haer gelegentheydt tot alle fraeyheyt en verciersel. De Sparen / een seer klare Riviere/ die haer oorspronck uyt den Rijn treckt/vloeyende midden door de stad. De Borgers zijn vernuft/ zy soecken den rijckdom tegenwoordigh met de Linde Webben/als sy eertijdts deden met de Wolle : haer excellentie en wittigheyt is so groot / dat die niet alleenlijck tot de nabuyrige Landen/ maer oock na Vranckrijck/ Engelandt / Italien/ Spanjen / en alsoo door geheel Europa ghesonden worden aen voortreffelijcke Mannen / tot besonder presenten en giften. Sy hebben eertijds gebloeyt en vermaerdt geweest/ en zijn als noch om 't bier/ dat begeert wordt niet alleen in Hollandt / maer oock in de Twent/ Drent/ en geheel Over-Yssel deur. Daer zijn veel Brouwerijen. De Straten zijn seer ghehanteert / en volckrijck : veel Huysen zijn seer hoogh / fraey / en bequaem. De schoonste van timmeragie zijn geleghen op de Marckt / of daer omtrent. Daer en zijn geen onbetimmerde plaetsen / of die zijn seer kleyn. De ghemeyne gestichten verdienen meer lofs.

De Vakenes Tore/nae het oordeel der Werck-meesters/ is uytnemende kostelijck. Het Raet-huys is oock een treffelijck gebouwsel.

Buyten de Stadt sult gy sien een seer aengenaem en playsant Hout ofte Bosch / d'welck ghy met goede reden noemen meught / eenen Boomgaert en Lust-hoff / tot groot vermaeck en wellustigheyt der Borgers. In dit Bosch zijn d'edelste gronden der Druck-konst geleyt / van Laurentius Costerus eeuwiger memorien. Hier heeft Floris den vijfden van dien naem / Grave van Hollandt / een oprecht Koninghlijck Huys doen timmeren: dat hy om den soeten sangh der Vogelen ghenaemt heeft Vogel-sangh. Hier quam den Grave also dickmael / als hy achterlatende de gemeyne sorge des Landts / sich selve woude vermaecken.

De Stadt Haerlem heeft seven Poorten / en twee Water-Poorten: Haer Regeeringh bestaet in een Schout / vier Burgermeesters / en seven Schepenen: en de Vroetschap in twee-en-dertigh Persoonen.

De rampe van Brant en Oorloghe hebben dese heerlijcke Stadt niet voorby gegaen. In 't jaer duysent drie hondert seven-en-veertigh is Haerlem by na heel verbrandt: vier jaer daer na weer omtrent half / en 't jaer vijftienhondert ses-en t'seventigh vernielden de Vlam ontrent vier hondert en vijftigh huysen / Sint Gaugolfs Kerck / 't Gasthuys van Sint Elisabeth / 't Klooster van Franciscus Susteren en Sint Marcens Hofken.

In 't jaer duysent vier hondert ses en-twintigh / als de verbitteringh tusschen de Hoecksche en Cabeljausche aen 't branden was / wierdt onder de Regeringh van Vrouw Jacoba / Gravin van Hollant / Haerlem belegert / maer Hertogh Philips van Bourgondien quam met een sterck Legher om de Stadt t'ontsetten / waer over de plaets verlaten wierdt.

Eenige tijdt daer nae hebbende de voorseyde partye twee daghen alhier op de Marckt teghens malkanderen ghestreden / eyndelijck kregen de Hoecksche de Nederlaegh / en vluchten in 't huys van Niclaes van Adrichem / alwaerse van de Cabeljausche beset / na onderhandelingh uyt de Stadt wierden gedreven.

Borhornius verhaelt van Haerlem aldus:

In 't jaer veertien hondert twee-en-t'negentigh is Haerlem door 't volck van 't Kaes en Broot / met hulpe van eenighe van binnen / in de Stadt gekomen / plunderende de voornaemste huysen / en sloegen de Schout Klaes van Ruyven en twee Schepenen doot / daer na opende sy de Schat-Kamer / en verscheurden de Registers en Privilegien: eenige tijdt daer na quam Hertogh Albrecht van Saxen met Krijghsvolck / suyverende 't Lant van 't sno geboefte / en ontnam de Haerlemmers hun geweer en Privilegien / en dede de Borgers acht-en-twintigh duysent Kroonen tot boete gheven / die haer kostelickheden verkochten om 't gelt op te brenghen / waer van den Leser in de groote Kerck de geschiedenis sien en lesen kan.

Daer na is ghevolght de aldergrootste Belegeringe der Spaenjaerden / daer het onseecker is / of sy meer eere als arbeyt ghehadt hebben. Daerom hebbe ick noodigh geacht d'oorsake en oorspronck der selver een weynigh hooger te hernemen en te verhalen: daer geen ander Stadt oyt ghesien heeft een bitterder Belegeringhe als dese was; om de wreetheyt der ghevechten / met de twijffelinge der Victorie / de Spaenjaerden van dese zijde / strijdende voor het ghebiedt / d'ander zijde de Borgers met geen minder gemoet voor de vryheyt.

In het jaer duysent vijf hondert twee-en t'seventigh de Haerlemmers verdriet hebbende van de Spaensche Tyrannye / daer toe aendryvende Geraert Berckenrode / en Jan Kolterman / hebben omhelst de partyen van den Prince van Oraenjen met eenighe andere Steden van Hollant. Welcke sake heeft so verstoort 't herte van den Hertoge van Alba / dat hy terstont en sonder vertoeven over gesonden heeft naer Hollant / synen Soone Frederick met een seer groot Leger / op dat hy met den selven soude dwingen / de nieuwe beroerten der gemoederen / en principaelyck de rebellige / gelijck hy sprack / Haerlemmers tot dienst van haren Koningh. Middelertydt zyn Brieven ghegeven aen die van Haerlem / van de Gouverneur van Hollandt Maximiliaen van Bossu en van d'Amsterdammers / met dewelcke de Magistraet en de Borgers vermaent werden / dat Frederick met synen Leger t'Amsterdam nu ghekomen was. Dat sy nu ten lesten souden laten vertoonen dat sy beter raedt ghevonden hadden. Dat sy voor haer Gedeputeerden souden begeeren vergiffenisse van haer misdaet / terwyle noch den toeganck gheopent was tot de goedertierenheyt des Vorsts. De sommige hebben voorgenomen te verdraghen een Belegeringhe / of het geene dat de Fortuyne soude presenteeren: geleert zijnde d'ontrouwigheyt en wreetheyt der Spaenjaerden met het versch exempel van die van Naerden. d'Andere / en die de voornaemste der Stadt / voorhielden haer kranckheyt / en dat sy oock niet genoeghsaem waeren om desen Krijgh en Belegeringe te verdragen / en uyt te voeren. Dese sententie van dese heeft aengenomen geweest. Daer sijn ghesonden / sonder het advijs der Borgeren / Gedeputeerde tot Frederick / die met woorden vol berouws / souden verbidden haer groot misdaet. Wilhem Ripperda / een oudt en eerbaer man / uytnemende in heyligheydt van leeven en hoogheyt / en heeft hier op synen toorn niet konnen houden. Die de Borghers by een gheroepen hebbende / wat dat eenighe van de Magistraet versinden / en in wat staet de saecken der Stadt waeren / heeft hy met groote welspreeckentheyt ghe-

trackteert

tracteert en ghediscoureert: en heeft vermaent dat sy haer niet overgeven en souden aen den Spaenjaert/maer dat sy onvertsaeght souden teghen syn voornemen stellen / leven en al haer Fortuyne. Daer is ontstaen een gramschap van d'eene / en een groote begeerte en versoeck der andere: maer hebben al eendrachtelijck toeghestemt met den vermaender / met haer geluckighe en bereyde toeroepinghen tot een teecken van gonste. Kort daer na de Gedeputeerde weder ghekeert zijnde van Amsterdam / zijn vast ghebonden en nae Delft gevoert / om aldaer gherecht te worden. Nochtans isser een van de selve t'Amsterdam gheblewen / verwachtende een volkomender antwoorde van den Vader / den Hertogh van Alba / van de vergiffenisse te verkrijgen. Die van Haerlem hebben daerentusschen haer voorsien / dat sy geen ghebreck souden hebben van Guarnisoen der Soldaten / en dat eenige van de voornaemste Borgers / de sommige tot Hoorn / d'ander t'Enckhuysen souden besorghen / dat men soude overvoeren 't gene tot den Oorlogh en tot de Stadt nootsakelijck en dienstelijck was. En sonder vertoeven / is Frederick met den Grave van Bossu aengheballen met al syn volck. En in den eersten heeft hy Sparendam van de Haerlemmers ingenomen; daer na het Gasthuys van Sint Lasarus / dat was in de Voorstadt van Haerlem / ingekregen: en heeft korts daer nae synen Leger naerder de Stadt gevoert. Hy heeft syn Schantsen en Wercken ghemaeckt / alsoo seer als hy konde. En in de Stadt en werdt in alle dinghen geen minder geruysch gemaeckt met alle krijghs-ghereetschap / en men bereyde de dingen die gevonden zijn om de Steden te bewaren / en den Vyandt te keeren.

Ondertusschen de Loop-graeven ghemaeckt / en de Beschansinghen en Bateryen opghrecht zynde / de Spanjaerden hebben veertien groote stucken Gheschut aenghevoert / met de welcke de Mueren en Vesten der Stadt / zijn met sulck een macht en gheweldt bestormt gheweest / datter in korten tijdt / een seer groote Bresse is ghemaeckt gheweest. Daer is terstont een storm van de Spaenjaerden aengevangen. Maer sy zijn van d'Inwoonderen der Stadt verdreven gheweest / met een groote en schandelijcke nederlage van de haere / al t'same gestelt met so groote quellinge en verdriet der ydle hope / dat sy in twee maenden tijdts niet meer aenvielen op de Wallen der Stadt.

Op eenen tijdt is het geschiet / dat sy by na de Stadt ingenomen hadden / onwetende de Wacht / en hadt een Soldaet niet gewaer gheworden / die een geruchte verweckt hebbende / heeft de Borghers tot de Wapenen gheroepen. Dese zijn met sulck een moet op den Spanjaert gevallen / dat hy gedwongen is gewest te rugh te keeren / met zijn groot verlies en oneer. De kloeckheyt der vrouwen heeft haer oock vertoont in dit gevecht / en onder de selve voornemelijck van een Kennaba Symone / een Weduwe met een manlijck hert / oudt wesende / ses-en-veertigh Jaren: die Kapiteyn wesende van de andere / met haer vrome daden en volherdigheydt des ghemoedts / om den Vyandt te verdrijven / en heeft niet alleen overwonnen haer Vrouwelijcke naetuere / maer oock de Mans. Ick vinde geschreven / dat Frederick met dese nederlaghe der zijne / alsoo seer verbaest heeft geweest / dat hy ernstelijck dachte de Stad te verlaten: en soude ongetwijffelt hebben verlaten / hadt hem de Vader niet vermaent met seer straffe woorden / dat het welvaren des Landts / en den gheheelen naem en faem des Koninghs / en oock den zijnen aen dese Belegeringhe hongh. Hier-en-tusschen is den moedt der Borghers oock gewassen. De Wacht wiert wel besorght / ende de Offitien der Oorloghe gegeven aen de vroomste en fraeyste krijghs-luyden. Sy zijn dickmaels uyt-gevallen / voornamelijck om dese reden / op dat terwijle des Vyands ooghen ghewent waren tot het vechten / yemandt soude uyt de Stadt tot den Prince van Orangien / ofte eenighe Bode met Brieven van den Prince in de Stadt door-vlieden. Insgelijcks hebben zy oock op 't Hooghduytscher Quartier ghestormt / en hebbender acht hondert t'eenemael ter neder geslaghen / en drie hondert Tenten in brandt ghesteecken / bekomende de Vaendelen des Vyandts / en seer grooten buyt.

Maer terwijle dit alsoo geschiede / naer dat den Prince een Vlote toe-gerust / en tegen den Vyandt in een Schip-strydt twaelf scheepen verloren had / heeft de fortuyne hem contrarie gevonden. Het is oock te vergeefs gheweest / dat Diderick Sonoy / Dimerick ingenomen heeft / om de Victalie van de Spanjaerden te benemen / het welke haer van Amsterdam toe-gevoert wert / d'Amsterdammers hem uytdrijvende niet lange daer na van de selve plaetse. De andere aenslagen zijn oock te niet gekomen / alsoo dat het scheen dat d'ellendige Borgers moetwilliglijck bespot werden. In desen staet heeft de ghedaente der Stadt haer droevelijck laten aensien / naer dat de fortuyne verlaten hadde haer voorgaende goede hope. Den hongher / die nochtans beter was / als het Sweerdt des Vyands / heeft haer seer bedwongen / en daerom hebben de Soldaten ghemuytineert / de Winckels der Borgers geplundert / en hebbender oock eenighe gedoot. Den vyant heeft oock gebreck gehadt van vele dingen / de Pestilentie / die gemeynelijck het ander ghselschapt / heeft hum mede besprongen. Daer-en-tusschen vermaende den Prince de Haerlemmers gedueriglijck met Brieven / dat sy goets moets souden wesen;

dat hy niet achter laten soude van't geene dat soude konnen dienen tot ontset der Stad. Ten lesten dan Wilhelm van Batenburg heeft een groot Leger voor den dagh gebracht. Daer waren veele Borgers van Delft/ Leyden / en Rotterdam / de welcke het medelyden van haer nabuurige stadt in wapenen getrocken hadde. Maer haer raedt en voornemen nu gesten wesende van den Vyandt/ alsoo sy te verre getreden waren/ zyn altemael omcingelt en versmagt geweest met haer Kapiteynen. De duysterheyt des nachts heeft'er seer weynig behouden. Als'er dan geen hope meer en was van hulpe te bekomen/ door noot gedwongen wesende/ hebben de Borgers gehandelt en geparlamenteert met den Spanjaert / om de Stadt over te geven ; maer sy en hebben niet konnen verkrijgen/ dat sy souden met haer Geweer uyt-treeken. Daerom hadden sy voorgenomen onder haer de Stadt te verlaten/ doorbrekende het Leger des Vyants/ daer het 't aldersw ackste was/ hadden de Brieven des Princes niet gekomen/ met welcke hy ernstelyk vermaende/ dat sy de reste des Oorlogs souden met een stantvastigh gemoet volherden / dat haer verlossinge korts soude komen : Maer daer en is niet gedaen. Daerom keeren sy wederom tot haer eersten raedt/ dat sy souden achterlaten/ also wel Huys-vrouwen als hare Kinders/ om dat die niet soo ras en konden loopen als de Mans. Maer het suchten en lamenteeren van de selve / heeft den Vyant haer voornemen geopenbaert. Ten lesten/ sy overleveren de Stadt aen Frederick / bevoolen wesende te geven twee hondert en veertig duysent guldens om de plunderinge te verlossen. Frederick ingetreden zijnde/ heeft datelijck de Borgers berooft van haer Wapenen : De Spanjaerts bespronghen eenighe Huysen en Winkels : Daer zijn oock eenige Borgers en Soldaten strengelijck ge-executeert met der doot. De Religie was oorsake des doots van dese/ gelijck het aen meer andere geschiet is. Vele van de voornaemste van de stadt zijn uytgebannen: die vande Republijcke wel bedient hebbende / hebben het verdriet des Ballinghschap geleden/ in plaetse des loons van het Vaderlant bewaert te hebben. En dit is 't eynde gheweest van die s'ware en strenge Belegeringe/ met de welke de macht des Hertogs van Alba is also gesloten/ datse alleenlijk niet en is t'eenemael vermorselt geweest: want die heeft hem seer verachtert in sijn ander voorneemen. Twaelf duysent van sijn Soldaten zijn door honger/ of door het Sweert gebleven / gelijck de Chronijcken vermelden. Maer de Haerlemmers en konnen van dese Belegeringe niet gedenken sonder haer eeuwige eere : Want haer macht en heeft haer niet verlaten / maer de Fortuyne/ ofte gheluck. Sy hebben soo neerstigh en scherp-sinnigh gheweest/ teghen de beproevingen van d'in-vaerende Vyanden/ dat de Spanjaerden nimmermeer gemineert hebben/ of eenige Vestinge op eenige Bolwerken opgherecht ; noch oock eenighe listigheden en bedriegeryen versiert/ in de welke sy niet van de selve voorgekomen en bedrogen zijn geweest/ en sy en hebben niet alleen sorgvuldig en vlijtigh geweest/ om den Vyandt te verdryven en weder-staen ; maer waeren oock stout en seer manhaftigh/ om die te bespringen en t'overvallen. Nevens dese Manhafte helden / mach Haerlem roemen op geleerde en konst-rijke Inboorlingen daer 't Toneel van Hollant wijtluchtigh van spreeckt.

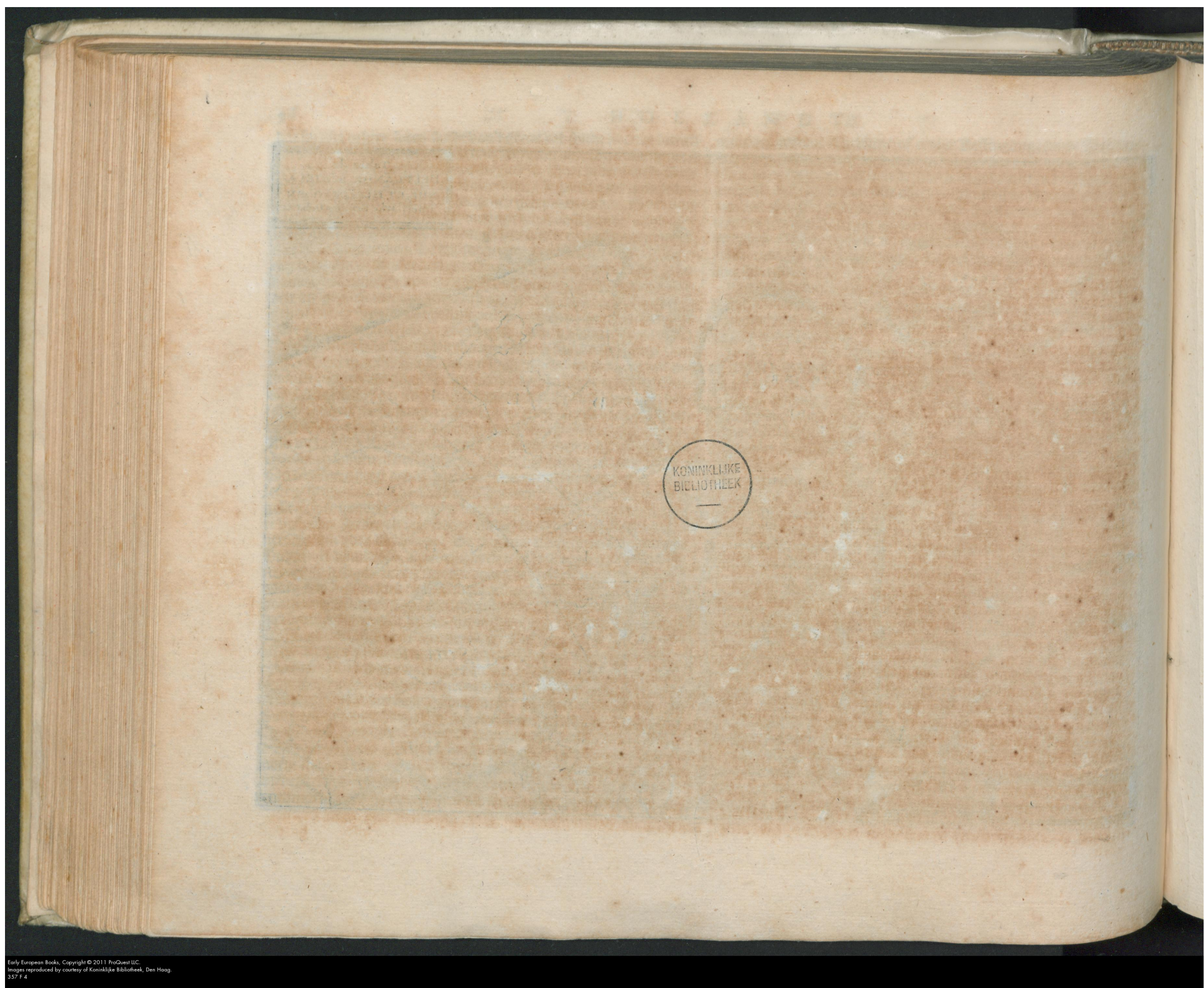
D'Haerlemmers in't jaer duysent vijf hondert seven-en-tseventigh gedwongen zynde/ door de langhdiurige moetwilligheyt der Spanjaerden / hebben haer weder gegeven in de bescherminge des Prince van Oranjen.

DELFT en is de tweede niet/ als eenige seggen/ maer de derde Stadt van Hollant / waer voor sy in de vergadering der Heeren Staten van die Landen de plaets bekleet.

Sy is treffelyck en sterck van Godevaert de Bultrughde ontrent het jaer duysent vijf-en-tseventigh/ na d'over-een-stemmingh der Histori-schrijvers ghesticht : dese Godevaert steunende op den Rijckdom van Wilm / Bisschop van Utrecht / heeft Robrecht de Vries / vooght van Diderick/ de Soon van Floris d'eerste verdreven / en gantsch Hollandt inghenomen / daer na trock hy met sijn Legher nae West-Vrieslandt / om dat te dwingen / en veroverde met ghewelt en verdragh meest al die steden / de selve naeuwlijcks vier jaer geregeert hebbende / wert door liste van Robrecht / die een onversoenlijcken haet tot hem droegh / als hy t'Antwerpen op een Secreet sijn ghevoegh deed' / van achteren met een Swaerdt/ ghenoemt Glaive, door-steecken ; maer in wat jaer de Stadt ghetimmert is / wordt weynigh seeckerheydt ghevonden : De ghemeyne Chronijck-Schrijver seydt / datse ghesticht is voor de krijghs-togt teghens de West-Vriesen / te weten / in't jaer duysent een-en-tseventigh / als hy Hollandt inghenomen hadt : andre seggen / nae dat d'Oorlogh gheluckigh uytghevoert waeren / in't jaer vijf-en-tseventigh / daer in hy/ nae sommighe verhaelen / gedoodt wierdt. Borhornius seydt / d'eerste meeningh dunckt ons waerschijnlijck te wesen : want het is seecker / dat Godevaert om geen andere reden de Stadt Delft gebouwt / dan om aldaer een seeckere toevlucht te hebben/ soo dat het schijnt ghe schiet te zijn / als Robrecht verdreven was / en de saeck noch in twijffel stont: want d'eerste sorgh der geene / die andre Luyden heerlickheden innamen / placht te wesen / sterckten te maecken om haer selven te bevryden tegen d'aenval der Vyanden / daerom heeft hy by Delft een sterck Slot gemaeckt /
daer

Table de
DELFLANDE, SCHIELA-
NDE, ET ISLES DE VOORN
ouerflacke Goeree Iselm: etc.
TERRE DE GOERE
TERRE DE SCHOUWEN
Brouwershaven
Duve lant
OVER FLAC KEE
Gravelinge
Flackee
Harinckvliet
TERRE DE VOORN
Den Briel
DELF LAND
SCHIE LAND
Delft
Schiedam
Delfshaven
Rotterdam
Beyerlant
Putte
Goude
Lieue a Com. d'Allemagne

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

daer hy in woonden. Jan van Leyden verbolght de saeck met dese worden: Godevaert Hertogh van Lotthringe, begeerden nu ten eeuwighen daghen met sijn nakomende geslacht het geheele Hollandt te besitten, heeft de Stadt van Delft ghesticht met het Casteel, ghevende haer Stads rechten en Privilegien: Maer dese Stadt is na vele jaren grootelijcks ghewassen.

't Schijnt dat de naem van Delft ghekomen is / van de Gracht dieder door-loopt / want het woordt Delven / of Dolven dat eenigsins beteykent; of om dat het Dorp / daer de Stadt gebouwt is / dat nae veeler meyningh Delft genoemt was / van de Gracht van Corbalo / daer C. Tacitus in het een-en-twintigste Boeck der Chronijcken aldus van schrijft.

Hier kan by-gevoeght worden de meeningh van Ph: Cluverus, daer blyft seydt hy een Gracht, die van de Stadt Leyden loopt tot Delft, en van daer tot het Dorp Maeslandt, ten lesten aen het Sluys, daerse met de Mase vereenigh, oock bewijst hy, dat het is de Gracht van Corbulo, in den eersten, om dat die gheleydt is tusschen de Mase en den Rhijn, daer nae om dat die seer nae by de Zee is: Ten derden, om dat de lenghte met de twee-en-dertigh mylen van Tacitus wel over een komt: Of ten waer als andre meynen / dattet doorlucht geslacht van Delft die naem gegeven heeft / daer van in een oude Brief / die in de Register van Rynsburg te vinden is / gesproocken wordt.

Den voortreffelijcke Joannes Isaacx Pontanus / heeft eenighe Jaeren geleden met syn beschrijvingh van Amsterdam / een onbekende Historie / die voor hondert Jaer geschreven was / uytgegeven / die van Delft dit volgende beschrijft: Delft houdt de derde
,, plaets niet minder in rijckdom als de voorgaende Steden / ghe-
,, timmert van Godevaert de Bultrugh / de eertijdts Hertogh van
,, Brabandt / die Hollandt hadde ingenomen en beseten / ghevoert
,, hebbende aldaer een meenighte Volcks uyt Brabandt / om die
,, plaetse te bewoonen. Het is van alle kanten omcingelt met seer
,, overvloedige Weyden / om de Beesten te voeden / ghelegen een
,, mijle van 's Gravenhaghe naer 't Zuyden / hebbende van We-
,, sten der Goude / van Zuyden drie mijlen tot Rotterdam / van
,, Westen der Zee. Haer Inwoonders oeffenen sich meestendeel
,, met Brouwen ende Wolle-werck: Maer Delft is een Stadt /
,, enge / gestreckt in langheydt / van binnen overvloedigh van wa-
,, teren / verciert met seer schoone timmeragien. Het Volck is bo-
,, ven d'andere Hollanders bevalligh ende delicaet / ende alder-
,, naest gelijck met de manieren der Brabanders / van de welcke /
,, gelijck geseydt is / haer oorspronck gekomen is. Sy heeft twee
,, schoone Prochie-Kercken / de oude ende de nieuwe / ende veele
,, Kloosters der Minne-broeders ende der Nonnen / en buyten de
,, muuren drie Kloosters / een van Nonnen / twee van Regulieren /
,, ende het derde van Carthuysers / gefondeert door den Grave van
,, Oostervant. Daer zijn nochtans eenige die geschreven hebben / dat Delft niet en is gesticht geweest van Godevaert de Bultrughde / maer dat het alleen van hem vermeerdert ende vergroot ghe-weest is.

De Stadt is terstont daer nae seer vermeerdert / en heeft veel toegenomen. Wilhem den tweeden van die naem / Grave van Hollandt / Koningh der Romeynen / heeft gegeven aen de Delfenaren / gelijck als men vindt in eenige Chronycken / de Borgerlycke rechten en Privilegien met dese Conditie / dat sy aen hem en syn naekomelingen / om dit groot beneficie / souden jaerlycks betaelen vijftigh Hollandtsche ponden; maer als hy soude ofte Ridder gheslaeghen worden / ofte een Huys-vrouwe trouwen / dat sy alleen souden betaelen twintigh ponden. Wat dat hier af zy / 't is blijckelijck dat Delft nu in 't jaer duysent twee hondert sestigh gebruyckt heeft het Stadts recht uyt desen brief / die de Schepenen van Delft in die tijt gegeven hebben.

Ick Wilhem, Sone van Ermengaert, begeere dat kennelijck zy alle dese tegenwoordige Brieven sullen sien: dat ick gegeven hebbe aen het Klooster van Rhijnsburgh vijf Bunder Landts, gelegen in Hodenpile, tot oprechten eyghendom: welck Landt ick nochtans ontfanghen hebbe van ghemelde Klooster tot een tytel van leen te besitten ende aen myn oudtste Sone te komen: maer soo ick overlede sonder Soone, dat mijn oudtste Dochter 't voorseyde leen met gemelde tytel soude besitten, ende alsoo aen alle myner Soonen d'een naer den anderen op de voorseyde maniere soude toekomen. Maer soo mijn oudtste Soone ofte oudtste Dochter sonder kinderen overleden, ofte soo ick geen kindt naer my achter en liete, dat de helft van den voormelden leen soude aen den voorseyde Kloofter toe-behooren, maer d'ander helft van het voornoemde leen wort bekent te wesen de duartie van Agneet myn Huys-vrouwe: maer soo het geviel dat sy overlede sonder kinders uyt my achter te laten, gheheel leen sal komen aen 't ghemelde Klooster, sonder eenigh teghen-spreecken: Maer tot meerder bevestinghe deser saecke, wy Schepenen van Delf hebben voorghenomen de teghenwoordighe Brieven met den zegel onser Stadt te bevestighen. Gegeven in het jaer ons Heeren Mcc tsestigh, op den dagh der Geboorte van S. Jan den Dooper.

Den selven Wilhem (gelijck Opmerus verhaelt) als tot desen tijdt den Hollanders niet gheoorloft hadde gheweest / met ander Hoppe haer

het Bier te Brouwen / als met dien / welcken zy ghekocht hadden van den Grave/heeft aen die van Delft toe-ghelaten/dat zy oock de Hoppe van andere soude moghen koopen : alleen met dese conditie en voor-waerde / dat zy voor 't Grave recht / voor elcke tien Vaten Biers souden betalen eenen Hollandtschen stuyver,/ ofte twaelf penningen. Met dese miltheydt des Princes is het in korten tydt geschiet/ dat den rijckdom der Borgers seer toegenomen heeft / om dat het Bier over al seer begeert werde. Aengemerckt dat het door de goetheyt der Hoppe / door den lichten en aenghenamen smaeck : seer gelijckt was het Londens Bier der Enghelschen/ en het Hamburgsche der Chimbrischen.

Floris de vijfde heeft in 't Jaer duysent twee hondert ses-en-tsestigh/ de Poorters vry verklaert van Tollen/ en eenige Jaren daer nae verscheyde Privilegien gegeven.

Daer heeft altijdt aen de Stadt gestaen een seer eerlick ofte Palleys/gesticht/ soo het schijnt / van Wilhelm de tweede / gemeynlijck geseyt/ de Konings-uyt-Hof; beneffens 't welck Richardis/ Moeye van desen Wilhelm / heeft ghefondeert een Klooster der Broederen / van d'Orden Premonstreyt / Konings-veldt: in welck sy oock korts daer na/ geseyt wort/ begraven te wesen.

Onder Jan de tweede van Henegouwe / gelijck de Vlaminghen uyt gheheel Hollandt / alsoo zijn sy oock uyt Delft van Vitus van Haemstede verdreven geweest / vijf hondert van de selve doodt blijvende/en van die tijt af heeft de selve strate tot desen huydigen dagh genaemt geweest/ de Vlamingstraet.

In 't jaer duysent drie hondert en elf / heeft Hertogh Willem dese Privilegien aen die van Delft gegeven.

,,Wy Willem Grave van Henegouwe/van Hollandt / van Zee-,,lant/ ende Heere van Vrieslant/ontbieden u Tollenaers van Har-,,darscoeten/dat ghy ons Poorters van Delft/laet varen in sulken ,,rechte/ als zy by des Grave Florens tijden voeren/en haer handt-,,vesten houden/ ende des niet en laet. Gegeven in 't Jaer ons Hee-,,ren derthien hondert en elve / des Vrydaghs na onser Vrouwen-,,dage/te midden Oegst.

Vertigh jaren daer nae heeft de Stadt seer met Brouwen / van goede Bieren geflorceert/gelijck uyt desen Brief van de selfde Graef Willem oogenschijnlijck blijckt.

Hertogh Philips van Bourgondie/ heeft in 't Jaer duysent vier hondert vijf en veertigh/die van Delft een Brief tot de Regeeringh der Stadt verleent/ luydende voor een gedeelte aldus.

,,Soo ist : dat wy willende in dese saken voorsien/ en onse voorsz. ,,Ondersaten houden in goeder rust / vrede / ende eendrachtigheydt ,,met malkanderen ten besten dat wy mogen/ geconsenteert/ geoor-,,loft en geordineert hebben/ consenteren / oirloven en ordineren met ,,desen onsen Brieve / onse voorschreven Stede van Delft / dat die ,,Vroetschap en Rijckdom van onser voornoemde Stede van Delft/ ,,sullen mogen kiesen/by hoiren eede/die sy daer toe oirbaerlick doen ,,sullen/ veertigh Persoonen die Rijckste/Eerbaerste/Notabelste en ,,Vredelickste van onser voorsz. Stede/ van wat conditie of state dat ,,sy zyn/sonder yemant daer uyt te versteken / om haet/ nijt/ ofte ee-,,nigerhande ander saken / welcke veertig Persoonen tot thien Ja-,,ren lanck geduerende / uytgaende opten datum des Briefs / ende ,,daer-en-tyen-den tot generichte ende wedersegghen van ons ende ,,onsen nakomelingen/sullen alle Jaer eenen dagh/voor den dag die ,,gewoonlick in onse recht aldaer te vernieuwen/ kiesen ende nemen ,,by gelijcken eede elf en twintig Persoonen/ uytten alder rijcksten/ ,,Notabelsten / Eerbaerlicksten/ Reckelicksten ende vredelicksten ,,Mannen der selver onser Stede van den state of conditie en sonder ,,versteecken als voorsz. is / die den voornoemde veertigh by hoiren ,,conscientien duncken sullen/eerbaerlickst/waerdelickst en profijte-,,lickst / om ons en onse voorsz. Stede / en sullen die presenteren ende ,,overleveren ons / of onse Gecommitteerden / om uytten selven elf/ ,,en twintigh ghekoren te nemen te stellen en ordineren vier Bur-,,germeesters en seven Schepenen ; Alsulck als ons/ of onse voorsz. ,,Gecommitteerden goedt-duncken sullen tot Gouvernemente van ,,onser voorsz. Stede van Delft/dat Jaerschaer duerende ; en voort ,,dat die voorsz. veertigh / van nu voortaen den voorsz. tijdt gedue-,,rende / sullen gehouden bekendt en geroepen wesen / in allen onsen ,,en onser voorsz. Stede saken/ gelijck die andere van de Vroetschap ,,en Rijckdom der selver onser Stede. Te weten / in de materien/en ,,tot allen tijden gewoonlijck de voorsz. Vroetschap en Rijckdom te ,,vergaderen/en oock sullen de voorsz. veertigh eedt doen/en sweeren ,,ons en onser voorsz. Stede goet en getrou te wesen/ onsen rechten/ ,,Hoogheyt en Heerlickheyt/en oock der selver onse Stede Rechten/ ,,Privilegien en handtvesten te bewaren en te onderhouden / ghe-,,trouwelijck te Raden en te vorderen / ons en onser voorsz. Stede ,,oirbaer en profijt en alles te doen/dat goede en ghetrouwe luyden ,,mogende en schuldig zijn te doen. En oft gebeurde dat eenigh van ,,den voorsz. veertigh of lijvigh worde / of hem ontvrijde van zijn ,,Poorterschap van onser voorsz. Stede/binnen den tijde voorsz. soo ,,sullen dan die ander van den voorsz. veertigh blijvende / in wesen ,,kiesen/by hoiren eede en conscientie/ andere notabele / ende eerbare ,,Persoonen / zulcke en in der manieren voorsz. in die Stede van de ,,voornoemde aflijvige of ontvryde / welcke doende den eed voorsz. ,,heb-

„hebben sullen / alsulcke macht / ende sullen schuldigh wesen te
„doen/ als die ander van den veertigh voornoemt. Ontbieden daer-
„om/ en bevelen onsen lieven en ghetrouwen Presidente en anderen
„onsen Rade in onse Raetkamer in den Haghe onsen Schoute van
„Delft/ en allen onsen anderen Rechteren / Dienaren en Ondersa-
„ten / wien 't aenkleven magh / nu zijnde of namaels wesende / en
„elcken hoire bysonder / alsoo verre als 't hem betaemt / dat sy 't in-
„houde van desen onsen Brief / van puncte te puncte onderhouden/
„sonder yet ter contrarien te doen ofte laten doen/ in eenigher wijs/
„want wy 't alsoo gedaen willen hebben. In oirconde van desen/
„hebben wy onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeven in die Ste-
„de van Bergen opten Soom/ seven dagen in Septembri/ in 't Jaer
„ons Heeren 1445.

De bestieringh der Stadt Delft / bestaet jeghenwoordigh in een Schout/ vier Burgermeesteren/ en seven Schepenen/ en een Vroedschap van veertigh Persoonen/ die 't gantsch lichaem der Stad uytbeelt/ en een Pensionarus/ en twee Secretarissen.

Aengaende de twee Dorpen/ Schipluyden en Rijswijk/ niet van hier te verbreemden/ heeft den selven Hertog een Brief verleent/ die den begeerighen Leser in Boxhornius Toneel van Hollandt / met verscheyde vergun Brieven vinden sal.

In 't Jaer duysent drie hondert een-en-vijftig/ is de voornaemste Kerck binnen Delft gesticht/ en aen Sint Hipolitus geweyd/ na dat/ die/ gelijckse seggen/ dertigh Jaer lanck inde Lucht hadt gesien geweest/ in haer ruyste; onder andre vermaerde lichamen de wijdtberuchte Zee-helden/ Pieter Pietersen Heyn/ en Marten Harperse Tromp/ met kostelijcke Graffsteeden/ ter gedachtenis van haer yver en dienst aen den Landen bewesen/ die zy met haer doot bezegelt hebben. De Andere is teghenwoordich de Nieuwe kerck die S. Ursel toe-geweydt is , die roemen mach op de Koninckliјcke Graf-stede/ opgerecht ter ghedachtenis van Willem van Nassouw/ Prins van Oranje/ etc. Die in de Stad Delft in 't Jaer duysent vijf hondert vier-en-tachtig/ den tienden July in zijn Hof door een moordenaer genaemt Balthasar Geraerds doorschoten wiert ; dese Vorst was de eerste grontlegger van de gewenste staet der Vrye Vereenighde Nederlanden/ die door de dapperheyt van 's Lands Regeerders/ en zijn loffelijcke nasaten/ met de Swaerde verkregen is; dese prachtige Graf-stee is verciert met kooper en marbre beelden.

In Delft is een Heerlijcke Marckt/ tusschen 't Raet-huys en de Nieuwe-kerck/ die een schoone Tooren heeft; voorder zijn inde stad wel treffelijcke gebouwen/ oock isser een deftighe School/ ende een Collegie van de Theologie.

Zy is wel versien van Mueren/ Wallen/ Poorten en Grachten/ en heeft overvloet van alle nootsakelijcke behoeftigheden / als gelegen in 't beste van Hollandt.

De Stadt Delft heeft veel roemwaerdighe Mannen voort ghebracht / maer wy sullen alleenlijck seggen / dat het is de gheboorteplaets van dien Grooten Fredrick Hendrick Prince van Oranje/ etc. daer de Heer Hooft aldus van spreeckt ;

Noyt Hollandt baerd' een Heldt, soo goet, soo groot,
Als Delft ontfingh, eerst op, lest in zijn schoot.

In 't jaer 1369. hebben die van Delft haer inde twist van Hoecx en Cabeljausche/ tegen d' Hertog van Beyeren / toen Ruwaert van Hollandt gestelt/ en queten haer soo manlijck/ dat hun den Hertogh met groote vryigheden begiftigden.

In 't jaer duysent vijf hondert ses-en-dertigh/ den derden May/ is de Stadt t'eenemael verbrant. Als daer een Opevaer zijn jonghe niet en vermocht uyt het Vuyr te dragen / heeft zy haer selven in de vlam geworpen/ en geraeckten met haer jonge tot as. Na dese brant is de Stadt t'eenemael vernieuwt/ soo datse door 't Vuyr suyverder en Heerlijcker wiert als oyt van te vooren.

Als in 't jaer duysent vijf hondert vier en t'sebentig/ eenige Fransche en Spanjaerden die binnen 's Graven-Hage / en d'omleggende plaetsen roofde/ lage leyden om Delft in te krijgen / so wert haer aenslagh ontdeckt/ en op haer aenkomst soo gekoocht/ datse onverrichter saeck/ met weynigh schade de vlucht namen.

In 't Jaer duysent ses hondert vier-en-vijftig / den 12 October/ ontsprong smorgens ten elf uyren te Delft (de Wapen-Kamer van Hollandt) de Buspoeder Tooren van die Provincie / staende op de Geerwegh ; maer tot noch onseecker waer door het ongheluck ontstaen is / op de selve tijdt was den Commies Soetingh daer binnen ghegaen / seer wonderlijck nam dat krachtigh Solpher zijn meeste uyt-werckingh in de Lucht / ende liet Kerck noch Dack ongeschent.

Den Kruyt-toren (omringt met een Water-gragt) was gantsch wegh / en een Poel ghewοrden ; Van twee Doelens saghmen niet meer als eenige dicke stammen van Boomen/ tot den gront als met een Bijl afgeslaghen : De naeste twee hondert Huysen geruineert/ meest al de Glasen/ Porceleyn/ etc. in de stadt aen stucken : Beyde Kercken aen muyrèn/ Pylaren/ Wapens/ Banderollen/ etc. beschadigt. Maer 't getal der Dooden is even soo veel geweest alsmen jaren schreef/ te weten vier-en-vijftig. De gequetsten om de verdeeltheydt bleef ontelbaer : Soetens is noyt ghevonden; Maer wel den

treffelijcken Schilder Carel Fabritius / die voor zijn Ezel doot lag / met noch een Persoon daer hy nae schilderde. Een Jarigh kindt spelende met een Appelken in zijn kackstoeltje / is door een Balck die op het achterste van het kackstoeltje over 't kindts Hooft viel / en de neerstortingh van boven gelijck een Luyf belettende / levendig onder de Puyn gesalveert: Soo heeft men oock twee stock-oude Mans en een Vrouw onder de neer-gestorte Huysen levendigh gevonden; Als mede twee kinderkens in de Wiegh / doch de Moeder verplettert.

De Glasen in den Haeg wierden door dien slag gebroken: Geheel Hollant voeldent als een Aerdtbevinge: Te Haerlem schudde de Deuren en Vensters daer af: Ja men heeft tot Wageningen en te Amersfoordt op de Veluwe den dullen swavel-donder van dat Bose-kruyt gehoort.

LEYDEN is een van de ses grootste / en oudtste Steden van Hollandt / gelegen in 't Zuyder deel / Rhijnlandt genoemt / daerse de Hooftstadt van is / twee duysent twee-hondert-en-t'sestigh roeden van de Noordt-Zee / en drie mijlen van Delft / vijf van Haerlem der Goude ende Rotterdam / seven van Dordrecht / Amsterdam en Utrecht / soo dat men haer rekent in 't midden van Hollandt / omheynt met hooge alderhande vrucht-draghende Weyden / die doorsneden worden van de Riviere de Rhijn / de Does / de Sijl / de Vliet en Maere / die men met Schepen gebruycken kan.

Aengaende haer herkomst en d' oude naem Lugdonum / waer over de geleerde seer geknibbelt en gheschreven hebben / eerse tot de tegenwoordigh gebruyckelijcke naem van Leyden ghekomen zijn / sullen wy over-slaen / en alleenlijck voor-brengen de eygen woorden van Jan de Hout / eertijdts Secretaris van Leyden / die aldus luyden.

By wien / ofte wanneer de beginselen van de Stadt Leyden mogen zijn geleyt / ofte waer den oorspronghs van den naem herkomt / en weet ick niet voorseker te stellen / als daer van niet 't alderminste onder de Boecken / stucken / of Papieren van de Stadt ghevonden hebbe: der welcker geloove ick in desen alleen voor-genomen hebbe te volgen / sonder yets voorseker te stellen dan 't gheen daer mede sal konnen bewesen en staende gehouden werden. Geloove oock wel / dat daer van alhier nemmermeer yet sekers ghevonden sal konnen worden. Want / dat behalven d'eenvoudige simpelheyt onser Voorouderen / van ouden tijden aen soo groot ghweest is / van weynigh geen by geschrift gestelt / en meer ghetracht hebben / naer eenen vromen oprechten handel en wandel / dan hare daden / met schoone verbloemde woorden / hunne af-komelingen naer te laten: soo was die mijns Oordeels soo groot / datmen alhier weynigh luyden vondt die lesen ofte schrijven konden: jae oock niemandt anders sulcks en werde geleert / dan de geene die men naer 't ghevoelen van die tijdt Gode toe wijde ofte op-offerde / om Papen of Monnicken te werden. Welcke eenvoudige slechtigheyt van niet te konnen schrijven / of ondertepkenen / wel oorsaeck gegeven mach hebben / dat de Schepenen van oudts Segelkens hebben begonnen te gebruycken / daer van de gewoonte tot desen onse tijden toe / onverandert en gebleven is. Dat meer is / ick hebbe onder de stucken van de Stadt / eenen Brief gevonden / die by de handt van Hertog Albert van Beyeren (hooger memorie) geteyckent was / niet anders onderteyckent zijnde / dan met een A hebbende een Lynie in 't ronde omghetrocken / het welck een twijffel / en achterdencken in my heeft veroorsaeckt / of hy oock zijnen naem ten vollen heeft konnen schrijven: van ghelijcken hebbe ick oude luyden verscheydelijck hooren vermanen / datmen van oudts geen Brieven van eyghendomme / van eenighe verkocht ofte vervreemde gronden / en plach te maken / maer datmen de Schoolkinderen van de plaetse op plach te brengen / en voor de selve te verhalen / dat soodanigen stuck Landt / Huysinghe / Grondt ofte Erve / was verkocht aen sulcken een: en dat zy 't selve gedencken / en in hare oude dagen kennisse en geheugenisse daer van draghen souden. En om het selfde te beter t'onthouden / was een ghewoonte de Jongens / ten oorconden van dien / by de ooren te grijpen / en reckoren: andere gaven de kinderen Soete-melck ende Witte-broot t'eeten. Welcke maniere om best t' onthouden sy geweest / laet ick andere onder den anderen reden Cavelen: achte wel dat de eerste maniere d' oudtste is / naerder komende met d' oude Romeynsche manieren / volgende den welcken / men de getuygen om oorkondtschap te geven / ghewoon was met aenraeckinghe van 't Oor in recht te trecken: maer dat de tweede best over een komt met onse oude Hollandtsche manieren / van wel te drincken / en dat alle kennisse met den Bandt van dien aldervast verbonden / ende verknocht blijven. Soo is dan de eenvoudige simpelheyt van onse Voor-ouderen / van niet ofte weynigh / by Geschrift gestelt te hebben / oorsaeck / dat de waerheydt van de oudtste saken en gheschiedenissen / dickwils niet te voorschijn en kan komen / maer met een eeuwighe duysterheydt versmoort moeten blijven. Behalven 't welck alhier een bysonder tweede oorsaeck is / daer door weynigh kennisse te vinden is / van de beginselen van de Stadt / en meer oude geschiedenissen: Te weten / den val van den Tooren van de Sint Pieters kercke / geschiedt in den Jare duysent vijf hondert twaelf / tusschen Donderdagh en Vrydagh / inder nacht / in 't begin van den vijfden Maert: onder

welcken

welcken Toorn in een Kamer daer toe bequaem gemaeckt / en gheeygent/ beneffens 't groote Segel bewaart werden/ alle deser Stede Privilegien/Brieven/Chartren/en principale Stucken/veele vande selfde waerschijnlijcken verplettert en te niet ghekomen zijn/ sonder dat de selfde in hare voorige gedaente herstelt hebben konnen werden / niet tegenstaende de naerstigheyt en de vlijt by die van der gerechte in dier tijdt/ daer toe aenghewent/ de welcke/ omme soo veele moghelijck was / te moghen bewaren 't geen door den grooten val niet geheelijcken vermelt en was / alle puyn en ghebrijselde steenen sorchvuldelijcken deden ondersoecken / daer toe ghebruyckende het geheele Ambacht van de Volderye : maer is en moet de Stadt/ het welck te beklagen is/ van de rest voor eeuwigh berooft blijven/sonder eenighe hoop van die ymmermeer te bekomen / als lijdende in dien deele/ een onverwinnelijcke schade. Soo en isser dan/om redenen voorschreven/ geen hope om uyt de Boecken/stucken ofte pampieren deser Stede/ by myn meer dan eens ghesien / hersien en doorlesen/yets sekers te vinden/ aengaende 't begin ofte outheyt der stad Leyden/ en omme daer op myn ghevoelen te openen / achte ick/ dat het begin van dien ouder is dan van de Graven: namentlijcken dat wesende dese Landen woest en weynigh bewoondt/ en de Dalen/ en de Laeghten/ alle Hooge-vloeden/ en Springvloeden/ sonderlinghe stormende uytten Zuydwesten/ Westen/en Noordt-westen/ metten water overloopen wierden / door dien den Rhijn doen ter tijdt by Catwijck noch in de Zee liep/ eenige Visschers / en gelijcke schamele lieden/soeckende aen de Burch-Graven in dier tijden/ (het zy dan d' Heeren van Wassenaer/of andere) hooft en troost/ onder de vleugelen schut en scherm van de selvige/ begonst hebben te schuylen : en sulcks doende (hebbende al vooren den grondt / namentlijcken ter plaetsen daer nu den Blaeuwen-steen leydt / hooger gemaeckt/dan eenighe Vloeden beloopen mochten) hare Hutten/Keeten/Caskens oft Huyskens / by den andren / dicht omtrent den Bergh te maken en bouwen : niet alleen om malkanderen/ jeghens de opkomende Rovers (het zy ghebuyren / het zy vreemde) te hulp te staen : maer oock de macht van de Burgh-Graef/ en stercke van den Burgh te hebben tot een Schut / Beuckelaer en Borstweering. In voegen dat den Burgh-Graef over de soodanige/ als zijne Burg-saten/ allengskens Recht gebiedt heeft verkreghen : maer dat naderhandt/ de Graven met meerder macht de Regeeringe van 't geheele Landt aen-gestaen hebbende : 't zelve begrijp met bewillighen van beyden (te weten de Grave en Burgh-Graven) vast en tot een kleyn Stedeken ghemaeckt / en sulcks onder Stadts-rechten ghekomen zy : 't welck met kleyne moeyten/ en halve kosten (soo men zeyt) te doen was / te weten (als hebbende den Rhijn/ mitsgaders het beschutsel van den Burgh aen de Noort-zijde) met het graven van een gragt/ namentlijcken / het water van Steenschuyre en Rapenburgh / ter langte van omtrent 276 Roeden / of zulcx waer is / en by wien / of wanneer zulcx geschiet zoude moghen zijn/ weet de Heer/ voor wien niet verborgen en is /niet ick/die in desen naecktelicken schrijve mijn gevoelen/ sonder daer van yet gevonden te hebben : daer door alleen beweegt zijnde/ mits het gespleten Rechts-gebiedt / binnen Leyden van oudts geweest zijnde tusschen den Graven en Burg-Graven/ van te stellen by gebeurten/ een Schout en vier Schepenen : ende de boeten en breucken half te deelen. Ick bekenne / dat het oock wel moghelyck soude konnen zijn / dat de Burgh-graven het Stedeken van Leyden / voor de tijden van de Graven al vast ghemaeckt hadden / en dat de Graven met meerder macht des Lands regeeringhe aennemende / den Burgh-grave genootdruckt waer gheweest/ sich oock onder het beschut van de Graven te begeven/ en in dier voegen metten Grave verdragende/het recht gebiet half te deelen. Dan staet daer tegens te letten/ indien het beginsel van de Stadt / met autoriteyt van de Burgh-graven/voor der Graven tijdt geleyt waer: dat men tegens de gemeene gewoonte/te weten: van het getal der Schepenen/ om even-stemmigheyt te myden/ te nemen oneffen/ als vijf/ seven/negen/minder of meerder/alhier 't selve ghenomen te zijn/ op een effen getal/ te weten acht : ick houde voor seker / dat den Burggrave sulcx nimmermeer gedaen soude hebben/ en kan oock geen redenen bedencken / die hem tot acht Schepenen te stellen soude mogen beweecht hebben : 't welck myn sterckt in myn eerste gevoelen/ latende in yegelijcks vryheyt te gelooven of niet.

De Stadt Leyden wert tegenwoordigh na de beste geschriften en geheugenisse voor de seste mael vergroot/ d'eerste geschiede in 't jaer duysent twee hondert vier-en-t'negentigh / de tweede in 't jaer dertien hondert vijf-en-vijftigh/ de derde in 't jaer duysent drie hondert negen-en-tachtigh.

Boxhornius seyt/ dat in die tijdt de Stadt vergroot en vermeerdert zy geweest/ geeft ghetuygenisse dat huys / 't welck heden ghenaemt wordt Rooden tooren, en wort gesien aen de Brugge getimmert / die gemeynelijck geseyt wort der Wevers/ met sulck een op-schrift :

ANNO DERTIEN-HONDERT TACHTIG NEGEN:
IS LEYDEN VERGROOT DOOR GODES SEGEN.
STEEN-SCHUYR WAS DOEN VEST:
MYN NAEM ROODEN TOOREN:
DANCKT GODT DAER VOOREN.

De meyninge is/dat die huysinge gestaen hebben voor die tyden aen 't eynde der Stadt/ maer de Stadt nu vergroot en verbreyt wesende/dat die van alle kanten also omcingelt zyn gheweest met huysen/dat zy met reden mogen geseyt worden/gestelt wesen in het midden der Stadt. Uyt welcke dingen men lichtelick kan afmeten/ dat Leyden in die tydt seer toe-genomen heeft / en dat al het gene dat tegenwoordigh genaemt wort Rapenburgh/ en Steenschuer/ is ghebracht geweest binnen de Vesten der Stadt.

De vierde/ in 't jaer sestien hondert twaelf/ en voor de vyfde niet langh geleden / en nu is de seste noch onder handen / soo datse naest Amsterdam de grootste en voornaemste Stadt van Hollandt is; zy is van binnen met schoone en treffelycke Kercken en huysen gebout/ en met versche wateren en grachten tot omtrent de vyftigh Eylanden gedeelt/ die door stercke Muyren/ Wallen en Poorten omringt zyn / buyten om de schoone grachten zyn so lustige beplante Cingelen / als in eenige plaetse van Nederlant: Nu sullen wy weder in de Stadt gaen en beginnen met Boxhornius/ daer hy aldus spreeckt:

Maer den Burgh/ behalven andere dingen/ betoont de wonderlyckste Antiquiteyt/boven menschen gedencken/de stad Leyden/een treffelyck stuck werck/en dat die gesticht is geweest vande Romeynen / en twyfelen wy niet. Hoe-wel dat onse Chronyck-schryvers dencken/ dat die hier ghetimmert is gheweest van Engisthus/ Capiteyn van de Engelsch-Saxische / omtrent het jaer onser verlossinge / vier hondert en vyftigh / 't welck ick late aen mynen Leser te doorsoecken. Eenen Burg beteeckent by de laetste Schryvers een slot; daer uyt is de naem geresen van Burghers/ voor d' Inwoonders van een stadt. Maer het Casteel van Leyden/ dat van de gemeynte qualyck genoemt wort Burg / is op-gerecht in het midden der stadt/op een hooge plaetse/by S. Pancras/of de Hooglandtsche Kerck/ en begrypt in zyn omgangh boven de vyf hondert Roeden; van alle kanten omcingelt met eenen stercken muyr. Den Burgh heeft sulcke hoogte/datmen kan seer lichtelyck luysteren/en bemercken al d'omliggende plaetsen. In het middel van dien is eenen seer diepen Put;en de gemeyne meyninge is/ datmen in voorgaende tyden soude hebben konnen gaen van daer tot Catwyck. De plaetse is doorgaens met Boomen beplant / tot groote gelegentheydt en wellust der Borgers/van den Burg worden de Burg-graven/oft Castelleynen genaemt. Den eersten der welcker in 't Jaer duysent negen hondert wort gemelt Adelwinus Castelleyn/dat is: Burg-grave gelyck Joannes Gerbrandi spreeckt / want de Burg-graven van Leyden hebben eerstmael geweest Castelleynen. Jacob heeft gheleeft in het jaer duysent twee hondert. Henrick/onder Floris de vyfde. Onder Wilhelm den Goeden/Philips/en andere meer zyn daer na gevolgt: tot de tyden van Jan van Bourgondien / onder welcke sy zyn berooft geweest van alle haer macht/en de Burgers zyn verlost gheweest van haer groote overlast/ welcke saecke wy breeder sullen vervolgen in zyn plaetse en tydt. Het Doorluchtighe geslacht van Wassenaer heeft altyt vereert gheweest met het Burg-graefschap. Nochtans den zegel/ die de Burgh-graven eertyts gebruyckt hebben/heeft veel anders geweest/ als die 't gheslachte van Wassenaer tegenwoordig gebruyckt. En voorwaer/aen den zegel/'t welck ghehecht is in het Jaer ons Heeren 1360. aen de Brieven van Diederick van Wassenaer/Burg-grave van Leyden/zyn dry kleyne Manen/met alsoo vele Balcken ghedruckt. Maer ick hebbe op ander tyden mogen sien in de oude Brieven des Cloosters van Rynsburg den zegel eens Burgh-graves/drie-hoeckigh ghemaeckt/ daer vier Balcken op gedruckt waren. Van de Manen en was geen teken.

Op dat de hoogheydt der Castelleynen oft Burgh-graven van Leyden/beter bekent wort/het gelieft ons hier by te voegen 't geene dat Jan Buzelin seer geleerdelick heeft geschreven/van den oorsprong der Castelleynen in het derde Boeck/ 20. Capittel van Walsch-Vlaenderen.

Vele oude en nieuwe monumenten geven ons veele materie van de Castelleynen van Rijssel. Maer eer wy van dit in 't bysonder handelen/ men moet neerstelyck ondersoecken / wat daer beduydt wordt met den naem van Castelleyn. Oft den Castelleyn is ghebruyckt geweest/tot de bedieninge en oordeelen der Republicke: oft hy dien naem verkregen heeft/bedienende zyn Offitie/en daer naer/ buyten den dienst wesende/ heeft 't selve genooten door benefitie der Princen. Daer en is geen twyffel dat den naem van Castelleyn gesprooten is van Casteel. Wat dat door die naem beteeckent wordt/ zyn verscheyde meyningen. Men kan niet loochenen dat die begrepen worden met dien naem / om dat sommighe Castelleynen zyn/ Overste van het Casteel gemaeckt / om de bescherminge der plaetse/ en om dat sy die besetten met Guarnisoen van Soldaten: datter sommige alsoo genaemt worden / bewysen de rechten der Leen-heeren/die met 't benefitie van het Leen besittende Casteelen/en niet om die te beschermen ofte bewaren. Claudius Faucherus verhaelt/dat men eertydts placht by te voegen de Castelleynen met de Bander-heeren / op dat sy die souden aldernaest wesen in staet van Edeldom en Hoogheydt/ maer dat sy altemael alsoo ghenaemt waren / die recht hadden de Casteelen te besitten. Dat onder de treffelycke en voornaemste gheslachten van Vranckryck/ principalyck met die Tytel vermaert zyn gheweest / de Castelleynen du Puiset in Beausse / de

Cosny/

Cosiny/de Cortenay/de Montlehery/die al door den houwelijck geallieert zijn geweest/ met het Koninglijck geslachte van Capet. Op dat yemant soude moghen een Castellenije/oft Castelrye oprechten/ datter met een Placcaet verordineert is/ in Vranckrijck van den Raet des Konings/ datter binnen haer palen moeste begrepen wesen een Abdye/oft een Conventuelsche Prioraet/een Oven die schattinge moest opbrengen/ en meer andre dingen. Eyndelijck hy selve is van sulcke opinie/dat de Castelleynen eertijts niet anders en hebben geweest/als Capiteynen van kleyne Steden/ die versterckt waren door konst/ oft verstant; aengesien dat de Graven de groote besaten/alsoo dat zy de plaetse der Graven bewaerden/ in de kleyne steden. Het is lichtelijck af te meten uyt den Rechtsgeleerden Speculator, dat de Castelleynen en Burg-graven onderscheyden zijn/alleen door de namen/niet door d'Offitie. Want in den eersten/hy segt/ dat die is een Burg-grave/aen de welcken den Wereldtlijcken Heer beveelt d'executie van sijn Jurisdictie, in eenige Casteelen: Het welck in als over een komt met de Castelleynen. Hy leert daer nae/dat den Castelleyn op geen andere maniere en wort in zijn possessie bevestiget/ als de Burgh-graven/Florentius van der Haer, Canonijck en Tresorier van S. Pieters Kercke tot Rijssel/hanght t'eenemael aen Speculator, als hy handelt van de Castelleynen van Rijssel: en hy hout die meyninge/ dat de Castelleynen eertijdts niet anders hebben gheweest/ als Burg-graven/ eerst stadthouders der Graven/ die kennisse souden nemen van Burgerlijcke/ en Criminele saken/ dat sy daerom plachten geseyt te worden Castelleynen/om dat zy in die steden Rechters waren/ daer Casteelen stonden. Hoewel dat die dingen my niet en mishagen/ick oordeele nochtans/ dat men wel daer op moet letten/ het gene dat Baldricus/Bisschop van Noyon/en Doornik/schrijft. Want als hy dickwils in zijn Chronijcke spreeckt van de Castelleynen van Camerick/en van haer wreede feyten/ hy vermeldt die dingen/die hy eensdeels heeft gesien/en ontfangen van die getuyghen/ die se gezien hadden; hy verkondigt niet eenmael/welck dat d'Offitie zy geweest van den Castelleyn der selve stad. Ick sal niet meer als twee plaetsen daer uyt nemen/in de welcke hy spreeckt van Wouter de tweede/die alle dinghen binnen Camerick/ met zijne boose feyten verderfde. Na hy zijn leelicke stucken verhaelt had/voegt hy dit hier by: De klachten der beschreyende Borghers, worden dickmaels met malkanderen geconfereert, dat sy geenen Patroon en hadden, maer eenen boosen Rover. Op een ander plaetse verhalende/dat den Keyser Hendrick aen de Graven gheboden hadde/ sy souden den selven Castelleyn tot sich geleyden/om naer zijn verdiensten gestraft te worden/ voegter dit hy van den selven Keyser/ voorwaer seer verwonderende/ dat aengesien hy sich selve seyde te wesen Castelleyn/ en Advocaet ofte Voorspreker der stadt/ hy nochtans nimmermeer en quam tot het Keyserlijck Hof. Uyt dese plaetsen trecke ick dit/ datter aen de stadt van Camerijck eenen Castelleyn gestelt is gheweest/ op dat hy door de macht die hy had van den Bisschop/soude de Borgers en de stad beschermen: want dit wort betoont met de namen van Patroon/en Advocaet/om dat in die tijden magtige mannen/ voerende de naem van Advocaet of Patroon/ beschermden seer voorsigtelijck de Steden/Kercken/en Cloosteren/ tegen de quellagien van andere/ gelijck wy hier naer sullen sien. En voorwaer den Canon Salvator, causa 1. quæst. 3. als hy uytleyt de Synode van Chalcedon/ hy schijnt te nemen een Advocaet en Castelleyn/voor een dingen/als hy seght: De voorseyde Synode verstaet door den naem van Procurator/ oft besorger/een yegelijck Besorger der Kerckelycker saken/ als by exempel/een Proost/Rentmeester/Stadthouder; door den naem van Beschermer verstaen zy een Advocaet/ of Castelleyn/ en een Rechter. En Gualbertus Marrianensis Monnick in Politico, c. 16. meynt/dat een Advocaet en Castelleyn t'eenemael gelijck/ en het selve zijn/ als hy segt: De macht eens Castelleyns/dat is/ eens Advocaets.

Laet ons nu hooren het geene dat Joannes Gerbrandi, gheboren tot Leyden/ schrijft van d'eerste beginsel des Burgs/ en der Stad van Leyden.

Als de Saxische en Vriesen/segt hy, weder gekomen waren met de Sclavensche/dat is, Hollanders/ d'ander daer ghelaten hebbende/ en nu geen werck voor handen hebbende/ niet en wisten wat sy souden doen/en waer sy haer souden wenden; zijn t'samen bereyst naer een woest Bosch/met stercke hant/en hebben daer gefondeert een groot Casteel by den Rhijn-stroom/ dat teghenwoordigh wordt genoemt Leyden. Sy hebben dan in dat Casteel van Leyden geordineert uyt den Raet der Ouderlingen/en hebben gestelt/ voor de behoudenisse des Boschs eenen Burgh-grave/ oft Castelleyn/ een kloeck Heldt/ met eenige couragieuse mannen. Om dat den Castelleyn/oft Burggrave/ soude met die selve beschermen/ en soude sekerlijck geleyden/ de Kooplieden/ gaende en keerende van dat Casteel tot het Casteel Wiltenburgh/ en Slavenburgh/ en daerom werdt dit Slot gheseyt Leyden/om dat het de menschen geleyde. Dese plaetse dan is na veel Jaren alsoo seer vervult geweest/met menschen en Huysen/ dat het een groote en schoone Stadt geworden is.

De Stadt Leyden heeft van de Graven van Hollandt veel Previlegien verkregen/en onder alle de dese.

Floris Grave van Hollandt, aen alle die dese tegenwoordighe Brieven sullen insien/ Saluyt; En de waerheyt te kennen: begeerende

onse beminde Borghers van Leyden / om haer aenghename diensten / die sy ons / en onse Voor-ouders dickmaels ghedaen hebben / en noch sullen poogen te doen / te vergelden met gunste en besonder gratie / wy hebben goet gevonden haer te vergunnen met het inhout der tegenwoordighe / dat elck een mensch van nu voort aen / die sal willen en versoecken te worden ontfanghen tot Borgher der voorschreven Stadt van Leyden / die selve moet aengenomen en toegelaten worden / daer toe door den Burgh-grave en Schepenen der ghemelde Stadt / en moet geven in teecken van syn voorsz aenneminge veertigh Hollandtsche ponden / en niet meer. Van de welcke de helft sal toekomen / den Burghgrave / en het overschot sal gegeven worden aen de gemelde Schepenen / en den voorseyde aenghenomen sal blijven in de gemelde Stadt te woonen / als andere Borgers. Tot getuygenisse en versekeringe der selver saecke / hebben wy doen verstercken dit tegenwoordigh schrift met onsen zeghel / gegeven en gedaen tot Leyden / Dyns daegh naer d'Octave van de Suyveringe der saliger Maghet Maria / in 't jaer ons Heeren duysent twee hondert vier-en-t'seventigh.

Van oude tyden was Leyden in drie Parochie verdeylt / en hadt drie Parochie Kercken / d'eerste was S. Pieters die in 't jaer duysent een hondert een-en-twintigh van Godebaldus den 24 Bisschop van Utrecht gewijdt wiert.

In 't jaer dertien hondert vijftien / is de tweede ter eeren Sint Pancras geheylight / en wordt nu de Hooghlandtsche Kerck ghenoemt / om datse op hoger gront gesticht is.

De derde is in 't jaer 1363. gebout / en wierdt de Maget toeghewijdt / en de Marien Kerck geheeten: en wordt nu de Vrouwe ofte Wale Kerck genoemt.

In 't jaer duysent ses hondert negen-en dertigh is d'eerste Steen van de Nieuwe Kerck ghelegdt / door Cornelis Paets / Soon van Mr. Willem Paets / toenmaels Presideerende Borgermeester.

Oock waeren in oude tyde binnen Leyden veel treffelijcke Kloosters / als Sinte Barbara / 't welck nu het Prinsen Hof is: daer syn Hoogheyt Wilhelm Henrick / Gebooren Prince van Oraenjen &c. om de Studie by te woonen / syn Hof hout / 't Bagijn-Hof / dat ontrent de vijftigh huysen met een Kerck hadt / nu ten deele tot een duytsche Lees-plaets / wort oock tot d'Anatomie / daer so veel vreemde dingen om te sien in zijn / dat niemant van Arguis / die 't al soude kunnen tellen / gebruyckt wordt: daer sietmen / d'oude verwonderlijckheden / eenige Munie en doode Lichamen van sommige voornaemste van Egypten / oude Afgoden / vreemde kleedinge / verscheyde soorten van gedierte / die leven in China / Egypten / America en andere plaetsen / seer excelente ontledinge / daer noch onlangs bygekomen is / de geraemte kamer van Joncker de Bils / en ontallijcke fraeicheden meer / die te langh soude valle / om te noemen; die ter selver plaets konnen gesien worden. De Bibliotheque isser aldernaest / die soo heerlick voorsien is / van alderhande Boecken / als weynigh andre in Christenryck.

't Klooster van Pieters Bagijnen / is tot het Tuchthuys gesticht

Sint Ursels / ten deele tot het Melaets-huys.

Sint Michiels / is tot gemeene huysen bebouwt.

Sint Cecilien / tot Dol en Pesthuys.

Sint Augenieten / met noch vijf andre Vrouwe Kloosters / zijn meede met huysen betimmert.

't Witte Nonne Klooster / is nu d'Academie / daer wy hier na van sullen spreecken / soo dat'er te samen elf Vrouwe Kloosters waeren / en een voor Manne / die Sellebroers ghenoemt wierden / daer nu Theologianten op 's Lants kosten in wetenschappen onderwesen worden.

Men rekent onder de voornaemste Godts-huysen Sint Catharinaes Gasthuys / dat na 't oordeel van veel meer als drie hondert jaren oudt is / daer voor ontrent de twee hondert arme mensche plaets is / om gerack te doen / daer by is een Kerck / alwaer in Nederduyts en Frans gepredickt wordt / 't selve huys wordt geregeert en onderhouden uyt sulcke middelen / als het Pest en Dolhuys doet.

Oock is in dese Stadt een rijck en aensienlijck Weeshuys / daer wel ontrent de achthondert Wees-kinderen op een tijdt in gheweest zijn; noch isser een Huys-sittent Huys / en verscheyde Huyskens die door besondere persoonen op verscheyde tijde ghesticht zijn / waer van 't oudtste Ierusalems Hofken genoemt wort / en de volgende Sion, Sint Steven, Sint Joost, Sint Jans, Sint Anna, Betanien en Emaus, Trijn Iacobs, Jan du Laters, Sint Barbaren, Sint Salvator, Bethlehem, Brouckhover, Catharina Martens, alle voorsien met een goet getal huyskens / die jaerlijckse inkomsten hebben tot onderhoudinghe / waer uyt blijckt de mildadigheyt tot den armen van d'oude vroome en Godtvruchtighe Leydenaers.

Nu tot de Wereltse gebouwen komende / soo staet oock te letten op het heerlijck Stadthuys / dat voor een goet ghetal van jaeren herbouwt / en met een schoone Witte hart steene Gevel / heel cierlijck vernieuwt is / aen den ingangh staet de gherechtigheyt en Vreede in steen uytghebeelt / in het onderste deel sietmen de Vierschaeren van d'Universiteyt / de Stadt / en van Rijnlandt / de Vlees-Hal en Thresorien / in 't bovenste de Burgermeesters / Curateurs / Schepens / Reecken- en Weesmeesters- kamers / de

Secre-

Secretarie/ de Griffie/ en een lange Sael van omtrent de hondert schreeden langh: in de Raedt-kamer is een Schildery/ vertoonende 't oordeel ghemaelt door den vermaerden Schilder Lucas van Leyden/ waer voor so men seyt/ dat Rudolphus de tweede van die naem/ Roomsch Keyser/ soo veel Hongersche ducaten heeft geboden/ alsmen souw mogen van noode hebben om de gantsche schildery te bedecken: Achter 't Stadthuys is een fraeye tooren met een treffelijck Vurwerck/ die in't jaer duysent vijf hondert seven-en-tseventigh/ in plaets van d'afgebrande/ ghebouwt is. Omtrent dit Raedthuys is 't gemeene Landt-huys van Rhijn-landt/ mede een treffelijck gebouw daer de Dijck-graef en Hoog-Heem-raden vergaderen/ om de saecken haerder ghebiedt raeckende/ af te handelen.

In Leyden zijn soo heerlijcke Doelens/ als ergens in Hollandt/ om met Roers Kruys Voet en Handtboogen te schieten/ alwaer men in een schoone Kamer in de glasen/ de Graven van Hollant aerdigh afgebeelt siet.

Ten dienste van de Neringhe en Draperye zijn in Leyden vijf Loop-Hallen/ daer allerleye Lakens en Stoffen hier gemaeckt/ besien/ gewaerdeert en geloopt worden/ om 't bedroch voor te komen: noch soo is nu tot dienst der Koopmanschappen in Leyden een treffelijcke en konstige Waegh gebout.

Borhornius seyt/ Ick kom nu tot de vermaerde Academie/ met welcke Leyden boven alle andere Steden van't Nederlant een grooten naem heeft/ en geen kleyne lof en verwonderingh by de vreemde Natien veroorsaeckt: den Grooten Prins Wilm van Nassouw heeft d'eerste grondt daer van geleyt in het jaer duysent vijf hondert vijf-en-tseventigh/ tot een waerdige vergeldinge van die swaere belegeringe/ die de Stadt soo vroomelijck en volstandigh uytgestaen hadt: d'oprechtingh van d'Academie of Universiteyt/ geschiede in't voorseyde jaer den sesten Februarius/ op dees volgende manier/ sy traden alle van't Stadthuys/ voor aen reedt een Vrouw in't wit gekleet op een Wagen/ die den Bybel in haer rechterhandt hadt/ vergeselschapt aen de zyde van de vier Evangelisten/ 't welck beteckende de Theologie/ daer na volghde de Rechts-geleertheyt/ sittende op een Eenhooren/ in sulcken gedaente en kledinge/ als men de Justitie of gerechtigheyt placht uyt te beelden/ daer by was ghevoeght Julianus Papimanus, Ulpianus, en Trebonianus: de voornaemste Autheuren van de Rechten/ de Medicijne waren de derde/ sittende te Paert/ vergeselschapt met Hippocrates, Galenus, Dioscorides en Theophrastus. Daer na volghde Pallas, houdende met d'een hant een Lancie/ en d'ander een Schilt/ waer in men sach 't Hooft van Medusa: dese werde gevolght van Plato, Aristoteles, Cicero en Virgilius. En op dese maniere volghden in orden de Professoren der Theologie ofte Godtheyt/ Rechten of Medicijne/ vrye konsten of Philosophie/ en der Spraecken/ geleyt wesende van de voornaemste des Landts en der Stadt. Daer was onder-tusschen een Schip fraey verciert/ wiens roer gehouden wordt van Neptunus, Apollo en de neghen Goddinnen/ op Musyck en Instrumenten spelende. Dit Schip voer door Rapenburgh tot d'Academie: Middeler-tijt bedreef men veel tekenen van blijtschap.

Dese Academie heeft tegenwoordigh soo grooten naem overal/ als'er eenige in gantsch Europa/ soo ghy maer aensiet het ghetal van de Professoren/ seer geleert in alle Faculteyten en konsten/ of 't getal der Studenten/ die by nae van alle deelen der Werelt hier gesonden worden/ om haer geleertheyt aldaer te verkrygen.

Tot d'Academie behooren/

Den Hof, die voornamelyk toebeschickt is ten gebruyke der Medecijnen. Dese is seer lustigh/ vervult met vreemde Boomen en Kruyden hier uyt verre Landen gebrocht. De Galderyen van beyde zijden des Hofs zijn seer schoon.

Oock d'Anatomie en Bibliotheque daer van gesproken is.

Eenighe jaren daer nae is opgerecht 't Collegie der Theologanten/ voor die de Kercke sullen bedienen/ door de koste van d' Hoogh Mog: Heeren Staten van Hollant en Zeelant.

In't jaer duysent ses hondert vijf/ achtervolgende dit exempel/ hebben eenige Fransche Koop-luyden een ander Collegie opgerecht/ 't welck het Fransch Collegie genoemt wort/ in welck eenige Studenten in de Theologie/ die gebruyckt sullen worden in de Walsche Gemeynten/ worden onderhouden en geleert.

Belangende de Regeeringh van Leyden/ die bestont eertijdts in een Schout en acht Schepenen/ volgens de Privilegien van Floris de vijfde/ nu is de Schout/ gelijck in de meeste Hollantsche Steden/ en doe recht na d' uytspraeck der Schepenen in de naem der Graeflijckheyt van Hollandt.

De Borgerlijcke Regeeringh is van vier Borgermeesters volgens d' ordre van Hertog Philips van Bourgondien van den jare duysent vier hondert vier-en-dertigh/ de Schepenen zijn acht/ de Vroetschap bestaet in veertigen/ daer is een Thresorier/ twee Pensionarisen/ twee Secretarisen en een Griffier.

't Oude Zeghel van Leyden was van eertijts met de ghedaente eens Mans/ houdende in sijn rechter handt een Sleutel/ en een kleyn Kerckske/ welke seven Mans/ sittende op rechter Stoelen omringhde met het opschrift:

ZEGEL DER INWOONDEREN ENDE GESWORENS VAN DE GEMEYNTE VAN LEYDEN.

Nu gebruyckt Leyden in haer Wapen twee Sleutels / d'een over d'ander gebonden en gekeert.

In 't jaer duysent drie hondert heeft Johan de tweede van die naem/ Graef van Hollandt en Zeelandt / aen de Leydenaers verleent/ om groote verdienste aen hem en sijn voorouderen gedaen een vrye Mart in te setten/ alle jaer op Sint Margriets dach.

De Stadt Leyden heeft te roemen op de geboorte en opvoedingh van Willem Grave van Hollant/ de tweede van die name; als mede op Floris de vijf de sijn Soon/Graef van Hollandt/en op veel voortreffelijcke geleerde/ en groote konstenaren.

Jan van Leyden / die van sijn ambacht een Kleermaecker was/ heeft in 't jaer dertien hondert vier-en-dertigh in Duytslandt groote beroerte verweckt / en ten lesten Munster d'Hooft-Stadt van West-phalen ingenomen / en hem selve tot Koningh opghewoorpen/ gebruyckende veel wreetheden / Godtloosheyt en Lasteringh / Godes/ en wiert eyndelijck in 't jaer ses-en-dertigh tot Munster ghedoodt en in een Ysre Kou aen den Dom gehangen / ghelijck de Kronijcke breeder melden.

Leyden is van de Hoecks en Cabeljause verscheyde mael ingenomen/ en heeft verscheyde swarigheden uytgestaen/ voornamentlijck in hun laetste Belegeringh.

AMSTERDAM.

De Stadt Amsterdam/ is de vijfde ter bergaderingh van d'Edele Grootmogende Staten van Hollandt en Westvrieslandt: de Schrijver Pontanus seydt / is eertijds een deel van de Noordersche Menopy by Straboni bekent: 't heeft aen de West-zijde naer 't Suyden / Suydt-Hollandt / aen de Suyt-zijde 't Sticht Utrecht/ aen d'Oost en Noordzijde Goeylandt: De Stadt leyt aen d' uytganck van d'Amstel/ in het Y.

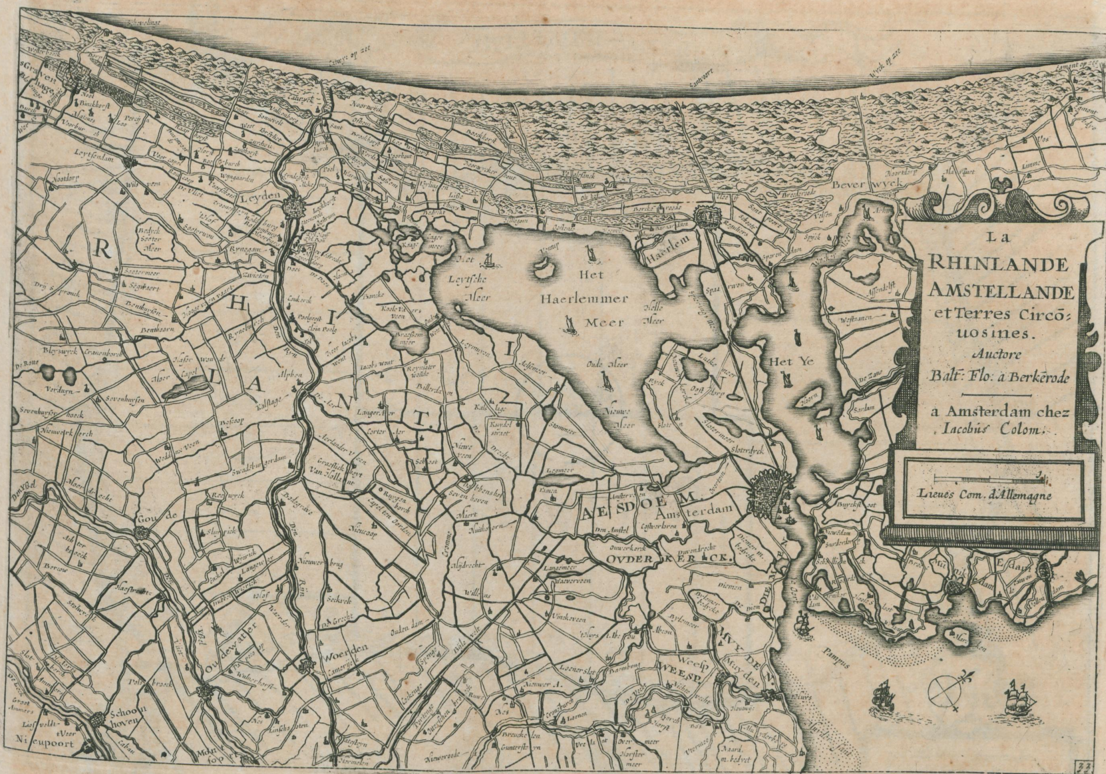
Over de negentigh jaeren geleden / schreef Louys Guiciardijn / beschrijver der Nederlanden/ sonder twijffel/ de Stadt Amsterdam is seer machtigh van Volck en Rijckdom / sterck en onwinbaer om haer gelegentheyt/ want men kanse behendigh en gemackelijck seer wijt en breet in 't water setten.

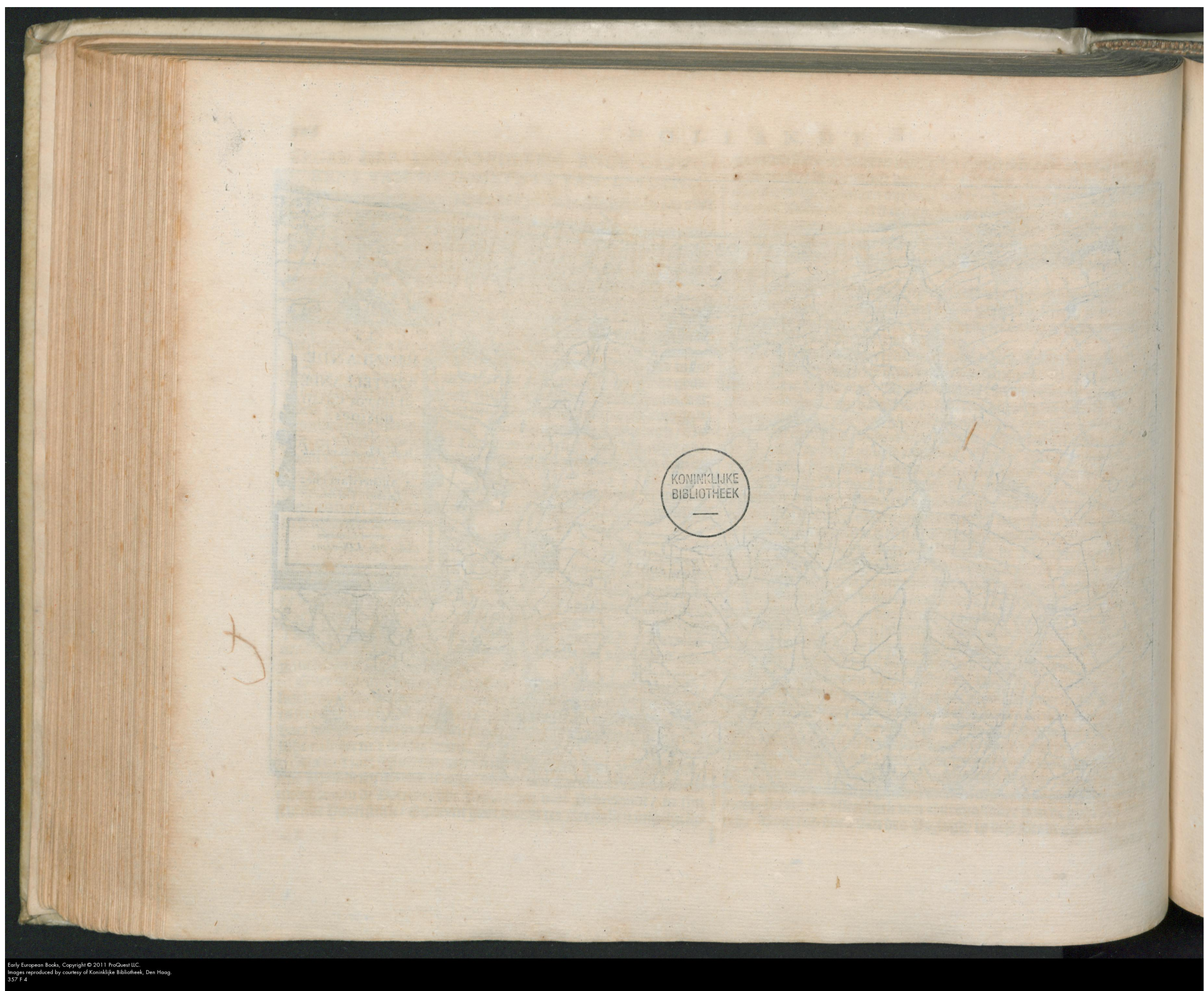
Als in 't jaer sestien hondert en elf 't Bestant van de Nederlantsche Provincien getroffen was/ schreef den Cardinael Guido Bentivoglio van de Vereenighde Provincien van Nederlandt/ in sijn sevende Hooftstuck: Omtrent haer macht ter Zee/ sullen insgelijcks genomen konnen werden vierderley opmerckingen: men sal mogen aenmercken de menighte van haer Schepen/ de overvloet van de nootsaeckelijcke dingen om haer uyt te reden / het getal van 't Zeevarend' Volck/ en de ervarentheyt van het varen.

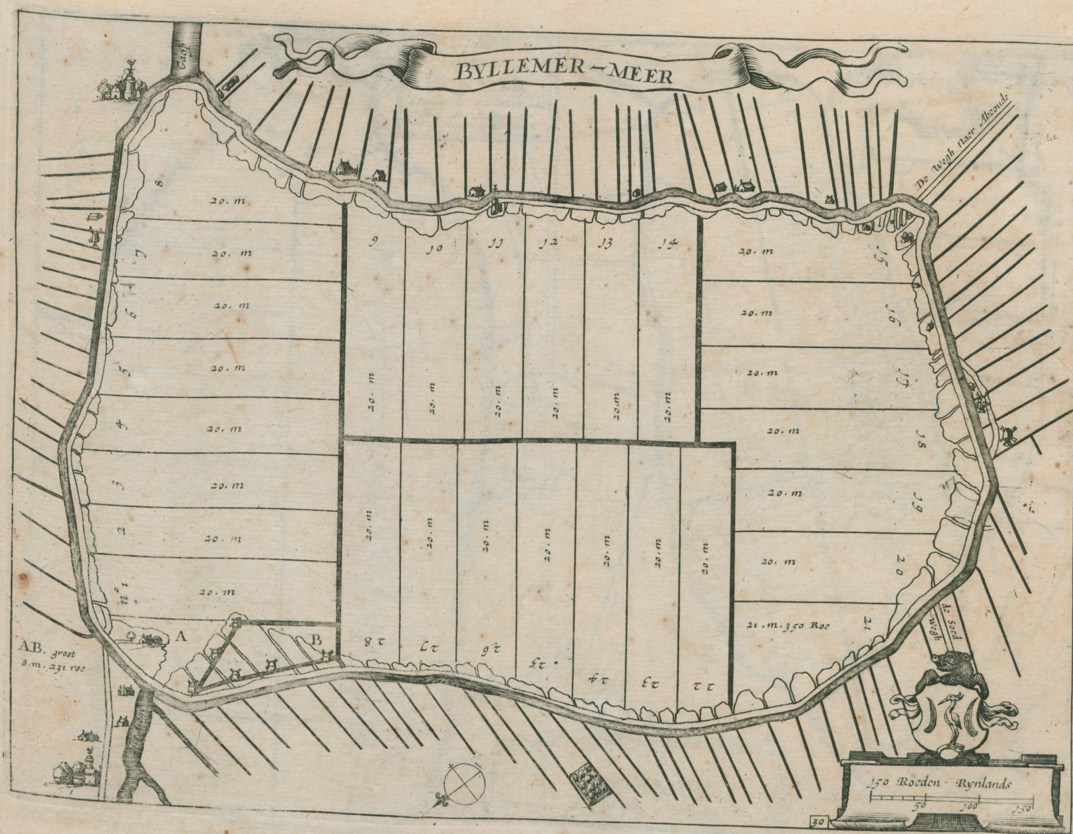
En beginnende van de menighte van de Schepen/ naer gemeyn gevoelen / die is soo groot geschat / datse vergheleken kan wesen by die / de welcke alle het overige van Europa gesamentlijck kan uyt maecken.

De Schepen zijn by na oneyndelijck/ van dewelcke de armen die inhammen / en de havenen van Hollant vervult werden / als insghelijcks van Zeelandt, en daer en-boven datter noch veel meer zijn in het gewesre naer de Zee van Vrieslandt.

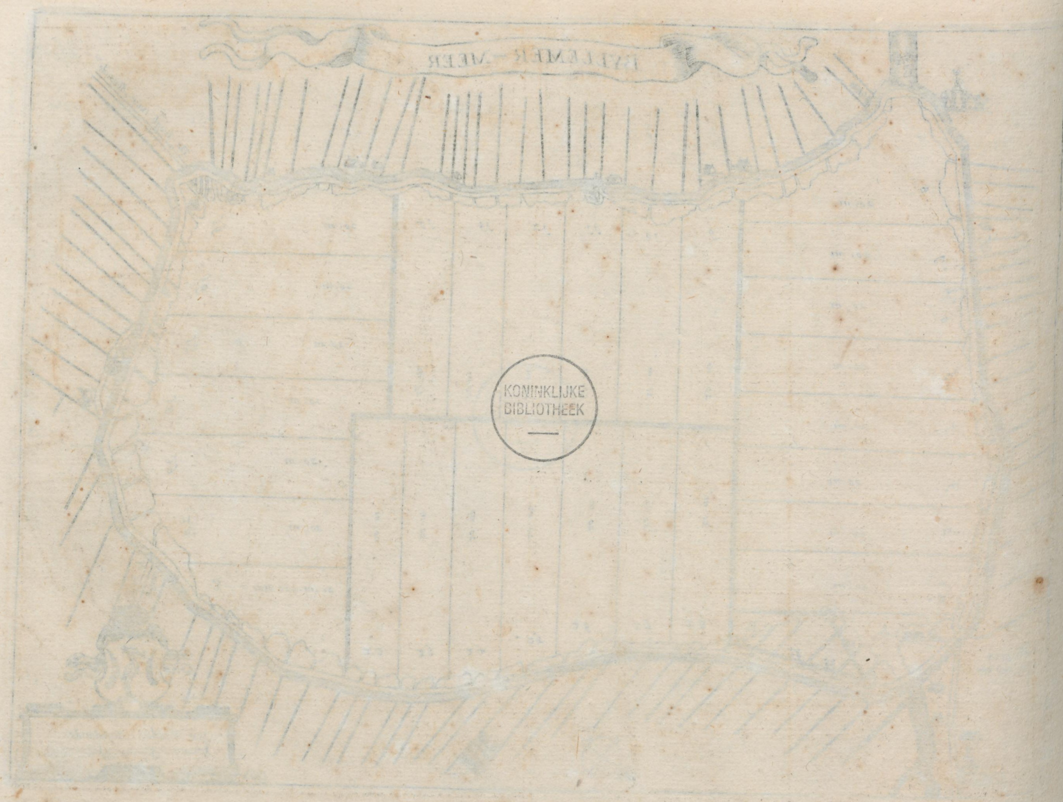
Het en sal niet buyten reden zijn/ alhier kortelijck te verhalen eenige saecken in 't besonder van Amsterdam boven alle andere plaetsen van deselve Provincie. De Zee/ aen die zijde streckende meest naer Noordt-Hollant, naer datse meer dan een hinderpael van de Aerde doorgebroocken / en sigh gheopent heeft meer dan eenen toe-padt / loopt op een nieuw Holland bevochtigen / in sijn meest beslooten zijde / en maeckt in die plaetse een groote inham / dewelcke Suyder-Zee in haer tale / van de inwoonders genaemt werdt. Van desen grooten inham/ de Zee haer naderhant sluytende in andere kleynder inhammen/ die alle te samen bequame en ghemackelijcken toe-ganck geven / selfs aen het aldergrootste Schip / komt haer eyndelijck toe te sluyten / en gelijck als sich te verbergen onder de aerde in een diepe water-loope / op de kant van 't welcke de Stadt sich uytstreckt in haer lenghte. En de Zee niet vergenoeght zynde / haere mueren alleenlijck te bespoelen / maer sich uytstreckende als een schoot naer deselve Stadt / komtse die te verdeylen en ghelijck als te klieven in veele water-loopen / en door deselve maecktse openinge voor de middelmatige en gemeyne schuyten / om met alderley groot ghemack te konnen voeren van de hooge en groote Schepen alle de Koopmanschappen/ dewelcke daer komen om gebracht te werden in de Spijkers en Magazijnen van de Stadt. Voor in 't ghesichte van de Stadts mueren leggen gheanckert de groote Schepen/ die soo veele en dicht zijn/dat het dicke bosch van de Masten en van de Sprieten/ het gesichte breeckt en verduystert aen de aenschouwers. Alle dese Scheepen komen sich te versamelen en te samen wielen / om soo te spreecken/ in Amsterdam, van alle de gewesten der werelt / en met alderhande sorteringe van koopmanschap : in voegen / dat dese plaetse/ op dees tijdt / kan gehouden werden als voor de meest begaenste Koop-stadt/niet alleenlijck van Europa/maer van de gantsche werelt. Door toe-doen van den Oorlogh/ is dese Stadt ghekomen tot sooda-

La
RHINLANDE
AMSTELLANDE
et Terres Circō:
uosines.
Auctore
Balt: Flo: a Berkērode
a Amsterdam chez
Iacobus Colom.
Lieues Com. d'Allemagne
Het Haerlemmer Meer
Het Ye
Leyden
Haerlem
Bever wyck
Amsterdam
Gou de
Oudewater
Schoon hoven
Woerden
Weesp
Muyden
Pampus
Edam
Volleudam
Sardam
Egmont
RHINLANDT
AEMSTELLANDT
OVDERKERCK

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

BYLLEMER-MEER
De Wegh naer Abcoude
De Wegh na Soest
AB. groot
8.m. 231 roe
A
B
21.m.350 Roe
150 Rooden Rynlands
50
100
150
30

DE PURMER
Rynlantsche Roeden de 600 doen een Morgen.

WATER LANDT

De Nes

Munnickedammer Wech

Purmerender Wech

Edam

Zeeuanck

Zeevancks molen

Quadycker Weg

Kooch molen

DE WORMER
Rynlantsche Roeden
200 400 600

Kleyne meer

Wormer

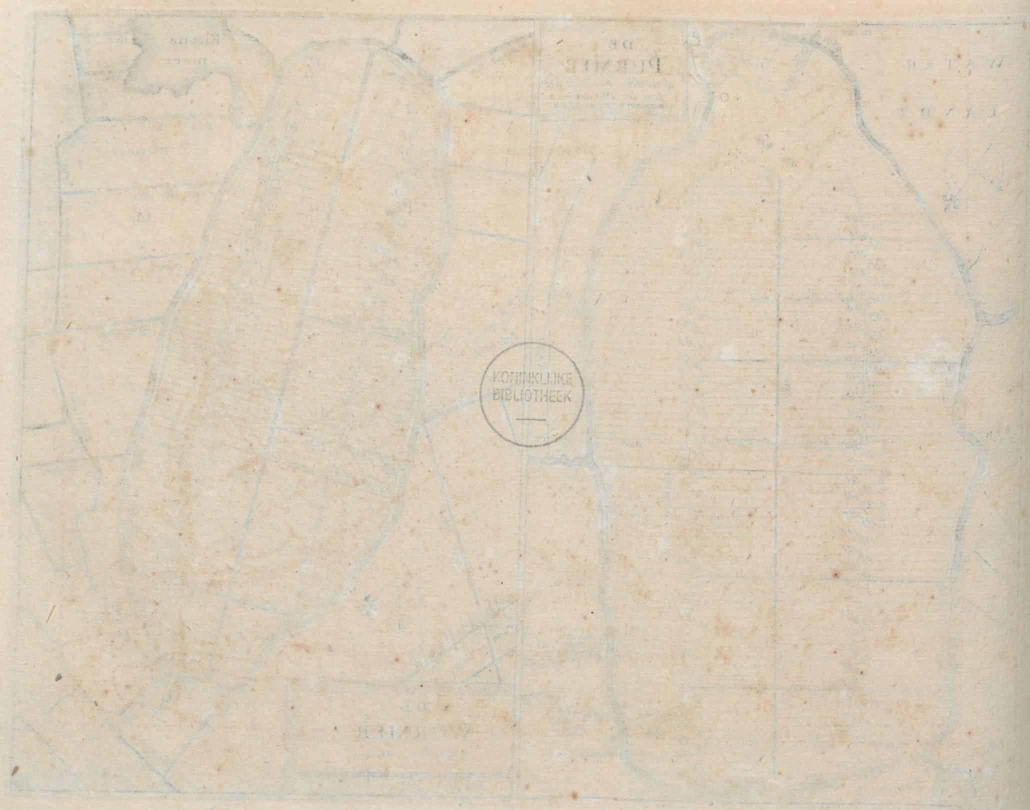
Lisp

Neck Oort

Neck

Oost Saner Weech

29

Roeden Van 12 Voeten
600 int Morgen
200 400 600

Hogh Woutr Ban

De Berck Meer

Berckmeer dyck

Veenhuysen

Oude Niedorp

Vrsom

Rustenburch

DE SCHER MER

Den Huygen Dyck

Oterlec

De Oostor Dyck

De Waert Polder

Bleeck Meer

De Woud meer

Oudorp

S. Pancras

Alckmaer

Caerte van de HEER-HUYGEN-WAERT

32

Caarte van
WATERLAND.
Vertoonde de gelegenth; der Meeren
onlangs bedyct als Buyckslooter Broe
ker en Belmer Meer.

Rhynlantsche Roeden
500

Monnockedam
Broeck
Sunderdorp
Buickfloot
Ransdorp
Amstelredam
HET YE

Watergraefs Meer
anders genaempt de
DIEMER MEER

Mate van 150
Amsterdamse roeden

Het Nieuwe Diep
Amstel Flu.

soodanige groothepdt en rijckdom/ al-hoewel dat al te vooren in de selfde/ de Koop-handel seer bloeyden. Den Oorlogh heeft seer veel benomen van de Koop-handelinghe aen Antwerpen / en heeft oorsake gegeven aen de Volckeren van Hollandt en van Zeelandt/ van haer te openen die van Indien/ om welcker twee insichten/ zy voornamentlijck in Amsterdam soo heeft toegenomen. In voorigen tijden pleeg Antwerpen te zijn het Magazijn van de Koopmanschappen/ die Europa quam te verstrecken/ en Lissebon de plaetse van die geene die van Indien quamen. Als nu naer den Oorlogh/ bespeurt men dat Amsterdam schier tot zich ghetrocken heeft / alle de Koophandelingen van Europa/ en van de Indien/ en dat het t'eenemael daer van berooft heeft/ Antwerpen en Lissebon. Door de gelegenthepdt dan/ van zyne over-groote handelinge/ is in't gemeyn seer veel den toeloop van de Schepen in dese Stadt/ etc.

Nu sullen wy in 't kort haer gelegenthepdt en Regeeringh over loopen.

Amsterdam is d'eerste mael in 't Jaer duysent vier hondert twee en tachtigh/ ten tijde van Maria van Bourgondien/ Dochter van Hertogh Karel de Stoute/ die met Aertz-Hertogh Maximiliaen van Oostenrijck trouwde/ eerst bemuert: daer tegenwoordig niet van overigh is / als alleenlijck de Schreyers-hoeck/ en d'oude Sint Anthonus Poort.

Haer naem nam zijn oorspronck van de Riviere Aemstel/ ofte Amstel en den Dam / en wordt nu in 't gemeen Amsterdam ghenoemt: den Dam-sluys scheyt met haer deuren het Y en d'Amstel van malkanderen. Haer binnen grondt/ en buyten hare Vesten/ is broeckigh en Moras-achtigh: soo dat/ als men Kercken/ Toorens/ of swaere ghestighten wil bouwen/ Masten of Paelen tusschen de veertigh of vijftigh voeten diep/ in d'aerde moet heyen/ tot datse 't vaste zandt raecken/ waer op de Ridder Huyghens dese vaersen past:

Averechte Masten Wout:
Wonder weelde van ons dagen,
Veen vol steene sack vol Gout.

De Stadt is in tween verdeelt / d'een is d'Oude/ en d'andere de Nieuwe zijde.

't Wapen en oude Zeghel van Amsterdam / was eertijdts een Scheepjen dat een Kogge genoemt wordt / daer twee Hollandtsche Grave gewapent in staen.

Nu is 't Wapen een groot Velt / hebbende drie Balcken/ de middelste is swart met drie Silvre Mole-wiecken / d'andere aen weder-zijde zyn roodt / gesamentlijck met een Keysers Kroon verheerlijckt. 't Selve Wapen wort van twee Leeuwen gehouden. Wanneerder Hals-recht geschiet / soo hebben Schout/ Burgermeesteren en Schepenen langhe Tabbaerts met een swart Fluweele stroock/ ten weder-zijde met een root kantje vol Silvere Mole-wiecken/ drie en drie by een hangende over haer slincker Schouder / by na tot onder aen / daer op yder stroock het Wapen der Stadt staet/ aen d'eene zijde met de A, en d'ander een M genaeyt staet.

In 't jaer duysent drie hondert tachtigh / heeft Albrecht / Hertog in Beyeren / die van Amsterdam toe-gestaen de stad te vergrooten.

In 't jaer duysendt vijf hondert drie-en-tnegentigh / begon men wederom de Stadt uyt te leggen aen de nieuwe zyde / van de Haerlemmer-sluys af tot de helft van de Singel / die oock de Koninghs Gracht genoemt wort: en kort daer na tot aen de Reguliers Poort/ de Wallen wierden geleyt daer nu d'oude Heere Gracht is.

Ondertusschen voer men aen d'Oude zijde met uyt-legghen ende timmeren oock voort/ soo datment in weynig Jaren volbouwt sag/ van de Geldersche Kay tot aen de Kolveniers Burgwal/ en van de Schreyers Hoeck tot aen de Reguliers Poort.

In 't jaer duysent ses hondert en twaelf/ wierdt aen de Nieuwe zijde/ 't gheen men de nieuwe Stadt noemt / Amsterdam vergroot: dat in sich begrijpt d'eene zijde van de Heeren/ en voorts de Keysers en Prince Grachten / met noch acht die recht tot de Vesting loopen/ en 't heel begrip van Bickers Eylandt / en Sout-Ketens: Soo dat de Stadt in omtrent de dertigh jaren / door aen-bouwingh in haer omkring schier een kleyne Werelt vertoont.

Nu wercken weder door d'Edl. Groot Achtbare Magistraets yver en trouwe voorsorgh / ten dienste van haer Stad en goede Ingeseten / een groot getal Menschen tot d'uytleggingh van Amsterdam/ die verspreyt van het Y om Kattenburgh/ buyten om de Sint Anthonus/ Reguliers / en Heyl'geweghs Poorten / tot aen de Vestingh achter de Prince-Gracht/ dat geoordeelt wort/ by na de Steden Naerden/ Weesp en Muyen te kunnen ombatten.

Eer verder van de gelegenthept der Stadt gesproken wort/ sullen wy haer Regeeringh voor-stellen.

Amsterdam wort gelijck meest al d'Hollandtsche Steden bestiert by een Schout/ vier Burgermeesters / negen Schepenen/ en ses-en-dertigh Raden. De Schout is Stede-houder van d'Hooghe Overighepdt en Graeflijckhept van Hollant / en bekleet d'eerste plaets in der Schepenen Banck: gelijck d'Heere Burgermeesteren in d'afstandt van de satisfactie deser Stede bedonghen / ende by de Heere

Staten toegestaen is. Volgens de Privilegien van Hertogh Albrecht van Beyeren/ in 't jaer duysent drie hondert vier-en-t'negentigh gegeven/ soo kiesen de Ed: Burgermeesteren/ nae Resolutien van de ses-en-dertigh Raden/ een bequaem Persoon/ die seven jaer Poorter is geweest/ om 't Schouts ampt te bedienen voor den tijdt van drie jaeren/ soo dat hy gehouden is in 't by-wesen der Burgermeesteren den Eedt aen de Presiderende Burgermeesteren te doen: sijn Ampt in 't maecken van Ordonnantie en Willekeuren met de Heere Burgermeesteren en Schepenen/ sijn opinie te uyten/ verkondinge der beveelen te verborderen/ en d'overtreeders te straffen naer 't Inhout der selven: hy vermach meede de quaetdoenders en misdadigers binnen de Stadt en haere vryheyt te soecken/ in hechtenis te nemen/ hier t'examineeren/ hun bekentenis te doen aenteyckenen/ en op de feyten daer sy mee beschuldicht zijn/ t'informeren ghetuygenis te belegghen/ en die voor den Rechter te stellen/ om hen te straffen nae hun verdienste/ en d'uytghesproocken Sententie te executeeren/ de Civile vonnisse en soecken worden mede op sijn aenmaeningh/ of in sijn afweesen by de President der Schepenen gewesen.

't Getal der Burgermeesteren die de Burgherlijcke saecke bestueren/ bestaet in twaelf/ en moeten veertigh jaer oudt zijn/ eerse tot het Burgermeester Ampt gekooren worden.

Op den eersten February/ worden alle jaer door de meeste stemme van alle de Burgermeesteren/ die oyt Schepenen geweest zijn/ uyt deselve drie Mannen ghekoosen: en soo wanneer door 't af-sterven van een of meer 't ghetal niet vol is/ worden een ofte twee daer toe gekooren/ welcke drie/ uyt de drie die het voorige jaer aengenomen zijn/ een tot sich nemen/ die de drie nieuwe den Eedt af-neemt/ en d'eerste drie Maenden voorsit/ soo dat'er vier Burgemeesteren jaerlijcks regeeren/ d'andre acht/ namentlijck oudt Burgermeesteren/ waer uyt gemeynlijck Thresoriers en Wees-meesteren gestelt worden: of oock een voor drie jaeren in de vergaederingh van de Gecommitteerde Raden van Hollant en West-Vrieslandt/ en op haer beurten een in de Vergaderingh der Staten Generael/ oock in den Raedt van Staeten/ en in de Raedt ter Admiraliteyt/ die t'Amsterdam Resideert voor drie jaren.

By Burghemeesteren bestaet de Regeringh der Stadt/ voor 't geen de Politie aengaet: maer/ in gewichtige saecke/ met Communicatie van de ses-en-dertigh Raden.

De Regeerende Burgermeesteren kiesen Thresoriers/ Wees-meesteren/ Thresoriers extraordinaris/ Reken-meesters/ en Commissarisen van de Banck van Leeningh/ de Wisselbanck en andre/ en op den vierden Februarij met de Regeerende Schepenen/ Commissarisen van de Opper-Rechtbancken/ als van de Huwelijckxse saecken/ Assurantien/ kleyne saecken/ Zee-saecken/ en Desolate Boedels.

Eertydts waeren 't Amsterdam seven Schepenen/ doch in 't jaer duysent vijf hondert sestigh/ wiert het getal van 't Hof met twee vermeerdert/ die jaerlijckx op Vrouwen-dagh verkooren worden/ volgens de Privilegie van Vrouw Maria/ in 't jaer duysent vier hondert ses-en-sestigh/ gegeven.

Van die tydt wierden de namen der gekoorenen tegens den eersten Februarij besloten/ aen de Schout deser Stadt gesonden/ die de seven gekooren daeghs daer na ontboodt/ en den Eedt afnam. Maer nu dit Landt sonder Gouverneur en Stadthouder is/ hebben d'Edelen Heeren Burgemeesteren van d'Edelen Groot-Mogende Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt/ in het Jaer duysent ses hondert en vijftigh Octroy verkreghen/ om self uyt het getal van/ van veertien/ de seven Schepens te kiesen: en doen in 't scheyden van den Raedt/ sluytende de namen der selve in een Brief aen de Schout: maer soo ymant tot Schepen gekooren is/ die den Schout of de ghekooren Burgermeesteren te nae in bloede bestondt/ soo blijft de Burgermeester/ en de geseyde Heeren kiesen/ een ander Schepen uyt de laest gekooren veertien. De nieuwe en afgaende Burgermeesteren/ met de nieuwe gekooren Schepenen kiesen dan by de meeste Stemme/ twee van de seven die 't verloopen jaer gedient hebben/ om dat jaer eerste en andre President te zijn: de Heere Schepenen moeten boven de vijf-en-twintigh jaeren oudt zijn.

Hier is oock een eeuwige Raedt van ses-en-dertigh Persoonen/ die by aflijvigheydt van een of meer/ den acht-en-twintighste Januarij by deselve vol ghemaeckt wort/ doch gheen onder de vijf-en-twintigh jaeren oudt. 't Getal volkooren zijnde/ kiest de veertienen/ daer de seven Schepen uytghekooren worden. De voorseyde Raedt is ghehouden door ordre van de Regeerende Burgermeesteren/ op t'onbodt te verschijnen/ en op de puncten van d'Heere Burgermeesteren voorgedraghen t'advijseren: helpen Raeden ten beste voor de welstant van 't Landt/ en dese Stadt.

Amsterdam heeft twee Thresoriers ordinaris/ dat meest altijdt Oudt Burgermeesters zijn/ die sorge dragen voor 't Stats Geldt/ en rekeningh houden van den ontfangh/ en uytgeef: en bewaren alle Instrumenten die de staet der Stadt raecken.

De Wees-meesters/ zijn in 't ghemeen oudt Burghemeesters/ oudt Schepens/ of Raedts-Persoonen/ bedienen de Vooghdy van Wee-

Weeſen die onmondigh van beyde haer Ouders berooft zijn/ en genoeg om van te Leven hebbe/ ſchoon ſy by Teſtamenten van Voogden verſorght zijn / moeten evenwel de Wees-kamer erkennen/ 't en ſy daer die expres by Teſtament of Codicille worden uytgeſlooten.

De Commiſſariſſen van Huwelijcks-ſaecken zijn vijf / die over de gheſchillen van trouw-beloften / en watter aenkleeft ontſtaen/ vonniſſen en recht ſpreecken. Al die haer in den Huwelycken ſtaet begeven van wat gheſintheyt ſy zijn / moeten voor haer verſchijne/ om haer naemen en qualiteyt te laten aenteyckenen/ om van 't Raet-huys / of in d'openbaere Kercken / na hun verſoeck afghekondight te worden: deſelve effenen oock injurien.

Hier ſijn oock twee Threſoriers extraordinaris/ die d'achtſte penningh of Verpondingh / en de extraordinaris Impoſitien/ of laſten ontfangen/ en eenige van des Lants Renten betalen.

De twee Rekenmeeſters overſien alle Rekeninge van ontfangh en uytgift der Stadt/ en hebben de Conſignatie die eertijdts onder de Heere Schepenen plagh te weſen.

In d'Aſſurantie-kamer/ worden jaerlijckx drie Mannen geſtelt/ of eenige van d'oude gecontinueert/ die alle ſaecken en geſchillen uyt d'handel van Aſſurantie / of verſekeringh van Schepen en Goederen / en avarien / gereſen na de voorſchreve Wetten/ examineeren en af doen.

Daer zijn oock drie Commiſſariſſen van de Wiſſel-banck/ dat een dienſtige inſtellingh is voor de Koop-handel/ voornamentlijck voor de Wiſſel-brieven / en andre ſaecken.

De Commiſſariſſen van de Kleyne ſaecken beſtaen in 't getal van ſeven / waer van ten minſten twee Oudt Schepenen moeten zijn. By haer dienen ter eerſter Inſtantie / alle ſaecken tot ſes hondert gulden / en daer onder / behalve arreſten/ of die tot andere Banc-ken behooren.

Door d' Ed: Magiſtraet/ is in 't jaer duyſent ſes hondert en veertien/ een Banck van Leeningh opgerecht: daer de Panden onder de 100 Guldens / teghen 16 ten hondert des jaers / en van hondert tot 500. ſeven gulden vier ſtuyvers/ en boven de vijf hondert/ ſes ten hondert des jaers verſtaen/ dat minder is als in eenige Banck van Nederlandt. Deſelve wort beſtiert door twee Commiſſariſſen / die veel tijdts beyde of een uyt de Magiſtraet gekooren worden.

Oock ſijnder vijf Commiſſariſſen van de Zee-ſaecken/ daer mede in 't ghemeen een of twee Oudt Schepen onder zijn ; Sy vonniſſen oock alle actien van Injurien.

In de Kamer van Deſolate Boedels/ worde jaerlijcks by d'Ed: Heeren van de Gerechten vijf aenſienlijcke / daer onder ten minſte twee Oudt Schepenen en eenige die Koop-handel verſtaen / toegekoren worden. De Recht-bancken van alle de voorhaelde minder of Subalterne Vonniſſe/ mogen Parthyen aen d'Heere Schepens/ binnen ſeeckeren tijdt appellen.

De Stadt heeft twee Penſionariſſe / negen of tien Secretariſſen/ die door d'Ed: Heere Burgermeeſteren geſtelt worden: en vier mindere als van d'Huwelycke / Aſſurantien / Water-rechten / en Deſolate Boedels.

De Krijghs-Raedt beſtaet uyt twee Colonelle / vier-en-vijftigh Capiteynen / ſoo veel Leutenanten en Vaendrighs / onder vijf Regimenten/ als 't Blaeu/ Oraenje / Witte/ Geele en Groene / waer van alle Nachten twee Vaendelen waecken.

De Militie beſtont eerſt in drie / nu in vijf Compagnien Voetknechten in dienſt en Eedt deser Stadt / waer van een ghedeelt alle Nachten en op verſcheyde plaetſen waecken / de twee Compagnie worden van 't Lant/ en de drie dat Stadts zijn/ van de ſtadt betaelt.

De Majoor of Wacht-meeſter / neemt acht dat de Wachten wel en behoorlijck beſorght zijn.

Oock iſſer een Capiteyn over de Ratel-wacht van drie hondert man / die van des avonts te neghen uuren / tot in de morghenſtont met Zijdgeweer en halve Piecken door de Stadt gaen / die alle uurſlagen roepen / hoe laet het is / en vorder toeſight nemen dat gheen overlaſt aen Menſchen/ noch gewelt aen Huyſen gedaen wort.

De Stadt heeft vier Onder-ſchouten / die d'Heer Hooft-Officier in ſijn Ampt behulpſaem zijn.

Alle mindre Amptenaren/ als Kerck-meeſters/ Aelmoſſeniers/ Regente van Godtshuyſen / en ontallijcke andere meer worden by d'Heere Burgermeeſteren geſtelt.

In Amſterdam is oock een Collegie van Raeden ter Admiraliteyt/ alwaer in Reſideren/ een Gecommitteerde uyt de Ridderſchap van Hollandt/ en een uyt de Stede Haerlem/ Leyden/ Goude/ en Edam/ een uyt Gelderlandt/ Zeelant / Utrecht en Vrieſlandt. Hun Ampt is ſorgh te dragen/ om de Zee ſoo veel 't mogelijck is van Rovers en Vyanden te ſuyveren / en de Koopvaerdy-ſcheepen na haer gedeſtineerde plaetſe te doen convoyeeren. Sy hebben onder haer een Ontfanger/ Secretaris/ Fiſcael/ Geweldige/ en andere Ampt-tenaren meer.

De Stadt heeft oock een Ontfangher / die de ghemeene middelen van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt / onder Amſterdam ſorterende / ontfanght en uytgeeſt: die gehouden is aen de Ed: Heeren Staten of haere Gedeputeerde Rekeningh te doen.

Over d'omleggende Dorpen is een Baljuw/die volgens de Privilegien van Hertog Aelbrecht van Beyeren den eedt moet doen.

Laet ons nu met opmerckingh de Geestelijcke en Wereldtse ghebouwen over-loopen.

Hier vooren is aen-ghewesen / dat de Stadt in Oude en Nieuwe zijde verdeelt is. Sy heeft eertijts twee Parochie kercken gehadt: d'eerste was aen d'Oude zijde/ die nu /

D'OUDE-KERCK, genaemt wort/ zy wiert nae datse omtrent twee hondert en vijftigh jaren te vooren begonnen was / eerst voltoyt/ en Sint Jan Baptist en Sint Niclaes toe-ghewijdt. Sy wierdt in 't Jaer duysent vijf hondert met veel Kapelle vergroot: en ses-en-sestigh jaren daer na / is haer hooge konstige en cierlijcke Tooren uyt de grondt op-gebouwt. Na 't seggen van eenighe / waren eertijds in dese Kerck drie-en-dertigh Altaren / een groot Ciborie/ seven voeten hoogh / van 't seventigh Marck silver swaer/ en veel kostelijcke Priesters kleederen: noch wasser een konstigher en waerdiger/ die met d'andre verwisselt is.

Het groot Orgel in dese Kerck met gheschilderde deuren / door Heemskercken gedaen/ is soo heerlijck van geluyt als eenigh in heel Nederlandt.

Aen de eene zijde van 't Koor is de Graf-stee van den Zee-heldt Jacob van Heemskercken / boven de welcke in Marmer met Latijns op-schrift zijn daden verbat zijn / met zijn Wapen en een goude Zee-kroon ver-eert.

Men leest in Boxhornius onder d'Inboorlinghe van Amsterdam/ Jacob van Heemskerck/ een seer vermaert Man om zijn aengenomen Schipvaert in bekende en onbekende Landen / verdient hier plaetse om zijn verdiensten. Dit opschrift spreeckt in 't kort sijn deugden/ geschiedenissen en zijn eynde / 't welck de Vaders des Vaderlants gestelt hebben t' Amsterdam in de Oude Kercke / ter eeren van den Manhaftighen Heldt / die seer veel verdient heeft van het Vaderlandt in zijn leven/ en sterven.

Hy heeft gheleeft veertigh Jaren / elf Maenden / ende twaelf daghen.

Heemskerck, die dwers door 't Ys in 't Yser dorste streven,
Liet d'eer aen 't Landt, hier 't Lijf, voor Gibralter het leven.

Aen d'andre zyde van 't Koor siet men ter gedachtenis van Cornelis Jansen van Amsterdam/ toe-genaemt het Haentje/boven het Graf van de selve in 't Latijn / zijn Daden door de Professor Casparus Barleus uyt-gebeelt.

By d'oude heerlijcke konstige geschilderde Glasen in dese Kerck/ zijn in 't Jaer duysent ses hondert seven-en-vijftigh/ noch in gestelt onder meer andre/d'afbeelding van Philippus Koning van Spanjens krooning / en zijn teeckenen van d'eeuwige Vrede met de Vrye Vereenigde Nederlanden.

NIEUWE-KERCK. De tweede Parochie-Kerck is aen de nieuwe-zyde/ sy is in 't jaer duysent vier hondert acht / of so andre schrijven in 't Jaer 1414 begonnen/ en omtrent hondert Jaer daer na op gemaeckt/ zy wiert de Maget Marie en Catharina toe-gewijt/ en wort nu de Nieuwe Kerck ghenoemt; haer voornaemste Stichter was Willem Eggart van Gent gheboortigh / een koopman van Amsterdam/ die Rentmeester zijnde van Willem de vier-en-twintighste Graef van Hollandt / verscheyde Privilegien voor die van Amsterdam verkregen heeft. Daer wort verhaelt dat hy in 't Jaer duysent vier hondert en seventien/ op het Kasteel van Purmerent/dat hy self had laten maken overleden is/zijn Lichaem wiert in dese Kerk heerlijck begraven/alwaer men noch tusschen twee Pilaren gheschreven vindt: Anno duysent vier hondert seventien, den vijfthienden dagh in Julio stierf den Eerbaren Willem Eggart, Heer tot Purmerent, Fondateur van dese Capelle, gedoteert met twee Vicarien, mede Fondateur van dese kerck, die begraven is onder dese nieuwe Zarck.

Dese Kerck is na 't oordeel van de Boumeesters / een der schoonste Gebouwe van Europa/sy heeft eertyds vier-en-dertig Autaren ghehadt.

In 't Jaer duysent ses hondert vijf en veertigh den elfde Februarij/ is door 't versuym van eenige Lootgieters/de Brant boven in 't Dack geraeckt/ die omtrent de Middagh begon / en ten drie uyren nae Middagh lagh het Dack / Toorentje Orgel en meest al watter aen vast was/so datter niet over bleef als de Gevels/ Mueren/ Pilaren en eenige Glasen/ die seer geschent waren.

Den yver en genegentheyt van d'Achtbare Magistraet der stad heeft de verbrande Kerck in korten tijdt weer heerlijcker ende kostelijcker doen op-bouwen en vercieren / alsse oyt te vooren was: in 't jaer duysent ses hondert en acht-en-veertigh / wasse weder soo veer gebracht/ datter den tienden Junij / een algemeene dancksegginghe over de eeuwige Vrede tusschen den Coningh van Spanje/en d'Heere Staten der Vrye Vereenigde Landen gedaen wiert.

In 't jaer duysent ses hondert seven-en-veertigh / wierdt de Tooren aen dese Kerck begonnen: daer den ses-en-twintighste Junij in 't selve Jaer de eerste Steen van ghelеydt is/ door Cornelis Backer / Soon van d'Edl. Heer Willem Backer / toe ter tijdt Presiderende Burgermeester.

Dese Kerck praelt nu met een Heerlijcke ghesneden Predickstoel/ daer boven een konstigh Tooren ghebouw van Hout op staet / en

Koope-

kopere Tralien met devren voor het Koor/waer van men in Nederlandt geen weerga en siet.

Oock is'er een grooten Orgel/die op Marmer en Albaster Pilaren rust.

Boven de twee ingangen van de Kerck / worden in heerlijcke geschilderde Glasen vertoont hoe Graef Wilm de Stadt met een Wapen beschenckt/en Keyser Maximiliaen Rooms Koning/ haer met sijn Kroon vereert.

Achter de Predick-stoel is een heerlijke marbre Zee-helts Tombe opgerecht/ voor 't lichaem van den manhafte Jan van Gaalen/ met Latijnsche byschriften.

NIEUWE-ZYDS-CAPEL, Die men de Heylige-stede plag te noemen/ is oock een fraeye Kerck/en met een Orgel vercyckt. De Rooms-gesinde Schrijvers seggen / datse haren ouden naem van een mirakel of wonder-werck/dat op die placts aen de heylige Hostie sou gebeurt zijn/ontfangen heeft/en datse door d'offerhanden en aelmoessen der devote lieden/ die hier bedevaerden deden/ ghebouwt is. Wat daer van zy/ sullen wy in sijn waerde laten/also het ondersoeck van die saeck tot dese beschrijvingh niet behoort. De weg/die van dese Stadt naer den Overtoom streckt/ nu de Heylige-weg genaemt/is ten aensien van dese Kerck/en tot gerief van die van Amsterveen / Slooten / en andere Dorpen / die hier mede ter bedevaert quamen/ ghemaeckt: want die van Amsterveen eertijdts niet dan langs het Loop-velt naer de Stadt konden komen.

OUDE-ZYDTS-CAPEL wierdt eertijdts in 't ghemeen S. Olofs-Capel ghenoemt / en is voor eenighe jaren vergroot en verbetert. Dit is d'outste Kerck van Amsterdam / by de welcke wel eer het Stadthuys was / en een Poort der Stadt stont/ welckers tooren noch by onse tijden tot een gevangenis gebruyckt is geweest. Sommige gelooven oock / dat het eerste bouwen en begin der Stadt omtrent dese plaetse aengevangen is / en van daer allengs naer den Dam uytgebreyt / tot dat naderhant eenige Luyden aen de West-zijde ook begonden huysen te stellen/waer uyt tusschen die van de Oude-zijde teghen die van de Nieuwe-zijde grooten haet ontstont/die lange jaren geduert heeft/en van welke wy by onse tijden noch eenige kleyne overblijfselen gesien hebben.

Maer door de laetste vergrootingen zijn hier drie nieuwe Kerken van de gront af opgebouwt. D'eerste der selve/

De ZUYDER-KERCK ghenaemt / is in't jaer duysent ses hondert aenghevanghen / en vier jaeren daer na volmaeckt/ gelijck het volgende opschrift/in de Kerck by de Toorendeur uytgehouwen / te verstaen geeft: Tot oeffeninge van de Christelijcke Religie is dese Zuyder-kerck gesticht, anno CIↃ IↃCIII den XXII Augusti den eersten steen geleyt ('t werck ruym IV jaer stil gestaen) anno CIↃ IↃ CXI volmaeckt, en op den Pinxterdagh d'eerste Predicatie gedaen. De eerste steen van dit ghebouw is door Joan Bicker / namaels Schepen deser Stadt/ geleyt.

De WESTER-KERCK is hoogh en luchtigh / en met een grooten Tooren verciert/op wiens top een Keyserlijke kroon/de gift van Keyser Maximiliaen/gestelt is/om also de mildadigheyt en 't gunst bewijs van die Vorst / uyt een danckbaer gemoet/ ten hemel te verheffen. Willem de Wype heeft de eerste steen van dese Kerck geleyt. De tydt is in de volgende letteren / boven de Tooren-deur uytghe-
,, houwen/aengewesen: Tot oeffeninge van de Christelijke Religie
,, is dese Wester-kerck gesticht/ Anno MDCXX den IX September
,, de eerste steen geleyt/ ende Anno MDCXXXI op Pinxterdagh de
,, eerste Predicatie gedaen.

NOORDER-KERCK. De derde der 3 nieuwe Tempelen noemt men de Noorder-kerck, om datse in't noordt-eyndt der Stadt staet / sommige noemen haer oock de Kruys-kerck / om datse de gedaente van een Kruys heeft: want sy is op een gelijckmatige wijse aen alle zijden gebouwt / en derhalven seer bequaem tot de Godts-dienst. Men gelooft / dat'er noyt sodanigh een Kerck in soo weynigh tijts gebouwt is; want sy is in minder dan drie jaren gemaeckt/ gelijck het volgende opschrift/ dat in de selve boven de eene poort uytgehou-
,, wen staet/ getuyght: Tot oeffening van de Christelijcke Religie
,, is dese Noorder-kerck gesticht/Anno 1620. den 15 Juni/den eer-
,, sten steen geleyt/ Anno 1623. volmaeckt / ende op Paeschdag de
,, eerste Predicatie gedaen.

In't jaer duysent ses hondert negen en vijftigh / zijn noch twee houte Lootsen om te Predicken gesticht / d'een by de Soutkeeten of Bickers Eylant/ en wort d'Eylants-kerck genoemt/en d'andre by Kattenburgh / met de naem van Oost-kerck/ daer voorleede Kersdag/ 1659. d'eerste Predicatien gedaen zijn.

Maer behalven de voorverhaelde / was hier S. Pieters-Kerck of Capel, d'outste en eertijts de voornaemste deser Stad/so eenige meenen: want het is waerschijnlijck/seggen sy/ dewijl d'eerste inwoonders visschers waren/ datse hun eerste Kerck na die Apostel/die ook een visscher was/genoemt hebben/ hoewel andere / gelijck geseyt is/ S. Olofs-kapel voor d'outste van de gewyde gebouwen achten. Het benedenste deel is nu een Vlees-hal / 't opperste plagh de vergaderplaets der Rethorijckers/ die men d'Oude Kamer noemde/ te zijn; maer is nu geschickt tot een Collegie voor de Medicijn-meesters/en heeft mede een Anatomie.

S. Jacobs Kerck, was aen de Nieuwe-zijde; doch is 't sedert aen Erven verkocht.

S. Joris Capel is aen de selve zijde. Seker onbekent Schrijver segt dat het eertijdts 't Melaetshuys was; en in zijn tijdt / dat is / omtrent het Jaer duysent vijf hondert / een Oude-mannen-huys. Nu noemt men dese plaets het Pandt / daer allerley kostelijck Schrijnwerck te sien en te koop is.

Hier zijn soo veele Kloosters geweest / dat het ten hoogsten te verwonderen is / na de kleynheyt der stad in die tijden: evenwel strekt het tot een klaer bewijs van de Godtvruchtigheydt onser Voor-ouderen: want aen d'Oude zijde waren 'er drie voor de mannen / ende dertien voor vrouws-persoonen. Het Klooster der Minderbroeders was / soo 't schijnt / het eerste / 't welck nu in wooninghen verandert is: de tweede waren de Broeders van den regel van S. Franciscus ofte Paulinianen: de derde woonden in den Nes. Sommige van de selve Paulinianen / die men Tertianen noemde / zijn in 't jaer duysent vier hondert seven-en-vijftigh / misschien om datter hier te veel waren / na Hoorn vertrocken / daer zy een stuck Lands verkreghen / en een nieuw Klooster met een Kerck bouwden / als Doctor Velius in zijn Chronijck van Hoorn getuyght. Van de dertien Vrouwe-kloosters / zijn 'er vijf van Nonnen der ordre van Sint Augustinus gheweest. 't Eerste de Oude / en het tweede waren de Nieuwe Nonnen / daer nu de Gasthuysen zijn; d'andere drie wierden Sinte Maria Magdalena / S. Agneta / nu de doorluchte Schoole / en S. Catharine genoemt. De Susters van den derden reghel van S. Franciscus hadden ses Conventen of Kloosters. 't Erste wiert S. Ursel / of der elf duysent Maegden geheeten / dat nu het Spinhuys is / daer van wy hier na spreken sullen: het tweede / nu het Princen-Hof / noemde men S. Cæcilia / het derde S. Barbara / het vierde S. Clara: 't vijfde S. Maria / en het seste S. Margareta. Van alle soorten van bekeerde sondaressen was hier een Klooster / van S. Augustijns ordre en Bethanien ghenoemt / 't welck nu de Latijnsche Schoole aen de Oude zijde is. Het laetste was het Convent der Soro-cellarum, die men oock de swarte Susters noemde / die de siecken / en insonderheyt de genen / die met de Pest besocht waren / dienden en besorghden: dit was op de Zeedijck / daer 't sedert de Convoy-meester woonde / ende nu noch d' oude Convoy genoemt wort.

Aen de nieuwe zijde waren vier Kloosters: het eerste van Nonnen der ordre van S. Augustinus / S. Geertruyd toe-ge-eygent / dat nu wooningen zijn: het tweede van den derden regel van S. Franciscus / ende Lucia toe-gewijdt / 't welck nu het Weeshuys is: het derde der Bagijnen / in wiens Kerck d' Engelschen nu predicken / en het vierde wiert genaemt der Clarissen / nu het Tuchthuys.

Buyten plagh een fraey Carthuysers-klooster te staen / 't welcke als een seecker Schrijver segt / van Hertogh Albrecht van Beyeren omtrent het jaer duysent vier hondert gebouwt is. Het is in de laetste Oorlogen verwoest / en niets daer van overigh / dan eenige oude muyren / het Kerckhof / en een Boomgaert: welcken door de laetste vergrooting / als geseyt is / binnen de Wallen ghekomen zijn. Onlangs is de gemelde Boomgaert in Erven afgedeelt / die aen besondere lieden verkocht zijn / en nu betimmert worden.

Aen d'ander zijde buyten de Stadt plagh een Klooster der Regulieren te staen / niet wijt van de Poort / die de selve naem heeft / 't welk omtrent het jaer duysent vijf hondert ses verbrant is. Nae dit ongeval hebben de selve Monnicken / buyten Alckmaer te Heylo / een ander gebouwt. Den Hof van dit Klooster is tot een Hortus Medicus, of Geneesmeesters Tuyn / door de E. Heeren Magistraten verordent / en met vele vreemde en medicinale kruyden beplant.

Laet ons komen tot de Gods-huysen / welcke hier vele en in goede ordre zijn; soo dat Amsterdam daer in meest alle andere steden / soo men 't seggen der Uytheemschen glooben mach / te boven gaet.

't WEESHUYS verdient / om zijn oudtheydt / d'eerste plaets: want men bevindt dat sekere eerlijcke Matrone / Haesje Claes Paradijs genaemt / in 't Jaer duysent vijf hondert drie-en-twintig / dese nutte en noodighe saeck begonnen heeft; dewijl zy seven of acht weeskens / op haer kosten onderhield en opbracht; maer de Magistraet heeft dit goet begin met hare wijsheydt en beleyt ghevordert / vermits sy ordre stelden / op wat wijse men 't selve bestieren sou. In 't jaer duysent vijf hondert een-en-sestigh / dewijl d' ouderloose kinderen seer vermeerderen / heeft men een grooter Weeshuys gemaeckt. Eyndelick is het S. Lucie-Klooster in 't Jaer duysent vijf hondert tachtigh tot het Weeshuys verordent / ende daer toe bequaem ghemaeckt; om dat de arme Kinderen / soo wel als de Inwoonders en de welvaert der Stadt / aengroeyden. Daer nae is 't noch met nieuwe gebouwen verciert / en de wooninghen der Jonghens en meyskens van elckander / om besondere redenen / afgesondert. Voor eenige Jaren waren hier meer dan negen hondert kinderen; tot welckers onderhoudt de Magistraet al d'inkomsten van dit en 't Carthuysers-klooster geschickt hebben. In 't Huys zijn Meesters / om de jeught te onderwijsen / daer na doet men hen eenighe kunsten of hantwerck leeren.

't LEPROOSHUYS, is opgerecht voor de geenen / die met de Acker-sieckte of Melaetsheydt besmet zijn: dese hebben yder hare besondere wooningen: en de vreemden moghen in 't Huys niet langer

ger dan drie daghen blijven / af-gescheyden zijnde van d'andere die hier een vaste woonplaets hebben.

Noch zijn in 't voornoemde huys verscheyde simpele / en kranck-sinnige Menschen / en eenighe Kost-gangers dieder voor haer Leven in zijn.

S. JORIS HOF, is een plaetse / daer sich de oude Burghers alleen / of oock met hare Vrouwen / voor een sekere somme gelts / die zy eens voor haer geheel leven uyt-tellen / van tijdelijcke nootdruft versorgen konnen. Dit is een seer nutte instellingh voor de geenen / die weynigh middelen hebben / en bevreest zijn datse daer mede hare aertsche reyse niet sullen konnen volbrengen: want die hebben gelegentheyt om haer selven van het tijdelicke in sekerheyt (soo immers eenige sekerheyt in het dal der ongestadigheydt te vinden is) te stellen / en sich voor d'uytterste armoede te bevrijden. Het is buyten alle twijffel / dat dit Ghebouw / met de nevenstaende Kerck / welck de Fransche Gemeente nu tot haren Godsdienst gebruyckt / eertijdts het Klooster en de Kerck der Paulinianen geweest is.

't GASTHUYS (als de voorseyde onbekende Schrijver / die omtrent het jaer duysent vijf hondert leefde / seght) is oock in de zelve Prochie, (verstaet hier door d'Oude zijde) het vermaerste Hospitael van heel Hollandt / hebbende meer dan duysent gulden Jaerlijckse inkomsten / uyt twee Hospitalen S. Pieters en S. Elisabeths ghemaeckt / van de Nieuwe zijde daer by gebracht. Maer also de vorige plaetsen te kleyn waren / zijn de Kloosteren van d'oude en nieuwe Nonnen / de grootste in de Stadt / daer toe in 't jaer duysent vijfhondert twee-en-tachtigh geschickt. In dit en de volgende jaren is dit Godtshuys / door verscheyde giften van ghemeene en besondere lieden / seer verrijckt: invoegen / dat het nu te recht het vermaertste en rijckste mach ghenoemt worden. Pontanus seyt / dese Nonne kloosters hebben het Mannen en Vrouwe Gast-huys met een plaets en lange Galdery gescheyden / hebben oock twee ingangen / d'een op d'oude Turf-marckt / en d'andre op d'achterburghwal. Hier worden niet alleenlijck afghescheyden de Siecke Mannen en Vrouwen / maer daer zijn oock nieuwe en seer groote gestichte bygevoeght: oock isser een Soldaten huys voor Krijghs-ghequetste / te samen met eenige hondert beddens / Apoteeck en alle nootsaeckelijcheden ten dienst der Krancken voorsien. Daer is meede een plaets voor de arme vreemde Reysers / die'er drie dagen en nachten mogen verblijven / den Beyert genaemt / met dit op-schrift:

Drie dagen langer niet huys vest ick die 't behoeft,
De vierde jaegh ick uyt de Schooysters en 't geboeft.

't OUDE-MANNEN-HUYS. daer oock d'oude Vrouwen woonen / is mede een aensienlijck werck / 't welck in 't jaer duysent ses hondert elf ghebouwt is. Seker Schrijver noemt het niet t'onrecht / na mijn oordeel / het Paleys der Armen: want het is soo cierlijck / vermaeckelijck en heerlijck gemaeckt / dat de vreemdelingen daer over verwondert staen. In 't ghemelde jaer zijn d'armen (die eerst in 't jaer duysent vijf hondert vijftigh met twaelf / daer na vijf-en-twintigh / en in 't jaer duysent vijf-hondert seven-en-tneghentigh / tot vijf-en-veertigh verordent waren) tot hondert personen / soo Mannen als Vrouwen vermeerdert: en drie jaeren daer na noch vijftigh by de vorige gevoeght. Dit gebouw is byna vierkant / met een doorgangh en Galeryen verciert / daer nevens de huyskens en kameren der oude lieden ghetimmert zijn. In 't midden is eenen fraeyen Tuyn / cierlijck beplant. Voorts syn'er twee groote eetzaelen / en andere ghemeene vertrecken. Dit huys heeft oock / als andere Godts-huysen / door bevel der Heere Staeten / vryheyt van imposten. In het selve is een Bornput / die twee hondert twee-en-dertigh Voeten diep door den slijckighen grondt gheboort is / en een ader van gheheel suyver en versch water gheeft: 't welck in dese Stadt seltsaem / en verwonderens waerdigh is.

't DOLHUYS, is voor de kranckfinnighen in 't jaer duysent vijf-hondert twee-en-sestigh / door Hendrick Pauwelsz. en syn Vrou / uyt het gheslacht der Boelensen / ghesticht. Het bestaet uyt twee deelen / als het oude en nieuwe: in 't eerste syn elf huys kens / by welcke in 't jaer duysent vijf-hondert twee-en-tnegentigh / sestien en daer na tot de veertich bygevoeght zijn / Wat voorder is een deel van 't Godtshuys afgebeelt / daer onder dese woorden staen:

Die met kranckfinnigheyde sijn begaest,
Worden hier gespijst ende gelaeft.

WALEN-WEESHUYS. In 't jaer duysent ses hondert een-en-dertigh is hier oock een Walen-Weeshuys, voor d'Ouderlose kinderen van de Fransche Gemeente / opgericht en met noodighe ordre voorsien: daer oock een tamelijck getal onmondige jonge lieden gevoedt / opgebracht en onderweesen worden.

HUYSSITTENDE-HUYSEN. Behalven de voorhaelde Godtshuysen / heeftmen hier oock bysonder opsicht op de Huys-sittende Armen: waer by verstaen worden / die self huyshouden / en door quade tijden en elenden onderdruckt / haer huysghesin niet gheheel konnen onderhouden. De Regenten van de Nieuwe-zijde hebben onlanghs een cierlijck Huys / om te vergaderen en d'Aelmoessen uyt te deelen / doen bouwen. Oock is'er voor twee jaren / door de gemeene Huy ssitten Vaders / een fraey en groot Weduwenhof by de Car-

de Carthuysers gebouwt/ met meer dan hondert wooningen voorsien/ daer d'arme Weduwen vrye woonplaets hebben.

AELMOESSENIERS. Des Somers onderhouden d'Aelmoessseniers oock eenige Huys-gesinnen / en besteden d'arme ouderloose Kinderen/ die in't Weeshuys / om dat hare Ouders geen Poorters deser stede geweest zijn/ niet mogen komen. Dese hebben oock opsight/ dat alle onbehoorlijcke bedeleryen geweert worden / waer toe sy een Schout en eenighe Provoosten onderhouden.

DIAKONEN. De Diakonen hebben achtingh op d'armen van de Gereformeerde of Publijcke Kerck/ welken by hen versorght worden/ waer toe sy in alle Predicatien omgaen / om de aelmoessen der Gemeente te vergaderen ; gelijck oock doen die van de Fransche en Engelsche Kercken/ en andere Gemeenten/ als Lutherschen/ Remonstranten/ etc.

In 't jaer duysent ses hondert vijf-en-vijftigh is'er een groot en heerlijck huys op de binnen Amstel gesticht/ daer de ouderlose Kinders/ die eertyts by de Diakonen plachten besteet te worden/ nu na 't loffelijke voorschrift van d'Ed: Groot-Achtbare Magistraet deser Stede gehouden/ en onderwesen worden.

Tot besluyt der Gods-huysen sullen wy hier byvoegen de Werkhuysen voor Mannen en Vrouwen ; want de menigte van Landtloopers en Bedelaers in Hollandt is oorsaeck van 't oprechten derselve.

TUCHT of RASPHUYS. 't Eerste is het Tuchthuys, dat in't jaer duysent vijf hondert vijf-en-tnegentig/ om de luye boeven en dieven te straffen en tot beteringh te brengen/ verordent is. Hier toe is het Clarissen-klooster geschickt / en met een fraye Poort verciert/ daer voor een gelade wagen / die van Leeuwen / Beyren / en wilde Swijnen voortgetrocken wort/ uytgehouwen is/ met dit Latijns vers daer onder:

Virtutits est domare que cuncti pavent :

Dat is:

Het is een Deught van 't kloeck gemoedt,
Te temmen dat elck schricken doet.

SPIN-HUYS. Het Spinhuys is in't jaer duysent vijf hondert ses-en-tnegentigh inghestelt: hier toe is het Klooster der Nonnen van S. Ursel verordent en bequaem gemaeckt/ en men heeft terstont veele meyskens/ die gingen bedelen / en sich tot quaet doen begaven / daer ingebracht / om de selve met eerlijcken arbeydt besich te houden/ en daer toe te wennen. Andere Vrouws-personen/ die in ontucht leefden / sijn uyt de eerloose plaetsen in dese stichtigher ghebracht/ om/ tot groote kosten der Stadt / door dese straffe en gheregeltheyt tot een beter leven te komen. Boven de poort of gemeene ingangh / is de Castigatio of tuchtigingh in steen uytghehouwen/ waer onder de volgende regelen/ soo gestelt als of sy die self sprack/ van den meergemelden Heer P. C. Hooft te lesen zijn :

Schrickt niet. Ick wreeck geen quaet, maer dwingh tot goet.
Straf is mijn hant, maer lieflijck mijn gemoedt.

Voor eenige jaren verbrande het meesten-deel van dit ghebouw/ doch wiert onlanghs daer naer weer heerlijker / dan het te vooren was/ vernieuwt.

'tWERCK-HUYS. Weynigh jaren gheleden is'er noch een derde Tucht-huys toegericht / daer alle luye Bedelaers en moetwillige ledigh-gangers te werck gestelt worden/ daer J. v. Vondel van seyt :

Het bezich Werck-huys kan de luye Koorts verjagen,
Die voor den arbeyt gruwt, als 't Hooft van alle plagen.

Dit sal van Kercken/ Kloosters en Gods-huysen ghenoegh zijn. Laet ons komen tot de wereltlijcke gebouwen / daer onder d'eerste plaets verdient.

'tOUDE STADHUYS, 't Stont op de Marckt / en was over de twee hondert jaren oudt/ en daerom niet soo treffelijck / als wel in andere Steden / doch de sekerheyt van het jaer / waer in het ghebouwt was/ gingh niet te wis : 't Scheen waerschijnlijck/ dat de Vierschaer in't jaer duysent vier hondert en veertigh/ van gehouden steen gemaeckt was/ om dat de beeltenisse van Willem de seste/ seventiende Graef van Hollandt / syn Dochter Jacoba / en Hertogh Phlips de Goede/ en noch een / wiens naem daer niet bekent was/ boven de ysere tralien vande Vierschaer te sien waren/ 't ander deel geleeck ouder te zijn / 't was oock vermeerdert met Sint Elisabeths Gast-huys / waer van de Straet dieder nevens liep/ de naem hadt. 't Was met een redelijcke hooge toorn versien / die in't jaer duysent ses hondert en een gerecht wiert/ om datse wat over-hingh/ en daer na wierder een deel van genomen/ om swarigheyt van omvallen voor te komen/ alder-naest de Vierschaer daer men na boven gingh/ stont geschreven/ Audi & alteram Partem, daer waren verscheyde vertrecken voor d'Ed. Achtbare Heeren Borgermeesteren/ Schepenen/ Thresoriers/ Wees-meesteren/ en andere vergaderingen.

In de Schepens-kamer stont een Schilderye/ vertoonende de geschiedenis der nachtloopers / en haer straffe. Als om de bouwvalligheyt/ daer niet als ongeluck uyt te vreesen stont / ten lange lesten by d'Ed. Achtbare Magistraet besloten was/ een nieuw Raedt-

Huys

Huys te bouwen/en 'toude al voor een gedeelte afgebroocken was/ geraeckten 't overige/dat noch tot noot-hulp gebruyckt wiert/buyten weten waer door in brant/ daer de trouwe Borgerey so vlytigh by was/dat men 't gelt van de Wisselbanck/stadts Papieren en alles wat nootsaecklijck diende geberght/ uyt de schrickelijcke brandt behiel. Dat oock verwonderens waerdigh was/ sy beschermden 't nieuw begonnen gebouw/datter dicht achter aen quam/en al tamelijck hoogh boven d'aerde was/ soo dapper/datter niet aengeblackt noch geschent wiert.

'tNieuwe Stadthuys, Dat nu buyten reden het achtste wereldts wonder genoemt wordt; is onder de Regeeringhe van de Borgermeesteren Cornelis de Graef/ Waveren/ Maersebeen/ en Geelvinck/ en Stadts ses-en-dertigh Raden vast gestelt/ en ten tijde der Regeeringh van Graef/ Pankras/ Valckenier en Schaep/ d'eerste steen/ zijnde wit albast/ daer van geleyt/ met dit opschrift: DEN EERSTEN FONDAMENTSTEEN IS GELEYT DOOR GERBRANT PANKRAS (van Erpecum) JACOB DE GRAEF, SYBRANT VALCKENIER, EN PIETER SCHAEP, DER HEEREN BORGERMEESTEREN SONEN EN NEVEN, DEN XXVIII. OCTOBER, M DC XLVIII.

't Selve staet nu aen alle kanten van buyten en binnen in wit gehouwen steene muuren so volkomen na de boukunsts orden uytgewrocht/ dat het scheutvry van berispers angel is. Men sieter van buyten en van binnen/ de drie uytgekoren van de 5. aeloude colommen/so aerdig verknocht/en net uytgewrocht/met gestreepte muurpylasters/hangende Festoenen/ Kapiteelen/ Friesen en Lysten/ elck om 't rijckst/ die voor d'oude niet en swichten.

Het ooster voorhooft vertoont in wit albast/een Dochter uytbeeldende Amsterdam/met een Keysers kroon tot hooft-cieraet/de Leeu stut haren stoel/en wackt aen elke zy:de water Goden slaen een ongelijk gelupt/en verbreyen haren lof:de Zeegodinnen vereeren haer met Wier/Krans/Mosch/en Palmen: de Krokodil/ de Swaen/en Zeehont dompelen in en uyt het water: de Tritons trompetten/ de Dolfijnen/ Meereminnen/ en Zee-gedierten van alle deelen der werelt/ staen haer ten dienst.

De gevel sal in't opvoeren Voorsichtigheyt en Vrede/Rechtvaerdigheyt bekleet de slinckerhant/ en weeght een yders recht.

Hoe heerlick dat den Tooren wesen sal/kan lichtelijck uyt het onderwerck geoordeelt worden.

De achter-gevel in't Westen/ beelt uyt de Staet/ in de ghedaente van een Dochter/dragende de hoet van Mercurius/en spiegelt sich/ omheynt van Graetboogh/Compas/Kaert-boeck/Kaert en Stuer/ Kanaster Bael/ en kas slingerende voor haer voeten/ al Schatten die door winst de Koopmans sorgh versachten/ van de vier Werelde uyt verscheyde lucht-offeren de Godinnen uyt eerbiedigheydt haer vruchten/'t Goutrijck Amerijke/'t wijt-heerschent Asia/ 't Leeuwvoedent Afrike/ en 't Burgerlijcke Europa ontvouwen door dien schat haer gunst/ en dragen dese Stadt die alle kusten kent/ nu zeylt en bewandelt/ in haer schoot.

Drie beelden sullender boven op staen/ de Sterckheyt/ de Vrede/ en Atlas die den Hemel op sijn schouderen draeght.

Den ingangh toont voor eerst de Vierschaer/ die om en tom Albast en Marmer is/ daer Salomon in't midden het duystere geschil in't levendige kint schept.

Ter rechter zijde laet Seleucus sijn een oog uytsteken/om 't halve gesicht van sijn beklaeghde Soon te sparen/ en onbesproken en oprecht sich in't Recht te toonen.

Ter slincker zijde eyscht Brutus hals-recht van sijn Zoons/ die in't heymelijck met Tarquijn ghetreden waren/ om Romen te verraden.

Daer de Vierschaer ten oordeel sit/ verschijnen voor haer ooghen 't rechtvaerdige Gerecht/en voorsichtigheyt/want alle Vierscharen doolen/ daer dit paer Susteren gescheyden worden.

Aen beyde zijde daer verby gaende/ siet men twee vierkanten/ daer het licht van boven tot d'onder-gront valt/daer tusschen beyde metael geschut sal rusten.

De noorder zijde hout de Gyselaers besloten/en onder die sitten misdadigers/en die tot klingh of strop ghedoemt worden/ naest de Gyselkamers is de Pijnkamer met sijn toebehooren/ en de huyshouding der Cypier: In't weste woont de Concherge/in't zuyden is de Wisselbanck met alles wat daer aenklevende is/ en de toets kamer van Goudt en Silver/ aen d'eene zijde van de Vierschaer/ zijn 's daegs de roedragende Boden/en 's nachts waken'er de gemeene burgers/en d'ander zyde is daegs en 's nachts der Soldaten hooftwaght.

Van daer gaet men na boven op de groote Burgersael/ en treet d' Hemel en Aertkloot met voeten/en sieter twee Werelde gevloert/ de Sterren/ Son en Maen/ en twaelf teeckenen/ waer door de Son haer ronde voltreckt/van jaer tot jaer.

Langs de ruyme en hooge Galdery/daer de sael en 2. open plaetsen tussen leggen/kanmen na d'Ampt-heeren gaen/en sien van buyten in Albast uytgebeelt/ wat Ampten binnen bekleet worden.

De Borgermeesters Sael bekleet met sijn vertrek de Vierschaer van omhoogh.

In de Justitie kamer treet men op wit albaste gerechts swaerden/ alwaer de Gerechtigheyt in't koper boven de deur staet / daer 's nachts de Borgers Adelborsten waecken.

De groote Raedtsael van de ses-en-dertig Raden/ is aen de slinker zyde.

In't Zuydt-oost Pabiljoen is de Threforie daer de Renten of Burgerschappen of Huys-huur/ de Stadt rakende / betaelt worden/ waer uyt Amptenaren/ Ambachts-meesters en Soldaten betalingh krygen.

In't Zuyd-west is de Threforie/Extraordinaris: tusschen beyde de Secretary/ ten dienst van de Heeren en Volckeren.

In't Noord-oost worden de wesen door Wees-meesteren gehanthaest.

In't Westen is der Schepenen Sael/ daer boven d'ingangh met goude letteren staet, Audi & alteram Partem, daer elcks recht bewaert wordt.

Der Rechten voorsprekers en pleyt-besorgers hebben hun plaets aen elke zyde/om op hun plicht te letten/en de Keyserlyke wetten en keure voor te staen.

Naest daer aen vergaderen de Schepenen Extraordinaris.

En aen d'ander zyde de Reken-meesters / en hier by is desolate Boedel en Assecurantie kamer. In de Galderye boven de poorten daer men na boven tot de Commissarisen van Huwelycks saken en injurien / de Commissarissen van de Zee-rechten / en de Commissarissen van de Middelantse Zee gaet / als mede na de Wapen en Krygs-kamers/ siet men twee Schilderyen.

In't jaer 1655. den eersten van Ooghst-maent/ wiert het Stadthuys ingewyt/onder de Regerende Borgermeesteren/C. de Graef/ Maerseveen/ Polen/ Spiegel/ en de Jaermarckt/ die men Kermis plagh te noemen / ter gedachtenis van die dach verleyt / die noch jaerlycks op die tyt haer aenvangh neemt.

Geluck aen de E. E. Heeren Regeerders van
A M S T E R D A M,
In haer nieuwt Raedthuys.

Doorluchte stichteren van 's werelts achtste Wonder,
Van soo veel steens om-hoogh, op soo veel houts van onder,
Van soo veel kostelicks, soo konstelijck gewrocht,
Van soo veel Heerlyckheyts tot soo veel nuts gebrocht;
Godt, die u macht en pracht met reden gaf te voegen,
Godt gev' u in't gebouw met reden en genoegen.
Te toonen wie ghy zyt, en daer ick 't al in sluyt.
Heyl zy daer eeuwigh in, en onheyl eeuwigh uyt.
Is 't oock soo voorgeschickt, dat dese Marmer muren
Des aerdrycks uytterste niet hebben te verduuren,
En wert het noodigh dat het negende verschyn',
Om 't achste Wonderwercks nakomelingh te zyn;
Godt uwer Vad'ren Godt, Godt uwer kind'ren Vader,
Godt soo na by u, zy die kind'ren soo veel nader,
Dat hare welvaert noch een huys bouw' en besit',
Daer by dit Nieuwe stae, als 't Oude stont by dit.

CONSTANTER.

De WAEGH, Op den Dam of Merckt / niet wyt van 't Raedthuys is in 't jaer duysent vyf hondert vyf-en-tsestigh / een treffelycke Waegh van blauwe steen ghesticht / dat voorwaer een seer konstigh ghebouw is / daer allerhande weeghbare Koopmanschappen ghewoghen worden / en door dien/ tzedert die tydt de neeringhe en welvaert der Stadt seer toe-naemen / soo wierdt d' oude Sint Anthonis Poort/ waer van d'eerste steen in den jaere duysent vier hondert acht-en-tachtigh / den acht en twintighste dagh in April geleyt was/ mede tot diergelyck geschickt/ en wordt de nieuwe waegh genoemt / dese brengen 's jaerlycks aen't Lant en de Stadt ontrent twee hondert duysent guldens op.

Tot gerief en dienst van dese Waegh/ om Paerden en Slejen by der handt te hebben/ en alle Koopmanschappen aen en af te voeren/ is voorleede Jaer/ voor de Slepers paerden/ door d'Ed: Achtbaere Magistraten achter het Stadthuys een stal gesticht/ die beter een Koninckllyke Ros/ als Slepers stal gelyckt.

DOELENS. Amsterdam heeft oock van oudts drie Doelens of Schutters hoven ghehadt/ d'een van d'handtboogh / d'ander van de voetboogh / en de derde van de handtbusse / dwers door de twee eerste / zyn over weynigh jaeren twee straeten ghemaeckt / die met schoone huysen betimmert zyn / de huysen der Doelens zyn ruym en wyt / verciert met groote Schilderyen van d'oude en nieuwe tydt/ na 't leven konstigh uytgebeelt.

HEERE LOGEMENTEN. Weynigh jaren geleden/ zyn hier twee Heere Logementen toegestelt / d'een aen d'oude/ en d'ander aen de nieuwe zyd' / in't oude West-Indisch huys/ daer de Stadt Vorsten en Vorstinnen / en Ghesanten / die Amsterdam komen besoecken / onthaelt / en Huysen ende Schepen verkocht worden.

't OOST-

OOST-INDISCH-HUYS, Was eertijts het Stadts Wapen-huys/waerom het noch somtijts by eenige 't Bosch-huys genoemt wort/ 't selve is verscheyde-mael met groote aenbouwsels vermeerdert/om d'Indiaensche koopmanschappen/ die schier onwaerdeerbaer zijn/te bewaren/te suyveren/te verkoopen/en leveren: men sieter in groote vergader Zalen/Wapenen/Schilderyen/en af beeldinge der Oost-Indische Landen/ Steden en Slooten. Dese Compagnie reedt de grootste Schepen toe/ die in Nederlant ghemaeckt worden; neemt krijgs en Scheeps-volck aen op hare kosten/brengt Legers te velt/ en voert Oorlogh aen 't ander eynde der werelt: de selve Compagnie sal op Kattenburg/een Scheeps timmerwerf met alles watter toe-behoort/oprechten/die so ruym begrepen is/ dat ik geloof/ diergelijke in de werelt niet te sien sal zijn.

't PRINCEN-HOF, Was eertijts 't klooster van S. Cecilie/ nu is het ten dienst van de Raden ter Admiraliteyt alhier/ oock sitter de krijghs-raet deser Stadt: de voorgemelde Raden ter Admiraliteyt/die de Zee-saken besorgen/hebben op Kattenburg/een Koninklijck Magesijn doen bouwen/ leggende rontom in't water/waer in alderhande Amonitien en Scheeps nootsakelijckheden zijn/ aldernaest is haer Scheeps Timmerwerf/ met al den aenkleve van dien.

De BEURS is een der uytmuntenste ghebouwen deser Stadt/ waer van de jonghste Soon van d'Heer Cornelis Pietersz. Hooft, in die tijdt eerste Borgermeester t'Amsterdam/ d'eerste steen ghelêydt heeft/ alwaer dit volgende opschrift te lesen is: Door Godes zegen is tot gerief van de Koopluyden, dese Borse gesticht, anno duysent ses hondert en acht, den neghen-en-twintighsten May, den eersten steen geleyt, en den eersten Augusti, duysent ses hondert derthien, de eerste vergaderingh gheweest.

Boven dese Beurs/ is aen d'eene zijde de Lakenhal/en aen d'ander zijde zijn winckels/ daer men alderhande fraeyigheydt te koop vindt.

't WEST-INDISCH-HUYS was voor desen op de Heeren marckt/in't gebouw/ dat tot een Vleeshal gesticht was/ en is nu op d'oude Schans aen 't Y.

Oock is'er een Groenlantsche Compagnie/ die 's jaerlijcks schepen na de koutste gewesten der werelt sent/ om Walvisschen te vangen/daerse traen van kooken/die gemeenlijck met groote winst weder-keert.

In dese Stadt zijn noch verscheyde Stadts huysen/ die wy alleenlijck met de naem sullen voor-by gaen/te weten de Geschut-gietery/ Klock-gietery/ Beelthouwery/ Steenhouwery/ en Stetuyn/ daer de stads houtwerken gemaeckt worden; vier Vleeshallen/een Staal-hof en Sydhal/ Accijs en Gilde-huysen/ en verscheyde andere plaetsen meer.

't SCHOUBURGH. Hier waren eertijts drie/ daer na twee kamers daer men Comedien of Tragedien speelde/ die nu door ordre van de Magistraet tot een geworden zijn/waer toe een heerlijck gebouw in't ronde op de wijse van de Roomsche Schouwburg/ gesticht is/ genaemt 't Schouwburgh/met dit opschrift.

De werelt is een speel tonneel,
Elck speelt sijn rol en krijght sijn deel.

Hier werden gemeenelijck tweemael 's weeck/ 's maendachs en donderdachs Tragedien of Comedien vertoont/die tot stichting en onderwijsingh van deughden/ en schrick en af keer van boosaerdige feyten strecken.

Luthersche en Remonstransche kerken, Mennoniste Vergaderingh, en Joodsche Synagoge.

Buyten de voorgaende Gereformeerde kerken/ zijn hier noch twee van de Lutersche Religie/ een van de Remonstranse/ en verscheyde Vergaderingen der Mennonisten/oock een Joodtsche Synagoge/ en twee huysen/ daer de Poolsche en Hoogduytsche Joden haer Godts-dienst plegen.

JAER-MARCKTEN. De Stadt heeft drie Jaer-Marckten/ waer van de voornaemste in September komt/ en by veele kermis genoemt wordt/ d'ander is in het midde van de Vasten/ en de derde omtrent Winteren.

De groote Weeck-merckt is des Maendags/ wanneer men wel op vijf-en-twintig plaetsen door de Stadt van alles op de straet te koop vindt/ en de mindere wort 't Vrydaghs gehouden.

Stadts-en Week-marckten. In Amsterdam zijn verscheyde Marckten/ waer van den Dam/ de Nieuwe-marckt/ en de Wester-markt/ daer nu de nieuwe zijds Beschuyt marckt is/ de voornaemste zijn. 't Oude Kerck-hof wert nu tot d'oude zijds beschuytmarckt vaerdigh gemaeckt; oock is'er een Kooren-marckt/die mede de Koorenbeurs genoemt wort. Aen den Dam is een groote Vismarckt/ noch een tweede by de Haerlemmer-sluys/op de Cingel.

Buyten de Regeliers-poort/ binnen het besteck van de Stadts uytleggingh/ is een groote Ossemarckt/ seer vermaeckelijck/ met menighte van Boomen beplant/ en veel stallingen voorsien/ daer op in't voor-jaer magere/ en in't najaer vette Osse marckten zijn; deselve plaets is onlanghs met aenbouwingh van groote Stallen tot Paerde-marckten geschickt/ dieder in Maert en Augustus 's jaerlijcks ghehouden worden.

PEST-HUYS. Buyten de Heyligeweghs-Poort omtrent halfwegen den Overtoom/ is in't jaer duysent ses hondert en dertig een groot aensienlijck Pest-huys gesticht/ om de stadt van smettelijcke sieckten te suyveren.

LATYNSCHE SCHOOLE. Tot besluyt der stadts ghebouwen/ sullen wy met de Schoolen eyndigen: hier zijn twee ghemeene Schoolen/ aen beyde de zijden een/ yder heeft een Rector/ een Conrector/ en eenige onder-meesters na ordre der Schoole/ en twee Schrijf-meesters/ so datter gemeenlijck twintigh in't getal zijn/ om de Jeugt in't Latijn en Griecks t'onderwijsen/ die de stadt selfs betaelt. Over dese schoole zijn vijf achtbare Mannen door de Magistraet/ tot Scholarchen gestelt: waer toe drie uyt de Magistraet selfs/ en voorts een Professor/ en een Predikant gekooren worden.

DOORLUCHTE SCHOOL, en Bibliotheeck. In't jaer 1632. hebben d'Achtbare Regeerders deser stad een doorluchtige School opgerecht/ in de Kerck van't oude S. Agneten Klooster/ daer in alle faculteyten door Geleerde mannen gelesen wort; boven de Lees-plaetse is de Bibliotheeck of Boeck-kamer der Stadt/ die met veele treffelijcke Boecken versien is.

De vorder heerlijke gemeene Huysen/ meenigte van straten/ sluysen/ steene en houte bruggen/ grachten en burgwallen/ die over al met boomen beplant zijn/ en wel een Bosschagie van 10000. bomen souden kunnen uyt maken/ zijn soo veel/ datse schier ontelbaer zijn.

STADS POORTEN. De Lant-zijde van Amsterdam heeft tot sluytingh van hare Vesten/ 4. Poorten/ de Haerlemmer/ Heylgheweghs/ Regeliers en S. Anthonis/ en 2. water Poorten; buyten de Haerlemmer en Regeliers/ zijn soo veel Saegh-moolens/ dat mense schier machtigh souw achten/ om heel Nederlant met deelen te konnen voorsien.

Nu sullen wy/ om niet te langh t'Amsterdam te blijven/ ons na het Y begeven/ sonder te vergeten aen te merken/ datter door de goede voorsorg van d'Ed: Groot Achtbare Magistraten/ groote Magazijnen van Graen en andre behoeftigheden voor eenighe jaren in voor-raedt vol geprorpt zijn.

D'Y-kant vertoont en levert uyt/ de Soutketens/ de Bickers en verscheyde Eylanden/ Teertuynen/ ongelooffelijke veel Houttuynen en Haring-packeryen/ die gesamentlijck van beyde zijde met Timmer-werven beset zijn/ daer men soo groote Schepen bouwt/ als uyt de Nederlanden nae eenighe deelen der Wereldt ghesonden worden.

Die nu het oogh gelieft te slaen op de Schepen die voor de Stad ten Ancker komen/ en af-varen/ sal verwondert staen over't gesicht van duysende Schepen/ die na alle Zeylbare deelen der Werelt heen en weer varen.

Gelijck Amsterdam door Godes zegen in grootheyt en machtige Rijckdom d'uytmuntenste van de Vrye Vereenighde Nederlandtsche Steden is/ soo onthaeltse oock met groote pracht en Maeltijden de nabuurighe Koninghlijcke ghekroonde Hoofden/ Prinсen/ Princessen/ Graven/ Gravinnen en Gesanten/ die haer komen besichtigen; als bleeck in den jaere duysent ses hondert acht-en-dertigh/ toen Maria de Medicis de drie-Koninge Moeder/ de Stadt met haer besoeck vereerde/ 't Grof-geschut donderde van de Wallen/ de Stads Ruyters-Bende haelden haer in/ en gheleydense tot het Princen-Hof: de Borgherye stondt van d'Haerlemmer Poort met dubble rijen in 't Gheweer/ daer de Koningin met haer byhebbend geselschap tusschen door-reedt: Op den Dam ende andere plaetsen waren Triumph-boogen op-gerecht/ daer Vertooningen uyt-beelden de Luyster van Vranckrijck en Medicis. Onder andre wierde op 't Rockin/ midden op het Water/ daer een twee-zijdigh Toneel kostelijck gemaeckt was/ de Koningin door een schoone Maeght/ staende in een Kogh-Schip/ ghelijck 't oude Wapen der Stadt is/ verwellekomt.

Omtrent vier Jaren daer naer soo wierdt haer Dochter Henriette Marie/ Koningin van Engelandt/ op diergelijcke maniere/ maer met veranderingh van Triumph-boogen en Vertooninge ontfangen.

Voorlede Jaer wierdt de Keurvorstin van Brandenburgh/ en haer Vrouw Moeder de Princes Douariere van Oranje/ met veel treffelicke Personagien der Vorstelicke Huysen van Oranje/ Anhaldt en Nassouw/ etc. alhier seer heerlijck in-gehaelt: Door de Stadt reden sesthien Steap-wagheng/ die haer ordentelick op de Marckt verthoonden toen d'Edele Groot Achtbare Heeren Burgermeesteren der Stadt Amsterdam hare Vorstelijcke Doorluchtigheden op 't Raedt-huys vergasteden: daer naer wierden op het Schouwburg Vertooningen gedaen.

Beschrijvinge van de ZYPE.

HOe-wel wy in de Beschrijvinghe van Hollandt/ om des vermaertheyts wille/ vry wat lang zijn besig geweest/ en ongelijck meer van 't selve lantschap geseyt hebben dan van eenighe ander in Nederlant/ so en kunnen wy dan daer noch niet af-scheyden/ sonder eerst te verhalen twee sonderlinge wonder-werken den selven Lande betreffende/ en daer inne voornemelijck aen te merken/ namelijck het Bedyken en verlossen soo uyt den geweldigen Kercker der woedender

vender Zee/ als uyt de diepte der binne-wateren/ van die twee wijtberoemde Polders/ by den Hollanders d'een de Zype geheten/ ende d'ander de Beemster/ dewelcke wy oock tot naerder en klaerder bescheyt des nieusgierigen Lesers goet gevonden hebben elck met een besonder koperstuck af te beelden/en nae 't leven (so men gemeenlick spreeckt) te vertoonen. Gelijckerwijs dan de Moeder der dingen Natuere/ oft om beter te spreken/ de Vader en Schepper der naturen/ Godt de Almachtige/ den lande van Sicilien/ in de enghte der Zee/ die 't selve van Italien af-scheyt/ gegeven heeft de twee Monsters Scylla en Charybdis/ die de Poëten schrijven met verVaerlijcke en altijt bassende honden rond-om 't lichaem beset/ en door veel Schipbreuken berugt te wesen: Gelijck het Eylant Eubœa/nu ter tijt Negroponte gheeten/ den vreesselicken berg of steen-klip Caphareus heeft/ die soo seer van de Schippers ontsien is/en gelijck Barbarien of Lybia zijne Syrtes of drooghten heeft/ daer soo veel Schepen op gebleven zijn: also heeft oock Hollant zijn ontsachelijcke Monsterdier/ 't welck de Inwoonders/ so van wegen het rasende ghebrul der Zee-baren/ die aldaer nacht noch dag van smyten/ stoten/ scheuren/ en vernielen en rusten/ als oock van wegen het Pael-werck/ teghen de woedende uytsinnigheyt des selven Monsters met onuytsprekelijcke kosten op-gerecht/ gewoon zijn te noemen 't Honds-bos. Dit gewelt van palen en steenen/ hoewel het in groote en hoogte het top van de Duynen te boven gaet/ soude nochtans van kleyne teghenweer/ ten waer 't door stadigen arbeyt en kosten dagelicx onderhouden en vermeerdert wierde tegen het nimmermeer ophoudende ghenaeg des al-verslindenden Oceaens. Ick heb gesien (schrijft Junius) dat de golven gheheele steenen van 200 ponden swaer als een kaetsbal opgenomen en uytgeworpen hebben op 't strandt daer dit wonderlicke werck aen gelegen is. De palen zijn met hey-blocken wel diep en vast in de aerde gedreven/ ligghende de tusschen-plaetse der selve vol groot en sware steenen. De jaerlicksche arbeydt van de Timmermans en ander werck-luyden houdt dit Bolwerck in zijn kracht/ daer zijn treffelicke mannen toe ghesteldt die op alles goede toesigt hebben/ en dit Honts-bos voor gantsch Hollant (wiens welvaren daer aen hangt) verzorgen. Het pael-werck streckt langs den oever der Zee drie geheele mylen verre/ dienende voor een strandt der Zee/ also Hollant/ aldaer met een bult uytstekende/ over sulcx den N. westen wint onderworpen zijnde/ het goede beschut van de zantduynen en stranden tegens den Oceaen/ immers soo schadelicken/ als profytelicken nabuer/ begint te verliesen. Dit Hondts-bos is by wijlen ingebroken/ tot groote verderffenisse van heel Hollant/ trots alle de magt van palen en steenen om dat te behouden ghebruyckt.

Daerom dat oock naderhant achter aen 't Paelwerck/ tot meerder sekerheyt/ een Santdijck gemaeckt is/ gheheeten de nieuwe Slaper/ gelijcker tusschen Groet en Kamp een andere Zantdijck gelegen is/ die sy noemen de oude Slaper/ om dat Hollant als op sulcken achter dijck schijnt te slapen en met het hooft/ so men seyt/ in 't kussen te liggen. Welcken slaep/ na 't seggen van sommige Lieden/ nu des te geruster mach toegaen/ overmids het Hontsbos tegenwoordig so groten last niet en lijt/ de Zee allengskens wat ingeruymt zijnde/ die so nauwe niet en wilt betoomt wesen/ maer wat spelens hebbende/ met ter tijt haer selve met Sandt-bergen beschanst.

Van Petten af/ 't welck een Dorp is drie mijlen van Alckmaer gelegen/ daer 't voorsz Paelwerck op-hout/ begint het Zijplant/ also genaemt van een Canael de Zype geheten/ dat door 't strandt by de Zee gemaeckt zijnde/ in 't wassen des waters dese streeck/ eer zy bedijckt was/ plag te overvloeyen. Dit Canael/ wanneer 't ebbet/ is te voet en met de wagen wel te gebruyken/ maer als de vloet wat hoog gaet/ wort het niet sonder perijckel versogt/ so dat de wagen driftigh zijnde ('t is by wylen gebeurt) met beesten en menschen t' Zeewaert in wort gesleept. Het Zijplant is een aenwas en voor-landt uyt der Zee/ die elders landt-gierigh/ hier nochtans hare milheydt betoont heeft. Ligt tusschen de Zee aen 't Westen/ ende de Zee-dijck/ die van Medenblick af komende tot Petten uytloopt/ aen 't Oosten/ en het Noorden heeft het al mede de Zee: het verdroncken Tuysen-landt (daer nae Junius meeninghe de oude volckeren Tusij plachten te woonen) en de Eylanden Wieringen/ Texel/ etc.

De groote van 't Zijp-lant van de Slicker-dijck/ die in 't noorden leyt/ af/ tot den eynde toe/ is 9378. Morgen/ tot 600. roeden van 12. voeten de Morgen/ hebbende in den ommeloop negen mijlen.

Desen heerlyken aenwas/ zijnde als een vergeldinge van de voorgaende schade by de zee gedaen/ heeft de Hollanders aengelockt die met dyken te besingelen/ als een erfgoet/ tegen alle aenstoot der naebriesschende baren/ aen den vasten gront van N. Hollandt te hegten/ dan het is qualick afgeloopen/ en door de felle wreetheydt der Tempeesten verstoort geworden. Wy lesen in de Duytse Chronijcke van Hollant/ dat Willem/ eerste Heer van Schagen/ by de Zype ontrent S. Martens Dorp een groot stuk lants dede bedijcken/ dat noemde hy het Nye-lant/ 't welck sonder twijfel verstaen moet worden van 't Zijplant/ in de tegenwoordige Kaerte vertoont/ 1552. en 53. ist selve lant weder van 't Sout water verlost en beverscht geworden by den Heere Nicolaes Nicolai/ een Man met een Godlijcke geest begaeft/ Broeder van den vermaerden Poët Joannes Secundus. Bedijckt zijnde/ wert het terstont van veel menschen/ tot lantneringe genegen

bewoont ende met veel fraye huysen betimmert / onder welcke oock de Jonckheer van Bucholt / een vermaert Man door zijn deugden en af komst/ gelyck als Junius getuycht/ eenige Soutketen hadde doen stellen/om Sout te maecken in seeckere Grachten daer toe ghedolven. Dan eylaes ! een grouwelijck achter-jarigh tempeest/opgeresen den eersten Novembris. Anno vijftien-hondert tseventig heeft geheel dese streeck en heerlijcken aenwasch de zee weder toe geschreven/de Dijcken aen veel kanten door-gebroocken/en veel menschen/ beesten en huysen jammerlijck doen verdrincken/welcke schade ook veel Hollandtsche / ja meest alle Nederlandtsche Steden aen de Zee gelegen gemeen is geweest/zijnde 't Jaer/ den dagh en maendt van desen inbreuck in de naervolgende gemeene rijmkens begrepen:

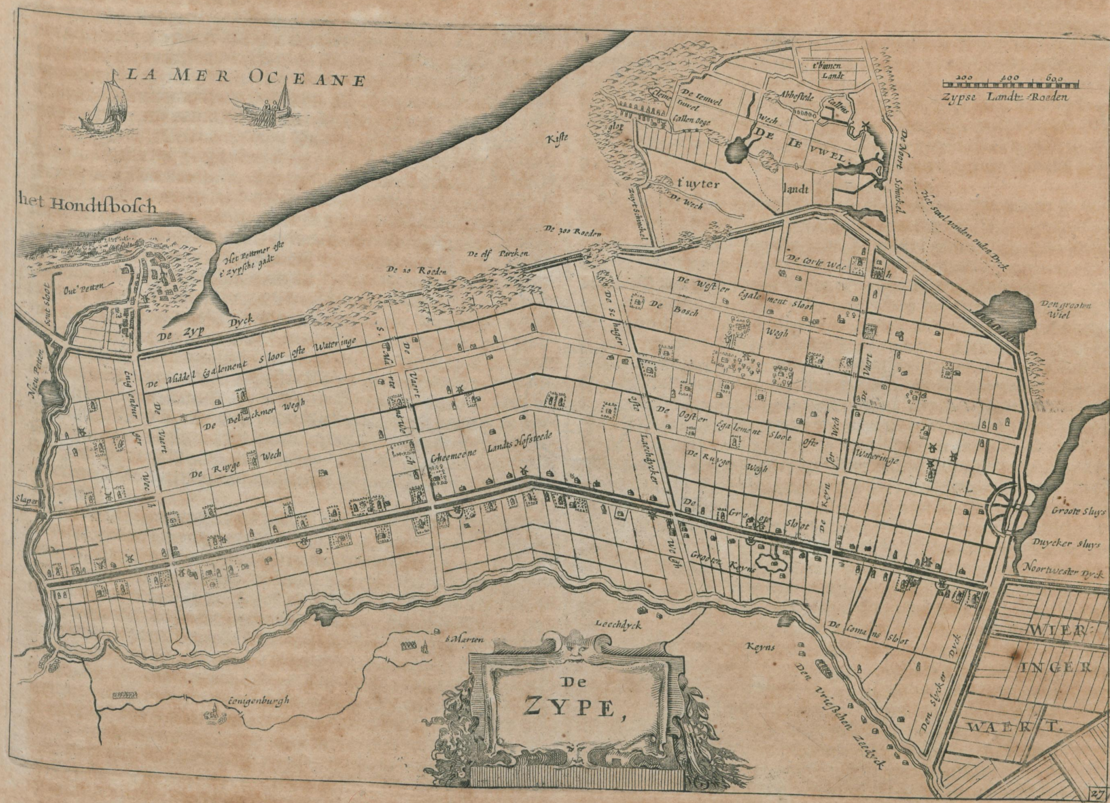
D'eerste daCh Van NoVeMber EoLVs opstaCk/
Doen door het feL bLasen de ZIJp-dIICk Inbrack.

Hoewel nu die schade onwederhaelbaer te wesen scheen / ende dat vele niet en konden gelooven / dat dese Landt-streecke oyt meer bedijckt / oft te rechte ghebracht soude konnen worden/ soo isser nochtans voor heel weynich jaren/ door de hulpe van sommige treffelycke Luyden / ende de goede voorsichtigheyt van d' Edele Mogende Heeren Staten des Lands / een nieuwe dyckagie gheproeft / die in korter tijdt soo verre gebracht is / dat het te hopen staet dat de Dycken voortaen de kracht der Zee ligtelijck sullen konnen wederstaen. En wat aengaet de grondt/die is (soo veel men uyt den oogst van de eerste jaren kan afnemen) soo uytnemende vruchtbaer / dat hy voor geene Hollandtsche Lantsdouwe en heeft te wijcken.

Beschrijvinge van de BEEMSTER.

HEt tweede besondere wonder-werck van Hollandt / daer mede wy de Beschryvinghe des selven Edelen Graefschaps sullen besluyten / is de bedijckinghe van de Beemster / een groot en woest Meer/ of binnenlandtsch water. Het Eylandt dat wy de Beemster noemen/ is van allen tijden/ tot den Jare sesthien-hondert acht toe/ als wanneer de bedijckinge eerstmael by der handt genomen wert/ een Meer en binnen-water gheweest / het welcke met de langheydt des tijds/ by afspoelinge van de omliggende landen/ over de twaelf duysent Roeden / Rhijnlandtsche mate / in de ronde groot gheworden / en met vijf / ses/ seven / en in het diepste acht en neghen voeten waters beladen zijnde / een bequame deur-vaert was van veel schepen / soo Buyssen als andere / selfs tot tseventich en tachtentich lasten groot / die daer omtrent binnen 's Lands ghebout zijnde/ door de selve Meer t' Zeewaerts gebracht wierden. In voeghen dat de bedijckinghe van de Beemster / ten aensien van de grootheydt des wercks / by allen menschen schier onmogelijck werde gheoordeelt. Al het welcke niet tegenstaende/ zy even-wel in den jare sestien hondert acht ter handt genomen is by eenige gequalificeerde Lief-hebbers des Vaderlands; Onder de welcke / soo ten aensien van het groote part oft aendeel / dat hy van eersten af daer groote couragie/ yver en neerstigheyt/ by hem tot de voltreckinge/ende (naer den eersten inbreeck) tot de reparatie van 't werck betoondt / een van de voorneemste gheweest is loflijcker ghedachtenis Dierick van Os/ een Man niet alleen van weghen zijne perfectien en groote gaven / maer oock insonderheyt door zijne goede diensten den gemeenen vaderlande gedaen / soo by oprechtinge nevens eenighe andere treffelijcke Koopluyden van de Oost-Indische / Guinesche ende andere vreemde Schipvaerden / te voren hier te Lande onbekent / oft immers onbesocht / als oock by 't voorderen en uyt-voeren deser voortreffelijcker dijckagie/ aller eere en een eeuwige memorie waerdigh: Want nae dat hy sich van de apparente deucht en de qualiteyt des gronds / soo by rapport van de Nabueren/ als by boringe van dien en vergelijckinge met andere te voren bedijckte Meeren / seer neerstelijck onderrecht hadde / en 't selve met eenige andere Lief hebbers gecommuniceert / hebben zy metten anderen gemaeckt een Compagnie oft Gheselschap / en van de Ed. Mogende Heeren Staten des Lands in Mayo sestien hondert seven Octroy ghekreghen om de voorsz. Meer te mogen bedijcken. Zijnde de gene die 't selve geobtineert en dit loflijck werck metten anderen eerst begost hebben / nevens den voorsz Dierick van Os / en Hendrick zijn ouder Broeder/ de E. E. Heeren Meesters Rombout Hoogherbeets / en Jan van Santen Raedsheeren in den Hooghen Rade/ Meesters Nicolaes Kromhout/ Jan Buyes en Adriaen Teding/Berchout Raedsheeren in den Provincialen Rade/Meesters Jan Basius Raet en Reken-meester van Hollant/en Elias van Olden-barnevelt Raedt en Pensionaris der stadt Rotterdam / de Heeren Pieter Boom / (in wiens plaetse namaels gesuccedeert is zijn soon de Heer Abraham Boom) en Barthel Kromhout Burgermeesteren der Stadt Amsterdam / de Heer Nicolaes Veen Burgemeester der Stadt Hoorn/ de Heeren Jan ten Schout Grooten-huys en Jacob Poppe / Raet en Schepen der voorsz. stede Amsterdam/ Arent ten Grootenhuys Capiteyn aldaer/en Bewinthebber van de Oost-Indische Compagnie/ ende Jan Claesz Kroock/ mede Burger ende Inwoonder der selver Stadt. De welcke eerst en al voren geaccordeert zijnde met Lambert Wingaertsz van Vollenhove / als hem segghende te hebben 't Recht en Actie van de Gravinne van Arenberg in den voornoemden Beemster / hebben voorts / nae dat eenige onder haer een

goedt

LA MER OCEANE
het Hondtsbôsch
Zypse Landt-Roeden
200
400
600
DE IEVWEL
t'uyter
landt
Kisst
De Zyp Dyck
Gheemeene Landts Hofstede
Groote Sluys
Duycker Sluys
Noortwester Dyck
Den grooten Wiel
Leechdyck
Keyns
WIER
INGER
WAERT.
De ZYPE,
27

goedt deel van hare aenpart aen andere Inwoonders deser Landen verkocht hadden / tot Dijck-graef over dese bedijckinge ghekoren den voorsz Lambert Wingaertsz van Vollenhove / en tot Heemraden dese negen personen / te weten: den voorsz Jan Claesz krook / Jan Hermansz (in wiens plaets namaels gesuccedeert is Meester Thomas Blommaert van Haerlem) Nicolaes van Bambeeck en Cornelis Arentsz van Amsterdam / de Heer Jacob Hypersz ende Frans Jansz Molenwerf van Hoorn / Philips Lantschot van Leyden / Cornelis Jansz Melck-nap van Alckmaer / ende Dierick Fransz van Monickedam. Tot Secretaris was gekoren Niewert Claesz Allen / Secretaris der stede Purmerent / wiens bequaemheyt / getrouwigheyt / neerstigheyt en goede diensten niemandt ghenoech en soude konnen prijsen / gelijck oock over sulcx zijne doodt by alle vromen seer beklaecht is geweest / en in zijne plaetse gesuccedeert Symon Pietersz van Ilpendam / die 't selve offitie noch tegenwoordelijck / tot goet contentement van alle d'Ingelanden is bedienende. Tot Penning-meester was in 't begin van de Dijckagie gestelt Dirck Beugel van Alckmaer / en naer d'inundatie Michiel Poppe van Amsterdam / die noch tegenwoordich in dienst is. Tot Lantmeters was aengenomen Meester Lucas Sinck van Amsterdam / dewelcke namaels meest alle de wercken / met en nevens Meester Augustijn Bas Landt-meter van Alckmaer / heeft geroept en ghesteecken / en in 't leste metten selven / en noch een Landt-meter Meester Jan Pietersz Douw van Leyden / alle de Landen (als in de Caerten gesien kan worden) in Heeren-wegen / Sloten / en Cavelen verdeelt.

Dit alles alsoo geordineert zijnde / hebben de Hooft-ingelanden / met advijs van haren voorsz Dijck-graef en Heemraden: midtsgaders verscheyden Timmerluyden en molen-meesters / voor eerst besteet ses-en-twintig Water-molens / van twee-en-dertig en vier en dertig voeten stijls / en die gestelt op alsulke plaetsen als doenmaels tot de beste uyt-wateringe bevonden wierden bequaemst te wesen. Hebben voorts oock met de nabuerige Steden / Dorpen / Eygenaers van Landen / en andere geinteresseerde / nopende de vergoedinge van hare interesten ende taxatie van de Landen die vergraven moesten worden / geaccordeert zijnde / over al de Gaten en aenkomsten van de Wateren / in de voorsz Meer vallende / begonnen te stoppen / ende het op-maecken van den Ring-dijck by der handt genomen.

't Welck in den Jare 1608 / en 1609 soo verre gebracht zijnde / dat de Dijcken rondtsomme genoegsaem voltrocken waren / doch niet in soodanige hoogte en toe-legh als men van meeninghe was de selve noch naer de droochmalinge uyt den eygen grondt van de Beemster te vers waren: is in Januario 1610. een soodanigen hoogen vloedt gekomen / dat de buyten-Dijcken (gelijck als oock die van verscheyden andere Landen en Polders tot verscheyden Plaetsen) door gebroocken zijnde / dese nieuwe ende soo gantsch onlangs op gemaeckte provisionele Dijcken mede tot verscheyden plaetsen op den twintigsten der voorsz maent deur-ghebroken / de Beemster / die alreedts tusschen de drie en vier voeten was uyt-ghemalen / wederomme vol Waters geloopen / en meest alle de Dijcken / insonderheydt de stoppingen en Dijcken die deur 't Water gemaeckt waren / van het binnen-water af-gespoelt en wech genomen zijn.

Waer mede dese soo treffelijcke voor-genomen Dijckagie in disordre / en met eenen in disreputatie gekomen zijnde / zijn evenwel soo wel de voorsz Hooft-ingelanden / als andere gemeene Ingelanden / den moet niet verloren gevende / metten anderen verdragen de sake wederom met een nieuwe lust en couragic by der hant te nemen. En zijn tot bevoorderinge der selve van nieus tot Hooft-inghelanden beneffens d'eerste sestien verkoren de Heer Laurens Jansz Spiegel Raedt ende Schepen der Stadt Amsterdam / Meester Tobias de Koene Advocaet aldaer / ende tegenwoordelijck Dijck-graef van de Beemster (dien wy dese curieuse Beschrijvinghe des selven Meers en zyner Dijckagie geerne danck weten) Wybrant van Warwijk / Jan Hellinex / Nicolaes van Bambeke / en Augustijn van Peyn / Koopluyden ter voorsz Stede / d' Heer Dierick Gerritsz Meerman Schepen van Delft / Meester Jan Binnenblyf Burghermeester van Hoorn (in wiens plaetse naemaels is gesuccedeert d' Heer Burgermeester Willem Pietersz Hases) een van de Burghermeesters van Purmerent / Meester Thomas Blommaert van Haerlem / en Jan Pellicorn van Leyden. De welcke nevens den laetst genoemden Heer Dijckgraef (die zy voor den tijdt van twee jaren tot de diemnghe van het selve offitie verwillicht hadden) tot Heemraden hebben verwillight de voornoemde Cornelis Arentsz / Frans Jansz Molenwerf en Dierick Fransz / mitsgaders noch Cornelis Kanter van Amsterdam / mede Ingelande van de voorsz. Beemster.

Dese Heemraden hebben met hare geduerige neerstigheydt ende goede toesicht / sommaels oock van eenighe van de Hooft-ingelanden / en insonderheydt van den voorsz Sr. Dierick van Os en Jan Claesz Kroock / soo veel te wege gebracht / dat alle de Ringh-dijcken tot over de twaelf duysent Roeden toe / Rijnlandtsche mate / binnen vier maenden tijts meest volmaeckt en in behoorlicke ordre gebragt / oock in elf maenden tijdts / namelijck van den vier-en-twintighsten Juny een duysent ses hondert tien af (als wanneer de Seylen eerst aen de Molens wierden geslagen) tot uytgaende May / of 't beginsel

sel van Junius 1611. toe al het Water genoegsaem uyt-ghemalen/ en de saecke soo verre ghevoordert (buyten hope en opinie van meest alle de gene die 't sagen/ oft daer van hoorden spreecken/ maer insonderheyt van de ongelovige by na-buyrde Huys-luyden) datter noch dat selve jaer seer veel Sloten zijn gemaeckt worden / ende 't geheele werck voltrocken hadde kunnen worden / indien de weeckheyt van den grondt en d' overvallende Herfst en Winter 't selve niet en hadt belet: waer deur de laegste grondt wederom tot by de derde-halve voet onder Water geraeckt is / maer de buyten-wercken middelertijdt meer en meer versvvaert en gerepareert zijnde / is voorts alle 't Water goedts tijdts in 't Voor-jaer 1612. door de Moolens (die noch tot het ghetal van ses-en-dertigh waren vermeerdert) wederomme daer uyt gebracht/ en de gantsche Beemster op den 19 May 1612 geheel droogh en waterloos bevonden.

Sedert welcken tijdt de binnen-wercken (die deur 't water meest wederom toe-ghespoelt waren) van nieuws by der handt genomen zijnde/ alle de selve in min als vier maenden tijds zijn volmaeckt geweest/ en alle de Landen perfectelijck in hare Sloten/ Wegen/ Wateren en Kavelen geleydt/ soo dat op den 30 Julij de Kavelinghe op het Huys te Purmerent tusschen alle d' ingelanden is ghedaen/ende een yder zijn Lant by de Kaerte perfectelijck aen-gewesen. Welcke Inghelanden voorts hunne Landen aenveert / de selve met Huysen beset / ende ygelyck nae zijn sinlijckheydt sulcks beplant / gebeneficieert ende gecultiveert hebben / datter alreede seer veel zaeds in dese twee lest voorleden Jaren geteelt / veel duysenden Beesten gheweydet / en vele goede vruchten uyt getrocken zijn / tot een sonderlinghe weldaet van alle de Naebueren / die in plaetse van een soo verbaerlijcke ende hare Landen jaerlijcks afslijtende Meer/ nu so schoonen partye Lants / tot over de seven duysent vijf hondert morgen groot (behalven de Dijcken / egalementen / Sloten en weghen / t' samen over de duysent Morgen bedragende) voor hare jaerlijcks meer en meer pericliterende huysen en wooningen hebben gekregen / Daer van oock het ghemeene Landt hier nae een groote benefitie sal konnen trecken. Aengaende de gelegentheyt van dese Meer / nu tot een Eylandt ghewórden / als hebbende buyten rondtsom een Sloot oft Gracht van vier/ vijf/ ses/ seven/ ende op sommige plaetsen van acht en thien Roeden wijdt/ ende vijf/ ses/ seven voeten diep/ tot een boesem en uyt-wateringe soo wel van zijn eygen water/ diens Molens daer op malen/ als oock van dat van de buyten-landen / en tot een deurvaert van alle de Schepen en Schuyten / die te vooren deur de voorsz. Meer plagten te varen: sal men weten/ dat de Beemster gelegen is in een seer bequame en rondtsom volckrijcke plaetse/ als namentlijck in 't midden van seer veel groote treffelijcke ende rijcke Dorpen / hebbende in 't Zuyden / nu met een brugge daer aen vast gemaeckt / de Stadt van Purmerent/ en niet verre van daer de twee rijcke vermaerde Dorpen / Wormer en Jisp / midtsgaders het ghehuchte van Neck / in 't Oosten Oosthuysen / Quadyck en Obdede/ in 't Noorden de Beets / Somerdijck / het gehuchte van Vierhuysen / Avendyck en Avenhoorn/ in 't westen de twee groote machtige Dorpen van Ryp en Gracht/ Zuydt en Noordt Schermer/ Oost en West Misen / met het gehuchte van de Volgers en vuyle Gragt.

Den toelegh ofte gront van den Dijck is gemaeckt op de breedte van acht Roeden Rhijnlantsche mate / daer op een dijck geformeert is van twee Roedens gloyens / ander-half Roede kruyns/ en twee tot sommige steden derdehalf en drie Roeden druppens/ seven Zijpsche oft acht Hondtbossche voeten hoogh / hebbende een binnen ofte Notsloot / tot afscheydinghe van den Dijck en Landen / van twee Roeden / en tot sommighe plaetsen van derde-half en drie Roeden breedt. Binnens-dijcks zijn ghemaeckt thien groote en lini-rechtgaende wegen/ op gelijcke distantie van den anderen afgeleyt/ elcks breedt wesende drie Roeden/ lang eenige 1900. eenige 2000. en 21000 doch de middel-wegh meer dan 2900 Roede. Dese wegen nu hebben aen weder-zijde een Sloot van anderhalf Roedt wijdt / daer uyt de weghen geformeert zijn / behalven noch verscheyden byweghen tot aenleydinge op de naebuerighe Dorpen en verkortinghe van ander wegen ghemaeckt. Tusschen elcken wegh zijn op gelijcke distantie geleydt acht groote deurgaende en den anderen kruyssende Watertochten/ op de breedte van twee Roeden/ en vijf voeten diep / behalven eenige andere wateringen en molen-tochten / soo tot gerief van de Vaert/ en om bequamelijck met de Schuyt aen alle de Landen te mogen varen / als oock insonderheydt om het reghen-water uyt de kavel-sloten in de Molen-tochten / en soo voort aen de Moolens te brengen.

Tusschen dese wateringen en de wegen zijn alle de Landen in sulcker voegen in vierkante Blocken van hondert Morgen geleyt / en wederom in stucken van twintigh Morgen op de lenghte van 250 en de breedte van 50 Roeden afgedeelt/ en met scheyd-sloten van 12. voeten breedt van den anderen ghescheyden / dat de hoofden oft de voor-eynden van alle de Landen aen eenighen wegh / en d' achterlanden aen een der voorsz water-tochten of Vaerten uyt-komen. En also alle de Landen niet en zijn van eener hoogte / soo is de gantsche Beemster in vier Polders afgedeeldt / en elcke Polder van soo veel Molens versien / dat hy zijn water bequamelijck en by tijdts quijt mach worden/ tot welcken eynde het ghetal van de Molens tot 45.

toe

BEEMSTER

De Ryp
Cnevelaer
Schermerhorn
Mysen
Vrsem
Oostmyen
Oude dyc
Beets
Cruysoort
Nek
De Een
Purmerent

GRAEFLYCKHEYDS MIDDEL POLDER
GRAEFLYCK HEYDS BOVEN POLDER
GRAEFLYKHEYDSONDER POLDER
ARENDBERGSCHE POLDER

Wormer wech
Wester Sloot
Tisper wech
Tisper Sloot
West Beemster
Gemeen landshuis
Middel wech
Noordbeemster
Md. Beemster
Beetser Sloot
Nicker wech
Oostbeemster
Ooster Sloot
Purmerinder wech
Suyer wech
Suyer Sloot
Middel sloot

60 120 180 240 300
Rynlandsche Roeden

28

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

toe is vermeerdert. De Arenberghsche Polder / wesende omtrent 2000 Morgen groot / wort van twaelf Molens bemalen: de Boven-polder / over de 1900 Morghen groot / van thien: de Middel-polder met den ondersten Polder van drie-en-dertig. Om de voorsz. af-polderinge bequamelijck te doen / soo is de grondt van de Beemster noch onder water wesende tot twee mael toe perfectelijck over Ys gepeylt en gediept / als oock geboort / en naemaels droogh en afgeroept zijnde / in alle de stucken tot verscheyden plaetsen ghespit en geproeft geweest / om de Landen / so naer als doenlijck / met malkanderen te vergelijcken / en de slegtste by de beste te voegen / gelijck als naerder gesien kan worden uyt de conditien van de kavelinghe voor desen in druck daer van uyt-gegaen: Waer inne onder andere mede vijf plaetsen tot Kercken en Kerckhoven / ende voorts verscheyden pleynen tot Marckt-plaetsen op de kruys wegen gheordineert zijn: Daerom wy ons voorts in dese en eenige andere / ter voltreckinghe en onderhoudinge van so loflijcken werck gearresteerde keuren en conditien / om der kortheyt wille tot de voorsz gedruckte Boeckkens gedragen / en liever hebben den Leser tot de inspectie van een soo ongeloovelijck stuck te versenden / als hem met langer discoursen op te houden / niet twijffelende of hy sal 't selve siende / naer exempel veeler anderen / also qualijck konnen ghelooven dat het oyt een soodanigh Meer en Water / gelijck hier voren geseyt is / gheweest zy / als veel andere / en namentlijck alle de Naebueren / konden gelooven / dat het oyt tot Landt gebracht / bedijckt en droogh ghehouden soude hebben konnen worden / 't welck men nochtans als nu door Godes gratie met oogen kan sien.

Volgen nu ook voor de Curieuse aenschouwer correcte kaertkens:

Van de { Purmer, Wurmer, Bylemer, Heer-Huygen-Weert, en Diemer Meer.

Al te samen droogh gemaeckt / daer wy om kortheyt geen besondere beschrijvinge van maken sullen.

GOUDA Is de leste van de ses groote Hollantsche Steden / daer Reynerus Snojus aldus van schrijft: in 't Jaer duysent twee hondert twee-en-tsebentigh / is onder Floris de Vijfde / de Stadt Gouda in Hollant / aen de kant van d'Ysel gestight / want doen den Rhijn by Leyden gestopt was / zijn de Riviere uyt den selve Rhijn / op een andere zyde ghevloden / loopen uyt d'Yssel en de Leck in de Maes. Als dan de Schipvaert niet open en d'uytgang soo vry niet en was / als wel eertyts / so zijn de Rivieren om-geleyt door Sloten en Grachten / en oock ter plaetse daer de Stadt nu is / wierdt een seer kromme Gracht gemaeckt / loopende in den Rhijn by Alphen / daerse met een Sluys gesloten wert / om dat d'Yssel-stroom de Landen niet overloopen soud' / doen heeft de Haven der Schepen meer en meer toe-genomen / en men begon der eenige herberghen en huysen te bouwen / die in korten tijdt soo toenamen / dat de geen die daer omtrent woonden / de Morassen verlieten / en die verspreydt woonden by den Yssel-dijck / t'samen quamen / en meynden de Kerck te vervoeren / ofte veranderen / alsoo de plaets scheen Vesten te vereysschen. Hier naer vermerckte de Graef van Vloys / die dit geweste toe behoorde / dat het getal der Inwoonderen jaerlijcks aenwies / so wiert dese plaets op de maniere van een Stadt / met Vesten en Grachten gesloten / gelijckmense nu ziet / zy geniet een geduerigh gety / op en neer vloeyende van d'Yssel met soet klaer water / soo bequaem om Bier te brouwen / dat het in ons gantsche lant / nopende de koleur en smaeck weynig gelijck heeft / dit wort daer mede bewesen / datter in de selve Stad meer als drie hondert Brouweryen zijn geweest / die haer bier door Hollant / Zeelant / en voornamentlijck in Vlaenderen vertierden. De Stadt wort vermaert by vreemdelinghen om haer beleeftheydt / en heeft een seer aengename en getemperde Lugt; en is wel bevonden / dat wanneer andere Steden met de Pest besmet waren / datse dan vry was: de Borgeren zijn opregt en eenvoudig / en de Magistraten wijs. Rontom de Stadt op de Singel zijn schier oneyndelijcke veel oogst en bloem-tuynen / die in de Lente en 't begin des Somers over de heele Stadt een aengename reuck geven.

Borhornius verhaelt in zijn Tonneel van Hollant / dat in den jare duysent twee hondert twee-en-tsebentig / Graef Floris de vijfde / en andere daer na / aen die van Gouda verscheyde Privilegien ende Brieven verleent hebben / die aldus luyden:

Floris Grave van Hollandt en Zeelandt, doen te kennen aen u gheheele Vergaderinge, dat wy uyt onse vrye wille en Sententie van onsen Raedt, gegeven hebben aen den Edelman Niclaes Cats, om de besondere diensten, die hy ons gedaen heeft, en noch sal doen Onse Burghers van Gouda, van desen tijdt aen, van Schattinge onses Tols, ende mede de Goederen die zy leyden en voeren door ons geheel Landt. Wy hebben oock aen haer de selve Rechten toe-gelaten, die de Leydenaren hebben. Item van wat saecke de Schepenen van Gouda sullen oordeelen, de welcke zy niet en verstaen, zy sullen gaen tot de Schepenen van Leyden, ende 't gene dat sy sullen Ordonneren uyt haer Sententie, sal vast ghehouden wesen: ten anderen, de

Goudenaers sullen ghehouden wesen ons te dienen in onsen Krijghs-tocht met vijf mannen tot haer eygen kost. Tot getuygenisse der Waerheyt is onsen Segel ghehangen aen de tegenwoordighe brieven. Gegeven in het Jaer duysent twee hondert twee-en-t' seventigh, des Dijnsdaegs nae S. Margriet. Wy Johan door Godes genade Bisschop van Utrecht tot ghetuyghenisse der Waerheydt hebben doen hanghen onsen Segel aen dese Brieven, in het Jaer duysent drie hondert vijf-en-dertigh, den naesten Donderdagh naer den Feest-dagh der H. H. Petrus en Paulus.

In 't jaer duysent drie-hondert vier-en-vijftig / heeft Johan van Hinnegouwe / Heere van Beaumond aen die van Goude dit Placcaet van de Successie der Bastaerden / in de Vaderlijcke Goederen gegeven / 't gheen Aelbrecht van Beyeren veertigh Jaer daer nae bevestigde.

Wy Johan van Hinnegouwe/Heere van Beaumont/doen eenen yegelijck te kennen / dat wy aen onse lieve en ghetrouwe Burghers van Gouda gegeven hebben / ende geven van desen tijdt aen eeuwelijck / dat alle de Bastaerts / alsoo veel alsser daer tegenwoordigh woonen / oft in toekomende tijden komen te woonen / sullen mogen haer goederen Erven / als oft zy gheboren waren uyt rechtveerdigh en Echtlijck Houwelijck / etc. Ghegeven tot Schoon-hove / in het Jaer ons Heeren duysent drie hondert vier-en-vijftigh.

In den Jare dertien-hondert twee-en-'t seventigh / heeft Johan van Blois / Hertogh van Gelderlandt / de selve Stadt vry gesproken van allerhande Tollen te betalen in Gelderlandt / en Zutphender-landt/ gelijck dese Brieven luyden:

Wy Johan van Bloys/ door Godes genade / Hertoge van Gelderlandt / Grave van Zutphen / ende Machtelt Hertoginne van Gelderlandt / en Gravinne van Zutphen / willen met dese Brieven dat een yegelijck wete / dat wy de gunste ende onse goede genegentheydt / die wy dragen tot onse Lieve ende getrouwe Burgers van Gouda / om de besondere diensten / die zy ons bewesen hebben / ende oock noch bewijsen sullen / gegeven ende verleent hebben aen de selve / dat zy eeuwelijck sullen vry wesen van Tol en Schattinghe door alle onse Landen van Gelderlandt en Zutphen-landt/ sonder eenigh teghen-spreecken / oft van ons / oft van onse nakomelinghen. Daerom bevelen wy aen alle onse Tollenaren / dat zy de voorseyde Burghers van Gouda souden vry ende vranck laeten gaen/ sonder den Tol te betalen. 't Welck / aengesien wy voor-ghenomen hebben vast ende te houden / Wy hebben doen hanghen aen dese Brieven onsen Segel tot Arnhem / in 't Jaer duysent drie hondert twee-en-'t seventigh/ den 16. Maert.

In 't Jaer duysent drie hondert acht-en-t'negentigh overleed Johan/ den leste Grave van Blois / van wien de Heerlijckheden van Gouda en Schoonhoven zijn gevallen aen de Grave van Hollandt. Snojus seydt: Ses jaren voor de doodt van Albrecht is ghestorven sonder kinders N. Grave van Bloys / heerschende over Goude en Schoonhove / den laetsten van 't Huys van Bloys / die quamen uyt Johan van Beaumondt / alsoo dat de voorseyde Steden zijn alsdan gevallen aen het Graefschap van Hollant. Hy hadde voort-geteelt een Bastaert/ Johan van Bloys/ Ridder/van den welcken die van het huys Treslongh af-komen.

In 't jaer veertien-hondert en seven/ heeft Willem de seste aen die van der Goude veele Privilegien gegeven/ waer van de voornaemste hier in begrepen zijn.

Wilhelm Paltsgrave van den Rhijn/Hertog van Beyeren/Grave van Hinnegouwe / Hollandt en Zeelandt / geven een yegelijck te kennen/ dat wy gegeven hebben aen onse lieve en ghetrouwe Burgers van Gouda/ dat zy sullen vry en vranck wesen van alle markTollen van Heusden ende Woricum: dat den Schout ende Raedsheeren deser Stede sullen vermogen opsetten en lichten haer Excysen / wanneer het hun goedt sal duncken / en het geldt dat daer uytkomen sal / sullen zy moghen besteden ten ghebruycke der Stadt/ nochtans op sulcke conditie / dat sy ons voor sulck een benefitie sullen Jaerlijcks op-brenghen twee-en-tachtigh Fransche kroonen. Ende om dat zy liberalijck quijt-ghescholden hebben de schuldt / de welck mijn Vader/ saligher memorie/ haer schuldigh was/ick geve daer-en-boven / dat alle de goederen die ghedraghen worden aen de Marckt / sullen vry wesen van alle Tollen / maer is 't dat die niet verkocht en worden / en wederom uyt de Marckt gedraghen worden / zy sullen gehouden wesen den schuldighen Tol te betaelen / behoudens nochtans het recht / d' welck ons toe-komt aen de Paerden / van welcke sy alle jaren pleghen twee solemnele Marckten te houden: gegeven/ den eersten dach Mey/ in 't Jaer 1407.

In 't jaer 1381. zijn de 40. mannen by dese Brieven in-gestelt.

Wy Maximiliaen en Maria / door Godes genade Hertoghen van Oostenrijck/Burgundien/Lottringen/Brabandt/etc. Graven van Hollandt en Zeelandt doen aen eenen yegelijck te weten: Dat de Borgemeesters / Schepenen ende Raedts-heeren der Stadt van Gouda/ ons verklaert hebben / hoe dat (saligher memorien) Philips / Hertogh van Burgundien/ Grave van Hollandt/etc. Onsen Groot-Vader/gegeven en toe-gelaten heeft aen de stad van Gouda/ om der Borg'ren rust en stilheyt t'onderhouden/dat zy altijt mogen hebben 40. eerlijcke Mannen/die vier dagen voor dien dag/in welck de

de Magistraet verandert wordt / souden moghen kiesen en namen/ met de meeste stemmen/ 18. eerlijck en vreedsame mannen/ uyt welcke veerthien souden gekosen worden/seven Schepenen van den stadhouder en onsen Raedt / en uyt de andere vier twee Borgemeesters; Maer soo het gebiel/datter yemant van die veertig overleed'/of nae een ander plaetse verhuysde / dat sy souden vermoghen een ander in zijn plaetse te setten. Dit niet teghenstaende onsen Vader heeft alle Jaren ingestelt en vernieut de Magistraet binnen Gouda naer zijn begeerte en believte / maer als onse Landen aen ons gesuccedeert zijn geweest/wy hebben sulcke Brieven doen maken aen die van Gouda.

Wy Maria, door Godes genade, Hertoginne van Bourgondien, Gravinne van Hollandt en Zeelant, willen dat een yegelijck wete; Dat Wy gesien en ghelesen hebben de Privilegien aen die van Gouda van onse Voor-Ouders/ ende voornamelijck van onsen Groot-vader Philips/ van d'instellingen der veertigh Mannen gegeven/ de welck Privilegien zijn naermaels te niet gedaen van onsen lieven Heer en Vader / saliger memorien. Alsoo datter van dien tijdt af vele beroerten en oneenigheyden in onse voorseyde Stadt van Gouda geresen zijn ; ende te duchten en vreesen is/ datter meer sullen oprijsen / het en zy datmen die voor-kome. Om de ruste en stilheyt t' onderhouden van onse gemelde Stadt ; Wy hebben voor ons en onse nakomelingen nu ende eeuwelijck toe-gelaten ende geconsenteert / toe-laten en consenteren/ dat die veertigh /die in 't leven zijn van de gene/ die mijn Groot-vader ingestelt heeft/sullen mogen andere persoonen verkiesen in plaetse van de gene/ die oft gestorven / of in andere plaetse zijn gaen woonen/ tot dat het getal van veertigh compleet sal wesen / op dat sy alsdaer den Magistraet vernieuwen / en dat sy sullen mogen verkiesen twee-en-twintigh geleerde/eerlijcke en seer vreedsame Mannen/geboren in Hollant / hoewel datter tot desen tijdt alleen achtien verkoren zijn geweest / en die sullen aen ons/ of aen onsen Raedt van Hollandt geven acht Mannen van veertigh jaren oudt / hoewel datter maer seven tot desen tijt zijn verkoren geweest ; wy laten toe aen onse voorseyde Stadt / dat zy niet alleen twee / maer dat zy sullen eeuwelijck hebben vier Borgemeesters / die uytghelesen sullen worden uyt die acht gekoren / uyt de voorseyde twee-en-twintigh : en uyt de andere achtien sullen uyt-ghelesen worden van ons oft onsen Raedt seven Schepenen / acht-en-twintigh Jaren oudt zijnde. Maer die veertigh Mannen sullen bysonderlijck dese sorge draghen / dat alle dingen gerechtelijck bedient worden / ende dat de Republijcke geen schade en kome te lijden.

Maer waer 't dat het gebiel / dat yemant van de voorseyde veertigh Mannen daer niet tegenwoordigh / of van zijn Borgherschap beroost ware/d'andere sullen een ander in zijn plaetse setten. Bevelende aen onse Raedts-Heeren/ Officieren en Rechters/ aen de welke eenichsins dese sake sal toe-behooren / dat zy neerstigheyt doen / op dat alle dese dingen stricktelijck onderhouden worden / ende niet ghedaen en werde ter contrarien. Gegeven tot Gent / den drie-en-twintighsten van Maert / in het Jaer een duysent vier-hondert en ses-en-t' seventigh/ de Hertoginne onderteeckende in haer Raedt/in teghenwoordigheydt van den Hertogh van Cleve / Bisschop van Luyck / Hertogh van Bouillion / Adolphus van Cleve en Marcke/Heere van Ravesteyn/Grave van Wincester/ Heere van Gruythuse / Meester Jan van Romerye / Heere in Wyerre / ende andere Edelen.

Maer nu is het gebeurt / dat naer dit Privilegie gegeven/Godefridus Claykerstandt Hermansz. Wouter Maes / en andere hun complicen / verweckt hebbende groote beroerten / opgeroyet hebben de ghemeynte teghen hun Wettelijcke Magistraten / alsoo dat de Magistraten/ om hun leven te behouden / gedwongen zijn geweest uyt de Stadt te vertrecken / latende de voorseyde Brieven van onse Hertoginne / de welcke die twee Godefridus en Wouter Maes met hun complicen hebben gebroocken en leelijck gescheurt ; en hebben so veele van ons verkregen / dat wy hun gegeven hebben nieuwe Patenten van andere Veertigh-mannen te moghen verkiesen/en op dese maniere is het geschiedt / dat zy gheboordert zijn gheweest tot de Magistraten/en gehouden hebben de regeeringhe/tot dat/ het bedrog ontdekt zijnde/sy gebannen zijn/hun goederen geconfisqueert zijnde:maer is gebeurt dat die andere zijn herstelt in haer voorgaende hoogheyden en eere/de welke/ vreesende dat andere personen dieregelijck een twist souden mogen verwecken/hebben seer ootmoedelick van ons begeert/dat de brieven te niete gedaen zijnde/die wy aen die rebellen gegeven hadden/souden willen bevestigen en voor goet houden die andere Privilegien met nieuwe brieven ; wy alle dinghen in onsen Raedt overwogen hebbende/als het klaer en blijckelijck was met seker en openbaer getuyghenissen/ dat de nu verhaelde Brieven gegeven zijn geweest van de Hertoginne Maria/wy hebben die wederom bevestigt/geapprobeert/bevestigen en approberen voornemelijck met dese Brieven / en ter contrarie te niet doende en casserende die andere / die wy gegeven hadden aen Godefroy Claeykerstant/ en zijn aenhangers. Bevelende / etc. Gegeven tot Brussel den thienden November, in 't Jaer 1481.

In 't jaer veertien-hondert vier-en-tachtig hebben Maximiliaen en Philippus van Oostenrijck de Jurisdictie van de Magistraet der Stad/ der Goude een vierendeel van een mijl vergroot.

Nu is de Regeeringh aldaer by-na als in andre steden van Hollandt/ bestaende in een Hooft-Officier/ of Schout/ die met de Schepenen recht doet / hy als eysscher en uytvoerder / en sy als oordeelders: vorder zynder vier Borgermeesteren en seven Schepenen / en een eeuwige Raedt of Vroetschap van veertigh personen / als vooren geseyt is.

Gouda heeft om de negen jaren haer omgaende beurt inde Staten Generael/ om de een-en-twintigh in den Rade van Staten/ om de dertigh in de Generaliteyts Reken-kamer / om de vyftien inde Reken-kamer van Hollandt / en gedurighlyck haer beurt inde Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt t'Amsterdam.

Haer Burgers zyn oprecht en trouw / en beminnen de vryheydt des Vaderlandts/ waer van de Historien ghetuygen/ voornamentlyck in den jare duysent vyf hondert twee-en-tseventig / als sy haer met d'Hollandtsche Steden tegens de wreetheyt van d'Hertog van Alba stelden / en den Spaensen Koninck af-vielen / en den eedt aen Prins Wilhelm van Oranje deeden / daer de Heer Hooft in 't seste boek van syn Nederlantsche geschiedenisse dit volgende van schryft: Dit geschiede door Heer Adriaen van Swieten / die met een hand vol volcks/ de stede Oudewater den negentiende van Somer-maent in't gemelte jaer/ omsette/ en/ ten derden dage daer aen/ oock die van der Goude/ zynde hem/ 's morgens vroegh/ door eenighe goetgunstigen van binnen/ de Klaiweeghs-poort met gewelt geopent: waer op/ hy self voor aen/ vergeselschapt met Jonckeren / uyt de Enghe van Wtrecht/ en Serklaes uyt den Haghe/ ghevolght van schaers tsestigh mannen/ geraept volck/ en oolyck gewapent / sich stracks na de Marckt spoeyde. Een van de burgerwacht/ die op 't Raedthuys was / speurende hem soo swack / bestont syn spits-broeders tot weerbiedingh te vermanen / en syn bus te vellen ; maer d'anderen beletten hem 't af-drucken/ en sagen het werck met goede oogen aen. Swieten/ treckende om 't Stadthuys / kreegh sulck een toeloop/ dat hy in't kort ses of seven hondert mannen achter sich sleepte. En een weynigh daer nae vervolght hy: Thans riep Swieten de Vroedtschap te gader / en dede hen eerst / daer na de Schutteryen / aen den Koningh / samt den Prince als Stadthouder / eedt doen. Joncker Cornelis van der Myle / die bevel over 't Slot / en veertigh mannen daer op hadt / meende na Wtrecht om bystant te senden. Dan syn bode werdt ghevangen/ en hy mits dien benoodigt/ gelyck getal volcks van den Heer van Swieten boven te laten / in schyn of het daer by blyven soude: Maer 't graeuw ruste niet/ eer het hem soo moede ghemaeckt hadt / dat hy beneden quam / en syn huys in der stadt houden/ etc.

Twee jaer daer na dachten eenige borgers de stad aen de Spaensche over te leveren/ doch d'aenslagh wiert ontdeckt/ en eenige daer over gestraft.

De stadt heeft drie jaerlyckse vrye Paerde-marckten/ die elck drie achter een volgende dagen duuren : d'eerste gaet in donderdaghs/ dertien dagen voor de Vasten ; de tweede/ Donderdagh te half Vasten/ en de derde den achtsten Julius/ doch soo de selve op een Sondagh komen/ so begint de Marckt op Maendagh/ volgens de Privilegien van Koningh Philippus d'eerste.

Adrianus Romanus seydt in syn Tonneel van de voornaemste steden der Werelt/ Goude is Volck en Schat-ryck / gelegen aen de Riviere d'Yssel : sy heeft schoone en aensienlycke Timmeragien: de treffelycke Parochie Kerck/ die d'eenigste der stad is/ eertyts twee-en-tseventigh Altaren hadt / vertoont haer by-na in't midden van de stadt / en is soo groot als eenighe in Hollandt/ uytghenomen de Haerlemse/ want sy gaet in grootheyt de Domkerck van Keulen eenige voeten te boven ; sy heeft soo konstige geschilderde Glasen/ als eenige die in Hollandt gesien worden ; de selve Kerck met haer hoogen Tooren / is in 't jaer vyftien hondert twee-en-vyftigh / den twaelfden Januarii door 't Blicksem-vuur jammerlyck verbrant geweest/ en weder tot haer tegenwoordige stant gebracht.

Eertyts warender twee Parochie Kercken/ ses Kapellen binnen en twee buyten/ en elf Kloosters in de stadt.

Nu zynder noch vermaerde Gods-huysen/ als 't Gasthuys voor arme / siecke en kranckslinnige : een oude Mannen en Vrouwenhuys/ en Wees en Leproos en Aelmoesseniers-huys. Daer is oock niet langh geleden/ een Tuchthuys opgerecht.

Ten tyde van Vrouw Jacoba was er een sterck Kasteel/ daer de geseyde Jakoba opgewoont heeft/ daer d'onghemeene papieren bewaert wierden.

De Stadts-marckt is seer groot en heerlyck / daer omtrent in de midden een seer cierlyck Raedthuys staet/ dat gelooft wort eertyts door Vrouw Jacoba/ aende Stadt geschonken is : hier onder is de Vlees-hal seer konstigh op Pylaren met een aerdigh verwelfsel gemaeckt/ daer achter plach de Vierschaer/ daer de Lyf-misdadigers haer vonnis ontfingen / te staen ; maer is over eenige jaren afghebroocken.

Gouda is by na ront/ maer niet seer sterck/ en heeft ses poorten/ en diep en wyde Grachten: haer Wapen is ses Sterren/ welke Vrouw Jacoba / Gravin van Hollandt / als sy in haer swarigheydt daer woonde/ met een Doorne Kroon omringht heeft.

Tot beslupt van Gouda / schoon die jammerlycke brandt in den jare

Jare duysent vier hondert acht-en-dertigh by na de gantsche stadt vernielde/ en datter maer omtrent de Haven vijf huysen overbleven/ soo is de plaets door Godes zegen weder opgebouwt en welvarende geworden: met de Vlas handelingh/ en 't suyveren en op-maken van 't selve/ generen haer veele menschen aldaer.

Omtrent Moerdrecht een half mijl van der Goude/ zijn over eenige Jaren veel Silvere Medalien gevonden/ daer op stondt: H. LUDOVICUS IMP. en CHRISTIANA RELIGIO.

De Stadt besit verscheyde onversterffelijcke Erf-leen Goederen van de Graefflijckheyt van Hollant/ als blijckt by 't Stads Vroedschaps Boeck.

Nu sullen wy met d' Hollandtsche Steden / ghelijckse nae de ses grootste ter Vergaderinghe sitten voort-gaen / en d'andre die geen Stem en hebben doen volgen.

ROTTERDAM geleghen aen de Maes / op de mondt van de Riviere de Rotte / een mijl van Schiedam / drie van der Goude / twee van Delft / en drie van 's Gravenhage / voert de naem van de Rivier de Rotte / dieder door loopt. D' Holland sche Jaer-boeken en melden niet onder wie / noch wanneer zy haer oorspronck nam. 't Is wel geloofflijck dat om de goede gelegentheyt van de Rivier/ de Schippers/ Visschers en Kooplieden tot haer begin eenige wooningen aldaer eerst gemaeckt hebben: maer seker dat Rotterdam in 't Jaer duysent twee hondert 't seventig met Wallen omringt wiert en Stads Privilegien verkregen heeft. In 't Jaer veertien hondert vier-en-veertigh isser een Klooster van Sinte Dominicus Orden gesticht/ en vijf Jaren daer na de Tooren van de Groote Kerck: in 't Jaer duysent vier hondert twee-en-tachtig is het Klooster der Susteren van de Carmeliten Orden tot Rotterdam ingestelt.

De Hooft-Kerck een schoon en prachtigh Gebouw/ met een dicke onvolmaeckte Tooren versiert/ is S. Laurens toe-gewijdt: van de andere nieuwe Gebouwen munt het Raedt-huys/ 't Admiraliteyts Huys/ en de Beurs der Kooplieden uyt.

Daer is oock een groote ruyme Marckt / over het water verwulft / wiens Weeck-marckten veel Jaer-marckte van andre Steden overtreffen: op de selve Marckt staet het Beeldt van den grooten Desiderius Erasmus Rotterodamus, die ter Goude ontfangen en in 't Jaer 1477. alhier geboren is; in 't huys daer hy ter Werelt quam/ sietmen op de Gevel dese woorden in driederleye Talen:

ÆDIBUS HIS ORTUS MUNDUM DECORAVIT ERASMUS.
ARTIBUS INGENUIS, RELLIGIONE, FIDE.

In dit Huys is ghebooren
Erasmus vermaert,
Die Godts Woort uytverkooren
Ons wel heeft verklaert.

EN. ESTA. CASA. ES. NASCIDO ERASMO. THEOLOGO. CELIBERADO POR. DOCTRINA. SENNALADO. PURA. FEE. NOS. A. REVELATO.

De Stadt is metter tijdt soo vergroot en verbetert / datse nu onder de beste Steden van Hollant gerekent wort/ en behoeft in Koophandel en maght voor geen Hollandtsche Stadt als Amsterdam te wijcken: zy heeft veel schoone Havens daer de Schepen laden ende lossen / en sulcken vertieringh en vermaerde naem van Bier datter gebrouwen wordt/ als geen andre Stadt van geheel Nederlant.

Eerse tot haer tegenwoordige Zegen gekomen is/ heeftse rampen en oorloghe gheleden/ als in den Jare dertien hondert drie/ wierdtse van de Vlamingen inghenomen/ en in 't Jaer duysent vier hondert seventien door list van Joan van Beyeren: en in 't Jaer veerthien hondert acht-en-tachtig/ onder 't beleyt van Frans van Brederode.

In 't Jaer vijftien hondert een-en-sestigh ontstonter door Kuypers onachtsaemheyt een grooten Brandt / die door 't gheweldt der Windt seer vermeerderde/ en over de negen hondert huysen en eenige Schepen vernielde.

Omtrent die tijdt heeft Uytrecht en Rotterdam geoorloght/ ghelijck Reynerus in zijn negende Boeck met dese woorden verhaelt:

„In mijnen tijdt hebbe ick die vijf-en-dertigh jaren oudt ben/ ge„sien dat wy met d'Uytrechtsche oorloge verwerret waren/ hoe lan„ger hoe kostelyker/ en niet langhe daer naer / dat de Woerdenaers „met de Rotterdammers gestreden hebben. In welcke Oorloghen „hoe vele Borgerlijck bloedts datter is gestort / en is niemandt die „met my niet en weet/ en veele beschreyent oock tegenwoordigh.

GORCUM is gelijck Johan van Leyden verhaelt/ in den Jare twaelf hondert dertigh door Johan d'achtste Heer van Arckel/ wiens eygen goet het was/ ghesticht. De woorden van Leyden luyden aldus:

Alsoo in die daghen was by Arckel een sterck Slot, toe-behoorende aen Johan den achtsten Heere van Arckel. Omtrent dit Slot woonden eenighe Visschers, om dat de Riviere Merwe begint daer te loopen en af te loopen, om het overvloeden der Water-stroomen Mase en Wael; welcke Wael heeft

gestopt geweest by Tiel, een stadt van Gelderlant, op dat het zijn ouden loop voortaen niet hebben en soude in de Linghen; maer naermaels zich af keerende in een dieper en meerder Gracht naer Bommel, omhelst en aenroert de Mase in de bovenste en onderste deelen van Bommaler - Waert. En om dat die Visschers woonende by Arckel, werden geseydt ellendighe oft arme Visschers, in het Duytsch **Ghorkens** (**gelyck men noch hedens daeghs zeyt van d'arme menschen** / gor en dor) dat is de reden waerom de Stadt daer naer werdt geseydt Ghorkum, maer tegenwoordigh Gorichem. Den Heere van Arckel dan, heeft dan bevoolen aen de Dorp-luyden in Wolfaria, haer eygen Huysen te breecken, ende de selve op Stadts wijse te timmeren met haer hulpe omtrent het voorseyde Slot. En dat Slot oft Sterckte is verandert en geheyliget geweest in eens Godts-huys, oft in een Parochie Kercke, en alle de Kerckelijcke Ornamenten met de Beelden der Kercke van Wolfaria zijn gebracht in de zelve Kercke van Gorichem, welcke Stadt de selve Heere van Arckel heeft bemuurt. Hy heeft oock getimmert aen de Oost-zijde van die selve Nieuwe Stadt het sterckste Slot der gantscher heerschappye van Arckel, aldaer hy en zijn naerkomelingen, Heere van Arckel, souden van dien tijdt af haer woonplaetse houden.

In het Jaer duysent vier hondert acht-en-t'negentig is de Kerck gebouwt/ende vier Jaer daer naer tot een Parochie gemaeckt/van de Tooren siet men in de twintigh bemuerde Steden/ en ontelbaere Dorpen/ Buurten en Heere-huysen.

In dese Stadt wordt grooten handel in Boter / Kaes / veelderhande Gevogelte en andre Eet-waeren ghedreven / alsoo de omleggende Rivieren / die oock veel Visch uyt leveren / seer dienstig daer toe zijn.

Omtrent het Jaer duysent drie hondert drie / heeft Johan Hertogh van Brabant/ Gorcum met gewelt ingenomen.

In 't jaer duysent drie hondert acht-en-tachtigh / is by naer de geheele Stadt verbrandt.

In 't jaer duysent vier hondert drie / is een swaren Oorlogh geresen tusschen Johan van Arckel / en Albrecht van Beyeren. Den Heere van Arckel/ Ontfanger van Hollandt/ weygerde hartneckelijck aen den Grave rekenschap te geven van zijn bedieninge: Wiens tooren hy om dese oorsaecke heeft tegen sich selve verweckt; also dat hem van wegen den Grave den Oorlogh verkondight wierdt/ Haestrecht / Vlist/ en andere Dorpen in Hollandt gelegen / die onder het bevel van 't Huys Arckel waren / geconfisqueert zijnde. Den Heere van Arckel heeft dat seer onweerdelijck genomen / en heeft met listigheyt aengevangen Oudewater/ maer te vergeefs / t' overweldigen. Hy heeft in brandt gesteken Gysenburgh/ Ablasserdam/ en andere plaetsen van Zuyt-Hollandt.

Item in den selven tijt/ de selve Heere van Arckel heeft oock door Brieven oorlogh verkondicht aen Wilhelm Albrechts Soone / die op die tijt was by Philips toe-genaemt den Stouten / Hertog van Bourgondien. Welcke Brieven gelesen hebbende/ heeft onverstoort geantwoort / dat het eenen yegelijck / oock een die geen couragie en hadde / toe-quam Oorlogen aen te segghen / maer die selve te volyenden was alleen gestelt in de macht en wille des verwinners. Nochtans hy een geroepen hebbende een groot Heyrleger/ overvallende het Landt van Arckel / heeft lichtelijck ten gronde afgheworpen alle de Vestingen en Casteelen/ die buyten de Steden waren: ondertusschen de Heer van Arckel / begeerende sich te wreecken / heeft Nieupoort ingenomen en verbrant. Drie Jaren daer nae Albrecht sich verdrietende van de geduerige uyt-vallen van beyde parthyen/ hebbende Gorcum belegert/ heeft 't eynde van d' Oorloge gemaeckt. Hy heeft met zijnen Sone het Leger neder-geleyt aen de Noordt-zijde der Stadt; Adolphus / Grave van Cleve / by den welcken het krijgsvolck van Utrecht gevoegt was/ heeft de Oost-zijde belegert en d'andere uyt Zeelandt/ Vrieslandt/ Gelderlandt/ Gulick/ en van ander Contreyen geroepen / hebben haer quartier ghenomen aen de andere zijden. Men beschoot de Muuren der Stadt met alle soorten van Geschut en Instrumenten van Oorloge. Die van Gorcum doende een uytval/ hebben met groote furie het Quartier der Zeeuwen besprongen. En naer dat zy daer een groote nederlage gedaen hadden / hebben in de Stadt gevangen gebracht Floris van Borsele / Nicolaes Kemmerswael / Philips Everingius / en andere Bevel-hebbers / behalven een seer groote menighte van gemeyne Soldaten. Sy en hebben daer na niet anders gehandelt met die van Cleve/ gevangen nemende Walravus van Brederode/ Gillis Schenck/ Hugo Post/ en meer andere. Terwijl dese dingen also geschieden/ Johan verkoren Bisschop van Luyck/ Albrechts soon / heeft alle neerstigheyt gedaen om een verdragh te maken; en heeft so veele uyt-gerecht/ dat Albrecht met zijn Leger in de stadt gekomen wesende/ den Heere van Arckel vergiffenisse heeft begeert van zijn bedreven misdaet / en dat des Hertoghs Vaendel uyt het Casteel heeft gehangen eenen geheelen dagh/ in teecken van de verkregen Victorie.

Maer weynigh tijds daer naer/ te weten/ in het jaer duysent vier hondert acht/ na dat Wilhelm de seste van dien naem tot het Graefschap van Holland gevordert was/ is de Vrede wederom gebroken. Willem Ysendorius/ door het beleydt van Johan van Arckel/ heeft Worcum door arglistigheyt ingenomen en verbrant/ al de goederen der Burgeren geplundert hebbende. Den Grave/ wraeck daer over eysschende / by-gevoeght hebbende de Benden Krijghsluyden van

Frederick

Frederick/ Bisschop van Utrecht/ by zijn Heyr-kracht/ heeft met gewelt ingenomen en tot den grondt verdorven Gasparn/ Hagesteyn/ Everstein/ en veel meer andere Sloten. Als die van Gorcum/ 't lant rondom heel bedorven zijnde/ groot ghebreck hadden by na van alle dingen/ wel verstaende in wat plaetse en perijckel dat haer saecken stonden/ hun ontreckende van d'onderdanigheyt en gebiet van Johan van Arckel/ daer den Graef ghesworen hadt/ dat hy hem nimmermeer in sijn gratie soude ontfangen/ hebben de stad en heerschappye gestelt van Wilhelm van Arckel/ Johans Sone/ die de Vrede en gemeyne ruste seer beminde. Dese in de Stadt ghetreden zijnde/ heeft terstondt afghesett van haer Offitie alle die van zijn Vader tot Hoogheydt en Staten gevordert waren. Middeler tijt was Johan van Arckel in Gelderlandt/ die van al dit bedrijf niet en wiste; de welke van daer weder-kerende/ heeft de Poorten van Gorcum voor hem gesloten gevonden. Maer niet lange daer naer/ is so veel uytgerecht door de voorspraeck der Vrienden/ dat de Vader en den Soon wederom vereenigt zijn. 't Welck die van Gorcum verstaende/ vreesende haer leven met haer fortuyn te verliesen/ ende hebben noch den Vader noch den Soon in de Stadt willen ontfangen/ presenterende de Stadt aen den Grave Wilhelm. Dese heeft de stadt versekert met een Guarnisoen, van vijf hondert mannen/ heeft in de selve Philips van Dorp Ridder/ Gouverneur gesteldt. Het welck Wilhelm van Arckel seer onweerdelijck en qualijck genomen heeft: die door het benefitie van een donckere nacht/ d'onvoorsichtige Wachters overvallen/ en de Stadt in zijn gewelt genomen heeft. Maer terwijl men bereyde het Casteel te belegeren/ heeft Wilhelm die selve terstont bedwongen met eenen hoop krijghsvolck de vlucht te nemen. En Renaldus/ Grave van Gelder/ zijn Oom/ is hem terstondt te hulp ghekomen/ zijn Leger geleyt hebbende tot Daler/ door oorsake der Dijcken. Als Johan van Arckel daer een tijdt lang gerust hadde/ siende dat hy niet machtigh genoeg en was/ om teghen de Hollanders het hooft te bieden/ heeft aen Renaldus de Stadt van Gorcum ghegeven/ om nimmermeer van het Hertoghdom van Gelder gesepareert te worden: Want Wilhelm van Arckel soude den eenigen Erfghenaem wesen van Renoldt/ wiens Dochter Johan van Arckel den Vader eertijt hadt ten Huysvrouw ghetrout/ om dat Renoldt geen kinders en hadde. En van die tijdt af isser een swaren oorlog ontstaen tusschen de Hollanders en Geldersche. Tot dat in het Jaer duysent vier hondert twaelf een vrede van beyde zijden wiert gesloten/ met sekere conditien en voorwaerden: te weten/ dat Renolt soude Gorcum/ Worcum/ en het heel Lant van Arckel/ leveren aen Wilhelm Grave van Hollant/ Wilhelm van Arckel daer toe consenterende; maer dat den Grave soude betalen aen Renoldt voor de schade en kosten des Oorlogs/ hondert duysent Fransche kroonen; maer de Grave van Hollant heeft Johan van Arckel/ die hem teghen dit accoort stelde/ gevanghen wesende by Brussel/ eerstmael ter Gouda in hechtenisse geleyt/ en daer na tot Sevenberge. Niet lange daer na heeft den Graef Wilhelm tot de grondt af-ghesmeten het Slot van Gorcum/ en heeft een nieuw/ van seer schoon werck in een bequamer plaetse op de kant van de Merwe/ doen maecken/ 't welck oock daer naer gebroken is in 't jaer duysent vijf hondert acht en t' seventigh. Dit heeft gestaen in de selve plaetse/ in de welcke tegenwoordig gesien wort het Tol-huys/ getimmert in het jaer duysent vijf hondert acht-en-t' negentigh.

In 't jaer duysent vier hondert seventien/ eenige voortreffelijckste van de Cabeljaus/ principaelijck Johan van Arckel en Egmondt/ steunende in den eersten op het krijghsvolck van de Stadt van Dordrecht/ door het beleyt van Johan van Beyeren/ die nu oorlog had doen roepen tegen Jacoba/ hebben Gorcum met ghewelt ingenomen. Het welck als Jacoba heeft verstaen/ een groote Vloot toegerust hebbende/ en Walravus van Brederode Colonel Overste ghemaeckt zijnde/ heeft haer begeven in het Casteel van Gorcum/ dat noch niet verovert en was/ en heeft Victorie verkregen/ na een groote en bloedigen slag met Johan van Arckel. Van de Cabeljaus zijnder 1000 ghebleven/ en onder die Johan van Arckel/ de Grave van Wernenburg/ de Prince van Milendorn/ Batenburg/ de Heere van Praye/ de Heere van Buren/ Hendrick van Arckel/ Bastaert; Otto Gellicom/ Wilhelm Appeldorn/ Johan van Open/ Arnolt Herlaus/ en meer andere. De doodt van Walravus van Brederode heeft aen Jacoba een droevige Victorie gemaeckt.

In 't Jaer duysendt vier hondert negentien/ heeft Johan van Beyeren de Stadt van Gorcum beseten/ en het gheheel Landt van Arckel. Maer na zijn doot/ die geweest heeft in het Jaer 1424. heeft zijn weduwe Elizabetha Hertoginne van Luyenburgh 't selve beseten. En in het jaer duysent vier hondert seven-en-veertigh/ heeft Jacob van Abcoud/ Heere van Putten en Stryen/ over de Stadt en het Landt geheerscht. De welcke sonder kinders overleden wesende/ is dit alles ghevallen aen 't Graefschap van Hollant. Maer Philips van Bourgondien heeft wederom het selve ghegeven aen Johan van Lanoy/ die hy Gouverneur van Hollant gemaeckt had om zijn leven dagen te besitten en te genieten. Daer na is de Stadt en het voorseyde land gekomen in handen van Carel van Charloys/ Sone van Philips van Bourgondien; die in het Jaer duysent vier hondert vier-en-t' sestig in disgratie wesende van zijnen Vader/ heeft

mee

met zijn Huysvrouwe Isabella van Bourbon tot zijn woonplaetse gemaeckt 't Casteel van Gorcum/'t welck by na ghevallen wesende hy vermaeckt heeft/ en twee Toorens by-gevoeght hebbende / heeft het selve veel grooter en heerlijcker ghemaeckt. Hy hadde in wille/ van/ om Steene-brugghen over de Maes / of Merwe te timmeren van zijn Casteel tot het Landt van Altena : welck heerlijck en wonderbaer werck hy niet en heeft volbraght : naer dat hy wederom in de gratie zijns Vaders ontfanghen was/ is naer een ander Plaetse vertrocken.

Het leste light van 't Jaer duysent ses-hondert acht-en-vijftigh hadt even uyt-gheschenen/ wanneer het Ys met een ysselicke kracht gescheurt/knarssende langhs de Rhijn en Maes af quam schocken/ en op Dammen en hoecken over en op malkander door meer als ses plaetsen in den Dijck by Gornichem heen dringende/als een onverwachte tweede Diluvie omtrent de sestigh duysent Morgen Lands onder water sette : Doch alsoo 't selve wat traegh quam/salveerden de Ingesetenen hun Goedt en Beesten op de Dijcken.

SCHIEDAM heeft haren naem van de Rivière Scye. Het Ambacht van Scye wort genoemt in het Placcaet van Floris de vijf de in 't Jaer een duysent twee hondert en twee-en-tachtigh. In welck onder andere dingen wordt alsoo gelesen :

Wy hebben toe-gelaten met raedt van wijse persoonen, dat onse Mannen, woonende in sulcke Ambachten te weten in Zevenhuysen, Bleeswijck, Rotte, Scye, in het Ambacht van Heer Aldewin van Roderisen, Heer Arnest van Wlven, &c.

En naer eenige dingen ondermengt van het vermaken der Dijcken/ staen dese woorden :

„Alleenlijck ons Ambacht en Bailjuschap van Scye/ sal uyt dit „Privilegie profijt en gemack weder-brengen en genieten.

De Schiedammers worden veele ghenoemt in de Brieven der Graven van Hollandt / Inwoonders van de Riviere/ ofte Waterloop.

In 't Jaer duysent vier hondert seven-en-dertig/heeft S. Lidvvijt geleeft tot Schiedam met eenen grooten naem van lijdtsaemheyt in het verdragen van haer weedom. Albertus en Isabella / Princen des Nederlands/hebben doen overvoeren haer gebeenten tot Brussel. Van welcke translatie is eenen Brief van Matthias Hovius / Aerts-Bisschop van Mechelen/en wort gelesen by Aubertus Myreus/Pag. 189. des Nederlants en Burgunschen Kalendiers. Johan Brugmannus / uyt-gegeven van Surius / als oock Thomas van Kempen heeft geschreven het leven van dese Lidvvijt.

In 't Jaer duysent vier hondert acht-en-tachentigh / hebben de Soldaten die tot Schiedam in Guarnisoen gesteldt waren / eenen grooten slag gelevert met Franciscus (andere noemen hem Joris) van Brederode/ en hebben ten lesten de victorie verkregen: 't Welck ghedaen wesende/ die van Leyden/Haerlem/ Amsterdam/en Delft/ elck onder haer Vaendels/ die zijn t'samen tot Schiedam gekomen/ ick en weet de reden niet / zy zyn seer gehaet geweest van het Guarnisoen/ daerom sy verscheyde malen teghen malkanderen oproerigh hebben geweest. De Soldaten van het Guarnisoen hebben aen die van Rotterdam dagh ghestelt / op dat zy aen de selve de Stadt van Schiedam souden overleveren. En zy hadden nu besprongen met gewelt die Huysingen / in welcken de Haerlemmers waren ; maer als Wilhelm van Bos huyse met eenighe andere aen die van Haerlem te hulpe quam/ vele van de selve zijn gedoot/ en eenige de Poorten opgebroken hebbende/zijn naer Rotterdam ghetrocken/ ende de Rotterdammers beschuldigt/ dat zy op den gesetten dagh haer niet en hadden te hulpe gekomen.

Schiedam floreert hedensdaegs met de Visscherye. De Inwoonders geneeren haer met Garen ende Visschers Netten te breyen/ tot den Haringh-vangst. Sy wort gepresen meer om haer schoonheyt/ als om haer grootheyt. De Sloten van Matenesse/ Riviere/ Spierinckhoeck/ Hodenpijl/Spang/Steen-huysen en andere/der welker oude mueren men tegenwoordigen alle ziet/waren eertijts onder de Stadt van Schiedam.

SCHOONHOVEN een heel oude Stadt/leydt aen de Riviere de Leck / als een Hollandtsche Grents-plaets tegen Utrecht/ die men aen alle zijde in 't water kan setten : zy heeft haer naem verkregen van schoonheyt en lustigheyt der Hoven ; maer aenghesien dat het Paleys eens Princen oock genoemt wort Hof. Heda heeft dese Stad genoemt in 't Latijn met den naem van Bella Curia. Sy werdt oock eertijds geheeten Schoonhaven, door de goede gelegentheyt der Haven/gelijck soo geschreven wort in oude geschreve en ghedruckte Chronyken. En dit is de reden dat Cornelius van der Goude meestendeel haer noemt in het Latijn Bello-portus.

Omtrent het Jaer duysent twee hondert twee en dertigh/ heeft Floris de vierde / om vriendschap en gratie te bewijsen aen Otto de derde/ den ses-en-dertighste Bisschop van Utrecht/ doen maken een Dijck aen de Riviere de Leck/ van Amerongen tot Schoonhoven toe/ tot groot goedt der inwoonderen en Landen.

Omtrent het Jaer duysent drie hondert twaelf/heeft Johan van Henegouwe/ Broeder van Wilhelm Grave van Hollandt / toe-genaemt den Goeden/het Slot van Schoonhoven/dat van ouderdom vervallen was/ in beter aensien doen vermaken/om zijn Hof aldaer

te

te houden: ghelijck Vrouw Jacoba in 't jaer duysent vier honderdt achtien oock ghedaen heeft / doch 't is nu soo vervallen dat men 'er maer op 't Keysers Bol-werck een ronde Tooren van siet.

Schoonhoven heeft van de Graven van Hollandt en andre / verscheyde Vryheden verkreghen. Haer groote Kerck is S. Bartholomeus toe-ghewijdt; daer is mede een Gast / Pest / Aelmoesseniers / Wees / Oude Mannen / Oude Vrouwen en Leproos-huys / oock een Waegh.

De Stadt heeft vier Poorten / en verscheyde Jaer-marckten / als van magh're en Vette Beesten / Paerden en Kaes / en twee Weeck-marckt-dagen / als 's Woensdaghs en Saterdaghs.

Daer is overvloedigh Steur en Salm vangst / die vers / gerookt / veel versonden wordt.

In 't jaer duysent drie hondert negen-en-vijftig / Johan van Arckel / seven-en-veertighste Bisschop van Utrecht / vergadert hebbende een groote Heyr-kracht / is na Schoonhoven ghetrocken; die van Schoonhoven zijn komste vernemende / zijn hem te gemoedt getrocken / en hebben aen weder-zijde slagh gelevert / maer dat ghevecht is aen de Schoonhovers ongeluckigh geweest: want Gijsbrecht van Langerack / Herperus van Liesvelt / Coenraet van Oosterwijck / Ridders / en veele Borgers / raeckten gevangen.

In 't jaer duysent drie hondert vijf-en-t'seventigh / is de gantsche Stadt van Schoonhoven met het Carmeliten Clooster / 't welck in 't jaer 1330. getimmert was / door een groot en snel Vuur tot de gront toe verbrand geweest. Dit getuyght dit Latijns Klinck-gedicht / in die tijdt geschreven.

sChoonhoVen InsIgnIs CVM CLaVstro de Vorat IgnIs.

Omtrent het Jaer duysent vier hondert vier-en-twintigh / heeft Jacoba die op die tijdt in Henegouwe was / verstaen hebbende de huldinge en intree van Johan van Brabant door geheel Hollandt / gheboden aen Floris van Kijfhoeck / dat hy met den eersten soude Schoonhoven bestormen. De voornaemste Burghers waren aen Jacoba gunstigh / de welcke gewillighlijck de Stadt gelevert hebben. Al de swarigheyt was gelegen in 't Slot tot gehoorsaemheyt te dwingen. De Bevel-hebbers der selve waren Wilhelm Coulster en Albrecht Beyling / dese commandeerden over vijftigh kloecke en erbare Soldaten: hebben met groote vlijt en neerstigheyt alle dingen besorght / die dienstigh schenen te wesen om het Slot te beschermen: maer ten lesten door gebreck van alle dingen gedwongen zijnde / hebben het Casteel overgelevert / behoudens lijf en goet. Albrecht Beyling en heeft geen vergiffenisse verkregen; desen tot Jacoba gebracht wesende / eer men hem soude ter dood verwijsen / heeft verkregen een maendt tijds / om zijn Vrienden te besoecken / en om zijn goederen te besorgen; en den ghesetten tijdt voorby wesende / heeft sich voor Jacoba gepresenteert / en wert met d'aerde bedeckt noch levend en asem gevende. Dese geschiedenisse is voorwaer weerdig geschreven ende onthouden te worden. De Hollanders hebben hier een mensch / die zy met Regulus vergelijcken / wiens ghewillighe wederkomste tot den Vyandt als hy wiste dat de doodt des Kruys hem nu toe-bereyt was / de Romeynsche Schrijvers soo seer prijsen. In het naeste jaer heeft Johan Hertogh van Brabant / in Hollandt getreden wesende / gesonden Jacob van Gaesbeck met krijghs-volck om Schoonhoven te belegeren / welcke stad hem weygerde t'ontfangen. Maer na dat hy de selve omtrent ses maenden belegert hadde / is niet sonder schande van daer vertrocken / 't Leger opghebrekende: want die van Schoonhoven hebben haer wonderlijck kloeck ghetoont / dickmaels uytvallende in 't Leger des Vyants. Sy hebben / onder andere dingen groote nederlage aen de Rotterdammers ghedaen / der welcker Vaendels / met vele gevangenen zy binnen de stad gebracht hebben.

In 't jaer duysent vier hondert acht-en-tachtig / heeft Johan van Naeldwijck / Ridder / toe-gedaen aen de partye des Hoecx / gereyst naer Schoonhoven om die te belegeren met een Vloot Schepen van duysent Soldaten: maer hy is met sulck een moed van de Burgers ontfangen / dat hy is gedwonghen geweest te rugge te keeren / veele Schepen en krijgsvolck achterlatende.

BRIEL heeft haren naem van het Gat des Rhijns / geseydt Helium. Als of ghy seyde Breheele, om dat de Heele daer breedt is. Dit is de meyninge van Philippus Cluverus in het 11. cap. van de waterloopen des Rhijns ende haer Inwoonders. Ende men moet niet twijffelen / dat hier zy gheweest de stroom der Mase / die genaemt wort Helium. Daer is een Dorp / gelegen IV. M. schreden vanden Briel / die ghenoemt wort Helvoet, soo dat het seker is / dat dit Dorp de naem heeft behouden van het Gat Helium.

De Stadt wort in d'oude Placcaten ghenoemt Brillis, werdt eertijdts gereeckent onder Zeelant. Dit is openbaer / door dien dat de Heeren van het Landt van Voorn / waer van den Briel de Hooftstadt is / meestendeel zijn Burgh-graven van Zeelant geweest.

In 't jaer duysent drie hondert vijftig / heeft Machtelt van Voorn verscheyde Privilegien gegeven aen die van den Briel. En heeft niet langhe daer naer in de selve Stadt ghefondeert een schoon Collegie van acht Canonicken.

Omtrent het jaer duysent vier hondert seventien / Johan van

Beyeren heeft den Briel ingenomen; in welcke Stadt Guarnisoen geleyt hebbende / heeft hy geheel Hollandt leelijck door-loopen ende berooft.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-t'seventig eenige Zee-rovers/ binnen den Briel in Koopmans habijt gekomen/ zijn gevangen en in 's Graven-hage gebracht / en aldaer ter doot verwesen.

In 't jaer duysent vijf hondert twee-en-t'seventig zijn binnen den Briel d'eerste Fondamenten geleyt der Hollantsche Vryheyt: want als den Spaenjaerd wreedelijck met de Nederlanders handelde/ behalven veele van de voornaemste Edel-luyden/ hebben veele Steden twijffelachtich geweest/ en beginnen achterwaerts te dencken. Wilhelm van Lumey/ gesproten uyt 't Edel gheslachte der Graven van der Marck/ heeft met d' authoriteyt van Wilhelm van Oranje toegerust een Vloot van eenige Schepen inde Haven van Douveren in Engelandt. Dese t' zeyl gegaen zijnde / terwijle hy met de Winden worstelde/ is aen den Briel ghekomen/ daer hy nochtans van meyninge was naer Enckhuysen te varen. Daer / uyt de voorvallende sake raedt nemende / de Poorte der Stadt bevechtende / die aen het Zuyden staet/ heeft hy de selve in brant gesteken. De Borghers/ die met den haestigen brant niet weynich beroert waren / ende niet wetende wat zy aenwenden souden / hebben haer in Huys ghehouden. De Soldaten daer-en-tusschen/ de Leeren aen de Vesten en Mueren der Stadt geleydt hebbende / zijn door de Noord-poorte in de Stadt gevallen. Men zeyt dat den Hertogh van Alba gelacchen heeft/ om dat hy verachte zijn vyanden die hy plach te winnen / als hem vertelt wiert dit overvallen van Lumey / en heeft alleen gesonden naer het Eylant van Voorn twee Vaendelen Spanjaerds/ die t' Utrecht in Guarnisoen lagen. Maer de Spanjaerdts zijn met sulcke couragie van d'onse overvallen; dat zy anders niet en dachten als om haer selven met de vlucht te salveren. Den Graef van Bossu is oock met thien Compagnien Spaenjaerds in het selve Eylandt ghekomen. Maer de Schepen met welcken hy over-ghevaren was/ zijn in den brandt gesteecken/ hy is in sulcke benautheyt gevallen/ dat den toeganck meestendeel gesloten wesende / hy gedwongen is gheweest de Riviere over te swemmen. Dit zijn de Capiteynen geweest van dit soo treffelijck werck / Wilhelm van Lumey / Wilhelm van Bloys/ Heere van Treslong/ Heere van Suet/ Lancelotus van Brederode/ Bartholomeus van Enten/ Jacob van Schoonwalle / Anthonis Wtenhoven/ Jacob Cabeljau/ Anthonis Reynje / Niclaes Ruychhaver/ Jacob Hennebart/ welckers namen ons weerdigh zijn / om dat die gekent souden werden van de nakomelingen.

Den Briel is gelegen aen het Gat van de Maes / als wy nu gezeydt hebben / de Hooftstadt van het Lant van Voorn. Sy floreert aldermeest in Koopmanschap en Schipvaerden / en is volck-rijck. De Lucht is een weynich hart. Het omliggende Lant is seer vruchtbaer/ en veel goede Tarwe voort-brengende.

Nae dat den Briel in 't Jaer 1585. met meer andere Steden aen Elisabeth Koningin van Engelant verpandt/ en met haer volck beset was/ isse ten tijde van Koning Jacobs Regeering weder gelost/ en 't Engels krijgsvolck daer uyt-getrocken.

ALCKMAER is geleghen in 't Graefschap Hollandt en West-Vrieslandt/ in 't gewest van Kermerlant/ ruym een uur gaens van de Noord-Zee/ ende een seer aenghename plaets/ omheynt van vruchtbare Landen/ Plantagien / Boomgaerden en Thuynen / tot onderhouding van 't menschelijcke geslacht.

't Is een van de oudtste Steden van Hollant/ en wort by sommige gehouden in den Jare na Christi geboorte vijf hondert en vijftig/ van Ackerluyden / oft Visschers die haer daer omtrent onthielden/ gesticht te zijn/ op een stuck Lands de Geest genoemt/ alwaer in het Jaer elf hondert d'eerste Kerck ter eeren van d'Heydensche afgoden gebouwt wiert: Andere meenen dat Agildus Soon van Radbolt Koninck der Vriesen/ in 't jaer duysent drie hondert sestigh/ als het Christen geloof eerst in dat ghewest door de Predicatien van Sint Willebord begost te schijnen / d'eerste Christen Kerck gebouwt ende S. Laurens toe-gewijt heeft.

Haer Naem wort gehouden voor 't sekerste alder-eerst geweest te zijn Al-meer/ om datter eertijts menichten van Meeren om de stad lagen/ die nu bedijckt zijn / en in ons kort voor-nemen te langh souden vallen te verhalen.

't Blijckt altijt klaerlijck/ uyt de dappere Oorloge die Alckmaer tegens de Vriesen eertijts gevoert heeft / dat de Stadt seer oudt is. De Kronijcken schrijven dat Alckmaer nae een strengh gevecht ten tijde van Diderick de tweede/ van de Vriesen verbrandt is/ oock dat in 't Jaer twaelf-hondert en 't seventigh wanneer Godevaert den Bultringger geheel West-Vrieslant door de Wapen onder zijn gebiet gebracht hadt / zijn rijcke buyt in de Stadt voerde / daer op de Vriesen met een groot Heyrleger Alckmaer twee maenden belegerden/ maer Godevaert nam daer na die van Utrecht te hulp/ en leverde de Vriesen slagh/ en sloeg acht duysent van hun ter neder.

Naderhant hebben de Vriesen onder 't beleyt van Florentius Niger/ of den Swarten/ de Soon van Diderick de Seste / met grooten hoogmoet door Vuur en Swaert de Stadt tot de gront bedorven.

Korts daer na hebben de Vriesen Alckmaer wederom belegerdt/ maer moesten af wijcken met verlies van twee duysent man.

Die-

Diergelijcke aenslagen zijnder naderhandt door de Vriesen verscheyde malen geschiet / maer haer gewelt wierdt vry wat bedwongen / door dien Wilhelm Koninck der Romeynen by de Stadt een sterck Slot genaemt Thorenburg deed oprechten/en schonck Alckmaer veel Privilegien.

Florus de vijf de deed' tot meerder versekerheyt der Burgers met groote kosten een Dijck van Alckmaer tot de uyterste palen van West-Vrieslant maken/stichtender op 't Kasteel van Nieuburgh en Middelburg/ om d'inbreuck der Vriesen in Hollant te weder-staen.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-t'negentig hebben de Casenbroot-eters binnen Alckmaer groote beroerten verweckt.

In 't jaer 1517. hebben de Geldersche met de Vriesen te samen gespannen/en overvielen de Stadt/ plonderende acht dagen langh der Burgers goederen/ niet lang daer na verkregen die van Alckmaer de macht/ om nieuwe Wallen en bolwercken te mogen maken.

In't jaer duysent vijf hondert drie-en-t' seventig hebben de Spanjaerden na 't innemen van Haerlem/Alckmaer sterck belegert/maer Fredrick van Toledo/siende hun vroomheyt/stantvastigheyt/tegenweer en geweldt van die van binnen / verliet de Belegeringh / daer op vielen die van de Stadt uyt / en deeden groote schade in de steert van 't Leger.

Boven dese voor verhaelde oorlogen / ellenden en andre swarigheden/heeft de Stadt evenwel toe-genomen/ en is na haer eerste begrip tot viermael uyt-geleyt of vergroot.

D' eerste vergrooting was onder de Regeering van Graef Willem Roomsch Koninck / ten tijde als 't Casteel Thorenburgh gesticht wierdt.

Der tweede vergrooting rechte tijt en vint men niet beschreven.

De derde gheschiede in 't Jaer duysent vijf-hondert twee-en-t' seventigh / doen dese Stadt met andre Steden de Prins van Oranjes zijde tegens den Spanjaerd gekoosen had: de gemelde Prins daer binnen zijnde / ordineerde nieuwe sterckte aen de Stadt te maken/ daer Charles Bochot 't opsicht over had/ die 't jaer daer aen tegens een belegering gereet waren.

De vierde en de laetste vergrootingh was/ in 't Jaer duysent vijf hondert vijf-en-t'seventigh/ als mede in de Stadt getrocken wierdt de Voormeer/ die in 't Jaer sesthien-hondert twaelf/ tot Landt ghemaeckt / nu het Veneetse Eylandt of de Bierkay genoemt wordt/ t' samen in sulcken gestalte besloten gelijck nu noch te sien is.

Onder de voornaemste Ghebouwen deser Stadt vertoont sich de seer nette en konstige gemaeckte Kerck die in Nederlandt weynigh weerga heeft.

In dese Kerck is in 't Jaer duysent ses hondert vijf-en-veertigh een seer groot en vermaerd Orgel gemaeckt/wiens gelijck seer weynigh te vinden is. Oock is in dese Kerck boven 't Zuyder portael/ de Stads Boeck-kamer met veel schoone Boecken.

Van outs was hier een Kapel d' Heylige Maget toe-gewijt/ die nu vernieuwt/en met een Orgel verciert is/ alwaer de Gereformeerde predicken.

Noch een Capelle d' Heyligen Geest toe-gewijt/die tot een Waeg herbout is.

't Oude Bagijn Hof is nu geschickt tot het Armhuys en Tucht-huys/'t Nieuwe Bagijn-Hof tot het Weeshuys/ alwaer in de Kapel de Latijnsche School is.

Noch was hier voor desen een Vrouwe Klooster van de Witte Susters dat vervallen zijnde / by de Stadts Magistraet verkocht is/ en nu bewoont wort.

't Stadthuys van Alckmaer is verciert met onghemeene fraeye Zaelen en Kamers / tot gebruyck van de Magistraten ende andere buyten Collegien / zy werden oock menichmael ghebruyckt om de grootste van 't Landt t' onthalen.

Oock heeft de stad een mannen en vrouwen gasthuys/ twee schutters Doelens en treffelijcke Poorten en diepe ruyme Grachten.

De Regeering bestaet in 't getal van vier-en-twintig/ die Raetsheeren of Vroetschappen genoemt worden/vier Borgemeesteren/ en seven Schepenen/een Thesaurier/ etc.

Alckmaer heeft mede haer Extraordinaris Gedeputeerde/ als ter de Vergaderinge van de Generaliteyt/ Raedt van Staten of Generaliteyts Rekenkamer/ inde vergaderinge van d'Heere Staten van Hollant en West-Vrieslant. Sy heeft oock in de Vergaderingh van d'Heere Gecommitteerde Raden van West-vrieslant en 't Noorderquartier/als wesende d' Hooftstadt van de selve/ d'eerste plaets/ als mede in de Reecken-kamer der selve/ende ter Admiraliteyt in 't selve quartier residerende. De Stadt heeft oock haer Ordinaris Gedeputeerde in de Kameren van d' Oost en West-Indische Compagnie/ die by de Vroetschap voor de gebruyckelijcke tijt gekoosen worden.

Willem de Vierde Graef van Henegouwe en Hollant heeft de stad by open brieven drie Jaermarckten vergunt/ waer op de Kooplyden groote Vryheden aen de tolle genieten: d'eerste is Midtvasten/ de tweede op Jacobi/ de derde op Bartholomei dagh; elck duerende drie weken/waer by Hertog Aelbrecht van Beyeren/een vierde vereert heeft/duert 3. daghen voor/en 4. na S. Mattheus dach: de selve Hertog Aelbrecht heeft de belooocken Paesche / die op Paesch maendagh plagh te beginnen tot drie dagen na Paesche verleyt/ gelijckse

noch is. De voorndemde heeft Alckmaer nevens de meeste Steden van Hollandt ten eeuwigen dagen mede vry-ghesproken van Dordrechts Stapel gelt.

In 't jaer veertien hondert heeft Keyser Maximiliaen aen Alckmaer bevesticht alles wat de Graven van Hollant aen de stadt vergunt hadden/ en verklaerde daer en boven/ dat alle Koopmanschapschappen die na of van de Marckten gevoert werden/ tolvry zijn.

De weeckelijcke Marckt-dagh is 's Vrydaghs na-middagh en Saterdaghs voor den noen / alwaer dan dickmaels ter Wage over de vijf hondert duysent ponden Kaes / die van rondom uyt het land komt/ gewogen wort/ daer mede is een Vismarckt en Vleeshal.

HOORN heeft na de meyning van Borhornius die Velius daer in volcht/ de naem verkregen van de Haven/ die d'eerste beginsel der Stadt geweest is / hebbende met zijn keering de gedaente van een Hoorn/ of om dat de Stadt leydt aen den hoeck/ die d'Oude Nederlanders de Horn der Zuyder Zee noemden.

Hier toe dient het gene Velius in zijn Chronijck van het beginsel en op-komen deser Stede/ schrijft: Daer was eertijts (segt hy) in de Dijck een groote Sluyse met een Over-toom / aen d'Oost-zyde van de Roode-steen / soo onse Marckt tegenwoordelijck genoemt wert/ dienende den Landtlieden/ om het binnen-water uyt te lossen / ende oock dagelijcks voor een in en uyt-vaert tot de Zee. Binnen liep de Tocht daer op / die doen de Gou genoemt wierdt / en noch heden by de Koe-poort is: buyten lach wat Voor-landts / meest Riet / zijnde noch een overblijfsel van 't Landt / daer eertijdts het af-ghespoelde Dorp Dampten op plach te staen: en deur dit Voor-lant liep in zee seeckere Kil (welcke nu de Haven van de Nieuwe-dam is) redelijck diep/ en schier gekromt in maniere van een Hoorn/ daerom oock seer veylich voor de Schepen/ die daer quamen Havenen. 't Landt selfs/ daer nu de Stadt is/ was laeg en Morassich/ vol kleyne Meyren/ en bequamer om Riet en Biesen voort te brenghen/ als yet anders: maer dat wat inwaerts lach/ was seer goet en Vruchtbaer/ en beset met veel schoone Dorpen/ die met haer ringh dese Sluyse besluytende/ geen bequamer toe-weg tot de Zee hadden/ dan haer. Daer deur als oock om het veylich leggen quamender dagelijcks veel vreemde lieden/ om van d'Inghesetenen haer Kaesen/ en ander Suyvel te koopen/ en oock om verscheyden Handwercken (also 't Landt noch sonder Ambachts-lieden was) aen den selven uyt te slyten. Onder anderen waren drie broeders/ Hamburgers/ en Brouwers van haer Neeringe/ die daer veel met Bier quamen handelen. Dese siende de goede gelegentheydt van de plaetse / midsgaders de groote toeloop van Menschen/ die daer was/ vonden goedt daer elck een Huys te setten/ en dat tot Herbergen om daer deur (nae gewoonte der Brouwers die noch heden in gebruyck is) den af-treck in haer Bieren te vermeerderen. Dese drie Huysen waren d'eerste ghebouwen van Hoorn / en werden geset in 't Jaer ons Heeren dertien-hondert sestien/ als Graef Willem de derde / diemen den Goeden noemt / het gebiedt over dese Landen had. Een van dien stondt noch by onser Ouders tijt (ick meen) tot het jaer duysent vijf hondert sestigh toe/ zijnde van seer groot Ouderwetse ghebacken Steenen / en hebbende voor aen de Gevel een steenen Lantaren/ daermen by nacht licht in stelde/ op dat de Schuyten en Schepen/ die by doncker aen quamen haer Cours daer nae mochten richten. Toen 't voorsz. Huys / om hertimmert te worden / af-gebrooken werdt / en datmen yet daer by dolf / vandtmen noch onder d'Aerde de oude Schoeselen en de Palen / met welcke de Tocht wel eer aen weder-zijden op-getrocken was gheweest / met noch een grondt en seeckere over-blijfsels van een Over-tom/ zijnde gewisse teeckenen/ dat 't selve Huys eertijts dicht aen de Tocht ghestaen hadde. Dese Herberghen waren groote oorsaeck datter veel Schepen aen quamen / jae niet alleen de Bueren / maer (soo geseyt is) al te met oock vreemde en ver-geseten bestonden daer te verkeeren / namelijck de Eyderschen en Deenen / die hier al van die tijt af de plaets begrepen van haer Ossemarckt / soo sy die 't sedert tot op desen tijdt toe ghehouden hebben. Dus duerdent weynich/ oft daer werden meerder Huysen by geset/ en dat te met al meer en meer/ met sulcken voort-ganck / nae dat het werck eens begonnen was/ dat alleen in ses of seven jaren tijts/ uyt sulcken kleynen beginsel/ een goedt en wel betimmert treffelijck Dorp wies.

De naem was van den eersten af Hoorn: uyt wat oorsaeck oft herkomen/ werdt verscheydelijck gevoelt. Eenige seggen / van het kruyt Domphoornen genaemt / het welcke hier ter plaetse seer wel souw gewassen hebben/ daer nu de stad is: het is waer/ dat dit kruyt by den Herbaristen Coniza Helenius genoemt / als noch hier en daer wort ghevonden aen de kanten van de Velden / voornamelijck nae Berckhout en Veenen toe/ en dat de holle pijp/ dien het tot een stam heeft/ een weynig besneden zijnde / den Huys-luyden Kinderen kan dienen voor een Hoorn om daer op te blasen / van waer het oock genoemt wort. Maer evenwel dunckt my dat wat ongerijmt/ en kan niet versinnen/ hoe de Stadt daer van genoemt soude wesen. Andre segghen / dat de stadt eerst een Horn oft Buert was van het Dorp Dampten/ het welcke eertijts (naer 't gemeene ghevoelen) recht nevens haer in 't zuydwesten gelegen heeft/ en nu van de Zee ingenomen is/ en dat de naem/ zijnde eerst Dampter-horn/ daer na Dampptens

tens name allengskens met hem uyt-sterbende/ alleenlijck Horn is gebleven. Dit hadde eenichsins schijn / ten waer de naem selfs het tegen riep/ die niet met een enkelde (o) maer met een dubbelde moet uytgesprokenworden/als 't geluyt daer van klaerlijk mede brengt. Andere/onder welken is onsen Adrianus Junius trecken de naem van de kromheyt des eersten Havens/ die by-kans een Hoorn uyt-beeldende/ gelijck dat noch heden eenighsints te sien is: of van de voornaemste der drie voor-gemelde Herbergen / daer wel eerst een Hoorn tot een Teecken uyt-hinck: Ende dit leste is het waerschijnlijckste gevoelen/ na mijn oordeel: want dat dese dit teecken voerde / wordt by al d'oude memorien bevestight/ en men vint meer Buerten / soo elders / als oock in dit Noorderlandt / die in deser voeghen van een Herberge de naem bekomen hebben.

Daer zijn oock eenige/ die de naem Poëtischer wijse/om de groote lijftocht/ van den Hoorn des Overvloets wel hebben willen trecken/'t welcke gelijck het niet onaerdich en ongeestigh is/soo is oock wel af te meten / (aengesien de groote slechtheyt des tijdts) dat de eerste Inwoonders in 't stellen des Naems den selven niet veel in haer ghedachten hadden. Dit is oock te houden van 't Wapen als dat zijnde zijnen naem gelijck / een rooden Hoorn in een wit Veldt/ sonder twijffel/niet uyt eenige diepe voordachtigheyt/ maer alleenlijck uyt de selve naem gesproten is: Wat nu de geschiedenissen der eerster Jaren aen-gaet / is seer weynigh tot onser kennisse ghekomen/ soo (acht ick) om dat des Stads sacken als doen van haer selven kleyn waren/ als oock om dat zy/ deur de groote slechtheyt der tijden / weynig ofte niet beschreven zijn: doch wy sullen al by brengen/ dat wy hebben konnen vinden/ volgende den tijt/ daer in yeder dinck geschiet is.

Omtrent het jaer duysent drie hondert drie-en-twintigh/is d'eerste Prochie-Kercke van hout getimmert binnen Hoorn / en gheheyligt ter eeren van S. Cyriacus. Maer ses Jaren daer na is sy door den Blicksem geheel verbrant.

In 't jaer duysent drie hondert een-en-veertig/ als de Coopmanschappen meer en meer toe-namen/hebben die van Hoorn een Nieuwen Dijck geleydt/ van Marinus-Dijck / tot het Gat oft Ingang van haer Haven / aen den welcken de groote Schepen souden mogen aen-komen/die in de Haven niet en konden geraken. In 't jaer duysent drie hondert ses-en-vijftigh / heeft Wilhelm van Beyeren verscheyde Previlegien gegeven aen die van Hoorn/om haer groote verdiensten/en voornemelijck die gene die nu gegeven waren aen de Burgers van Medenblick/van Floris de vijfde/in 't jaer 1288. die wy in de Beschrijvinge van Medenblick gestelt hebben.

In 't selve Jaer heeft den selven Wilhelm aen de Hoornnaers solemnele Brieven gegeven/ met welcke hy/ onder andere dinghen/ geabsolveert en vergeven heeft de Burgers van alle bedreven Feyten/geduerende d'Oorloge tusschen hem en zijn Moeder.

In 't Jaer duysent drie hondert negen-en-sestigh / is de Nieuwe Kercke ter eeren van den H. H. Johan de Dooper en Cyriacus seer heerlijck getimmert/ met groote kosten der Inwoonders.

In 't jaer duysent drie-hondert vijf-en-tachtigh / zijnder twee Kloosters gesticht / d' een van de Broeders van S. Jeronimus orden/d'ander geseyt S. Agneet.

In 't Jaer duysent drie hondert acht-en-tachtigh / is 't Klooster der Regulieren gebouwt by de Stadt: 't welck daer na soo seer vermeerdert is / dat het wert geacht onder de schoonste en rijckste van heel Nederlandt.

Omtrent het Jaer duysent drie hondert negen-en-tachtigh/heeft de Osse-marckt/ die uyt Denemarcken en d'omliggende landschappen groote toevoer kreegh/ tot Hoorn beginnen te bloeyen.

In 't jaer duysent drie hondert acht-en-t'negentig heeft Albrecht van Beyeren aen die van Hoorn verscheyde Vryheden gegeven/om de groote diensten die zy hem gedaen hadden / teghen de Oost-Vriesers; Onder andere heeft hy de selve vry gesproken van den Tol/ tot Sparendam en tot Heusden te betaelen.

In 't Jaer duysent vier hondert/ en de twee naervolghende/ zijn binnen Hoorn drie Cloosters getimmert / van de H. H. Catharina/ Cecilia/ en Geertrudis/ en acht Jaren daer naer is op-gerecht het Clooster van de H. Maria.

In 't jaer duysent vier hondert en acht / zijn eenige Dorpen/ ghemeynlijck geseydt Venhop, ontrocken van de macht des Bailjous van Medenblick / en ghestelt onder de Jurisdictie van den Magistraet van Hoorn / door beneficie van Wilhelm van Beyeren / die daer af brieven gegeven heeft. De namen der Dorpen zijn: Berckhout, de Gooren, Avenhorn, Mysen, Oudendijck, de Beets, Grosthuysen, Scharwoude, behalven vele Gebuerten.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-twintig / hebben de Hoornaers haer Stadt met Vesten versterckt/ alsser Oorloge verkondigt was tegen Jacoba van Beyeren. En alsoo is Hoorn onder de Steden van West-Vrieslandt d'eerste geweest naer Alckmaer/ die omcingelt is geweest met een Bolwerck. Daer-en-tusschen die van Kermerlant volghende de partye van Jacoba/ hebben onder Capiteyn Willem van Nagel geheel West-Vrieslant gestroopt. En daer naer Hoorn belegert. De Borgers hebben eens of tweemael tegens hun gestreden / nu met voorspoet / dan met tegenspoet: tot dat den

Heere van Ysseladam binnen de Stadt met krijghsvolck ghekomen is; en tot hem genomen hebbende de besonderste Borgers/ heeft den Kennemers een groot en sware strijt gelevert/ met welck de Kennemers gewonnen en in de vlucht geslagen zijn.

Omtrent den selven tijdt is de Kercke van de Heylige Maria begonnen op-gerecht te worden.

In 't Jaer duysent vier hondert ses-en-dertig/ heeft Philips van Bourgondien/ toe-genaemt den Goeden/ die nu aen Jacoba gesuccedeert was/ onder de Jurisdictie van Hoorn gestelt de Dorpen van Woggenom, Warweyde, Nuboxweyde, ende Oudeborwoude, om dat de Borgers seer veel van hem en van de Republycke met hare getrouwe diensten verdient hadden/ gedurende de beroerten onder Jacoba.

In 't Jaer duysent vier hondert een-en-veertigh/ hebben de Hoornaers en Enckhuysers een groote en stercke Vloot Schepen bekomen van d'Oosterlingen. En op sulcke maniere hebben zy de sware Oorloge geeyndight/ die gheresen was tusschen de Hollanders en Oosterlingen.

In 't Jaer duysent vier hondert ses-en-veertigh/ hebben die van Hoorn verkregen haer derde Jaer-marckt om die te houden op S. Laurens dagh.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-vijftigh/ heeft Philips van Bourgondien macht gegeven/ met open Brieven/ gezegelt tot Dendermonde in Vlaenderen/ van den vierden Borgermeester te mogen kiesen uyt de drie/ die in het voorgaende jaer het selve Ampt bedient hadden.

In 't jaer duysent vier hondert vier-en-'t sestigh/ is het Clooster/ geseyt S. Maria Magdalena/ gefondeert.

In 't jaer duysent vier hondert acht-en-tsestigh/ wierdt ghesticht het Klooster van S. Clara.

In 't jaer duysent vier hondert een-en-tachtigh/ is de Stadt van Hoorn door een grooten brant/ by na heel vernielt geworden.

Omtrent het jaer duysent vijf hondert/ nae dat Philippus tot de regeeringe des Lants aengenomen was/ en naer de wreede inwendige beroerten/ die zy eensdeels van de Hoecx en Cabeljaus/ eensdeels van de Gemeynten die d'Excysen weygerde te betalen/ geleden hadde/ heeft de Stadt een weynigh haer aessem verhaelt/ en veel nieuwe Wercken soo heylige als ongeheyligde van de grondt opgerecht/ en die alreede begost waren en versuymt door d'ongerechtigheydt der tijden zijn volmaeckt.

In 't jaer duysent vijf hondert drie-en-tseventigh/ is het Collegie der Gedeputeerde der Staten van West-Vrieslandt tot Hoorn/ met beweging van d'andre steden en haer bequame gelegenheyt geschikt.

In 't jaer duysent vijf hondert ses-en-tachtigh/ is de West-vriesche Munte binnen Hoorn gestelt/ door gemeyne toe-stemming van allen; en daer zijn Penningen geslagen/ voerende van d'een zijde dit opschrift/ NIEUWE MUNTE DES HEERLICKHEYT VAN WESTVRIESLANT, en aen d'andre zijde/ GOD IS ONSE STERCKTE ENDE HOPE. Dese Munte gaet om de seven Jaren na Enckhuysen/ en keert daer na wederom hier.

De Regeeringe der Stad/ en stellen der Magistraten/ is volgens dees by-gaende Privilegie:

Johan by der genaden Gods, Palensgrave op den Rhijn, Hertoge in Beyeren, Sone van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, &c. doen kont allen luyden; want onse getrouwe Stede van Hoorn ons gunstelijck gegeven hebben sulcken bede, als wy op dese tijd van haer begeert hebben. Soo hebben wy daeromme, en om meenigen trouwen dienst, die sy ons gedaen hebben, en of Godt wil noch doen sullen, al haer gemeene poorteren, die in der tijdt wesen sullen, geconsenteert ende gegeven, consenteeren ende geven met desen Brieve alsulcke privilegie ende rechten, als hier nae beschreven staen, Dat's te weten, dat alle de poorters die binnen onser stede van Hoorn woonachtich zijn, ende tien pont schots hebben of daer en boven: dat 's te weten, dat sy tot derdehalf hondert Nobelen gegoet zijn, ofte daer-en-boven, die sullen te lote gaen op den heyligen goeden vrydagh, ende niemant anders. Ende sullen loten negen mannen, welcke negen mannen kiesen sullen op den goeden vrydagh voorschreven, drie Raden als costumelijck en gewoonlijck is. En de selve negen mannen sullen kiesen binnen onser stede voornoemt op den selven dagh een-en-twintigh mannen by den meesten volgh: ende onse Schout van Hoorn, die in der tijdt is, of de gene, dien wy 't bevelen sullen, sal van onsen 't wegen kiesen en eeden van den een-en-twintigh mannen voorschreven seven Schepenen op den paesch-avont daer naestvolgende, daer den Schout zijn recht mede plegen sal, ende met anders geen Schepenen, durende tot den anderen Paesch-avont daer naestvolgende, ten ware, dat sy ont poortert oft aflijvigh wierden, soo soude de Schout voorschreven, of de gene die wy 't bevelen, kiesen en eeden eenen anderen Schepen van den een-en-twintigh voorsz. dat jaer Schepen te wesen totten Paesch-avont toe voorschreven. En waert dat den Schout, of den genen, dien wy 't bevelen mochten, van dese een-en-twintigh mannen voorsz. geen Schepenen kiesen noch eeden en woude, als voorsz. staet, soo souden de drie Raden, dit op den goeden vrydagh daer te vooren gekoren waren, by de meeste stemmen van hun drien van d'een-en-twintigh man voorsz. seven Schepenen kiesen en eeden op den Paesch maendagh daer naest volgende, sonder eenige verbeurnisse tegen ons en onse Heerlijckheyt, en daer sal onse Schout voorschreven, die nu is, of hier namaels wesen zal, mede rechten en recht vorderen, als Costumelijck ende gewoonlijck is, ende met anders niemandt, &c. Gegeven tot Haerlem,

lem, op den vijfden dagh in Augusto, in't Jaer ons Heeren duysent en vier hondert en twee-en-twintigh.

Vorder seydt Borhornius / de Stadt van Hoorn / gelijck die beschreven wort van Doctor Velius / is aldus gelegen: Wy sullen tot voltreckinge van onse Werck hier nu by voeghen een korte beschrijvinge van haer situatie / gelegentheyt / en staet so die nu tegenwoordelijck bevonden wort. En eerst yet spreecken van haer ouderdom / dewelcke ghereeckent van 't jaer duysent drie hondert sestien / dat de eerste drie Huysen aen de plaets geset worden / tot op desen teghenwoordigen tijdt / beloopt net drie hondert drie jaer. In welcke niet al te langen tijd haer veel hoogs en laegs over-komen is / doch zijnde de voorspoet door den banck grooter en gedueriger geweest / dan de tegenspoet / 't welck klaerlijck blijckt aen haer groote aen-gewas en meest gestadige verbeteringhe / zijnde in dese selve tijdt in sulcken kleynen beginsel tot een seer fraeye / aensienlijcke / volck Neeringh-rijcke Stadt geworden. Haer eerste bevestinge geschiede (soo nu geseydt is) ten tijde van Vrouw Jacoba in 't Jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh / als sy omtrent hondert thien jaren out was / en begreep wel het beste deel van de Stadt / maer was onghelijck kleynder / dan nu / en seer qualijck gefatsoeneert / als hebbende een groote uyt-hoeck aen de Noord-zijde / daer deur de Vrouwen Kerck met de Noorder-Poort recht als van buyten aen-gelast stonden: in het Jaer duysent vijf hondert acht / wierdt sy eerst vergroot / ende met eenighe verbeteringhe / die aen 't Nieuwe Werck in 't jaer duysent vijf hondert thien / noch gemaeckt wierdt / bykans gebracht tot een langh ronde ofte ovale forme / zijnde aen 't Oost-eynde breedst / en nae 't Westen te met smaller toe-loopende / doch ontbrack noch aen dit fatsoen / dat de Wester-Poort niet wel genoeg landewaerts in-ghetrocken was / en wat te verder Zeewaerds uytliep. Desen Rinck begreep buyten om ghemeten acht hondert en vier Roeden in den Ommeganck / dat is elf duysent twee hondert ses en vijftigh Hout-voeten: waer van de drie hondert Roeden aen de Zee lagen / de vijf hondert en vier aen 't Landt. In dese forme en groote is sy gebleven tot nae de beroerte: in het jaer duysent vijf hondert ses en tseventigh / wierdt aen d' Oost-zijde een Nieuwe Haven met een goedt stuck Lands aen-ghehaelt. En nu in 't jaer duysent ses hondert acht / is weder een Haven aen de Suyd-oost zijde nieuws gemaeckt / en 't voorleden jaer duysent ses hondert sestien / met inhalinge van een goedt deel van de kleyne Uyter-dijck aen de Stad vast gesloten / en teghens de Zuyd-kant van 't Bolwerck by de Ooster-Poort aen-gehecht: zijnde dese twee vergrootingen (om in 't ruygh te oordeelen) in grond omtrent een gerechte derde-deel van de gantsche Stadt: maer is een groot deel daer van gegaen tot de Wateringen en Havens / soo dat de plaets om Huysen op te setten niet naer 't begrip vermeerdert is. Ick meen oock dat den omganck niet wel een derden-deel met dit aenhalen vergroot is / als die ick acht tegenwoordelijck te wesen / soo als voor heen gemeten / omtrent van duysent vijf hondert Roeden / dat is veertien duysent seven hondert Roeden / dat is veertien duysent seven hondert hout-voeten / zijnde 't selve een middelmatige en geen onbequame groote van een stadt.

De gedaente soo van oudts / als nu tegenwoordigh / mitsgaders de gelegentheydt van de Stadt / sal den Leser best konnen afnemen / uyt het ontwerp des selven: Het welck klaerlijck aenwijst / dat de Stadt deur dese twee laetste vergrootingen niet weynigh verlanght is: oock soo / dat tegenwoordelijck de langhte schier de helft grooter is dan de breedte / en streckt sich by de Zee langs / bykans Oost en West: alwaer de Dijck / die de Zee uyt weert / jaerlijcks met heel groote kosten / eensdeels by seeckere Dorpen / het meerendeel by de Stadt selfs / moet onderhouden worden.

De sterckheyt van de Stadt is redelijck. Sy is rondsom besloten met een Aerden Wal / behalven tusschen de Wester-poort en de noorder-poort / daer buyten de Wal oock een steenen Muer / en goede Grachten. Aen de Landt-zijde zijn ses Bolwercken / van welcken twee op de kant van de Zee leggen / en daer behalven (na 't oude gebruyck) noch verscheyde steene Toorens: maer de meeste sterckte bestaet in het Zeewater / daer mede sy in tijde van noot het gantsche Landt rontsom leggende / kan bedecken ende doen ondervloeyen: Sy heeft vijf Poorten / den inganck van 't Hooft voor eene gereeckent: Waer van eenighe heerlijck en besiens waerdigh zijn / als voornamentlijck de Nieuwe Ooster-Poort / en oock de Tooren aen 't Hooft.

Haer gelegentheyt ofte stellinghe van binnen / hoe-wel sy niet tesfens ontworpen / maer by kleyne stucken somtijds aen-getimmert is / komt niet-te-min seer bequaem / en soo wel in proportie en orden / of alle dingh eertijds met verdachtheydt in sulcker voegen afgesteecken was.

Sy heeft seer fraeye breede straten (dat een van de voornaemste cieraden van een Stadt is) waer van vier de principaelste / behalven twee andere die minder zijn / op de Marckt of de Rodesteen uyt komen / en drie daer van strecken oock aen drie van de Poorten / ende de vierde tot aen de Zee.

De stadt is van binnen seer waterrijk / want behalven vier groote Havens / daer in menigte groote Schepen geherbergt kunnen worden /

den / heeft zy noch verscheyde kleynder grachten en wateringhen / daer de Shuyten en binnen-schepen in legghen. Oock zijn veel van de straeten verwelft / daer het water onder deur loopt / en kan ten tijde van brandt en anders / alst noot is / ghebruyckt werden. En hoe wel 't Zeewater daer met een rinck binnen deur is loopende / dat men lancx 't selve tot'et Hooft in / en tot de Cuyl weder uyt kan varen / soo komt niettemin oock 't versche water op drie plaetsen in de Stadt / tot gerijf van de Landtluyden / om daer deur haer Waeren te gevoeghlijcker na de marckt te brengen.

Door dese goede gelegentheyt is de Stadt wel bewoont / en (uytgenomen 't gene nieuws aengehaelt is) meest altemael dicht betimmert. De huysen / die voor heen pleghen te slecht te wesen / en nae de oude spaersaemheyt / veel al met houten Gevels en met riede Daecken / zijn nu in eenighe jaren tijdts sonderlingh verbetert / soo dat de Stadt tegenwoordelijck haer selver niet gelijckt. De Stads wercken zijn eenige cierlijck genoegh / als de Wage / de twee Poorten nu verhaelt / en dan noch de oude Ooster-Poort / maer met namen de Hooft-Kerck / en de Tooren daer op : welcke Kerck seer ruym is / en eertijdts een fraey en wel geproportioneert werck plagh te wesen / doch zy is nu deur 't menighvuldigh verhoogen van de Stadt wat verdruckt / en uyt haer stellinge ghebracht. Behalven dese zijnder noch twee andre fraeye Kercken / de Vrouwen-Kerck / en die van S. Annis / en acht Kloosters / een eertijds (doen sy in haer fleur waren) van Mans-persoonen / en seven van Vrouwen / de welcke nu meest gekeert zijn tot een ander gebruyck / en is een ander daer van verordineert tot een Wees-huys / zijnde daer toe so wel geschikten plaets / alsmen niet veel in andre Steden soude konnen vinden. Een ander tot een oude Vrouwenhuys / en is daer toe seer properlijck en bequamelijck altemael op 't nieuw herbouwt. In het derde zijn de Schoolen : in een ander 't Tucht-huys gemaeckt. Behalven dese acht / waren noch twee Kloosters buyten / ongevaerlijck een half uur gaens van de stad / de Reguliers / en Bethlehem / die in 't begin van den oproer / uyt vreese van den Vyandt / meest altemael afgebroocken zijn / zijnde de Reguliers (soo voor heen al aen-gheroert is) eertijdts een voortreffelijck en seer heerlijck stuck wercks geweest : is oock noch buyten de Stadt de Capelle met het Lazarus-huys op Keeren / dat nu tot een Proveniers-huys gebruyckt wort.

Daer staet behalven al dese Kercken en Geestelijcke ghebouwen nu gen oemt / noch aen de plaets het Proosten-huys van een oud en seer groot getimmert / daer eertyts / als in de Hooft-stadt van 't land de Proosten van West-Vrieslandt plegen huys te houden. In welker plaetse naderhandt de Deeckens gekomen zijn / en hebben gestadelijck haer residentie binnen onse Stadt gehouden / en haer Jurisdictie ghestreckt over dit heele Noorderlandt tot de laetste beroerte. En daer na heeft het Collegie van de Gecommitteerde Raden van West-Vrieslandt haer residentie daer in gehouden / gelijck dat noch heden duert.

Wat de Situatie en d' uytterlijcke ghelegentheydt van de Stadt aengaet / is seer bequaem en genoeglijck : leyt noch met haer grootste derde-paert teghens de Zuyder-Zee aen / met de twee kleynste derde-deelen tegens een goet Vruchtbaer Weylant / daer van nu by onsen tijdt een groot deel in Tuynen en Lusthoven verandert is / tot cieraet van de Stadt / en een vermaeck der Burghers. Meest alle Vruchten soo van 't gheboomte / als in / en by der aerden wassende / willen daer wel aerden. Doch de Hoorense Peen / of geele Wortelen / die in Zuydt-Hollandt en Brabandt soo vermaemt zijn / en die onsen Junius meent het Sifer der Romeynen geweest te hebben / wassen wel hier en daer in de Warmoes-Hoven / maer niet in menighte / en die uytgevoert worden / komen meest uyt de Nessen by Medenblick of uyt de Streeck by Enckhuysen / en twijffel daerom / of den roem van de selve voort te brengen onse Stadt met het naeuste recht al toe komt. Zy heeft rontsom seer veel schoone en genoeghlijcke Wandelingen met verscheyde Boomen beplant / die meest met Schelpsandt bepaedt zijn / die dierhalve soo wel des Winters als des Somers gebruyckt konnen worden. Van de vruchtbaerheyt des Landts / geven getuygenisse / eerst de grootheyt en menigvuldigheydt der Dorpen die rondtsom de stadt legghen / en voort de rijckdom en welvaert van de gemeene Huysluyden / die sulcx is / datse misschien op geen ander oorden te vinden soude zijn. Men heeft / als voor seventien jaren de capitale Leeninge deur 't heele Landt ingestelt / wierdt alleen over d' Ingesetenen / die boven de drie duysent guldens gegoet waren / in een heel Dorp maer twee Huysluyden gevonden / die van dese Schattinge bevrijdt waren: en wiert noch geseyt / dat 't goet van deselve twee niet veel beneden de Quote was. In meer andere Dorpen / hoe wel daer eenige armen onder liepen / quamen 't meerendeel van d' Inwoonders onder dese Tacx. De selve vruchtbaerheydt werdt oock eenighsins vertoont door de menichte van Cloosters / die wy een weynigh te vooren aengeroert hebben / want dese sochten al veel vette hoecken / en souden haer selven niet op schrale magre plaetsen / met haer veelen by malkanderen nedergeslagen hebben. 't Blijkt oock seer kenlijck uyt de menichvuldicheyt van de Beesten / en dien volgens van 't Suyvel / die van beydens tot verwonderens toe groot is. Dies hier oock tweemael ter weeck / des Vrydaeghs voornamelijck / en dan des Saterdaeghs / een seer groot Suyvelmarckt

marckt

marckt is/bysonder van Kaes/ zijnde een van de Hooft-neeringhen van de Stadt/ en noch insonder in de Pinghster en Sinte Laurens Jaer-marckten: My is eertijds van eenighe vreemde luyden onderrecht/ dat zy op een van de principale Marckt-daghen haer uyt curieusheyt beledight hadden/ om de Waghens te tellen/ die op een dagh tot de Noorder-poort in en uyt reden/ en dat sy bevonden hadden/de selve niet veel min als een duysent te bedragen. Alsmen daer by doet de Waghens/die doen tot van der Poorten in reden/ en dan noch de menichte Huysluyden/ die des selven daegs met Schuyten in de stad quamen/so salmen eerst recht de druckheyt van de marckt/ en de menichte van 't Suyvel konnen af nemen. 't Is oock verwonderens waert/dat wat Suyvel op de Markt komt/altijt zijn koopluyden vint/ en niet behoeft weder afgevoert te worden/ als de verkoopers maer met de Marckt-gangh te vreden willen zijn. Veel Koopluyden komen dagelijcks den Rhijn en de Maes af/ op d'ordinarise Weeck-marckten/om haer van Suyvel te voorsien; en zijn oock veel onser Burghers/die haer met de selve Koopmanschap geneeren/de Kaesen versch van de Markt koopende/en op haer solders op slaende/en daer nae tegens de winter of in 't voorjaer de selve weder aen de vreemde verkoopende/of selfs nae Spangien/ Italien/ en elders af-schepende; want de Huysluyden so sterck in de Stadt komen/en niet alleen Kaes/maer oock alle andere Eetbare Waren dagelijcks inbrengen/soo is de selve seer lijftochtigh/en heeft overvloet van Vleysch/Visch/Kooren/Kont-saet/Ooft/ in 't kort van al 't gene dat eenigsins tot der menschen onderhout en oock vermakinge kan dienen. Is oock uyt dese oorsaeck vervult met alle soorten van Ambachten en Handt-wercken / die tot de dagelijcksche huys-houdinge van nooden zijn/ om de Huysluyden van te dienen. En dit zy in het kort geseyt van de vruchtbaerheyt des Lants/ en van de Neeringhe daer uyt/ in de Stadt ontstaende.

Aen de Zee-zijde leyt zy niet min bequaem / aen een in-geboghen Schoot ofte Inham van de Zuyder-zee/die van haer oock de naem voert: want wert veel het Hoorner-hop van de Zee-varende luyden genaemt: en is altemael een bequame Reede / met een sachte gront/ soo dat de Schepen by laegh water sonder eenig hinder daer op mogen sitten. Hier van heeft zy / behalven 't gherijf van de Visch/ een goede gelegentheyt tot de Zeevaert/ oock daer toe dienende de heerlijcke Havens / daer wy nu vooren van gesproken hebben. Welcke Zee-vaert oock soo geoeffent werdt / dat het meerendeel van d' Inwoonders haer broodt daer by winnen/en zijn van tweederley soorten/ eenige die de Schepen uyt-reeden / eenige die om loon op de selve vaeren. 't Ghetal van de Schepen selfs is voor ons qualijck te begrooten/ want zy nimmermeer gelijck t' huys zijn: maer kan genoegh af-genomen worden/ dat zy niet weynigh zijn/ uyt eenighe dingen/ die wy voor verhaelt hebben: als dat zy in 't Jaer duysent ses hondert een/behalven alle andere/ die nae Oost-landt/ Noorwegen/ Vranckrijck/ Italien / en oock elders voeren/ omtrent vijftigh Schepen teffens op een tijdt in West-Indien hadde leggen/om daer Sout te laden. Dat zy in 't Jaer duysent ses hondert t'wee / in de t'seventigh Schepen derwaerts aen hadde / doch meene / dat eenige twee reysen binnen 's jaers deden / en daerom tweemael in dit getal gerekent zijn. Dat zy in 't jaer duysent ses hondert seven/aen de kant van tachtentich Schepen nae Italien deur de Straet alleen hadde/ behalven die (soo geseydt is) evenwel op verscheyden ander oorden/ haer gewoonlijcke vaert hielden. 't Meerendeel van dese Schepen is gewoon de Kooplieden om Vracht te dienen / die zy veel tot Amsterdam / dickwils oock elders/ als in Oostlant/ Vranckrijck / Engelandt/ Spangien/Poortegael/en Italien/ bekomen. Die haer eygen koopmanschap doen / vaeren veel/soo na Brouagie / als na S. Uves/ om Sout te halen. Maer 't meestendeel houdt zijn Vaert op Noorwegen/ van waer zy een ongelooflijcke menigte van alderleye Hout 's jaerlicx in de stad brengen / dat van hier in andere Landen/ als in Zeelant/Brabant/Vlaenderen/ ende elders oock met Binne Schepen vervoert/en so te met weder uytgesleten wort: sy heeft oock (soo geseyt is) haer gedeelte in de Compagnie van Oost-Indien / in de Compagnie van de Walvis-vangers/en behalven haer ordinarise vaerwaters/meest alle deelen des werelts met haer schepen besocht/ soo in Guinea en Angola/als in West-Indien/Brasilien/Canada/ en de Landen daer van Noordwaerts op gelegen.

E N C K H U Y S E N, heeft nae 't segghen van sommighe/ de naem van de Enckele-huysen der Visschers dieder eertijdts aen den Dijck stonden/ die metter tijdt soo toenamen/dat het eyndelijck een stad geworden is: andre meynen/ datse van Harenckhuysen, om de groote Haringvangst dieder placht te zijn/met verkorting van d'eerste syllabe/hare benaminge genomen heeft. Daer wort van dese stad in de Kronijcke geschreven / datse in den jare twaelf hondert negen-en-tseventig door Johan van Arckel en Nicolaes van Putten / gesonden om de wederspannige Vriesen tot gehoorsaemheydt te brengen/ verbrandt is.

Enckhuysen was toemaels niet seer sterck/maer nam naderhant om de bequame Haven soo toe/ dat 'er in 't jaer duysent drie hondert vier-en-t'negentigh/drie duysent Schepen in de Haven laghen/daer mede Hertog Aelbrecht van Beyeren/Graef van Hollandt/zijn Leger tegens d'Oost-Vriesen overbracht.

In het jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh is de Stadt in de macht der Kermerlanders ghekomen: in 't selve Jaer hebben de Soldaten van Vrouw Jacoba / heel schielijck omtrent de middagh Enckhuysen overvallen / en hondert van de voornaemste Borgers die over Tafel saten doodt geslagen.

In 't jaer vijftien hondert veertien / is op S. Hieronymus dagh/ door een inbreuck der Zee een groot deel van de Stads Vesting met veele huysen omgeworpen.

Als de Geldersche in 't jaer duysent vijf hondert seven-en-dertigh tegens d' Hollanders oorlogh voerden/ hebben zy met eenige Schepen de Haven van Enckhuysen soecken t' overvallen/om de Stad in te nemen/maer door dien haer 't water ontviel/ verdween hun opset/ waer van d'achter ghelate Anckers by die van de Stadt noch bewaert worden.

In 't jaer duysent vijf hondert een en t' negentigh is Enckhuysen seer vergroot.

Veertien jaer daer na/ wiert d'Osse-marckt der Deensche magre Ossen/ die tot die tijt te Hoorn geweest had/ t' Enckhuysen tot groot voordeel der Stadt verplaetst.

Enckhuysen heeft twee Parochie Kercken / d'een is S. Pancratius/ en d'ander S. Gomarus toe-gewijdt.

De Munt van West-Vrieslandt / die eerst tot Hoorn geweest is/ komt om de seven Jaer hier/en na verloop van seven Jaren/ keertse over en weer.

De Stadt is door de natuer / kunst en goede geleghentheydt seer sterck: zy is gelegen aen de Zee/ tegens wiens gewelt zy met stercke en vaste Dijcken bevrijt wort.

De Stadt is seer welvarende door Sout-ketens/Haring-vangst en toerusting van Oorlogs en Koopvaerdy Schepen.

In 't Jaer vijftien hondert twee-en-t'seventigh / is Enckhuysen door de Prins van Oranje als Stadthouder des Konings/ verseeckert/ daer de Chronijcken breeder van schrijven.

In 't Jaer daer aen had d' Overste Robles op Enckhuysen met eenige Turf-schepen daer Volck in lagh een aenslagh / welcke door Sonoy ontdeckt wierdt/ soo dat de Spaensche onverrichter saken te rugh keerden.

E D A M of liever Ydam/ heeft de naem van de Rivier Y/ tegen de welcke hier een Dam of Dyck geleyt is.

In 't Jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh / is Edam van de Kermerlanders ingenomen.

In 't Jaer veertien hondert dertigh is een Zee-vrouw van d'Edamsche Meyskens ghevanghen/daer Snojus aldus van schrijft:

„Na dat'er een groot onweer geweest was/ en eenige Dijcken door „gebroken waren / en de Zuyder-Zee over 't Landt vloeyde / heeft „haer een Water-vrouw/ naeckt/ mors-achtigh en vuyl wesende/in „een ondiepte/aen eenige Meyskens van Edam/die met een schuyt„ken de Purmer overvoeren om Koeyen te melcken/ vertoont/ die in „'t eerst over sulcks te sien seer verbaest waren / maer namen daer „na weder moet/ en trocken de Vrouw in haer Schuytjen/ en brag„tense t'Edam / daerse gesuyvert en gekleedt zijnde / onse spijs ghe„bruyckte / en leerde Spinnen: sy sprack een onbekende spraeck / en „kost geen Nederduytsch verstaen/ van daer wiertse na Haerlem ge„voert/ daerse eenige Jaren leefde. Snojus voeght'er by/ dat hy alle dese dingen verhaelde/uyt het geloove der getuygen/die het gesien hadden. Ghy sult meer vinden van sulcke Zeesche Vrouwen by Scaliger op Aristoteles van de Gedierten / en by Vincentius Cartarinus van de Beelden der Gooden / en by Barnardus de Butto/ in 't vijfde Boeck van de Portugaelsche Monarchie.

Dese Stadt leyt aen de Zuyder Zee/ drie mijlen van Amsterdam en twee van Hoorn/alwaer veel groote Schepen gemaeckt worden/ en is vermaert door de goede Kaes dieder ghemaeckt en in alle omleggende plaetsen getrocken wort.

M O N N E K E D A M heeft den Naem van de waterloop/ die midden door de Stadt vloeyt / geseyt de Monick. De Chronijcke melden / dat de Vriesen in 't jaer duysent twee hondert seven-en-tnegentig hier aen gekomen zijn/ om aen den Bisschop van Utrecht bystant van Wapenen te doen.

In het jaer veertien hondert ses-en-twintigh is de Stadt Monnekedam van de Kermerlanders / die de partye van Jacoba volghden/ ingenomen.

In het jaer duysent vier hondert negen-en-tnegentig den tienden dagh Julij / is Monnickedam door een onvoorsienelijcken brant so vernielt geweest / datter nauwelijcks tachtigh huysen over-bleven.

In het jaer duysent vijf hondert vijf-thien heeft de Stadt de selve nederlage geleden / behoudende alleenlijck de Kerck / en der Carmelijten Klooster.

Monnickedam leydt niet verre van Edam/ omheynt van schoon Weylant. 't Is een kleyne Stadt / en heeft in haer Ghebuerte een Eylant/ genaemt Marcken.

M E D E M L E C K of Medenblick / is een seer oude stadt/ alwaer na de meyningh van veele / Radbodt de vermaerde Vorst der Vriesen zijn woonplaets gehouden heeft/waer van Dousa breeder schrijft. Meest alle de Historien melden dat Medenblick d' eerste Stadt van West-Vrieslandt is gheweest: zy heeft de naem van de

de Rivierе Medemelacha, waer van alhoewel der hedendaeghs geen tekenen van te vinden zijn/ in 't Placcaet van Keyser Ottho in het jaer negen hondert vijf en tachtigh gegeven / en by Dousa in 't eynde van 't achtste boeck te lesen is/ gewach gemaeckt wort.

Medenblick wordt gemeldt in den Brief van Godebaldus Bisschop van Utrecht / in de welcke de Kerck van Medenblick aen de Kanonicken van S. Marten tot Utrecht/ gegeven wort.

In den naem der Heylighe en onderscheydelycke Drievuldigheydt. De Regeerders der Heylige Kercke moeten seer daer toe arbeyden, en te hulpe komen den noodtdruft der Ondersaten met tydelijcke profyten, op dat zy souden mogen neerstigh wesen in het Geestelijck, &c. Om dese reden, ick Godewaldus, door Godes genade Bisschop van Utrecht, toesiende aen de liefde der Broeders en begheerende haer profyt in de toekomende tyden te middelen, ick hebbe gegeven tot onse memorie, en tot nuttigheyat der Broeders Gode dienende in Sint Maertens Kercke, een Kercke in West-Vrieslandt in de Stadt, die wordt ghenoemt Medenblick, met alle haer aenhanckselen, inkomen ende offerhanden, toe-behoorende aen de Bisschoppelycke Kamer, &c. Gegeven in 't Jaer der Mensch-werdinghe ons Heeren duysent een hondert achtien, Indictie twaelfste.

In het Jaer duysent twee hondert acht-en-tachtigh / heeft Floris de vijfde verscheyde Rechten en Vryheden aen die van Medenblick vergunt.

In 't Jaer veertien hondert ses en twintigh is Medenblick van de Kermerlanders ingenomen.

In 't Jaer duysent vijf hondert en seventien hebben de Geldersche toemaels de Swarte Bende genoemt / Medenblick inghenomen en verbrant / datter niet een huys over bleef / maer het Kasteel daer Justus van Bueren over geboodt / keerde de vyandlijcke stormen en 't Vuur af.

Een en twintigh Jaer daer nae heeft een schrickelijcke brant een groot deel der Stadt vernielt.

Naderhandt heeft Medenblick zijn geleden rampe overwonnen/ en is een vermaerde Stadt geworden / die tegens de Zee soo machtige sware en hooge Dijcken heeft/ dat het schrickelijck is/ daer van om laegh te sien/ aen de zijde van de Haven leyt het Kasteel : inwendig heeft de Stadt een fraye Kerck/ Stadhuys/ Waeg/ Weeshuys/ Provenhuys/ Sieckhuys en Gasthuys.

Aen 't Kasteel is de nieuwe vergrootingh met nieuwe treffelijcke Havens/ en Scheeps timmer-werven.

De Stadt heeft drie Poorten/ d' Ooster/ Wester/ en Baen-poort/ en van ouds groote Jurisdictie gehadt.

PURMEREND, d'achtienste ende leste stemmende stad van Hollant / heeft haer naem / om datse aen 't eynde van de Purmer leydt / dat eertijds een binnenwater was / maer wierdt naderhant tot Lant gemaeckt : men oordeelt datse door Willem Eggart/ die een rijck Koopman tot Amsterdam was / gesticht is / dese heeft aen Willem van Beyeren/ die om sijns Vaders toorn geblugt was en sich by de Deenen onthiel/ gelt verstreckt / waer over hy Thresorier des Lands gemaeckt zijnde/ de Heerlijckheyt van Purmerend/ met 'et Dorp Neck / en Ilpendam van Wilhelm / die na zijns Vaders doot Graef van Hollant wiert/ tot een gift van danckbaerheyt ontfingh : dese Heer van Purmerend liet aldaer in den jare duysent vier hondert en thien een sterck Slot bouwen / zijn Soon Jan Eggart schuwende d' inlandtsche beroerte / verkocht Purmerend aen Geeraert van Zijl / en vertrock na Vlaenderen / van Zijl verkocht het weder aen Johan Burghgraef van Montfoort / ende als zijn Neef beschuldigt wierdt van muyterÿ / soo wierdt Purmerend van Maximiliaen van Oostenrijck geconfisqueert / en aen Balthasar van Valckensteyn/ Veldt-overste / in den jare duysent vier hondert ses-en-tachtig gegeven / die het weder verkocht aen d' eerste Graef van Egmondt / soo dat dese plaets tot den jare vijftien-hondert en 't negentigh aen 't geslacht van Egmondt bleef; maer toen hebben haer Edele Groot Moghende de Heere Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt de Heerlijckheyt gekocht/ en aen haer Provintien gehecht.

Purmerend is omtrent het jaer duysent vijf hondert drie-en-tseventigh / wanneer d' Hollandtsche Steden zich tegen den Hertogh van Alba stelden/ met Grachten en Bolwercken versterckt.

YSELSTEYN.

De Stadt Yselsteyn is geleghen aen d' Ysel/ heeft haer naem van de selve Rivierе. De Chronijcken seggen van 't Slot Yselsteyn in 't jaer twaelf hondert vijftigh : Daer is altijdt twist tusschen de Hollanders en die van Utrecht over de bezittinge van dese Stad geweest/ waer over verscheydemael Oorloge geresen zijn/ daer de Hollandsche Historien wijtruchtig van schrijven.

In 't jaer duysent drie hondert 't negentigh / is dese plaets onder Arnolt Heere van Yselsteyn en Egmont / met Mueren en Poorten versterckt/ de selve liet omtrent die tijt op zijn koste/ aldaer een klooster der Regulieren van S. Augustijn oprechten.

Als Johan van Egmont/ in den jare duysent vier hondert seventien/ beschuldigt was van verraet tegens den Graef van Hollandt/ soo is hy 't Yselsteyn by zijn Broeder Wilhelm ghevlucht / Graef

Wilhelm sulcks verstaende / quam de Stadt belegeren / maer door tusschen-spraeck van Egmonts vrienden / wierden sy vereenight / mits dat Yselsteyn souw aen den Graef gelevert worden / en dat hy jaerlijcks aen Wilhelm van Yselsteyn twee duysent Schilden / en aen zijn Vrouws Moeder / ses hondert France kroonen most uytkeeren. Als de Graef overleden was / hebben sy alle vlijt aenghewent om de stadt weder te krijgen / 't geen geschiede ; maer sy wierden'er terstont van die van Utrecht weder uyt gedreven / toen wierden de Muuren / 't Slot en Toorens nedergeworpen / ;en de Stadt verbrandt / behalven de kerck en 't klooster.

In 't Jaer veertien hondert ses-en-sestig hebben de Geldersche Yselsteyn verbrandt / alsoo de stadt verwoest ghelegen heeft tot ten tijde van Fredrick van Yselsteyn / die van Karel van Bourgondien verkreegh / dat hy de Stadt sou mogen vermaecken en bemuuren.

Yselsteyn is daer na aen 't werelt wijtberucht Doorluchte huys van Oranje gekomen / en erkent nu voor haer Heer / zijn Hoogheyt den Prince van Oranje / etc. Wiens voorsaten het seer versterckt en verciert hebben.

WOERDEN is van Godefridus acht-en-twintighste Bisschop van Utrecht / in 't Jaer elf hondert sestigh tot een Stadt ghemaeckt / om sijn Ondersaten in gehoorsaemheyt te houden. Beka seyt: Den Bisschop Godefridus, heeft voor de ghedachtenisse sijns eeuwigen lofs, ter eeren van S. Marten ghetimmert vier Forten of Sterckten, te weten, Horst teghen het Graefschap van Gelder, Vullenho tegen d'Heerlijckheyt van Vrieslandt, Montforde tegen het Graefschap van Hollant, en Woerden tegen de rebellie en wederspannigheyt van sijn eygen stadt. Dese stadt heeft dickmaels oorsaeck tot zware oorlogen tusschen d'Hollanders en Utrechtsche gegeven.

Maer in 't Jaer twaelf hondert en sestien / als Harmen van Woerden met Geeraert van Velsen en Gysbrecht van Amstel tegens Graef Floris de vyfde opgestaen waren / is Woerden aen de Graven van Hollant gekomen.

In 't Jaer duysent drie hondert vier-en-t'seventigh / hebben die van Utrecht de stadt belegert / en alsse die niet konden vermeesteren / staecken sy de voorstadt met verscheyde schansen in de brandt.

In 't jaer veertien hondert en tachtigh heeft Johan Burggraef van Montfoort / Woerden met lage en bystant van eenige der stads
„borgers / ingenomen / waer van Snojus seyt: Den Burghgrave /
„heeft op eenen nacht het Slot van Woerden inghenomen / als hy
„die met Leeren beklommen hadde / oft / 't welck meer waerachtigh
„is / door verraet. Dit Slot was de sterckste plaetse van Hollant /
„geacht onwinnelijck / by so verre als'er binnen Guarnisoen ware /
„also dat die gemeynelijck geseyt worde / DE SLEUTEL VAN
„HOLLANDT. Maer de saeck korts daer na tusschen de Hollanders en den Burghgraef verdragen zijnde / wiert de stadt overgelevert.

Omtrent het jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh / is Woerden van Philippus Coningh van Spanje / en Ericus Hertogh van Brunswijck in pande gegeven.

De Stadt bloeyt tegenwoordigh in menighte van Borgers / en heeft noch een kasteel daer eertijts de gestelde kastelijnen Gouverneurs van plachten te zijn.

Het treffelijck Dorp Bodegrave hoort onder Woerden / daer Johan Beka van seyt / omtrent den jare duysent en seventien / een Theodoricus Bavi is by Bodengrave begunstight geweest, die niet en heeft afgestaen Diderick Graef van Hollandt met dagelijckse oorloge te bekommeren. Cornelis van Gouda noemt die van Bodengrave Bagauden. Boxhornius bekent de oorsaeck daer van niet te weten / maer wel / dat het woordt Bagaudæ by de Latijnen betekent oproerigen rebellige menschen / en die gewoon zijn te rooven / etc.

OUDE-WATER. Indienmen op haer eerste beginselen siet / behoort Oudewaerder te heeten / om datter omtrent verscheyde waerden legghen / diemen heden-daeghs nieuwe Waerden is noemende.

In 't jaer dertien hondert negen-en-veertigh / heeft Johan van Arckel Bisschop van Utrecht / met gewelt Oudewater ingenomen / en 't meeste deel der stadt verbrandt / nemende veele burgers gevangen / en beroovende haer van hunne goederen / doch door dien de borgers hun soo mannelijck weerden / blevender meer Utrechtse als Oudewaters volckeren: als onder anderen Johan van Rijsenburgh / de broeder van Lichtenburgh / Jacob en Everd Driel.

In 't Jaer duysent vijf hondert vijf-en-t'seventigh / hebben de Spaensche Oudewater belegert / en so vreeselijck beschoten / dat de muuren ten deele tot puyn gheraeckten / eyndelijck wierden de beleggers na 't hevigh stormen / schoon van binnen groote wederstant gedaen wiert / meester van de stadt: sy vermoordeden de meeste borgers / en brandeden en verwoesteden dese plaets. Naderhant wierden de Wallen weder opghebouwt / en de stadt van de Staten met veele vryheden begiftight.

Oudewater leydt aen d'Ysel / en is om end'om rijck van schoone Kennep-landen / en andere vruchtbare Lands-douwen.

HEUSDEN is een seer oude Stadt / soo men Johan van Leyden ghelooven wil / die haer oorsprongh en beginsel in zijn negende Boeck aldus beschrijft; hy zeyt: Omtrent den jare twaelf hondert

hondert negen-en-tachtigh/Robrecht Graef van Teysterbant/heeft tot een Wapen gehadt/als de jongste Soon van 't Huys van Kleef/ acht goude Koninglijcke Scepters in een blaeuw Veldt. Maer het Graefschap van Teysterbandt begreep onder zich de Bommeler-weert/Tieler-weert/en de Landen van Arckel/ van Heusden/ Altena/ Vyanen/ Cuylenburgh en Bueren/ tot aen de oude Maes: De gemelde Robrecht ontfingh dit Graefschap van Teysterbandt van zijn Broeder Lodewijck (die het Kleefsche Landt van den Bisschop t'Utrecht te leen besat) tot een Leen en eygendom; ende nam tot zijn Gemalin Kunegunda/ Dochter van den Graef van Hoy/ daer hy drie Sonen by won: waer van d'eerste/ Lodewijck ghenoemt/ hem in 't bezit van 't Graefschap volghde: Robrecht/ de tweede soon/ verkreegh Heusden en veele Dorpen / die een bysonder Heerlijckheydt wierden/ en was alsoo d' eerste Heer van Heusden; in welcken staet hy/ zijn oudtste Broeder te geval/ zijn Wapen verminderde en voerde de acht Scepters in zijn Schilt / die aen de rechter zyde roodt en aen de slincker blaeuw was: hy ontfingh dese Heerlijckheydt tot een leen van de Graef van Kleef/ om dat hy de eerste / en uyt dit Geslacht was. Dit is dan 't begin van de voortreffelijcke Stam van Heusden geweest.

Johan/ Hertogh van Brabandt/ heeft in 't jaer duysent drie hondert veertigh/ het Slot van Heusden / met eenen fraeyen en stercken Toorn verciert/ doen bouwen.

Als de Geldersche met de Hollanders/ in 't jaer duysent vier hondert seven / om 't besit van Gorcum in twist waren / rees tusschen hen een swaren Oorlogh. De Geldersche beroofden en verbranden Heeckhuysen by Heusden gelegen. Als Joan van Kroonenburg Gouverneur van Heusden / dat ghewaer wierdt / versaemde hy een goet getal onvertsaegde krijgsliedèn; en viel/ onder de gunst van een duystere nacht / met een groot getier op 't Legher der Geldersche; welcke door d' onverwachte aenval soo verschrickt wierden / dat zy niet dachten/ dan om sich door de vlucht te bevrijden: veele van hen verdroncken in de Maes; en / dat het wonderlijckste en der gedachtenis waerdigh is / die van Heusden namen meer van hare Vyanden gevangen/ dan zy self sterck waren.

Dese Stadt leght aen een Water / dat uyt de Maes rondom de Hemertsche Waerdt/ en weder in de selve Rivier loopt; en is nu voor een van de sterckste Plaetsen der Vereenigde Nederlanden vermaert en geacht: want zy is met dubbelde Grachten / veele Bolwercken/ halve-manen en hoorn-wercken omringht en versorght. Het Slot oft Kasteel leght dicht aen de Wallen / en is een tamelijck fraey en sterck gebouw.

SINT GEERTRUYDENBERGH, is een seer oude Stadt/ die de naem verkreghen heeft van Geertruydt/ Dochter van Pipyn van Landen / Hofmeester van den Koningh van Vranckrijck / die overleden is/ in 't jaer ses hondert vier-en-tsestigh. Sy leefde/ en was seer vermaert in dit gewest/ als blijkt uyt een oude Brief van Hilsewijd Gravin van Strye by Dordrecht/ in 't jaer duysent drie hondert negen-en-'t negentigh / in d' Abdye van Thoorn in de Kempen ghegeven/ die om d'outheyt en waerdy hier by gevoegt wordt.

Ick heb gebracht aen de voorseyde Kerck mijn Erfgoedt, welck den heerlijcken Coningh Zuendebolchus hadde eertijts ghegeven in mijn Landt van Stryen, aen die Kerck die geheyliget is ter eeren van de Maghet Maria, den bergh des Oevers, daer de Heylige Geertruyt heeft lichamelijck verkeerdt, en heeft een Godts-huys gheheylighet van den Heylige Amandus, de Stede Baerle, met den Autaer van my opgerecht ter eeren van den Heyligen belijder Remigius, het Casteel Sprundelheym met al het geene hem toe-behoort, gelijck het staet op de Riviere Merbata.

Om te weten wat den Bergh des Oevers te seggen is/ moetmen verstaen dat het woort Bergh/ in d'Oude Nederlandtsche Spraeck beteyckent heeft/ Oever of Haven/ voor 't veyligh legghen der schepen/ de kracht daer van beelt noch uyt het woort Bergen.

Bergen wort genoemt in den Brief van Keyser Otto den tweede van die naem / Erf goedt der selve uytverkoren Maghet, als by dit volgende bewesen wordt.

In een Dorp der Schelde, in de Stede van Berghe met dry Eylanden, Sprange, Waterange, Steninge, met de Kercke en Tolhuys, in de Contreye van Stryen, in het Erf-goet der selve uytverkoren Maget, den bergh met de aenhanghselen Tremella, teghenwoordigh Drumelen, Sturnahem, en al de Visscherye aen de Mase, &c.

In 't jaer dertien hondert een-en-twintigh/ is 't Slot van Geertruydenbergh/ dat altijt by de Castelleyns is geregeert/ op-gerecht.

In 't jaer duysent vier hondert twintigh / op Sint Lambrechts avondt ten tijde der Oorloge van Johan van Beyeren en Jacoba/ is d' heele Stadt met de Kerck verbrandt / waer van de Kronijcken aldus schrijven: Didrick van Merewede / Bailliuw van Zuydt-hollant regeerde 't Kasteel van Geertruydenberg/ en vermaende sijn Borgers dat zy haer voor die van Dordrecht/ die de zijde van Joan van Beyeren hielden/ soude wachten/ also die van mening waren de stad t' overvallen: daer op volgde dat de Dordrechtenaers met hun leger quamen/ en de Stadt opeyschten/ 't geen d'onvoorsichtigheydt der Borgers verwilghde/ nochtans verweerde Didrick van Merewede met moedt zijn Kasteel/ en schoot soo machtigh met vier pijlen in de Stadt/ dat de plaets ten lesten in brandt raeckte / ende wierdt

eyndlijck ghedwonghen 't Kasteel behoudens lijf en goet over te geven.

Johan van Naeldwijck bestormde en nam de stadt door dien hy geen tegenweer vondt/ in't jaer duysent vier hondert negen-en-tachtigh in / daer hy korts daer na weer uyt trock.

In 't jaer vijfthien hondert drie-en-tseventigh / wiert Geertruydenbergh door last van de Prins van Oranje by Poyet ingenomen/ en 't Guarnisoen nedergehouwen.

In 't Jaer duysent vyf hondert acht-en-tachtentigh heeft het Guarnisoen van Geertruydenbergh de Stadt tegens danck van de Prins van Oranje / dieder met krijghsvolck tot ontset quam / aen Parma overgegeven/ daer Emanuel van Meteren de geschiedenis in 't breede van beschrijft.

't Verlies was de Vereenighde Nederlanden seer schadelijck / die terstont met oorloghs schepen de stromen besetten / om de Visscheryen en passagien te bevryen.

Vijf jaer daer na quam Prins Maurits Geertruydenberg met een groote macht belegeren / en overwelghde haer op Sint Jans dagh / in 't gesicht der vyanden.

Na d'upttocht liet de Prins drie Soldaten die de Stadt te voren hadden helpen verraden / terstont ophangen.

Geertruydenbergh is gelegen op de Merwe of 't Vlack / dat de Rhijn en Maes maecken van verdronckem Landen / teghens over Dordrecht. Dese stadt hoort aen den Prins van Oranje / en is seer rijck van Steur / Salm en Elft-visschery / waer vander wel op eenen dagh achtien duysent gevangen worden.

De Stadt leydt op 't vaste landt van Brabant / en wordt onder d'Hollantsche Grens plaetsen gerekent.

De Brabanders hadden eertijdts voor een gebruyck / dat als sy hare Hertogen aennamen / haer met eede deden beloven / alle middelen aen te wenden / om de stadt / onder haer ghewelt te brengen; van gelijcken deeden d'Hollanders / op dat de Graven de selve souden behouden.

WORCUM, gelijck 't hedendaeghs genoemt wordt / schijnt eertijdts de naem gehadt te hebben van Woudrichem, ghelijckmen verscheyde mael in een oude brief geschreven vindt. Sy is de hooftstadt van 't Landt Altena: dit landt heeft zijnen naem ontleent van een seer oudt Kasteel / wiens oude en vervalle muuren noch hedendaeghs te sien zijn: het wiert eertijdts Holtena en Outena genoemt/ misschien om de menighte van 't hout en boomen.

In 't jaer duysent drie hondert vijf-en-t'negentigh / zijn d'Edelen in dit Slot gevlucht / welcken Aleyda van Poelgeest, een vermaerde vrouw / die van Albrecht van Beyeren vierigh bemindt wierde/ gedoodt hadden; 't welck door de bestieringh van Oosterbant/ outste Soon van Albrecht / gelijck veele schrijven / geschiet is. Om dit schelmstucks wille / heeft Albrecht dit Casteel sterk belegert / en met accoort in genomen / en heeft tot een teken van zijn overwinningh/ twee toorens van 't selve doen af-breecken.

Dese stadt en 't landt van Altena / heeft / t'sedert het jaer duysent een hondert vijftigh / de Heeren van Hoorn / die namaels tot Graven zijn gemaeckt / toebehoort: was mettemin een leen der Graven van Kleef; Maer Wilhelm de Goede / Graef van Hollandt / heeft d'Opperheerlijckheydt van dese plaets / in 't jaer duysent drie hondert twee-en-dertigh / van Diderick Graef van Cleef ghekocht; en is van die tijdt af een Leen der Graven van Hollandt gheworden. Sy is tot een eygendom der Graven van Hoorn tot het jaer sestien hondert ghebleven; want alsdoen heeft Walburgh (eerst weduwe van Philips van Montmorency / Graef van Hoorn / die in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-sestigh door last des Hertoghs van Alba onthooft is; en daer na van Graef Adolf van Nyenaer en Meurs) de Heerlijckheyt van Altena en dese Stadt / een weynigh voor haer over-lijden/ aen de Heeren Staten van Hollant voor t'negentigh duysent guldens verkocht: alsoo datse nu de gemelde Staten volkomelijck toebehoort.

Eyndelijck in 't jaer duysent vier hondert sestigh / is Worcum met Wallen en Poorten omringht.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-sestigh / heeft Jacob / Heer van Hoorn en Altena / aen die van Worcum verscheyde Privilegien en Vryheden / in hondert seven-en-twintigh Artijckelen begreepen/ gegeven. Maria Hartoginne van Bourgondien / heeft in 't selve jaer met open brieven verklaert / dat haer 't selve aengenaem was/ en die alsoo bevestight.

Omtrent het jaer duysent vijf hondert en elf / hebben de Geldersche Workum / by nacht de Vesten met ladders beklimmende / en door d'onachtsame wacht der Burgers / inghenomen / den Graef van Hoorn ghevanghen nemende / die een groote somme gelts / tot sijns en sijner ondersaten verlossingh / af ghedwongen wiert.

Workum is seer bequamelijck aen de Wael (welcke de slincker arm des Rhijns is / die zich by Schencken-schans in tween deelt/) in een vruchtbare lands-douwe / schuyns over Gorcum / gelegen; en wordt hedendaeghs voor seer sterck gehouden.

In 't Jaer duysent vijf hondert vier-en-t'seventigh is sy van de Spaensche / na drie aengebrachte stormen / met tamelijck verlies haerer volckeren / ingenomen: doch is daer na wederom onder 't gebiedt

ghebiedt der Ed: Grootmoogende Heere Staten ghebracht.

NAERDEN is de Hooft-stadt van Goy-landt of Goeylant; welcke Baljuschap zijn naem heeft van Goedela, Abdisse van 't Klooster t'Altena / als Boxhornius en andere ghevoelen. Dese Stadt heeftmen in 't jaer duysent drie hondert sestigh beginnen te te bouwen / gelijck sulcks genoeghsaem is blijckende uyt de brieven van Wilhelm de Goede / in welcken men nytdruckelijck siet / dat men spreeckt van een nieuw Naerden te maecken / na dat het eerste / dat men nu 't oude noemt / verbrandt en verwoest was. Dit oudt Naerden is aen de Zuyder Zee gelegen geweest / door welckers gewelt en inbreuck alle de Fondamenten nu uytghespoelt zijn; alsoo dat het water daer over vloeyt; maer als 't selve af-loopt / 't welck dickmaels gebeurt / sietmen de tekenen ende verscheyde oude overblijfselen der Straten en insonderheyt der Kercke. Maer wanneer of van wien de stadt verwoest is / is onseker. Sommige meenen / dat het Johan van Arckel / Bisschop van Utrecht / die een fellen en zwaren oorlogh tegen Willem van Beyeren voerde / in 't jaer duysent drie hondert acht-en-veertigh / omtrent die tijdt gedaen heeft: dit is waerschijnelijck / maer onseecker. Oudt Naerden is 't selve / dat Naerdinc genaemt wordt in den brief van Gijsbrecht van Amstel / in 't jaer duysent twee hondert drie-en-dertigh / aen 't klooster te Rensburgh gegeven; want daer leestmen: Gegeven in Naerdinc in het jaer ons Heeren MCCXXXIII. den thiende dagh Februarii: welcke Brief / terstont in de beschrijvingh van Weesp volgen sal. De oude Naerders hebben veel lof verkreegen / als sy haer / in 't jaer duysent twee hondert ses-en-t'negentigh / tot bystant en verlossingh van Graef Floris de vijfde / die op haere aenkomst van Geerart van Velsen doorsteecken wiert / dapper en kloeckmoedigh toonden.

In 't Jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftigh / als de Fondamenten van dit nieuw Naerden begonnen waren / heeft Wilhelm van Beyeren die van Naerden met verscheyde Vryheden en Voorrechten beschoncken / om haer volckrijck te maken. In 't selve jaer bevestighde hy de stapel der Visscherye / die hen door Graef Willem van Henegouwen gegeven was.

In 't jaer drie hondert ses-en-vijftigh hebben de Naerders / een Veltslagh tegen die van Amersfoort gelevert hebbende / een heerlijcke victorie bevochten.

In 't jaer duysent drie hondert tachtigh / heeft men de kerck begonnen te bouwen / en in 't jaer duysent vier hondert drie gaf haer Albrecht van Beyeren verlof / om een nieuwe haven te maecken. Vier jaren daer aen verkregense van Johan van Beyeren vryheyt van alle tollen en krijghs-tochten.

Philips Hertogh van Bourgondien heeft in 't jaer duysent vier hondert negen-en-vijftigh in-gesteldt / dat de Burger-meesters en Schepenen van Naerden alle jaren twaelf notabele Mannen / uyt de voornaemste der Stadt soude kiesen / om sorge te draghen / dat de Stadt geen hinder ontfingh van de menichte der vreemden / die dagelijcks van alle kanten toe-vloeyden. 't Jaer daer aen zijn de Nonnen der H. Maria van 't Kerck-hof aen de zuydt-zijde der Stad gebracht / als blijckt uyt de brieven van de Magistraet.

In 't jaer duysent vier hondert twee en tsestigh heeft Carel van Bourgondien brieven aen de Naerders vergunt / dat hy haer / noch geheel Goylant / noyt van Hollandt soude afscheyden.

Als in 't jaer duysent vier hondert een en tachtigh / de Utrechtsche een groote overwinning op d' Hollanders bekomen hadden / hebben zy hare listen op dese Stad aengeleyt / welcken haren kracht bequamen: want zy sonden 's morgens vroegh eenige gewapende Soldaten in Vrouwe kleederen / die / met korven in de hand / veynsden haer goet te willen verkoopen. De Poorten nu geopent zijnde / quamen zy in de Stad / sloegen eenighe doot van die haer ontmoeteden / en de loos gegeven hebbende / zijn / die buyten verborghen laghen / binnen gekomen. Vijftigh Borgers bleven op de plaets / en de Stad wierd geplundert: doch als d'innemers geen meer hulp kregen / begosten zy te vreesen; dies zy beslooten de Stadt te plunderen / in brandt te steecken / en alsoo te verlaten. Het brand-stichten kochten de Burgers af; Maer in 't selve jaer hebben de Naerders / met de macht harer Bondt-genooten / 't Land van Utrecht ingenomen / en de stercke Casteelen van Emmenesse en Westbroeck tot de grond toe afgebroken / en in een slagh omtrent de vijfthien hondert Utrechtsche dood geslagen. Van den buyt / die sy seer rijckelijck bequamen / lieten zy een Tooren maken / aen den welken dese twee woorden / tot een eeuwige gedachtenis van dese overwinningh ghestelt zijn: SWYGHT UTRECHT.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-tachtig / is by nae de gantsche Stad door een schielijcke brand / in d'assche geleyt.

In 't jaer duysent vier hondert een en 't negentig / wierden eenige Dorpen omtrent Naerden volkomentlijck belast / de Stads Mueren / die soo door den Oorlog / als andersints by wat vervallen waren / ten halven kosten te helpen opmaecken / waer van de redenen naeder uytgedruckt worden / in den Brief / van woort tot woort bygebracht door den geleerden Borhornins in zijn Toneel van Hollandt.

In 't jaer duysent vijf hondert twee-en-t'seventig / heeft dese stadt een schrickelijcke slag door Frederick van Toledo ontfangen: wan als

als sy haer / onlanghs te voren / onder 't gebiedt van Prins Willem van Oranje begeven had/ heeft hy zijn leger voor de stadt gebracht/ en alsoo de Overheden hem niet te gemoet gingen en om vergiffenis versochten / is hy seer verbittert geworden : doch als 't leger naderde / sonden sy hare ghesanten / die hen soude verschoonen / om datse/ door gebreck van besettingh / met de Prins vereenight waren. Sy gaven haer over / en onthaelden de Spaenschen met alle beleefthept in de Stadt. Maer d'Overste belaste al de Burgers in de Kerck te komen / daer sy alle jammerlijck vermoort wierden / sonder elendige vrouwen en onnosele kinderen te sparen : want de moeders wierden / gelijck de Historien verhalen / met de suygelingen aen de borst/ o groote gruwel ! doorstoocken.

WEESP. Men weet niet wanneer dese Stadt gebouwt is ; maer dit is seecker / datse besondere Heeren ghehadt heeft / ghelijck blijckt uyt een brief van Gijsbrecht van Amstel / die den geleerden Boxhornius geschreven heeft uyt d'oude Registers van 't Klooster te Rensburgh ; welckers inhout hier volght :

Aen de Eerwaerdige Vrouwe in Christo E. Abdisse, en A. Suster van den Heere Grave, Nonne, en aen het gantsch Convent in Rinsburgh, G. Schilt-knape van Amstelle, saluyt, ende gebeden in den Heere. Ghy sult weten, dat wy voor aengenaem hebben, dat ghy tot gebruyck der Kercke, moet verlossen de Goederen van Buckiscope, ende om die Goederen te renuncieren. Wy hebben van onse zijde gestelt tot Buckiscope den toonder deser tegenwoordige brieven, Heer Menso van Wesepe, ende sullen voor wel gedaen houden, 't gene dat die selve M. van onsent wege sal doen op de voorseyde Goederen, als of sy van ons . . . alsoo verre als ghy sult geven . . . ponden Hollantsche penninghen om de verlossinge van die Goederen ende wy hebben van onsent wege gestelt den selve M. om de voorseyde penningen t'ontfangen, ende ghy sult houden tot getuygenisse de tegenwoordighe brieven, tot dat wy sullen aen die Goederen personelijck weder-gheseydt hebben in tegenwoordigheyt van den Heere Grave van Hollant. Gegeven in Naerdinc, in 't Jaer duysent drie hondert drie-en-dertigh, den thienden dagh Februarii.

De besondere letteren beteeckenen E. Emessa / A. Ada / G. Geraert / M. Menso.

In d'oude placcaten en bevelbrieven wort dese stadt meest Wespe genaemt.

In 't jaer duysent drie hondert ses-en-vijftigh hebben d'Utrechtsche Weesp verbrant en uytgeplundert.

Als in 't jaer duysent vijf hondert vijf/ de Geldersche Utrecht belegerden/ versochten sy Weesp door krijghs-list in te nemen/ doch vergeefs / maer in 't volgende jaer / heeft Carel / Hertogh van Gelderlandt dese plaets onder zijn ghewelt ghebracht / die doch korts daer aen op seeckere voorwaerden vertrock. Daer na is sy met een muur versterckt geworden.

Weesp is tegenwoordigh seer vermaert door de Brouweryen : want hier goet bier gebrouwen wort / en op veele plaetsen / tot haer groot voordeel / versonden.

Het is een aengenaem stedeken / een halve mijl van Muyden / en aen de Vecht / wiens water de muur bespoelt / in een vermakelijcke Lands-douwe gelegen.

MUYDEN leght een mijl van Naerden / en oock aen de Vecht/ welcke daer midden door vloeyt / en niet wijdt van daer voor by 't Slot in de Zuyder-Zee. Sy is met verscheyde Privilegien en Vryheden van Hertogh Albrecht van Beyeren / Graef van Hollandt/ in 't jaer duysent vier hondert en drie / beschoncken.

D'Utrechtsche hebben dese plaets in 't jaer duysent drie hondert ses-en-vijftigh vernielt en met vuur verbrandt. Na dat sy een weynigh verbetert was / heeftse / de selve zwarigheyt / omtrent achtien jaren daer na / geleden : en in 't jaer duysent vijf hondert vijf / ontfingh sy van de Geldersche een gelijck lot / als die van Weesp.

Sy heeft een seer oudt Slot of Casteel / in 't welck / in 't jaer duysent twee hondert ses-en-t'negentigh / Floris de vijfde / na dat hy van Geeraert van Velsen ghevangen was / gebracht is : maer als de Naerders tot sijn ontset quamen / voerden sy hem af/ om die t'ontmoeten. Doch als Velsen merckte / dat hy met de syne tegen de selve te zwack was / vloogh hy toe / en doodde de Graef met twee-en-twintigh wonden : hoewel andere seggen / dat hy op 't kasteel omgebracht is.

Op dit Slot / datmen oock het Huys te Muyden noemt / woont gemeenlijck den Drost van Muyden / die oock Baljuw van gheheel Goylant en Hooft-Officier der stadt Weesp is. Voor weynige jaren wiert dit aensienlijck ampt bekleet by den Heer Pieter C. Hooft, Ridder der ordre van S. Michiel / wiens edel vernuft en hooge geleerthept in de Historien / Burgerlijcke wetenschap en Poesy / syne uytgegeven Historien van Vranckrijck en Nederlandt / en syne sinrijcke Gedichten genoeghsaem getuygen. Na hem is in dese bedieningh ghevolght Heer Geerart Bicker, Soon van den Heer Andries Bicker, Heer van Engelenburgh / die tienmael 't Burger-meesterschap t'Amsterdam / verscheyde Gesant-schappen aen groote Koningen buyten/ en andere hooge ampten binnen Nederlant/ bedient heeft.

VIANEN of Vianden/ als andere schrijven / is een seer oude stadt. Eenige hebben met beuselachtige vercieringen op haer naem gespeelt/

gespeelt/als of die van Diana afquam; Doch andere meenen/datse alsō na twee Vrouwen/ d'eene Fy en d'ander Jana geheeten/ genoemt is; dat oock onseecker is.

D'eerste Fondamenten zijn begonnen geleyt te worden/ omtrent het jaer onser Saligheydt/ duysent twee hondert 't negentigh / door Swederus/ Broeder van Johan de derde van die naem / Heer van Kuylenburg/aen wie dit gewest/als Vaderlijck erf-goet/ toequam. Men seyt/dat het Kasteel/behalven andere Ghebouwen/in die tijdt gemaeckt is. Swederus is in 't jaer duysent twee hondert vier-en-'t negentigh in een slag tegen de Heydenen by Bremen gebleven: hy hadd' tot zijn Gemalin/de Dochter van den Heer van Lede/daer hy twee Soonen/Gijsbrecht en Hendrick van Vianen/by won.

In 't jaer duysent drie hondert veertig/heeft Swederus/Heer van Vianen/de Capelle/die onder het Dorp Hagesteyn was/tot een Parochie-Kerck opgericht.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-'t seventigh / heeft Gijsbrecht van Vianen een schoonen Tooren van de grondt af/by 't Casteel/dat eertijds Batesteyn genoemt wierde/opgerecht/met 't gelt/ 't welck de Soon van den Graef van S. Paul hem schuldigh was/ die in 't vorige jaer in 't lant van Gulick was gevangen geweest.

In 't jaer duysent vier hondert en acht / is Walravus van Brederode/die daer na te Gorcum gedoot is/met Leonora/eenige dochter en Erfghenaem van Hendrick/ Heer van Vianen en Ameyde/in de huwelijcke staet getreden/en van die tijt af zijn dese heerlijkheden gevallen en gebleven aen 't geslacht van Brederode/dat men 't edelste onder den Hollandschen Adel acht/en heeft nu Joan Wolphard van Brederode/ Heere van Brederode/ Vianen en Ameyde/ Veldt-maerschalck van de Vereenigde Nederlanden tot zijnen Heer gehad.

De Stad van Vianen legt aen de slincker zijde van de Leck/twee mijlen van Schoonhoven/ en in een aengename Land-streecke/ met veel geboomte en een voortreffelijck Casteel verciert.

LEERDAM heeft de naem van de Rivière Ling/ worden de alsō genoemt door verkortingh/voor Lingerdam. Maer de Lingh wort dus ghenaemt van haer langhte/ welcke de reden is/ waerom Johan Gerbrants van Leyden de selve dickwils Langh noemt. Dese Stadt is een leen der Heeren van Arckel: want omtrent het jaer duysent een hondert en vijftig/heeft Joan de vierde van dien naem/ Heer van Arckel/ dit ghewest van Leerdam aen zijn Soon Folpart gegeven; die/gelijck 't gerucht gaet/seventien jaren daer na/ met sijn Soon Pelgrom/van den duyvel wegh ghevoert is; Dese overleden zijnde / is dit Landeken wederom in handen van de Heeren van Arckel gekomen.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-'t negentigh/wierde Frederick van Egmont/Wilhelms Soon/tot d'eerste Graef van Leerdam gemaeckt: want als Johan van Egmondt/ omtrent het Jaer duysent vier hondert tien/ ten huwelijck nam Maria/Dochter van Johan van Arckel: is dese Stad aen zijn Soon Wilhelm van Egmondt en zijne nakomelinghen gekomen. Van welck edel huys sy/ door huwelijck/ aen d'aenstienlijckste telgh van 't huys van Nassou/ die 't Prinsdom van Oranje besit/gehecht is: want als de gemelde Frederick/eerste Graef van Leerdam/ in 't jaer duysent vijf hondert drie overleden was: is sijn soon Floris hem gevolght/ die in het jaer duysent vijf hondert negen-en-dertig storf/ en liet Maximiliaen tot zijn nasaet; wiens eenige dochter en erfgenaem Anna van Egmont in 't jaer duysent vijf hondert een en vijftig met Prins Wilhem van Oranje ghetrout is/by wie zy won Philips/ nae zijn Vaders doodt Prins van Oranje en besitter van zijn 's Moeders Graefschappen Bueren en Leerdam. Als dese in 't jaer 1618. overleden was/is hem zijn oudste broeder Maurits / en daer na de jongste Frederick Henrick gevolgt: die haer zijn eenighen soon Wilhelm/in 't jaer duysent ses hondert vijftig gesturven/en dese zijn eenige erfgenaem Wilhem Henrick/tegenwoordig Prins van Oranje/ nagelaten heeft.

Alsser omtrent het jaer 1496. tusschen de Geldersche en Hollanders een Oorlogh ontstaen was/heeft den Heer van Ysselsteyn veele en verscheyde uytvallen in Gelderlant ghedaen/ende een slagh gelevert hebbende / brachte vele der Nimmegers om 't leven: waer over de Gelderse so geweldig vergramt zijn geworden / datse / om haer te wreken / het Casteel en de Stadt innamen: uyt 't welck zy by nae door geheel Holland liepen/ stroopende en hare Vyanden met Vuyr en Swaerdt vernielende. Aelbrecht Hertogh van Saxen dit ter ooren gekomen zijnde / is met een sterck Leger tot Gorcum ghekomen/ Asperen en Heuckelum / by Leerdam gelegen / versterckende/ met een goedt getal van krijghsvolck ernstigh besettende; niet lang daer nae deede hy een seer sterck Casteel by Leerdam bouwen / om het uyt-loopen der Soldaten te beletten: waer door de Geldersche eyndelijck ghedwonghen wierden/ haer/ behoudens Lijf en Goedt/ over te geven.

Leerdam is een soet en vermaeckelijck Stedeken/ aen de Riviere Ling/ een half mijl van Asperen/ en Heuckelum/ met de selve als op een drie-sprongh geleghen. Het heeft voor desen een seer schoon Casteel gehadt/dat nu t'eenemael verwoest is.

Den Marquis van Cetona/genaemt Chiappin Vitelli, die in dienst van den Koningh van Spanje was / heeft dese plaets met vijfthien vaendelen Switsers en andere/omtrent het jaer duysent vijf hondert

negen-en-t'seventigh ingenomen/ behoudens nochtans dat de Soldaten met hun goet en geweer souden uyt-trecken/ en de Burghers aen lyf en goedt onbeschadigt blyven.

ASPEREN heeft eertyts een Leen der Heeren van Arckel geweest. Guido van Asperen/ Broeder van Johan de tweede/ Heer van Heukelum/ is van de Vriesen/ gelyck verhaelt wort / in 't Jaer duysent drie hondert vier-en-vyftig / by Staboren verslagen. Syn eenige Dochter heeft ten huwelyck ghenomen Diderick van Polanen / by wie zy won Otto van Polanen / Heer van Asperen. De dochter van Otto/ genaemt Alferadis/ Vrouw van Polanen/ heeft Johan van Langerack een Dochter ontfangen. Elburgis ghenaemt/ welcke met Rutger van Boetselaer getrout is / en Asperen aen hem ten huwelyck gebracht heeft. Maer dese is in 't Jaer duysent vier hondert een-en-tsestig/ in zyn Slot met een Kogel door Arnolt Pick doorschoten/ ghelyck de Cronycken in de gheschiedenissen van dat Jaer breeder verhalen: 't sedert is dese Stadt aen 't geslagt van Boetselaer gebleven.

Dese Stadt leght een half myl van Heuckelum / op de Riviere Linge/ welcke sacht en lief lyck voor by haer loopt/ datse/ als Guicciardin schryft/ hier de Liefde genoemt wort.

In 't jaer duysent vyf hondert sestien/ ten tyden van Hertog Carel van Gelder/ is zy in een uytterste noot geweest: want de Geldersche met sommige wederspannighe Hollanders de Stadt hebbende belegert / niet tegenstaende d' Ingesetenen haer mannelyck en dapperlyck weerden / en een ongelooffelycken wederstant boden / zyn eyndelyck daer van meester geworden; die sulke gruwelycke wreetheden met moorden en branden/ self in de Kercken/ daer de Vrouwen met hare kleyne kinderkens gevlucht waren/ bedreven; dat de rasende Turcken niet schandelycker hadden konnen uyt-wercken.

Chiappin Vitelli heeft haer oock na Leerdam/ 't welck in de beschryvingh van die Stadt verhaelt is / voor den Koning van Spanje ingenomen. Doch zy is daer nae weder onder de Staten en hare besondere Heeren gekomen.

HEUCKELUM, heeft oock zyn begin uyt het Huys van Arckel genomen. Hare outheyt kanmen bespeuren in 't kasteel/ 't welck/ als sommige seggen / in 't Jaer duysent twee hondert ghebouwt is. Otto van Arckel/ jonghste soon van Johan d'achtste/ is in 't jaer duysent twee hondert twee en t'seventigh d'eerste Heer van Heuckelum geworden; wiens Nakomelinghen 't selve tot in 't Jaer 1595. beseten hebben: want de dochter en eenighe erfghenaem van Otto van Arckel/ in 't Jaer 1567. overleden/ is ongehuwt ghestorven; waer door de Heerlyckheydt van Heuckelum aen Elizabeth van Arckel / Weduwe van den Heer van Castres/ gekomen is.

Reginus/ een goet en geloofwaerdig Schryver/ noemt dese stadt Hercules/ en seyt/ datse gebouwt is/ omtrent het Jaer duysent twee hondert vier-en-tachtigh.

Het oudt Slot of Casteel/ dat nu t'eenemael verwoest en neer gheworpen is/ is gesticht/ gelyck Guicciardin verhaelt / door Hercules van Allemannen: also datter meer Herculessen/ uytter-maten sterck van naturen/ geweest zyn/ als oock eenigsins is blyckende.

De Kronycken verhalen in 't jaer duysendt vier hondert twee-en-tsestigh/ dat Johan van Heuckelum Gelt liet slaen/ niet met zyn eygen/ 't welck hy vermocht/ maer tegen alle Recht en reden/ met des Graefs naem en opschrift. Philips/ Hertog van Bourgondien heeft hem verscheyde malen vermaent / dat hy van sulck een boos werck soude afstant doen/ doch 't was te vergeefs: dies hy van den Hoogen Raedt van Hollant gebannen wiert; maer heeft niet langh daer nae weder vergiffenis verkreghen. Syn soon Oto / met hulp van Geeraert van Kuylenburgh/ zyn Oom / heeft met ghewapender handt Heukelum ingenomen/ en syn Vader/ die sulck een onheyl in 't minste niet verwachtende was/ aen Kuylenburgh gevanghen gelevert: want het scheen/ dat Otto dese stadt aen zyn Oom verkocht had. De saeck aldus gestelt zynde/ heeft Kuylenburg metter haest een goedt getal Soldaten in Heuckelum gebracht/ die geheel Hollant doorliepen/ roovende en vernielende alles watter voor de buyst quam/ Johan van Charlois / Heer van Arckel / heeft dit seer onweerdelyck genomen / bevelende aen den Gouverneur van 't Landt van Arckel/ dat hy dese Stadt met hulp der Burgers van Gorcum soude innemen/ 't welck geschiede. Eyndelyck wiert 'er besloten / dat de Heer van Kuylenburg en Otto aen de gemelde Charlois dese plaets souden over-geven; en op dese wys zyn Vader en Soon/ om haer ongetrouwheyt/ van hare heerlickheydt berooft. Doch Otto heeft niet lang daer na vergiffenis van dese zyne misdaet/ beneevens de besittingh van Heuckelum verkregen.

Heuckelum leght/ gelyck als Leerdam en Asperen/ aen de Linge/ omtrent een half myl van Leerdam/ en drie en een half van Schoonhooven.

GRAVESANDE is geleghen in 't West-landt / twee mylen van Delft en den Haeg. Dese plaets is over vier hondert Jaren een bewalde Stadt geweest / en had een Haven/ die in de Maes liep/ ende t'sedert/ door den aenwas van slyck en modder gestopt is: soo dat 't et nu wel drie duysent schreeden van de Maes legt/ zynde tegenwoordigh een schoon Vleck/ waer meest Landt-neering gedreven wordt/ en vermaert door de Kaesen/ dieder gemaeckt worden/ die in smaeck by de

by de Parmesaenschen verdeleken worden. 't Landt datter om ende t' om leght / is seer schoon Teel-landt / en brengt schoone Peulen en Erweten voort/ waer van een grooten handel valt.

Tot Gravesande is noch een seer hoogen Tooren / die in voor-tyden een Baken geweest is/den ingangh van den Haven aenwysende/ en noch den Schippers streckende tot een ken-teecken in de Zee/ daer zy dickwils op stueren.

Voor den Jare duysent twee hondert vijftigh / aleer het Palleys in den Haegh gebouwt was/hadden de oude Graven van Hollandt hier een Slot / daer zy des Somers hen vermaeckten / en oock somtijts op 't huys Vogelesanck/dat eertijts buyten Haerlem ghestaen heeft. Alsmen de fondamenten van dit Slot omtrent het Jaer duysent vijf hondert ses-en-veertigh met Graven ontdeckte / wierden daer eenige oude en geestige aerde Vaetkens gevonden/die meer als duysent vier hondert Jaren oudt waren/ en van die tydt dat de Romeynen in dit Landt woonden.

De ghedachtenis van dit Paleys ofte Hof/ behout noch de Hoflaen/ en het Hof-landt/ in 's Gravesande seer wel bekent:en 't huys/ daer voor den Oorlogh de Pastoor woonde/ plagh eertijts de Keucken te zijn van 's Gravenhof/ dat men 's Gravesande noemt.

Niet verre van hier is d' oude heerlijckheydt van Naeldwijck en Honselaerdijck / hebbende een seer groot/ oudt en sterck Slot/ daer eertijts d'oude Heeren van Naeldwijck plachten te woonen/welcke van ouden tyden erflijck Maerschalcken van de Graven van Hollandt waren/ en als opperste Stal-meesters gesagh hadden over de Paerden. Heer Willem van Naeldwijck Ridder/ die in't Jaer duysent drie hondert vijf-en-veertig in den strijdt te Stavoren in Vrieslandt mede doodt bleef/heeft hier/omtrent het jaer duysent drie hondert acht/een Collegie van derthien Canonicken gestigt.

Omtrent 's Gravesande/ by het Dorp Monster / is eertijts gheweest het huys te Polanen/ daer de Heeren van Polanen op woonden/ welcken Monster mede toe-behoorden/en plagh te staen / daer nu de hoeve van Polanen legt/en werdt (gelijck de Cronijcken van Hollant verhalen) van die van Delft/ in't jaer duysent drie hondert negen-en-vijftigh/met meer andere Sloten verbrant. Dan het landt of het inkomen behoort den huyse van Nassouw toe/t'sedert het jaer duysent vier hondert vier/ en nu zijn Hoogheydt den Prins van Oranje/Grave van Nassou; Soon van Prins Willem/en Neef vande groote Frederick Hendrick/ Princen van Oranje/ etc.

Niet verre van hier is Wateringe/daer voor drie hondert en eenige Jaren een Slot plag te staen/ toe-behoorende besondere Heeren/ welcken oock haren toenaem daer van voerden; en is namaels van dit Slot een Klooster ghemaeckt voor de Monicken van de Orden der Cistercien/ 't welck in de laetste Oorlogh/in 't Jaer duysent vijf hondert twee-en-t'seventig/ nevens veele andere verwoest is.

VLAERDINGEN wort geacht onder een der oudtste Steden of Vryheden van Hollandt. Sy wordt meest in d' oude bevel-brieven Flerdijnc genoemt; haren naem heeft zy van een water-loop / die alsoo geheeten wordt/waer van niets over gebleven is/ dan een nackte melding of gewagh in d' oude Brieven van Egmont. Vlaerdingen is eertijds de sterckste Stadt van geheel Hollant geweest/ volgens het gevoelen eeniger Schrijvers. Lambrecht van Schnafnaburg/ spreeckt daer van / in 't Jaer duysent seven-en-veertig/aldus : „De Keyser Hendrick heeft een Krijgs-heyr te Water geleydt door „den Rhijn in Vrieslandt tegen Godefridus en zijn hulper Diede„rijck/en heeft daer twee seer sterke steden ingenomen, RINESBURG „en FLEERDINGEN. Wat wil men klaerder? hier komt noch by/ dat/ Contractus. Diederick de vierde/ Graef van Hollandt/uytdruckelijck in zijne Schriften noemt / Marck-grave van Flaerdingen. Die hier van meerder begeerigh is te weten / die leese Boxhornius in 't eerste Capittel van zijn Toneel van Hollandt/en Janus Dousa/ die seer geleerdelijck hier van gheschreven heeft in 't seste Boeck zijner Hollandsche Cronijcken; en Godefridus Monick van S. Pantaleon/ die in de selfde tijt geleeft heeft/als Graef Willem d'eerste van die naem/ in 't Jaer duysent twee hondert seventien / uyt de haven van Vlaerdinghen met een groote Vloot en sterck Legher / naer het „Heylige Landt gevaren is; sijn woorden luyden aldus: Item : Wil„helm Grave van Hollant ende Joris Grave van Wiede / met an„dere Kruys-vaerders van Duytschlandt/ begheerende te scheep te „reysen naer 't Heylig Landt/zijn vergadert tot FLEERDINGE op „een van d'edelste Rivieren des Lands/de Maes.

Vlaerdingen is 't sedert soo verandert / dat het nu maer een ghering en slecht Dorp is/wesende alleen een seer kleyn deel van 't oude/ daer wy nu van gesproken hebben. Sy is tegenwoordig een Dorp/ die eertijds Trojen was; en desen haren droevigen ondergank/heeft zy van niemand/dan van haren schadelijcken gebuur/ d'ms welgende Maes/ met zijn Golven en Vloeden/ontfangen.

DELFS-HAVEN is eygentlijck soo veel te seggen/ als Haven der burgers van Delft. Aelbrecht van Beyeren heeft/ omtrent het jaer duysent vier hondert vier / aen die van Delft / om datse hem bromelijck en kloeckelijck by gestaen en geholpen hadden/ 't vermogen gegeven/om een Haven van Over-schie tot in de Maes te leyden : en dit is d'eerste oorsprong en begin deser plaets.

In 't jaer duysent vier hondert acht-en-tachtig/ zijn de ballingen

van de Hoecksche onder 't beleydt van Frans van Brederode / hier gekomen/ hebben Rotterdam ingenomen/ en daer na Delfs-haven met eenighe Haring-Buysen verbrandt.

Dese Vryheydt is versiert met veele huysen / en bloeyt meest door de Schipvaert. Sy heeft een seer gemackelycke en bequame Haven tot in de Maes. Veele Haring-Buysen Varen 's jaerlijcx hier van daen in Zee/ welcken een besondere haven hebben / 't Buysse-gat ghenaemt. Hier is een fraey en schoon Stadthuys en Kerck / met wijt van elckander gebouwt. Dese plaets is versterckt met drie dicke en sware Dijcken aen de Landt-zijde / van welcke de eerste de Haven-dyck, de tweede de Zee-dyck, en de derde die van Mathenes ghenaemt wordt.

GOEREE, in een Eylandt gelegen/ is alsoo ghenaemt/ om dat de Schepen/ die de Maes in-geloopen waren / hier een seer Goede Reede, tusschen Voorn en dit Eylandt / hadden: want Reeden en beteeckent anders niet by d'oude Nederlanders/ als de Schepen tot de Vaert wel te bereyden.

Dese Stadt heeft eertijds soo ghebloeyt in Schipvaert en Koophandel/ datse van andere steden benijdt wierde. Sy heeft nu veel van haer oude welstandt verloren: want haer Haven is gestopt/ en daer beneven moet zy tegen het gewelt der Zee worstelen. Als ick/ seydt de Geleerde Boxhornius/ de Papieren van 't Klooster te Rensburg over sagh/ vond ick een plaets/ daer van den Heer van Gouree gemelt wordt; of dese plaets daer door verstaen moet worden / derf ick niet versekeren. Maer dit Goeree heeft eertijts onder Zeelant gerekent geweest.

'S GRAVEN-HAGE, alsoo genaemt/ om dat 't et schijnt geweest te zijn de lust-plaets/ Bosch oft Hage van de Graven in dier tijdt/ is wel eygentlijck geen bemuerde Stad/ maer evenwel met Stads en Statelijcke Vryheden van tijdt tot tijdt vereert/ en van oudts by de Princen van den Lande/ soo in lasten als in voordeelen gestelt/ gerekent geweest onder de besloten Steden. Is met veele gerechtigheden/ soo wel als andere steden/ begiftight: soodanigh oock/ als dat wanneer na de Troublen oft Beroerten de regeering van den Lande een weynigh in beteren Staet wierde gebracht/ en dat in plaetse/ daer te voren alleenlijck/ neffens de Ridderschap en de Edelen/ ter dachvaerdt waren beschreven geweest de ses groote Steden/ tot de Regeeringhe mede ingelaten zijn geworden verscheyden andere Steden van Hollandt; ten selven tijde die van 's Graven-haghe van gelijcken diversche reysen ter dachvaert neffens d'andere steden beschreven zijn geweest/ ende daer voor erkent: doch hare plaetse door den overlast en verdruckinge der Spanjaerden seer verwoest ghelaten zijnde en ontbloot / door 't vertreck van de meeste en machtigste harer Inwoonders/ zijn tot sulcken onvermogentheyt gebracht geweest/ dat sy hen selven in hare voorsz. gerechtigheyt niet wel en konden mainteneren nochte dragen de kosten van de Vergaderingen / die meesten tijt als doen in andere steden wierden gehouden / tot datse in den Jare duysent vijf hondert vijf en tachtigh / tot een beteren standt ghekomen/ wederom begost zijn gekent te werden / volgens d'expresse resolutie van de Ed. Groot-Mog: Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, Staets gewyse genomen op den vier en twintigste December des selven Jaers, gelyck dien volgende veele Jaren langh, soo menighmael eenighe consenten van geld-middelen over de Steden van Hollandt om te slaen gedragen moesten werden, die van 's Graven-hage, beneffens andere Stede, mede behoorlyck zyn beschreven geweest: als by de missiven van beschryvinghen, onder anderen van den dertighsten October duysendt vyf hondert ses en tachtigh, van den drie en twintighste January duysent vyf hondert seven en tachtigh, den vierde Februarij duysent vyf hondert acht entachtig, vanden seventiende Juny en thienden July des selven Jaers, en van den thienden Juny duysent vyf hondert negen en 't negentigh.

Waer op voorts van tijdt tot tijdt/ so in vergrooting en voorspoet als in sonderlinge vermeerdering van Burgers en inwoonders opgeklommen zijnde verre boven hare oude en vorige welstant/ contribueren althans in alle lasten en contributien/ tot defentie van de gemeene saecken / daer benevens de voornaemste leden van de Regeeringe.

De gelegentheyt en situatie/ is soo van nature als by artificie en door industrie van de Regenten / by nae incomparabel in pronck en vermaeck/ zijnde binnen zijne Grachten en aerde Wallen verciert en betimmert met een seer groote menichte van huysen of woonplaetsen / daer van een groot deel meer Hoven en Paleysen gelijcken/ als huysen voor particuliere Inwoonders; te meer alsoo den grootsten Adel van 't Landt aldaer hebben gehadt hare huysinghen / 't sedert dat Graef Willem van Hollant/ de tweede van dien naem/ Roomsch Koningh geworden / en uyt Duytschlandt in Hollandt weder ghekomen zijnde / in den Jare duysent twee hondert acht-en-veertigh in den Haegh zijn Hof doen bouwen/ en de residentie van de Princen die te vooren tot 's Gravesande / Vlaerdinghen / Haerlem en Leyden gheweest was / in den Haegh vast gestelt had. Noch heeft den Haegh verscheyde spacieuse en opene pleynen / tot cieraet en vermaeck met Linden en andre Boomen na de konst beplant. Wederom buyten de Grachten vint men dichte Bosschagien / kostelijcke Weyden/ hooge en Konijn-ryke Duynen/ die in een half uur/ de passanten geleyden tot aen de groote Zee / verscheydene gegraven Canaelen

naelen tot gemack en cieraet van de plaetse / waer op ende omtrent gelegen zijn heerlijcke huysen van playsance. In somma/alles dat ofte tot vermaeck / ofte tot verwonderingh dient / bevindt zich daer en daer omtrent.

In den Haegh houden oock hare ordinarise Vergaderingen niet alleen alle Hooge en Souveraine Collegien van Hollant / so in Politie als Justitie / maer hebben oock hier haer aensienelijckste byeen-komsten de Gedeputeerde van alle de Geunieerde Provintien/ met de Tytel van Staten Generael: in dier voegen/ dat binnen den ommetreck van dese plaets en stadt van allen tijden gesmeet zijn/en noch dagelijcx voltrocken worden al die grootmoedige deliberatien en dappre resolutien/ die den Staet der Vrye Vereenigde Nederlanden/ door Godes genadigen zegen / hebben gedaen en noch doen bestaen tegens alle Vyanden.

De Regeeringh van 's Graven-Haghe bestaet uyt een Bailjuw en Schout/drie Burghermeesters/seven Schepenen/ een Pensionaris en Secretaris.

Aen-hangzel.

's Graven-Haghe, dat men oock enckelijck den Haghe noemt / is West-waerts by de Noord-zee/een groote mijl van Delft/twee van Leyden / en drie van Rotterdam ghelegen: het welcke niet door de heerlijcke huysen/ noch verstercking/ maer door de menichte der Inwoonders en hare Vryheden/ tot een Stadt geworden is.

De oude Inwoonders van 's GRAVEN-HAGHE wilden, uyt enckele grootmoedigheydt, dit heerlijck Vleck met gheen Mueren ofte Vesten besluyten: want het dacht hen roemwaerdiger (gelijck Julius Cæsar en andere treffelijcke mannen eertijds zeyden) ;Heeren van het schoonste en machtighste Dorp van EUROPA te zijn, dan van een Stadt, die, schoon met Wallen en Grachten voorsien, onder de minste mocht getelt worden: maer dese groothertigheydt, is hen qualijck vergaen, en zy hebbense ten dierften betaelt, als Marten van Rossen, Krijgs-Overste des Hertogs van Gelder, (die wel wist, hoe lichtelijck zy in te nemen was, ende door der inwoonders rijckdom beweeght) met weynigh Volck, en groot gevaer, in het Jaer ons Heeren duysent vijf hondert acht en twintigh, haer deerlijck uytplunderde en verwoestede; 't welck hy, soo het bewalt of bemuert hadde geweest, noyt en had durven bestaen: want soo men hem weynigh tijdts gestut had, al het Volck van Hollandt soude hem op 't lijf ghevallen en vernielt hebben.

Sy is voor eenighe jaren vergroot / met een genoeghsame breede Gracht omringht/en met veel nieuwe en heerlijcke Huysen aen alle zijden vermeerdert / en insonderheydt aen de West-zijde / daer een fraeye gracht / de Prince-gracht genoemt/ gemaeckt/ en alree ten deel met veele aensienelijcke wooningen betimmert is. Achter 't Hof/ aen d'ander zyde van de Vyver / is een nieuwe Doelen / daer Prins Wilhem van Oranje/soon van Fredrik Hendrick/ d'eerste steen van geleyt heeft / gelijck 't opschrift aen de gevel te kennen geeft. Oock is 't Oude-hof, gelijck men 't gemeenelijck noemt / door de gemelde Vorsten veel schoonder en heerlijcker vernieuwt.

Sy heeft een fraye Kerck/die in 't jaer duysent drie hondert negen-en-t'negentigh door Hertogh Aelbrecht van Beyeren gebouwt is/ welcke met ontelbare Wapenen van Graven / Ridderen en Edelen verciert is; Sijn tweede Gemalin Margaretha van Kleef liet van den grondt af het Klooster en de Kerck / nu noch de Klooster-kerck geheeten / voor de Monicken die men Predick-heeren oft Dominicanen noemt / in 't Voorhout bouwen.

Het Stadts-huys is een fraey ghebouw / en was eertijdts / als sommige schrijven / het Hof van den Heer Brederode.

Omtrent den nieuwen ingangh van 't Hof/ en aen 't eynde van de Vyver / heeft Graef Maurits van Nassou / eertijdts Gouverneur in Brasil / een heerlijck gebouw doen maken/ daer in alle de regelen der Bou-konst soo wel waergenomen zijn / dat 'er niets aen schijnt t'ontbreken. Op de zijde nevens den vijver / in 't opperdeel van de gevel / is een gevecht der wilde Indianen / op een verhevene wijse gemaeckt / ter gedachtenis van 't gene de Graef in Brasil gewonnen heeft. 't Inwendigh deel van dit aensienlijck paleys is vol treflijcke schilderyen / en allerley kostelijckheden / die meest alle van yvoor / cedren / Brasilien en ebben-hout gemaeckt zijn.

Hier wierde oock de Koninghlijcke Bibliotheeck bewaert / vergadert door den vermaerde Joannes Harius; die altijt een Besorger of Opsiender / diemen Bibliothecarius noemt / had / welck ampt oock door den President Viglius Zwichemus bedient is; in wiens tijdt sy door Koningh Philips de tweede / met veele en verscheyde/ so Latijnsche als Fransche boecken (door vrou Margaretha/ Moey van Keyser Carel de vijfde / en Gouvernante der Nederlanden/ nagelaten) vermeerdert is.

Hier moet niet vergeten worden 't Haeghsche Bosch, ghelijck het in 't gemeen genoemt wordt / daer in een yder / sich soo vrolijck verlustight. Het begint dicht aen de laetste huysen van den Haegh / en is met schoone eycken / beucken / esschen / elsen: en andere groote boomen verciert / waer van sommige in goede ordre op een ry gheplant zijn / en des somers met sulk een menigte van allerley kleine vogelen voorsien / dat lieflijck gesangh der selve niet alleen d'ooren / maer self het herte raeckt / en de zwaermoedighste geesten kan verlichten. Hier

maghmen gerust en sonder hinder in 't gras of op de sitplaetsen slapen / daermen in andere bosschen nauwlijcks wacker en sonder geselschap durft zijn: want de wilde beesten zijn hier onbekent / en men vint'er niet dan herten / hinden / hasen en konijnen. De Grooten en Edellieden verlusten sich hier met de jacht: ja alle menschen pogen sich hier van alle moeyelijckheden / met een eerlijck vermaeck t'ontlasten en adem te scheppen / om daer na te bequamer hun beroep uyt te voeren.

Alhier zijn gebooren verscheyde geleerde en vermaerde mannen / die wy om de kortheyt voorby gaen: doch en konnen geensints ongeroert laten / hoe dat alhier geboren is in den jare duysent ses hondert ses-en-twintigh / den seven-en-twintighste May / Wilhelm van Nassouw-Oranje, soon van de groote Fredrick Hendrick, en / na sijns vaders doot / Prins van Oranje / Graef van Nassouw / en in 't jaer duysent ses hondert vijftigh / den sesten November overleden. Op den veertiende des gemelde maent / acht dagen na zijn afsterven / is sijnen eenigen Soon en erfgenaem Wilhelm Hendrick, nu Prins van Oranje / etc. hier oock ter werelt gekomen.

'T HOF van HOLLANDT. 's Graven-Hage wordt met recht voor een der schoonste en vermakelijckste plaetsen van de Nederlanden ghehouden; en heeft niet alleen de ghedaente / maer oock alle cieraden van een stadt: want sy is met veele aensienlijcke wercken / als wy terstont in hare beschrijvinge verhaelt hebben / verrijckt.

Maer onder alle de heerlijcke gebouwen is niets uytsteeckender dan 't Koninglijck Paleys / dat men hedendaeghs / 't Hof van Hollandt noemt: het is in der daedt koninckljjck; want Wilhelm de tweede van die naem / en d'achtiende Graef van Hollandt en Zeelandt / (welcke in 't jaer duysent twee hondert seven-en-veertigh / om zijn ongemeene deugden en groote dapperheyt / door d'eendrachtige stemmen der Keurvorsten tot Roomsch Koning gekoren / en d'eerste November van 't volgende jaer gekroont is) heeft het in 't jaer duysent twee hondert negen-en-veertigh gesticht / ghelijck d'oude Hollandtsche Kronijcken / ende Snojus in zijn sevende boeck met dese woorden te kennen geeft: Hy / namentlijck Koning Wilhelm / heeft in den Hage een schoon heerlijck Paleys gebouwt / waer in hy de vierschaer en het pleythof van Hollant / dat te 's Gravesande was / overgebracht heeft: doch 't is meer schoon en vermakelijck / als ick geseyt hebbe / dan sterck ghemaeckt / en is met een groote vijver / en een groene cingel met eycken-boomen beplant / verciert; en heeft niet wijt van daer een bosch / bequaem om te wandelen en te jagen. Dit Hof leght / als een kasteel / rondom in 't water / en heeft drie poorten met optreckende bruggen voorsien / daer gedurigh eenige Soldaeten by beurten de wacht zijn houdende.

Hertogh Albrecht van Beyeren / de ses-en-twintigste Graef van Hollandt en Zeelandt / heeft aen 't Hof een Kappel gebouwt / daer hy een Deken en vergaderingh van Canoniken instelde. De gemelde Albrecht en zijn eerste gemalin Margaretha / dochter van den Hertogh van Lottheringhen / en sijn soons dochter Vrou Jacoba van Beyeren / zijn in de selve / benevens noch eenige andere Graven / begraven.

Aen de Noord-zijde van 't Hof is een groote Vijver / daer nevens een verheeven plaetse is / de Vyverbergh genaemt / die met eenige ryen linde-boomen beplant is / 't welck des somers / om de hitte der Sonne te vermyden / een vermakelijcke wandelplaets is.

Dit Paleys is / sedert eenige eeuwen / de woonplaets van d'oude Graven van Hollandt ghewee st: en daer na van de drie laetste Princen van Oranje / en Gouverneurs van verscheyde Provincien / als Maurits, Fredrick Hendrick, en sijn soon Wilhelm, die alle in 't selve overleden zijn.

Oock is het de plaetse / die aen 't heyligh recht en de wetten geeygent is: want het hof van Justitie / oft Provincialen Raet / die de Processen en gedingen ondersoeckt en oordeelt / en in een President en veerthien Raets-heeren bestaet / is de Roomsche Koningh Wilhelm / als vooren verhaelt is / hier verordent.

In 't jaer duysent vijf hondert twee-en-tachtigh / is hier noch een andre vergaderinge / die men den Hoogen-raet noemt / in plaets van die van Mechelen opgerecht: dit is als 't Opperhof der Justitie / by dewelke alle saken / die tot hare kennisse gestelt zijn / en andere die door beroep van 't Hof Provinciael tot haer komen / afgehandelt en gevonnist worden / van wiens vonnis men niet appelleeren kan; doch men mach een Revisie oft oversien van 't proces versoecken / waer toe dan eenige van de vermaertste Rechts-geleerden gestelt worden / die het gevonnisde proces nasien / om te verklaren / of daer in gedoolt is oft niet / en na dese uytspraek / wordt geen vorder versoeck / appel oft beroep toegelaten.

Hier is oock eenen Raet van Brabant gestelt / voor de saken / die van de steeden oft dorpen van die Provincie / onder der Staten gebiedt staende / voorvallen. Desen Raet verricht zijne handelingen met besonder bevel en ordre van de Staten Generael / op de selve wijs en manier / als de Cancellarie en de Leenhooven van Brabant gewoon zijn / op dat een yder zijn rechten en vryheden behoude / en uyt kracht en na eysch der selve bestiert worde.

In 't meer gemelde Hof vergaderen oock de Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden / den Raet van Staten / de

Staten

Staten van Hollant en West-Vrieslandt / en hare Gecommitteerde Raden / de Raden van de Reken-kamer / de Krijghsraet en andere: die yder een besonder vertreck / om alleen te vergaderen / hebben.

De plaetse van 't Binnen-Hof is ruym en wijdt / aen d'een zijde met boomen verciert / aen twee andere zijden / stenen galeryen of wandel-plaetsen. Van hier komtmen langhs eenige trappen op de groote Zael / die aen de beyde zijden gemeenlijck met winckels van Boecken / Schilderyen en Kramers / daermen by na alles te koop vindt / voorsien is. Maer de grootste cieraedje van dese plaets zijn de Wapen-rocken / Cornetten / Vaendelen / en Standaerden / die in de veltslagen van Nieuport en Turnhout / en elders in den laetsten langhdurigen oorlogh / gewonnen en verovert zijn. Dit zijn de zegen-tekenen van soo veel overwinningen / die hier tot een eeuwige gedachtenis van de heerlijcke daden en de dapperheyt der Nassousche helden / door wiens kloeck beleyt de selve verkreghen zijn / ten toon hangen.

In dese groote Zael van 't Hof van Hollandt / is in 't jaer duysent ses hondert een-en-vijftigh / een aensienlijcke en ongemeene groote vergaderingh van de Bondtgenoten der Vereenighde Nederlanden gehouden / welcke in 't selfde jaer den een-en-twintighsten Augusti met volkomen genoegen van alle de Bondtgenooten seer gheluckelijck haer eynde genomen heeft.

SCHAGEN is een edele en vermaerde Hollantsche Vryheyt oft Vleck. Het was eertijts / als sommige gevoelen / een woon-plaets der Deenen / die uyt haer landt van de plaets / die de selve naem voert / welcke sy aen dit gewest gegeven hebben / gekomen zijn. Sy is gelegen in 't uytterste Noordsch gewest van Hollandt / drie mijlen van Alckmaer / en soo veel van Medemleck.

De Heeren van Schagen zijn gesprooten van Adelbertus of Albrecht van Beyeren / soon van Keyser Lodewijck / uyt Margaretha van Henegouwen / Graef van Henegouwen / Hollandt en Zeelant / die zijnen natuurlijcken soon Wilhelm / door Paus Nicolaus wettigh verklaert / tot Heer van Schagen maeckte / daer hy vier naest gelegen dorpen / als Verninghorn, Harnichuysen, Colhorren en Burchoren, bijvoeghde. Het landeken van Burchoren is op d'eyge kosten van de gemelde Wilhelm / eerste Heer van Schagen / bedijckt / wordt nu Nieulandt ghenoemt / en leght by S. Martens dorp in 't eylandt de Rijpe.

Schagen heeft Stadts-rechten en vryheeden van Willem van Henegouwe / in 't jaer duysent vier hondert vijfthien verkregen. Haere Heere ghebruycken en ghenieten hooge heerlijckheyt in haer gebiedt / en werden nu noch / gelijck eertijdts / tot de vergaderingh der Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt / onder d'Edele.. en Ridderschap gheroepen. Dit geslacht heeft verscheyde vermaerde mannen voortgeteelt. D'inwoonders deser plaetse zijn in 't gemeen seer vernuftigh en verstandigh. Sy wordt voor een van de schoonste en vermakelijckste plaetsen van Hollandt gehouden / en heeft veele gemeene en besondere huysen. De kerck / daer 't graf der Heeren van Schagen gesien wordt / is een fraey en schoon ghebouw. Hier is een groote marckt / waer nevens het Stadt-huys staet / dat niet te verachten is. Oock is 'er een Wees-huys / daer d'arme vaderen moederloose kinderen opgevoedt worden.

't Slot oft Huys / dat der Heeren van Schagen woonplaets is / is seer sterck / hier dicht by / en in een aengename plaetse ghelegen. 't Omleggende landt is het vruchtbaerste / niet alleen van Hollant / maer bykans van geheel Europa: want een morgen landts wort hier / om zijn vettigheyt en vruchtbaerheyt / eens soo veel verkocht / als in d'andere deelen van Hollandt. Op dat dit klaerder magh blijken / soo en kan noch en machmen geensints voor by gaen / dat 'er in dese plaets een boom gheweest is / daer d'eyghenaer op een jaer soo veele vruchten van kreegh / dat hyse voor hondert guldens kon verkoopen. Oock is hier een schaep geteelt en opgevoet / wiens waerdy by na tot de gemelde prijs geresen is; welck Dier / om zijne besondere uytmuntentheyt / en tot een eeuwige gedachtenis / afgebeelt is / en in 't Vleesch-huys tot Amsterdam vertoont wordt.

BEVERWYCK heeft eertijdts de naem gevoert van S. Agathen-Kerck, als den Neder-landsche Kronijck-schrijver en Heda leeren: het overblijfsel van die naem is noch te bemercken in de straet / die S. Agathen-wegh ghenoemt wordt. Daer benevens wordt dese plaets oock Agathen-Kerck genoemt / in den brief van Utrecht / in 't jaer duysent drie-en-sestigh geschreven / daer men dese navolgende woorden leest:

Maer sy waren met ghewelt ingenomen van Diederijck Grave, en zijn Soon Diederijck, oock van zijn Broeder Floris, (te weten Flardinge, Kirckwerve, Velsenneburgh, Heylegelo, Petthen, van welcke hy te voren gesproken had / haer noemende Moeders der Kercken, waer uyt men haer oudtheydt en hooghetyt kan bespeuren) en door de gedurige beroerte der oorloogen, alle Bisschoppelijck recht versuymt zijnde, waren wederom ghebrocht in de macht des Bisschops, door d'authoriteyt der Synode, met d'ondergheschreven Capellen; Harago, Schia, Rinesburgh, Warmonde, Liethemuthen, Rinsaterwald, Asclekerwald, Agaten-kirck, Hemezenkirck, nu Heemskerck / Ascmannedilf, nu Assendelf / Sperewald, nu Sparnewoude / Sloten, Ecmunde, Alcmare, Scirmere, Malisven; Eariverius, Woggingen, Aldenthorp, Vronlo, &c. Maer t e

neem/

naem / welcken dese plaets tegenwoordigh voert / heeftse gekregen van de menighte der Pelgrimagien ofte reyse van devotie / die daer eertijdts veele gedaen wierden / en in onse tael gemeenlijck Bevaerden genoemt worden.

In 't jaer duysent twee hondert acht-en-t'negentigh / heeft Johan d'eerste van die naem / Graef van Hollandt / op S. Martens dagh / aen de Burgers van Beverwijck verscheyde rechten en vryheden / begrepen in twee-en-seventigh punten / gegeven op 't versoeck van Wolphardus van Borssele / Heer van Sonderburgh / die in dese tijdt / soo 't schijnt / oock Heer van dese plaets gheweest is : want hem wort in veele artijckelen het derde deel der boeten toe-geeygent.

Omtrent het Jaer duysent twee hondert drie / heeft Ludovicus Lossensis / die tot sijn gemalin getrouwt hadde de Gravin Ada van Hollandt / eenige dochter van Graef Diederick / Beverwijck verbrandt.

Omtrent den jare duysent vier hondert vijf-en-tachtigh / heeft Aelbrecht / Hertogh van Saxen / treckende met zijn Leger teghen d'oproerige Kennemers / dese plaets nevens eenighe andere dorpen en Slooten met den vuure vernielt.

Beverwijck is ghelegen twee mijlen van Haerlem / en heeft een bequame haven aen de Wijcker-meer ; doch nu seer ondiep. Het is een schoone en vermaeckelijcke plaets / daer veele aensienelijcke lieden / soo van Amsterdam / als andere Steden en Plaetsen / haere Hof-steden en Thuynen hebben / om haer in de Somerse dagen te verlustigen / en den dagelijckschen last der sorghen en moeyelijckheden te verlichten.

CLUNDERT Is een Stedeken / ofte 't sommige eygentlijcker dunckt / een Vryheyt / in 't Eylandt van den Ruygen-hil gelegen. Het heeft eertijdts de naem ghevoert van Nieuwen-vaert, en welvarende in Schip-vaert geweest ; maer hare welvaert heeft begonnen af te nemen / en is byna tot niet gegaen door 't overvloeyen van den Souten-waert / 't welck geschiet is in 't jaer 1421. Want hier door op een andere plaets een ingangh ghemaeckt zijnde / soo hebben de Schepen niet meer van nooden gehadt / door Nieuwer-vaert te zeylen. Omtrent dese tijdt raeckten 'er een groote brandt / alsoo dat de stadt by na tot asch vernielt wierdt. Maer den Prins van Oranje / d'Heerlijckheydt deses plaets toe-ghevallen zijnde / heeft haer in 't jaer 1583. met een Wal doen besluyten ; daer men namaels vaste Bolwercken en andere versterckinghen by gevoeght heeft. Sy is nu met een schoone Kerck en Tooren verciert.

WILLEM-STADT, ghebouwt door Prins Willem van Oranje / om 't uytloopen der vyanden te beletten / en met zijn naem verciert / is in 't selve Eylandt / daer de Clundert leyt / aen de Roovaert / ontrent het Hollandts-diep gelegen. Den Hoogh-geboren gemelden Prins / heeft oock 't gebiedt over dese Stadt gehadt / tot erkentenis van zijne groote weldaden / welcke hy aen den Staet der Vereenighde Nederlanden betoont heeft ; 't welck sijne nakomelingen oock gehadt hebben ; invoegen / dat noch tegenwoordigh den jongen Prins van Oranje / Wilhelm de derde, in zijne titelen / Heer van Willem-stadt genoemt wordt.

Sy is gesterckt met seven bolwercken / een ravelijn / en een kat / alle met gheschut voorsien. Oock is hier een Kerck / Raedt-huys / Marckt / Wapen-huys / een huys voor den Prins / en een bequamen haven. De lucht is hier / van weghen de nabyheydt der Zee / swaer en niet seer gesont ; vorders is Willem-stadt in een tamelijcken goeden staet.

Om een besluyt van 't Landtschap Hollant te maken / soo konnen wy niet nalaten / oft een weynigh te spreken van d'oude en seer vermaerde plaets van

EGMONDT, wiens Heeren / die men plagh te reeckenen voor de rijckste van Hollandt / ten laetsten verciert zijn ghewor den met den tijtel en waerdigheyt van Graven / soo dat dese plaets geweest is een Graefschap in een Graefschap / en onder haer ghehadt heeft veele goede Hollandtsche plaetsen / als het Steedeken Purmerendt en Purmerlandt, de Heerlijckheden van Neck, Ilpendam, Hooghwoude, Aertswoude, en meer andere / behalven noch / dat de laetste Graven beseten hebben / het Prinsschap van Gavere in Vlaenderen / ende verscheyde heerlijcke goederen gheheel Nederlandt door / zijnde voorts gheweest Ridders van 't Gulde vlies / en Gouverneurs van de voornaemste Landtschappen onder den Koningh Philippus de tweede van Spanje. Egmont dan / leggende by de Zee / west-waerts van Alckmaer anderhalf mijl / ende van Beverwijck twee mijl / is een schoon en lustigh Dorp / oft om beter te spreecken twee Dorpen / 't een ghenaemt Egmont binnen, oft op de Hoeve, 't ander Egmont op zee. Doch is Egmont binnen verre het principaelste / verciert zijnde met een treffelijck oudt Kasteel / gesticht by Radtbout / Koningh der Vriesen / en eertijdts gehadt hebbende een heerlijcke Abdye / eerst gebouwt / soo Irenicus schrijft / van Adelbertus / eerste Aerds-Diaken van Utrecht / die te deser plaetse / doen ter tijdt Halam ghenoemt / in de Christelijcke Religie onderwesen heeft den voorsz. Radtboudt / soon van Adgillus / Koningh der Vriesen. Andere schrijven d'eerste stichtinghe des Kloosters toe / den Graef Diderick d'eerste van Hollandt / den welcken

Junius

ZELANDIA comitatus

Milliaria Germanica Commu:

L'OCEAEN DE GERMANIE DE NOORT ZEE

PARTIE DE tlandt van voorn LA:

HOLLAN DE. Ouer Flackee

FLACKEE

S CHOUWEN.

Brouwershauen

Zierix zee

Duveландt.

WALCHEREN.

Vere

Middelborg

Armuiden

Vlißingen

ZVYD BEVERLAND.

Der Goes

S. Anne landt

T'LANT VAN TERTOLEN.

Tertolen

Goeree

Breskens

Terre de Groede

Den Banigert

Veer gat

De zype

Greuelinge

Volckerack

Droege Raen

Raen

Santvliet

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

WALCHEREN
Milliaria Germanica com.
OCEANVS
GERMANI
CVS
Schouwen
Duve
lant
Zirckzee
Noort Beue
landt
S Anne
lant
WAL
CHE
REN
Middelborg
Vlissingen
Zuyt-Beve
lant
FLAN
DRIA PARS.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Junius stelt/ gestorven te zijn / omtrent 878. En wederom andere maken de grondtlegginge van 't Kasteel tot Egmont veel jongher/de selve treckende tot den Jare 1140. oft daer omtrent/ als Beroldus/ een van der Vriesche Koningen af komst / overmits zijn sonderlinge trouwigheyt/ van de Abt des Kloosters met ses hoeven Landts begiftight zijnde/d' eerste gront-vesten des Kasteels geleydt/en zijnen nakomelingen den naem en Tytel van Egmont achter-gelaten soude hebben. Doch en duncken dese beuselingen den geleerden Junio niet wel t'samen te hangen/die derhalven sich vergenoegt te segghen/dat het wapen van dit oudt geslacht is een schilt met ses verguldे / ende ses roode winckel-haecken / beduydende de ses voornaemste deughden/die in een vroom en dapper Krijgs-heldt vereyscht worden / als Gerechtigheyt, Dapperheyt, Matigheyt, Beraetsaemheyt, en sagtmoedigheyt.

Het Klooster t' Egmont, is/ staende de voorleden beroerten / tot de gront toe vernielt/hebbende in voorleden tijden uytnemende rijck en machtigh geweest.

't LANDTSCHAP ZEELANDT.

HEt Landtschap Zeelandt/ (gelijck sommige schrijven) begrijpt de Eylanden die binnen de Stroomen van de Scheld geleghen zijn/en heeft zijnen tegenwoordigen naem/na veele ghevoelen/ ghekregen van de Deenen/ dewelcke eerst ingenomen hebbende het Eylandt van Walcheren/'t selve Zeelant geheeten hebben/ na de naem van 't voornaemste Eylandt van Denemarcken/ waer af alle d'andere omleggende Eylanden alsoo genoemt zijn geworden.

Levinus Lemnius/ een vermaert Medicijn-meester/ geboortigh van Zierickzee/ brenght den naem af van Zee en Lan, om dat het een Landt is rontom met de Zee becingelt/ wiens meeninge veel waerachtiger is/als wel de voorgaende/want der Deenen Eylanden alsoo niet genoemt worden in hare Tale/ als wy de selve noemen. Ende in dese meeninge volgt hem Louys Guicciardijn / die hem nochtans niet toe en staet/ghelijck 't niet heel vreemt is / dat de Zeeusche Eylanden eertyts souden bewoont geweest hebben by de volckeren die Cornelius Tacitus in zijn Boeck van de Zeeden der Duytschen Mattiaces noemt: overmits (segt hy) de Mattiaci in Hoogduytslant en over den Rhijn gewoont hebben/ gelijck de ghemelde Tacitus selve mede getuyght.

Andere willen segghen / dat dese Eylanden eerst by de Toxandros soude bewoont zijn/doch is dit even onseker. Mijn 's bedunckens/ segt Joannes Isaacius Pontanus wel beter/als al de rest/dewelcke meynt/dat de Zeelanders/of ten minsten een deel der selve/ mede zijn oorspronckelijck van de Catten gekomen / gelijck hy breeder bewijst in zijn Boecxken van de drie Monden des Rhijns: Doch wat hier in der waerheyt van zy/ laten wy de Gheleerde onder malkanderen betwist-redenen/ons genoegende/ also wy na kortheyt en klaerheyt trachten/in 't gemeen te segghen / dat de Deenen en Noormans niet alleen dese Zeeusche Eylanden noyt beseten hebben / als voor een weeck drie of vier / ende Hollandt mede voor een korten tijdt / alsoo sy daer weder uyt-gesmeten wierden.

Oft nu den Graef Diederick de Zeeüsche eylanden gesamentlick met Hollandt verkregen heeft / en op een selvige tijdt tot een Graefschap verheven zijn geworden/dan of Zeelandt te voren zijne besondere Graven gehadt heeft/en wanneer het eygentlijck met Hollandt vereenight sy geworden/kan men voor vast niet stellen. Het is te gelooven/soo Jan Reygersberge Kronijck-schrijver van Zeelandt en andere Autheuren bewijsen / dat een deel van dese Eylanden / als Walcheren en Zuydt-Bevelandt / eertijts vast gheweest zijn aen Vlaenderen/en dat by gheval en tempeest der Zee/ de Water-vloedt Schelde een nieuwen stroom oft loop tusschen beyden genomen / en die van Vlaenderen afgescheyden heeft. Gelijk oock Cornelius Battus schrijft/een oudt Schrift ghesien te hebben/ waer in stondt/dat/ omtrent de tijdt van de Gheboorte des Verlossers van 't Menschelijck geslacht; dese Eylanden niet dan met sekere enghe Slooten en Water-loopen van malkanderen afgescheyden waren. Andere geloven dat omtrent de selve tijdt de Schelde dese Eylanden niet alleen van Vlaenderen/ maer oock van malkanderen afscheydende / aldaer in de Maes geloopen heeft/en dat het immers ten deele/die Eylanden zijn/ die (na Cæsars schryven) de Rhijn maeckt / loopende door veele plaetsen in de groote Zee.

Het is schier onmogelijck alle de Zeeusche Eylanden / soo groote als kleyne/ eyghentlijck en volkomentlijck te beschrijven/ want een deel der selve zijn dickwils door onweder / en overvloet der Zee verandert/ en nu kleynder en dan wederom grooter geworden/ nu vergaen/en dan weder op-gekomen. Daerom wy alleenlijck sullen beschrijven de geene/die bedijckt zijn/namentlick Schouwen, Duyvelant, Tolen, en Oresant (welcke/ ten aensien van de Schelde / Oostwaerts gelegen zijnde/daerom genoemt worden Zeelandt be-ooster-scheld) mitsgaders Walcheren, Zuyd-Bevelandt, Noordt-Bevelandt en Wolfersdijck, die onder den naem van Zeelandt be-wester-scheldt gerekent en begrepen worden.

Zeelandt is in 't Westen en Zuyd-westen / maer insonderheyt in 't Noord-westen en Noorden geleghen / ende wordt bespoelt met de

wilde Zee / doch teghen de selve wel versien en bewaert met berghskens en heuvelkens van wit zandt/ door de natuer ofte Zee op-ghe-worpen/en gemeenlijck geheeten Duynen/welcke alleen in Walcheren en Schouwen/als wesende de twee uytterste Eylanden/zijn:in't Oosten Noord-oosten scheyden het sekere stroomen/ als het Goereesche Gat/Flacke en Volckerack/van't Graefschap Hollant : zuydwaert heeft 'et de slincker/ en Zuyd-oostwaert den rechter arm van de Schelde/die het van Vlaenderen en Brabant scheyt/en voort/soo geseyt is/ in twee principale deelen af deelt.

Van daer de Duynen op-houden/zijn Walcheren en Schouwen/ en d'andere Eylanden rontom / met vaste en stercke Dijcken beset/ van sulcker hoogte/ dat de Zee daer niet overvloeyen kan; en boven gemeenlijck so breet / datter twee wagens neffens den anderen konnen op-rijden ; maer beneden aen den voet wel vijf-en-twintig ellen breed. Dese Dijcken worden gemaeckt van goede kley of pot-aerde. Van buyten loopense allengskens blacker af / en zijn boven op/ soo verre als 't water gewoonlijck daer tegen spoelt/ meerder dan twee vingeren dick met stroo oft gluy wel dicht door-wrocht/ het welckse wonderlijck sterck en geduerigh maeckt. De kosten die daghelijcks aen de vermaking/ onderhouding en versekeringh van dese Dijcken gedaen worden/zijn seer groot/de arbeyt en moeyte niet minder.

Emanuel van Meteren in 't sestiende Boeck zijner Commentarien verhaelt/uyt het getuygenisse der Zeeuse Dijk-Graven/dat den omvang der Landen van Zeeland/ so verre die met Dijcken beset en beschermt is/wel gemeten wesende/bedraegt veertigh mijlen weeghs/ elcke mijl van veerthien hondert roeden / en dat elcke roede Dijcks d'een door d'ander wel gekost heeft thien ponden vlaems; so dat alle buyten-dijcken/te samen komen te staen by de vier-en-dertig tonnen Gouds/d'Ordinare kosten tot d'onderhoudingh der selver/ kan hier uyt ten deele af ghenomen worden/dat/ in 't Landt van Schouwen/ yder gemeet/of half Morgen Hollands/alle Jaers te gelden heeft/ soo aen schot als Dijck-gelt/tusschen de drie en vier guldens/welcke penningen eenighlijck besteet worden tot de reparatie der Dijcken.

Maer alle dese over groote kosten worden overvloedelijck vergoedet door de uytnemende vruchtbaerheyt des Lants / het welcke/ op dat ick andere Greynen/ als Gerste/ Haver/ en wat des meer is/ voorby gae/ insonderheyt heeft groote menichte van seer schoone en uytgelesen Tarwe/die in de omleggende Landen wel bekent en oock grootelijcks begeert is.Daer benevens waster veel Kool-zaet/waer van Olie wort geslaghen ; die men besigt om in de Lampen te branden/Zeep af te zieden/en tot andere dingen meer. Meede oft Krappe/ die de Verwers ghebruycken / valter uytnemende veel en goedt.

Daer wassen oock/met name in het Landt van Schouwen/ eenighe Laurier-boomen met hare rijpe en volkomen Bessen/of Bakelaer/ een sake/ seght Guicciardijn / die in d'andere Nederlanden niet ghebeurt.Gelijck mede verscheyde soorten van Medicinale kruyden/die elders niet te vinden en zijn. De Zeeusche Weyden zijn wonderlijck goet en vet voor het Vee/en selfs op de buyten-dijcksche schorren/ of voorlanden/ die nochtans alle getijden met de soute Zeebaren overloopen worden / dwalen ontelbare kudden Schapen / de vetste ende smakelijckste van alle de Nederlanden. De Duynen zijnder gelijck in Hollandt vol Konijnen/ende op de Koorn-ackers onthouden sich een groote menichte Hasen/Veldt-hoenderen en Patrijsen.

Wat aengaet de Lucht van Zeelandt / daer van sullen wy Lemnium hooren spreecken/ wiens woorden nae den zin vertaelt/ aldus
„luyden : Van de soetigheydt des Zeeuschen luchts en derf ick niet
„veel toe-seggen/ als die op sommige plaetsen wat straf-achtigh is/
„en ongesonder dan in de naest-gelegene Landen/ voornemelijcken
„des Somers/en dat door de stercke dampen der Poelen en moeras-
„schen/als oock door dien het Land weynigh met Boomen beplant
„is.Doch heeft dit voordeel dat zy niet haest van Pest besmet wort/
„maer de besmettinge eens ontfangen hebbende/ valt den menschen
„seer wreedt/ ende is niet haest te versoeten oft te stillen. Dese hardigheyt van de Lucht heeft het spreeckwoort veroorsaeckt/waer mede men ghemeenlijck wenst om Brabandsche Lucht en Zeeusche renten, hoewel nochtans het Eylandt van Schouwen een tamelyken ende wel ghetemperden Hemel heeft / en in dien deele alle d'andere Zeeusche Eylanden te boven gaet.

De Zeelanders zijn seer scherpsinnigh/vernuftigh/ in haer huyshouden soo net en puntigh/dat de Koningh van Spanje Philippus de tweede/en zijne Hovelingen/in Zeelandt aen gekomen zijnde/ sig daer grootelijcks in verwonderden. Men vinter kloecke Zeeluyden/ en generen sig de Zeeuwen in 't gemeen meest by de Landwinninge en Visscherye / op welcke sy haer besonderlijck wel verstaen. Voorden banck en zijn d' Inwoonders hier niet soo grof en groot van gestalte als in Hollandt. Doch verhaelt de Zeeusche Kronijck/ dat Graef Willem de vierde van die naem van Hollant en Zeelant/toegenaemt de Goede/op de Bruyloft van Karel de Schoone/ Koning van Vrankrijck/een Zeelandsche vrouwe gebragt heeft/die so groot was/ dat selfs de aldergrootste mannen/maer dwergskens by haer scheenen te wesen. Haer krachten waren soodanigh / dat zy in elcke handt/ een volle Tonne Biers konde draghen/ ende een Balck / die acht mannen niet en konden op tillen / haelde en sleepte waer zy begeerde en wilde.

In Zeelandt zijn/ maer ses bemuerde Steden/ die Hare Gedeputeerden en Stemmen ter Vergaderinghe van de Staten des selven Lants hebben/ en zijn/ Middelburgh, Ziericxzee, Goes, Tolen, Vlissinghen en Veer. Daer benevens zijnder noch S. Martensdijck, Armuyden, ende Brouwers-haven, welke wel mede goede beslooten Vlecken zijn / ende Stads Vryheden hebben/ maer eygentlijck onder de Steden niet getelt worden. Roemers, oft Reymers-wale legt nu meestendeel ontmantelt/ hoewel het mede zijn Burgermeesters heeft. Dorpen oft open Vlecken telt men in Zeelandt over de hondert/ waer onder sommige uytnemende groot zijn/ als Domburgh, eertijds een Stadt/ ende als noch Stads Privilegien hebbende : Haemsteede, een oude Baronye; Scherpenisse, Cruningen, en meer andere.

De Staten des Lands en Graeflickheyts van Zeelandt bestaen uyt d'eerste Edelen/ welcken den gantschen Adel representeert / namelijck de Marquis van der Veere en Vliss ingen/ plaetsen teghenwoordigh toe behoorende den Prins van Oranje / Wilhelm de derde/ en de ses voorgenoemde Steden. Dus verre van Zeelandt in het gemeen / sullen nu treden tot de besondere Beschrijvingh harer Eylanden en Steden.

WALCHEREN.

VVAlcheren is het voornaemste / en als het Hooft van geheel Zeelandt/ niet soo seer om zijn groothevt / (want Zuydt-Bevelandt is van meerderen omme-loop/) als van wegen zijne bequame gelegentheydt/ rijckdommen/ menighte van Inwoonders/ schoonheydt/ ghetal van Steden/ ende meer andere hoedanigheden. Het begrijpt in 't ronde thien mijlen/ en telt vier beslote Steden/ namelijck/ Middelburgh, Vlissingen, Veer en Arnemuyden : behalven noch d' oude Steden Domburgh, Soutelandt en Westkappel, dewelcken/ hoewelse nu open Vlecken zyn/ nochtans hare voorige Privilegien en Stads-rechten genieten. De naem van Walcheren brengen sommige af van de Walen, andere van de Walvisschen, welkers meeningh schijnt bevestight te worden met het Wapen des Eylands/ welck een Walvisch is.

MIDDELBURGH, dat de Hooftstadt is / niet alleen de Wester-Scheldt/ maer oock van gantsch Zeelandt/ wort dus genoemt/ om dat 'et in't midden tusschen de Oevers der Zee/ daer nu Vlissingen en ter Veer leggen/ gebouwt is/ als of men seyde Midden of Middelstadt; want Burgh betekent een Solt / Kasteel oft stercke Stadt : 't welck noch heden aen de namen Burgh-Graef, Burgemeester en Burger blijkt. Sommige Latijnsche Schrijvers van de naest voorgaende eeuwe noemen haer derhalven Medinburgum, en Medium Castrum: want d'oude seggen / dat hier eertijdts een Burg of Casteel gestaen heeft; tot bewijs daer van dient/ dat 'er heden noch een straet is/ den Burgh genaemt. Oock is het Wapen deser Stadt een Gouden Burg in een roodt Veldt. Maer dat sommige haer Metello-burgum, na den vermaerden Roomschen Metellus noemen/ dunckt my te ver gehaelt/ en vertoondt meer aensienlickheydt door ouderdom/ dan schijn van waerheydt.

Hare eerste beginselen zijn onbekent: doch soo 't op vaste gronden geoorloft is / yets te gissen/ soo soumen durven stellen; datse oft in 't Jaer acht hondert ses en dertigh/ als Eggart/ Graef van Walcheren was/ tegen de Normannen gebouwt is : oft ten jongsten in het Jaer duysent/ tegen de Vlaminghen/ die toen Walcheren begonden te bestrijden. Altijdt dit is seker en onweder-sprekelijck / dat in het Jaer duysent een hondert ses/ te Middelburgh een Klooster stondt/ dat daer na in een Abdye verandert is : ende dat hare inwoonders voor het jaer duysent twee hondert drie en twintigh Burgeren genoemt zijn/ en Stads-rechten van hare Princen verkregen hadden: want Graef Floris de vierde/ Vader van Koningh Willem / seght uytdruckelijck in d'oude Keuren of Wetten in 't gemelde Jaer gegeven/ dat hy die van West-Kappel alsulcke Privilegien en Handtvesten geeft/ als die van Middelburg eertijts ontfangen hadden: dat men van d'oorspronck en oudtheydt deser Stadt niet meerder noch sekerder kan voort-brenghen/ heeft de groote brandt/ die haer tweemael ten hoogsten beschadigde/ veroorsaekt : want door d'eerste verbrande het Stadthuys / daer veel oude Brieven / die kennis van de oude saken konden geven / bewaert wierden : benessens een deel der Stadt: in de tweede de vermaerde Abdye/ daer in d'oudste Bibliotheeck was/ met een derde deel der Stadt.

Sy is oock met verscheyde Vryheden en Privilegien van tijdt tot tijdt beschoncken ghewórden. D' oudste Stads-keur oft Wet / nu noch overig/ is in 't jaer duysent twee hondert seventien door Graef Willem d'eerste/ Vader van de ghemelde Floris de vierde/ gegeven/ waer in/ na veele wetten / dese vryheyt te bemercken staet : dat niemant die van Middelburgh vermach te arresteren / ten zy om haer eygen misdaet in de 2 Graefschappen van Vlaenderen en Zeelant.

In 't jaer duysent twee hondert drie-en-vijftigh / heeft Koningh Willem/ soon van de voorseyde Graef Floris/ aen d'inwoonders deser Stadt verscheyde wetten / rechten en vryheden gegeven en bevestight/ waer van de voornaemste zijn/ dat hy alle Poorters van Middelburgh waer zy hun porren/ met hunne goederen in zijn geleyde en beschermingh neemt. Dat zy hare goederen buyten de Poort ghelegen / soo hen daer in onrecht ghedaen wordt / met hare Vrienden 'er

Wapenen mogen bevryden. Oock dat alle saken / die binnen Arnemuyden op den dijck voorvielen / souden in de stadt / volgens haere Keuren / oft Wetten / afgedaen worden ; en meer andere te langh te verhalen.

In 't jaer duysent drie hondert veertigh / gaf het Graef Willem de vierde de vryheydt / dat sy voortaen Tolvry varen souden voorby de Tollen van Hollandt en Zeelandt.

Als in 't jaer duysent drie hondert seven-en-veertigh / Vrou Margriete / weduwe van Keyser Lodewijck / met haren Soon Willem de vijfde / om 't besit van Hollandt en Zeelandt / in twist geraeckt was / wiert dese Stadt van de gemelde Graef / soo waerschijnelijck is / (want sy den Graef tegen zijn moeder te hulp quamen) vergunt / dat geen Ambachts-Heer Schepen der stadt mocht worden. Acht jaren daer na gaf de selve Graef den Schepenen deser Stadt de vryheydt / datse / om alle gewelt van boos-aerdige menschen af te weeren en t'ontgaen / knyven oft lange messen mochten dragen ; 't welk seer weynigh persoonen / buyten 's Graven Hof-gesin / toegelaten was.

Omtrent die tijdt quamen in dese stadt veele lieden / die sich met 't maecken en bereyden van Lakenen geneerden / oock maeckten hier d'Engelsche Kooplieden de stapel van Wolle van 't selve Eylandt / waer over Hertogh Aelbrecht van Beyeren in 't jaer duysent drie hondert drie-en-tachtigh / indien tusschen den Koningh van Engelant en hem een oorlogh ontstondt / haer drie maenden tijts vergunde / om hare goederen / sonder hinder of bekommernisse te moghen vervoeren. Den Koophandel nam van die tijdt af / hier soo dapper toe / dat d'inwoonders van d'uyterste rijcken van Europa sich herwaerts begaven : en wierden alle vremde Kooplieden door gezegelde brieven / in der Graven en steden van Zeelandt bescherminghe genomen : en met veele andere vryheden van Tollen / 't behouden van hunne ghestrande Schepen en Goederen / (die volgens 't gebruyck des Graven verval waren) en andere gunstbewijsen / beschoncken. De volgende Graven / als Willem de seste / Hertogh Philips van Bourgondien / ende den Aerts-Hertogh Maximiliaen / hebben dese stadt en de Kooplieden / oock hunne mildheyt / in 't vergunnen verscheyde Privilegien en giften / tot vorderingh van de Koophandel / betoont. Dit selve deed' oock Keyser Karel de vijfde ; want hy hen toestondt / dat alle Wynen / van Westen komende / hier eerst ghelost mosten worden / eermen die elders mocht vervoeren. De Magistraet heeft oock t'allen tijden alle neerstigheyt aen-gewent / om den Koophandel hier te houden en vermeerderen / door 't maken van nieuwe Havens en andere plaetsen tot gerief der Koop-lieden ; 't koopen van Ambachts-heerlijckheden omtrent hare Stadt ; en 't procederen tegen die van Arnemuyden / die ten Hoove over hen geklaeght / en versocht hadden / datse voortaen niet meer onder die van Middelburgh souden staen / belovende den Keyser voor dese en andere vryheden een groote somme gelts ; doch die van Arnemuyden konden niet verwerven ; want die van Middelburgh door den Keyser / na haer begeeren / gehant-haeft wierden : die hen belaste de stadt (tot verseckeringh der Kooplieden en harer goederen /) boven de nieuw gemaeckte aerde Wallen / met verscheyde Kryghs-wercken te versterckenn ; en sond hen een model of patroon / om volgens 't selve / dit te beter uyt te voeren.

Dese stadt aldus opgekomen / gelief-koost van soo veel Vorsten / met soo veel aensienlijcke privilegien en vryheden boven andere steden versien / hebbende soo veel gesach buyten hare muuren / gestijft van alle noodige goede wetten / besocht van so veel vremde Volckeren / overvloeyende van alle neeringh en welvaert / voelde in desen haren ouderdom een groene en bloeyende jeught / en mocht nu over sulcx onder de geachtste Koop-steden van geheel Europa gereeckent worden. Doch na dat in 't jaer duysent vijf hondert seven-en-t'seventigh / de burgerlijcke oorlogen tusschen d'Ingesetenen en Spanjaerds ontstaen waren / heeft dese stadt / neffens veele andere / haer deel van elenden daer in ghehadt / waer door haren Koophandel en welvaren by na te niet ging. Maer sedert datse onder de macht der Staten gebracht is / hebben sy alle vlijt ghedaen / om hare voorige welstant te herstellen / te handthaven en vermeerderen.

Dese stadt besit d'eerste plaets onder de steden / als die Staetswijse vergaderen ; waerom haer Keyser Karel de vijfde in syne brieven aldus noemde : de Hooft-stadt van Zeelandt, het Comptoir van sijne voornaemste Domeynen, en de Bewaerster van des Landts gheheymenisse.

Sy is gelegen een mijl van Vlissingen en ter Veer / in 't midden tusschen beyde de steden / een half mijl van Arnemuyden / naer welcke een enge en kromme haven van dese stad af / plagh te lopen / en aldaer by de Stads-ketens in zee te vallen ; maer t'sedert het jaer duysent vyf hondert twee-en-dertigh / heeft de Magistraet een schoone en breede nieuwe haven / van de Dampoort af tot aen de Zee recht uyt en seer diep doen graven ; soo dat'er met hoogh water / schepen van vijf en ses hondert last bequamelijck konnen in komen.

Sy is sedert sestigh en eenige jaren tweemael uytgeleydt / en wel de helft vergroot : oock met nieuwe stercktе rondom voorsien / die met verscheyde Bolwercken en punten sich uytstrecken.

De Grachten om de Wallen zijn seer diep en breet / met soet water

verbulṭ

verbult / waer in veel Rivier-visch / tot gerief der Ingesetenen / gevangen wordt.

Dese Stadt is van haer selven net en schoon / bequaem tot den koop-handel / hebbende alle gelegentheden / die een Koop-stadt nodigh zijn / met twee havens / om een menighte van Schepen te bergen / oock heeftse eenen grooten houwer oft stilstaende water / daer alle groote Scheepen t'allen tijden vlot konnen zijn / soo om met hare ladingh daer te blijven leggen / als om overgehaelt en vermaeckt te worden. Soo dat dese Koopstadt nu noch heeft haren handel / en Schip-vaert op Oost-en-West-Indien / Brasil / Guinea / Angola / Levant / Italien / Spanje / Vranckrijck / Engelant / Oostlant / in de Zondt / en meer andere Koninghrijcken en Landen ; want sy leydt op 't best inkomen van de Wielingen / en de reede van 't Flacke. Hier over is sy alleen begiftight met een Stapel-recht / als boven ten deel geseyt is / van alle Wijnen / Olyen / Syropen / en andere natte koopmanschappen / die van westen / 't zy uyt Italien / Vranckrijck en Spanjen / in Nederlandt ter zee gebracht worden.

In dese stadt zijn oock verscheyde heerlycke ghebouwen / onder welcken insonderheydt uytmunt d'Abdye van onser Vrouwen / die noch tegenwoordigh de Zetel is der hooghste machten van dit lantschap. Sommige schrijven dat dit gebou door Godebald Bisschop van Utrecht / omtrent het jaer duysent een hondert ses / begonnen is / om daer in op te voeden en bequaem te maken de kerkelyke persónen / diemen tot het leeren van andere wilde gebruyken. In 't begin hebben hier Regulier-Canonicken gewoont / doch dese zijn om d'ongeschicktheyt hares levens hier uyt gedreven / en in haer plaets gestelt eenige Religieusen van S. Michiels Abdy t'Antwerpen / om daer den Reghel der Premonstreyten t'onderhouden. Willem de tweede / Graef van Hollandt en Roomsch Koningh / heeft dese Abdye / omtrent 't jaer duysent twee hondert ses-en-vijftigh seer rijckelijck begiftight / en haer gebouw een heerlijcker aensien gegeven. Hy en zijn gemalin de Koningin Isabella / en voor hem Vrou Ada / gemalin van Graef Floris de derde / zijn hier begraven.

Eenighe zijn van gevoelen / dat hier eertijts maer een Klooster gestaen heeft ; en dat 't namaels tot een Abdy is verheven. Maer men bevindt / dat de Abten in 't jaer 1126. by d'oude Schrijvers bekent zijn, d'Eerste was Albad, en de laetste / Nicolaes de Castro, die oock d'eerste Bisschop van Middelburgh wierdt ; want in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-vijftigh / is de Collegiale kerck van S. Pieter / (die in 't jaer duysent drie hondert derthien van Graef Willem de derde ghesticht is) door Paus Paulus de derde / ende Philips de tweede Koningh van Spanje / tot een Cathedrale Kerck gemaeckt / en met de Bisschoppelijcke stoel vereert. Tot des Bisschops onderhoudt wierden alle d'inkomsten der Abdy gheschickt / mids dat de Monicken daer uyt een redelijcke nootdruft souden genieten. Onder 't geestelijck gebiedt van 't Bisdom Middelburg, wierden alle de Kercken / en Conventen van dese Stadt / Vlissingen / Veer / Goes / Zierickzee / Romers-wael / ter Tolen / ende het omlegghende platte Landt van d'Eylanden Over-Flackeé en Voorne / gestelt.

De Rijckdom deser Abdy is allenghskens soo gegroeyt / dat niemant in Zeelant meerder Landt-goederen besat: oock is den Abt en Prelaet in macht en gesach / self in 't wereltlijck / soo hoogh geset / dat hy 't eerste Lith van de Staten van Zeelandt geworden is : hy nam oock den Prince van 't Landt / als hy gehuldigt wierdt / den Eed af.

En gelijck dese Abdy in voorige tijden in een treflijck aensien geweest is / alsoo isse oock noch hedendaeghs : want alle de hooghste Collegien der Staten en Raden van 't Landt houden hier / als ghesegt is / hunne Vergaderinghen : waer van d'eerste plaets toe-komt den Heeren Staten van Zeelandt / die bestaen uyt d'eerste Edele / die nu is Willem de derde / Prins van Oranje / &c. als Marquis van der Veere en Vlissingen; (welcke plaets / uyt zijn Hoogheyts naem / van een daer toe verordent / bekleedt wordt) ende de Gecommitteerde der Steden Middelburgh / Zierickzee / Goes / Tholen / Vlissinghen / en Veer. Oock vergaederen hier / de Ghecommitteerde Raden van State der Graeflijckheyt van Zeelandt : de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt : de Reken-Meesters van de Graeflijckheyts Reken-kamer : de Staten van 't Eylandt Walcheren / met de Gecommitteerde van de breede ge-erfde van 't selve Eylant: en de Provinciale Raedt van Vlaenderen. Oock is hier de Graeffelickheyts Munt in 't Jaer duysent vijf hondert tachtigh verordent.

Het Stadthuys is een seer aensienlijck gebouw / waer vande fondamenten in 't Jaer duysent vier hondert acht-en-tsestigh / gheleydt zijn. Den Tooren / te vooren door 't Vuur beschadight / is op nieuw heerlijck op-gebouwt / waer in een nieuwe Klock en konstig slaende Uurwerck met verwonderingh gehoort wordt ; aen 't welck in alles omtrent hondert en vijftigh duysent guldens besteedt zijn. Nevens 't voorzeyde Stadthuys is soo een schoone Marckt-pleyn / dat diergheliijck in Nederlandt weynigh te vinden is : de Voor-gevel is met eenige der ouder Graven en Gravinnen gehouden Beelden konstelick versiert : soo dat 't een treflijck werck is / dat van de Bouwmeesters geacht en ghepresen wort. Hier gaen de Magistraten dagelijcks te Rade / wiens wijsheyt en ervarentheyt de welstant en de rust der Stadt besorgt : welcke deughden in voorige tijden menighmael veroorsaeckt hebben / dat d'andere stemmende Steden hen al-

leen haer aller plaetsen in de Groote Vergaderinghen der Staten vertrouw'den/ en versochten te bewaren.

De Regeeringh deser Stadt bestaet uyt twee Burgermeesters/ elf Schepenen en twaelf Raden; welcke vijf-en-twintig persoonen te samen 't geheele Collegie oft 't Lichaem van de gantsche Magistraet vervatten. Door de selve Burger-meesters en de Schepenen wort de Justitie bedient; en met de Raets-lieden alle swäre saken/ die de stad in 't besonder/of de Staet van 't Lant in 't gemeen betreffen/afgehandelt. De Raeds-lieden worden by de Burgermeesters en Schepenen gekoren: doch dese genomineert oft voor gestelt door vier-en-twintigh mannen/ waer van twaelf de Raeds-lieden/ ende d'andere twaelf/aensienlijcke burghers en vreemdelinghen zijn/ die derhalven na geen van dese ampten moghen staen/en weghens dese Bediening Kiesers, om datse de hooghste Magistraet helpen kiesen/ genoemt worden; welcke waerdigheyt zy niet/dan met hun leven/af leggen. Dese wet oft ordre streckt tot een helder voorbeeldt van een voldoende en bescheydene heerschappy; waer in de vreemdelinghen/ door de wetten van de hooghe ampten uytgesloten/nochtans/volgens de Wetten/ tot het noemen en kiesen der Magistraet / die haer regeeren sal/geroepen worden. Dese vier-en-twintig komen jaerlicx op 't Stadthuys/en kiesen derthien persoonen/welckers namen aen de Stadhouder van het Lant/die nu is Willem de derde/ Prins van Oranje/plachten gesonden te worden/ die daer uyt het eene jaer ses/ 't ander seven persoonen koos/die dan met d'aengeblevenen een jaer regeerden. Oock is hier een Baljuw/ wiens jurisdictie streckt over dese Stadt en Haven/ Dijcken en t' Arnemuyden op den Dijck/ en over verscheyde Heerlijckheden/ die onder de Ambachten deser stad behooren; d' andere Officiers en Amptenaers zijn / gelijck in meest alle aensienlijcke Steden/de Thesauriers/de Weesmeesters/de Commissarissen van de Asseurantie-kamer/ van de Wissel-banck/ van de banck van leening/ van de kleyne saken/van het Landt-recht ; oock vier Colonellen/en vier-en-twintigh Capiteynen over de Burgery.

Noch zijn hier verscheyde gemeene gebouwen/als de Huysen van de Oost en de West-Indische Compagnien / de Latijnsche School voor de jeught/drie Schutters Hoven oft Doelens/ het Wees huys/ Gasthuys/Oude-mannen-huys/ Tucht-huys met het Spinhuys/ en andere.

Hier hebben eertijts drie Parochie of Hooft-kercken geweest/als Noordmonster/of S. Pieters-kerck/Westmonster/of S. Martens-kerck/gebout in 't jaer duysent drie hondert 't negentig/ die nu afgebroken en de plaets daer van tot een Marckt gemaeckt is; de derde en outste Hooftkerck was die van de Abdy/die men gemeenlick het klooster noemde. Nu wordt de Godts-dienst in Nederduytsch in vyf kercken gedaen ; oock hebben de Franschen en Engelschen elck hare besondere kerck.

De verscheyde kloosters en menighte van ge-ordende persoonen/ die hier eertijdts / onder 't gebiedt des Paus van Romen / gesticht/ gewyt en ingestelt zijn/konnen van de genegentheyt tot den Godsdienst / en de mildheyt der Regenten en Burgers deser stadt tegens de selve / onfeylbare ghetuygen strecken ; want daer waren 't Bagijn-hof / d'Augustijner Monicken / Bogaerden / het klooster Bachtsgravenhove genoemt / Hospitael/ Templieren/ Tertianen/ Minnebroeders/ het convent der Cellebroeders/ de zwarte Susters in 't jaer duysent vyf hondert acht-en-twintig gesticht/ S. Aechtenhuys/ en het huys der Heeren van de duytsche ordre. Doch dese kloosters zijn meest met de opgekome veranderingen/ so in de stad/ als kercke / tot andere gebruycken geordineert.

Den Gods-dienst wordt hier geoeffent door negen Predicanten/ en de kerckelijcke saken worden in de kercken-raedt door haer en twintigh Ouderlingen afgehandelt : doch over sommige worden de twintigh Diaconen / wien de sorge over den armen eygentlijck toekomt / oock geroepen. De Predicanten worden verkoren by de gemelde kercken-raet / ten overstaen van vyf uyt de Magistraet/ litmaten der Gemeente / die oock hare stemmen hebben ; waer op men van de goet-kenning van de Classis versoeckt / die verkregen zijnde/ wort de gekorene drie Sondagen achter een de Ghemeente voorgestelt / en/ so niets tegen hem ingebracht wort/ bevestight. d'Ouderlingen worden by na op de selfde manier gekosen/ doch in dobbel getal ; waer uyt de Gemeente / met inbrengen hunner stemmen in geschrift / een enckel kiest. De Diakonen worden by den gantschen kerken-raet in dobbel getal verkoosen/waer uyt de Magistraet een enkel kiest. Van d'Ouderlinghen en Diaconen wordt jaerlijcks de helft vernieuwt/ soo dat elck twee jaren zijn ampt bedient.

De kloeckheyt der Burgeren heeft eertijdts gebleken aen de oorlogen / die sy soo langh en dapper tegen hare oude vyanden de Vlamingen / voor hare vryheyt/ gevoert hebben ; in welcke sy dickwils overwinners zijn geweest. Maer in de laetste Nederlandtsche oorlogen ; heeft hare manhaftigheyt / en die van alle Zeelanders in 't gemeen / voornamentlijck te water/ so heerlijck uyt gesteken / datse van hare vyanden self ten hooghsten gepresen zijn : waerom sy niet t'onrecht Zee-leeuwen en Water-leeuwen genoemt worden ; 't welck geestigh op 't Wapen van Zeelandt / zijnde een Leeuw in de zee-baren / gespeelt is.

Dese stadt heeft in de jonghste oorlogen / maer een / doch gedenk-waerdige

waerdige belegeringh geleden; want in 't jaer duysent vijf hondert twee-en-seventigh / na 't overgaen van Vlissingen / is sy door der Staten macht benouwt en belegert geweest; welcke den Hertogh van Alva verscheyde reysen vergeefs getracht heeft van 't belegh te verlossen: en na hem de groote Commandeur van Castilien over de Ridderlijke Ordre van S. Jacob / die met een Vloot van 60 kielen / die hy in twe-en deelde / en onder zijne dapperste Krijghs-Oversten derwaerts sond / de stadt poogde te spijsen en t'ontsetten: doch t'eene deel deser Vloot onder 't beleyt van den Heer van Glimes / is door 't bestier des Princen van Oranje / van den Ammirael Boysot geslaegen en byna vernielt / des Koninghs Vice-Ammirael liet'er het leven / en omtrent twaelf hondert mannen. Dese Scheeps-strijdt / waer in het Zeeusche Boots-volck treffelijcke proeven van hare manhaftigheyt toonde / is in 't gesicht van de groote Commandeur ende de Prins van Oranje uyt-ghevoert: op welcke nederlagh der Spaensche Vloot / de stad korts daer na met verdrag in de macht der Heeren Staeten ghekomen is / na dat sy langer / dan alle d'andere Zeeuse steden des Koninghs zijde gehouden en veele zwarigheden uytgestaen had: want sy quamen in sulken een honger-noot / dat sy alle hare Peerden / Honden / en Katten mosten eten: sy backten koecken van Mout en Lijnsaet / en diergelijcke ongewoone spijsen / soo dat haere elenden soo groot wierden / dat'er alleen in de laetste twee maenden van 't belegh / na 't schrijven der Spaenschen / duysent vyf hondert ses-en-sestig menschen gestorven zijn. Waer over den Gouverneur Mondragon genootsaeckt wierde / den Prins Oranje dese stadt en Arnemuyden aen te bieden / op voorwaerde / dat men hem en al sijn volck, met hun goet, wapenen en vliegende vaendels liet uyttrecken: met al de Burgers, die 't begeerden, op een veylige plaets, onder de Koning staende, bragt. De Prins weygerde hen t'ontfangen / 't en waer sy sich als de Haerlemmers / op gena en ongena wilden overgeven: Waer Mondragon antwoorde / dat hy en zijne Soldaten de stadt veel eer tot twintigh plaetsen in de brandt souden steken / en daer na in eenen uytval sich vechtende aen stucken laeten hacken. Prins Willem / die hen niet vertwijffelt woude maecken / en oock vreesde / dat sy den kostelijcken buyt / die 't landt verwachte en ten hoogsten van nooden had / souden vernielen / gaf hen de volgende dragelijcker voorwaerden: Mondragon en sijn Regiment souden 't Eylant Walcheren verlaten, en hun vaendels, geweer en al het hare mee-dragen: doch laten alle de Fortificatien, ammunitie oft Oorloghs-gereetschappen, Schepen en andere goederen onbeschadight. Oock souden alle Soetelaers en anderen sleep der oorloge vry uyt gaen: doch de Geestelijkheyt niet dan hunne kleederen mee nemen. Hier teghen most Mondragon op zijn trouw belooven / weder in 's Princen handen te komen / oft binnen twee maenden dese vijf gevangenen Heeren op vrye voeten doen stellen / te weten / Philips van Marnix, Heer van S. Aldegonde / Capiteyn Jacob Symonssoon, de Vice-Ammirael van ter Veer / een Italiaensch Ingenieur Citadella by-genaemt / den Luytenant Capiteyn Willeken van Angeren en Capiteyn Joan Pettijn. Met de Burgermeesters en Burgery wiert een besonder verdragh ghemaeckt / waer van 't voornaemste was: dat de Stadt drie hondert duysent guldens aen den Prins soude betalen: (waer van Hy hen daer na / om harten te winnen / twee derde-deelen vereerde /) en dat de gemelde Prins uyt d'Ingesetenen, die den eedt aen hem weygerden te doen, thien mannen vermocht te kiesen en t'arresteren, tot dat sy de verlossingh van soo veel Magistraten en Burgers van Haerlem te weegh brachten. Dese en andere punten geaccordeert zijnde / trock Mondragon / na dat hy de stadt by na twee jaren kloeckelijck verdedight had / in Februario des jaers duysent vyf hondert vier-en-seventigh / met zijn volck / zwart van honger en ongemack / uyt de twee plaetsen / en wierde ter Neuse aen landt geset. De groote Commandeur was / soo 't scheen / langh in twijffel of hy de gevangen Heeren ontslaen sou / want de Heer van S. Algonde wiert eerst acht maenden daer na verlost / na dat Mondragon zijn misnoegen op 't heftighste getoont had: 't welck de Commandeur dee resolveren. So dat dit een groote Victorie voor den Prins van Oranje was: want Strada voeght'er by / dat hy / boven de gemelde sommen / thien hondert duysent guldens van de Koopmanschappen der vreemdelingen tot buyt bekomen heeft. Sedert die tijdt is dese stadt aen der Staten zijde gebleven.

VLISSINGEN is de tweede stadt van Walcheren / en heeft in de vergaderingh der Staten van Zeelandt / onder de stemmende Steden / de vyfde plaets. Dat sommige haer naem af brengen van de Flessche van S. Willebord, oft van Ulyssis, is meer belachgelijck dan waerschijnlijck; want men kan dese beuselingen met recht by den Roomschen Metellus te Middelburgh en den Helt Zirigius te Zierickzee / daer van die steden haer naem soude hebben / gelijcken: dewijl Vles by d'oude Deenen de veranderingh van het wassende en afnemende zee-water betekent / kan men niet ongegront gissen / dat de naem Vlessingen oft Vlissingen daer uyt gesproten is. 't Is waer / datse in haer Wapen een gekroonde Flessche heeft: maer den goetgunstigen Leser / sal gelieven te letten op 't geen in 't begin der Beschrijvingh van ter Goes sal aenghewesen worden / waer wy van 't aennemen der Wapenen door de Nederlandtsche Steden / een weynigh spreken sullen.

De plaets deser stadt / uyttermaten wel aen de zee gelegen / heeft eerst

eerst eenighe arme Visschers aen-gelockt / gelijck meest alle groote dinghen kleyne beginsels hebben ; daer na / om de bequame Schipvaert/die van daer op Vlaenderen/Enghelandt/Vranckryck konde gedaen worden/ ondertusschen zijn 'er veel andere en rijcker Lieden/ die sich met den Koophandel op de ghenoemde Landen geneerden/ komen woonen.

Van Vlissingen wort in de Kronijcken omtrent den Jare duysendt twee hondert seven-en-twintigh gewach ghemaeckt / als Floris de derde van die naem/Graef van Hollandt en Zeelandt was / en men leest/ datse Graef Willem de Derde, de Goede gebynaemt/in't Jaer duysent drie hondert vijftien met verscheyde Stads keuren beschonken/en aldaer een nieuwe Haven heeft doen maken. Onder andere Keuren en Vryheden / toen geschoncken/ zijn de volghende de voornaemste : dat niemandt vermagh de Poorters deser Stadt in recht te betrecken, dan voor hare Vierschaer ; Soo wie een Poorter deser Stadt buyten hare Vryheyt yets misdoet, 't zy aen sijn eer, lyf oft leven, die sal dat boeten, gelijck of hy 't selve aen een Edelman van Zeelandt gedaen had: niemant sal in 't gebiedt des Graefs een Poorter deser Stadt moghen arresteren , dan voor sijn eygen schult : en eyndelijck/nae verscheyde Wetten/ vergunt den Graef haer/ dat zy door alle zyne Landen van Hollandt , Zeelandt en Vriesland, met alle hare Goederen, tolvry mogen varen, tot zijn wederseggen duerende. Prins Willem van Oranje heeft in 't Jaer duysent vijf hondert twee-en-t'seventigh/nae dat dese Stadt zich tegen den Hertogh van Alva en de Spaenschen gestelt had / alle hare oude Privilegien en Vryheden/ als Stadthouder des Koninckx/ bevestight/en die met veele nieuwe/ te lang om te verhalen/ grootelijcks vermeerdert heeft.

D'eerste Inwoonders van dit Nieuw-Vlissinghen waren die van Oudt-Vlissingen : want het blijckt uyt de Keuren van dese stad aen den Hertog van Alva gesonden/ dat men 't oude alle neeringe af nam/om die/met d'Ingesetenen/in 't Nieuwe te brengen: so dat den ondergangh en het verlaten van Oudt-Vlissingen/d'opkomst van't Nieuwe geweest is. D'eerste ingesetenen waren meest Schippers/ Scheeps-reeders/ Visschers en Boots-gesellen / die zich geneerden met visch en Haring te droogen en te natten; met kuypen en packen/ Seylen/Netten/ Touwen en diergelijcke dinghen te maecken. De Koopmanschap was verschen oft gesouten Visch/ Langen en Stapel oft Droogen-Visch / Ton-en Korf-haringh en sout. Oock quamen hier veel Schippers en Kooplieden uyt andere Landen/soo dat dese Haven meest altijt vervult was met Buyssen/Boots/Boeyers en ander slagh van Schepen/niet alleen van d' Inwoonders/maer oock Uytlanders. Doch boven alle neeringen bloeyde en nam toe de Haring-vangst; hier mede waren d' Ingesetenen soo besig/dat jaerlijcks seeckere vacantie van rechts-pleging / de vacantie van der teelt oft Haring-vaert genaemt / onderhouden wierdt. Maer gelijck alle wereltsche dingen de verandering onderworpen zijn/ also is hen dese Neeringh in 't begin der Nederlandsche beroerte/als Middelburg belegert was/ontgaen : want die van Vlissingen in die tijt niet alleen de Sarcken van hare Kerck / maer oock hare Buyssen en Boots den Prins van Oranje gewilligh toesonden/ om hier ende daer / tot stuttingh der Spaensche Vloot/gesoncken te worden.

Tegenwoordigh bloeyt dese Stadt door haren Koophandel/so op Vranckrijck/Engelant/Spanje/ als andere ghewesten/ ende wordt Vlaenderen van alle Uyt-en Inlandtsche Koopmanschappen van haer voorsien. Voor weynig Jaren heeft men hier oock de Groenlandsche Vaert/ en het maken van Traen/ aen-gevangen. Soo dat dese Stadt onder de neeringh-rijckste van Zeelandt wel magh gerekent worden.

Vlissingen is nu een van de sterckste Steden/en heeft een van d'alderbequaemste en gereetste Havens van Zeelandt/ende is een goede uure gaens van Middelburgh/en twee van ter Veer/ aen de Zuydwest-zijde van Walcheren/en gelijck als in de mond van de Zee/ gelegen : voor de Haven steeckt uyt een lang en machtig swaer hooft/ dat met groote kosten tegen d'aenstooten der holle en verslindende Zee moet bewaert worden.

't Sedert het Jaer duysent vijf hondert ses/is dese Stadt seer verbetert/en heeft in gebouwen/Poorten/ Neeringh en rijckdom so veel toe-genomen/ dat Prins Maurits van Oranje/ in 't Jaer duysent ses hondert negen/ goet vondt de selve te vergrooten ; soo dat'er daer nae een groot stuck Landts Oostwaerts in-getrocken/ en een grooten Haven uyt-gegraven wierdt / die in 't Jaer duysent ses hondert vermaeckt wierdt.

Behalven hare treffelijcke gelegentheydt aen de Zee/is sy nu/tegen alle vyandtlijcke aenvallen/aen beyde de zijden met Rondeelen/ Krijgs wercken/diepe en wijde Grachten/hooge Wallen/Borstweeringen/Bolwercken/ Toorens en alle andere nootdruftige Stercken/rontom genoegsaem voorsien en verseeckert.

Onder de gemeene Gebouwen/andere voor-by-gaende/munt insonderheyt uyt het nieuwe Stadthuys/ in 't Jaer duysent vijf hondert vier en 't negentigh begonnen/ en/ na de gedaente van het Antwerpsche/doch kleynder/gebouwt by de groote Marckt/ ter plaetse daer eertijdts twee Kloosters / 't een der Carmeliten en 't ander der Preeck-Heeren gestaen hebben.

De Oude Parochie Kerck is na de gelegentheydt van de Stadt/ een

een groot en schoon gebouw / met een tamelijcken hoogen tooren en goedt uurwerck verciert.

Dese stadt wordt geregeert van een Baljuw / twee Burgermeesters / negen Schepenen / en derthien Raden: de mindere Amptenaers zijn / een Pensionaris / een Secretaris / twee Weesmeesters / vier Thesauriers / drie Commissarissen / en een Schout van't Lantrecht / en andere.

In het beginsel stont dese stadt onder de Heerlijckheyt der Graven van Zeelant / maer is namaels / het sy by koope / geschencke / oft anders / gekomen aen den huyse van Borsselen / diese gesamentlyk met ter Veer ettelijcke jaren beseten hebben / tot dat eyndelijck Willem van Nassouw / Prins van Oranje / etc. deselve twee steden en 't Marck-Graefschap van dien / met consent der Staten van Zeelant voor een groote somme gelts gekocht heeft; wiens Soonen / Prins Maurits van Nassouw / en Prins Fredrick Hendrick / haer vervolgens / onder den tytel van Marquis van der Vere en Vlissingen beseten hebben / gelijck oock Willem de tweede / Prins van Oranje / onlanghs in 't jaer 1650. ghestorven; en tegenwoordigh zijn eenigen erfgenaem Willem de derde / Prins van Oranje.

Hoe wonderlijck en door welcke oorsaken dese stad / in't jaer duysent vijf hondert twee-en-tseventigh / sich tegen den Hertogh van Alva stelde / en onder 't gebiedt van Oranje begaf; oock hoe sy / derthien jaren daer na / nevens andere plaetsen / aen den Koningin van Engelant / Elizabeth verpant / en in 't jaer duysent ses hondert sestien weder gelost is / kan men by meest alle Nederlantsche Historyschrijvers nasoecken en lesen.

VERE, ter Veer, oft van der Veere, wordt oock Camp-vere ghenoemt / om datmen in voortijden van hier op Campen, (eertijdts een vermaert Dorp in Noord-bevelandt / nu vergaen) plagh over te varen; so dat Camp-vere niet anders / dan een Veer oft overvaert op Campen betekent.

Sy is de derde bemuerde stadt van't Eylant Walcheren / gelegen in 't noord-oosten op den oever der Zee: een uure gaens van Middelburgh en twee van Vlissingen / d'Inwoonders deser drie steden konnen malkanderen langhs een goede bestraete wegh / streckende van d'eene stadt tot d'andere / bequamelijck besoecken. Sy bekleet de seste plaets in de vergaderingh der Staten van Zeelandt / onder de stemmende Steden / alsse staetsche wijs vergadert zijn.

Het schijnt dat dese plaets eerst van eenige arme Veer-lieden en Visserkens / tot gerief van de reysende lieden / bewoont is: 't welck eerst een buert oft gehucht / daer na een schoon Dorp wiert; en stadsrechten bekomen hebbende / in 't jaer duysent drie hondert acht-en-sestigh bemuert is / en ten laetsten tot de naem en eer van een Marquisaetschap verheven.

D'eerste Markgraef was Maximiliaen van Bourgondien / die oock de laetste van dit geslacht geweest is. Te vooren (gelijck in de Beschrijvingh van Vlissingen verhaelt is) hebben de Heeren van Borsselen dese stadt / met den naem van Heeren van der Vere beseten, van wien sy op de spruyten van Bourgondien ghekomen is. Ten laetsten / na verscheyde verkoopingen / is dit Markgraefschap aen't geslacht van Nassou-Oranje verkocht / soo dat'et Willem de derde / Prins van Oranje / nu noch / met den tijtel van Marquis van der Vere en Vlissinge, besit.

Dese stadt heeft van Graef Willem de derde / gebynaemt de Goede / in 't jaer duysent drie hondert acht-en-dertigh / verscheyde vryheden verkregen. Eduard de vierde Koningh van Engelant / vergunde haer in 't jaer duysent vier hondert vyf-en-seventigh / een heerlijcke Privilegie / streckende om den Koop-handel / tusschen syn onderdanen en dese stadt / te versekeren en vermeerderen. Koningh Christiernus van Deenmarcken vereerde haer vryheydt van alle Tollen in syn Koninghrijck / soo langh Adolf van Bourgondien / haeren Heer / leefde. Maer in 't jaer duysent vyf hondert vier-en-tseventigh / nae datse haer te vooren onder de beschermingh van den Prins van Oranje begheven had / heeft die Vorst / als Stadthouder des Koninghs / haer met veele wetten / vryheden en besondere gunst-bewijsen voorsien / hier te langh om te verhalen.

Vere wort bestiert door een Baljuw / twee Burgermeesters / negen Schepenen / en vier-en-twintigh Raden / die de Vroetschap oft het Lichaem der stadt verthoonen / beneffens een Pensionaris / en een Secretaris. De mindere Amptenaren zijn / vier Fortificatiemeesters / drie Wees-meesters / vier Commissarissen van 't Landtrecht / vier arm-meesters en andere.

Dese stadt leydt aen d'een zijde black aen de Zee / waer door sy seder haer begin / altijdt een bequame diepte / om met scheepen aen te komen / gehadt heeft: daer na is de haven / tot bevorderingh van den Koophandel / allenghskens dieper en wyder ghemaeckt; soo datse nu een van de beste in Zeelandt is / daer groote scheepen konnen uyt en in komen.

D'Inwoonders geneerden sich in 't eerst met den Landt-bouw; maer omtrent het jaer duysent drie hondert acht-en-veertigh / zijn sy meest Zeebouwers geworden / en sedert heeft de schipvaert allengskens toegenomen; want haren Heer Hendrik van Borsselen / heeft in 't jaer duysent vier hondert dertig / self verscheyde groote schepen doen maecken / die hy na Oosten en Westen om Koopmanschap

sond; waer door zijne middelen en de welvaert deser stad grootelijcx vermeerdert zijn. Door 't Houwlijck van zijn Soon Wolfaert met Maria Stuart/ dochter van Jacob d'eerste/ Koningh van Schotlant/ hebben de Schotten hier een begin gemaeckt van den koophandel/ die zy hier noch drijven/ want dit is den stapel van hare Koopmanschap/ en om die te bevorderen/ zijn op besondre tijden verscheyde Contracten gemaeckt. De Magistraet heeft oock de Schotsche natie een fraey huys/ tot gebruyck van haren handel/ en de oude Parochie Kerck tot haren Gods dienst/ verordineert. Dese Kerck is in 't jaer duysent drie hondert acht en veertigh gebouwt; maer de Heeren uyt den Huyse van Borsselen hebben West-waerts daer aen een groote en schoone Kerk van witten harden Arduyn-steen doen bouwen/ van binnen met konstige galderyen/ steene overwelfsselen/ pilaren/ trappen/ en buyten met twee Toorens verstert: alsoo dat 't et een werck aenmerckens waerdig is / van wegen zijne voortreflickheyt.

Aen de West-zijde van de Marckt/ die ruym en luchtigh is/ staet een schoon en heerlijck Stadt-huys/ begonnen in 't jaer duysent vier hondert seventigh/ uyt harden witten Arduyn-steen gebouwt. Hier staen de Heeren van dese plaets met hare Gemalinnen konstigh in steen afgebeelt. In 't jaer duysent vijf hondert negen en 't negentigh is by dit Raedt-huys een fraeyen en uytnemende schoone Tooren gebouwt / op wiens spits een vergult Schip / als een teken van haren ouden en geduerigen handel ter Zee ten toon staet.

In voortijden heeft oock alhier geweest de residentie van de Ammiraelen/ en de Raden ter Ammiraliteyt der gemeene Nederlanden en is over sulcks in den Jare duysent vijf hondert veertigh in dese Stadt een Ammunitie oft Wapen-huys voor dese Provincie ghebouwt ; 't welck in 't Jaer duysent vijf hondert vier-en-tsestig door Philips de tweede/ Koningh van Spanje/ vergroot is.

In 't jaer duysent vijf hondert vier-en-'t negentigh / is hier oock een treffelijck huys met een Tooren voor arme Weesen/ oude Mannen en Vrouwen/ kranckstnnighe en andere onmachtighe menschen gebouwt. Twee Jaren hier na een nieuwe Vleesch-hal/ boven met schoone Kamers/ daer sommige Gilden vergaderen. Hier zijn oock drie Schutters Hoven; vorders is dese Stad/ soo aen de zee als lant-zijde machtigh sterck/ voorsien met alle nootwendigheden: hier zijn mede twee bequame Sluysen/ om het zeewater/ na noot en gelegentheyt/ uyt en in te laten. Landewaerts zijn drie Poorten / aen de zee-kant een/ daer alle Schepen van Dort/ Zierickzee ende meer andere plaetsen/ aen-komen.

D'oude Heeren van dese Stadt/ plachten haer woonplaets buyten de Stadt te hebben/ op een seer schoon en wel gebouwt huys/ genaemt het Hof van Zandenburgh, nu door den Oorlogh t'eenemael vernielt / alsoo dat 'er nauwelycks eenighe overblijfselen van overigh zijn.

ARNEMUYDEN, wort tweesints by de Schrijvers aengemerckt/ als 't Oude en Nieuwe: het Oude/ dat nu geheel vergaen is/ machmen so noemen/ niet alleen ten aensien van 't nieuwe/ dat noch staet; maer oock om zijne aenzienlijcke oudtheyt: want wy lesen in een Brief/ die Jan/ Hertogh van Lottheringen/ Brabandt en Limburgh / in 't Jaer duysent twee hondert acht-en-tachtigh/ ter liefde van Graef Floris de vijfde / zijn Bloedtverwant / heeft gegheven: dat hy de Inwoonders van Arnemuyden in Walcheren en oock van Brydorp in Schouwen / vryheydt van Tollen in alle zijne Landen geschoncken heeft. Oock heeft Haquin/ Koningh van Noorwegen/ hen veele Privilegien/ tot bevorderingh van den Koophandel/ in het Jaer duysent drie hondert t'seventigh gegeven.

De plaets daer 't oude Arnemuyden ghestaen heeft/ en is niet verre van daer nu 't nieuwe staet/ gelegen. Het was een schoon en Neeringrijck Dorp/ met een Kasteel/ de wooningh der oude Heeren van Arnemuyden, voorsien. Het heeft zijn naem van de Arne, een bequaem water/ dat van Middelburg na dese plaetse loopt/ en het voornoemde Kasteel: want, Muydt in d'oude Hollandtsche/ Zeeusche en Deensche Talen/ een Sterckte/ Slot oft Burgh betekent. Door de gelegentheyt van 't selve water Arne, diende het tot een Haven/ Reede en Voorburgh van Middelburgh / waer door veele / die sich met den Koophandel geneerden hier quamen woonen: daer plaghten oock een groote menighte van Schepen uyt verscheyde ghewesten / met Koopmanschappen gheladen aen te komen / en van daer wederom t'zeyl te gaen na andere Landen. En omtrent dese tijdt bloeyde het meerder in Koopmanschap/ als Middelburgh.

Het gemelde oude Arnemuyden, tusschen d' oude Haven van Middelburgh en het nieuwe Arnemuyden, op de Zee-plact leggende/ tusschen Sint Joost-polder en de rechte diepte oft Canael van 't voorschreve Arnemuyden, door het geweldt der water-stroomen gheheel onder geworpen zijnde / namentlijck in den Jare duysent vier hondert acht-en-dertig / ten tijde van Gillis van Arnemuyden, zijnen laetsten/ waren en natuerlijcken Heer/ so heeft de selve zijne inwoonders by tijts doen verhuysen/ en hare wooninge stellen op den Dijck/ daer nu 't nieuwe Arnemuyden staet: welcke Dijck/ hoewelse eygentlijck en meest Oost-hoeck genaemt wort/ so behouden nochtans de Huysen/ daer op en onder-staende/ de naem van Arnemuyden.

Nieu Arnemuyden heeft 't sedert / door de bequaemheydt van zijne diepe reede en goede gelegentheyt aen de Zee/ langen tijdt behouden

goeden

goeden handel en Vaert van groote Schepen / dewelcke daer met geheele Vloten teffens uyt de gantsche Christenheydt aen plegen te komen met allerley soorten van Koopmanschap / van de welcke een deel aldaer geconsumeert en gesleeten wierden / en de rest gevoert na andere Steden der Nederlanden: blijvende als noch daer ter plaetse een goede menighte van grof Sout / dat van Spanje / Vranckrijk / West-Indien en andere gewesten gebracht wordt: Gelijck dan ten selven eynde / 't sedert dat men in Zeelandt begonnen heeft Sout te zieden en rafineren / verscheyde Sout-ketens aldaer opgerecht zijn / in de welcke het grove Sout wit gemaeckt wordt tot dienst en nuttigheyt der omleggende Landen.

En hoewel 't voorseyde nieuw Arnemuyden voor den Jare duysent vijf hondert twee en t'seventigh een open plaets was / heeft het nochtans van eersten af seer vermaert geweest / ende voor een Stadt bekent / in Spanje / Portugael / Vrankrijk en andere gewesten meer / uyt oorsaeck van den grooten handel dieder ghedreven wierdt / en de Schipvaert van alle gewesten. Waerom / en voornamentlijck om zijne goede gelegentheyt ter Zee / den Graef van Zeelant / alhier eertijds een Tol-huys zijnes Graefschaps op-ghericht heeft / 't welcke noch tegenwoordigh staet / als hebbende gheweest en noch zijnde de voornaemste macht van de Tol van Zeelandt.

Het was oock seer wel bebouwt en volckrijck soo van Burghers als vreemdelinghen / dewelcken in alle dingen genooten de Privilegien en vryheden der Stadt Middelburgh / als Burgers der selve / en als hanghende aen de Jurisdictie van dien tot den Jare duysent vijf hondert twee-en-t'seventigh voornoemt. Op welcken tijdt de Burghers en Inwoonders van Arnemuyden, ter oorsaeck van de troublen en oorloogen als doen opgestaen / haer begeven hebben onder 't gebiedt en Gouvernement van den Prins van Oranje / zijnde weynig dagen daer na schielijck van de Spanjaerds overvallen / die veele der selven van hare goederen beroofden / en veele ellendelijck om het leven brachten. Dan / Middelburg in den Jare duysent vijf hondert vier en t'seventigh over-gegaen zijnde aen den Prins / heeft hy / siende den jammerlijcken staet der Burgers van Arnemuyden / om haer te meer tot 'et opbouwen van hare huysen te bemoedighen / en voornamentlijck ten aensien van de goede en getrouwe diensten by haer te Water en te Landt ghedaen / de plaets van Arnemuyden en hare Inwoonders / het contract met die van Middelburgh ghemaeckt sulcks toe-latende / ontslagen en vry ghemaeckt van de subjectie der selver Stadt Middelburgh / haer verleenende Stads rechten en vryheden / en de plaetse vast maeckende met Block-huysen / Wallen / Vesten en Poorten.

Waer door zy moedt grypende hare vervallen huysen herbouwt hebben / soo dat Arnemuyden, 't sedert een Stadt gheblevenis / onder haer eyghene Overheden en Rechters / ghehadt hebbende noch voor weynigh Jaren een Haven / die door gantsch Europa vermaerdt was / van wegen het oneyndelijck ghetal der Schepen van alle Natien / die daer daghelijcks aen-quamen en af voeren: soo datmen 'er dickwils vier of vijf hondert groote Schepen teffens sagh legghen. Maer het diep allengskens verloopen zijnde / is tegenwoordigh in soo sobren staet geraeckt / datter de huysen vervallen / ende de plaetse nauwlijcks de waerdigheyt van een Dorp kan beschermen.

De Regeerders deser plaets zyn / een Baljuw ende twee Burgermeesters.

De Kerck is een schoon gebou / gemaeckt in die tijt / als dese Stad met Wallen besloten is: oock is 'er een aenstenlick Stadthuys.

ZEEBURGH oft RAMMEKENS, Als Arnemuyden onder 't gebiedt van Middelburg stondt / en oock te vooren / was tusschen die Steden en Vlissingen hier een goede en bequame Reede / Rammekens genoemt / die seer vermaerdt was / om dat men daer alle groote Schepen in sekerheyt kon brengen.

Om dese Haven en Schepen te beter te beschermen / heeft Maria Koningin van Ongeren / Gouvernante der Nederlanden / uyt den naem van haer Broeder Keyser Karel de vijfde / aen de strandt van Walcheren / tusschen Middelburg en Vlissingen / een sterkte oft Kasteel / Zeeburg oft Blanckershoeck genaemt / doen bouwen. Aen d'een zijde heeft 'et de Zee / aen d'andere de schoone landeryen van 't gemelde Walcheren: soo dat het op een vermakelyke plaets leght. In de groote stormen leggen hier de Schepen dicht onder de mueren / daer zy voor 't woedende onweer en vreeselijcke stormen bevrijt zijn.

In 't jaer duysent vijf hondert drie-en-t'seventigh / is Rammekens voor de Prins van Oranje / door Karel van Boisot / met schieten tot een goet verdragh gedwongen en ingenomen. Twaelf Jaren daer na / is het nevens Vlissingen en den Briel / in 't Jaer 1585. aen Elisabeth / Koningin van Engelandt / verpandt / die oock hare besetting daer in hadt / tot dat de Heeren Vereenigde Staten / dese plaets en de gemelde Steden / wederom in 't Jaer duysent ses hondert sestien losten oft bevrijden / ten tijden van Jacobus Koningh van Groot-Brittanje / die zijn Volck daer weder uyt-nam. Dus wierdt dit Kasteel weder in de macht der Hoogh-Moghende Heeren Staten gestelt.

SCHOUWEN is het grootste Eylant be-ooster Scheld / de Latinisten noemen het Scaldia, nae de Schelde / die 't selve met de andere Oostersche Eylanden van be-Wester-Scheld onderscheydt

Het is eertijdts grooter geweest/ en placht Noord-bevelandt soo na te leggen / dat d'inwoonders van 't een en 't ander eylandt te samen konde sprake houden/ daer sy nu met een wijdt water van den anderen afgescheyden zijn. d'Oorsaeck van dese affscheydinge is geweest het geweldt der zee / en onachtsaemheyt / oft liever onervarentheyt der inwoonders / die niet gewoon waren / haere dijcken soo hoogh en geweldigh te maken / als men naderhandt uyt hooghdringende noodt heeft moeten doen.

Nu begrijpt'et in zijnen omloop / behalven de aengehechte Polders van Dreysschor, Sonnemaer, Noodtgouwen, en meer andere tusschen de seven en acht Zeeusche mijlen ; maer die de Zee-strant volgen wilde/ en den ring van d'aenhoorige Polders/ moest alzwel ter been wesen / als hy 't in een Somersche dagh soude omgaen.

Men houdt'et / sonder de Polders / binnen dijcks groot te wesen over de achtien duysent gemeten / oft negen duysent morgen ; waer onder veel moeren oft half verdronke landen zijn/;die nochtans door de neerstigheydt der Noord-Hollanders / aldaer sedert eenige jaren herwaerts / nedergeslagen / nu al mede gebruyckt worden/ en met menighte van melck-rijcke Koeyen beslagen zijn / behalven dat sy uyt de poelen en slooten overvloedig veel Palings trecken / die uytnemende goet en vet zijn / gelijck van de Water-vogelen daer mede in grooten getale gevangen worde. Al het welcke geen kleyne vervullinge en neeringe veroorsaeckt in Zierickzee.

ZIRICKZEE, de Hooft-stadt / niet alleen van 't Eylandt Schouwen / maer oock van Beooster-Schelde / en de tweede stadt van Zeelandt / na 't gevoelen der fabuleuse History-schrijvers/gesticht in 't jaer acht hondert negen-en-veertigh / door een Ziringus, oft Zierick, van den welcken sy haren naem soude hebben / oft van Cires, ofte van Circe: wat hier van sy / dit in der daet eerder houdende voor een versieringh / vermits het onseecker is / van wie oft wanneer deselve gebouwt is ; soo is 't evenwel buyten twijffel / dat sy een der oudtste steden van Zeelant is ; want dat haren oorsprong onseker is ; is selfs een teken en klaer bewijs van hare oudtheyt.

Sy plagh wel eertijdts vermaert te zijn door den grooten handel dieder geschiede ; maer naderhant het diep verloopen zijnde/ is sy de zee-vaert allenghskens quijt ghworden / en bestaet nu meest by de visscherye en lant-bouwingh ; doch wort hier noch tamelijcke handel van Zout gedreven / dat hier uytnemende wit en fijn gemaeckt wort : en van meede / die in dit Eylant overvloedigh en seer goet is.

Dese stadt leydt 5 mijlen en een half van Arnemuyden / en 6 van Middelburgh/rondom met steene muren besloten/uytgenomen in 't aenkomen van de nieuwe haven : een heerlijk werck/ dat de Magistraet voor eenighe jaeren met groote kosten heeft doen graven / op hoope van den handel weder te locken / dan tot noch toe met kleyne vrucht. Dese haven is omtrent een half mijl lang/ en valt op 't eynde in dien arm van de Schelde / die Zeelandt / (soo geseght is /) in twe-en deelt.

Sy is verciert met een bequaem Stadt-huys / redelijck fraey uyt blaeuwen en witten Arduyn-steen opgemaeckt : waer nevens een tooren;die met een doorluchtige Spitse opwaerts rijst/op welckers top een Neptunus / een teken van de Koophandel ter zee / te zien is.

Hare Regering bestaet uyt twee Burgermeesters/ twaelf Schepenen/ vier Thesauriers en vier-en-twintig Raden : dese Collegien vertoonen het geheele lichaem der Stadt / en wat sy goet vinden/ is geresolveert en onveranderlijck / uytgeseyt in groote en ongemeene saken/als het verkoopen van renten/inbreuck van hunne vryheden/ en diergelijcke : waer over sy noch twintigh oft vier-en-twintigh van de wijste / rijckste aensienlijckste inwoonders moghen roepen : door ordre en gunst van Keyser Karel de vyfde/ in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-twintigh gegeven.

De stadt van Zierickzee heeft oock een wijt-uytstreckende jurisdictie / oft rechts-gebiet / niet alleen over 't platte lant van Schouwen/ wiens Dorpen altemael voor hare Vierschaer te rechte staen/ hebbende voorts hare Gemeente Burgermeester, met sijn seven Heemraden / en het volkomen gesegh in saken van dykagie : maer oock over Duyvelandt / voor weynige jaren aen Schouwen gehecht / alwaer haere Regeerders / by recht van koope / Ambachts Heeren zijn van de vier Wannen.

Sy is oock van hare oude Lants-Heeren begaeft met veel schoone vryheden / en met name / dat haere Burgers het ongheluck hebbende van ymant nedergeleyt te hebben, uyt hare goederen niet meer mogen verbeuren, als vyf ponden vlaems. Dat sy en hare goederen tolvry zijn in Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt en Henegouwe, en meer andere.

Onder andere openbare ghebouwen / munt insonderheyt uyt de Hooft-kerck/ genaemt S. Lievens Monster, overmits sy eerstmael gewijdt is ter eeren van den selven Apostel ; in geheel Zeelant en heeft de Kerck haers gelijck niet / nochtans meentmen / datse noch veel schoonder geweest is / eerse jammerlijck van den Blixem aengesteken en verbrandt wierdt / in 't jaer / als dit versken mede brenght/ 't welck noch te lesen is boven aen sekere ysere Tralien voor de glasen-vensters van de Kerck-meesters Kamer luydende als volght :

Cras Cane TERRIBILIS. non posSUM. CUr? Cadls lgnls.

Om dit te verstaen / moet men weten / dat de brant (daer wy van spreecken)

spreecken) ghebiel op een Kerck-mis avondt. Nu soo is men in de Roomsche Kerck op den dagh der Kerck-wyinge onder andere gewoon te singen de woorden die de Patriarch Jacob sprack/ als hy/ uyt syn droom oft gesichte ontspringende/ seyde/dese plaets is schrickelijck, en in 't latyn/Terribilis est locus iste. Het versken dan is een t'samenspreking/ tusschen yemandt uyt den volcke ende een Priester: Singht, seght d'eerste/ morgen, Terribilis. Ick en kan niet, antwoort de Priester. Waerom? om datter vuur valt, te weten uyt den Hemel. Nu komen wy weder ten propooste/ en seggen/dat aen't west-eynd' van dese Kerck ghebouwt is een uytnemende schoone Tooren/ van sonderlinge dickte/ maer niet hoogh naer overeenkomst/ overmidtsse maer een derden-deel is opghemaeckt; wasse voltrocken volghens 't model dat noch te sien is/ soude buyten twyffel de Nederlandtsche toorens overtreffen/ en een sonderlingh baken voor de Scheepen in zee zyn.

In dese Stadt syn oock geweest veele Kloosters soo van mannen als vrouwen/ die nu ten deel verwoest/ ten deel tot andere gebruycken verandert zyn.

Hier is mede een Oude-mannen-huys/in 't jaer duysent vyf hondert seven-en-sestigh/ door Adriaen Fransz van Brouwershaven ghesticht/ waer toe hy de twee derde-deelen van alle zyne goederen by uytterste wil ordineerde. In 't jaer duysent ses hondert ses/ is 't door Mr. Daniel Jacobi seer verrijckt. Hier is oock een Wees-huys/ in 't jaer duysent vyf hondert ses-en-tnegentigh seer vergroot; een Gast-huys: Leproos-huys: S. Jacobs en S. Anthonis/ ofe Oude-mannen en Vrouwen-huysen: S. Rochus-huys: en 't Oude-vrouwen-visschers-huys/ waer toe het huys van Adolph van Cleve/ daer hy hier in woonde/ verordineert is.

Zierickzee heeft oock eenige lot wisselingen/ in de laetste oorlogen geleden/ want in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-tseventigh/als Vlissingen zich self in vryheyt gestelt had/ met dappere Krijghs-oversten/ Soldaten en Boots-volck versien/ en met den buyt/ de Spaensche afgewonnen/ verrijckt was/ heeft men daer voorgenomen dese Stadt te vermeesteren. Den Ammirael Symon de Rijck wiert'er gesonden met eenige Compagnien Soldaten/ en bracht'er sodanigh een schrick in/dat hy de Stadt in weynigh dagen voor den Prins van Oranje/ als Stadthouder des Konings over Hollandt en Zeelandt/ vermeeesterde.

Doch den grooten Commandeur liet dese stadt in 't jaer duysent vyf hondert 75. na 't innemen van Bommenee/ door Mondragon sterck belegeren/ maer siende dat alle ghewelt afgheslaghen en vergeefs was/ pooghde die uyt te hongeren. De Prins van Oranje daer tegen trachte met veele scheepen/ omtrent Bergen-op-Zoom gelegen/ den Spaenschen de toevoer te benemen; op dat sy/ gelijck als self belegert/ door honger van daer gedreven mochten worden/ en alsoo 't belegh verlaeten; maer 't was hem onmoghelijck dit syn voornemen uyt te wercken/ hoewel hy door veel aenslagen daer na trachte. Eyndelijck begon 't ghebreck van allerley nootdruft in de stadt: soo datse/ na een belegh van negen maenden/ genootsaeckt wierden de stadt/ met verdragh oft goet accoort/ in Junio des jaers duysent vyf hondert ses-en-seventigh/ in handen der Spaensche te stellen/ die den gemelden tydt al hunne macht aen dit belegh bestelt hadden/ soo datse elders gantsch niets verrichten konden: waer over Strada seydt dat dit belegh den Koninghschen meer eere dan voordeel toebracht: de waerheyt van dit seggen heeft te klaerder ghebleecken/ als het Spaensche Krijghs-volck onlanghs na 't overgaen begonden te muytineren/ en naer Brabandt treckende/ dese stadt/ die sy met soo veel arbeyts gewonnen hadden/ onbedacht verlieten: waer door hen de Victorie/ als uyt de handen gevallen/ ende dese Stadt niet alleen/ maer oock geheel Schouwen, Duyvelandt en S. Anne-lant, uytgeseydt ter Tholen, met weynigh moeyte/ in 't selve jaer weder in de macht der Staten en des Princen van Oranje gekomen en sedert gebleven is.

BROUWERS-HAVEN, is in 't selve Eylandt van Schouwen oock gelegen: sy placht eertydts een open vleck te zyn/ maer gedurende den Oorlogh isse met aerde wallen beschanst. Hier generen sich de Burgers/ behalven de Landt-winningh/ veel met den Haringh-vaert/ en reeden jaerlijcx ettelijcke Buyssen uyt ter Zee. De naem van dese plaets schijnt hier uyt syn oorsprongh genomen te hebben/ dat namentlijck/ hier de Bier-schepen uyt Hollandt aen quamen/ van waer dan het bier met schuyten gehaelt en na andere Zeeusche gewesten gevoert plach te worden.

ZUYD-BEVELAND, is het naeste Bewester-Scheldsche Eylandt aen Walcheren/ hebbende ten Zuyden het Graefschap Vlaenderen/ waer van het gescheyden is door den tusschen beyden loopende slincker arm van de Schelde/ ghemeenlijck ghenaemt de Hondt. Sommige brengen den naem des Eylants af/ van de woordekens Zuyd en Beven, om dat 'et/ eer 't ingedijckt was/ beefde/ als of het niet vast gegrondt oft onderset en hadde geweest.

Maer de welgeleerde Petrus Bertius segt/dat de naem van de Beyersche komt/ welcker Baniere oft Veldt-teken in des Landts Wapen gesien wort. Dit Eylant is het grootste van alle de Zeeuse/ en heeft voortydts twintigh mijlen in 't ronde gehadt/ maer nu/ mits de groote tempeesten der zee/ als oock de gedurige woedende ebbe

van de Schelde / die tusschen Romers-walen en Bergen-op-Zoom geweldighlijck en doorgaens loopt / is het byna de helft gemindert.

Het heeft eertijdts drie steden gehadt / waer af de voornaemste/ Borselen ghenaemt / in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-dertigh/ met alle de omleggende Landen / geheten de Heerlijckheyt van Borselen, verdroncken is / en sedert noyt weder bedyckt.

GOES oft / soo men ghemeenlijck spreeckt ter Goes / oft van der Goes, is alleen van de Zuyd-bevelantsche Steden geheel gebleven/ zijnde de derde in de vergaderingh der Staten van Zeelandt.

d'Oorsaeck en herkomst van haren naem is onseker. Sommige meenen / dat ter plaetse / daer nu de stadt leydt / namentlijck / in een lage moerassighe plaetse / aen de Noord-zijde van't Eylandt/ op een arm van de Schelde / ghenaemt Schenge / eertijdts een schor was/ daer veel Gansen op waren ; en in d'oude duytsche tael wiert een Goes genoemt. Hier uyt volght/ na haer gevoelen/ dat Goes de naem heeft van een Gans / die noch in 't Wapen deser Stadt te sien is. Maer het is buyten twijffel/ dat'et voeren van besondere Wapenen seer laet door de Nederlandtsche steden begonnen is ; en dat veele sodanige / die sy geloofden dat met d'oorsprong haers naems over een quamen/ aengenomen hebben / uytgeseyt eenige Steeden / die van de Vorsten des Landts met een Wapen begiftight zijn. Die gevoelen / dat Goes in d'over-oude Deensche en Nederlandtsche talen / een seer weelige en vruchtbare aerde betekent/ en dat also dese stadt / als in een soodanige lands-douwe gelegen / haren naem daer van ontfangen heeft / soude ick liever toestemmen / als d'eerste ; want hierom wert sy ghemeenlijck / als nu gheseght is / niet enckelijck Goes, maer ter Goes, oft van der Goes, dat is een stadt die in een wellustigen acker leydt/ genaemt.

Op de plaets deser Stadt stondt eertijts een Slot / na zijne gelegentheyt Ostende genoemt / waer van noch ter Goes de plaetse en eenige overblijffselen getoont worden. Rondtom dit Slot hebben sich eenige Lant-lieden/ die haer met den acker-bouw geneerden / nedergeslagen : uyt dese versamelingh is allenghskens een aensienlijck Dorp / dat men het Dorp ter Goes noemde / en daer 't Slot in 't midden stondt / voortgekomen.

Na dat dit Dorp in volck en huysen toegenomen hadt/ heeft vrou Jacoba van Beyeren/ Gravin van Hollandt en Zeelant in het jaer duysent vier hondert seventien/ die van der Goes de vryheyt gegeven/ dat sy dese plaets mochten sterck en tot een vaste stadt maken / en met Poorten en Grachten besorgen / om alle ghevaer en zwarigheden / die d'open Vlecken onderworpen zijn / daer door t'ontgaen.

Te voren en hier na is dese stadt van hare Landts-Heeren / met verscheyde Privilegien en vryheden beschoncken / welcken alle wy om de kortheyt voor-by gaen ; doch kunnen niet ongheroert laten/ hoe dat Keyser Karel de V. in 't Jaer duysent vijf hondert vier-en-vijftig/dese stadt veele besondere gunsten en vryheden verleent heeft/ om haren ondergangh/ die soo 't scheen nae by was/ te beletten ende verhoeden. Welcke ellenden ten deel veroorsaeckt zijn door sterfte en verbreemdingh / die in 't Jaer duysent vijf hondert negen en dertig soo groot was / dat 'er niet genoegh bequame mannen tot de regeeringh te vinden waren. Oock hadden de inbreucken der wateren de ingesetenen soo ver-armt/ dat de beste sich door armoede onbequaem vonden om de Stadts-ampten met behoorlijcken luyster te bedienen; waer door sommige/ om het regeeren t' ontgaen/ de Stadt verlieten: het welck veroorsaeckte/ dat de Koningin Maria/ suster van Keyser Karel de V. en Gouvernante der Nederlanden / een ghebodt uyt-gaf ; dat niemandt mocht weygeren de Ampten t' aenvaerden/ op de verbeurte van vijf-en-twintigh guldens. Daer na in 't Jaer duysent vijf hondert acht-en-veertig/begon de Sout-neeringh/door het verloop van de stroom / waer door men de Stadt niet dan met groote moeyte kon naderen/by na geheel te vergaen; te meer/ dewijl het Hooft/daer de Schepen aen-leggen/door verscheyde stormen soo gebroken was/ dat men 't niet ghebruycken kon : soo dat de Schippers voor-by dese Stadt na andere plaetsen/om Sout te halen/seylden. Doch zijn dese wercken/neffens de toorens/mueren/straten der stadt en verdiepingh van de Haven/kort daer nae/ met de neeringhe herstelt; soo datse weder begon te bloeyen. Maer d'eene ramp volgde d'ander: want in 't Jaer duysent vijf hondert vier-en-vijftigh trefte haer oock een schrickelijcken brandt/soo dat het scheen/ dat het water en vuur/de twee nijdighste hooft-stoffen / vereenight waren/ om dese gemelde Stadt te verdelgen / en hare Ingesetenen in d'uyterste armoede te brengen. Doch Keyser Karel de vijfde/ als boven geseyt is/heeft zijne mildheyt soo heerlijck betoont/dat sy daer door/ en door de goede sorge van hare Regeerders/in wesen bleef.

Dese Stadt heeft ses Poorten/en veele schoone Gebouwen/ waer onder drie vermakelijcke Schutters-doelen/en een Latijnsche Schole is : daer zijn drie Merckt-velden / ende de Kooren-marckt is de voornaemste.

Sy heeft een groote Kerck gehadt/die in 't Jaer duysent ses hondert achtien afgebrant is ; maer is /drie Jaren daer nae/ veel grooter en heerlijcker/ tot groote kosten der Inwoonderen/ opgebouwt: Oock is hier een Wees-huys / ende een Oude-mannen ende Vrouwen-huys.

De Wallen en Singels rontom dese Stad zijn met nieu geplante boomen

boomen voor ettelijcke jaren verciert; de lucht boven dese stadt / is meer / dan in andere Zeeuwsche Steden / gesont en lieflijck.

De Regeeringh bestaet in een Baljuw/twee Burgermeesters en negen Schepenen; die op den vier-en-twintighsten Junii / op den Feest-dagh van S. Jan Baptist gekoren worden. Na 't veranderen der Magistraet / worden vier nieuwe Wees-meesters / en drie Commissarissen van 't Lant-recht gekoren; waer van de laetste alle saken / die tusschen de Landt-saten van 't geheele Eylandt voorvallen / oordeelen.

De Magistraet van dese stadt zijn oock Heeren van de Heerlijkheyt en 't landt van Borsselen: waer over sy hooge / laege en middele jurisdictie oft rechts-gebiedt hebben. Dese Heerlijckheyt hebben sy van Charles van Lalaingh / Graef van Hooghstraten / in 't jaer duysent ses hondert vijfthien gekocht.

Dese stadt wordt bewoont van goede en haer Magistraet onderdanige Ingesetenen / vreedsaem en minnelijck met malkanderen levende / en altijdt willigh zijnde in 't opbrengen van de gemeene lasten / die tot den oorlogh en andere saken van nooden zijn. Veele geneeren haer met de Landt-bouwery / meede- en sout-neeringh / oock Koop-handel van Granen / die hier / door de groote en vruchtbaerheyt van dit Eylandt / met menighte gebracht en verhandelt worden / soo dat allerley lijf-tocht hier voor een redelijcken prijs te bekomen is.

In 't jaer duysent vyf hondert twee-en-seventigh / is dese Stadt tweemaels door Tseraerts, uyt de naem des Princen van Oranje / belegert; doch t'elckens door de dapperheyt van Mondragon ontset. Maer vijf jaren daer na / is sy door een verdragh oft voldoeningh onder der Staten gebiedt gekomen / daer onder sy sedert gebleven is / en tot dien eynde / in 't jaer duysent vijf hondert vijf-en-tachtigh / tegen alle vyandlijcke aenslagen / sterck gemaeckt; want behalven verscheyden Bolwercken en Ravelijnen / die men rondom de stadt maeckte / wierden twee stercke Forten aen de mondt van de Haven geleydt.

THOLEN. Dit Eylandt is soo groot niet als Zuyd-bevelandt, hoewel 't nochtans vermeerdert is met dat van S. Martens Dijck, waer van het wel eer plach afgescheyden te wesen met een tusschen beyden loopend' water / maer niettemin seer van gelijcker aerdt en vruchtbaerheyt. Hier op leydt

TER TOLEN een van de groote Steden van Zeelandt / hebbende de vierde plaets in de vergaderingh van dese Provincie. Aen hare oudtheydt is niet te twijffelen / schoon haren oorsprongh nu niet te vinden is. Haren naem / soo 't schijnt / heeftse van de Tol / die men aldaer den Graven van Zeelandt plagh te betalen. Sy is gelegen twee mijlen van Bergen-op-Zoom / en voor eenighe jaren seer sterck gemaeckt / so datse onder de verseker ste grensen van Zeelant / tegen alle vyandlijcke aenslagen / wel mach gereeckent worden: sy wordt oock van soodanige Burgers bewoont / die / als 't de noodt vereyscht / vaerdigh en kloeckmoedigh zijn / om de Wapenen in de handt te nemen / en die / tot bescherm ingh van hare vryheyt / met lof en eere te gebruycken. De Ingesetenen geneeren sich meestendeel met de landtbouwery.

Dese stadt wordt geregeert van een Baljuw / twee Burgermeesters en acht Schepenen; de negende is d'eene Burgermeester. De minder Amptenaren zijn / een Pensionaris / een Secretaris / een Thesaurier / drie Wees-meesters / en een Griffier.

Hier is oock een Rent-meester van de Domeynen over Tholen en Vossemaer, en daer omtrent / 't welck gemeenlijck aen 't Baljuschap dependeert; doch is een besonder Officie: oock woont hier de Super-intendent van de landt-wachten over het geheele Eylandt / die twee Onder-Majoors / een tot S. Martens-dijck, en een tot Poortvliet heeft.

In 't Wapen deser stadt zijn oock vier Leeuwen / gelijck in dat van Henegouwen: Maer of de Stedelingen dit aengenomen hebben / ter gedachtenis van de Graven uyt dat geslacht / oft dat het hen van deselve vereert is / kan men niet seker seggen.

In 't jaer duysent vyf hondert drie-en-seventigh hebben de Zeeuwen / die de Nassousche partye toegedaen waren / en moedigh op hun geluck en voorspoet in verscheyde Scheeps-strijden / ghetracht dese stadt en 't Eylandt voor de Prins van Oranje / als Stadthouder des Coninghs te vermeesteren: 't welck sy geloofden / dat hen / om dat de besettingh soo onsterck was / en de Stadt lichtelijck af te snijden / niet missen kon. Maer Mondragon quam hen haest bespringen / en trof hen soo dapper / datter verscheyde Officiers en een deel van 't volck 't leven lieten. Doch in 't jaer duysent vyf hondert seven-en-seventigh in April / is sy met de Prins van Oranje / by na op gelijcke voorwaerden / als die van Schoonhoven / geaccordeert.

Den Hertog van Parma heeft ter Tholen in het jaer duysent vyf hondert acht-en-tachtigh / twee-mael met groote dapperheyt doen bespringen: want hy sondt daer den Heer van Montigny / de Marquis van Renti en Graef Octavius van Mansvelt / met 7 oft 8 hondert mannen / die / met een ebbe / door het water Vosmeer ghenaemt / uyt Brabandt in dit Eylandt pooghden te komen. Graef Georgh Everhard van Solms was toen hier met hondert en vijftigh mannen: waer mede hy / door 't behulp van den dijck / die daer

met

met borst-weeringen bevrydt was / sijne vyanden te rugh dreef. Het Kryghs-volck van Parma / beschaemt over 't verlies / is ten tweeden-mael met meer voordeel aengheballen / maer Capiteyn de Groo trock hem met versch volck te gemoet / en deed' de Spaenschen wijcken / doch konden / om datse door 't veel schieten kruyt gebreck hadden / hen niet genoegh na haer begeeren beschadigen ; hoewel daer omtrent vier hondert mannen / daer onder twee Capiteynen / bleven / Graef Octavio van Mansvelt en de Marquis van Renti konnen nauwlijcx met Spiessen uyt het slijck trecken. De Graef van Solms so langh de Spaenschen hier omtrent waren / was des daeghs in de stadt / en des nachts met zijn volck op de dijcken / daer hy / in groote sorghvuldigheyt / meer tijdt met waken dan slapen tobracht. Dus bleef dese Stadt en het Eylandt in de macht der Staten.

S. MARTENS-DYCK, is de tweede bemuurde stadt / doch kleynder als ter Tholen, in dit Eylandt. Het is een kleyn / doch vermaeckelijck Stedeken / is een schoone Lands-douwe en midden in 't geboomte gelegen / toebehoorende / met de by gelegene Heerlijckheyt van Scherpenisse, den Prins van Oranje / als erfgenaem van den huyse van Bueren / die derhalven aldaer sijnen Drost en andere Officieren heeft / om de stadt te besorgen en in sijnen naem te bestieren.

Aen 't selve Eylant zijn metter tijdt oock aengedijckt geworden / de Polders van Poortvliet, Vossemaer en Stavenisse, elck met een Dorp van gelijcken naem beset.

DUYVELAND, alsoo gheheeten nae de groote menighte der Duyven / sich aldaer onderhoudende / is het eerste Eylandt van de Beooster-Scheldsche / groot 4 mijlen in 't rond / maer sonder eenige stadt oft beslooten plaets. De Dorpen daer in ghelegen zijn seven in 't ghetal / waer van de vier / als / Nieuwer-kerck, Ouwer-kerck, Vyanen en Capelle, die men gemeenlijck noemt de vier Bannen, in eygendom toebehooren den stede van Zierickzee / diese by koope verkregen heeft van 't sterf-huys des laetsten Heer van Beveren / gesprooten uyt den Doorluchtigen Huyse van Bourgondien / en sonder wettelijcke oir ghestorven. De voorseyde Stadt heeft heel onlangs dit Eylant met een middeldijck aen den lande van Schouwe vast gemaeckt.

ORESAND, is het vierde en laetste Eylandeken van de Beooster-Scheldsche / oft / soo andere schrijven / Merezand, ghelegen tusschen Schouwen en Noord-bevelandt. Dese gorsingh (want te vooren en hadde het noyt landt gheweest / maer altijdt met de Zee gemeen ghelegen) is voor weynigh jaren / ten meestendeel bedijckt gheworden door de Burgers van Zierickzee. 't Was met den eersten over de seven hondert gemeten / dat is vierde-half hondert morgen groot / maer neemt door 't ghewelt van de stroomen allenghskens wederom af / ende schijnt tot zijn voorigen staet te willen keeren. Ondertusschen is de grondt uytnemende vruchtbaer / ende heeft haer bedijckers hunne uytgeleyde penningen over lange vergoedet.

NOORD-BEVELAND, is het derde Eylandt van de Bewester-Schelsche / en is eertijts soo vruchtbaer en lustigh geweest / dat men 't plach te houden voor den Lust-hof van Zeelant. Maer de hooghe vloedt van 't jaer duysent vyf hondert twee-en-dertigh / heeft 'et gantschelijck verdorven / waer naer het wel sestigh jaeren met de Zee gemeen heeft ghelegen / doch metter tijdt weder aengewassen wesende / zijnde voor eenige jaren omtrent vier duysent gemeten van bedijckt / en twee nieuwe Dorpen daer op ghebouwt / 't voornaemste gheheeten Colijns-plaets, ende het ander Cats-hoeck. 't Landt gaf d'eerste jaren overvloedigh veel vruchten / doch heeft naemaels wel ses oft acht jaeren niet veel ghedraghen / maer veele Huys-lieden byster gemaeckt / is nu veele ten besten verandert.

WOLFERS-DYCK, Het vierde en laetste Eylandt van Bewester-Schelt / is oock 't kleynste van alle / en begrijpt niet meer dan drie mijlen in 't rond / beset zijnde met twee Dorpen. Het pleeg aen de west-zijde na Walcheren / teghen over Arnemuyden / wel noch soo veel voorlandts te hebben / als het nu groot is / en daer stondt een stedeken op / genaemt Piet, met twee Dorpen / te weten / Tarmuyen en Zabbinge, maer zijn over langh wegh ghespoelt. Aen d'oost-zijde heeft Johan van Beyeren een groote aenghegroeyde schoor doen bedijcken / doch die lijdt weder veel afbreucks / en is te vreesen / dat men dit gheheele Landeken qualijck konnen houden / uyt oorsaecke / dat het de twee wateringen Zuyd-vliet ende Schenge gheduurige af-knagen ; waer van gemaeckt zijn dese ghemeene veersKens :

Zuyd-vliedt en Schenge
Loopen beyde om strenge :
En hebben heur vermeten
Wolfers-dijck op te eeten.

Aengaende de regeeringh van alle dese voorbeschreven Zeeusche Eylanden / daer zijn / behalven de Staten des Landts / en de besondere Magistraten der steden en vlecken / twee Graeflijcke Officieren / ghenoemt Rent-meesters / die elck na ghelijcke portie / een groot aensien en bewindt hebben / resliderende d'een voor Beooster-Schelt binnen Zierickzee / en d'ander voor Bewester-Scheldt te Middel-

Episcopatus VLTRAIECTENSIS Vulgo Het Sticht van VTRECHT.

DE ZVYDER ZEE

HOL LANT.

GOY LANT.

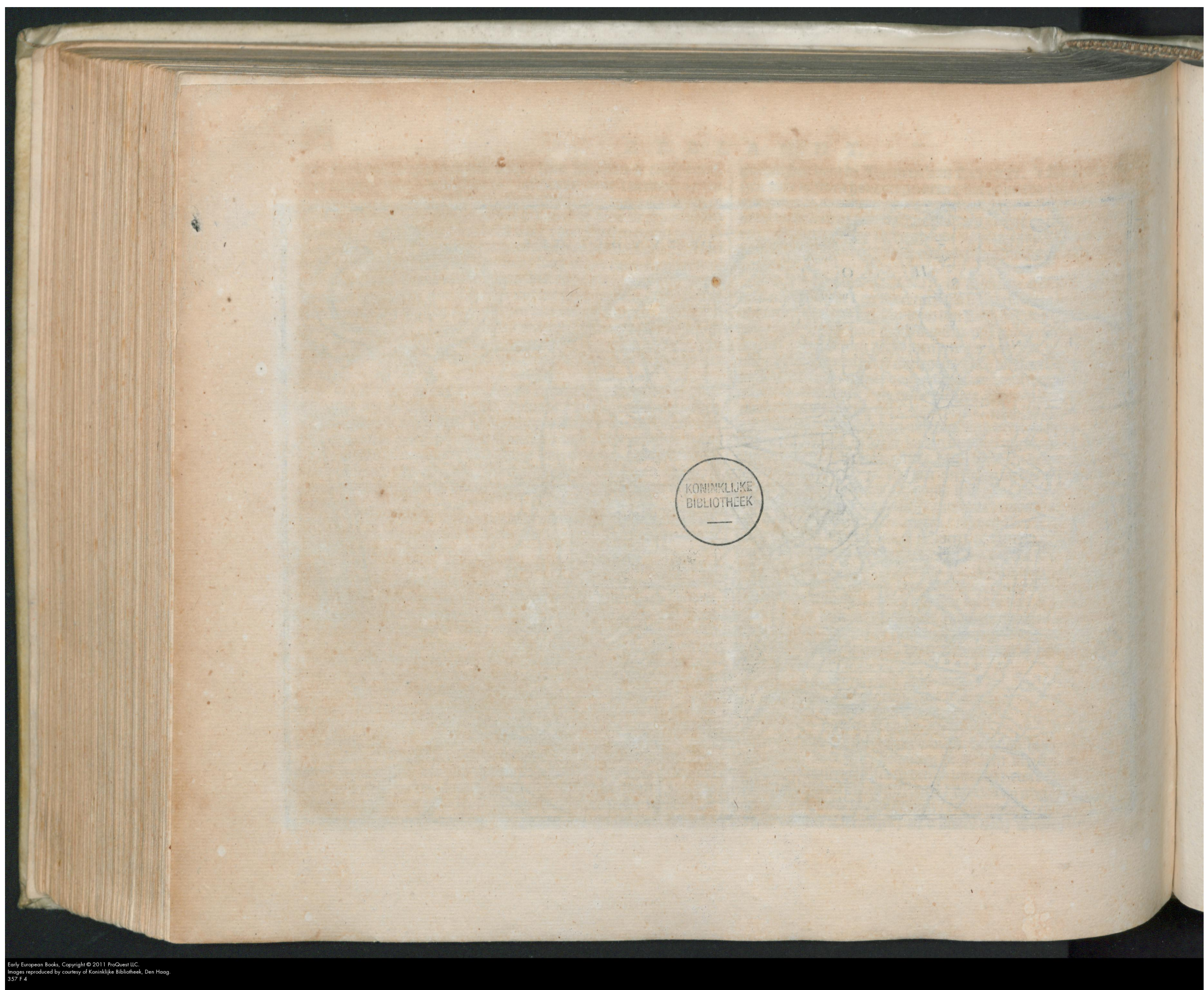
GEL DRI Æ PARS.

RIJN LANDIA

TERRE DEY SELSTEYN

CRIMPER WAERT.

Miliaria Germanica Communia

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Middelburg. Dese zijn als Stad-houders van de Graeflijckheyt in saken van leenen/ en ontfangen daer benevens alle de Domeynen en ordinare inkomsten des gantschen Graefschaps/ daer sy reeckeningh en bewijs van doen ter Reken-kamer van Zeelandt. Hebben voorts macht/ op alle Dorpen/ en ten platten lande/ alle quaetdoenders ende landtloopers te doen vanghen/ die sy dan in de twee voorseyde hoofsteden ten rechte moesten stellen.

't STICHT UTRECHT.

OUdt Batavia/ eertijds onder zijne besondere en eyge Heeren machtigh gheweest hebbende/ is metter tijdt/ in veele deelen gescheyden/ en onder d'aenwoonders van d'Yssel/ de Bisschoppen van Utrecht/ de Graven Hollant/ en de Hertogen van Gelderlant verdeelt. Het deel den Bisschop van Utrecht toegevallen/ is geheeten gheworden het Sticht oft Bisdom van Utrecht: en heeft tot zijnen eersten Bisschop gehadt Willebord, een Engelsman/ die te Romen van Paus Sergius selfs ghewijdt en Clemens genoemt is/ en/ als den eerwaerdigen Schotanus schrijft in zijn Friesche Historien/ in 't jaer seven hondert ses-en-veertig gestorven is. Dese is in Vrieslandt gesonden zijnde/ om den Koningh Radtbodt en syn ondersaten tot den geloove te bekeeren/ en aldaer niet konnende vorderen/ uyt oorsaeck van des selven Koninghs hertneckigheydt/ keerde weder naer Oost-Francken-landt/ (van welck het Sticht van Utrecht doen een gedeelte/ en van waer Radtbout verdreven was) welck landt hy geheel tot'et Christen geloof bracht/ en bouwde weder van nieuws op/ de kerck van S. Thomas, die Dagobert Koningh van Vranckrijck gesondeert hadde/ daer hy een Vonte liet stellen om te doopen. Daer na t'Utrecht in't besit van syn Bisdom komende/ heeft aldaer doen bouwen een Kerck/ ter eeren van S. Marten, Aerts-Bisschop van Tours/ en in de selve zijnen Bisschoppelijcken Stoel geset voor hem en syne nakomelingen.

Naer hem volghde S. Bonifacius, die tot Dockinga in Vrieslandt met 52 geestelijcke Persoonen vermoort wierdt/ waer door de Bisschoppelijcke hoogheyt/ mits verwillinge der Kerken selve (doen ter tijdt van de Noormans seer verdruckt en verdorven zijnde) tot Keulen is overgedragen. Doch naderhandt hebben de Koningen/ Pepijn en Karel de Groote/ de stadt Utrecht/ niet alleenlijck de Bisschoppelijcke weerdicheyt weder gegeven/ maer den Bisschop oock verleent de wereltlijke macht en heerschappy over't gantsche Sticht, 't welck alsdoen veel wijder streckte/ dan nu tegenwoordigh/ en bykans geheel Out Batavia/ immers soo eenige schrijven/ begreep. Maer wat hier van sy/ oft niet/ dit gaet seker/ dat niet alleen 't lant/ dat men nu 't Sticht van Utrecht noemt maer oock Over-Yssel en Groeningen/ makende t'samen drie Landtschappen van de seventhien/ so in 't geestelijck/ als wereltlijck/ onder de Bisschoppen van Utrecht gestaen hebben/ tot den jare 1527. toe/ wanneer den Bisschop Henrick van Beyeren/ daer toe beweeght/ ja genootsaeckt zijnde door de groote oproerigheydt en moetwilligheydt van de Burghers van Utrecht die hem veel spijts en leets gedaen hadden/ in den arm genomen heeft Keyser Karel de V/ en syner Majesteyt overghegeven het gantsche wereltlycke regiment van de Landen en Steden van Utrecht en Over-Yssel/ (Groeningen/ soo wy hier na hooren/ was al eenige jaren te vooren van 't Bisdom vervreemt) om door sulken behulp de geestelijcke jurisdictie/ of rechtsgebiedt weder te krijgen. Welcke opdracht met veele ceremonien toeghegaen zijnde/ is den Graef van Hoogh-straten/ als Ruwart van Hollant/ by ordonantie van Vrou Margriete/ des Keysers Moeye/ en als doen Gouvernante der Nederlanden/ getrocken na Utrecht/ alwaer hy uyt den naem des Hoog-gemelten Keysers/ als Hertog van Brabant en Graef van Hollandt/ genomen heeft het besit van de twee voorschreve Landtschappen en hare steden; mitsgaders van de rechten en pretensien den stoel van Utrecht competerende in den Lande van Groeningen. Hier op is in den jare 1534. gevolght een tractaet van vereeninge tusschen de Steden en Landen van Utrecht en Over-Yssel/ met alle haere toe-behooren ter eener/ en die van Hollandt ter andere zijden/ waer by deselve van Utrecht onder andere met die van Hollandt vereenight wierden/ soo datse voortaen souden geregeert worden by een selvige Stadt-houder/ en op de selve gagie die een Stadt-houder van Hollandt plach te ghenieten: Oock dat die van Hollandt en de Staten van Utrecht altoos gelijckelijck souden vergaderen: dat de Stadt-houder jaerlijcks in alle de steden van beyde de lande de Magistraet soude vernieuwen/ dat alle de Ballingen van Hollandt t'Utrecht niet vry en souden zijn/ en ter contrarie/ dat civile sententien in Utrecht gewesen by letteren requisitoir/ in Utrecht geexecuteert souden worden: dat alle beleeninghen en investituren gheschieden souden met de substantiale woorden/ te houden van den Graef van Hollandt/ ende Heer van Utrecht/ en dat de voorsz unie by beyde parteyen soude verwooren worden/ blijvende alsoo den treyn van de Justitie/ in Hollandt en t'Utrecht op den ouden voet. Aengaende nu de Geestelijcke hoogheydt ende de Jurisdictie/ die is den Bisschop van Utrecht gheblleven tot den tijden toe van Fredrick van Tautenburgh/ laetste Bisschop/ oft/

(om beter te spreecken) Aerts-Bisschop der selver stadt; want by zynen tijdt is Utrecht tot een Aerts-Bisdom gheworden/ commanderende over de Bisdommen van Hollandt/ Zeelandt en Vrieslandt. Maer dese in den jare duysent vyf hondert tachtigh overleeden zynde/ hebben de Staten des Landts van Utrecht het gantsche regiment en gebiedt van dien/ aen haer getrocken/ boven haer geen Over-heer kennende/ in verbondt staende met d'andere Vereenighde Nederlanden.

Het Sticht Utrecht, is in 't zuyden/ noorden en westen/ rondom becingelt met het Graefschap van Hollandt/ in't oosten met'et Vorstendom van Gelderlant. De Landsdouwe is seer goet en vruchtbaer/ en meer bebouwt en bezaeyt/ oock hooger en drooger/ dan die van Hollandt. Behalven de Hooft-stadt Utrecht, teltmen in dit Landtschap noch vier bemuurde Steden/ namentlyck/ Amersfoort, Wijck te Duerstede, Rhenen en Montfoort.

Utrecht, de Hooft-stadt deses Landtschaps/ meent Hadrianus Junius dat haren naem gekregen heeft van een sekere opschrift by den Romeynen ghebruyckt/ om haere Guarnisoen/ diese langhs den Rhyn hadden leggende/ te onderscheyden. Want ter plaetse daer nu de stadt leyt/ was gelegert het vyf-en-dertighste Legioen/ 't welck met dese verkorte Latynsche woorden/ te kennen gegeven wort/ namelyck V. Tric. Leg. Stat. beduydende in't lang/ Quinta tricesimæ Legionis Stato: dat is/ de leger plaets van het vyf-en-dertighste Legioen. Maer door onervarentheyt in de latynsche tael/ hebben sommige lesers dese halve woorden/ voor heele gelesen en aen malkanderen gekoppelt/ meenende datse soo veel te seggen waren/ als Vtricstat, de drie letteren Leg. allenghskens vergleeden en uytgegaen zynde/ en van dit Vtricstat, is namaels de naem Utrecht gekomen. Het welck niemant vreemt moet duncken/ dewijl oock sommige meynen/ dat de stadt Cantstat in Swaben-landt/ soo veel den naem belanght/ anders geen oorsprongh en heeft/ als uyt dit oude opschrift/ Leg. Ant. Stat. 't welck in 't langh te seggen is: Legionis Antonianæ Statio, dat is: de leger plaets van Antonius Legioen. Andere schryven dat de stadt Utrecht in 't begin ghenaemt is geweest Antonina, van eenen Antonius Raeds-heer van Romen/ die/ van wegen de Tyranny van keyser Nero uyt Romen vluchtende/ herwaerts soude overgekomen zyn/ en dese Stadt gefondeert hebben; die daer nae van de Wilten is verwoest gheworden/ dewelcken ter selver plaetse een sterck Slot ghemaeckt en na haren naem Wiltenburgh geheeten hebben. Dit Slot heeft Koning Dagobert van Vranckrijk namaels met gewelt ingenomen/ en veel stercker dan te vooren opgebouwt/ 't selve met eenen gevende de naem van Trajectum, 't welk overtocht oft doorgangh te seggen is/ vermits hier van alle kanten een groote passagie oft doortocht viel/ van verscheyde reysende lieden.

De Bisschop Balderyck/ die Utrecht omvanghen heeft met de muuren/ diese tegenwoordigh heeft/ was toegenaemt van Cleve/ en heeft oock de Domkerck grootelyck verbetert: voor welcke syne wercken men leest/ dat hy van Keyser Karel de Caluwe vereert is geworden met de steden Deventer en Tiel/en de jurisdictie der selve.

Dat de stadt na haer meeningh van outs Antonina geheten heeft/ seggen sy te blijcken uyt'et getuygenis van veel oude Schryvers/ en verscheyde oude medalien oft gemunte penningen hier ter plaetse gevonden; doch daer zynder die houden/ datse eerst gesticht/ en alsoo genaemt is van Marcus Antonius/ de Stadt-houder van Julius Cesar in Vranckrijck. Andere schryven/ datse de naem heeft van Keyser Marcus Antonius Pius/ diese/ verdorven zynde/ weder op-gebouwt soude hebben. Doch alle dese opinien hebben evenveel waerschynelyckheyt. Ick soude my liefst by die geene voegen/ die meynen/ dat dese stadt tot onderscheydt van Maestricht/ genaemt is Outricht, nadiense de selve in outheyt overwon.

Dit sy evenwel soo 't wil/ de stadt Utrecht is gelegen aen een ouden arm van den Rhyn/ welcke/ eer hy synen loop in de Leck nam/ alhier passeerde/ en voorts na Zee liep. Soo dat noch de wateren/ die den selven wegh/ die den Rhyn plagh te houden/ den naem van den Rhyn dragen.

De muuren der stadt worden van de riviere Vecht bespoelt/ van welcke de Magistraten der stadt een gracht/ die men ghemeenlyck de Vaert noemt/ tot in de Leck hebben doen maken/ die door de Staten van dit Landtschap in 't jaer 1604. dieper gemaeckt is/ om den koophandel te bevorderen door het bequamelyck vervoeren van allerley waren.

De stadt wort van twee wateren doorsneden/ die'er dwars door loopen/ waer van d'eene oock de Vaert; en d'ander/ die de Geestelyckheyt en Adel op hunne kosten hebben doen maken/ de Nieuwe-gracht genaemt wordt.

Maer dat de gelegentheyt van dese Stadt boven al recommandeert en verwonderens waerdigh maeckt/ is/ dat men van daer in eenen dagh kan reysen/ tot welcken men wil van vijftigh besloten steden/ rondom gelycke ver van hier leggende. Daer benevens is't seker/ dat een man 's morghens t'Utrecht uytgaende/ mach gaen wandelen tot een van 26 steden/ die 't hem belieft/ en aldaer syn noenmael ghehouden hebbende/ des avonts wederom t'huys syn avondt-mael komen eeten.

Utrecht is eene groote / schoone machtige stadt / hebbende heerlijcke kercken / huysen en straten. Door de troubelen heeft sy oock een sterck kasteel gehadt / genaemt Vredenburgh, gesticht door keyser Karel de V. / maer het is namaels afgebroken met consent van Don Johan van Oostenrijck / welcke vreesde / dat den Prins van Oranje daer in soude mogen nestelen.

Onder de kercken / die veele in getale zijn / munten insonderheyt uyt de vijf Capittel kerken / dat oock Canonisyen zijn / welkers Canonicken 't eerste lit der Staten van dit Lantschap zijn / als die van S. Marten, S. Salvator, eertijdts S. Bonifacius genoemt / S. Pieter, S. Joannes, en der H. Maget Maria; dese laetste is een uytnemende welghebouwde kerck / door keyser Fredrick Barbarossa gesticht / tot een boete en beteringh / hem van den Paus opgeleydt / om dat hy de heerlijcke stadt Milanen met al hare kercken en heylighe plaetsen verwoest had. In 't fonderen der selve vernam men in de gront een seker open gat oft well / daer men niet op bouwen / noch 't selve met steenen oft yets anders stoppen kon / so datmen 't werck soude hebben moeten staken / ten hadde gheweest / een seker werck-man / die raet gaf / datmen 't met Ossen-huyden beleggen soude / 't welck gedaen zijnde / wiert de gront vast / en 't begonnen gebouw allengskens voltoyt; waer op de volgende vaersjens gerijmt zijn:

Accipe posteritas, quod post tua sæcula narres,
Taurinus cutibus fundo solidata columna est.

Dat is:

Nakomer, neem het wonder aen,
De plaets, daer dese pylaers staen,
(Vertel het vry aen jongh en out,)
Op Ossen-huyden zijn gebouwt.

Maer van al de ghemelde kercken is den Dom oft Bisschoppelijcke Stoel van S. Marten de kostelijckste en uytmuntenste; daer keyser Karel in 't jaer 1556. het feest der ordre van 't Gulden Vlies gehouden heeft. Dese kerck heeft Adelboldt Bisschop van Utrecht eertijdts doen afbreken / om datse hem veel te kleyn docht te wesen / en daer na seer groot / en uytnemende schoon doen op-maecken / in sulcker voegen als mense nu noch siet; en wierde van twaelf Bisschoppen / in 't bywesen van keyser Hendrick de tweede / in 't jaer 1023. gewijdt.

Dese kerck is met een heerlijcken schoonen hoogen tooren / die men oock den Dom oft Doms-tooren noemt / en weynigh zijn 's ghelijcken in Nederlant heeft / verciert.

Hier zijn oock twee aensienelijcke conventen / 't een van de Maltesers / en 't ander der Duytsche Ridders / met fraye kercken en uytnemende schoone wooninghen voorsien. Sy hebben yder haer oversten / d'een wort genaemt de Balju van S. Catarine / en d'ander de Commandeur des Landts: want sy hebben veele Commanderyen en andere goederen in veele plaetsen van 't omleggende lant; daer zy een aensienlijcken staet op houden / en heerlijck leven / ten beste van de gene die hare mildheyt deelachtigh zijn.

Oock was hier een rijke en treffelijke Abdy van S. Paulus / daer eertijdts Monicken van S. Benedictus ordre woonden. Behalven veele andere kloosters van verscheyde ordren / soo van mannen als vrouwen: onder de welke twee uytmuntende van edele Jonghvrouwen en d'aensienlijckste dochters waren / d'eene van S. Bernaerts / en d'andere van der Premonstrijten ordre. Buyten dese stad waren noch drie andere conventen van geschickte edele Maegden / 't een genoemt ten Dale, van S. Bernaerts; en d'ander Oude-wijck, S. Benedictus ordre; en het derde van de selve ordre; wierdt het Vrouwen Klooster geheten / gelegen in een vermakelijck bosch / waer in de Maeghden soet en vreedsaem / vol yver tot stichtinge van andere / leefden. Niet wijdt van daer is een ander bosch; waer in de groote Abdy van S. Laurens was / oock van S. Benedictus ordre / daer de Monicken soo strengh en eensaem leefden / dat men dit Convent / gelijck een seker Autheur schrijft / eertijdts de Gevangenis der Benedictinen noemde; 't welck oock Dostbroeck geheeten was. Een vierde deel van een mijl buyten de Waert-poort / daer men na Amsterdam reyst / was een vermaert en rijck Carthuyser klooster / daer men dagelijcx veele aelmoessen uyt deelde.

In dese stadt is het Hof of Raedt van dese Provincie / daer alle d'andere plaetsen / als aen d'opperste Recht-banck / sich op konnen beroepen. Sy bestaet uyt een President / negen Raedts-heeren / een Rent-meester / een Griffier / en andere mindere Amptenaers.

Wat belangt de Burgers van Utrecht / die syn beleefde en scherpsinnige luyden; maer wat wrevelígh en wat hooghmoedigh / uyt al te groote weelde en voorspoet: gelijck dan dese stadt / als de Geestelijckheyt in haer fleur was / een van de bloeyenste steden geweest is der Nederlanden.

In dese stadt zijn geboren verscheyde geleerde mannen / onder welcken d'eerste en grootste plaets verdient Paus Adrianus de VI. die den Pauselijcken stoel bekleet heeft / meer dan voor de hondert en dertig jaren: een man van ongemeene deugden en overgrote geleertheyt / die den Preceptor oft Leermeester van keyser Karel de V. geweest is / en het Gesandtschap aen den Catholijcken Koningh

van

van Spanje bekleet heeft/ van welcken hy/om zijne verdiensten/ het Bisdom van Tortosa verkreeg: hier na door Keyser Maximiliaen d'eerste/ den Paus voor-gesteldt en aen-gheprezen zijnde/ is hy tot Cardinael der Roomsche Kercke ghemaeckt: en heeft daer na/ door 't afsterven van Ferdinand/ en Philips/ d'eerste/ Koninghen van Spanje/ eenighe Jaren het Gouvernement over dat Rijck gehadt. Eyndelijck is hy/ in 't Jaer 1522. met eendrachtighe stemmen van de gheheele Vergaderingh der Cardinalen/ tot Paus van Romen verkoren/ en leef de maer twintigh maenden en eenige dagen in desen hoogen staet.

De Regeeringh der Stadt Utrecht/ d'oude voor-by gaende/ om kortheyds wille/ bestaet teghenwoordigh/behalven de Schout/ uyt twee Burger-meesters/twaelf Schepenen/die de gedinghen wijsen/ en recht spreecken/ vier-en-twintigh Raeds-heeren en twee Ontfangers/ waer van eenighe voor desen jaerlijcks verandert wierden; in wiens plaets d'oude Magistraet een dubbel getal verkoos/daer de Staten en den Gouverneur der Provincie dan een enckel uyt-naemen. Oock was hier een vergaderingh van acht mannen/ die men den Krijgsraet noemde/ die als Capiteynen over de gewapende burgers geboden/en eertijdts meer macht hadden/ welcke in tijden van oproer/somtijdts mis bruyckt wierdt/ waer door het te moeyelijcker was/terwijl men d'eerste Burgermeester uyt de Ridderschap nam/ 't welck oock veroorsaeckte/ dat de Magistraten toen een voorstander uyt een andre ordre namen. Hier over kregen sommighe nadencken/dat de Raad en de Gemeente den Adel te seer teghen was/waer uyt eenigh geschil en misnoegen tusschen hen voort-quam; dies heeft men/om de Stadt voortaen in vrede te houden/ na 't voorbeeldt van andere Steden/een eeuwigen Raedt/die gemeenlick de Vroedtschap genoemt wort/ ingestelt; en 't sedert heeft men de Burger-meesters niet meer uyt den Adel verkoren. Desen Raedt bestaet uyt veertigh mannen/waer uyt Jaerlijcx/den eersten October/twee Burgermeesters/en uyt d'oude Heeren en voornaemste Burgers twaelf Schepenen verkoren worden. Men noemt een dubbel getal/ waer uyt de Prins van Oranje/als Stadthouder van dit Lantschap/een enckel plach te kiesen. De Burgermeesters zijn ghemeenlijck twee Jaer in bediening. Hier zijn ook twee ontfangers/die men Kamelaers noemt/ waer van d'een de stads penningen van d'Impositen/ en andre saecken ontfangt en uyt-geeft; en d'andere gemeene gebouwen besorgt.

De acht Capiteynen der Burger-vaendelen worden uyt den breeden oft eeuwigen Raedt verkoren/om alle twisten en beroerten voor te komen. Eenige der gemelde Burgers waken des nachts/ om de Stadt te bewaren en worden/ als in veele andere Steden/ in 't ghemeen Schutters genoemt. Voorts is hier een Schout/ die 't hooghste ampt in dese Stadt bedient/ en in 't gemeen uyt den Adel ghekoren wordt. De Vroedtschap vergadert ghemeenlijck alle maenden eenmael met de Magistraten; doch wort oock wel op andere tijden/ als 't de noodt vereyscht/ door de Burgermeesters t'samen gheroepen/ om met hen over 't gemeene beste te raeds-plegen.

De Staten van dese Provincie/ ghelijck ten deele aen-geroert is/ bestaen in drie leeden/waer van de Geestlijckheyt of de vijf Canonisyen het eerste lidt is/den Adel het tweede/ en de Steden het derde.

In 't jaer 1635. is in dese Stadt een Academie oft Hooge School opgerecht/ en de selve met verscheyde treffelijcke Hoogh-gheleerde Professoren in alle faculteyten en wetenschappen voorsien. Oock isser tot vermaeck van den jongen Adel en Studenten/een fraeye en lange Pallemailje-baen gemaeckt/ aen elcke zijde met vier ofte vijf reyen Linde-boomen seer playsierigh beplant.

De Stadt Utrecht is seer sterck; want zy heeft hooge mueren met Aerde Wallen van binnen gesterckt/breede en diepe Grachten/ vier groote Bolwercken met steene mueren/ en vijf andere alleen van Aerde. Sy heeft vier Poorten/ en so veel voorsteden: waer van d'eene/ de Waert ghenaemt/ met een muer omringt en besloten is/ doch niet seer sterck.

AMESFOORT, Is de tweede Hooft-stad van 't Sticht, schijnt van de Eemstroom zijn naem ontfangen te hebben/ want men eerst Emersfort placht te seggen/ het welck soo veel is/ als de marckt aen den Eem. Op wat tijdt/ en door welcke Stichters dese Stad gebouwt zy/ en ghedencken de Tijdt-boecken niet: dat het echter een oude Stadt zy/ blijckt daer uyt selfs/ om dat van de selve gewagh gemaeckt wort/ in de Jaer-boecken/ omtrent het Jaer 1006. Dese Stadt is redelijck groot/ placht eertijts wel so groot niet te zijn/ als blijckt uyt d'Oude Vesten en Grachten.

De Landsdouwe rondom dese Stadt is soo playsierigh/ datmen gelooft in de Nederlanden nauwelijcks beter te konnen ghevonden worden: want in 't Oosten en Zuyden heeft 'et seer vruchtbare landen van allerley Kooren/ en 't sedert eenighe Jaren herwaerts oock van Toeback/ onderscheyden met dicht geplante Eycken en geneugelijcke Hoven: Ten Westen Berghen/ Heyde/ Beemden en Hackbosschen: Ten Noorden seer vruchtbare Weyden/ welcke een mijl oft twee van de Stadt door een Arm der Zuyder-zee bespoelt worden. Uyt dese Zee worden langs d'Eem-stroom allerley Waeren in de Stadt gevoert.

Dese stadt is wel met een Wal en muer omringt/ doch is van naturen en gelegentheyt der plaets swack genoeg. De Burghers/ die

hier

hier woonen/leven/ oft van haer inkomsten/oft oeffenen den Ackerbouw/oft generen haer met Wolle-weven oft den Koop-handel.

Hendrick/Bisschop van Utrecht heeft haer in 't jaer 1529. Stads rechten vergunt/en omtrent 39. jaren daer na. Heeft Willem in gestelt/ dat die van Amesfort even het self de recht / als die van Utrecht souden genieten. Daer na omtrent het Jaer 1563. is 'er tusschen die van Utrecht en dese Stadt een onderling verbond van bescherming gemaeckt /met gelijcke voorwaerde en vryheyt/tegen een yder/die in dit Sticht woonde/ en een van beyden in de ghemeene saeck quetste. Oock waren dese twee Steden leden van dit Landschap/als'er lang daer na noch andere besondere kleynder waren / yder haer Heer onderworpen/'t welck de Brief van 't Verdragh/eertijts met de Over-Yselschen aen-gegaen/te kennen geeft: Wy Steden Utrecht en Amesfoort van dese kant, en wy Steden Deventer, Campen, Swol, van de andere kant, als Steden van 't gebiedt des Ysels. Onder welcken / nae 't getuygenis van oude gedenck-schriften/oock Groeningen/Coeverden en Drent begrepen geweest zijn.

Amesfoort heeft Jaer-markten door gantsch Nederlant vermaert/ van welcke hun twee vergunt zijn door Bisschop Guido/ in 't Jaer 1331. Hier zijn oock twee Kercken/ behalven de andere Kapellen/ d' eene groot en heerlijck ghebouwt/ de andere kleynder / doch met een treffelijcke Tooren verciert.

Dese Stadt is een Koop-stadt van Appelen/ Druyven/ Nooten/ Honing/Wasch/Meede/Hout/Wol/en insonderheyt van Koorn/sodanig als in geenige andere Stadt der Vereenigde Provincien/ het welck zy lichtelijck ghelooven sullen/die weten/ dat hier Burghers zijn/die voor sich alleen en besonder/dickwils soo veel Tarw/Rogh/ en Boeckweyt in-koopen / als'er op omtrent hondert en tachtigh wagens in-gebracht wort. In dese zijn oock/ 't geen men nerghens anders vindt/twee Meulens/om Lakens te maken/ die door 't water om-gedreven worden/seer ongemeen en kostelijck gebouwt; daer benevens zijn hier oock/tot groot profijt en voordeel van de Stadt/ over de 180. Laken-makers Winckels.

D' inwoonders van dese Stad worden gepresen om haer matigheyt/ voorsichtigheyt/ mildadigheyt tot de armen/herbergsaemheyt tot de vremdelingen/getrouwigheyt tot de Vorsten/en dapperheydt in den Oorlogh/ waer van de wapenen van dese Stadt alleen in 't gantsche Sticht/ eertijdts met een goude kroon vereert waren. Sy hebben de Bisschoppen van Utrecht / van haer Onderdanen verdreven/dickwils en mildelijck ontfangen/ en weder in haer stoelen herstelt. De macht der Hollanders en Gelderschen hebben sy dickwils tegen gehouden; Utrecht vier-mael ingenomen/ 't Heyr van Hertog Philips van Bourgondien / tweemael van hare Vesten gedreven.

Hier zijn / behalven de voorgenoemde Kercken / een Oude-mannen-huys / Wees-huys/ en Gast-huys / welcken meesten-deel door uytterste-wil-makingen en begiftingh der Burgers ghesticht zijn. Voorts is hier oock een School/ waer in de Jeught / soo de Latynsche/ als Griecksche Tael geleerdt en onderwesen wordt.

Dese Stadt heeft mede van de Oorlogs rampen zijn deel gehadt/ in 't jaer 1543. heeft Marten van Rossen/als in dienst van den Hertogh van Kleef/ de selve met geweldt ingenomen / doch wiert metter haest wederom over-gegeven / vermits 'er een Verdragh tot Venlo getroffen wierdt/ tusschen den Keyser en den voorseyden Hertogh.

In 't jaer 1595. heeft dese Stadt oock groote schade gheleden van het Sneeu-water den Rhijn af komende/ dat Dijcken en Dammen door-brack.

In 't Jaer 1629. is oock dese Stadt van de Spaensche en Keyserlsche te gelijck met de grootste schrick van de nabuerige Steden/ onder 't beleydt van den Graef Montecuculi bevochten / aen wiense eyndelijck gedwongen wiert haer over te geven/vermits haer swacke muer van selfs nederstorte: terwijl dit geschiede druckte den doorluchtighen Vorst van Oranje 's Hertogen-bosch met een wonderwaerdige Belegeringh; en korts daer na Wesel door een sonderlinge krijgs-list in der Staten handen ghekomen zijnde / wierdt den Vyandt gedwongen van selfs de Stadt te verlaten / ende is alsoo 't sedert onder d' Ed. Groot-Mogende Staten ghehoorsaemheydt gebleven.

WYCK TE DUERSTEDE, Het welcke by de Romeynen Batavodurum genoemt wort/ is een van de outste steden van gantsch Batavien/eertijts (so men seyt) so groot en machtigh geweest/datse wel 500 Tempelen hadt; de Noormannen hebben haer eertijdts verwoest/is daer na in 't herbouwen/veel kleynder gemaeckt: doch om haer goede en bequame gelegentheyt isse meest altijt een tamelijcke vermogende Stadt gheweest / en nu noch in een goeden staet zijnde.

Hier is oock een redelijck sterck Kasteel/daer de Bisschoppen van Utrecht wel eertijts haer verblijf plaets gehadt hebben / niet alleen om haer aengename en lieffelijcke Lands-douwe ; Maer oock om dat het een seer dienstige vertreck-plaets was / om sich in eensaemheyt/en afgesondert van 't onmatig gewoel des volcks/ te verlustigen/en tot Godtvruchtige oeffeningen of de studien te begeven.

Dese Stadt is geleghen op de Leck / een arm van den Rhijn / een mijl van Kuylenburgh/ en drie van Utrecht.

RHENEN, Legt op den selven arm van den Rhijn twee mijlen van Wijck te Duerstede en vijf van Utrecht / en is oock mede

een seer oude Stadt / Cornelius Tacitus / (soo 't schijnt) Grinnes geheeten. In 't omleggende landt / dat nae Utrecht streckt / is een goet Veen om Turven te steecken : dies heeftmen / voor omtrent hondert en eenige Jaren / een mijl van dese Stadt / een nieuw Dorp / Venendael genoemt / meer om Turf / dan om yets anders te winnen / ghebouwt / 't welck 't sedert vergroot en verbetert is. Thomas Gramaye / en Jan de Calue hebben den eersten steen van 't fondament deser Kerck / gewijdt ter eeren van den Heyligen Salvator / geleyt.

MONTFOORT, is aen de Water-vloedt Ysel / een mijl van Woerden / Oude-water en Yselsteyn gelegen. Het heeft eertijts een tamelijcke stercke Stadt geweest / gebouwt tot een Grents-plaets tegen d' Hollanders / door Godefridus / Bisschop van Utrecht.

Van dese Stadt is geboortigh Lambertus Hortensius, die een geleert en vermaert History-Schryver en Poëet gheweest is / ghelijck zijne na-gelate Boecken getuygen. Hy was Rector der School te Naerden / als dat Stedeken van de Spaensche in 't Jaer 1572 inghenomen en jammerlijck vernielt wierde / welcke verwoestinge hy / gelijck sommighe segghen / beschreven heeft : doch is / nevens meer andere vruchten van zijn kloeck verstant / noch niet gedruckt.

Hier is een oudt en groot Kasteel / maer vervalt eenighsints / om dat 'et niet wel onderhouden wort. Het meeste der Inwoonders generen sich met de Landtbouwery. Oock heeft dit Stedeken veele swarigheden geleden / in een van de selve is de Kerck met meer dan seventigh besondere Huysen verbrandt / en oock veele andere seer beschadight.

De voornaemste Dorpen en Heerlijckheden van 't Sticht Utrecht.

Onder de Dorpen en Heerlijckheden van 't Sticht Utrecht zijnder veel treffelijcke / maer alsoo onse kortheyt niet en leydt / die alle te beschrijven / soo sullen wy tot meerder kennis van den Leser kortelijck eenige der besonderste voor-stellen.

In den Jare 1536. zijn de naevolgende door de drie Staten van 's Lands Utrecht voor Ridderlijcke Hofsteden verklaert / als Levendael / Zuylesteyn / Natewis / Zuylenburg / en Hardenbrouck.

In den jare vijftien hondert twee en drie-en-tachtigh zijn de volgende in questie geweest / ofse mede van alle lasten / ghelijck de Ridders-Hofsteden / souden bevrijdt zijn / doch de Ed. Heeren Staten hebben gheordonneert / dat den Huysman / op de selven woonende van alle Rusticale lasten soude ge-eximeert zijn / en desen zijn Sterckenborgh / Rijsenborgh / Beverweert / 't Huys te Zeylst / Wulven / Schonauwen / Schalkwijck / Renouwen / Hemstede / 't Huys te Jutphaes / oft 't Huys te Rhijn / 't Geyn / Rimenborg / Jutphaes / oft het Huys te Rheynesteyn / Lockhorst / de Haer / Vleuten / 't Huys te Nivelt / den Engh / Hermelen / Ter Horst / Ter Aa / Niewenrode / 't Huys te Meer te Maersen / 't Huys te Zuylen / Drakensteyn / Geresteyn / Rhijnswoude / 't Huys te Dorn / Megert : Actum in 't Huys van mijn Heer den Stadhouder, in den jare als boven, in tegenwoordigheydt van vijfthien getuygen.

Hier staet te letten / dat 'et Huys ter Horst / omtrent Rhenen gelegen / als oock 't Slot Vreelant / ghebouwt in 't Jaer 1276. vervallen zijn : maer 't Huys ter Eem / 't Huys te Abkoude / en het Huys te Wijck te Duerstede / zijn noch alle drie in wesen / onder 't Sticht behoorende.

Tot Vechten in een kleyne buerschap / niet ver van Utrecht / heeft voor desen gelegen de sterckte van Wittenborgh, alwaermen eertijts menighte van Medalien en Antiquiteyten ghevonden heeft / met 'et opschrift van d'oude Roomsche Koningen.

't Kasteel te Goye is in den Jare 1318. door Guido / Bisschop van Utrecht tot den grondt toe afgebroken en geslecht: men gevoelt / dat den Graef van Goye, om syn Rebellie 's halven / door last des ghemelden Bisschops onthalst / en in de Kerck van S. Maria binnen Utrecht begraven is / welckers conterfeytsel onder 't Orgel van de Domkerck met een rooden geschederde hals-bandt te sien is.

Maer op dat wy den Leser met alle de Stichtsche onderhoorighe Heerlijckheden niet te lang op en houden / so sullen wy met de Heerlijckheyt van Maersseveen eyndighen / ende ons vorders tot de Beschrijvingh van d'overige Landtschappen en Steden begeven.

d'HEERLYCKHEYD

van

MAERSSE-VEEN,

HEt welck geleghen is aen de Rivier de Vecht / tusschen Maersen en Breuckelen, is om haer tegenwoordige gelegentheydt / verwonderens waerdigh / 't sy om d'aenghename Lantsdouwen / klaer vlietende stroomen / als heerlijcke ghebouwen / schoone Boomgaerden / Visrijcke Vijvers / weeldig groeyende Laenen en Bosschagien / alles / door den Ed. Heer Johan Huydekooper, Ridder, Heer van Maersseveen, &c. Burger-meester en Raedt, t' Amsterdam, ter eeuwigher ghedachtenis / in weynigh Jaren door zijn ordre / kosten en yver / na den eysch het sijne gegeven.

't Verloop der eeuwen / heeft d'oude herkomst deser Heerlijckheyt ten deele verduystert ; maer wy vinden evenwel een verlichtende Fackel van haer Aeloudtheydt / by Joncker Matthijs van der Houve, in zijn Handtvest Chronijck van Out Batavien, Out Vrieslant, Out-franckenlant,

kenland, dat nu de seven Vrye Vereenighde Provincien zijn/ daer hy in zijn Verdeelinghe van 't Neder-Sticht aldus zeght: Maersen, hier meyntmen/ dat d' oude Marty/ eertydts naebueren der Catti den Rhijn-stroom afgedaelt zijnde/ het Kasteel Maersenburg gebouwt hebben/en dat Cæsar Germanicus eenige anderen op den Rijn-stroom leggende/vernietigt heeft/Maersse-veen/ Maersse-broeck/ Nichte-Vecht/Niekoop/Oostveen/ Overveen en Nederhorst/ Oudthuysen/ Portengem / Papendorp / Keyerscop/ Spengen / ter Aa / 't Nedereynde Jutphaes/ en 't Gemaet.

By andere vintmen / dat Ottho / Bisschop van Utrecht / die omtrent den Jare 1200 regeerde/een gedeelte van Maersseveen, genaemt Tienhoven tot een pille-gaef wegh geschoncken heeft.

Drie hondert Jaren daer na/is tusschen die van Utrecht en Maersseveen, met begunstingh van 's Keysers Brief en Zegel/een Watergangh Wijck en Weeteringh gemaeckt / waer van de woorden aldus luyden:

Kaerle by der gratien Gods Keyser van Romen, altijt vermeerdert 's Rijx, Koningh van Germanien/van Castilien/van Leon/van Granaden/ van Arragon/van Navarre/van Naples/van Cicilien/van Majorque/ van Sardeinje/ van de Eylanden Indien en vaster aerde Oceaene/Eerts-Hertogh van Oostenrijck/Hertoge van Bourgongen/ van Lotrijc / van Brabandt / van Lemburgh / van Lutzenburgh/ Grave van Vlaenderen / van Artoys / van Bourgoigne / Paltsgrave ende van Henegouwen/van Hollandt/van Zeelant/ van Ferette/van Hagenaut/van Namen/&c. Prince van Swaben/Markgrave des H. Rijcx/ Heere van Vrieslant/van Salijns/van Mechelen/van Utricht/van Over-Ysel/ende Dominateur in Asien en Afriken. Allen den genen die dese onse tegenwoordige sien sullen/saluyt. Alsoo die Eerwaerdige Deeckenen en Capittulen van Oude-munster en S. Jans Abdissen ende Conventen van Oudtwijck buyten/ S. Servaes binnen onser Stadt Utrecht/de Huysmeesteren van S. Bartholomeus en Elisabetheen Gasthuysen binnen Utrecht / met andere gemeen ge-erffden ende ingelanden/ in den Oever ende Nederlanen gelegen in Maersseveen/ Onsen lieven en getrouwen stadhouder den eersten Raet en andere luyden van onsen Rade t' Utricht by seeckere hare supplicatie vertoont en te kennen gegeven hebben/ dat zy in den Jare twee en dertigh laetst leden den XXII dagh in Martio/ onderlinge en mindelijck accoord ende over-een-komst gemaeckt hadden tot ghemeen profijt van haren goeden/ Landen ende Veenen aldaer gelegen/ om een water-ganck Wijck/ ende Weteringe te maecken/ende daer beneffens een Kae ofte wegh/ en dat noodlijck was/ dat de selve water-ganck Wijck oft weteringhe gehoeftslaeckt / gereparcert ende ygheliјck van den Inghelanden zijn part toe-gedeylt werde/ ende een Schou daer op te ordonneren met Boeten ende Breucken tot onderhoudenisse van dien dienende/ van welken accorde ende Concept de teneuren hier nae volgen. Wy Dekenen ende Capittulen van Oude-munster en S. Jans Kercken binnen Utrecht / Abdissen ende Conventen tot Oudtwijck buyten ende S. Servaes binnen Utrecht /die Huysmeesteren van S. Bartholomæus en S. Elisabeths Gast-huysen oock binnen Utrecht / met allen den gemeenen geerfden en gegoeden in den Over-laen en Nederlaen van Maersseveen / doen konde eenen ygelijcken dient behoort/ dat wy voor onsen Erfgenamen en nakomelingen eendrachtelijck/ gesamenderhant met malkanderen mindelijck over-dragen en over gekomen zijn met voorgaende communicatien ende behoorlycke deliberatien daer op gehouden tot ghemeen profijt van onse goeden en onse geerfden/ aldaer eenen water-gange; wijck ofte Weteringhe te maken/ beginnende aen de Loedijck/ daer de Kapel van Tienhoven op staet/streckende van Tienhoven tot aen West-brouck toe; Ende die Water-ganck wijck ofte vaert streckende van de Loedijck naer Maerssen / die selve ter eerster reyse maecken ende graeven uyt die Kerklaen buyten kosten der Hoeven/daer Jan Gijsbrechtsen op woont aen de wijck gelegen / ende des selven langes die wijck of die Vaert en Kae op het Landt daer naest gelegen leggen/drie voet breedt ende een voet hoogh / en die Kae salmen maken en onderhouden ende mede over-schouwen elck zijn slagh naer advenant ende groote zijns Lands / ende daer 't van nooden is eenen Tuyn te slaen om die Kae te onderhouden: ende waer 't sake dat die gront-Heeren of Bruyc ker des Lands/daer die Kae op leydt / daer inne eenigh ghebreck hadden van 't maken der Kae ende Tuynen / sullen sy die schouwinge mogen op-houden en steuten ter tijdt toe/dat die Kaede en tuynen gemaeckt zijn alst behooren sal/ en die aerde daer men de Kade mede maken ende onderhouden sal/sal een ygelijck nemen en halen uyt die Weteringe ofte een yegelijck van zijn selfs gronde/ sonder den eygen/ daer die Kade op leyt te roeren en te beschadighen/ ende den selven watergange Wijck oft Weteringe van nu voortaen ghesamenderhandt te onderhouden en doen onderhouden onse wegen daer toe dienende metten Water-gangen en Wijcken/ Brugghen/ Sluysen/ op-stallen: Water-schuttinghen en Dammen / oock voort van alles dat ons van noode wesen mach tot nutschap ende profijt van ons/ onsen gemeyne Landen en Veenen en Velden/ die wy geerfden ende gegoeden aldaer op Maersseveen leggende hebben / ende dat al gesamentlijck helpen uyt-dragen op ghelijcke kosten naer quantiteyt en groothevt zijns erfs eygens of grondts aldaer in Maersse-veen gelegen/

gelegen/ die een over den anderen te vaeren/ te rijden/ te keeren ende te verkeeren/ by daghe/ by nachte/ een yegelijck van onsen hun te behelpen ende te generen/ alsmen boven ende beneden doen mach/ ende datmen den Schouw daer op leggen en onderhouden sal by consent/ authoriteyt der Keyserlijcke Majesteyt/ als Erf-heere deser landen/ gelijckerwijs alsmen op andere Heerstraten/ wegen/ water-gangen/ wijcken/ bruggen/ sluysen/ opstallen/ water-schuttingen/ dijcken oft dammen by den Heer Burgermeester geordonneert en doet onderhouden naer gewoonte en profijt van den Lande; en om dat Wy Deeckenen en Capittulen/ Abissen en Conventen en de Huys-meesteren voor-genoemt/ alles des voorsz. staet/ gantschelick onderhouden en onverbrekelijck achtervolgen willen/ en in goeder trouwen nagaen: Soo hebben wy onse Zegelen aen desen onsen Brieve van accoordt gehanghen/ en alsoo wy andere gemeen Landt-genooten/ ge-erfden en ge-goeden in Maersse-veen voorsz. geen Generael Zegel en ghebruycken: soo hebben wy gebeden eendrachtelijck den Edelen Heeren/ Heere Gerrit van Lockhorst, Ridder/ desen Brief over ons allen te besegelen met sijnen Zegele: dat Ick Gerrit van Lockhorst voorgenoemt ter beede voorsz. geerne gedaen hebbe. Ten oirkonde deses Briefs zijn twee alleens sprekende gegeven/ in 't Jaer ons Heeren 1532. den twee-en-twintigsten dagh in Martio.

In gevolgh hier van/ zijn door zijn Keyserlijcke Majesteyt/ in den Jare 1535. aen de Heerlijckheydt van Maersse-veen Schou-brieven en Vryheden vergunt/ die ter deser tijdt/ onder 't gericht van Maersse-veen berusten.

Door versuymenis en Oorloghs-beroerten/ daer dit geweest zijn deel van gehadt heeft/ zijn veel Papieren vermist en vernielt: so datmen de Heeren/ die Maersse-veen toe-behoort hebben/ niet vervolgens kan stellen: 't is altijt seecker/ dat eertijdts Maerssen, onder den Wel Ed: Hoog-geboren Heer van Arckel, van Gaesbeeck, Abkoude, Maersse-veen geweest is; welcken ghemelden Heer/ oock Heer van Putten, en van Geervliet gheweest is/ alwaer hy met zijn Gemalin begraven/ ende op haer Graf-stede in steen uyt-ghehouwen/ noch heden te sien zijn.

Den Gemelden Heer/ op een sekeren tijt tegen zijn eenigen Soon met toorn ontsteken en in de Stal by een zijnde/ heeft den selven met een Toom/ welcke hy by gheval in de handt kreegh/ niet denckende het soo hardt aen-komen sou/ op zijn Hooft geslaghen/ waer van hy korts daer aen overleden is. Dit ter ooren van den Bisschop van Utrecht gekomen zijnde/ heeft zijne goederen verbeurt gemaeckt/ en alsoo is dese Heerlijckheyt/ benevens andere goederen/ aen den Bisschop/ en daer na aen de Staten des Lants Utrecht gekomen. Eyndelijck in den Jare sestien hondert ses-en-veertigh/ is de Heerlijckheydt van Maersse-veen, door de Ed: Heeren Staten van 't Sticht Utrecht, aen den Ed. Heer Johan Huydekooper, etc. op-gedragen; die de selve/ als nu geseght is/ seer uytmuntende en vermakelijck ghemaeckt heeft/ also dat mijn bedunckens/ om een wel-lustiger plaets in ons Nederlandt te soecken/ geen heerlijcker oft vermaeckelijcker kan gevonden worden; waerom oock dien kloecken Heer Constantijn Huygens in dese woorden uyt-breeckt:

Ick heb zoo swaren strijdt met dese Vecht te Vechten,
Haer schoonheyt Maersse-Veen, tast my zoo vriend'lijck aen:
Dat ick moet vluchten, niet voor d'eer van u Gerechten;
Maer om u zoete Vechts aenvechtingen t' ontgaen.

Nu weet ick 't Maersse-Veen, en 't is licht om verzinnen,
Waerom U Goude-steyn, van veelen wert bemint:
Twee lieve dingen doen 't en diem' 'er altoos vint,
De zoete Vecht voor deur, de zoete vocht van binnen.

Ick doe recht Maersse-Veen, als stoute kind'ren plechten,
Die m' aen de Les op 't School moet houden met een wenck.
Ick zit op Hof-Wijck staegh aen Goude-Steyn en denck,
En vliede van mijn Vliet, om voor uw' Vecht te Vechten.

Het Voor-burgh komt in roer om tegens my te Rechten,
Voor d'eere van de Plaets, die 't volck segt dat ick krenck,
Als ick U Maersse-Veen te langen Loff-dicht schenck,
En voor de Vecht alleen te veel Lauw'riers wil vlechten.

Maer ick heb haest gedaen met Pleyten, zy zijn 't quijt,
Eerz' om-zien, goet of quaet, zy moeten 't my wel geven,
Daer ickse met gewelt van redenen verbijt;
En roeme Maersse-Veens, Palleysen, Buurigh-leven,
De lieffelijcke Lucht, in alderhande Weêr,
De klaerheyt van de Stroom, en 't blanck-hert van den Heer.

'tLANDT-

FRISIA OCCIDENTALIS
MER DE GER
MANIE.
Der Schellingh
Vlielant
Amelant
Schiermonnicooch
Harlingen
Franiker
Leeuwaerden
Dockum
Bolswart
Sneec
Hindelopen
Stavoren
Slooten
Groningen
Emden
den Dollaert
DE ZVYDER ZEE
DRETIÆ PARS.
Milliaria Germanica Communia
28
29
30
39

OOSTER-GOE
Milliaria Germanica Communia
Dockum
Leeuwarden
Schans van Oosmer-horn
Dockumer diep
Collumer-zyl
Oldwolder-zyl
Bergmeer
Surhuyster veen
Munkezyl
WEST DON:
OOS DON GER
DAN TUM ADEEL.
TIET: ZERCKSTER ADEEL.
COLLUMER LAND T.
ACHT: CARSPE: LEN.
SMALLINGER LAND T.
PARTIE DE GRON: NINGEN.
IDAER ADEEL.
40

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

WESTER-GOE.
DE ZUY-
DER ZEE.
Harlingen
Franck
Bolswaert
Staveren
Hindelopen
Worcum
Sneeck
Slooten
HEMELV
OLPHERT
GAESTER
LANT.
WONS
DEEL.
FRANIK
ADEEL.
HENNAER
WYNBRIT
DONIAWER
HET
BIL
Milliaria Germanica Com.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

DE ZEEVEN WOLDEN
Milliaria Germanica Communia
Smallingerle
Oldehoorn
Douma
Beets
Oldterp
Bakeveen
Luxwolde
Lippenhuyse
Langeswaeg
Cortesswaeg
Oldeboorne
Dombroec
Lubega
Rottum
Tiruke meer
Gaest
Echtele
Langedyc
Noortwolde
Finckega
Steggerde
Peperga
Oldemeret
Spangien
Kuynder
Slyckenborg
Vronhuyse
Wolwega
Oldeboorne
Oosterwolde
42

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

't LANDTSCHAP VRIESLANDT, OOSTERGOE WESTERGOE, EN ZEVEN-WOLDE.

Vrieslandt/oft (soo d'Inwoonders spreken) Frieslant/'twelck met 'et Latijnsche woordt Frisia naest over een komt/ meenen sommige dat sijnen naem heeft gekregen van Phrygia, een Lantschap in Asien/daer eertijts de Stadt Trojen ghestaen heeft/ ende dat den Trojaen Grunius, na de destructie alhier neder-geslagen zijnde/niet alleen het geheele Landtschap de naem van sijn Vaderlandt gegeven/ maer oock de Stadt Groeningen ghesticht/ en nae hem selven soude genoemt hebben. Andere schrijven / dat het landt desen naem heeft van Frisius, soone van Alanus/broeder van Mesa en van Sem/ ende dat dese Vriesen haren naem niet van Phrygia ontleendt/ maer aen Phrygia selfs gegheven hebben. Daer zijnder oock die den selven naem af brengen van het Duytsche woordt Vriesen, overmidts het in dit Lantschap door de bittere koude sterck en langduerigh vriest. De Abt van Spanheym/daer in volgende Hunibaldus/verdicht dat hy komt van eenen Frisius/ soone des Koninghs Cloöts van Vranckrijck. Doch alle dese opinien zijn niet dan ydele droomen/niet waerdigh om het papier mede te vullen. Veel beter seght Adrianus Junius / dat men den oorspronck deses naems moet toe-schrijven de vryheyt/die d'inwoonders deses landschaps altijt seer bemindt ende voor-gestaen hebben. Watter van zy/ oft niet/ de naem is seer oudt/ en den President Viglius / een gheboren Vries / over een komende met veel goede Schrijvers/segt: dat de Vriesen haren naem langher behouden hebben/dan meest alle andre volckeren van Duytschlant: want onder dit lantschap worden zy by d'oude Romeynsche Auteuren gerekent. So dat na dit seggen/de Vriesen Aborigines souden sijn/ dat is: volck die van aen-beginne haren oorspronckelijcken Naem sonder verandering behouden hebben/en soo oudt zijn/ dat men haren eersten oorspronck niet en weet. Cornelius Tacitus in zijn Boecksken van de Zeeden der Duytschen/ deelt de Vriesen in majores en minores, dat is: meerdere en mindere. De meerdere bewoonden 'tlant daer nu in gelegen zijn de Steden van Staveren/Sneeck/Franeker/ Harlingen/en Leeuwaerden. De mindere/die (ten aensien van d'andere) West-Vriesen ghenoemt worden / oft oock Cis-rhenani, dat is: Deeszijd-rhijnsche/ besitten de Steden/ Hoorn/ Enckhuysen/Edam en andere daer omtrent gelegen.

Plinius noemt een deel van dese Vriesche Volckeren groote en kleyne Chauchos; maer Ptolomæus geeftse in het ghemeen de Naem van Vriesen. En dese landen wierden ten tijde dat 'et Romeynsche Rijck in fleur was/door Vriesen erkent; doch als naderhant het Romeynsche Rijck van de Duytsche verwoest wiert/hebben zy mede allengskens hare palen verbreyt/soo dat men in de jaren/ses/seven/acht/negen/en thien hondert/de geheele zee-kant nae 't Oosten/tot de Jeder toe/Vriesen geweest te zijn/sal bevinden uyt de oude Handtvesten en Historien. Wederom na het Westen niet alleen van Hollant/nae dat de selvige in een eeuwigh verbondt met de Vriesen getreden waren/ maer oock Utrecht/ja geheel oudt Batavia/en dat deel van Zeelant/ het welcke aen dese zijde van de Schelde ghelegen is/ waren onder den naem van Vrieslant bekent. Doch naderhant de Vreede gebroken zijnde/ heeft byna elck Lant weder een besonderen naem aengenomen/ so dat alleen die geene den naem van Vriesen behouden hebben/die van de Jaden af/tot Waterlant in Hollant toe / de tusschengelegene Landen bewoonen. Het deel van Vriesland, dat wy nu voornemens sijn te beschrijven/hoewel het/ten aensien van de boven verhaelde West-Vriesen, den naem van Oost-Vrieslant behoort te draghen/ en dien den Graefschappe van Embden / als onder Vrieslandt begrepen zijnde/ met recht soude mogen ontnemen / wordt nochtans ghemeenlijck West-Vrieslant geheeten/ en 't rechte West-Vrieslandt draegt den naem van Noort-Hollant. Immers dit Vrieslant is in 't noorden en westen bepaelt met de groote Zee: in 't Zuyder-deel van de Zuyder-zee/ en voorts met het Landt van Over-Yssel: in 't Oosten met de Riviere Ems en het Graefschap van Embden. Voor Vrieslant als een beschut tegen de groote Zee / leggen de Eylanden Vlielandt/Schelling/en Amelandt/ waer van de twee eerste staen onder 't Graefschap Hollant. Amelandt heeft zijnen eygenen vryen en erf-Heer/gesproten uyt den wel-edelen huyse Camminga.

Het Landschap van Vriesland/ (dewijl Groeningen met de Omelanden een landschap besonder is) wort ghedeelt in drie Staten/ namentlijck/Oostergoe, Westergoe, en de seven Wolden. Welcke onder haer hebben verscheyde Steden/Dorpen en Lant-ghebieden/soo dat in geheel Vrieslandt ghetelt worden elf besloten Steden/ als Leeuwaerden/ Dockum/ Francker/ Wolswaert/ Sneeck/ Ylst / Sloten/ Harlingen/ Worcum/ Hindeloopen en Staveren / met omtrent vijf hondert Dorpen / (doch die van Groeningerlandt mede daer onder gerekent) eenige van de welcke seer volckrijck/ groot/ en machtigh zijn/daerom met verscheyde goede Privilegien en vryheden verciert.

Het Collegie der Staten van Vrieslant bestaet uyt negen persoonen / waer van datter twee ghekoren worden uyt Ooster-goe/ twee uyt Wester-goe/twee uyt de seven Wolden/en drie uyt de steden.

Ende verschijnt in dit Collegie mede een besondere Gouverneur van Vrieslant en Groeningen / welcke tegenwoordigh is Wilhelm Fredrick / Furst tot Nassou / Grave tot Catzenellebogen / etc.

Men heeft hier te Lande geen andere levende water-vloeden / als de Ems en Lauwers : maer uyt de selve en uyt andere binne-wateren zijn over al seer groote grachten en slooten afgeleyt / soo om de koopmanschappen van d'een plaets tot den anderen te brengen / als ooc om het overtollige water van het landt te doen af loopen ; want het selve is doorgaens poelachtigh en seer broeckigh / en derhalven op veele plaetsen onbequaem om besaeyt te worden / overmits de overvloedige wateren / die gemeenlijck vroegh beginnen aen te komen / en spade vertrecken / het gezaeyde meest over al soude verderven. Maer daer tegen is 't boven maten gras-rijck / en vol schoone beemden om beesten te weyden / zijnde 't selve een neering waer in de meeste rijckdom van dese landen bestaet. Want de Vriessche Ossen zyn niet alleenlijck de grootste / maer oock de beste van dese Nederlanden. De koeyen gevender niet alleenlijk overvloedig veel melks / maer zynder oock uytnemende vruchtbaer / soo datse dickwils twee kalveren werpen t'eender dracht / en de Schapen twee / ja dickwils drie of vier Lammeren. De Paerden zyn hier ook besonderlijk goet en schoon / en beneffens dit al / heeft Vrieslant menigte van Veenen / oft gronden om Turf uyt te graven / welcke redelijk goet valt / maer nochtans by den Hollantsche niet en is te gelijcken. Het landt is'er soo laegh / voornamentlijck omtrent de zee-kant / dat men van 't beginsel des Herfsts af tot de Lenten oft voor-zomer toe / het selve niet bereysen en kan dan te water. Daerom oock de Steden en Dorpen door een sonderlingen behendigheyt der inwoonderen / so wat hoog en verheven leggen / inboegen / dat men wel seggen mach / dat men't een deel van den jaere het alhier bouwt / en 't ander met de scheepen daer over vaert. Behalven dat het den vreemden man wonder geeft / in den voorsomer soo veel landts onder water te sien / dat'et schijnt een arm van de Zee te wesen / en daer-en-tusschen de Steden en Dorpen droogh leggen / en 't hooft uyt de wateren opsteecken. Maer laet ons nu komen tot de besondere beschrijving van Steden in dit Vrieslandt / het welcke men voor de grootste en beste Heerlijckheyt van Christen-rijck rekent / gelegen.

LEEUWAERDEN, in het Landtschap Vrieslandt gelegen / is een groote / vermaerde en volck-rycke stadt ; soo datse boven alle andere van dese Provincie / uytsteeckt / en met reden het hooft der selve genoemt wort. Sy is tamelijck out ; want men gelooft / datse in 't jaer duysent een hondert t'negentigh tot een stadt geworden is.

Den oorspronghs des naems van dese Stadt willen sommige hier uyt halen / als dat aldaer eerst soude een Waert gewoont hebben / die den Leeuw uyt hingh / waer van / (na dat de plaets groeyde / de selve Leeuwert genoemt soude zijn. Dese Herbergier hadde sijne wooninge staende dicht aen de middel-zee / en gemeenlijck logeerden de kooplieden aldaer / die over de selve zee quamen ghevaeren. Dese middel-zee was een affscheydsel tusschen Wester- en Oostergoe / en hadde haeren oorspronghs uyt een ader van d'Yssel omtrent Tjerckweert / loopende dicht onder Weedom / naderhant Monicken-huys genaemt / ter tijde toe / dat de Noord-zee / door behulp van storm en onweder / de Zuyder-zee plaetse maeckte / dewelcke voort so geweldig wiert / dat veele landen uytkolckten en affspoelden / die dan weder na de middel-zee toedrijvende / allengskens eenige ondiepten maeckten ; en tot schoone landen wierden / natuur wonderlijck speelende. Andere brengen den naem der stadt Leeuwaerden af van een oudt huys / Leeuwaerden Stins / ofte Leeuwenburgh geheten ; maer degeenen die van beter oordeel zijn / halen den selvigen met beter verstant van een Leeuwius, Heer der selvige plaets / en het woordeken Weert, het welcke een hooghte betekent / oft na sommiger meening / welcke niet vreemt is / een Eylandt tusschen de armen van eenighe stromen. Ende men vindt oock veel plaetsen in Vrieslandt / die dit woordeken behoudende / het eerste deel hares naems van hare meesters hebben / en by aldien yemant lustigh is het selvige te ondersoecken / die kan Ubbo Emmius in zijne beschrijvingh van Leeuwaerden hier van nasien.

Als men dese stadt eerst begon te bouwen / waren de twee Dorpen Oldenhooven en Hoeck dicht by haer in 't west en 't oost ghelegghen / welcke daer na binnen de muuren besloten zijn / doch behielden hare voorige namen / en de Kercken haer recht en gebiet. Aen de Zuydzyde isse seer vermeerdert / soo datse nu omtrent duysent en ses hondert treden in haer omringh groot is : hare straten zijn ruym ghenoegh / met allerley geestelijcke en wereltlijcke gebouwen / en veele schoone huysen van besondere lieden dicht beset.

Sy heeft seker privilegie oft recht / in 't jaer duysent vier hondert twee-en-dertig tot Bolswaert / daer de Staten van Ooster en Westergoe toen vergadert waren / gegeven / by het welck de twee ghemelde dorpen Oldenhooven en Hoeck aen de Stadt gehecht / en haer gebiet onderworpen worden / niet alleen 't gene dat'er van binnen de muuren / maer oock dat buyten deselvige leght / 't welck gelijck 't gemelde Privilegie seght / tot nut van 't gemeene beste gedaen is ; en aen de steden en Ampt-lieden geboden dese ordre te gehoorsamen ; die / eenighe jaren daer na / door den Hertogh van Saxen / en in 't jaer duysent vyf hondert en sesthien / door Karel Prins van Spanje en

se ende van Bourgondien / ende namaels Keyser bevestight is.

Veele oude Adelycke gheslachten hebben hier schoone huysen laten bouwen/om in tyden van oorlogh/ als 't platte landt plach verdorven te worden/en anders/alst hen gelief de/ in de stad te woonen/ als dat van Camminga, Unia, Camstra, Minnema, Martena en Burmana; het outste van dese huysen is Camminga: want op hare landeryen en gronden is aen d'oost-zyde een groot deel der stadt ghebouwt/waer omtrent sy oock een schoon Kasteel en een Dorp/ die haren naem voerden/hadden. Eyndelyck/nae 't voort-rollen der Jaren/zyn dese Geslachten so machtigh in de stadt geworden/ dat d' oude vryheydt verdruckt wierdt; soo dat de Raet / in saken van belang en gewicht/ niets sonder hun toestaen durf de besluyten. Doch 't sedert het Jaer duysent vier hondert twee-en-dertigh heeft de Magistraet der stad/ door last van de Staten van Vrieslant / de ordre en wyse van gebieden over alle d' Inwoonders ontfangen.

Leeuwaerden wiert eertydts na veelerhande en besondere Wetten bestiert/ die in 't jaer duysent ses hondert vyftien verzamelt/ d'overtollige afgeschaft/en tot de volgende gebracht zyn/te weten/dat niemand tot Raedt noch Ghesworene verkoren sal worden/ die geen openbaere oeffeningh en belydenis doet van de Religie / die nu in de openbare Kercken geleert wordt; noch niemant die geen vaste Goederen in de stad oft haer gebied heeft: sy moeten oock Vyanden van al de gheene zyn / die desen staet willen bestryden / oft eenigh leedt doen; van een vroom en onberispelyck leven: en t'eenemael genegen om de vrydom te handthaven en beschermen. Dat de Raedt op den laetsten December / als zy hare Ampten een jaer bedient hebben/ twaelf van de voornaemste Burgers/ en den eersten Januarij vier andere/die geen Gesworene noch Bevel-hebbers over de Burger-vaendels geweest zyn/ noemen sal/ daer na sullen zy op 't Stadhuys alle de ghemelde Gesworene/ bestaende in dertien mannen/en de geseyde Bevelhebbers verzamelen/aen wie sy bevelen/ datse door 't lot vier uyt yder vergadering sullen kiesen/ buyten 't getal der geene/ die te vooren door de Raed genoemt zyn/ en so 't Lot by geval op een van hen viel/dat men voort-ga/tot dat men een verkrygt die niet genoemt is: dan sal men noch ses andere uyt d'aensienlyckste Burgers kiesen/ om het getal van achtien te vervullen / van dese salmen de helft door het Loth afsonderen/om de stadt als Overheden te bestieren/waer van jaerlix drie afgaen/als een Burgermeester en twee andere/die geen Bouwmeesters zyn. Dat de negen gekoren so veel andere / in de plaets der genen die afgaen / ghenomen uyt de twaelf die de Raet genoemt had/sullen stellen. Dat alle d'afgaende mogen tot Gesworemannen gemaeckt worden.

Dat niemant stem sal hebben om te kiesen/die eenigh ander ampt in dese Provincie heeft / oft het Ontfangerschap oft eenige diergheIycke bedieningh bekleedt. Dat de geene / die nu een der verkiesers geweest is/'t selve in 't volgende Jaer niet wesen mach. Dat de Raet jaerlycx eedt doen sal/ op de selve wyse/ als men in d' andere Steden doet. Dat de Raet alle Processen oft Gedingen sal Vonnissen naer 't gemeen gebruyck / 't welck men in 't hooge Hof en andere Rechtbancken van Vrieslant onderhout. Dat 'er jaerlycks / als de nieuwe Heeren hunne ampten beginnen te bedienen/ een amnestie oft vergetenis van alle saken sal afgekondight worden: en eyndelyck / soo yemant tegens dese Wetten en bevelen sondigt/ dat men hem strafbaer/en als een vyandt van de ghemeene rust sal oordeelen. Dit zyn meest al de wetten/maer noch noyt gebruyckt. Van de Gesworenen heb ick gesproken/ maer ick vind niet dat 'er yets in verandert is/ of ick heb 't alreede aengewesen/ te weten/ dat de drie die van den Raet jaerlycks afgaen/ onder de Ghesworenen ghestelt worden/'t welck oock tot noch toe niet geschiet is: in voegen dat/volghens dese ordre/ jaerlycks drie andere uyt de gemelde Raet afgaen/ so dat men d'oude ghewoonte onderhout/niet alleen in de wyse van verkiesen/ maer oock in de bedieningh der ampten.

In 't jaer duysent ses hondert sestien/ heeft men eenige van d'eerste der voor-verhaelde Wetten wat verandert/te weten/dat 'er maer de helft van de Raet en der Gesworenen/op wien 't lot valt/ jaerlicx sal afgaen/dewelcke/na haer believen/ op den eersten Januarij/ andere in haer placts noemen sullen. En nademael datter twee Burgermeesteren in 't eerste half jaer gestorven waren/ en dat d'overgebleve om dese eer loten moesten/ kosen de gene / die dese ordre maeckten/behalven drie Schepenen en een Bouwmeester / oock drie nieuwe Burghermeesteren uyt de genen/ die dit ampt meer bedient hadden. In de overige Wetten vonden zy niet noodigh yets te veranderen. Dit gheschiede na 't raeds-besluyt van 't Jaer duysent ses hondert vyftien/daerom wy raetsaem geacht hebben / dit hier by te voegen.

De twee ghemelde Collegien oft vergaderinghen zyn van groot aensien/ en hebben ook hare Achtbaerheyt in de gemeene saken van dit Landschap / als de Staten by elckander zyn: want gelyck het vermogen deser Stadt door 't onderhouden der Wetten kracht verkrycht/ soo heeftse oock/ als de voornaemste / wiens ordre en bestieringh boven d'andere steden uytmunt/een groot ghesach onder hen/ waer door hare meeningh dickwils op de Landt-dagen der Staten gevolght wort. Doet hier by/haren ryckdom/en d'achting van wysheyt/ datse by al haer nabueren verworven heeft/ welcke oorsaeck syn/dat geheel Vrieslant dickwils 't voordeel van hare voorsichtige

raden geniet. De Raet gebiedt over de gheheele Stadt/en al de leden van dit lichaem hebben een gelijck vermoghen in hare meeninghen voort te brenghen/ en hare stemmen te geven: Doch in andere saken gaet het gesagh der Burgermeesteren over alle andere Magistraten: want/ yder vierde-deel van 't Jaer heeft een van het voorsitten in den gantschen Raedt/ die dan oock het Zegel en de Sleutelen der Stadt bewaert/ zeghelt en onderschrijft alle brieven en bescheyden/ heeft acht dat de Wacht-meester de Poorten op zijn behoorlijcken tijt doet sluyten en openen/ en geeft self het wacht-woort. Hy heeft oock 't vermoghen om alle saken en persoonen voor 't gerecht te roepen/ de quaetdoenders in hechtenis te doen stellen/ en door de Dienaers alle Wetten/bevelen en vonnissen van den Raedt te doen uytvoeren. De Schepenen hadden eertijds sit-plaets in de Raedts-kamer/ daer zy de gedinghen der twistende parthyen aenhoorden ende scheyden/maer nu geschiet het op een andere wijse. De Amptlieden/ die als Bouw-meesters zijn/ handelen gemeenlijck van de Stadts penninghen/ de ghemeene en besondere gebouwen/ het bedienen der Kercken/ en diergelijcke saken/ als van de straten/ wegen/ bruggen/ dijcken/ en meer andere: Sy zijn als Opsienders en Hoofden der Outfangers/die gehouden zijn aen hen rekening te doen/ op welcke zy acht hebben/datse d'Amptenaers der Stadt wel betalen/ en ghetrouwelijck de gemeene schatten ontfangen en uyt-geven.

De Raet plach eertijts maer een Rechts-geleerde te hebben/maer zy heeft 'er nu drie/ alle Doctoren in de Rechten/ en met goede jaergelden voorsien/die 't ampt van Pensionaris bedienen: zy zijn d' Overheyt dienstigh/om alle Processen oft gedingen van groot belang tusschen d' inwoonders te beslechten. Een van hen is als Secretaris/ en bewaert alle acten/ bescheyden en andere Papieren der stad: hy heeft een medehulper/die onder hem is/ en andere mindere schryvers tot zijn dienst.

De Stadt heeft vier Thesauriers oft Schatmeesters/ waer van d'eerste de bedieningh van alle hare inkomsten heeft: want hy ontfangt/ geeft uyt en bestiert het stads gelt/ volghens d'ordre van den Raet/ insonderheyt der twee Bouw-meesters/ die daer toe van den Raet gestelt zijn/ voor welcke en voor de Burgermeesteren hy rekeningh doet van alle zijne handelingen. De Raet stelt ymant die haer behaegt in dit ampt/ en hoewel 't maer voor een Jaer is/ zy hebben 't vermogen om hem 't selve langer te doen houden. De tweede Thesaurier heeft last alle penningen/die van de geestelijcke goederen komen/te bedienen; hy betaelt daer van de Predicanten/den Rector en andere opsienders der Schole; hy besorgt oock d'arme Studenten/ die in dese stadt gheboren zijn/ en geeft de mindere Ampt-lieden der Kercken hare jaer-gelden: en is oock/ op dat men gerust zy in zijne bediening/gehouden rekeningh van zijne handelingen aen de Bou-meesters te doen: een van de Kosters der Kercken is gehouden hem ten dienst te staen. Het ampt van den derde is/ alle drie maenden de inkomsten in te vorderen van al de landen/die buyten de Poorten en in 't gebiedt der Stadt zijn: En de vierde ontfangt al de Imposten/ die op alle waren/ welcke in de Stadt ghebruyckt worden/ gestelt zijn; hy moet oock d' armen versorgen/ sonder eenigh jaer-geldt oft vergelding. Dese twee laetsten/ also wel als de twee voorige amptlieden/ staen geheel onder den Raet/ door wiens ordre zy in hare bedieningen gestelt oft afgeset worden.

Leeuwaerden is eertijdts in drie onderscheyden Parochien ghedeelt geweest/ die yder hare Kerck en Priesters/ die wel onderhouden wierden/ hadden.

Behalven de Parochien waren hier noch vier kloosters/als twee van mannen/'t een van d'ordre van S. Franciscus/ende 't ander van S. Dominicus; d'ander twee van vrouwen/van S. Catharine/daer in seer geschickte en devote Dochters met groote stichting in die tijt leefden.

Hier sijn oock rijcke Gast-huysen/als klaer-blijckende teeckenen van de Godtvruchtigheydt der Voor-ouderen/ diese met groote kosten hebben doen bouwen/ en met goede inkomsten voorsien. Alle dese bewijsen van Godsdienstigheyt waren oorsaeck dat Philips de tweede/Koningh van Spanje/als hy verscheyde Bisschoppen in de Nederlanden stelde/ dese stadt oock tot een Bisschoppelijcke Stoel maeckte; d'eerste/ die dit Ampt bediende/ was Petrus Cunerus, een Godsgeleerde van Leuven; doch hy is in 't selve/ door d'overkomende swarigheden/ en de veranderingen in Kerckelijcke en Politijcke saken/ niet voorspoedigh geweest. De bediening der gemelde Gast-huysen/opgerecht voor vreemde/ arme en siecke lieden/ is by nae de selve als de Diaconie/ welcke beter een andere naem verdient. In dese Stadt zijn 'er twee: 't een/ het Gast-huys van S. Anthony genaemt/ is in 't midden der Stadt/waer in ghemeenlijck hondert arme menschen/ soo mannen als vrouwen/ eerlijck onderhouden worden: het is in drie deelen afgescheyden/en begrijpt ook het sieckhuys en Oude-mannen-huys/ 't eerste deel is van een sekeren Bolon gesticht/ wiens naem het noch voert/waer in 't kleynste ghetal der armen zijn: in dit en d' andere deelen zijn d' arme lieden mildelijck en bequamelijck in besondere Kamerkens gehuyst/ sommighe alleen uyt liefde/ andere voor een somme gelts/ die sy eens voor al betalen/ als sy daer in haer gantsche leven willen blijven/ en dat sy oft hare Vrienden 't vermogen hebben: die niets hebben/en uyt Christelijcke mede-

mededogentheyt ingenomen worden/ zijn/ sonder onderscheydt/ soo wel vreemden/ als inwoonders deser Stadt en van dit Landschap; en soo wel siecke en gewonde Soldaten/ als andere siecken/ kranckzinnigen en oude menschen/ die alle ghespijst/ met genees-middelen en alle nootdruft versorght worden.

Wat haren tegenwoordigen staet belanght/ 't is seker/ datse noyt heerlijcker geweest is: want het is een bloeyende stad/ met aensienlijcke gebouwen/ soo ghemeene als besondere/ versiert/ waer van de uytsteeckenste zijn/ het Hof van Vrieslandt, en van de Gouverneur: oock zijn hier veele huysen der Heeren en Edelen/ die hier haren ghewoonelijcken verblijf-plaets houden.

De kercken zijn schoon en wel gebouwt/ de straten net en suyver/ en doorsneden met veele grachten/ daer steene en houte Brugghen over-legghen; waer door men/ tot groot ghemack der inwoonders/ met kleyne Schepen kan vaeren/ en alle Waeren af en aen-brengen. Sy heeft oock/ soo binnen als buyten/ veele fraeje Thuynen/ die tot een aengenaem vermaeck/ niet sonder voordeel/ dienen. Sy is met een hooge en breede Aerde-Wal/ en met een diepe gracht omringht/ en met vijf aerde Bolwercken/ waer van 4. seer groot zijn/ gesterckt. Hare groote is omtrent 1600. treden in d'omgang: de gedaente by na vierkant/ maer ongelijck aen de zijden. Sy heeft vier Poorten/ yder met een Bolwerck voorsien/ die aen de Zuydt-zijde is/ noemt men S. Jacobs oft oock de Widumner-poort; die naer het westen streckt/ de Lieve-vrouwe-poort; en de derde/ die aen d'Oost-zijde is/ de S. Catharine-Poort.

Hier zijn vier besondere wateren/ die in en uyt de stadt loopen/ en seer dienstigh zijn tot de Koop-handel/ die d'Inwoonders met de vreemden doen. Daer is maer een Voor-stadt aen d'Oost-zijde/ die veele fraeje huysen en thuynen heeft/ en Vliet genaemt wordt nae een gracht van de selve naem/ die daer door loopt/ en als een haven voor de Schepen is. De Marckt/ waer op de Waegh en een besondere plaets voor de Koop-lieden is/ streckt sich uyt nevens een Gracht/ doch meer in de lenghte/ dan in de breedte.

De Stedelinghen zijn zeedigh/ beleeft/ neerstigh en sinlijck over hare lichamen en huysen/ waer in hare nettigheyt uyt-blinkt: voorts zijnse vrolijck/ geestigh en vernuftigh/ gheneghen tot allerley Koopmanschappen en andere eerlijcke oeffeningen: zy handelen niet alleen met malkanderen/ en hare nabueren van geheel Vrieslandt/ en andere Landtschappen van Nederlandt/ als Brabant/ Gelderlant/ Vlaenderen/ Hollandt en Zeelandt: maer oock met Vranckrijck/ Spaenje/ Engelandt/ Denemarcken/ Sweeden/ Pruyssen/ Poolen/ Littouw en Russen.

Leeuwaerden is een aengename en seer vruchtbare Landts-douwe gelegen/ insonderheyt in 't noorden/ waer dat'et met veele kleyne Rivieren besproeyt wordt: oock in 't westen soo schoone Bouwlanden zijn/ als men wenschen kan/ die allerley ghewas voortbrengen.

Het grootste water/ dat in de stadt komt/ is't gene dat na Dockum streckt/ 't welck twee mijlen van hier leght/ en een myl voorby deselve in zee loopt/ die hare vloet tusschen d'Eylanden en 't vaste landt in een plaets sodanigh stut en ophoudt/ dat'er van de selve tot in de stadt diepte genoegh is voor kleyne schepen: 't welck de koophandel van d'inwoonders met die van Huesum/ Hamburgh/ Bremen/ Embden en Groeningen seer dienstig en vorderlijk is. D'andere rivier/ die aen de Oost-zijde der stadt is/ daerse Vliet genaemt wort/ na datse recht naer 't oosten gelopen heeft/ keert sich allengskens naer 't zuyden en gaet met veele drayen en keeren sich eyndelijck in een Meyr storten/ daer sy sich in veele armen verdeelt/ waer langs men na Sneeck/ Ylst/ Worcum/ Hindeloopen/ en Bolswaert/ met kleyne Schuyten kan vaeren; eyndelijck looptse door twee grachten/ waer van d'eene sich te Staveren met de Zuyder-zee vermenght/ d'andere vloeyt dwers door Sloten/ komt voor Takezijl oock in de selve zee/ en dient tot een bequame doorvaert aen alle scheprn/ die gaen en komen van en naer Amsterdam/ Munnekendam/ Edam/ Hoorn/ Enchuysen/ Medemleck/ Deventer/ Zwol/ Kampen/ Hasselt/ Harderwijck/ Elburgh en andere steden: doch eer sy sich met het gemelde Meyr vermengt/ ontfanghtse aen de slinker-hant eenige kleyne wateren/ die men bevaren kan: soo dat men door de selve bequamelijck in de stadt kan brenghen/ alles wat by ghelegen landt van Ooster-goe voortbrenght/ als koren/ boter/ kaes/ hout turf/ en ander diergelijcke Koopmanschappen/ tot groot gerief/ so der Burgers als der inwoonders van't Lant: sy dient oock tot een wegh/ om in den winter na Groeningen te reysen: want het is niet mogelijck/ om de quade wegen/ in die tijdt/ te lande derwaerts te komen. De derde arm/ na datse door Franeker en Harlingen gelopen is/ stort sich oock eyndelijck in de zee.

In den jare duysent vier hondert drie-en-tachtigh leedt dese stadt een over groote schaede van brandt/ die uyt een Pot-backery ontstondt/ en omtrent de twee hondert huysen wegh nam. Maer na dat dese stadt wederom in zijn fleur geraeckt was/ en heeft haer geen Vyanden ontbroken: want drie jaren na den voornoemde brandt/ hebben de Schieringers deselve met ghewelt ingenomen/ uytgheplundert/ ende veel andere verscheyde Burgers ghevanghen ghenomen en gherantsoenneert; daer nae met den buyt vertreckende/

ende hebben aldaer tot Gouverneur gestelt Worp Lieuwes Juckema.

In den Jare duysent vier hondert vijf-en-t'negentigh / meende de Schieringers / versterckt met een goedt getal krijgsvolck / Leeuwaerden wederom t'overvallen / maer quamen tot haer voornemen niet / door dien hare ladders / waer mede zy de Stadt meende te beklimmen / te kort waren.

In den Jare duysent vier hondert acht-en-t'negentigh / als door toestaen der Schieringers in Westergoe den Hertogh van Saxen groot gebiedt in Vrieslant bekomen had / onder wien de Leeuwaerders haer niet wilden begheven / wierde de Stadt sterck beleghert; waer door zy ghenootsaeckt wierden / tot Stads voordeel / met den Heer Wilebrord / Gecommitteerde des Hertoghs te accorderen / ende haer op sekere voorwaerden over te geven. De gemelde Heer Wilebrord binnen dese stadt een seker sterck huys gekocht / en met eenighe amunitie van oorloge voorsien hebbende / gaf de Burgeren oorsaeck te gevoelen / dat sulcks tot verradery soude strecken; alsoo dat hier door een groot oproer ontstondt en eenige der volckeren van den gemelden Heer doot geslaghen wierden. Dit ter ooren van den Heer Wilebrord gekomen zijnde / begon op nieuw de Stadt te belegeren: de stedelingen verweerden haer dapper / te meer / alsoo die van Groeningen haer met Volck bystonden; maer eyndelijck den Drossaert van Embden over-ghekomen zijnde / bracht te weghe / dat de Vrede tusschen de Stadt en den gemelden Heer getroffen wierdt; haer begevende onder de gehoorsaemheyt des Hertoghs / die haer aennam / mids conditie / dat in de Stadt een sterck Bolwerck soude gemaeckt worden / het welck in het Jaer duysent vier hondert negen-en-t'negentigh begonnen wiert.

Eyndelijck na veele ellenden / is dese Stadt / ghelijck heel Vrieslandt / doen de Pacificatie tot Gent gheslooten wierdt / in den Jare duysent vijf hondert acht-en-t'seventigh / onder de Unie der Staten Generael geraeckt; op welcken tijt oock de Burgers goet vonden / dat 'et voornoemde Bolwerck oft Kasteel / dat tot dwangh van de stadt was / onder haer gewelt mocht gebragt worden; die het derhalven deden op-eysschen / en in haer macht kregen / 't selve tot de grondt ruinerende en gelijck makende. 't Sedert heeft haer dese Stadt met d'andere naebuerige Steden der Geunieerde Landen stille en voorspoedelijck gehouden.

BOLSWAERT, is een der oudtste Steden van Vrieslant / in't Landt van Westergoe / en gevaer een groote mijl van de Zee / op een verheven plaets / gelegen / rontom van vlacke Velden / en vruchtbare Ackers omringt. Sy heeft haer naem / (veeler meeninghe voor-by gaende) gelijck 't seer waerschijnelijck is / van Bolone, oft Bodelone, den Bouwer der Stad / oft Heer van de Plaets daerse gebouwt is / welcke eerst by na niet anders dan water was / dat uyt een arm der Zee / die tusschen Westergoe ende Oostergoe door-liep / herwaerts quam en over 't Landt vloeyde / doch met verloop der tyden allenghskens af liep en verdroogde: waer door dit gewest / vermids de slijck die over-bleef / een der vruchtbaerste plaetsen van dit Landtschap wiert: d'overgeblevene tekenen der Dijcken / die men genootsaeckt was te maecken / om 't Water buyten te houden / verstrecken tot een genoegsaem bewijs van 't voor verhaelde.

Bolswaert leght een mijl van Sneeck / drie van Leeuwaerden / twee van Harlingen en Francker / en van Staveren twee en een half. Sy staet in Verbondt met de Hanse-Steden; in geheel Vrieslant en zijn geen Steden / die dese eer genieten / als zy / en Staveren.

Sy heeft omtrent twee duysent treden in haren omring / soo datmen 'er in een half uur rondom kan gaen. Zy is eertijdts met een muer besloten geweest / doch tegenwoordigh met Aerde wallen en een diepe gracht omringt. Sy is rijck van volck na haer groote; en met schoone huysen / nette straten en veele Grachten versiert.

Haer Stadt-huys is aenmerckelijcker om zijn ouderdom / als groote: de Kerck is niet uytstekende / daer een fraey Kerck-hof by gelegen is.

Door twee Predicanten worden hier de Geestelijcke saecken bedient / en de Gemeente bestiert.

Hier zijn eertijts drie Kloosters gheweest / 't een van d'ordre van S. Franciscus / ghebouwt in 't Jaer duysent twee hondert een-en-dertigh: 't ander van S. Jan / dat buyten de Stadt was; maer in't Jaer duysent vijf hondert negen / zijn de Monicken binnen ghekomen / dewijlse buyten met d'ondervloeyingen geplaegt waren: het derde was de Heylige Geest genoemt / door arme Nonnen bewoont / van wiens begin en Bouwer men geen kennis kan bekomen.

Hier is oock gheweest een fraey Gast-huys / op de selve plaets / 't welck namaels S. Jans klooster gheweest is / als de Monicken in de Stadt hun woon-plaets / en een tamelijcken Kerck / in't Jaer duysent vier hondert vier-en-t'seventigh / door last van den Paus Paulus de tweede / verkregen.

Hier is oock een Arm-huys / daer alle bejaerde Burgers / so mannen als vrouwen / voor een redelijcken prijs / eerlijck kunnen onderhouden worden. In dit selve huys worden oock alle stedelingen / die arm / oudt / sinneloos / oft met eenigh ander gebreck beset zijn / van woonplaets / spijse / dranck / kleederen / ende allerley nootdruftigheden verzorght.

Oock is 'er een Wees-huys / in 't Jaer duysent vijf hondert en twee-

twee-en-veertigh gebouwt en rijckelijck begiftigt/ door de Burgermeester Nannon Reyns en zijn Huys vrouw Hidde Heeren.

D' Inwoonders van dese Stadt/ zijn goet-aerdigh / groote liefhebbers van de Vryheyt en geneeren sich met den Koop-handel/met handt-wercken/ oft met Beeste te Weyden.

Hare tegenwoordige Regeeringh/ (d'oude voor-by gaende) bestaet uyt Burgermeesteren/ ses Schepenen / die 't recht aen yder bedienen/en twee Raets-Heeren en Bouw-meesters/die alle gemeene gebouwen besorgen/ en alle quaedt-doenders voor Recht roepen/en hare straf bevorderen. Zy worden jaerlicks van hun dienst en eedt ontslagen/ en andere in hare plaetsen verkoren. De verkiesingh der Overheden/is op de selve wyse / als die van d'andere steden/uyt-gesept Leeuwaerden en Franeker: alleen is 'er dit in 't besonder / als d' oude Magistraten hun ampt verlaten/ kiesen zy andere/doch niet buyten den Raedt der Gesworenen/ die dan 't selve vermoghen/ als d' Overheydt in andere steden/hebben.

In den Jare duysent drie hondert ses-en-dertigh/zijn in dese stad af gebrant hondert ses-en-dertigh huysen ; en wederom in den Jare duysent vier hondert vijf-en-t' seventigh/ op den vijf-en-twintigsten April wel twee hondert/waer door de stadt elendigh en deerlick mismaeckt wierde.

Behalven 't onghenadigh element des Vuurs heeft zy noch verscheyde andere rampen uyt-ghestaen ; want terwyl / datse met hare nabueren in twist was / en dat 'er om haer heerschappy ghevochten wierdt/ heeft sy veel han de genen geleden/ die haer voor hun eyghen eyschten en begeerden / en met Saxischen en Geldersche bestreden : want als Luwo Luwingius met Goslicus / sijn broeders Soon/ over 't gebiedt der stadt in gheschil was / wierdt zy door de Saxische Wapenen / die tot dienst van Goslicus in Vrieslant quamen / verdruckt/ en eyndelijck de twist der Heeren ge-eyndight.

In 't jaer duysent vijf hondert twee en twintigh/ is sy / nae veele elenden en swarigheden / onder 't ghebiedt van 't huys van Bourgondien oft Oostenrijck ghekomen/ waer onder datse begon een soeter lucht van een gunstiger Lot en geluckiger staet te genieten: also/ datse niet alleen tot haren voorigen staet en luyster geraeckte ; maer boven haer eerste voorspoet verheven wierdt.

FRANEKER, heeft zijn naem van het Veldt/ daer de Kerck op staet : dit Veldt is tot een Stadt verordent/eer dese gebouwt wierd : van het welck de deelen Fraen-acker , Gods-acker ende Dijl-acker ghenaemt waren. De Kerck is in 't eerste deel/daer de Stadt de naem af heeft/ gebouwt. De namen van d'andere deelen bespeurt men oock noch in twee Wijcken. De Kerck staet by nae in 't midden van de Stadt. Franeker is van middelbare groote/ en streckt sich in 't langh. Sy is met een hooghe en breede wal beslooten / en van een diepe en breede gracht omvangen / hebbende drie poorten waer door men in en uyt kan gaen / en verscheyde andere water-poorten : Sy wordt oock van twee grachten doorsneden / welcke een groote netigheyt veroorsaecken / en seer bequaem zijn om alle waren en koopmanschappen te verwoeren.

Dicht by de poort / waer door men naer Harlingen reyst / die de Wester-poort ghenoemt wordt / is een Kasteel / met een gracht omvanghen Siaerdema Slot gheheeten : het heeft steene toorens aen de hoecken / die soo sterck zijn / datse door de Vriesen / als sy Hendrick van Saxen / Soon van Aelbrecht / daer in beleghenden / met gheen grof geschut konden ter nedergeworpen worden.

Als de voorseyde Hertogh Aelbrecht van Saxen in Vrieslandt quam/ vont hy geen gelegener plaets/om d'Oversten en voornaemsten der Schieringers te huysvesten / dan dit Kasteel.

Hier is maer een Parochie-Kerck van redelijcke groote / met een hooghen en dicken Tooren verciert. Sy is eertijdts aen S. Marten ghewijdt ; en wordt nu by de Gereformeerde tot haren Godtsdienst gebruyckt.

Franeker gelegen in Westergoe / twee mijlen van Leeuwaerden/ en een van Harlingen / en plagh eertijts wel van den Adel en voornaemste lieden bewoont te worden / ghelijck sulcx de huysen / die sy gebouwt hebben / genoeghsaem uytwijsen.

Men gevoelt dat dese stadt in 't jaer duysent een hondert een-en-tnegentigh gebouwt is/ als Keyser Hendrick de seste/ soon van Frederick d'eerste / in Duytslant en Italie heerschte.

In 't eynde van 't jaer 1645. en in 't begin van 't volgende/ is van dese stadt tot Harlingen en Leeuwaerden toe / een bequame treckwegh gemaeckt / seer bequaem voor de reysende lieden.

D'inwoonders van Franeker zijn beleeft en van kloeckmoedigen aert / gelijck sulcks overbloedelijcken gebleken heeft in den jare duysent vier hondert ses-en-tnegentig ; wantse aldoen tot spijt van Groeningen gewapenderhandt te velt quamen / d'eene stadt na den anderen bestormende en veroverende / en voorts met den buyt vertreckende. Sy hebben de Leeuwaerders / tegens de welcken sy geoorloght hebben / verscheyde malen in de vlucht ghestagen en veele der Groeningers verslaghen : en als de Geldersche de Seven-wolden/ Geesterlandt/ Staveren/ Sloten / en Sneeck verovert en ingenomen/ en Franeker daer aen belegert hadden / zijnse soo ontmoet geworden van dese inwoonders / datse met groote schande hebben moeten opbreecken en de stadt verlaten. Hare dapperheyt hebbense

oock

oock getoont aen Hendrick / soon van Hertogh Aelbrecht van Saxen / die in 't jaer duysent vyf hondert van al de Vriesen beleghert was / waerom haer den gemelden Hertogh met twee hondert bunderen Landts / tot een loon van hare dapperheydt en ghetrouwigheyt / beschonck.

De Stadt heeft het vermoghen om selfs hare Magistraten / als Burgermeesters en gezworen Raedt te kiesen; 't welck geen steden in Vrieslandt / als haer en Leeuwaerden toegelaten is.

De Magistraet van Franeker bestaet in ses Burgermeesters / die een Secretaris tot hun dienst hebben. Dese maken de gheheele Raedt / bestieren 't gemeene best en bedienen recht aen 't volck.

De Kerckelijcke regeeringh wordt hier bestiert door twee Predicanten / die vier Ouderlingen tot hun mede-hulpers hebben / te samen de geheele Kercken-raedt vertoonende.

Hier is oock een fraey Wees-huys / door verscheyde giften en geschencken der Edelen opgerecht / waer in ghemeenlijck dertigh vader en moederloose kinderen eerlijcken opgevoedt worden.

Hier is mede een treffelijcke Latijnsche School voor de jonckheydt.

Behalven al 't voorseyde is hier een Academie oft hooge School / in 't jaer duysent vyf hondert vyf-en-tachtig opgerecht / ;en met verscheyde geleerde mannen voorsien / waer door dese stadt in de geheele werelt vermaert is.

Hier is oock een Beues opghterecht / door de Staten van Vrieslandt / voor de Studenten / waer op dat 'er 's namiddaghs en 's avonts sestigh ter maeltijdt komen / mits betalende jaerlyex yder 72 guldens voor syn kost / waer toe het landt oock soo veel geeft / alsoo datse niet meer als de helft betalen: sommige arme Studenten hebbende de kost voor niet / dat meest inlanders / en geen vreemdelingen zijn.

SNEECK, leght drie mijlen van Leeuwaerden / een van Bolswaert / en een halve mijl van Ylst / in 't landt van Wester-goe / en in moerassighe landeryen / bequamer tot weyden / als tot kooren-ackers; want hier omtrent is een gebroken landt / vol poelen moerassen / soo dat men dese stadt met dijcken aen beyde zijden genootsaekt is te beschermen.

Dese stadt heeft in 't jaer duysent vier hondert seventien een groote slagh geleden door 't ongenadigh en al verslindende vuur / want alsdoen het grootste deel der selve afbrande; en men gelooft / dat d'orginele oft oorspronckelijcke Brief van Karel de Groote / daer de Privilegien oft Voor-rechten van Vrieslandt in verbat waren / toen oock verbrandt is.

In 't jaer duysent vier hondert twee-en-tnegentig / lieten de Sneekers haer stadt met nieuwe Grachten en Bolwercken ombanghen / ten eynde sy haer tegens hunne vyanden mochten beschermen / van d'Ooster tot de Noorder-poort toe. Daer na trocken sy uyt tegen de Groeningers; maer kregen omtrent Barra-huys de nederlagh; dies sy met hare Vyanden vrede maeckten. Niet langh na dit voorviel / wiert dese stadt / nevens verscheyde anderen in Vrieslant van de Gelderschen inghenomen: waer over sy / in 't jaer duysent vyf hondert seventien van de Bourgoensche oft Oostenrijckische belegert wiert / die haer / om dat 'et begon te dooyen / mosten verlaten en de belegeringh opbreecken.

De Graef van Meurs / Stadthouder van Vrieslant uyt de naem van den Hertogh van Gelderlandt / vondt raedtsaem / tot versekeringh der stadt / een sterckte te bouwen / om alsoo vreemde Soldaten / in de selve te brengen / en zijn voornemen uyt te wercken. Als de Favoryten oft gunstelinghen der Bourgoensche dit ghewaer wierden / liepen sy op 't Raedt-huys / verjoegen den Raedt / namen de sleutelen der stadt en lieten de slooten veranderen. De ghemelde Graef van Meurs quam in de stadt / om kennis van desen oproer te nemen; hy vermaende haer tot ghehoorsaemheydt / en eyschte de sleutels weder. Waer op sy antwoorden / datse zijn begeerte wilden doen / op voorwaerde / dat hy de vier-en-twintigh duysent guldens die de Geldersche hen schuldigh waeren / eerst soude weder gheven; oft minderingh der ghemelde somme / vyftigh lasten kooren bestellen / dewijl de Burgers / door de dierte en gebreck van gelt / van honger vergaen moesten; oft dat hy middelen aenwijsen sou / waer door sy sich konden gheneeren en onderhouden. Op dese voorstellingh kreegh hy weynigh tijdt om sich te beraden / waer door hy / vol spijt en vrees / in alle stilheyt / verkleet zijnde / de stadt verliet / en reysde na Sloten. Toen nam Joncker Michiel Hertsteyn volck aen / dat hem van den Graef van Meurs / als Gouverneur van Vrieslant / verboden wiert: waer door de Capiteyn en eenige Soldaten / vergramt en met een droncken hooft op 't Raedthuys liepen / roepende slae doodt / slae doodt. Hier over quam men in de wapens / Hertsteyn vluchte met de sijne in de Kerck / daer hy den volgende dagh uyttraeckte / en eenige gevangen wierden. Dus wiert de verbitteringh noch grooter / en quam tot sulck een heftigheyt / dat de Staten van Vrieslandt de gemoederen niet konden neersetten en vereenigen: waer over een ghebodt uyt quam / dat men die van Sneeck niets soude toevoeren / nochte met hen handelen. Maer als Keyser Karel de vijfde / in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-twintigh self in 't landt quam / en als Landts-heer gehuldt wierdt / dee hy de

Geldersche

Geldersche uyt'et Landt vluchten / en soo quam sy in een langh-gewenschte rust en vrede. In 't jaer duysent vyf hondert twee-en-seventigh zijn de Geusen / (so noemde men toen de gene / die sich tegen de strenge Heerschappy des Hertoghs van Alva stelden) met toestaen der inwoonders / in Sneeck gekomen: waer door sy de gulde vryheyt stelde / nevens andere steden der Vereenighde Nederlanden / verkregen heeft / en sedert geluckigh genooten en behouden.

Sneeck is een volck-rijcke stadt / verciert met schoone huysen en stercke wallen / en heeft sedert eenige jaren herwaerts soo toegenomen / datse nu voor geene steden van heel Vrieslant en wyckt. Veele inwoonders generen sich met de visschery / andere met den Koophandel en eenige met handtwercken.

Hier is mede een schoone Kerck / en Latijnsche School / waer uyt verscheyde Gheleerde mannen ghesprooten zijn / onder welcke uytmunt en d'eerste plaets verdient de treffelijcke Joachimus Hopperus, die met grooter eer veele boecken geschreven heeft: hy was een man van groote geleertheyt / waerom hy oock Raets-Heer in den secreten Raedt des Koninghs in de Nederlanden gekooren wierdt / van waer hy in Spanje gheroepen / om eerste President van den Raedt van Staete te zijn; welck ampt hy met groote eer eenighe jaren bedient heeft / en niet dan met sijn leven afgeleyt.

De Regeeringh van Sneeck bestaet uyt vier Burgemeesters / en soo veel Schepenen; twee Raets-heeren / die mede Bouw-meesters zijn. De Burgermeesters verhandelen de zwaerste saken / die 't gemeen betreffen: de Schepenen wijsen de vonnissen over de gedingen: De Raets-heeren / die oock Thesauriers zijn / ontfangen de gemeene penningen / en besorgen de Stadts gebouwen / gelijck in andere steden. Hier zijn oock ten besten van de Gemeente ses-en-twintigh gezworenen / die 't volck voorstaen / en hare rechten te beschermen. 't Verkiesen der Magistraten geschiet op de selve wijs / als te Bolswaert en Harlinghen. Hier is oock een Secretaris / die sijn ampt voor al sijn leven bekleedt.

DOCKUM; is een van d'outste steden van Vrieslant / gelegen in't landt van Ooster-goe / vijf groote mylen van Groeningen en acht van Franeker / rondom met gras-rycke weyden omringht.

Van dese stadt wordt gewach gemaeckt in 't leven van den Heyligen Bonifacius / eerste Aerts-Bisschop van Ments / die met sijn bloet de straten der selve besproeyde / als hy hier van d'ongeloovige Heydenen / die hy / door de verkondingh van 't H. Euangelium / tot het ware geloof en 't leven poogde te brengen / de doot verkreegh en de martel-kroon verworf; 't welck in 't jaer seven hondert vijf-en-vijftigh geschiede / als Pepijn / Vader van Keyser Karel de groote / vijf jaren te vooren / door de gemelde Bonifacius / in de stadt Soissons / Koning van Vranckrijck gekroont was. In dese tydt was Dockum maer een Dorp / en genaemt Dockinga, als af te nemen is uyt 'et tweede boeck van de Friesche Historien, beschreven door den wel geleerden Christianus Schotanus, en de History-Schrijvers van 't lijden van S. Bonifacius / en de Geschiedenissen der Bisschoppen van Utrecht; d'inwoonders door verscheyde yverige geleerde mannen onderwesen en d'Afgoderye der Heydenen verlaten en de Christelijke Religie omhelst hebbende / soo is dese Stadt soo gezegent geworden / datse van een Dorp tot een tamelijcke stadt is ghewoorden; en daer na / ghelijck 't niet onwaerschijnnelijck is / in de burgerlijcke twisten tusschen de Schieringers en Vet-koopers / eerst gesterckt is tegen een overval.

Dese Stadt / (na dat hare versterckingh verscheyde mael / en neder-geworpen en wederom opgebouwt / en daer na wederom gheslecht door Keyser Karel de vijfde /) in de laetste beroerten en tweedracht / tusschen den Koningh van Spanje en de Staten der Vereenighde Nederlanden / van de meerghemelde Staten met een aerde wal / ses bolwercken / en een diepe gracht / in 't jaer duysent vyf hondert twee-en-tachtigh / versterckt en versekert.

Den omringh der stadt is niet seer groot / doch is daer-en-tegen soo bequamelijck gelegen / als men wenschen kan. De riviere Ee, die dwars door de stadt loopt en haer met een breede en diepe haven door-snijt / en groote schepen draeght / vermeerdert hare goede gelegentheyt / en vermits deselve Rivier in de groote Noord-Zee zijn loop neemt / soo hebben d'inwoonders gelegentheyt tot de Schipvaert en Koop-handel met Hollandt / Zeelandt / Engelant / Deenmarcken / en andere plaetsen meer.

Hoewel dese stadt kleyn is / soo isse evenwel net / met fraye straten en huysen / doch niet kostelijck / maer sinlijck / so binnen als buyten / voorsien. Het Stadthuys is geen van de slechtste wercken. De Kerck is een redelijck fraey gebouw aen S. Marten gewyt. Hier is oock een Huys der Admiraliteyt / Waegh / en andere gebouwen / die haer aensienlijck maken.

Dockum heeft vier landt-en eenige water-poorten: Sy is oock verdeelt in vier wijcken / die yder een vaendel Burgers / tot beschermingh van de Stadt / uytleveren.

Eertijts heeft hier een klooster geweest / dat ter gedachtenis van S. Bonifacius gebouwt / wiens gebouw en de Kerk groot en heerlijck waren / met een tooren / hooger als die van S. Martens kerk / verciert / waer van nu niets meer / dan de gemelde Tooren / overgebleven is.

Hier zijn oock drie Godts-huysen / om de siecken / oude lieden / en Wees-kinderen van alle noodtdruft te besorgen.

Alle eet-waren / dienstigh tot 's menschen onderhoudt / zijn hier voor een kleyne prijs te bekomen: van aerdt-en boomvruchten is hier oock geen gebreck.

De Regeeringh van Dockum bestaet uyt ses Burgermeesters / die 't selve vermogen / als die van andere steden hebben / uytghesèyt dat haer gebiet wat meer bepaelt is / en dat van de gezworenen wat breeder / die nu maer twaelf in 't getal zijn; doch behouden evenwel haer oude naem / en worden noch de Sesthienen ghenoemt / sonder wiens toestaen de Burgermeesters / in de gewightigste saken niets konnen verrichten oft mogen besluyten.

Hier is eertijdts oock ghweest de woonplaets van de Zee-Raet / die men d'Admiraliteyt noemt / en d'oorloge ter Zee besorght / die sedert eenighe jaeren / om dat de haven soo goet niet is / alsse wel plagh / te Harlingen verplaetst is.

HARLINGEN, is nu / na Leeuwaerden / de grootste / machtighste en volck-rijckste Stadt van Vrieslandt. Haer eerste begin waren eenige huysen / tusschen twee adelijcke wooningen gebouwt / wiens Heeren Harliga en Harns genoemt wierden: dat was oorsaeck / dat men dese plaets / die allengskens tot de gedaente van een Dorp aengroeyde: nu d'een en dan d'andere naem deser edele Heeren gaf / en somtijts in twijffel was / welke van beyde sy behoorde te hebben; tot dat de Monicken van Ludingkercke 't huys van Harliga deden af breken / op wiens gront dit Dorp uytgestrekt en grooter gemaeckt wiert / waer door de naem Harliga meest begon gebruykt te worden / in voegen / datse die eyndelijck ghgheel behiel / welcke sedert in Harlingen verandert is.

Daer wordt van een seker Autheur verhaelt / dat Harliga in 't jaer duysent twee hondert vier-en-dertigh verwoest is; maer 't is gheloofllijcker / dat de Zee allenghskens in dit Dorp ingebroken is / en sommige huysen ingezwolgen heeft / waer door het dieper in 't landt oostwaerts / niet wijdt van Almenum / 't welck toen onder 't gebiet van Francker was / verplaetst is. Sedert heeft het ghedurigh toe genomen; en de huysen en inwoonders zijn vermeerdert.

In den jaere duysent vier hondert ses-en-tnegentigh / hebben de Groeningers hier een Kasteel met een wal en gracht besloten / ghebouwt. Omtrent vier jaren daer na is hier een tweede / stercker als 't eerste / dat t'eenemael over de kust gheboodt / door den Soon van Aelbrecht van Saxen / gebouwt: wanneer datse eerst gesterckt is / kan men niet weeten / dan dit is het seeckerste / datse niet seer oudt en is.

Sy is in 't jaer duysent vyf hondert drie-en-veertig vergroot / om dat 'er een groote menigte volcks van verscheyde plaetsen toevloeyde; daer na wederom in 't jaer duysent vyf hondert negen-en-seventigh en volgens / door den Prins / Willem van Oranje / die haer met een aerde wal en breede gracht omringt heeft: achtien jaren daer na is sy voor de derdemael vergroot / en gebracht in soodanigen staet / alsse tegenwoordig noch is; de zee bespoeyt omtrent het vierde-deel der stadt / welck aldaer met steene wallen / dijcken en andere wercken voorsien en besorght is / op dat het woedende zee-water haer niet beschadige en afbreuck en doe.

Hare gedaente is bykans vierkantigh / en haer omring een weynigh minder dan die van Leeuwaerden. De wallen zijn met acht groote bolwercken versterckt / die soo konstig geleyt zijn / datse elckanderen soo wel als de stadt konnen beschermen.

Hare gelegentheyt is te stercker / om datse rondom laege landen heeft / die men door de Sluysen onder water kan setten / alsoo datse niet wel te belegeren is. Het landt rondom dese stadt is seer vruchtbaer / daer verscheyde groote dorpen in leggen / die met stercke dijcken / welcken aen de noord-zijde leggen / tegen de bruysende zee bewaert worden.

Binnen en buyten de stadt zijn veel kleyne wateren / die seer dienstigh zijn / om alle Koopmanschappen naer alle omleggende steden en dorpen / die tusschen 't Vlie en de Lauwers leggen / te vervoeren. Dese stadt is seer vermaert van wegen de goede gelegentheyt harer haven / die seer breedt is / en waer in een groot getal schepen konnen leggen. Men siet hier veel Koop-lieden / Scheeps-volck / en allerley waren in overvloedt.

Voor eenige jaeren hebben haer d'inwoonders tot de Haeringhvanghst begeven / maer / na veele moeyten en onkosten / en konden sy nae hun voornemen met gheen voordeel uytvoeren. Die gheen Koophandel en doen / begeven haer tot verscheyde Handt-wercken / soo datse meest alle Koop-lieden ofte Ambachts-lieden zijn. Hier zijn veele Sout-keetens / daer men 't sout wit maeckt / 't welck in groote meenighte gesoden / ende met goede winst vervoert wordt. Oock zijn buyten de Stadt op de kleyne waters verscheyde Papier Molens / en in d'omleggende landen een groote menigte van steen- en kalck-ovens.

De straten binnen dese Stadt zijn seer net en groot / en veele met wateren doorsneden. Sy heeft vier poorten aen de lant-zijde / de vyfde is by de haven. De Marckt en 't Raed-huys zijn niet seer groot na de gelegentheyt van dese stadt. Hier is maer een Kerck gebouwt op de plaets / daer eertijdts het dorp Almenum was / welcke in de stadt

getrocken

getrocken wierdt / toen Prins Willem van Oranje deselve voor de tweedemael uytleyde.

De Regeering van Harlingen bestaet uyt acht Burgermeesters/ die maer een jaer regeeren / na 't welck sy so veel andere uyt de voornaemste Burgers/ insonderheyt uyt de gezworenen/ kiesen / wiens namen sy met hare naer 't hooge Hof van Vrieslandt senden / het welck terstont / uyt zijn eygen en des Gouverneurs naem / een van hare leden als Afgesant na Harlingen sendt / om kennis te nemen van't eerlijck leven en goede zeeden der verkorenen : dit gedaen hebbende/ keert hy na Leeuwaerden/ daer hy sijn wedervaren verhaelt. Dan kiest de Gouverneur in den vollen Raed acht uyt de voorgheselde sestien / die het aenstaende jaer regeren ; doch met die vryheyt/ dat hy van d'oude/ die onlanghs 't selve ampt bedient hebben/ oft van de nieuwe voorgestelde / so veel magh kiesen / als hy goet vint ; maer in 't gemeen neemt hy uyt yder de helft / oft vier oude en vier nieuwe Heeren ; hoewel het oock wel ghebeurt / dat men al d'oude doet blijven / somtijdts neemt men oock wel al de nieuwe/ oock wel van d'een meer / als van d'ander / na gelegentheyt. Als de verkiesingh gedaen is / gaet de voorseyde Raeds-Heer / die te voren afgesonden was / tegen de rechte tijdt weder na Harlingen / om / in tegenwoordigheyt van't volk/ de nieuw-gekore Heeren in hare ampten te bevestigen : die hare regering beginnen met het verkiesen van 8 nieuwe Wijk-meesters uyt d'oude Magistraten oft voornaemste burgers / wiens ampt en vermogen is / 't selve als te Leeuwaerden en Franeker. Sy hebben mede een Secretaris/ die 't selve ampt voor zijn leven bekleedt.

De stadt is gedeelt in acht wijcken / waer van yder een Compagny Burgers uytlevert / die 's nachts waken en de stadt voor alle onheyl beschermen.

Sy heeft oock haer Thesauriers / die de gemene Penningen ontfanght en uytgeeft / en een Bouw-meester / die over de gemeene gebouwen gestelt is.

In dese stadt wort mede de jeught in de Grieksche en Latijnsche tael onderwesen / ten welcken eynde hier een Rector/ en drie Meesters zijn.

Sedert eenige jaren herwaerts heeft de Raet / met hulp van verscheyde Godvruchtige burgers / twee Gods-huysen doen bouwen/ op de plaets / daer eertijdts 't Kasteel geweest is / die dagelijcks toe nemen en verbetert worden door de mildheydt en mededooghsaemheyt der vrome lieden.

STAVEREN, oft Stavoren, wordt ghehouden voor de alderoudtste Stadt van Vrieslandt / dewelcke sommighe meenen ghesticht te zijn in 't Jaer na de scheppinghe der Werelt drie duysent negen hondert t' seventigh / dat is een Jaer nae de gheboorte onses Heeren Jesu Christi/door Azinga Acson/ in die tijdt Prins van het Landt / en met treffelijcke diepe Grachten / hooghe Wallen en Toorens voorsien.

Den oorspronghe van haren naem wort by sommige toe-geschreven Stavo, een afgodt der Inwoonders te dier tydt/ den welcken zy aenbaeden/ en by de Vriesen/ gelijck eenige meenen/ als Jupiter gheeert wierde. Dese Stavo oft Afgodt was een onbeschaefde stock oft tronck/ die men in 't ghemeen de Staf van Friso noemde/en hier 313. Jaren voor Christi gheboorte een groote godt gestelt is/ tot wie een yder uyt verre Landen/ als tot een Staf der reysende Lieden / om raedt quamen.

Sy was in die tijt niet verr' van de Rivière 't Vlie genaemt/ waer toe sich hare Haven streckte/gelegen. De Ysel/die voor-by Kampen/ de Kuynder en Sloten liep/ quam in die tydt aen d' Oost-zijde deser Stadt/ en van daer in de Noord-zee/ daerse haer naem verloor/ ende had oock een ader die in de Middel-zee uyt-gingh. Sy is allenghskens seer machtigh en volck-rijck ghewórden / en tot een groot aensien en heerlijckheydt geklommen : soo dat alle gemeene saecken/ die men met de Romeynen/Franschen/ Deenen/ en Batavieren/ te verhandelen had / hier af-gedaen wierden. In 't kort zy wiert een Koninglijcken Stoel/daer in negen Vriessche Koningen haer Hoff ghehouden hebben.

Hier hebben oock de seven Princen en Hertogen/die / voor de Koningen/ Vrieslandt regeerden / haer Hoff gehouden ; soo datse in alle eer en hoogheydt verheven was. 't Schijnt dat d' oude inwoonderen deser Stadt de selve zijn / die van Plinius Scurios worden ghenoemt.

Als sy van veele Zee-varende luyden bewoondt/en daer door seer vermaert wiert/ is sy onder de Hanze-steeden getelt geworden ; zijnde hare Inwoonders d'eerste gheweest / die met Schepen door de Sondt in d' Oost-zee ghevaren zijn : waer door hun by den Deenen dit Privilegie gegunt is ghewórden / dat de Schepen van Staveren van dien tijt af daer ter plaetse aller-eerst mogen vertollen. Sy heeft een schoone / vermaerde en wijdt-besochte Koopstadt gheweest tot den Jare 1200. toe/ oft daer omtrent/en leefden over-sulcx hare Inwoonders in alle weelden en dertelheyt/ selfs tot hare Stoepen en Leuninghen voor de Deuren toe verguldende/ daerom sy oock by veele ghenaemt wierden/ de weeldige oft verweende kinderen van Staveren. Maer als sy nu tot den oppersten graedt gekomen waren/ zijn sy oock haest ghevallen/ het welcke toe-geschreven wort de broodt-dronckenheyt van

rijcke weduwe / dewelcke een Schip op Dantzick bevracht hadde/ met bevel / dat de Schipper tot syn last aldaer soude innemen de beste waren / die hy konde bekomen. Als nu de Schipper geen beter waren en wiste mede te brengen als Tarwe / heeft sulcx dese Weduwe ten hooghsten mishaeght / die verhalven tot hem geseydt heeft; hadde hy 't kooren te back-boort ingenomen/ hy soude 't stracx voor haer oogen weder te stuur-boort uyt werpen. Het welcke geschiedt zijnde / is'er terstont mirakuleuselijck een hoogh zandt voor 't diep der stadt opghewelt / soo datter na dien tijdt geen ghelade Schepen meer met volle vracht aen en konde komen. En aldus is de stadts koophandel en Schipvaert seer verballen / (het voorschreven zandt noch ter tijdt den naem dragende van 't Vrouwe-zandt,) doch heeft noch een redelijck welvaeren behouden / zijnde met de voorschreve Hanse-steden als noch in verbondt. Sy is gelegen op den ingangh van den Boesem der Zuyder-zee / een half mijl van Hindeloopen/ en omtrent drie van Enchuysen in Noord-Hollandt. Hoewel dit verhael van de gemelde weduwe/ etc. my een praetje schijnt/ heb het niettemin hier willen in voegen; yder zijn oordeel vry latende / daer van te gelooven / soo veel hem gelieft.

Omtrent het jaer 1250. konmen noch met een pols of spring-stok van Staveren na Enchuysen over 't Landt / door het Bosch Kreyl, gaen: maer onlanghs daer nae begon de Noord-zee de gaten van Texel en 't Vlie wyder te maken: soo dat omtrent het jaer 1400. een vrye vaert van deselve Noord-zee voor by Staveren / Medemlek en Enchuysen tot in de Zuyder-zee liep / daer te vooren alleen een kleyne Sloot plach te zijn.

Staveren heeft verscheyde maelen groote schade van het al verslindende element / het vuur / geleden / waer door geschiet is / dat'et veel kleynder gheworden is / als 't wel eertijdts plach te zijn. Het streckt sich tegenwoordig meer uyt de lengte/ als in de breete/ langs een wyde gracht / de Delft genoemt / die daer doorloopt/ wiens beyde zijden met schoone huysen verciert / en met verscheyde bruggen aen een gevoeght zijn. Aen de eynden der gemelde gracht zijn stercke Sluysen / die 't water uyt en in laten.

Die van Staveren zijn kloecke Zee-luyden / ende schijnen tot de Schip-vaert geboren te zijn; want het meestendeel van d'Inwoonders geneeren sich by de zee / varen selfs / oft reden aen de Schepen: het grootste deel van 't ghemeen volck leeft by de visschery / die hier omtrent / om de menighte der wateren / die aen alle zyden rond-om de stadt zijn / seer goet is.

De Regeeringh van dese stadt bestaet uyt acht Burgermeesters/ die 't gemeene best besorgen en jaerlijcx verandert worden.

In 't Jaer duysent ses hondert acht/ heeft men/ met toestaen van de Gouverneur en het hooge Hof van Vries-landt/ en op 't versoeck van de Gemeente/ hier een Raedt van Gesworenen ghemaeckt/ die jaerlijcks door de Overheyt/ uyt de bequaemste Burgers/ ten besten van de Stadt/ gekooren worden.

SLOTEN, is een kleyne Stadt / doch is by na soo wel gesterckt/ als een groote: want zy is met Grachten / Wallen en Bolwercken voorsien. Sy is de eenigste stad in de Seven-wolden/ legt anderhalf mijl van Staveren/ niet wijdt van de Zuyder-zee / in een Waterigh Landt. Voor-by haer wallen loopt een breet water/ dat uyt 'et Sloter-meyr komt / wiens omgangh een duytsche mijl groot is. Dit water is seer dienstigh voor dese stadt/ om daer door met de gebuer-steden te koopmanschappen: oock loopt het door de stadt na Takezijl/ daer het sich in de Zuyder-zee ontlost.

Sy heeft maer twee Poorten / en hoewel dese stadt kleyn is/ sy is evenwel volck-rijck / de huysen sijn in tamelijck goedt ghetal/ maer laegh en slecht gebouwt/ uyt-gesept eenighe wooninghen der voornaemste Burgers.

Hier is een Raedt-huys dat redelijck fraey is: maer een Kerck/ en een Predicant: weynighe straten zijnder / doch net ende wel gheschickt.

Overvloet van alle dinghen/ die tot 's menschen onderhoudt vereyscht worden/ en is hier geen gebreck/ als Kooren/ Boter/ Kaes/ en andere eet-waeren/ die tot een redelijcke prijs te bekomen zijn.

De Regeeringh bestaet uyt vier Burgermeesters en drie Raden; sonder Gesworenen oft diergelijcke Amptenaers van 't volck. De meeste inwoonders geneeren sich met de schipvaert en handel over Zee. Den Raet heeft oock zijn Secretaris/ de Stadt haer Thesaurier/ en hare Burgers in Vaendelen verdeelt/ die met Capiteyns en andere Bevel-hebbers voorsien zijn.

WORCUM, legt aen de Zuyder-zee / een mijl van Bolswaert/ Hindeloopen en Maccum / en twee van Harlingen. Het landt hier rontom is soo vruchtbaer in alle dingen / als men wenschen mogh; doch dat geluck is met een ongemack vergeselschapt / namentlijck/ het hoog overvloeyen van 't zee-water/ insonderheyt als de Zuydweste en noordweste winden haer geweldt en krachten uyt-blasen. Het is een Haven/ doch kleyn/ die hoewel 't inkomen moeyelijck genoegh is/ nochtans d' inwoonders dienstigh is tot haren koophandel. Sy hebben veele kleyne waters / die over al landtwaers in loopen en tot d'om-geleghen binne-meyren strecken/ daer sy water van ontfanghen; waer door men seer ghevoeghlijck van hier met kleyne Schepen na Maccum/ Ylst/ Hindeloopen/ Staveren en Sloten kan varen.

varen. Daer-en-boven zijnse seer visch-rijck/ en strecken d'inwoonders daer door tot groot voordeel.

Dese Stadt heeft / 't sedert veele Jaren / open en sonder mueren geweest/ waer doorse dickmael ghepiundert is : maer daer nae heeft men eenige kleyne wercken/ tot haer beschermingh/ gemaeckt. Die van 't geslacht van Hottinga / die hier omtrent haer meeste Goederen hebben/ lieten 'er een Slot oft Kasteel bouwen.

Hier is maer een Kerck / daer twee Predicanten hunnen dienst verrichten/ en op de selve wijs / als die van Bolswaert/ Sneeck en Harlingen/ de Gemeente bestieren.

Hare Regeeringh bestaet teghenwoordigh uyt acht Burgemeesters/die de stad regeeren. Oock is 'er een Raedt van vier-en-twintig mannen / die onder de Heerschappy en met toestaen van Keyser Karel de vijfde, door den Raedt en 't ghesagh van den Gouverneur Georgh Schenck van Tautenburgh en 't hooge Hof / op 't versoeck van den Raet der stadt/ingestelt zijn/die sich daer door van't krijgel volck/dat sich self tot de kennis der gemeene saken indringen wilde/ pooghde t'ontslaen : in voegen dat de Raedt jaerlijcks de ghemelde vier-en-twintig mannen kiest/ die d'eedt van getrouwheyt aen hen doen/ waer by zy belooven 't ghemeene nut te besorgen / en niets tot nadeel des volcks te doen ; 't welck met de volgende ordre geschiet : als de vier-en-twintigh gekoren zijn/ send men hare namen aen het Hooge Hof van Vrieslandt/ om de verkiesingh te bevestigen.

Oock neemt men jaerlicks vier van hen / die / als 't de Burghermeesters belieft/ in de Raedt geroepen worden / en stem daer in hebben : maer men is niet gewoon hen alle in de Vergaderingh te roepen / om dat de Burgermeesters het selve voor 't ghemeene best ondienstigh achten.

Dese stadt wierde eertijdts Waldrichum, oock Wolderckum ghenaemt/ als eenige oude Brieven noch kunnen getuygen ; self om het zegel der stadt staet Wolderkum : in voeghen dat men daer nae / door verkortingh / 't gemelde woordt in Worcum, gelijck sy nu noch ghenoemt wort; verandert heeft.

YLST, is oock een kleyne stadt/ gelegen in 't midden van Westergoe, gevaerlijck een half mijl van Sneeck/en van Sloten een mijl; zy is seer smal/ sich uytstreckende in de lengte / en bestaet in een langhe gracht/aen elcke zijde met een rye huyse en boomen van 't oosten tot 't westen beset/wiens water van Sneeck komt/en haer in 't midden doorsnijt / in 't uyt-gaen der stadt deelt het sich in verscheyde tacken/ die alle bequaem zijn om schepen te dragen/ en doortochten aen d'inwoonders geven /om naer alle d'omleggende plaetsen te vaeren.

Ylst heeft / gelijck Worcum en Hindeloopen / geen Wallen noch mueren/ maer alleen een gracht/die haer omringt en beschermt. Sy leght in een drooge lands-douwe. De huysen zijn redelijck wel ghebouwt/ en in het kleyn der selve/ worden noch eenighe aensienelycke ghevonden ; als onder andere/het Stadt-huys / 't welck niet groot/ maer schoon en fraey is. Hier is maer een Kerck / die eertijts aen 't Klooster der Carmeliten/ dat in de laetste Oorlogen verwoest is/behoorde. Over de voorseyde Gracht zijn verscheyde Bruggen/ ende 't gherief van 't water is oorsaeck / dat de straten aen alle zyden net en suyver zijn.

Men seyt dat Ylst eertijts veel grooter en rijcker / als Sneeck geweest is/ en de naem en ghedaente van een Stadt had / als d'ander noch maer een geringh Dorp was ; doch daer na allengskens vergroot en verbetert is / terwijl dat Ylst af-nam : of dit seecker en vast gaet/ kan ick niet verseckeren ; want my dunckt dat de Schrijver/ die dat seydt/niet seer geloofwaerdigh is.

D' inwoonders generen sich meest met de Landt-bouwery / en het Scheeps-timmeren : want hier worden soo veel Schepen ghemaeckt/ als in eenige andere Stadt van Vrieslandt.

Dit Stedeken wordt van vijf Burger-meesters bestiert/ die recht spreken en 't gemeene beste besorgen/sonder eenige Gesworenen.

HINDELOOPEN, oft Hinloopen, is oock aen de Zuyder-zee/ een half mijl beneden Worcum / en wat minder dan een myl boven Staveren/ gelegen.

Hare Haven is kleyn/ en wordt weynigh besogt; haer gheluck is niet seer groot ; alsoo hare meeste Inwoonders van geringhen staet zijn / die sich door de Landt-bouw / Visschery / en het timmeren onderhouden : weynige van hen doen Koophandel.

Hier zijn oock vyf Burgermeesters/ die Jaerlijcks verandert worden / en 't selve vermogen / als die van andere Steden hebben. Op 't versoeck van 't volck zijn hen ses Ghesworenen by-gevoeght/ die sy self tot hare hulpe verkiesen.

Hindeloopen heeft zijn naem van't loopen der Hinden, die hier uyt het Bosch van Kreyl / daer nu de Zee overvloeydt / quamen / waer door de Vriesche Koninghen hier omtrent ghemeenelijck ter Jacht gingen.

Daer na zijn hier/ in 't Jaer negen hondert tien / d'eerste Huysen gebouwt; doch in 't Jaer vijfthien hondert vier-en-twintigh / is zy tot een Stadt ghewórden. De Bourgoensche oft Oostenrijcksche hebben namaels dese plaers versterckt tegens 't bespringen der Gelderschen ; maer Lange Pier heeft het evenwel / in den naem van den Hertogh van Gelder/ met gewelt ingenomen.

HEt geheele Vrieslandt/ soo wel van 't geene wy nu Beschreven hebben/ als oock Groeninger-landt/ is seer volck-ryck/ ende de Inwoonders zijn van ouds-her wonderlijck strijdbaer/ straf/ en altijt dappere voorstanders van hare vryheyt geweest. Begeven haer nu ter tijdt veel tot den Koophandel en Zeevaerdt/ waer toe sy een menichte Schepen uyt-reeden/ zijn behalven dien groote Visschers/ daer by sy mede veel gelts verdienen. Dit volck heeft een gheweldigen afkeer en grouwel van overspel en allerhande onkuysheyt. Derhalven sy oock den geestelijcken persoonen lange tijdt niet en hebben willen toe-laten onghehouwt te blijven/ op datse haer te beter daer van onthielden; want hun docht/ dat sy sonder vrouwen niet wel en konden leven. Ende heeft dese wet by haer gheduert tot den tijdt toe van Paus Pius de II. die (gelijck hy schrijft) selfs in persoon aldaer geweest is/ en 't geene wy hier seggen/ gesien heeft. Sy beminnen seer haere vryheydt/ en om die te beschermen/ achtense selfs haer leven kleyn: In voegen dat/ als sy van eenighe nieuwe Heeren t' onder ghebracht/ oft van hare eygene qualijck zijn getracteert gheweest/ hebbense t' allen tijden het Hooft op-gesteecken/ en met geweldt van wapenen haer van dienstbaerheyt ontslaghen. D' eerste diese onder 't jock der Romeynen gebracht heeft/ is geweest Drusius Germanicus; ende met den afgangh des Roomsche Rijcx/ zijnse niet gekomen onder de heerschappy der Franschen/ maer maeckten sich eenen Lant-Vorst van haer eygen volck/ den welcken sy somtijts Koningh/ somtijts Hertogh noemden. Daer nae begosten zy te komen tot de kennis des Christelijcken Geloofs/ door de Predicatie van S. Clemens te vooren ghenaemt S. Willebord/ ten tijde van Karel Martel/ en door verloop des tijts is 't ghebeurt/ dat de selvighe met de Hollanders (al-hoewel die naem doen noch in geen gebruyck en was/ maer mede Vriesen gheheeten wierden) t' samen-spannende/ eenen Vorst verkooren/ onder den Tijtel van Graef/ dien zy alsulcken macht gaven/ ols vrye volckeren leyden konden: so dat de Vriesen van dien tijdt af/ wel gestaen hebben onder een ghebiedt met de Hollanders/ maer zijn dickwils wederspannigh geweest/ ende hebben selfs haren Landts-heer/ den Roomschen Koningh Willem de Tweede, van die naem/ als hy haer over-wonnen hebbende/ weder keerende/ in het Ys gevallen was/ verslagen/ in 't Jaer 1255. Doch eyndelijck zijn sy met Henegouw/ Hollandt en Zeelandt/ onder den Hertogh Philips van Bourgondien/ by-genaemt de Goedertieren geraeckt; van wiens huyse sy by Houw'lijck over-ghegaen zijn aen dat van Oosten-rijck. Nu ter tijdt levense beneffens de andere Vereenigde Nederlanden in volkomen vryheyt.

't LANDTSCHAP OVER-YSEL.

DEn Ysel/ een arm van den Rhijn/ ende den derden uyt-gangh daer hy zijn Water pleegh te lossen/ heeft den Staet en 't Landschap Over-Ysel/ welck wy nu voornemens zijn te beschrijven/ den naem gegeven: want de selve daer over geleghen is/ en daerom oock by de Latinisten Trans-Isulana genoemt wort. Om dit te beter te verstaen/ en te weten wat dese Ysel eyghentlijck is/ salmen weten/ dat omtrent twee duysent schreeden weeghs boven de stadt Arnhem in Gelderlandt/ een nieuwe achter-een-volghende Gracht begint/ die met on-uytspreeckelijcken arbeydt en kosten van Drusus Germanicus, stief-soon van Tiberius/ derde Keyser van Romen/ door de handt sijner Krijgs-lieden gemaeckt is/ op dat hare dapperheydt door ledigheydt niet en soude verslappen. Dese Gracht nu/ werdt nae zijnen naem geheeten Fossa Drusiana, de Gracht van Drusus; en door de selve is Germanicus Cæsar zijn Soon/ om de belofte/ die hy zyn Vader gedaen had/ te volbrengen/ (soo Cornelius Tacitus ghetuyght) met een Vloot van 1000. kielen voorspoedelijck in de Meer des Rijns/ en des Oceaens/ nu de Zuyder-Zee geheeten/ ende van daer voort met een rechte Vaert ofte Gracht/ in de Eems ghekomen. De selve Vaert oft Gracht duert tusschen twee en drie mijlen/ en brenght den Rhyn voorby het Stedeken Doesburgh/ gelegen in 't Graeff-schap Zutphen/ dat misschien van Drusus zijn naem gekregen heeft: alwaer hy d'oude Ysel/ een Rivier uyt Westphaelen komende/ ontfangt/ en den naem Ysel van haer ontleent. Daer na voorby Bronkhorst en Zutphen vlietende/ komt hy tot Deventer/ de Hooft-stadt des Landt-schaps van Over-Ysel/ en van daer voort tot Hattem en Kampen/ welcke laetste Stadt/ door de veranderingh des Water-strooms/ nu aen dees zijde van de Ysel geleghen is/ maer nochtans mede behoorende onder het selve Landschap. Van daer/ nae dat hy sommige Eylandekens gemaeckt/ en het Swarte-Water inghenomen heeft/ stort hy sich in het Ye/ dat hem voorts in de Zee brenght/ latende Urck en Ens/ twee kleyne Eylandtjes/ ter slincker-handt; maer eer hy daer toe komt/ wordt van de Schippers met haer kloeten en boomen van de Schippers een steenen weg vernomen/ waer uyt blijckt/ (O vreemden keer van alle aerdsche dingen!) dat de visschen nu swemmen daer de Menschen eertijdts pleghen te woonen. Soo dat dese Gracht van Drusus/ geholpen zijnde van eenige meyren/ en met name van het voorschreve Ye/ allengskens de Zuyder-Zee gemaeckt heeft. Het welcke voorwaer de Landen van Vries-

landt

Ditio TRANS-ISULANA.

Milliaria Germanica Communia.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

landt en Ober-Ysel groote schade ghedaen heeft / als die daer door seer vermindert en tot kleyne Landtschappen / ten aensien van hare voorleden grootheyt / geworden zyn. Waer by de selve Gracht oft nieuwe Ysel oock weynigh voordeels gedaen heeft / want zy nu van de Zuyder-zee versmacht is/en zijnen ouden loop/die tusschen de Eylandekens Vlielandt en Schellingh plagh uyt te komen / niet langer en kan toonen.

Om nu te komen tot de Beschrijvingh van het teghenwoordighe Over-Ysel. Dit Landtschap is in 't Noorden besloten met Vrieslant en in 't Zuyden met het Hertoghdom van Gelderlandt en 't Graefschap Zutphen / in 't Oosten met Westphaelen / in 't Westen met de Zuyder-zee/ en met de voor-geschreve Ysel.

Het wordt gedeelt in drie goede Staten / namentlijck Yselandt oft Zallandt, Drente en Twente. 't Gheele landt is seer effen / goedt ende vruchtbaer/ gevende onder anderen veel goede Greynen of Kooren. Heeft oock veel lustige en profijtelijcke / hoe wel kleyne ende onvermaende Bosschen / en begrypt acht besloten Steden / als Deventer/ Campen/ Swol/ Vollenhoven/ Steenwyck/ Hasselt/ Ootmarsen en Oldenzeel / met thien treffelijcke plaetsen / die seer groote privilegien en vrydommen hebben/ als Meppel/ Geelmuyden/ Coevorden/ Hardenberge/ Omme/ Almeloo/ Goor/ Diepenhem/ Delden en Enschede. Daer-en-boven zijnder meer dan twee hondert Dorpen / en onder de selve sommige seer groot en schoon. De Staten des Lants bestaen uyt twee Leeden / het eene maken d' Officieren en den Edeldom/ het tweede de drie Hooft-steden / als Deventer/ Campen ende Swol.

DEVENTER, is gelegen op de rechte zijde van d' Ysel/ vier mijlen van Swol/ en is een goede/ redelycke groote/ maer voor al stercke en wel-besette stadt/ vol schoone Huysen en publijcke woningen/ oock wel bewoont en machtigh van volck. Ten Noord-westen leght zy aen een Sandtberghsche plaets / en is voorts omringht met lage Beemden en Weyden/ die met hooge opper-wateren overvloepen. D' Yssel loopt neffens de Werf van der Stadt/ haer aen die zijde verstreckende in plaets van een Gracht. D' andere zyden zijn ten deele met diepe Water-Grachten / ten deele met een breede Haven beset. De mueren sijn allesints hoogh en met goede Torens wel dicht bestrecken / hebbende niet te min dicke Wallen daer achter aen / behalven noch het seer groote aerden Rondeel/ dat voor de Brinckpoort leght / beneden met een laegh muerken omcingelt/ en 't groote Bolwerck van den grondt op met steen bekleedt / 't welck leght op den hoeck voor d' Ysels-brugh / ende beschermt de Waterschuttinge der Grachten. Tusschen dit Bolwerk en de voor-beschreve Brinckpoort staet de Neurenburghsche Tooren / zijnde wel achtien voeten dick van muer/ en daer beneffens seer groot en hoogh/ so datmen daer af de rondtom gelegene plaetsen heel wel ontdecken en beschieten kan. Behalven den uyttersten muer en wal / isser binnen allenthalven een ring-muer / die oock met toorens bestrecken is/ maer sonder Gracht. In somma / Deventer is in aller manieren een stercke Stadt/ in de welcken oock grooten Koop-handel ghedreven wordt/ derhalven sy al van ouds her / beneffens de twee andere Hooft-steden deses Landschaps / met de Hanze-steden in verbondt staet/ zijnde daer-en-boven alle drie dese Steden in den Jare duysent vier hondert vijf-en-'t negentigh in 't ghetal der vrye Keyserlijcke Rijcks-steden opgeschreven/ om het Ryck te versterken: want alsoo de Roomsche Koningh Maximiliaen d'eerste/ op de Dag-vaert tot Worms voorhiel de swackheyt des Rycx/ soo wierde den Rijcke toe-gevoeght / noch een-en-t' negentigh Steden / die men gissinghe maeckte / dat den selve Rijcke ghetrouwelijckst en stantvastelyckst souden mogen in alle voorvallende saken bystaen: onder die een-en-t' negentigh nu wierden oock dese drie steden verkooren/ en met sonderlinge Privilegien beneffens andere Rijck-steden begaeft.

Deventer heeft een groote en uyt-streckende Marckt / daer een huys is/ tot gemeen gebruyck dienstigh / waer in de Burgers alle nachten en oock somtijts des daegs waecken. Het Raet-huys staet dicht by de groote Kerck/ en heeft/ behalven zijn groote / niets aenmerckelijck als sijne oudtheydt.

Sy heeft het recht van Goude en Silvere Munt te slaen / en die met haer Wapen te versieren.

't Sedert eenige Jaren hebben de Heeren Staten van Over-Ysel hier een Hooge School op gherecht/ om de jeught in alle Faculteyten en wetenschappen te onderwijsen.

Sy heeft behalven hare weeck-marckten/ noch vijf Jaer-marckten/ daer men van alle zijden allerley Koopmanschappen brenght: d' eerste wordt omtrent midden-vasten ghehouden/ d' andere vier te S. Jan/ S. Jacob/ S. Lieven en S. Maerten.

De Hooft-kerck is aen S. Lebuinus gewijdt/en in 't jaer duysent vijf hondert negen-en-vijftigh/ als Paus Paulus de derde de nieuwe Bisschoppelijcke Stoel gemaeckt; een andere kleynder aen de slincker zijde daer neven/ is na de Maget Maria genoemt; de derde/ die men de Bergh-kerck noemt/ is op de hooghste plaets der Stadt gebouwt/ en aen S. Niclaes gewijdt.

Hier waren eertijts vijf Kloosters/ vijf Gast-huysen/ ende een besonder huys voor d' arme Weesen.

De Stad heeft ses Poorten/ waer van eenige seer fraey gebouwt

zijn/

zijn / als de Brinck-poort / in wiens gevel een Zinne-beelt / te weten den Rijcx-Arent / door keyser Otto de derde tot hun wapen gheschoncken / uyt-gehouwen is.

De gedaente deser Stadt is rondt / uyt-geseydt datse sich van de Brinck-poort tot aen de Bergh-poort een weynigh in de lengte uytstreckt.

De Regeeringh oft Burgerlijcke bestieringh van Deventer bestaet in vier-en-twintigh Burghermeesters / Schepenen en Raden / die Jaerlijcks veranderd worden / en daghelijcx vergaderen / om over alle saken raet te houden en 't Recht te bedienen. Oock zijn hier noch ses-en-t'negentigh mannen / die 't gheheele lichaem der Stadt vertoonen / en vier of vijf-mael des Jaers vergaderen / oft so dickwils als het de Magistraet noodigh acht / te weten / als men van Vrede / Oorlogh / schattingh / oft veranderingh der Wetten / en dierghelijcke saken / handelen sal. Dese verkiesen Jaerlijcks / op de Feestdagh van S. Pieters stoel de Magistraet. De verkiesing geschiet op de volgende manier: In een groote Zael dicht by 't Raedt-huys sijn sitplaetsen voor twaelf persoonen / die uyt de acht Wijcken der Stadt genomen zijn / dese acht Collegien looten elck uyt een Hoedt / daer acht witte en vier swarte Boonen in zijn; die de swarte krijghen / moghen dat Jaer niet kiesen / en konnen nochtans verkooren worden. D'overige kiesen eerst twee Weydegreven, dat is Oversten van de Weyde / die de Stadt heeft / te weten / twee aen dese zijde / en twee aen gheene zijde van d'Yssel; daer nae kiesense drie Schepenen ende Raets-heeren voor yder wijck / te samen vier-en-twintigh mannen. Indien dese acht Collegien / die elck maer een stem hebben / niet over een-komen / en yder vier oft gelijcke stemmen uyt-brengen / soo vergelijckt d'oude Magistraet / die in de naeste kamer sit / dit geschil / en heeft de negende stem. Als de Magistraet dus gekoosen is / so sweerense eyndelijck op 't Stadt-huys / in tegenwoordigheydt van al de Burgers / die daer by willen zijn / datse haer ampt ghetrouw'lijck sullen bedienen. Acht dagen daer na worden de mindere stads-diensten aen bequame persoonen gegeven.

Hier zijn vier Secretarissen / die hun ampt voor al haer leven bekleeden. 't Sedert eenige Jaren is in 't ghetal en de manier van verkiesen eenige veranderingh voor-ghevallen: want eerst is 't ghetal van vier-en-t'negentigh mannen op vier-en-sestigh / en daer nae op acht-en-veertigh gekomen. De Magistraet die uyt vier-en-twintig mannen bestont / is tot sestien gebracht / 't sedert dat de stadt voor de Vereenigde Staten gewonnen is: oock wert 'er nu maer een / door de swarte Boon / in yder vergaderingh / uyt het ghetal der kiesers gesloote n.

D'Inwoonders van Deventer / die 't volle Burger-recht hebben / moghen op de Stads weyden / een Stier / drie Koeyen ende een Paerdt om niet weyden.

Als de Graef van Rennenbergh / in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-t'seventigh dese stadt / uyt de naem der Vereenighde Heere Staten / ingenomen had / heeft hy daer besettinge in geleyt / welcken de Burgers grooten overlast deden / dies zy soo veel te weeg brachten / dat de gemelde Rennenbergh met zijn volck daer uyt trock: hier door was nu de stadt van krijgs-volck ontbloot / waer over de Staten bekommert waren / te meer / dewijl Parma daer omtrent was / en de Burgers weygherden Soldaten in te nemen. Doch de Graef van Lycester vondt eyndelijck middel / om daer Volck in te brengen en alsoo de Stadt voor hem te verseeckeren / waer over hy Willem Standley tot Gouverneur stelde: welcke met Taxis handelde / en gaf Deventer / dat hem vertrouwt was te bewaren / in 't jaer duysent vijf hondert seven-en-tachtigh / aen de Spaensche over.

Maer in 't Jaer duysent vijf hondert een-en-t'negentigh / na dat Prins Maurits Zutphen op den dertighsten Mey verovert hadt / heeft hy noch den selven avondt de stad doen berennen en voorts belegert / en met acht-en-twintig stucken doen beschieten / en eyndelijck de selve opge-eyscht / maer die van binnen wilden daer na niet luysteren. Waer op de Prins binnen korten tijdt omtrent ses-en-veertigh hondert schooten op de Stadt liet doen / waer door een groot deel van een dubbelde muer / daer aerde tusschen lagh / ter neder geschooten wiert / waer op gereetschap gemaekt wierde om te stormen / dies de belegerden om verdragh riepen / dat den tienden Junii ghesloten wierdt; en trock het krijgs-volck met haer geweer en goederen uyt de stadt. Aldus is dese geweldige stercke stadt / mitsgaders oock de stadt Zutphen / in soo korten tijdt gedwongen / datmen bykans soo haest van 't innemen / als van 't belegh hoorde; daer van naest de Goddelijcke bestieringh: het voorsichtigh beleydt der Opper-hoofden / en menighte van krijghs-gereetschappen / en de gewilligheyt der Soldaten / de voornaemste oorsaken waren.

CAMPEN, soo wy hier vooren geseght hebben / wort mede begrepen onder 't Landtschap Over-Ysel / maer leydt nochtans op dees zijde van d'Ysel / recht by den ingangh des selven vloedts / vijf mijlen van Deventer. Het is een seer treffelijcke groote en schoone stadt / noch ter tijdt wel-varende / maer in voor-tijden / eer het diep verloopen was / is sy veel beter en neeringh-rijcker geweest.

Dese stadt is met een hooge en dicke muur / daer verscheyde kleyne toorens / naer d'oude wijse / opstaen / besloote n. Sy heeft ses poorten / en breede grachten / doch niet seer diep: en is sonder wal-

len en

len en Bolwercken gheweest / tot dat de Prins van Oranje haer op het nieuws versterckte.

Zy heeft oock het recht van geldt te munten / en d' Inwoonders genieten verscheyde andere treffelijcke Privilegien. Hier zijn veele rijcke Burgers / geschickte en kloecke lieden / en seer beleefst teghen de vreemden. Zy legt / als geseyt is / in de laegte aen den Oever van de Ysel / in de gedaente van een Handtboogh / daer van de Rivier als de Pees is / zijnde daer ter plaetsen seer breedt en teghen het midden der Stadt met een schoone brugh overleyt / de welcke niet alleen op ghe-weldige Balcken / die in den gront geheyt zijn / gefondeert is: maer wiens jucken oock tot gemack der Schipvaert / en om de kosten van 't fondeersel te schouwen / sommighe t' negentigh voeten wijt van den anderen staen / met sulcken konst gebouwt / ende met paelen inde hoogte soo t' samen gespitst en gewelst / dat het geheele werck schijnt als uyt de lucht te hanghen / ende soo vast leydt / of 'er jucken onder stonden. Aen 't eynde deser brugh / op d' ander zijde van de Vloet / leyt een Fort / met vier Bolwercken / om de selve te beschermen.

Campen is met veele fraeye / soo gemeene als besondere ghebou-wen / voorsien. Onder alle de Kercken / steeckt de grootste Kerck / ge-naemt de Boven-Kerck, in ruymte en heerlijckheydt boven d'anderen uyt. Het Raedthuys is niet wijdt van de groote brugh / en hier om-trent / op den Oever der gemelde Rivier / is het Tolhuys / daer men de grootste Heeren / als sy hier komen / herbergt / 't welck soo wel gé-bouwt is / dat de vreemdelingen daer over verwondert zijn.

De Regeering van dese stadt bestaet uyt thien Schepenen (waer van twee alle thien weken als Burgermeesters het voorsitten heb-ben / en in die tijdt oock soo genoemt worden) vier Raets-heeren / en 28. Gemeyntes-luyden.

Eertijts zijn hier vier en twintigh Raedsheeren / en acht en veer-tigh uyt de Gemeente ofte Gemeyntes-luyden gheweest / maer in 't jaer duysent vijf hondert een en tachtigh / is 't getal der Raedsheeren tot vier / en der Gemeynte tot ses-en-dertigh gebracht. Dit ghetal der Raden is noch 't selve / doch de Gemeyntes luyden zijn eerst tot der-tigh en daer na tot acht-en-twintigh gekomen: dese gesworen man-nen / oft de Gesworen Gemeynte zijn in vier bemden / diese Espelen noe-men / verdeelt / en worden alleen in den Raedt gheroepen / als men van de ghewichtighste saecken / als schattingh / Oorlogh / Vrede / ende diergelijcke handelt. Hier zijn twee Recht-bancken / de lae-ge en de hooghe: in de laeghe worden de kleyne saecken voor twee Burgermeesters van die tijdt af gedaen en ghewesen. De hooghe banck bestaet uyt de geheele Magistraet: te weten / de twee Bur-germeesters van die tijdt / d' andere Schepenen ende oock vier Raeds-heeren / van welcke de groote ende veele swacke saken ghe-vonnist worden / van wiens uyt-spraeck geen appel is tot andere Rechters.

Als dese Stadt in 't Jaer 1578. met een goet getal Hoogduytsche Soldaten van den Oversten Polwijler / die Don Jan van Oosten-rijck aen-hingen / beset was / hebben de Staten ghepooght de selve onder haer gehoorsaemheyt te brengen. Sy maeckten in die tijt den Graef van Rennenbergh tot Gouverneur van Over-Ysel / welck ampt hy over Vrieslant alreede bekleede: dese meende Campen met een deel krijgs-volck / onder 't decksel van kooplieden en Hantwerc-kers / in te nemen / maer dat misluckte / en wierde den aenslagh ont-deckt / door een / die zijn volck in 't dorp Herde hadde ghesien; dies ging men de stadt belegeren; en / na dat men acht Kartouwen daer voor ghebracht had / dapper beschieten / waer door een stuck van de muur neder geworpen wiert / dat de gracht ten deele vulde / en een openingh van omtrent 33 schreeden maeckte. De Stadt had in die tijdt geen Bolwercken / om de bespringers van ter zijden te bescha-digen. Oock quam 'er een gerucht dat Casimier met veel volcks tot hulp der beleggers aenquam ende niet wijdt van hier was. Men haelde in de stadt door noodt 't Silverwerck uyt de Kercken en Klo-sters / daer men stucken van 42 stuyvers van sloegh / waer op stont Extremum Subsidium, dat is / d'uytterste noodthulp. Don Jan ver-trooste hen met ontset; doch de booden wierden meest alle onder-schept. Dies waeren sy eyndelijck genoodtsaeckt in handelingh te treden / en verdroegen / dat de besettingh met haer volle geweer / sack en pack / maer ghevouwe Vaendels en doove Lonten / souden uyt-trecken / en veyligh in 't Graefschap Benthem ghebracht worden / onder belofte van nimmer eenighe betalingh te eysschen / ende in ses maenden tegen d'Algemeene Staten niet te dienen: de stedelingen moesten de selve Staten getrouwheyt zweeren / 't verbondt aenne-men / en sulcke besettinge ontfangen als de Gouverneur goet vond. Dus gingh de stadt den 20 Julii over / en is 't sedert onder 't gebiet der Vereenighde staten gebleven.

In 't jaer 1579 den 17 October raeckt'er een groote beroerte in de stadt / want sommige de Gereformeerde Predicanten voorstonden / en andere wederom de Monnicken / waer door geschiede / alsoose de wapenen tegens elckanderen in de handt ghenomen hadden / datter eenighe doodt bleven; doch dese beroerte en duerde niet langh / maer wierde met 'er haest geslist.

SWOLLE, is eertijts gheheeten geweest Middelwijck, om dat het Klooster / genaemt Bethlehem / in de Bourschap Middelwijk gelegen / een oorsprongh geweest is / dat de selve Bourschap eerste

een Dorp geworden is: zijnde namaels in plaets van Middelwijck, Swolle genaemt: het schijnt om dese redenen / vermits de koeyen/en alle ander vee aldaer weydende / gemeenlijck met veele ghezwellen geplaeght waren.

In 't jaer duysent twee hondert dertigh/ heeft de vyf-en-dertighste Bisschop van Utrecht/ ghenaemt Wilbrordus / d'inwoonders van 't Dorp Swolle, met alle Stadts Privilegien en Vryheden beschoncken / van wegen hare goede en getrouwe diensten / en deucht/ in den oorlogh/ die hy tegens de Drenten uytgevoert hadt/ aen hem getoont en bewesen.

Door dese stadt vloeyt een seer aengenaem rivierken / genaemt de Az, voortkomende uyt verscheyde wateringen / en wordt / na dat 'et de stadt doorgeloopen heeft / het Swarte-water geheeten ; omtrent een uure gaens buyten de stadt vermenght het sich met de riviere de Vecht, het is / van weghen de nabygelegentheydt der Zee/ ebbe en vloedt onderworpen: dit veroorsaeckt / dat de straten van dese stadt meestendeel klaer en reyn bevonden worden: daer benevens is dit rivierken seer bequaem om alle noodtwendigheden te scheep in de stadt te voeren. Rondom dese stadt zijn verscheyde cierlijcke boomgaerden/gras-rijcke weyden: sy is oock/insonderheyt/in dese eerste jaren van vrede / binnen om de wallen / en buyten om de grachten/ met de plantagie van eycke en andere soorten van boomen verciert.

Sy heeft oock drie groote Voor-steden/buyten de drie Lant-poorten / welcke poorten uytnemende hoogh en voortreffelijcke ghebouwen zijn/ op de wijs / als stercke Kasteelen ghebouwt / tot bescherming/ der stadt bequaem gemaeckt: behalven de drie gemelde poorten/ zijnder noch andere/ als ook sommige minderen tot op de stads wallen leydende: hier benevens is de muur rondom de stadt gaende / met omtrent drie oft vier-en-twintig steene toorens versterckt/ zijnde van een ongemeene dickte en hooghte / doch sommige der selven zijn nu bykans heel vervallen. Voor eenige jaeren herwaerts isse / boven de gemelde muur / met elf voortreffelijcke Bolwercken versterckt/ en met een breede en diepe gracht omvangen, alsoo datse tegenwoordigh een uyttermaten stercke stadt is.

Sy is ghelegen twee mijlen van Campen en drie van Deventer. Hare goede gelegentheyt van Ossen te weyden rondom de Stadt en besonderlijck in Mastebroeck, wordt voor een de sonderlinghste middelen gehouden van haer opkomst en welvaren ; daer benevens ook de Koopmanschap van eycken-hout/ Benthemer-steen/ wolle/ kooren / ende andere vruchten / alhier in groote overvloedigheydt wassende.

D'inwoonders van Zwol zijn seer mildadigh jegens d'arme en vreemdelingen / daer benevens deughdelijck en de vrye konsten sonderlingh toegedaen.

Binnen dese stadt zijn oock veel treffelijcke gebouwen/soo geestelijcke / als wereltlijcke / behalven andere burgers huysen/ die oock doorgaens seer wel opgetimmert zijn. Onder de gebouwen der kerken verdient met recht d'eerste plaets / die van S. Michiel, dicht aen de marckt gelegen / zijnde soo van binnen als van buyten seer konstig gebout en met een uytnemende kostelijke Predik-stoel verciert/ in de tooren van dese Kerck / hanght oock een fraey Klocken-spel/ welcke tooren van een buyten-gemeene hoogte is / met een aensienlijcke spitse opgetrocken. De tweede Kerck wordt genoemt / onse l. Vrouwen Kerck, die mede met een hooge / doch stompe tooren uytmunt. Daer benevens sijnder noch andere voortreffelijcke Klooster-kercken/ genaemt Bethlehem en der Broeren-kercke, in 't jaer duysent vier hondert acht-en-sestigh gebouwt.

Het Raet-huys is nu soo schoon wel niet / als 't wel eertijdts geweest is / niet te min nochtans aenmerckens waerdigh. Behalven alle dese gebouwen/zijnder noch in dese stad verscheyden andere/als het Wees-huys/ Oude-mannen-huys/H. Geests Gasthuys/Pest-huys/ Soldaten-Gast-huys / voorts Ammunitie en Koren-huys.

In 't begin dat dese stadt begon te bloeyen / is hier oock een Latijnsche School opgerecht/ en een Frater-huys / tot dienst der Klerken / waer in de selve gemeenlijck haer woonplaets hadden.

Het Wapen van dese stadt plagh eertijdts den Engel Michael te zijn/ staende op een Draek/ houdende een schilt/ met een kruys daer op geschildert / voor hem ; doch is nu alleen maer een wit Kruys op een blaeuw velt.

Swol is oock van outs / so wel van de Keysers als Bisschoppen van Utrecht/ met verscheyde treffelijcke vryheden beschoncken: als hebbende 't recht om by arrest in alle saken te vonnissen / sonder eenigh appel: het hooge gerecht van leven en doot : 't recht om allerhande Keysers Rijcx-munte te laten slaen: het recht van Hanse-steden/ van vry geley / zijnde des selfs burgers in geene andere steden arrestabel / ten waere sy ter selver plaetse eenige fouten begaen hadden: en daer benevens wordt aen dese stadt van verscheyde andere kleyne steden van dese Provincie geappelleert/ als van Steenwijk/ Hardenbergh / en andere vryheden meer.

Het gouvernement van dese stadt wort bestiert door twee Leden: de acht Schepenen en soo veel Raden maken het eerste lidt / de welcken alle stadts saken verrichten / soo wel Burgerlijcke als Crimineele in bediening van Justitie: 't ander lidt bestaet in acht-en-vertig Gemeyntes-luyden / sonder de welcken de Schepenen en Raden niets

niets mogen resolveren/ in saken van nieuwe schattingen/ verbreemdingen van stadts domeynen/ nieuwe wetten/ en diergelijcke saken meer. De Schepenen en Raden regeeren maer een jaer/ die op S. Paulus dagh haer bedieningh aenveerden/ en op den selven wederom eyndigen.

Dese stadt heeft altijdt een Gecommitteerde in 't Collegie van de Gedeputeerde Staeten binnen dese Provincie/ zijnde Schepen oft Raedt. Hier benevens is oock altijdt ymant uyt 'et getal der Schepenen en Raden/ in alle andere Collegien buyten de Provincie/ die de generale regeeringe der Vereenighde Nederlanden/ de welvaert ter zee/ en te lande besorgen/ residerende.

Haer Rechts-gebiet strekt sich tamelijck ver van alle zijden buyten de drie landt-poorten; en heeft mede onder haer 't Schout-ampt Swolle, bestaende in achthien wel bewoonde Buerschappen/ onder welcken Maste-broeck mede voor een begrepen wort.

De Schout wordt by ontbrekingh mede gekooren van Schepenen en Raden/ uyt haer eygen Collegie/ by overstemminge.

Van de Sententien en decreten van de Schout wort geappelleert aen de Schepenen en Raedt.

In 't Schout-ampt Swolle, zijn eertijdts twee treffelijcke Kloosters geweest/ als te Winssem een/ en 't ander tot Berchum/ genaemt S. Agniete, in welk laetste Thomas Kempis gestorven en begraven is/ hebbende 't selve Klooster seer bekent gemaeckt/ insonderheyt door zijn Boeckjen van de Navolgingh Christi.

HASSELT, is gelegen aen de riviere/ die genoemt wort/ het Swarte-water, die zijn oorsprong neemt uyt 'et Graefschap Benthem/ vloeyende door Twente en Zallandt in de Zuyder-zee. Waer van dat dese stadt sijn naem heeft/ is onbekent. Sy leydt rondom in groene en gras-rijcke weyden/ seer playsant en vermakelijck/ omtrent twee mijlen van Vollenhove.

Hare Regeering bestaet in acht Burgermeesters: waer van vier Schepenen/ en vier Raden genoemt worden: die de vryheyt hebben van hoogh en laeg rechts-gebiet/ en wijsen haer vonnis by arrest.

Hier is mede een Schout/ die in de Stadt niet anders heeft/ als arresten aen vreemde persoonen/ wegens civile actien. Buyten de stadt/ in Hasseler-ampt, oeffent de Schout oock hoog en laeg rechtsgebiedt.

In 't jaer duysent twee hondert twee-en-vijftigh/ heeft de Bisschop van Utrecht/ als Heer van Over-Ysel/ dese stadt gegeven gelijcke vryheydt/ recht en macht/ als die van Deventer/ Campen/ Swol; en hebben de Regeerders der stadt/ dese vryheyt/ van de volgende Bisschoppen/ tot op Keyser Karel V. toe/ by d'inhuldingh sorghvuldiglijck laten bevestigen. Middeler-tijt hebben d'inwoonders noch van de Bisschoppen bekomen verscheyde Privilegien; en insonderheydt in 't jaer duysent vier hondert twaelf/ van een Bisschop/ genaemt Frederick van Blanckenheim/ bequamen sy vryheydt van tollen: als mede dat geen Schout binnen Hasselt sal ghestelt worden/ hy sy een burger en aldaer woonachtigh.

In 't jaer duysent vyf hondert een-en-twintigh was dese Stadt sterck belegert door den Hertogh van Gelder/ maer moste de gemelde Hertogh de belegering opbreken/ en met groot verlies en schande vertrecken.

In 't jaer duysent vyf hondert vijf-en-tachtig/ heeft sich Hasselt onder de Unie van de Vereenighde Nederlanden begeven. En wort nu in dese stadt groote Koopmanschap van Eycken-hout ghedaen. De natuer en situatie geeft dese Stadt groote sterckte teghen haers vyanden/ en is daer benevens/ gheduurende den laetsten oorlogh/ met Bolwercken versterckt/ en met amunitie van oorlogh/ en gheschut wel voorsien.

Behalven de Kerck/ die aen S. Stephen gewijdt is/ is hier oock een Wees-huys/ Pest-huys en Siecken-huys/ na proportie en vereysch der inwoonders.

VOLLENHOVE, leggende op den boesem van de Zuyderzee/ twee mylen van Steenwijck/ is een goede stadt/ en wel gelegen tot lijf-neeringe/ die daer van alle kanten te water en te landt seer gerieflijck kan ghebracht worden. Als sy noch onder 't gebiedt van den Koningh van Spanje stont/ was hier den raedt Provinciael van dit geheele Landtschap/ van wiens vonnissen geen vorder appel en viel/ doch niet met ordre/ dat men geen uytspraeck dee/ dan in de tegenwoordigheyt van den Gouverneur/ die daerom in 't gemeen in dese stadt zijn residentie had/ en met een de Provincien van Vrieslandt en Groeninghen regeerde. Maer desen Raedt/ is in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-tseventigh door Georgh Lalain/ Graef van Rennenbergh/ afgestelt.

Dese stadt is sulcke een lustige en vermakelijcke plaets/ dat een groot deel van den Adel des Landts/ aldaer hare wooninge heeft.

In 't jaer duysent een hondert tseventig liet Godefroy van Rhenen/ de 28 Bisschop van Utrecht/ hier een Kasteel maken/ om 't stroopen der Vriesen te beletten/ die dickwils gepooght hebben 't selve te verdelgen/ maer zijn noyt tot haer voornemen gekomen.

In 't jaer duysene vyf hondert een-en-tachtigh/ is de stadt en 't Kasteel door Sonoy voor de Staten ingenomen.

Dicht by dese stadt is het Slot Tautenburgh gelegen/ 't welck door twee sijner Heeren/ die de naem van 't selve gevoert hebben/ seer beroemt is geworden.

STEENWYCK, 't welcke wel schijnt een oude Stadt te zijn/ leght in 't ronde teghen 't Rivierken Aa, oock Blockzijl ghenoemt/ 't welck een uytre gaeng van Meppel in de Zuyder-zee loopt. Sy is kleyn van begrijp/ en heeft omtrent duysent ses hondert treden in d'omringh. D'omleggende lands-douwe is seer Kooren-rijck/ en levert eensdeels oock veel Turf uyt/ waer door de stadt tamelijcke neering heeft. Eertijts plag het een zwacke stadt te wesen/ maer is/ staende den oorlog uytnementlijck seer versterckt; en heeft drie Kerken/ waer van d'eerste S. Clemens, of de groote Kerck, met een hoogen vierkanten Tooren verciert/ genaemt wort/ de tweede S. Marie-Kerck, en de derde de Gasthuys-kerck.

Hier is oock wel eer een Kasteel geweest/ dat Georg Schenck gebout had; en in 't jaer duysent vijf hondert drie-en-twintigh afgebroken is.

In 't jaer duysent vyf hondert twee-en-twintig is Steenwijck door den Graef van Meurs/ uyt de naem van den Hertogh van Gelder/ bestormt; maer hy wiert afgeslagen. Evenwel quam sy onlanghs daer na onder 't gebiedt der Geldersschen/ doch die verlieten haer/ als de Bourgonsche hen wilde bevechten. In onse Nederlantsche beroerten heeft sy oock een ruym gedeelte der oorlogs-rampen gehad: want in 't jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh/ als de Graef van Rennenbergh/ Koeverden/ Oldenzeel/ Ootmarsen en Enschede verovert had/ quam hy dese stadt belegeren: maer 't leger der Heere Staten dede alle vlijt om haer t'ontsetten/ 't welck oock/ naer veele gheleede zwarigheden in een belegh van vijf maenden/ ghesschiede. Doch twee jaren daer na is sy van de Spaensche troepen onder Taxis overvallen/ te eerder/ om dat sommige Capiteynen en Soldaten uyt waren; waer door d'Inwoonders/ die te vooren soo een zwaer belegh uytgestaen hadden/ in een oogenblick vermeestert/ en ter genade van d'verwinnaers gestelt wierden/ die/ na 't plonderen hunner goederen/ hen dwongen hare Lichamen/ en die van hare wijven en kinderen/ met los gelt/ 't welck men boven haer vermogen eyschte/ vry te koopen.

De Heere Staten der Vereenigde Nederlanden/ de gelegentheyt by 't hayr grijpende/ dat Parma in den Franschen Oorlogh was/ pleeghden raedt om Steenwijck weder onder haer gehoorsaemheyt te brenghen; op datse Vrieslandt daer door in meerder rust souden stellen. Ten dien eynde gingh de belegeringh aen/ en quam na een belegh van seven-en-dertigh dagen/ in 't jaer duysent vijf hondert twee-en-tnegentigh/ onder 't beleyt van Prins Maurits van Nassou/ inder Staten gebiedt/ waer onder sy sedert gebleven is.

OLDENZEEL, is een van de kleyne Steden in 't Landtschap Over-Yssel/ 't welck eertijdts/ soo men gelooft/ van d'oude Salii, oft Saliers bewoont was/ en zijnen naem ontfangen heeft.

Hare gedaente is by na geheel rondt. Sy leydt omtrent een mijl van Ootmarsen/ vijf kleyne mijlen van Koeverden/ en ses van Deventer.

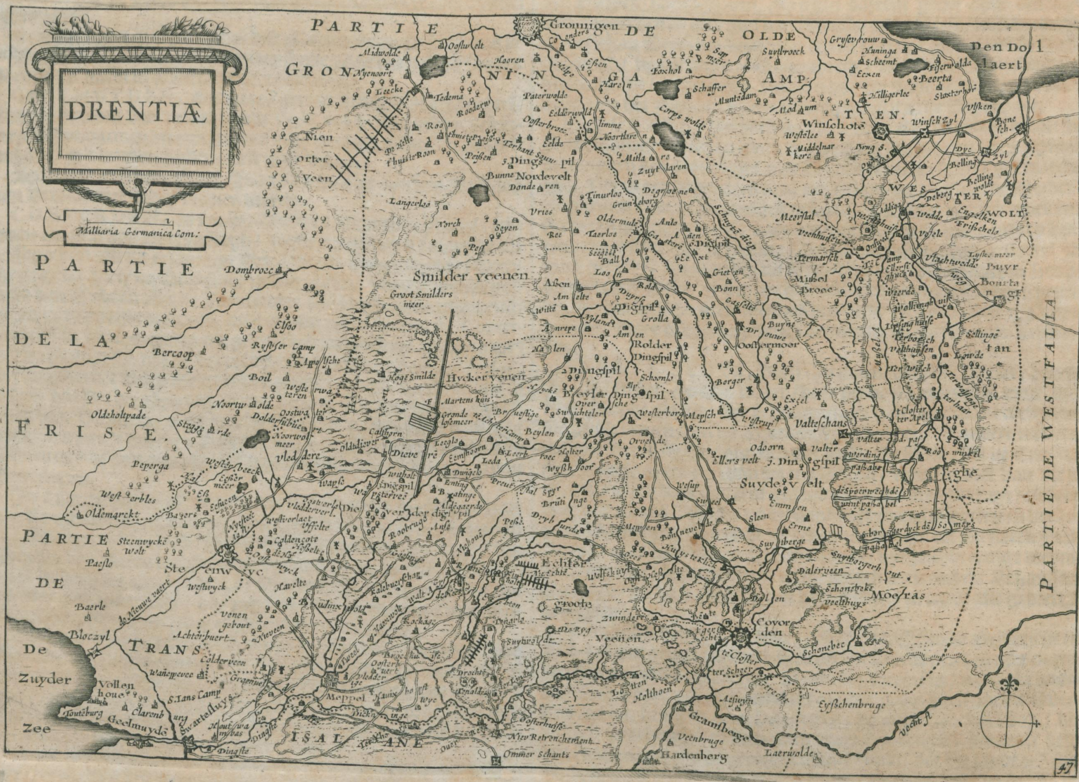
Het heeft eertijdts een tamelijck sterck stedeken geweest/ met een hoogen muur en toorens versien/ op d'oude maniere/ en een gracht daer rondom; buyten deselve was noch een andere wal/ met negen Bolwercken/ en een tweede gracht gesterckt; so datse redelijck vast was/ doch had geen bruggen/ en al 't water van de gracht wiert met dammen geschut/ 't welck men kon afgraven.

Oldenseel is/ als veele andere/ door de laetste Oorlogen seer vermaert ghewo rden: want als Prins Willem van Oranje in 't jaer 1580. besigh was om gheheel Over-Yssel onder de gehoorsaemheyt der Staten te brengen/ sond hy den Graef van Hohenlo voor dese stadt/ die haer op goede voorwaerden innam. Seventien jaren daer na quam Prins Maurits van Nassouw voor dese plaets/ die haer op eyschte; maer afslaenend' antwoordt verkreghen hebbende/ liet haer terstont belegeren en met eenige stucken beschieten/ maer alsoo de Burgers groote schade door 't schieten leden/ ende voor meerder vreesden/ begeerden dat men accorderen sou/ 't welck oock geschiede/ en vertrock den volgende dagh/ zijnde den twintighsten October van 't jaer duysent vyf hondert seven-en-tnegentig/ de besetting daer uyt.

Den Marquis Spinola/ in 't jaer duysent ses hondert vijf met zijn leger in Vrieslant getrocken zijnde/ quam in de maent van Augustus voor dese stadt/ zijnde alsdoen omtrent drie hondert mannen daer binnen: hy begon terstont de stadt te naderen/ quam tot aen de grachten/ en liet met elf stucken daer op schieten; waer door de belegerde soo bevreest wierden/ datse sich op goede voorwaerden overgaven.

Eyndelijck/ in 't jaer 1626/ heeftse Prins Hendrick Frederick van Oranje voor de Staeten ingenomen/ die haer van wallen en alle stercktе ontbloot hebben: op datse den Soldaeten niet meer tot een schuyl-plaets sou dienen/ om daer uyt d'omleggende landen met roveryen te quellen: nochte oock soo veele veranderingen van Heeren voortaen sou onderworpen zijn.

OOTMARSEN, leydt drie mijlen van Almeloe: is een kleyne/ maer oude Stadt/ eertijdts met een wal een dubbele grachten voorsien/ die door de tijdt ghevult en vernielt zijn. Sy is/ soo Trithemius schrijft/ van Odemaer/ Koningh van Vranckrijck/ daer het de naem af heeft/ gebout/ en dat op de selve plaets/ daer sijnen grooten

DRENTIÆ
Milliaria Germanica Com:
PARTIE DE GRONINGA
PARTIE DE LA FRISE.
PARTIE DE TRANS ISALANE
PARTIE DE WESTFALIA
DE OLDE AMPTEN.
WESTERWOLT
De Zuyder Zee
Groningen
Winschote
Smilder veenen
Hyckerveenen
Rolder Dingspil
Valteschans
Covorden
Meppel
Moeras
Noordevelt
Dombroec
Bloczyl
Vollenhove
Steenwyc
Ommer Schantz
Hardenberg
Gramsbergen
Schoonebec
Eyssenbrugge
Laerwolde
Den Dollaert
47

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

grooten vriendt Vechtan begraven was. Daer sijn Schrijvers die verhaelen dat de voorseyde Koningh Odemaer oock te Ootmarsen begraven is.

Eenighe anderen achten / dat dese plaets haer naem heeft van de volckeren Martii, die daer in eertijdts soude gewoont hebben / en dat daer na die naem in Ootmarsen verandert is.

GEELMUYDEN, Sijnde een goet en sterck Slot oft Kasteel / leght op de mont van 't riviercken de Vecht, dat de Latynsche Schrijvers Vidrus noemen / en omtrent een uure gaens van Hasselt en Vollenhove / in 't midden tusschen dese twee steden.

Sy is met haer gebiet door Joan van Nassou aen den Bisschop van Utrecht met stadts rechten vereert.

COEVERDEN, is een seer stercke en vermaerde plaets / leggende een mijl van Hardenbergh / zijnde een gemeene doortocht oft passagie van alle die te lant uyt Vrieslant / de Ommelanden / Drenthe en Over-Ysel / na Duytslant willen reysen: want d'andere passagie van Wedden over de Boertange / een Heyde alsoo ghenaemt / is den meesten tijdt des jaers onbequaem om te bereysen. Coeverden heeft in 't noord-oosten een geduurigh morasch tot Wedden toe: in 't westen een staende water tot voorby Hasselt en Swarte-sluys: in 't noorden het Dorp Daelhem / en een harde heyde na Groeningen toe: in 't oosten het Graefschap van Lingen; in 't zuyden het Graefschap van Benthem / ende Hardenbergh in 't zuyd-westen. Leght vijf mijlen van 't stedcken Lingen / vijf van Oldenzeel / negen van Deventer / vijf van Swolle / ses van Steenwijck / en seven mijl van Groeningen.

In 't jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh / heeft den Graef van Rennenbergh / Coeverden benessens Delfzijl voor den Koningh van Spanje inghenomen: in 't selfde jaer dwongh den Graef van Hohenlo dese plaets weder tot overgevingh voor de Heere Staten: maer de gemelde Graef door den Graef van Rennenbergh omtrent Wedden geslagen zijnde / gaf oorsaeck / dat hy daer op Coeverden / Oldenzeel / Ootmarsen en Enschede weder beroverde.

Als de Staten in 't jaer duysent vijf hondert twee-en-tnegentigh Steenwijck ghewonnen hadden / beraetslaeghden zy / wat plaets 't leger eerst aentasten sou / en na verscheyde overlegginge vondense goet / om Coeverden te belegeren / 't welck geschiede den sesthienden Julius / en geraeckte na 't belegh van eenige weken onder der Staten gebiedt / zijnde sedert daer onder gebleven.

HARDENBERGH, is door den Bisschop Joan van Arkel / in 't jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftig / met muuren omringt; en in 't jaer duysent drie hondert vijf-en-tachtig heeft den Bisschop / Florentius van Wevelinckhoven hier een Kasteel / en een stal voor 200 paerden / doen bouwen. Sy leght ontrent gevaerlijck een mijl van Coeverden en vier myl van Swolle / op de Vecht / welcke uyt 'et Graefschap Benthem komende: en een half uur gaens boven Hardenbergh / by het huys te Gramsberge / de Aa van Coeverden met sich nemende / loopt door Ommen voorby Swolle / ende van daer voort met het Swarte-water voorby Hasselt in de Zuyder-zee.

BLOCKZYL, Is geen van de minste Forten / die in de laetste Nederlantsche oorlogen / door de Vereenighde Staten / om 't groot vermoghen des Koninghs van Spanje te wederstaen / ghemaeckt zijn. Het is aen de grooten arm der Noord-zee / die wy de Zuyderzee noemen / seer bequamelijck gelegen. 't Was te vooren maer een slechte en geringe plaets / daer weynig huysen en inwoonders waren: maer sedert soo verandert / dat het na sijn voorige gestalte niet meer gelijckt: want het is nu Volk-rycker en bloeyender in Koophandel / dan sommige steden / het welk aen de menighte der schepen blijckt / die / behalve veele kleyne schuytjens / hier meer dan 20 t' huys hooren; waer door se dagelijcks toenemen en haeren staet verbeteren.

SWARTE-SLUYS, Heeft sijn naem / gelijck 't schijnt / van de Sluys / en het Swarte-water / daer het by na omringht wort. Het is een kleyne plaets / seer bequaemelijck gelegen: want men moet die wegh nemen / om na Groeningen / Embden / en andere naburige plaetsen / te reysen / als men uyt Hollandt komt. Al de Turf die te Meppel / en een deel van die te Meppel / ende een deel van die te Griethorn / en daer omtrent gegraven wort / brenght men te scheep door dese plaets / om die na Hollandt oft elders te voeren en verkopen. De gelegentheyt en de wercken maken het tot een sterck Fort / waer in al de huysen van Swarte-sluys / uytgeseydt eenige weynige en geringe / begrepen zijn: en is / gelijck veele andere Schanssen / dienstigh / die dit Landtschap te versterken / en tegen alle gewelt te bevrijden.

HEt volck van desen Lande / gelijck sy tusschen de Geldersche en Vriesen gelege zijn / alsoo deelense oock mede aen den aert en zeden van beyde die volckeren. Maer dat vreemt is / en by na ongelooflijck schijnt / den geleerden Hadrianus Junius haelt uyt dit Over-Ysel als uyt den Put van Democritus, de oude Francken voort, / die Gallia bekrachtight / en na haeren naem Franckrijck, genoemt hebben: daer nochtans de gemeene opinie houdt / dat het landt te Francken, gheleghen in Hoogh-duyts-landt / de rechte moeder sy van de selve Francken oft Fransen. Hy bewijst sijn segghen met de naemen van Salii ende van Ansaurii, volckeren daer de Fransen in verdeelt

waren / welcke in dese Lantstreecke noch geen onbekende voetstappen en hebben na-gelaten. Want de Salij zijn van oudts geweest de by-woonders van den Ysel / daer oock Zallandt af-komt / en het dorp Zallick, aen de zijde des Ysels daer Kampen leght. De Ansuarij zijn die van Deventer / daer (gelijck hy seght) oock van over gebleven is de naem van Anse ost Hanse-stadt / alsoo Ans een Hooft ost Heer betekent ; ghelijck wy dan noch de treffelijcke luyden groote Hansen noemen. Waer over oock de Lex Salica, by den Fransen Loy Salique genoemt / van wiens oorspronck soo seer getwist wordt onder de geleerden / van dese Landen ost Volckeren haren rechten naem behout met een sonderlinge glorie voor ons Over-Ysel / dat uyt haer ghekomen is / een soo vermaerde Natie / als de Franschen zijn / die so schoonen Koningrijck met de Over-Yselsche Wetten regeeren. Hier beneffens de oude Tenchteri zijn Inwoonders geweest van Drenthe : de Tubantes van Twente; en de Chanavis van de Landen omtrent Campen. Wat hier nu van zy ost niet / Claudianus, een seer treffelijck oud Poët / gheleeft hebbende ten tijde der Keyseren Honorij, en Arcadij, maeckt met name gewagh van de Salij, opentlijck te kennen gevende / dat zy hare woonplaetsen aen den Rhijn ghehadt hebben. De Wet Salica, daer wy af gheroert hebben / bracht en brenght noch in Vranckrijck sommierlijck mede / dat de Vrouwen gesloten zijn buyten de successie des Rijcx / en luyden hare woorden uytdruckelijck aldus : Nulla hæreditatis portio de lege Salica ad mulierem venito ; ofte : In terra Salica mulieres ne succedant; dat is : datter volgens de Salijcke wet geen deel uan erffenis en kome tot de vrouwen : dat in het Salijckse Landtschap geene Vrouwen en succederen.

't LANDSCHAP GROENINGEN EN d'OMMELANDEN.

GRoeninghen heeft dien naem / ost van de groene Weyden / die rontom dese Stadt gelegen zijn / ost van de geneugelijcke situatie ost gelegentheyt. Hoewel dese Stadt met hare om-gelegen Dorpen en Landen / een deel van Vrieslandt schijnt te zijn / nochtans maecktse op haer selven een van de seventhien Provincien der Nederlanden. Sy heeft langen tijt haer vryheyt na haer eygen statuyten en Wetten beschermt : dan aen den Bisschop van Utrecht / dan aen den Graef van Hollankt / als hare Bescherm-Heeren / een jaerlijcks pensioen ost vereeringe gevende. Eyndelijck / als de Factien der Schieringers en Verkoopers in Vrieslandt op-rees / heeft Keyser Maximiliaen d'eerste / den Staet van Groeninghen en Vrieslant / 't welck over de Eems gelegen is / aen Hertogh Aelbrecht van Saxen / als een Vicario des Rijcx (onder welcks gebiedt dese Provincien stonden) tot een erf-leen gegeven. Waer toe / als de Vriesen niet wilden verstaen / heeft hy de Edelen van de Schieringsche factie op zijn handt gekreghen / door wiens hulpe hy een swaren oorlogh tegens de Verkoopers / (met welcke die van Groeningen haer ghevoeght hadden) door sijnen Overste Fuchs gevoert heeft / soo dat die van Groeningen moesten renuncieren alle hare actien / die sy hadden aen Oostergoe, Westergoe, en de Sevenwolden, ende jaerlijcks aen den Hertogh betalen dertigh duysent kroonen.

D' andere Steden / onder welcke Leeuwaerden het Hooft was / onderschreven oock dese conditien / doch namaels berouw krijghende / vielen van hem af / tot dat de Sax wederom met ghewapender handt haer daer toe gedwonghen heeft. De Groeningers vreesende in gelyker voegen getracteert te worden / hebben / door tusschen-spreken des Bisschops van Utrecht / een bestandt ghemaeckt. Als de Vriesen naderhandt ten derden mael rebelleerden / is men wederom in den Oorlogh geraeckt / tot op het overlijden des Hertogs Alberti / die zijn Soon tot een erfghenaem nae-liet. Als doen meenden de Vriesen van alle gevaerlijckheyt en perijckel verlost te zijn / grepen derhalven eenen moet / ende belegerden de Stadt Damme / die Graef Edsard van Embden / van wegen den Sax in hadde / daer-en-tegen belegerde den Graef Hugo van Lausnitz de Stadt Groeninghen : doch / door intercessie des Bisschops van Utrecht / wierde een bestant van vier Jaren ghemaeckt / welcke verstreken zijnde / als die van Groeningen des Keysers bevelen niet wilden ghehoorsamen / hebben Graef Edsard van Embden / ende Vijt van Drakendorf / als Opper-veldt-heeren van Hertogh Hendrick van Saxen / de Stadt Groeningen wederom belegert / twee Forten op-ghewor pen / en den geheelen Winter benauwt.

De Stadt / de toe-geseyde hulpe van de Over-Yselsche steden ontbrekende / stonde om in accoort te treden met de Saxische / 't en ware de Overste Vijt van Draeckendorf eenige gevangen Burgers / die haer rantsoen niet en konden opbrengen / neus en ooren hadde doen af-snijden / en wederom na Groeningen ghesonden : waer door de Burgers verstoort / met hem en de Saxische gants niet te doen willen hebben / boden derhalven de Stad aen den Graef van Embden / met conditie / dat hy die nimmermeer soude laten komen in handen van de Saxische. Nae dat accoort is den Graef in de stadt gekomen / met volle macht en authoriteyt / anno duysent vijf hondert ses / nae dat

GRONINGA
Dominium.
Milliaria Germanica Communia
Gronninger Wat
PARTIE
DU COMTE
DE EMDEN
EMDEN
GRONINGEN
DAM
43

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

dat de Burgers hem den eedt van getrouwigheyt ghedaen hebben/ heeft hy daer een Kasteel gebouwt. Hertogh Georgh van Saxen/ broeder van Hertogh Hendrick/ heeft sulcks seer qualijcken ghenomen/en is door hulpe van Hertogh Erich van Brunswijck/met een groote macht in Oost-Vrieslandt gevallen; soo dat den Graef ghedwongen wierdt uyt Groeningen te vertrecken/ en zijn eygen erffenissen te beschermen/ ende door dien hy van het Rijck in de Acht oft Ban ghedaen wierdt/ daer door hy oock de stadt Damme verloor/ moeste hy de bescherming van Groeninghen t'eenemael verlaten. Die van Groeningen haer alsoo verlaten siende/ sonden Ghesanten aen den Hertogh van Saxen/ om met hem te accorderen/ behoudens hare Privilegien/en dat sy souden het Kasteel mogen af breken. Hertogh Georgh van Saxen dese conditien niet willende accepteren/als komende van hoovaerdige en hoog-hertighe luyden/die t'elckemael tot den af val genegen waren/ begeerde sonder eenighe reserve oft exceptie/ de stadt in zijn handen te hebben: de Ghesanten seyden hem/ dat noch hy/ noch yemant van zijne nakomelingen/nu/oft nimmermeer der stadt Heer soude worden: en soo haest sy weder gekeert waren/ begonden men te raedtslagen van eenen anderen Bescherm-heer te kiesen/ en wierde goet gevonden de stadt te presenteren aen Carel van Egmont/Hertogh van Gelder/die haer in zijn bescherming ontfingh/ en terstont de besittinghe daer van nam/ door Wilhelm van Oyen/ en Werner Spiegel. Het Kasteel wierde terstont afgebroken/ en deeden de Burghers den eedt aen den Hertogh/ en de kroon van Vranckrijck/ na dien de voorseyde Hertogh/altijdt de partye van de Fransen gehouden had/ om sich te mainteneren teghens 't geweldt der Bourgonsche.

Uyt dese oorsaeck is langen tijdt oorlogh ghevoert tusschen beyde de Hertogen/soo dat ten laetsten/ den Hertogh van Saxen/des Oorloghs moede/al zijn recht/dat hy aen Vrieslandt hadde/ verkocht en op-gedragen heeft aen Carolus Prins van Spanje/voor twee hondert duysent kroonen. Van die tydt af/ rees de oorlogh tusschen de Geldersche en Bourgonsche; Floris van Yselsteyn de Oostenrijcksche/ en den Graef van Embden de Geldersche partye voor-staende. Doch ten laetsten als de Groeningers by de twintigh Jaren onder de gehoorsaemheyt der Geldersche ghewеest waren/ en Jaerlijcks dertigh duysent guldens aen den Hertogh tot een schattinge betaelt hadden/ siende geen uyt-komste van desen Oorlogh/ naer dien des Keysers macht dagelijcks meer en meer toe-nam/ hebbense des Hertogs van Gelders swacke protectie en bescherming verlaten/ en haren toevlugt genomen tot de Gouvernante der Nederlanden/ vrouw Margarita/ 's Keysers Moeye; die terstont derwaerts ghesonden heeft Georgh Schenck van Tautenburgh/ soo dat den eedt van getrouwigheydt in 't Jaer duysent vijf hondert ses-en-dertigh den achtsten Juny gedaen wierdt/ aen haren Neef den Keyser. In der voegen is dese Stad eyndelijck onder 't huys van Bourgondien oft Oostenrijck geraeckt.

In 't Jaer duysent vijf hondert vier-en-t'negentig in de maendt van Julius/ heeft Prins Maurits dese stadt seer hardt belegert/ en tot over-gevingh gedwongen/ en gevoegt in de Unie der Vereenigde Nederlanden.

GROENINGEN, 't hooft des selvigen Landtschaps/ is een seer oude stadt/ en ghelijck Munsterus schrijft/ drie hondert acht-en-t'seventigh Jaren voor Christi geboorte/ van een Trojaner Grunnio gebouwt. Sy leydt ses goede mijlen van Leeuwaerden in een uyttermaten schoone Lands-douwe/ zijnde omcinghelt met vijf kleyne Landschappen/ als 't Wester quartier, Hunsegoo, Fivelegoo, Oldampten en Reyderlant, welcken gemeenlijk de Ommelanden genoemt worden/ die haer edelen oock hebben/ maeckende het tweede Lid van het Landschap Groeningen: want de stadt selfs met de Magistraet aldaer worden voor 't eerste Lidt gerekent.

Van binnen heeftse veel vloeyende en staende wateren/ eensdeels met menschen handen ghemaeckt/ midts het leyden van seer groote Grachten. Sy is van een goede groote/ zijnde in voor-tijden veel kleynder geweest/ alsse teghenwoordigh is: daer benevens isse wel bebouwt/ en met heerlijcke huysen van rijcke Burgers verciert. Sy is na verscheyde vergrootingen/ in 't Jaer duysent ses hondert veertien/ en de volgende Jaren voor de laetste mael vergroot en met seventien rondeelen/ daer benevens een wijde ende seer diepe Gracht versterckt: alsoo dat dese stadt nu onder de voornaemste Vestingen van Europa gerekent mach worden.

Sy heeft tegenwoordigh seven Poorten. Vorders isse ghedeelt in twee Kerspelen/ van S. Marten, en van der A, ende vier Kluften/ als Ebbinga-kluft, Gaddinga-kluft, A-kluft, en Buttinga-kluft. Hier benevens/ zijnder drie groote Marckten/ als de Bree-marckt, de Visch-marckt, en d'Osse-marckt, behalven noch eenige mindere/ en andere ruyme plaetsen en straten.

Binnen de stadt zijn elf Kercken/ en daer onder twee Hooft-kercken/ d'eerste is gewijdt ter eeren van S. Marten/ nae wien zy ghenoemt wort: heeft eertijdts onder de Bisschop van Munster ghestaen/ maer in 't jaer duysent vyf hondert ses-en-sestigh/ van Philippus de tweede/ Koningh van Spanje/ tot een Bisdom verheven: haer eerste Bisschop was Ioannes Knijf, een van de twaelf nieuwe Bisschoppen/ die de gemelde Koningh voor zijne Nederlanden gekooren/

kooren / en de Paus bevestight had. In deselve kerck is noch een schoon Orgel / gemaeckt met d'eyge handen van den seer geleerden Rudolphus Agricola, een burger van Groeninghen. Sy is oock verciert met een graeuwe steene Tooren van drie transen / hoogh 327 voeten / en daer in een grof klock-spel. De tweede kerck noemt men vander A, oock met een tooren twee hondert acht-en-tachtigh voeten hoogh / en een klock-spel verciert. Haer-en-boven zijnder vyf klooster-en vier Gast-huys-kercken / makende t'samen 't getal van elf. De grootste onder de klooster-kercken zijn de Franciscaner / nu de Academie oft Fransche kerck; de Jacobijner / nu arme Kinder-huys: Geestelijcke Maeghden / nu 't Wees-huys; en de Frater-huys-kerck / nu Stadt-houders-hof; en onder de Gast-huys-kercken / de H. Geest / en S. Geertruyd / nu beyde seer aerdig opgemaeckt / en tot den Godts-dienst gebruyckt: behalven alle dese zijnder noch wel negentien groote en kleyne Armen oft Gast-huysen van mannen en vrouwen alomme door de stadt.

Groeningen wordt volckrijck gemaeckt / (behalven de gewoonelijcke hanteeringe van alle Steden) insonderheydt door de Regeeringh: den handel van Brouwerye: Booter-koopen: Osse-weyden en Paerde-handel: waer by onlangs is gekomen de Academie / in 't Jaer duysent ses hondert veertien opgericht / en de Schipvaert van groote Schepen / insonderheyt de West-Indische Compagnie.

De Burgers van dese Stadt die neering doen / zijn verdeelt in sekere Gilden / geregeert by een Olderman ende twee Hovelinghen / (versten met een Gilden-bode) alle Jaren nieuws ghekoren / die in haer Gilde-saken haer vergadering hebben in een seker huys / in het Geestelijck Maeghden-klooster / (by ouds 't Spreeck-huys) nu het Reventer ghenaemt: zijnde nu in 't getal ses-en-dertigh / waer van achtien / (gemeenlijck genaemt de achtien Gilden) in haer Gildt-saken ter eerster instantie staen onder haer Olderman en Hovelingen; en voor de tweede instantie onder twee Bouw-meesters / van de samentlijcke achtien Oldermannen ghekooren / blijvende de derde instantie aen den Raedt: dewelcke Bouw-meesters en Older-mannen mede sitten over de Stadts rekeningen / en stellen mede een persoon in de stadts Pondt-kamer; en worden de andere achtien ghenaemt de Raets-gilden / staende ter eerster instantie onder de Raedt / waer onder het Brouwers-gildt het voornaemste is / en eygentlijck de Raets-gildt genaemt / zijnde by outs / de hooft-neeringh van dese stadt geweest / daerom oock veele persoonen van treffelijcken en edelen geslachte / insonderheyt na de Raedts en andere hooghe ampten staende / het recht van dese Gilden hebben aen-ghenomen / en ten deel oock de selve handt-teeringhe / volgende 't voor-beelt van haest alle Edelen in de Dorpen van Duytsch-landt / laten doen.

Het voornaemste dat dese Stadt neeringh maeckt / is dat uyt de selve en van de Vergaderinghen / die alhier ghehouden worden / dese geheele Provincie van allen ouden tijden is geregeert / als eerstelick van de Staten deser Provincie / Landt-daghs-wijse in het Provincie-huys vergaderende / bestaende in twee leden / Burgermeesters en Raedt der Stadt; en Jonckeren / Hovelingen / Eygen-erfden / en volmachten der Ommelanden; ten tweeden / de hooghe Justitie-kamer der vier Hooft-mannen: ten derden / het Collegie van Stadt-houder en acht Gedeputeerde Staten: ten vierden / de Reecken-kamer van ses Reecken-meesters: ten vijfden / het Krijgs-gerecht / van een Gericht-schout / twee Bysitters / en de Hooft-Officieren van het Regiment: ten sesten / behalven de kamer van veerthien Bewindt-hebbers van de West-Indische Compagnie: ten sevenden / de Academie / Raedt van de Magnifico / vier Curatoren / en drie Bysitters: waer van de Raedt noemt de helft van alle de voorseyde en andere Provinciale ampten / en de onderhoorige Politijcke / Kerckelijcke en Militaire Officiers / so binnen / als buyten de Provincie / als Stadhouder en Capiteyn Generael / Gecommitteerde in vergaderinghen van de Staten Generael / Raden van Staten / Generaliteyts Reken-kamer / Admiraliteyten tot Amsterdam / Middelburgh / en Harlingen: Oversten / Capiteynen / Gericht-Schout / Ontfangers / Fiscael / en andere Officieren / als mede alleene alle Stads-dienaers / Syndicus / Rentemeester / Secretarissen / Stads-Advocaet / Bouw-meester / Wacht-meester / Stads-Schout / uyt-geseydt / dat de afgaende Raedt het Gild-recht bestelt / oft mogelijck by oudts afgaende / in 't selve een Jaer heeft geseten: de Bewint-hebbers van de West-Indische Compagnie worden gekooren by de Hooft-participanten: en de keur van de Magnificus geschiedt by nominatie van de Professoren / en approbatie der wel-gemelde Staten van de Provincie.

De Persoonen die in dese / als oock stads hooge Regeeringe ghemeenlijck worden gebruyckt / zijn vier en twintigh / oft ses en twintigh in 't getal / om dat alle Jaren acht Raetsmannen uyt den Raet afgaen / genaemt de Oude-Raedt / en acht weder aengaen / by de acht Raedt-mannen die een jaer hebben gheseten / te samen sestien: zijnde dese sestien zittende en regeerende Raedt / waer onder zijn vier Burgermeesters en twaelf Raeds-heeren / alle te samen zittende rondomme de Raed-kamer op hooghe bancken / soo hoogh verheven / dat de vier en twintigh Gesworenen daer beneden komen sitten / en de ses eerst aen-gegaen sitten 't eerste Jaer aen de West-zijde / en 't tweede jaer aen d'oost-zijde van 't Raedthuys / en 't derde jaer afgaende / en 't vierde jaer na ghewoonte door de keur weder aen-gaen; 't zy dan

dat om groote redenen deselve niet wederom mochten worden ghekooren / sulcks dat sy te saemen twee jaeren in den Raedt sitten / de Burgermeesters gemeenlijck twee jaeren / ende de Raedts-Heeren een jaer uyt den Raedt / en d'oude Raedt blijven / versien met andere hooge / binnen oft buyten 's Landts / Stadts / en Provincialen Ampten.

In zwaere saecken neemt de sittende Raedt dickwils het advijs van den ouden Raedt / ende van de vier-en-twintigh gezwoore Gemeente / ende geschiet sulcks in saecken / daer mede de Stadts middelen bezwaert worden / ende meer andere groote verrichtingen. En heeft de Raedt van dese Stadt den voortgangh / voorsit / ende voorteeckeningh in alle Provinciale / vergaederingen / handelingen ende commissien / voor Jonckeren / Hovelingen / Eygen-erfden ende de Volmachten der Ommelanden. Behalven 't voornoemde hooge Collegie van den regeerende Raedt / als mede van de voorseyde gezwooren Gemeente / ende de voorverhaelde seven Provinciale vergaederinghen en collegien / zijn noch in dese Stadt veerthien andere Collegien en laege bancke / te samen versien met Secretarisse / Schrijvers / ende Dienaers: ende meerendeels oordeelende ter eerster instantie / blijvende het appel aen den Raedt / alles nae seeckere boecken / Wetten ende Instructien. I. de vier Burghermeesters over de versegelinge / Kercken / ende andere Conventen reeckeninghen / ende de jaerlyckse keur van de Gast-huysen Vooghden / op het Raedt-huys oft Reecken-kamer. II. het nedergherichte / van een Burgermeester ende drie Raedts-heeren / over kleyne saecken / alle nae-middaghs op 't Raedt-huys. III. de Stadts Reecken-meesters / van een Burgermeester / drie Raedts-Heeren / den Syndico / Rentemeester ende Secretaris over de Stadts weeckelijcke reeckeninghen / Ordonantien / ende Financien van de Stadt / ordinaris alle Saturdaghen / ende voorts na ghelegentheydt op de Reken-kamer. IV. de Kercken-raedt van ses Predicanten ende twaelf Ouderlinghen / over kerckelijcke ende arme saecken / alle Woensdaghen in de Consistorie. V. het Gherecht van Selwers oft van het Goo-recht / van een Amptman / ende twee / oft na ghelegentheydt van tijden en saecken / acht Gezworenen / over de questien oft geschillen van de Ingesetenen van 't Goo-recht / alle Vrydagen en Saturdaghen / op 't Recht-huys. VI. het Gild-recht van een Olderman / twee Bus-heeren en vijf Gildrechters over het Stapel-recht en Water-recht / alle Saturdagen op de Oldermans-kamer. VII. het Klust-recht / van acht Klust-meesters / over de timmeringen / straten / wegen / brant-gereetschap / en de generale opsicht op 't leven de Burgerye / tweemael des jaers / in S. Martens choor zijn onthoudende / en voorts vergaderende na vereysch van saken. VIII. het Burgerlijcke Kryghs-recht van twaelf persoonen / over wacht-saken / mate en gewicht / voor-koop / reyninge van de straten / en opsicht op de Mullers / op het Recht-huys. IX. de drie Wees-heeren / over de goederen der onmondige kinderen / alle daghen op de Wees-kamer. X. De Bou-meesters van de achtien Gilden / over der selver Gilde saken / in 't Spreeck-huys oft Reventer. XI. de Kerckvooghden van drie Kercken / over saecken van graben en sit-plaetsen / in 't Consistorium. XII. twee Scholarchen over de Latynsche en alle Duytsche Scholen. XIII. en drie Exrijs-meesters van de stadts Pont-kamer. XIV. de stadts Advocaet / Geweldige en andere Officiers / tot aenklagh en straffe van de ongehoorsamen. Behalven de veelvoudighe publijcke soo Provinciale als stads Commissarissen / in 't Provincie-huys / op de stads Nieuwe-kamer / en de Wees-kamer. Behalven ook noch een groot getal Collegien van twee / drie / en vier Vooghden over elck van de voorseyde negentien Arm-huysen en andere Conventen / hare Conventen vergaderende.

Groeningen is in voortijden met groote Privilegien en Vrydommen van haere Vorsten beschoncken geweest / alsoo datse selfs civilijck ende criminelijck recht doet / na haer eygen wille-keuren ende stadts-rechten / sonder eenighe vorder appellatie. En is daer benevens van groot vermoghen / hebbende treffelijcke heerschappy soo binnen als buyten. Oost-waerts en West-waerts streckt haer gebiedt seer ver / heeft veele vruchtbare Ackeren / ende groote menigte van Dorpen. Noord-waerts heeft sy bondtghenoodtschap met alle het landt dat sich langh en breedt uyt-streckt / tot aen de zee toe / vol van goede Dorpen / met een vruchtbare Land-douwe en schoone Weyden.

Het wapen van dese stad is eerst en eygentlijck een groene Balk / elcker zijdts in een wit velt / by 't welcke daer nae is ghekomen een Kerk / eyndelijck twee Arenden in malkanderen gevoegt / genaemt een dubbelden Arendt.

DAMME, Leght omtrent twee mijlen van Groeningen welck eertijts een goet stedeken gheweest is / maer hare muuren en vesten sijn afgeworpen / in 't jaer duysent vijf hondert ses-en-dertigh / als sy van de Geldersche beschermt / en van des Keysers volck met ghewelt in genomen was; op welcken tijdt besloten wierdt datse niet meer mochte bemuurt worden / soo datse tot eenen armen en soberen staet gebracht is.

DELFZYL, leght aen de rivière Eems / een mijl boven Damme / van Groeningen en Embden by na even ver / te weten drie mijl / en heeft

en heeft een haven / die noch beter is / als die van Embden. Edsard / Graef van Oost-Vrieslandt / heeft haer / in 't jaer 1500 / begonnen sterck te maken: daer na Hertogh Karel van Gelderlandt. Oock had den Hertogh van Alva / in 't begin der Nederlantsche beroerten / 't voornemen om hier een stadt te bouwen / en die Marsburgh te noemen; maer de veranderingen der tyden en saken / en de kortheyt syner heerschappy / hebben 't selve belet.

Door seker verdragh / tusschen den Keyser en die van Groeningen gemaeckt / is dit Fort geslecht: maer door d'oorlogen / die onlangs daer na ontstonden / weder opghebouwt: doch andermael neergeworpen: ende eyndelijck weder herstelt / op de wijs / ghelijckt nu noch is.

De Spaensche hebben 't selve / in 't jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh / na dat de Graef van Hohenlo by Hardenbergh geslagen was / ingenomen.

Graef Willem van Nassou / Gouverneur van Vrieslandt / poogde / in 't jaer duysent vyf hondert acht-en-tachtig / alle middelen aen te wenden / om Groeninghen te benauwen / en eyndelijck onder de Staten en syn Gouvernement te brengen: en dewijl hy vreesde / dat die hun Leger in Vrieslandt niet souden senden / soo besloot hy met syn Regiment Vriesen yets voor te nemen: en de Groeningers / na syn vermogen / de neering / de toevoer van alle nooddruft / het osseweyden / de contributien / en ander voordeel van 't platte landt af te snijden / of te bekommeren en verhinderen / ghelijck de Prins van Parma de grootste steden in Brabant en Vlaenderen / sonder merckelijcke belegeringh / met diergelijcke middelen afgemat / en eyndelijck vermeestert had. Maer aenghesien Delfzyl de voornaemste plaets was / daer door sy ter zee na Embden Koop-handel dreven / gespijst wierden / en de Scheepvaert van Vrieslandt naer die en andere Oostersche steden onveyligh maeckten / vont hy raedtsaem dese plaets met krijghs-list te verrassen: hier toe had hy deselve by ervare en getrouwe Krijghs-lieden des nachts verscheyde mael laten besien / die bevonden / datmen / sonder eenige verhindering van water / aen een kleyne poort kon komen / ende die met een petard doen springen. Doch om die van Delfzyl alle nadencken te benemen / liet hy eerst de Schans van Ementil, op de West-zijde van Groeningen gelegen / bespringen / om aldaer eenen half blinden alarm te maken / en des Koninghs volck derwaerts te locken. Doch eer dat uytgevoert was / sond hy Michiel Hage / een van d'outste Kapiteyns / met drie Vaendelen te Scheep uyt Vrieslandt voorby Delfzyl nae Otterdum, onder schijn van daer in Guarnisoen te gaen / en d'oude besettingh te verlossen: maer de gemelde Hage quam met syn volck / en 't gene hy te Otterdum vondt / met noch eenige andere Soldaeten / des nachts voor Delfzyl te lande / en in alle stilheydt voor de poort / die een seker Frans Soldaet / met een petard / ghelijck hy aengenomen hadt / sou doen springhen: dese / om d'eer alleen te hebben / begheerde gheen hulp: doch hy was de man niet: want hy verspilde meer dan twee uuren aen de poort / sonder syn werck te verrichten. Graef Willem had hem uytdruckkelijck verbooden / de tweede petard aen de binnen-poort te brengen / eer d'eerste aen de hamey aengesteken en gesprongen sou zijn; op dat die van binnen hen niet ghewaer souden worden / en alsoo den aenslagh ontdeckt zyn: maer hy ghehoorsaemde dat bevel niet: want als hy d'eerste sonder ontdeckingh aen de hamey geplant had / wou hy oock de tweede aenhangen: die hy gevoeghlijck / na 't springen van d'eerste / met sekere instrumenten aen de binnen poort had konnen setten en aensteecken: dus besich zijnde wordt hem de Wacht gewaer / en roept. De Soldaten van Graef Willem tot den aenslagh / die sich dus langh stil gehouden hadden / en van koude beefden / hoorende datse ontdeckt waren / begonden de hamey met handen te breken / en de wal op te loopen; maer Hage vond geraden / dewijl de petard gemist had / de Soldaten weder af te voeren / en soo is desen aenslagh / gelijck meest altijdt gebeurt / misluckt.

In 't jaer duysent vijf hondert een-en-tnegentig / quam der Staten Leger voor Delf-zijl / daer twee Vaendelen / omtrent drie hondert mannen sterck / die de Magistraet van Groeningen op hunne kosten aengenomen hadden en betaelden / in besettingh laghen: de wal-grachten waren seer diep en meer dan hondert voeten wijt: de wallen hoogh en sterck / oock was het met vier Bolwercken / dach wat te kleyn / voorsien. Soo haest het geschut te lande gebracht / en noch niet gestelt / ick laet staen een schoot gedaen was / zijn die van binnen / soo haest sy opghe-eyscht waeren / met Prins Maurits van Nassouw veraccordeert / en trocken den een-en-twintighsten Julii daer uyt / met haren vaendels / volle geweer / goet en reys-tuyg / na Groeningen haer kours nemende. Als sy daer quamen / ontschuldighden sich de Kapiteynen met d'ongehoorsaemheydt der gemeene Soldaten / die om accoort riepen: de Soldaeten wierden oneerlijck verklaert / en sonder gelt en Paspoort afgedanckt / omtrent twaelf van hen steldemen in de gevangenis / om met hun leven te betalen. De Kapiteynen wierden oock bewaert / om sich self naerder voor 't Recht te verantwoorden.

Delfzijl aldus verovert zijnde / heeft Graef Willem / als Gouverneur van d'Ommelanden raed gehouden met verscheyde Ingenieurs / om deselve plaets stercker te maken; en alsoo tot dit werck een

een goede somme gelts van nooden was / soo wiert over d'Ommelanden een contributie van 50000 guldens verordent / waer mede den gemelden Graef tot syn voorgenomen desseyn quam.

In 't jaer duysent vyf hondert vier-en-tnegentigh had Verdugo een aenslagh op dese stercke plaets / die byna gheluckt was maer alsoo de besettingh desen aenslagh gewaer wierd / hebben terstondt haer dapper te weer gestelt / also dat Verdugo eyndelyck met schande most ruymen.

Eyndelyck dese plaets is van groot belangh en als een bolwerck voor Oost-Vrieslandt / Groeningen / en d'Ommelanden ; waerom de Princen en Heeren altydt gepooght hebben / tot versekeringh der gemelde landen / dese plaets te versterken en wel te bewaren.

EMBDEN, is een seer oude stadt / ghelegen aen de mondt van de riviere Eems / de Koopstadt van dit geheele Lantschap / in ryckdom / vryheyt / meenighte van volck / grootheyt van haer handelingh / en bequaeme ghelegentheydt / alle d'andere steden van Oost-Vrieslandt verre overtreffende / waerom sy oock niet alleenlyck 't oogh van dit Landtschap / maer oock van geheel Vrieslandt wel mach genaemt worden. Sy heeft eertydts de naem gevoert van Emetha, gelyckmen in een oudt geschreven Boeck / volgens 't seggen van Ubbo Emmius, vindt ; en was doenmaels eene kleyne Stadt / in enghe en zwacke wallen besloten / en had echter haer plaets en burgerlyck recht.

Behalven verscheyde schoone ghebouwen soo der Burgers als van den Adel / syn wel de besonderste / het kostelycke Palleys van den Graef / de heerlycke Kerck / het Raedthuys. In 't Raedt-huys dat aenmerckens waerdigh is / is een Rust-kamer te sien / waer in een groot getal van Wapenen bewaert worden / om / soo 't de noodt vereyscht / terstondt eenighe duysent mannen met Wapenen te versien.

Dese stadt heeft oock in grootte / ryckdom / en treffelyckheyt seer toegenomen / geduurende de groote Tyranny van den Hertog van Alva in de Nederlanden ; want een ongheloovelyck getal van Nederlanders haren toevlucht na dese stadt namen / also de oeffeningh hares Gheloofs en Godts-dienst aldaer vry toegelaten wiert. Het heeft de Spaensche dickwils verdrooten / datse moeste lyden / dat aldaer de Gereformeerde Religie opentlyck gheleert en gehandthaeft wiert / en daerom verscheyde maelen getracht / de stadt in haer gewelt te krygen / oft ten minsten de neringe oft Zeevaert te benemen: maer Godt heeftse bewaert.

De Staten van de Vereenighde Provincien hebben altydt goede vriendtschap en nabuurschap met dese stadt gehouden / soo wel om de eenigheyt in de Religie / als oock om de goede gelegentheydt des Koophandels met haer.

In den jare duysent vyf honder vyf-en-tnegentigh / raeckten 'er eenige oneenigheyt tusschen den Graef en de stadt / 't welck al lang te vooren had leggen smoocken / en nu eerst begost te branden. Sy verstonden / dat de Graef haer afbreuck in de Religie socht te doen / dewyl (hy Luthers zynde) de Collecten / die men in de stadt en Kerken dede voor de armen / in syne handen socht te hebben / ende haere Privilegien te verminderen ; dit gaf haer vermoeden / dat hy met den Koningh van Spanje correspondentie had / ende haer met syn macht socht te overvallen / vermidts hy guarnisoen op syn Slot en meest op alle syne Huysen bracht / en volk aennam / verbiedende alle byeenkomsten der Burghers en Huys-lieden binnen oft buyten de Steden / oock de Kerckelycke by-een-komsten oft Consistorien. De Burgers / op dat hier in ordre mocht ghestelt worden / vergaderden in de groote Kerck by een / die onder malkanderen besloten de Magistract te veranderen / alsoose meer den Graef / als de Ghemeynte voorstonden / en des Graefs Volmachtigen des Stadts Sleutelen te benemen / als oock geschiede / waer opse het Kanon na 't huys van den Graef stelden. De Graef de tyding hier van bekomen hebbende / sondt terstondt syne Ghesanten na de stadt / liet haer d'oorsaeck van dit werck af-vragen ; die tot antwoort kreghen het boven verhaelde / beloovende gelyckewel niemant te beschadigen / maer alleen hare Privilegien te beschermen / erkennende middelerwyl / den Keyser en syn Genade / oock voor hare Opper-Heeren in alle billikheyt. Ondertusschen maeckten de Burgers een nieuwen Magistract / bestaende uyt vier Burgermeesters en acht Raedts-Heeren.

De Gesanten dit den Graef geboodtschapt hebbende / sonden terstondt syn Cancelier met brieven na den Haegh / waer in hy aen de Staten zyn beklagh dee over de Burgers van Embden / versoeckende te gelyck hulp en Kryghs-volck op syne kosten / om syne rebellen te dwingen. De Staten het gevaer van dit werck voor oogen siende / vermaenden den Graef tot vrede en verdragh / beloovende met eenen / datse die van de stadt oock daer toe soude vermanen / presenteerende daer benevens haer tot Middelaers te laten ghebruycken / maer eer dit alles konde gerapporteert worden / soo hebben de Burgers haer meester ghemaeckt van des Graven Slot / dat binnen de stadt leyde / en 't selve ontmantelt aen de zyde tegen de stadt / en van syne Wallen ontbloot. Oock hebbense met opene placaeten gelast / dat alle d'Inwoonders van 't platte Landt / het Kryghs-volck / 't welck den Graef hier en daer vergaderde / soude verstrooyen / oft dreygense met het openen der Sluysen rondom hare stadt in 't water

te setten. Doch 't quam eyndelijck soo ver / dat die van de stadt/ soo wel als den Graef om hulp en raet by de Staeten versochten : die de saeck by der handt namen/ en eyndelyck soo ver brachten / datter tot Delfzyl een verdragh ghetroffen wierdt / tusschen den Graef en de Stadt / het welcke oock noch het Delfzylsche verdragh ghenaemt wort : na't overlyden van den gemelde Graef/zijnder noch wel eenige onrusten tusschen Graef Enno, outste Soon van hem / ontstaen ; maer zijn tydelijck / door de goede voorsorge der Vereenighde Staeten / bygeleydt geworden.

Haer tegenwoordighe Regeeringh bestaet uyt vier Burgermeesters/en eens soo veel Raedts-heeren / die/ als 't hooft van de stadt/ jaerlijcks van veertig mannen verkosen worden : dese veertig mannen zijn in de troublen / waer van het besonderste aenghewesen is/ opgerecht : om d'overgebleve deelen der vryheyt tegen den Graef te beschermen/ en om 't gene alreede vervallen was/weer op te richten/ voor soo veel de saeck toeliet / maer sonder beroerte van de gemeente en door wettelijcke wegen van 't recht.

In dese stadt is oock een Pensionaris / dat gemeenlijck mede een Rechts-gheleerde is / welckers wysheydt en kennis de Raedt ten meestendeel in de ghemeene en besondere saecken ghebruyckt. Dese Raedt heeft / behalven desen Pensionaris / noch twee Secretarissen / die oock onder haer eenige Schrijvers hebben. Behalven dese voornoemde / zijnder noch verscheyde mindere Amptenaren te lang om verhalen.

Hier zijn mede twee Thesauriers die al 't Stadts gelt handelen / en jaerlijcx oft meermael daer van rekeningh doen aen de vier mannen / die de Reken-meesters genoemt worden / in dese naeste jaeren met believen en wil van den Raet uyt de vergaderingh van de veertigh mannen / en uyt der selve Raedt voortgekomen. Hunne ampt spreyt sich wijdt en breedt uyt ; want sy zijn gehouden dit ampt met yver te bedienen / en eenigh deel van 't gemeene geldt handelen. Sy vergaderen drie mael 's weecks des namiddaghs / oft soo dickwils/ als de sack sulcx vereyscht / en ter plaets / die in't Raet-huys tot dese saeck geschickt is / en besorgen daer 't gene / dat hun ampt aengaet.

Het Bouw-meesterschap is oock een der voornaemste ampten in dese Gemeente / en de gene / die dit bedient / heeft de toesicht over al de ghemeene wercken ende ghebouwen ; en bevordert dat het geene / 't welck getimmert wordt / gelijckelijck tot nuttigheyt en betaemelijckheyt van de stadt streckt.

De Burgery van dese Stadt is gedeelt in 21 Vaendelen / van de welcke dertien in d'oude / en acht in de nieuwe stadt getelt worden. Yder Vaendel heeft syn Kapiteyn/ Luytenant/ en Vaendrager / alle uyt d'eerlijckste staet der Burgers verkoosen / ende tot dese ampten bequaem / en behalven dese noch andere amptenaers / tot de minste toe / ghelijck in de Krijghs-vaendelen / die met Soldy aengenomen worden. Daer zijn behalven dese Kapiteynen / noch vier mannen/ die Wijck-meesters genoemt worden/ twee tot besorgingh in d'oude en twee tot de nieuwe stadt / die ongelijck getal van Vaendelen onder sich hebben.

Hier is mede een Wacht-meester / die het waeck-woordt van de voorsittende Burgermeester haelt/brengende dat aen de Wachters/ wijsende haer met eenen aen hare plaetsen / die hen by lootingh ten deel gevallen zijn : hy besichtigt ook met anderen dikwils de wachten / ontfanght de sleutels der Poorten van deselve Burgermeester/ en/ van twee dienaers en vier Soldaten verselt / sluyt en onsluyt de Poorten/ en brenght de Sleutels weer by deselve Burgermeester.

Daer zijn oock vier mannen / Oversten der Schutters/dat sy/ gelijck eenighe meenen / hierom dus noemen / die sy / door 't handelen met de Boogh/oft met minder Krijghs-rusting/ de jongheyt plachten te oeffenen. Hun voornaemste ampt is toesicht te hebben op de gemeene plaetsen / marckten/ straten/ havens/ grachten/ en andere diergelijcke dingen/ die dienstigh zijn om de stadt van alle slijck en vuyligheyt te ontlasten.

Behalven alle dese / zijnder noch tien mannen / Brant-meesters genaemt/ om de brant te weeren / en te dempen/ van de welcke twee en twee in yder vijfde deel van de Stadt woonen. Men vint'er oock Haven-meester ; Besorgers van de dagelijcksche toevoer / die in de stadt ingevoert en op de Marckt te koop gestelt worden/ en toesicht over 't gewicht en de maten hebben.

't Gemeen volck is oock / na de ghewoonte van andre steden / in verscheyde Gilden onderscheyden / gelijck dat van de Koop-lieden/ Scheeps-lieden / en van allerhande Ambachts-lieden/ die yder in't besonder hun insettingen/ wetten/ t'samen-komsten/ en Voorsitters hebben / die Oldermannen genoemt worden.

Om te besluyten / in dit Landtschap zijn verscheyde treffelijcke Slooten en Hoeven : het ghetal der Dorpen is soo groot / dat d'een d'ander dickwils genaeckt / van welcken het meeste deel / alsoo uytmuntende is eensdeels in lustighheyt van huysen en straten / eensdeels oock in veelheyt der inwoonderen/ soo ingeboorен/ als vreemdelinghen / datse teghen veele der Duytsche steden van wegen haere weerdigheyt mogen strijden.

Caßandre premier Duc de Brabant.
Ansigigius 2e Duc de Brabant.
Charles le Bel 3e Duc de Brabant.
Landus 4e Duc de Brabant.
Austrasius 5 Duc de Brabant.
Charles Naso 6e Duc de Brabant.
Charles Hasbanius 7e Duc de Brabant.
Carloman 8 Duc de Brabant.
Pepin 9 Duc de Brabant.
Grimoaldus 10 Duc de Brabant.
Ansegise et Begue 11 Duc de Brabant.
Pepin 2 du nom 12 Duc de Brabant.
Charles Martel 13 Duc de Brabant.
Pepin le bref 3 du nom 14 Duc de Brabant.
Charles Magne 15 Duc de Brabant.
Louys Debonnaire 16 Duc de Brabant.
Lothaire 17 Duc de Brabant.
Charles le Chauue 18 Duc de Brabant
Louys surnommé le Begue 19 Duc de Brab.
Charles le Simple 20 Duc de Brabant.
Louys le Simple 21 Duc de Brabant
Charles le Gros 22 Duc de Brabant
Othon 23 Duc de Brabant
Lambert et Gerberge 24 Duc de Brab.
Geofroy ou Godefroy 25 Duc de Brabant
Geofroy 2 du nom 26 Duc de Brab.
Geoffroy 3 de nom 27 Duc de Brabant
Henry premier 28 Duc de Brabant
Henry 2e 29e Duc de Brabant
Henry 3. 30 Duc de Brabant
Iean 1. 31 Duc de Brabant
Iean 2. 32 Duc de Brabant
Iean 3e de nom 33 Duc de Brabant
Vuenceslas et Ieanne 34 Duc Brabant
Anthoine et ses 2 filz Iean et Philips 5.6.37 D. de Br.
Liderick dict le Buc 1 Forestier de Flandre
Anthoine 2 Forestier de Flandre
Bouchard 3 Forestier de Flandre
Estorede 4 Forestier de Flandre
Liderick 2 de nom 5 Forestier de Flandre
49

Kort verhael van het Leven, de Zeden en Daden der HERTOGHEN van BRABANDT, HOUTVESTERS Ende GRAVEN VAN VLAENDEREN.

HEt Landt van Brabandt / heeft syn naem van een seecker Silvius Brabo, die al vijftich jaeren voor de Gheboorte onses Salichmaeckers/het gouvernement daer van aen sijn Soon Carlo Brabo overgaf: omtrent die tijdt doen sich die van Mets/ die van Trier ende Tul sich onder het Roomsche Rijck hebben begheven. Dese hadt een Soon met naeme Titus / die hem overleefde / ende die met schande van sijn Gouvernement afgheset wierde ende in ballinghschap gesonden: om dies wille dat hy een Maeghd van de Goddinne Vesta in den Tempel verkracht ende geschent hadde. De Brabanders stelde sijn Broeder Julius in sijn placts/die soo wel de Heerlijckheyt van Brabant heeft weten te gouverneren/dat hy van sijn ondersaten seer bemint ende ghelief koost wierde: ende om sich selfs een eeuwige naem te verwerven / heeft hy tusschen de Maes en de Rijn de Stadt van Gulijck laeten bouwen. Uyt hem worden een Soon gebore/ met name Octavus die hem in 't jaer ons Heeren 101 in't gouvernement succedeerde. Dese om sich des te meer te verseKeren/ heeft sich met de Romainen in aliance begeven/ende door bystant derselvige de Saxen bestreden ende verjaeght. De Keyser Trajanus heeft hem Heer gestelt over Walsch-nederlant/ ende sijn onder zijn gouvernement soo wel dese volckeren als oock die van Ceulen/ door de heilsame leere en vermaninge van Maternus/ tot het Christelijcke geloof bekeert. Hy stierf in 't jaer 140 ende liet een Soon achter/ genaemt Godard / die het Casteel van Hus op den oever van de Maes liet bouwen. Nae sijn doodt quam sijn Soon Godefroy tot d'administratie van sijn Vaderlijck gouvernement; dit was hy die Marcus Anthonius Vetus bystandt dede tegens de Saxens ende Hoochduytse. Hy quitteerde sijn alliancie met de Romaine/ doen hy den Neef van den Keyser Commodus hadde ghedoot / ende viel op de Romainen ende jougse van de mont van de Rhijn/ van de Schelde/ de Maes/ ende de Sambre. Hy stierf in 't jaer onses Heeren 132 ende sijn Soon Ventus succedreerde in sijn plaets. Dese vereenighde ende versoende sich weder met de Romainen / dien hy bestonde / om allesins vrientschap met hun te houden / ende in alle voorvallen die het mochte vereyschen. Hy stierf int jaer 289 ende Arsard sijn Soon quam in sijn plaets / dese dede Constantio de Vader van Constantin de Groot/ bystant teghens de Duydtsche. Hy stirf int jaer 335 ende sijn Soon Martian succedeerde nae hem: dese sterckte Constantin met zijn macht tegens Licinius ende Maxence. Hy was so dapper ende kloeck inde wapenen dat hy Hongaren bemachtigden/ende die van Artois ende hare nabueren de Picarden onder sijn subjectie en contributie brochte. hy stierf in't jaer 373 en liet na hem een successor.

I. TASSANDRE, de Soon van Martian / quam nae sijns Vaders overlijden tot het Hertogdom van Brabant/ ende wort gehouden voor de eerste Hertogh/ om dat hy in sijn digniteyt een absoluter gouvernement heeft ghevoert dan sijn voorsaeten/ en dat hy de eerste van hun was die professie van het Christendom heeft gedaen. De Keyser Gratianus droech hem een onversoenelijcke pieck toe:hy/ om sich daer tegens te verseeckeren / ende om sich voor sijn leghen te hoeden/ dat hy in sijn handen niet verviele/heeft by Eugenius Germanicus ende Herbogastes sijn toevlucht te wegen ghebracht. Hy helde nae de Keyser Maximianus die hen oock grootelijcx de handt boven het hooft hiel ende beschuttede om dat groote toevertrouwen dat hy op hem hadde. Hy stirf in 't jaer 406.

II. Ansigigius de Soon van Tassandre succedeerde na sijn Vaders overlijden in 't Hertoghdom van Brabant. In de regeringe sijnde/ is hy in faveur van den Keyser Honorius ten oorloch getrocken tegens de Gothen/ Visigothen ende Vandalen / die hy by Arles gheslaghen heeft/ mitsgaders oock haren Koninck Brosis/ waer over hem Honorius in sijn Hertoghdom bevestighde. Hy regneerde 30 jaeren ende liet tot successor sijn Soon / Karel genaemt.

III. Karel, genaemt de schoone/ wierde naer Ansigigius sijn Vader tot Hertogh van Brabandt. De Keyser Valentinianus maeckten hem tot hooft van de Ridderschap ende daer beneffens gaf hem oock zijn Suster ten Houwelijck / ende hielt hem by zijn Majesteyt. Daer nae weder in Brabant komende / ende 24 jaer geregeert hebbende / is hy in t' jaer 460 gestorven.

IV. Landus succedeerde nae Karel sijn Vader in 't Hertoghdom van Brabandt. Dese verliet de Romeynen ende begaf sich aen de zijde van Childerie Koninck van Vranckrijck / die veel van hem hielde / om dat hy de getrouwigheyt in estime hadde / die hy 't sijnwaerts op verscheyde occasie bewesen hadde. Hy regneerde thien jaeren.

V. Austrasius de Soon van Landus / wierde naer hem door eendrachtige verwilliginghe beyde van de Heeren ende het volck van 't Landt tot Hertogh van Brabandt. Daer was niemant soo machtigh die gedurende zijn regeeringe / sich tegens hem dorst verheffen. De Dieven en de Roovers wierden seeckerlijck gestraft / de Justitie ghehandt-haeft: de Lands-saecken wierden gheplecht ende verricht door uytverkoren Mannen die uyt de alderwijste ende voorsichtighste uytghelesen worden. De liefde hadt de overhant om

den behoeftigen te hulp te komen / waer uyt hy niet alleen by de zijne / maer oock by vreemde volckeren een groote reputatie ghewan. Sommige schrijvers houden het voor waerachtigh dat van hem de naem van Austrasia syn oorsprongh soude hebben. Hy storf in 't jaer 504 / na dat hy 24 jaren geregeert hadde ende liet een Soon tot successor.

VI. Karel Naso, nae het overlijden van zijn Vader Austrasius / die hem vlijtighlijck had laten onderwijsen in alles wat een mensch behoorde te weten die over andere authoritheyt ende heerschappye sal voeren / wierde tot Hertogh van Brabandt. Sijn ondersaten wierde by hem geregeert als by Austrasius / om dat hy geen andere voetstappen en volghden / als die hem van den selven voorgegaen ende ghewesen waeren. Hy heeft tot zijn Vrouw gehad Valeria de dochter van Bertarues Prins van Turingh / ende kreegh een soon / Karel Hasbanius genaemt / die hem succedeerde. Hy storf in 't jaer 536 / na dat hy 32 jaren geregeert hadde.

VII. Karel Hasbanius, na de doodt van syn vader Naso / succedeerde in 't Hertoghdom van Brabandt: en was seer groot by Theodebert / Koningh van Austrasia / de welck hem voor Ambassadeur aen den Keyser Justisiano / om syn hulp ende bystant tegens Childebert ende Clotaire / van synent wegen ghesonden heeft. Hy storf in 't jaer 589 / na dat hy 50 jaren geregeert hadde.

VIII. Karloman succedeerde nae syn Vader Hisbanius. De Koningh Chalderick was hem seer toeghedaen om zijn kloeckheydts wille ende om de fraye daden die hy in den krijgh van Lombardye had bedreven: Daer nae dede hy bystandt aen Clotarius de tweede van dien naem / Koningh van Vranckrijck / tegens syne Vyanden / ende verjaeghde Brunechilde uyt Austrasia. Hy storf in 't jaer 620 / ende regeerde 24 jaren. Hy liet Pepin Landry / ghenaemt de Oude / tot successor.

IX. Pepin, Soon van Karloman / de eerste Hertogh van Brabandt alsoo ghenaemt / trouwden een vrouw van Guenne / by den welcken hy drie Soonen kreegh / waer van de eerste Grimald ghenaemt / hem succedeerde. Oock kreegh hy by haer twee Dochters / Beggue ende Geertruyd ghenaemt. De eerste / mitsgaders haer Man Ansegise (na de doodt van Grimoald die van zyn vyanden geslagen worde) zijn tot het Hartoghdom gekomen: Maer Geertruyd is gecanoniseert gheweest. Eenige schrijvers noemen hem Pepin Landry ende stellen hem tot Hertogh in 't jaer 620.

X. Grimbaldus de oudtste Soon van Pepin / worde na zijns Vaders doodt Hertogh ghehult. Nevens dit voerden hy oock de tijtel van Majeur des Konings Palius van Austrasia / Sigeberte / die hem oock persuadeerde het Graefschap van Ardenne ende van Henegouw weder voor de kinderen van Blunulfus / die daer uyt gestoten waren / in te ruymen. Hy kreegh eenige pretensie op het Koninghrijck van Austrasia / het welck hem in een rencontre niet wel en luckte. Hy stiet zijn hooft tegens eenige troupen die Excembald voor de Koning van Vranckrijck Clovis de tweede was voerende: want die selve sloegen syn volck ende brochten zijn persoon oock gevangen binnen Parijs / alwaer hy gestorven is.

XI. Ansegisus Marquis van 't Rijck by de Riviere de Schelde / troude tot zyn huysvrouw de dochter van Pepin Landry / Beggue genaemt / ende Suster van Grimoald / ende verkreegh sich daer met de tijtel van Hertog van Brabant. Childerick de tweede van dien naem / Koningh van Vranckrijck / maeckten hem tot syn Lieutenant over Austrasia.

XII. Pepin de tweede succedeerde in 't Hertogdom van Brabant nae Ansegisus ende Beggue zijn Vader ende Moeder. Hy kreegh syn toenaem van Heristel oft Herstal van een plaets tusschen Luyk ende Maestricht gelegen / alwaer hy tot syn vermaeck op de Mase een Kasteel hadt doen bouwen. Sijn yver was groot tot de Catholique Religie. Hy had een Vrouw Plectruyd genaemt / van gelijcke yver ende Godtvruchtigheydt als hy / by den welcken hy een geluckige zaedt ende nakomelinge verweckte / te weten drie Soonen: Drago / Grimoald die om de naem Jesu Christi binnen Luyck gemartelisеert is gheweest / alwaer hy noch in S. Jacques Kerck is leggende. Silvius / die om syn straffe ende religieus leven in 't getal der Heyligen is gestelt geweest. Oock had hy een Dochter Norburgue genaemt / die seer heylighlijck heeft geleeft / ende is na haer doodt te Ceulen begraven. Alle dese kinderen storven al voor Pepin. Hy voerde krijgh teghens de Vriesen / ende ghewan van hun Valtemburgh / tegenwoordigh Utrecht genaemt: Doen hyse overwonnen had / liet hyse door Guilibrord een wijs en heyligh mensch / in de Catholijque Religie onderwysen. Hy was soo seer ingenomen van de schoonheyt eens Juffrouw Alpiade genaemt / dat hy Plectruyd verwierp om haer ten houwelijck te nemen. By dese Alpiade kreegh hy Karel Martellus die hy noch voor syn doodt in plaets liet hullen. De tijdt zijner regeeringe was 24 jaren.

XIII. Karel Martellus worde Hertog van Brabant na Pepin / ende Majeur van 't Palais onder de Koningen Dagobert II. Clotaire 4. ende Childerick II. ghenaemt Daniel. Hy kreegh Oorlog teghens Radbod Hertogh van Vrieslandt / ende forceerde Popon syn Soon zich tot de Catholijque Religie te begeven. Hy bemachtighde de Saxen en de Gotten / ende dreef de Sarazijnen uyt gansch Langue-

Languedock ende Provence. Sijn Ridderlijck gemoet ende kloeckheyt hebben hem desen heerlijcken toenaem van Martel verkregen. De Staten van Vranckrijck wilden hem tot Koninck maecken; maer men seydt dat hy sich des bedanckende tot antwoort gaf: Dat hy liever hadde over Koninghen te ghebieden / als Koninck te zijn. De Heylige Stoel kreegh van hem groote assistentie tegens Luytprandus Koninck der Lombarden. Hy sturf den twee-en-twintichsten van October in 't jaer 741. hy was genaemt de Prins der Francoysen. Twee Soonen ende eene Dochter liet hy na/ ende leght begraven tot S. Denys.

XIV. Pepin de Corte ende derde van dien naem / Soon van Karel Martellus / was beyde Koninck van Vranckrijck ende Hertog van Brabandt. Dese Castijde de rebellie van de Saxen: ende trock oock door Italien om te gaen wreecken het onrecht dat Astulphus Koninck der Lombarden den Paus hadde aenghedaen: het welck hem oock ghelückelijck succedeerde. Oock wederstondt hy den moetwil van Waifer Hertogh van Aguitanien / nam hem t'meestendeel van syne Steeden af / oock sijn Moeder Suster ende Nichten / ende bracht hem alzoo tot rede: ende alsoo hy hem weder op de been meende te maecken / leverden hy hem slach by Perigordt / alwaer hy de rest van zijn fortuyn ende leven t'eenemael verloor/ende alzoo quam weder Aguitania onder de Croone van Vranckrijck. Nae veel victorien is hy eyndelijck van sieckte tot Tours gestorven den 24 September des jaers 768. nae het 54 jaer syner regeringhe/ ende leght tot S. Denis begraven.

XV. Carel de Groote / Roomsch Keyser / Koninck van Vranckrijck ende Hartogh van Brabant: dese / op het versoeck van de Paus Adrianus voerden krijgh tegens Didier Koninck der Lombarden/ ende nam hem gebangen binnen Pavie: ende alhoewel hy zijn Dochter Hermingarde getrout hadde / sondt hem niet te min in ballinghschap te Luyck. Hy hadt nevens haer oock Galiene / Hildegarde/ Fastrade/ende Luithegarde tot Wijven. Hy oberwon de Bretons / verjaeghde de Sarazijnen uyt Pampelone in Spagne / als oock uyt Saragose ende brocht veel Koninckrijcken ende Heerschappijen onder contributie / hy vermeesterde de Sclavons ende Vadalen die het landt van Brandenburgh in hadden. Hy ontnam de Huns ende de Avarois het gantsche Landt van Panonia. Ende om zijn naem noch grooter ende onsterffelijcker te maecken / fondeerde hy de Universiteyten van Parys / Boulogne ende Pavie. Hy sturf den 28 January des jaers 814. wesende oudt twee en t'seventigh jaren / in het 46 jaer syner regeringhe. Hy leght tot Aken in de Capelle.

XVI. Louys de Goetaerdighe/ Soon van Karel de Groote/ Keyser van Romen / Koninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant; dese heeft twee Vrouwen gehat/ Armenius uyt het huys van Saxen/ ende Judith Dochter van Welfon / Graef van Altorf. Hy brocht weder onder zijn ghehoorsaemheyt de Sclavons / Sorabes ende Bascons / die sich tegens hem gerebelleert hadden. Hy overwon de Bretons / ende hebbende Murmenio haer Koninck in den slach gevangen gekregen / dede hem dooden. Sijn eygen kinderen hebbe hem vervolcht/ maer is eyndelijck in 't jaer 834 door de Fransche Princen die hem getrou waren/ uyt haer handen verlost geworden. hy stirf in 't 60 jaer syns ouderdoms / ende in 27 van syn regeringe / in een Plant of de Rein / ende leyt tot Mets begraven.

XVII. Lotharius, Keyser/ Koninck van Italien / van Austrasia ende Hertogh van Brabant / heeft met syn broederen Louys ende Carel / om haer erf deels wille / groote strijt gehadt eyndelijck voerden tegens malkanderen een wreeden Oorlog/ ende syn in verscheyde Slachten die sy gedaen hebben/ veel volcx gebleben ende heeft den Franschen Adel grooten afbreuck geleden. Eyndelijck uyt noodt meer als uyt overwicht van rede syn sy tot accoort ghekomen / vermiddels dat Karel Vranckrijck/ Louys Duytschlant / ende Lothario / de tijtel van Keyser gegeben werde / mitsgaders Italie / Provence en Austrasia dat hy nae syn naem Lotharingia / dat is Lotteringe / wilde genaemt hebben. Eenige tijdt daer nae gaf Lotharius het Rijck aen syn Soon over / sich in een Clooster begevende in d'Abdye van Prune ghelegen in d'Ardennes / alwaer hy voorts als een Monnick leef de / nae dat hy seven en dertigh jaren gheregeert hadde.

XVIII. Karel de Cale, Keyser/ Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant: dese overwon de Noormannen ende sloegse in route: hy kreegh weder Angers / ende leverde Slach by Fontenay in Poictou aen syn Broeder Lothario. Ende nae dae hy veel schoone expeditien hadde gedaen tot herstellinge ende vermeerderinge van syn staet / is hy naer Italien getrocken om aldaer het voornemen van syn broeders Soonen te stutten: maer synde te Mantua met een koortse bevangen / werde aldaer syn doodt door syn Medecyn/ die een Jode was / door venijn dat hy hem in syn Medecijndrancken ingaf / bevordert. Twee vrouwen heeft hy gehadt: Hermingarde / van dewelcke Louis de stamelaer / Lotharius ende Karel Carloman geboren werde: ende Richilde suster van Bison Coninck van Bourgonje / by den welcken hy twee Soonen kreegh die maer een jaer en leef den/ ende eene dochter Judith ghenaemt. Hy sturf den 6 October in 't jaer 877 en leyt tot S. Denis in Vranckrijck begraven.

XIX. Louys, de stamelaer genaemt / succedeerde in de regeringe van syn Vader / hy wierde van d'Italianen ende Duytschen om het ryck veel gequollen. De Noormannen heeft hy gekastyt om de roverp die sy in Picardie/Vlaenderen ende Brabant ende selfs oock by Cuelen gepleecht hadden. Hy hadt twee vrouwen Ausgarde ofte Ansgarde ende Richseult Suster van de Coninck van Engelant/by dewelke hy Karel de simpel kreeg: oock hadt hy by een bysit Louys ende Carloman. Hy sturf te Campiegne op den 10 April des jaers 879.

XX. Carel de simpel, Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant / geduerende syn regeringe woude een yder als eygen behouden / daer hy van Coninckx weghen over ghestelt was. De groote Heeren ende Gouverneurs van Provincien maeckten sich sulck veel wijs. Daer ontstont in Vranckrijck groote beroerte door de Monopolen van Hermes Aerdts-bisschop van Reyms / die terwijle dat Karel in Lotteringe was / Eudes ofte Odon tot Coninck in Vranckrijck gekroont hadde. Nae het verlies van een Slach dat tusschen hem en Robbert de broeder van Odon geschiet was/ verviel hy in disgratie/ende willende weder in Vranckrijck komen / wierde door Graef Heribert gevangen genomen; ende nae dat hy hen lang tot S. Quentin hadt gehouden/ heeft hy hem na 't Casteel Tierry ghevoert / ende van daer naer Peronne / alwaer hy eyndelick 5 jaeren nae syn hechtenisse is ghestorven. Sijn Huys-vrouwe was Ogine ofte Algine / Dochter van Eduart Coninck van Engelant.

XXI. Louys de simpel, Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant / wierde door persuasie van Hugues de witte van de France Princen uyt Engelant wederomme gheroepen: eenich tydt daer nae / siende dat de Coninginne syn hoope verghenoeghde / verliet hy syn party: ende om sich des te stercker teghens hem te maecken allieerde sich met den Keyser Othon / nemende syn Suster ten houwelick. Maer de Keyser quam ten lesten te vernemen / dat de assistentie syner Wapenen niet rechtveerdich en was: ende derhalven begost weder de Coninck t'onderstutten / die daer nae van een vreemde sieckte is ghestorven op den 12 November des jaers 954. Hy kreegh tot Huys-vrou Geberge dochter van Hendrick Coninck van Saren.

XXII. Carel de Dicke, Coninck van Vranckrijck ende Hertogh van Brabant/ nae het overlijden van Louys Soon van Lotharius syn broeder Coninck van Vranckrijck. Hugues Capet trock met een machtich leger tegens hem / ende wierde de slach van weder syde met groote couragie ghetroffen: in de twee eerste Chargen was Karel victoricus / maer in de derde viel hem de fortuyn teghen ende is gestorven seer ellendich in een Dorp Suaube genaemt.

XXIII. Othou, een van de Soonen van Karel de Dicke / kreegh het Hertoghdom van Brabandt ende was ghenoodtsaeckt het Coninckrijck van Vranckryck/ daer hy in hadt behooren te succederen/ te verlaten / om dat hy niet machtich ghenoech en was ende dat syn Vaders saligers fortuyn hem verachtelijck maeckte: nochtans en lieten syn ondersaten niet hem eer ende liefde toe te draghen om dat hyse seer vreedtsamelick Gouverneerde. De doodt hem uyt de werelt nemende sonder ghetrout te hebben / gaf placts aen Hendrick Hertogh van Beyeren om tot het Hertogdom van Brabant te komen. Dese also hy tot Keyser verkoren werde / gaf het eensdeels / te weten/dat men Frans Brabant noemt aen Godefroy Graef van Ardene ende Lotteringhen / ende versterckt daer van Geberghe de Suster van Othon. Nae dese Govert succedeerde Gosselin syn broeder/uyt den welcke Paus steven elfste Govert syn successor geboren worden; midtsgaders Ede die ghetrout worden aen Lambert die het Graefschap van Leuven besat. Nae Govert quam Govert de derde / syn Soon ghenaemt de Bultenaer die Brabant ende Lotteringhe besat / ende die daer en boven noch met kracht van Wapenen sich tot meester ende Heer over Hollandt en Vrieslant maeckte. Van syn Suster Ide ghenaemt/die met Eustachus Graef van Boulogne getrout was / quamen Govert de vierde ende Boudewijn beyde Coningen van Jerusalem. Dese vier / alsoo sy meer Usurpateurs als wettelijcke Hertogen gheweest syn / worden oock van Barlandus onder de Hertoghen niet ghereeckent / aenghesien hy in syn Historie niet als van de Hertoghen van Brabandt heeft ghedacht te spreecken.

XXIV. Lambert troude Geberge / de Suster van Othon / die te onrecht van haer broeders erfschap / te weten/ het Hertoghdom van Brabandt verstoten werdt: niet te min ghenoodtse noch het Graefschap van Loven ende Brussel/ als oock het Marquisaetschap van 't Heylighe Rijck / die sy van haer Vader tot een houwelicks-gifte hadt gekregen. Lambert haer Man niet konnende verdraghen dit onrecht datmen haer dede / van haer het Hertoghdom van Brabant niet te laten genieten/ stelde sich te weer tegens Govert van Ardenne: maer hy sturf in een slach die hy leverden / achterlatende een Soon Hendrick de Oude genaemt / Graef van Loven ende Brussel: Dese hadt by syn Wijf Geertruyt / dochter van Robbert de Vries Graef van Vlaenderen/ Lambert/oock Graef die hum succedeerde/ ende Ide / die aen Boudewijn Graef van Vlaenderen ende Henegou troude / ende Mathilde die met Eustachus Graef van Boulogue

logne ghetrout wierde. Wyt dit houwelick quam voort Gobert de Gebaerde / die door syn kloecke ende martiale daden Brabant ende Lotteringe weder verobert heeft.

XXV. Geoffroy ofte Gobert / Soon van Hendrick de derde / de Soons Soon van Lambert / quam weder tot het voorsz Hertoghdom dat de Princen van Ardennes van de rechte ende wettelijcke erfgenamen onthouden hadden. Hy kreegh van weghen syn dapperheydt groot ontsach / ende liet op veel plaetsen nae de teeckenen van syn mannelijcke daden. Hy wierde genaemt de ghebaerde; om dat hy (als de oudtste van syn broeders) aen zijn Vader belofte ghedaen hadde / dat hy noyt zijn baert en soude laeten scheeren voor aleer hy Lotheringhe ende Brabant wederom soude gewonnen hebben: het welck hem oock luckte: hy was genereux / kloeck / en goetaerdigh tegen zijn ondersaten en anderen: oock devoot ende religieux. Nae zijn doodt werden hy begraven tot Affligim het welck een Abdije is tusschen Brussel ende Aelst.

XXVI. Geoffroy de tweede / soon van Gobert de gebaerde / quam daer nae tot het Hertochdom van Brabant / waer tegens Hendrick van Luxembourgh gesint was te contesteren: maer hy rechten een groot legher aen / met dewelcke hy de stadt van Trudan / alwaer de Inwoonders de party van Hendrick waren toegedaen / ginck belegeren. Dese Inwoonders het uyterste voor oogen siende / quamen tot compositie ende sworen hem houw ende trouw te zijn: waer over hy hen oock pardon gaf: maer hy vervolghde den voorsz Hendrick al voorby Aken de Capelle ende sloech hem. Daer nae met syn leger victorieux weder in Brabant komende / ginck hy valle op de Prins van Grimbergue / alwaer hem de kans keerde: want in dien Oorloch won de vyant weer alles wat hy te voren verloren hadde. Nae dat hy 3 jaren ende ettelijcke maenden in Loven was geweest / is hy gestorve / en leeht zijn lichaem aldaer in S. Pieters kerck begraven.

XXVII. Geoffroy de derde was maer 1 jaer oudt doen hy aen zijn Vader Geoffroy de tweede / in 't Hertoghdom van Brabant succederde; ende worde door 't Leger van den Prins van Grimbergue / doodt vyant van zijn Groot-vader ende Vader saliger / seer beroost ende beanghst. Den Adel van Brabant richten op een machtich leger / trock te velt ende taste de vyant aen: ende om de Soldaten moet te geven / dede haer jonge Prins in een wiegh voor uyt dragen. Dit dede veel goets / want de soldaten dat jonge bloet in sulcken perijckel siende / worden door medelijden beyde in haer couragie ende wapenen so gesterckt / dat sy het heele Leger van Grimberge in route sloegen ende een groote bloetstortinge onder haer deden. Doen nu Geoffroy tot zijn vijf en twintichste jaer ghekomen was / nam hy ten houwelijck Margeriete Dochter van Hendrick van Limburgh / by dewelcken hy 2 Soonen kreegh / Hendrick die nae hem Hertoch van Brabant worde / en Albere die het Bisschopdom van Luyck kreeg / ende een Dochter Aleyde genaemt / die aen den Coninck van Engelant getrout wierde. Van een tweede vrou die hy hadt kreeg hy een Soon Willem genaemt. Geduerende syn gouvernement gebeurden veel wonder-tekenen: men sach onder anderen 3 Maenen en 3 Sonne inde lucht. Syn lichaem leyt te Loven in de kerck van Barione.

XXVIII. Hendrick de eerste succedeerde nae syn Vader Geoffroy de derde in 't Hertoghdom van Brabant. Zijn Ghemalinne was Mathilde / Gravinne van Boulogne / by den welcken hy 2 Soonen kreegh / te weten / Hendrick die na hem regneerde ende Gobert. Hy had oock 4 Dochters waer van de oudtste met Keyser Othon de IV quam te trouwen: de andere 3 zijn op goede plaetsen besteet. Dese Hendrick met den Aertsch-bisschop van Mets op de reyse zynde na 't heyligh Lant / wierde gemaeckt tot Overste der Christenen tegens de Turcken. Hy was eenichsins ghelucki gh in den oorlogh ende in veel van zyn entreprijsen. Hy was de Francen toegedaen en verjoeg de Sarazynen: daer nae sterf hy tot Ceulen nae hy 48 jaren het Hertogdom geregeert hadde. syn lichaē legt tot Love in S. pieters kerck.

XXIX. Hendrick de tweede / nae de doodt van syn Vader Hertog van Brabant / troude Maria de Dochter van Philippus Roomsche Koninck / by den welcke hy een Soon kreegh Hendrick genaemt en 4 Dochters: Mathilde / die de Soon des Koninckx van Vranckrijck; Marien / die den Hertog van Beyeren; Beatrix die dē Lantgraef van Thuringen troude / ende Margriet die sich tot een geestelijck leven begaf / in een Clooster in 's Hertogendael. Nae de doodt van syn eerste vrou troude hy weer een ander van grooten huyse Sophie ghenaemt / van den welcken hy een Soon hadt. Veel oorlogen heeft hy gehadt die syn staet seer getroubleert hebben. De Paus Innocentius IV. hem hebbende afgeset van 't Rijck / heeft daer nae Frederick II. hem tot Keyser willen maecken: maer hy heeft het geweygert aen te nemen / en dede d'affectie van syn heyligheyt op syn Neef Willem Graef van Hollant wenden / die welcke oock nae de doodt van Lantgraef Hendrick die na Frederick de tweede ghesuccedeert was / tot Koninck der Romainen verklaert wierde. Hy stirf in het 22 jaer syner regeringe: syn lichaem wierde begraven in een Clooster Vileres genaemt.

XXX. Hendrick de derde / nae het overlijden van zyn Vader Hertogh van Brabant / hy kreegh by Aleyde Dochter des Hertoghs van Borgogne 3 Soonen Hendrick / Jan en Govert / als oock een dochter Marie genaemt / die met Philippo III Konink van Vranc-

rijck getrout wierde. Dese Prins leefde in vrede / ende was vreedtsaem ende goedertieren tegens sijn ondersaten. Ende nae dat hy 16 jaren alsoo geregeert hadde / is hy ghestorven ende tot Loven in het Convent van de Predick-broeders met sijn huys-vrou begraven.

xxxi. Jan, Soon van Hendrick de derde / wierde ontrent 8 jaren na sijn Vaders doodt/om eenich mangel dat by Hendrick sijn outste Broeder was / voor hem aen 't Hertoghdom van Brabandt geprefereert: niet sonder groote moeyte ende veel wederstrydts van die gene die sijn broeders party hielden / hy troude Marguerite / dochter van Philippus Koninck van Vranckryck/die in kintsarbeyt is gestorven. Syn 2. vrou was een dochter van Guy Graef van Vlaender / by den welcken hy 2 sonen ende 2 dochters kreegh / hy voerden oorlog tegens den Aertz-Bisschop van Ceulen/ den welcke hy overwon. hy stirf van een steeck die hy in Engelant in een Tournoyspel op de Bruyloft van des Coninckx dochter/met een lancie kreegh. Hy wierde na Brussel gevoert ende in de Cordelieren kerck begraven.

xxxii. Jan de tweede succedeerde nae sijn vader Jan de eerste / en nam tot huysvrou Marguerite de Dochter van Eduardt Koninck van Engelant: geduerende sijn regeringhe onstonden oorloghen in Vlaenderen tusschen de Vlaminghen ende de Francen: de oorsaeck daer van was/ dat Gui/ Graef van Vlaenderen/ sijn Dochter Philippa aen den Soon van Edouart Coninck van Engelant ten houwelijck wilde geven/ tegens het consent van Philippus den iv. Koninck van Vranckrijck die haer ten Doope geheeft / ende in zijn hof opgebrocht hadde. Dese Prins was manhaftigh ende strijtbaer: maer en onderwont sich geenes krijghs sonder rechtveerdighe oorsaeck. Nae dat hy 19 jaren geregeert hadde is hy van een steen die hy in de blaes hadde/ ghestorven. Zijn lichaem leght te Brussel in S. Goules kercke.

xxxiii. Jan de derde in het 12 jaer sijns ouderdoms succedeerde niet alleen in de Regeringe van sijn Vader / maer oock in sijn deughden ende goede zeden. De schulden van zijn vader ende grootvader brachte int beginsel van zijn Gouvernement wat confusie / waer door den handel een wijl tyts verswackte / maer bequam weder daer nae. In 't jaer 1315 worde Brabant seer met de Pest ende hongersnoot gequelt door veel regenen dat wel 10 maenden langh duerde. Het lant wasser onvruchtbaer om ende door die menichte van Wateren worde veel lants verdroncken. Hy voerde oorlogh in 't landt van Valckenburgh ende het Graefschap van Vlaenderen om het Vorstendom van Malines. Zijn staet wierde besocht met verscheyde plagen Godts. Hy kreegh by sijn huysvrou drie Soonen/ Hendrik/ Geoffroy ende Jan die kinderloos storven: ende eenige dochters/ waer van de eene / Marie ghenaemt Willem de Graef van Henegou ende Hollandt ghetrout heeft / ende naer deses doodt Wenceslaus Soon van Jan/ Koninck van Bohemen. Hy storf in 't 43 jaer van sijn Gouvernement tot groot leetwesen van sijn ondersaten/ ende wierde begraven in d'Abdye van Vileer.

xxxiv. Wenceslaus succedeerde nae sijn schoon-vader van wegen sijn dochter Joanna die hy in sijn aenkomste ghetrout hadde/ in 't Hertoghdom van Brabant/ ende om een geringe oorsaeck ontstont tot Loven een groote beroerte die wel by de 2 jaren duerde. Hy kreeg oorlogh met den Marquis van Gulick/ in den welcken hy ghevangen wierde: maer wierde daer na weer vry ghelaten om het ontsach dat de Marquis hadde van Keyser Carel de vierde van dien naem/ die sijn swager was. Nae desen wierden hy noch van eenighe vyanden aengetast die hy overwon. Syn swager quam hem eens besoecken in sijn Hertoghdom/ waer op groote vreucht bedreven wierde / ende onder andere eenighe vermaeckelickheden waer in de Hertogh sich so seer verhitste/ dat hy te Brussel weder gekeert synde van een sieckte bevangen wierde. Ende alsoo hy nae Luxemburgh ghetrocken was om sich een weynich te verluchten / is hy korts daer nae overleden ende begraven in 't Clooster Gouden-dal dat hy selfs hadt laten bouwen ende met veele inkomsten ende renten begaeft. De Hertoginne Joanna sijn huysvrou droech groote rou over sijn doodt: Sy kreegh oorlogh met den Hertogh van Gelder / ende bleef victorieus. Dese Vrou stirf in 't jaer onses Heeren duysent vier-hondert en ses.

xxxv. Anthonius, Soon van Philippus Hertogh van Bourgogne ghenaemt de stoute quam nae Wenceslaus tot het Hertoghdom van Brabant/ ende dat van wegen Margriete sijn swagerinne die aen Lodewijck Graef van Vlaender getrout was/ uyt welcken houwelick geboren wierde een Dochter der selve naeme/ die tot haer tweede man Philippus de stoute kreegh / Soon van Jan Coninck van Vranckrijck. Van dese vrou wierde gheboren Jan/ Anthony ende Philips. Jan kreegh het Hertoghdom van Bourgogne/ ende Anthony dat van Brabandt. Nae het overlyden van Joanna syn oude Moeye / die sonder kinderen ghestorven was / ginck het heel wel met Brabant ende prospereerde seer onder 't Gouvernement van die goede ende loffelicke Prins/ lief hebber der gherechticheyt der deughden ende Godtsalicheyt. Hy troude Joanna van S. Pol/ een seer wijse ende deuchtsame vrou / ende kreegh by haer 2 Soonen Jan ende Philips ende eene dochter die jonck ghestorven is. Een weynich nae sijn huysvrouws doodt trouden hy noch Elisabeth die hem het Hertogdom van Luxemburgh toebracht. Hy

sturf

Inguerran 6 Forestier de Flandre
Odacre 7 Forestier de Flandre
Baudouin premier Comte de Flandre
Baudouin 2e 2e Comte de Flandre
Arnoul le Viel 3 Comt. de Flandre
Baudouin le Ieune 4 Comte de Flandre
Arnulphe le Ieune 5 Comte de Flandre
Baudouin 4e 6 Comte de Flandre
Baudouin 5 et Alise 7 Comte de Flandre
Baudouin 6 et Richolde 8 Comte de Flandre
Arnulphe 3e 9 Comte de Flandre
Robert 1e 10 Comte de Flandre
Robert 2. 11 Comte de Flandre
Baudouin 7. 12 Com. de Flandre
Charles le bon 13 Com. de Flandre
Guillaume d'Normandie 14 Comt. de Flan.
Thierry 15 Comte de Flandre
Philippes 16 Comte de Flandre
Baudouin et Marguerite Dalsace 17 com. d'F.
Baudouin 9. 18 Com. de Flandre
Fernand d'Portegal et Ieanne sa fem. et Thomas de Sauoye 19 Com. de Fla.
Guillaume de Bourbon et Marguerite sa fem 20 Com. de Flan.
Guillaume de Dampierre et Beatrix de Brab. 21 Com. de Flan.
Guy de Dampier Mehault d'Bethunes Isabeau d'Luxemb. 22 Com. de Flan
Robert 3. 23 Comte de Flandre
Louys de Neuers dict d'Creßy 24 Com. d'Fl
Louys 2. 25 Comt. de Flandre
Philip de France et Marguerite 26 Comte de Flandre
Iean 27 Comte de Flandre
Philippes 3 dict le bon 28 Comte de Flan
Charles surnom le hardy 29 Comt de Flan
Maximilian et Marie de Bourgon 30 Com de Flan.
Philip d'Austriche surnom le beau 31 Com de Fland.
Charles 5e Emperour 32 Comte de Flandre
Philippe Roy d'Espagne 33 Comte de Flan.
Albert Archiduc d'Austriche et D. Isabelle Claire Eugenie Infante D. Espagne
Ferdinandus Austri. Cardinalus
46

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

sturf in een slach by de Stadt van Terouenne / of als andere seggen Azinvortan / daer de Francen tegens de Engelsche vochten. / alwaer hy sich vervoecht hadde om te betuygen d'affectie die hy droeg tot dienst van Karel de VII. Coninck van Vranckryck syn lichaem leght tot Beuren by die van syn eerste vrou Joanna van S. Pol.

XXXVI. Jean, syn outste Soon / succedeerde hem in 't 13 jaer syns ouderdoms: ende hebbende den seventhiensten bereyckt trouden hy met Vrou Jaqueline van Beyers / dochter van Willem / Graef van Henegou en Hollandt. Dit houwelijck wierde ghescheyden door valsche overdraginge / waer op sy heymelick uyt Brabant naer Engelant treckt ende hertrout aldaer met den Hertogh van Clocestre: Dese Hertogh nae consumatie des Bruylofts treckt met een machtigh Leger na Henegouw ende doet daer groote schade ende verwoestinghe. Hertogh Jan stelt sich daer tegens / ende worden aen weder-zijde groote nederlage gedaen. De Engelsman wort verjaegt De Paus verklaert de scheydinghe van de Hertoginne van haer man voor onrechtvaerdich / des niet tegenstaende soo en begeert se de Hertog niet weer aen te nemen; noch haer tweede man oock niet / die sich in Engelant aen een ander hertrout. Sy sich in dese extremiteyten bevindende doet het erghste dat sy vermach. Jan gheen krygh meer hebbende sticht tot Loven een Universiteyt ende hout de Staten tot Ypre om syne Lants-saecken. Daer na vertreckt hy met den Graef van S. Pol nae Brussel / alwaer hy des Sondaegs voor Palmen sieck is geworden ende ghestorven in 't jaer 1426 in 't 24 jaer syns ouderdoms.

XXXVII. Philippus de 1 van dien naem / Hertogh van Brabant nae 't overlyden van syn outste broeder Jan: dese hadt begeerte het heyligh lant ende de stadt Jerusalem te sien; maer den Paus van den welcken hy verlof meende te krijgen / also hy daerom expres na Rome getrocken was / en wilden 't hem niet toelaten; om dien open oorloghs wille die daer was tusschen den Coninck van Cypres ende den Turck: staende op syn trouwen met Golante syn Bruyt / Dochter van Lodewijck Koninck van Sicilie die hy door de voornaemste Heeren van zijn hof hadt laten halen / stirf hy nae het 3 jaer ende 3 maent syner regeringe.

Beschryvinge der HOUTVESTERS OORSPRONCK.

HEt lant van Vlaenderen wort verdeelt in Vlaems-Vlaenderen / dat het voornaemste is / ende Walsch-Vlaenderen om datmen daer Walsch ofte Fransch spreeckt / ende Rijcks-Vlaenderen ofte Imperialis Flandria: Het eerste ghedeelte streckte sich van de Noorder Zee af tot aen de Riviere de Leye. Het tweede / gedeelte is bepaelt met het lant van Cambrick / de Schelde de Leye / het landt van Artoys ende Vlaems-Vlaenderen. Het derde gedeelte genaemt Flandria Imperialis streckt haer paelen een weynich nae 't lant van Brabant / daer nae tusschen de Schelde ende de Deure. Dit heele lant heeft zijn naem van Flambert / een Neef van Clodion Koninck van Vranckrijck / die de dochter troude van Golduere Koninck der Ruthemorum / genaemt Blesinde / die de Romeynen uyt Walschlant verdreef ende daer nae Holdin zijn vrous broeder. In dit lant is het Carbonniers-bosch / of ghelijck sommige segghen Cambronia van een seecker Heer der selver plaetse Cambron genaemt. Ende om datter in dese Boscagie ofte hout groote menichte van dieven ende roovers sich ophielden worden het voor nootwendich geacht eenige Wachters daer over te stellen / die een eerlijcke naem ende eer-tytel voerde: ende worde die selve Houtvesters van Brabandt genoemt / die groote Heeren waren ende die 't hooft konden bieden aen alle die sich tegens hun souden willen kanten: ende besaeten van doen af de Heerlijckheydt van Harlebeck dat nu niet meer als een Burgh-Graef en is. Haer macht ende gouvernement en streckten sich niet alleen over dat landt dat als doen Bosch-achtigh was / maer oock over de Rivieren ende de Zee ende bedienden alle de plichten van Admiralen. Tot dese digniteyt worde Boudewijn de I. van dien naem / de leste ende 8 Houtvesters van Vlaenderen / door Karel de Kale / Koninck van Vranckrijck gehult in 't jaer 879. Daer is geensins aen te twijffelen of dese Hout-vesters hebben eer inghestelt geweest als de Graven / en dat de Graven van hun afghekomen zijn: en dat sy dies wegen oock voor hun hier in geten bygebracht werden.

Vande Hout-vesters van Vlaenderen.

LYderick genaemt de Buc / de eenige Soon van Salvart Prins van Dijon / wierde in 't jaer der genade 621 door Dagobart Coninck van Vranckrijck tot de Houtvester ghemaeckt over het gantsche bestreck ende Landt van Vlaenderen tot zijn ende syner naekomelinge eeuwigh besit / ende dat om syn manhaftige daden en dat hy den Tyrant Phinard / Heer van Buc / die syn Vader ghedoodt hadde / in een duel nedergeleght ende geslagen hadde. Hy besat dese officie ontrent de 52 jaren / en droech sich daer in seer deuchtsaemlijck / het landt van Vlaenderen met grooter tucht der gherechtigheyt ende Policie gouvernerende. Hy stirf in 't twee en tnegenste jaer syns ouderdoms ende wierde met groote solemniteyt begraven. Hy trouden aen het huys van Merore door Vrou Rithilde / dochter van Clotarius de tweede: ende aen 't huys van Sichil-

de door syn tweede Vrou Paradin de Suster van Dagobertus: by dese kreeg hy 15 Soonen.

II. Anthonii, Soon van Lyderick de Buc ende van Rithilde van Vranckryck/ succedeerde ontrent het jaer 692. nae de doodt van syn Vader/als Houtvester int gouvernement van Vlaendere/syn quaet leven ende ongeregeltheden brachten hem in ongunste/ ende syn onachtsaemheyt was oorsaeck dat de Gotten/ Vaendalen ende Hunnen int Landt braecken ende Vlaenderen schrickelyck verwoesten ende alles met bloet verbulden. Eyndelyck wierde hy genootsaeckt Vlaenderen te verlaten ende sich in Vranckryck te begheven. Een seecker Autheur vermelt/dat hem eenige Vandalen in de vlucht achterhaelt/ ende met al syn kinderen ende de meeste deel van syn broederen gedoodt hebben.

III. Bouchard wierde na het overlyden van syn broeder Houtvester ende gouverneerde Vlaenderen. Theodoricus Koninck van Vranckryck nam hem syn dienst af om het misnoegen dat hy hadde/ dat hy Pepin zyn vyant in zyn noot bygestaen hadde. Hy troude in syn familie ofte in die van Lotteringe door Heluvede Dochter van Walgise Marquies van 't heylig ryck op de Schelde/waer mede hy het Prinsdom van Loven ten houwelyck kreeg. Hy ghewan by haer Estorede die hem succedeerde.

IV. Estorede, Soon van Bouchard/ succedeerde na syn Vader in de standt van Houtvester van Vlaenderen/ ende was daer beneven Prins van Loven ende Heer van Harlebeck. Karel Martel Vlaenderen besichtigende/ ende siende dat sy door den inloop en verwoestinge der Vandalen ende andere Roovers geruineert ende bykans verdorven was/gaf hem commandement hun tegens te trecken ende dede hem oock assistentie tot dien eynde. So dat hy in korten tyd Vlaendere van dit geboefte suyverde. Hy kreeg by zyn Vrou Idonick Lyderick de II. van dien naem/ Houtvester van Vlaendere.

V. Lyderick, Soon van Estorede ende Idonick zyn huys-vrouw/ begost zyn gouvernement als Houtvester int Jaer 792. hy gouverneerde Vlaenderen onder de Regeringhe van Karel de Groote ende Lodewyck de Goetaerdige syn Soon de tydt van 44 Jaren/ by zyn Huys-vrou Flandrina uyt Hooch-duytslandt van geboorte/ kreegh hy Inguerran die hem succedeerde. De voorghemelde Koninck om syn Martiale daden te recompenseren/ richtede syn heerlyckheydt van Harlebeck op tot een Graefschap/ soo dat hy de eerste Graef daer van was. Hy stirf in 't Jaer 836 ende leght tot Harlebeck begraven.

VI. Inguerran, Soon van Lyderick ende Flandrine/ quam tot de standt van Houtvester van Vlaenderen ende bedienden het ouder Lodewyck de Goetaerdige ende Karel de Kale aen den welcken hy homage dede van die landen die hy besat. Hy stirf in 't jaer 852 nae het 24 jaer synes gouvernements. Hy leght begraven tot Harlebeck ende liet een Soon achter met name Odacre die in zyn officie tradt.

VII. Odacre, Soon van Inguerran quam tot syns Vaders standt int jaer 52. hy gouverneerde Vlaenderen 12 jaeren. Hy herstelden veel ruynen die den oorlogh aldaer veroorsaeckt hadde. Hy fortificeerde veel steden ende omcingelde Gendt met wallen. Zyn Huysvrou was de Dochter van de Prevoost van Chitive/ dat eerst maer een kleyn Dorpken was/ maer is rechte voort een stadt/ ghenaemt S. Omer/ by haer kreegh hy Boudewyn/ genaemt Iseren arm/ die oock Houtvester worde ende de eerste Graef van Vlaenderen. hy stirf in 't jaer 863. ende leght tot Harlebeck.

VAN DE GRAVEN VAN VLAENDEREN.

BAlduyn Soone van Odacre/ naer sommighe Adaquier/ toegenaemt den Iseren arm/ om dat hy zyn vyanden hardelyck aentaste/ heeft gheweest den eersten Grave van Vlaenderen in 't jaer 863. ende wert herstelt in dese digniteyt door de versoeninghe die hy dede met Karle den Kael-kop Keyser ende Coninck van Vranckryck/ wiens dochter ghenaemt Judith/ Weduwe van Eduardus Coninck van Enghelandt/ hy te vooren met groot ghewelt ghenomen hadde. hy was een groot Man ende sterck van lichaem. hy heeft drie Soonen ghehadt/ den eersten sturf jonck. Balduwyn toeghenaemt den Kaelkop heeft hem naer ghevolght: ende een ghenaemt Ludol/ die verslaghen werdt van Hebertus Grave van Vermandois. hy is binnen Atrecht overleden in het jaer achthondert seven en tnegentigh/ ende syn Lichaem leyt begraven in S. Bertens Kercke.

II. Balduwijn den 2. van dien naem/ genaemt den Kaelkop/ heeft gesuccedeert aen zyne Vader Balduwyn den Iseren/ heeft getrout Elstrudis van Engelandt/ Dochter van den Coninck Elfredus/ een Godtvruchtige Vrouwe die verscheyde Kercken heeft doen stichten/ ende hem heeft gebaert Arnulphus Grave van Vlaenderen/ Adulphus Grave van Boulongne; ende 2 Dochters/ Elgifredis ende Elstruois. hy heeft verscheyde victorien gewonnen over de Denen/ heeft de Stadt van Brugghe vermaeckt en met mueren omcingelt: ende sturf in 't jaer 919. Zyn huys-vrouwe heeft hem ghevolght in 't jaer 929. Sy zyn begraven tot S. Pieter by Gent.

III. Arnulphus den Ouden werdt Grave van Vlaenderen door het overlyden van zyn Vader/ in 't jaer 919. heeft gheylickt met Alleydis/ Dochter van Hubertus Grave van Vermandois; die hem heeft

heeft gegeven Balduwijn de Jonge Grave van Vlaenderen / ende twee dochters Luytgardis huysvrouwe van den Grave Vuthmanus: ende Eltrudis / die werdt verkracht ende daer na getrout aen Fiscorinus Nortman / Heere van Guisnee. Hy heeft groote oneenigheyt gehadt met den Keyser Otho voor de Limiten des Landts / dan werden vereenight: heeft oorloge gevoert de Nortmannen om de doodt van den Hertogh Willem geseyt Langh-zweert / sende verjaeghde de Hunnen ende Vandalen uyt Vlaenderen: ende om die reden / den Paus heeft hem toegelaten de tienden te nemen over het heel Graefschap van Vlaenderen. Is overleden oudt wesende 92 jaeren / in 't jaer 964. ende zijn gesellinne voor hem. Sy liggen begraven tot S. Pieter by Gent.

IV. Balduwijn de Jonge / de 3. van dien naem / Grave van Vlaenderen / door het overdragen die hem goetwilligh dede sijn Vader Arnulphus den Ouden. Binnen syns Vaders leven / heeft hy getrout Mechtildis van Saxen / dochter van den Hertogh Hermanus / die hem heeft outfangen Arnulphus de Jonge / Grave van Vlaenderen. Hy en regeerde maer 3 jaeren / sterf daer nae van de Maselen. in 't jaer 967. Hy rust in de stadt van S. Winocx-Berge.

V. Arnulphus de Jonge / de 2. van dien naem / is aen het Graefschap van Vlaenderen gekomen na het afsterven syns Vaders. Hy heeft ghetrout Rosella de dochter van Berengarius Coningh van Lombardyen / ende ontfingh van haer 3 Soonen en een Dochter: Van sijn Soonen heeft Balduwijn hem in de regeringe gevolght. Hy heeft geoorloght teghen Lotharius Coningh van Vranckrijck / dewelcke hem van sijn Graefschap berooft hebbende / heeft hem wederom deselve gegeven en eenige ander Landen / door tusschen spreken van sommige Vorsten. Hy is ghestorven van een hitte korse in zijn huys tot Gent / den 13 Maert 988. Hy leydt tot S. Pieter tot Gent.

VI. Balduwijn de 4. van die naem / Langebaert / outste sone van Arnulphus de Jonge / is aen het Graefschap van Vlaenderen gekomen in 't jaer 988. ende in het Jaer 1006. Hy heeft met onrecht beseten de stadt van Valenciennes van den Keyser Hendrick de 2. die te vergeefs de selve belegherde heeft gheholpen / met de macht van Robrecht Koning van Vranckrijck en van Ricardus Hertogh van Normandien. De Keyser heeft hem de misdaet vergeven aensiende de grootsheyt sijns gemoedts / en om sijn eygen verseeckeringe / om welcke oorsake hy heeft de stadt van Camerick wederom gegeven. Hy heeft de Cancelerye in Vlaenderen ghestelt: heeft gheregeert 46 jaren / en sterf in 't jaer 1035. achterlatende van zijn vrouwe Ognia Dochter van Guillebertus Hertoge van Loraine ende Grave van Luxemburgh / Balduwijn den goedertieren. Sy rusten alle beyde tot S. Pieters by Gent.

VII. Balduwijn de 5. van dien naem / na het afsterven sijns vaders wert Grave van Vlaenderen / ende genaemt de Goedertieren. Hy heeft getrout met Adela oft Alisa / Robrechts dochter Coningh van Vranckrijck / van de welcke hy verkreegh 3 soonen en een dochter. Balduwijn de 6. een van zijn Soonen heeft hem nagevolght: ende de Dochter ghenaemt Mechtildis werdt te huwelijck gegeven aen Willem Koning van Engelant. Hy heeft de stadt van Ryssel doen bemuuren / poorten en wallen daer om liggende: ende heeft daer gefundeert de Canonisie van S. Pieter. Is overleden in het jaer 1067. na dat hy geregeert hadde 33 jaren.

VIII. Balduwijn de 6. van dien naem / toegenaemt Bergen ende de vreedsamige / heeft zijn vader in de regeeringe gevolght: hy heeft soo sachtsinnigh ende vreedsaem gheweest van natuere dat hy nimmermeer wapenen oft rapier heeft gedragen / hem alleen genoegende dat aen zijn Ondersaeten van sijn Magistraten de justitie rechtveerdelijck bedient werde. Hy heeft zijn Landt van Dieven gesuyvert / ende het Borgerlijck recht werdt grootelijcks onderhouden over alle zijn Landen. Hy heeft ontfangen van Richildus / eenighe Dochter van den Grave van Berghen in Hinnegou / Arnulphus / die wert Grave van Vlaenderen / ende Baudum Grave van Hinnegou. Hy en regeerde niet meer als 3 jaeren / ende sterf in 't Jaer 1070. Hy leydt begraven met sijn Ghemalinne in het Klooster van Hannon / 't welck hy hadde doen timmeren.

IX. Arnulphus de 3. van dien naem / toeghenaemt Eenvoudigh / Grave van Vlaenderen in 't jaer 1070. heeft aen zijn Broeder Baudum gegeven de Stadt ende Kasteel van Douay voor zijn erfdeel. Zijn Oom Robrecht de Vries heeft hem afgenomen een groot deel van zijn erfgoet. Hy heeft twee velt-slagen gelevert aen zijn Oom / ende sterf in de eene seer vromelijck in 't Jaer 1072. noch ongheheylickt. Hy leydt begraven tot S. Bertin.

X. Robrecht den eersten van dien naem toeghenaemt de Vries / werdt Grave van Vlaenderen door de doodt van Arnulphus sijn Neve / sonder eenigh tegenstant. Hy heeft tot Gemalinne ghehadt Geertruyd / dochter van Bernardus Hertog van Saxen / van welke hy hadde Robrecht Grave van Vlaenderen: Philips Burghgrave van Iperen; Baudum Bisschop van Terouenne; Maria Abdisse van Meessene: Adela / die troude met Canutus Coningh van Denemarck: ende Geertruyd huysvrouw van den Grave van Loven / Moeder van Diederick Grave van Vlaenderen / ende van Symon van Elsat / die troude Margerita erfgenaem van Hannou

willende oorloge voeren teghen Willem Coningh van Engelandt/ die hem weygerde te betalen eenige schattinge. Hy is ghestorven in sijn huys van Wyendale / in 't Jaer 1077.

XI. Robrecht de 2. van dien naem geseydt de jonge / toe genaemt van Hierusalem / om dat hy daer gheweest hadde met Godefridus van Bouillon / heeft het Graefschap van Vlaenderen verkreghen/ ende heeft ten huysvrouwe genomen Clementia van Bourgongne dochter van Willem toegenaemt den Onvertsaeghde / van de welcke hy ontfingh Balduin toegenaemt Haepken / Grave van Vlaenderen: Willem ende Philips die in haer jonckheyt overleden. Naer verscheyde schoone Ridderlijcke daden/ rijdende over de brugge van Neelle by Meaux om te komen tot de Krooninghe van Lodewijck Koninck van Vranckrijck / heeft sijn Peert ghestronckelt / ende de Grave viel onder / waer van hy werdt heel verplettert ende ghebroken / ende sterf den derden dagh daer naer in 't Jaer 1111. Hy is begraven tot S. Vedast t'Atrecht. Sijn huys-vrouwe leefde naer hem 17 jaren.

XII. Bauduin de 7 van die naem toeghenaemt Gaepken / om dat hy sulck een stock besighde / ende dat hy die selve in sijn Banieren droegh / werdt Grave van Vlaenderen naer sijns vaders doodt: hy was een onversoenigh en straf Richter. Hy troude Anna van Bretagnien / dochter van den Grave Alanus / de welcke om sal te naer Maeghschap wert van hem afgescheyden door den Paus / ende en heeft daer naer niet meer willen heylicken. Hy is overleden van een quetsure die hy hadde in 't Jaer 1119. naer dat hy zijn erfghenaem ghenaemt hadde Kaerle van Denemarck / Sone van den Coningh Canutus sijn rechte Neve. Hy leydt begraven tot S. Bertin.

XIII. Kaerle toegenaemt de goede / Sone van Canutus Coning van Denemarck/ wert ontfangen Grave van Vlaenderen door het afsterven van sijn Neve Bauduin hy heeft heylighlijck ende Godtvruchtelijck gheleeft / groote aelmoessen aen de armen doende. Hy heeft de Jooden uyt Vlaenderen verdreven / ende heeft sijn ondersaten in lange vrede onderhouden. Hy en heeft geen kinderen ghekregen met Margriet sijn huys-vrouwe / Dochter van Reginaldus grave van Clermont ende Auvergue / Gravinne van Amiens. Hy wert gedoodt van Bossartus van den Straten / in 't Jaer 1127. in de kercke van S. Donaes tot Brugghe / Misse hoorende / om dat hy sijn tarwe-schueren hadde doen openen om 't selve te verkoopen ende uytdeelen aen de armen tot redelijck prijs. Hy leyt in S. Christonhorus kercke tot Brugge.

XIV. Willem van Normandie/ Sone van Robrecht van Cortheuse/ werdt Grave van Vlaenderen ghemaeckt door Lodewijck de Dicke/ Coningh van Vranckrijck/ in 't jaer 1128. niet tegenstaende het beletsel ende oppositie die gemaeckt wert van Willem van Loo Burghgrave van Iperen / etc. van Diederick van Elsat/ ende andere / twistende om de naeheyt van het Maeghschap. Om dat die selve Willem met de zedigheyt/ door welcke hy verkregen hadde het Graefschap boven de andere / werdt verlaten om de wreetheyt ende tyrannigheyt die hy pleeghde: ende in sijn Stede werdt verkooren Diederick Grave van Elsat: 't Welck willende beletten / werdt geslagen van een pijl / die hem van 't leven beroofde in het belegh van Aelst / in 't jaer 1129. een jaer alleen geregeert hebbende. Hy leydt begraven tot S. Bertin/ hadde tot een huysvrouwe de dochter van Humbertus Grave van Vertuex / die van hem gheen kinderen ontfingh.

XV. Diederick van Elsat / outste Sone van Diederick lant grave ende Geertruyd van Vlaenderen / dochter van Robrecht de Vries/ wert Grave van Vlaenderen gekoren om zijn Edelheyt / wijsheyt en discretie. Hy heeft vier mael naer het heyligh landt ghereyst / en voor sijn vierde reyse maeckte hy sijn broeder Philips Grave van Vlaenderen / etc. naer zijn wederkomste heeft hem ghelaeten in zijn voorgaende regeeringe / ende vertrock in het Clooster van Watene die hy hadde doen timmeren. Is overleden in 't Jaer 1168. sijns ouderdoms den 69. Hy hadde voor eerste huysvrouwe Margriet van Clermont/ weduwe van Karel de goede/ van welke hy een dochter wan genaemt Labretta/ die ten huwelijk wert gegeben aen Hendrick Hertogh van Luxemburgh: van Sibilla van Anjou dochter van Foucauli Grave van Anjou en Koningh van Hierusalem sijn tweede huysvrouwe / hy heeft ontfanghen Philippus Grave van Vlaenderen / Matheus grave van Boulogne/ Gerard Proost van S. Donaes / Baldum Bisschop van Therouenne / Pieter gekoren Bisschop van Antwerpen / en daer naer grave van Nevers/ Margriet gegeven ten tweeden huwelijck aen Balduin de vierde Grave van Henegou en van namen/ Geertruyt getrout aen Lambert grave van Montagu etc. van Mortagne / en Mechtelt huysvrouwe van Humbrecht de tweede Grave van Savoye.

XVI. Philippus van Elsat/ outste Soon van Diederick van Elsat/ die door sijn kloecke feyten ende groote daden in oorloge verdiende den tijtel van Groot / werdt door nedrigheydt sijns vaders noch levende Grave van Vlaenderen/ aldaer hy regeerde in gerechtigheyt/ vrede ende gerustheydt sijn ondersaten twee-en-twintigh jaren. De yverigheyt van het Christen geloove heeft hem twee mael gedragen in Syrien tot onderstant van sijn Neve den Koningh van Hierusalem / van waer in het weder keeren van sijn eerste Reyse hy met

hem

hem brachte den Schilt van Nobilion Koningh van Albania / dien hy met syn eyghen handt doode / alwaer was op een gouden velt een swarte Leeuw: Tot deses grave ghedenckenisse / syn nakomelingen voeren noch de selve teeckenen in haer schilt. Hy sterf voor Arien in syn leste reyse / ende wert begraven tot Clervaux. Van Isabella dochter van Rodolphus Grave van Vermandoys en heeft hy geen kinders outfangen / noch oock van Mechtelt dochter van Alphonsus Coninck van Portugael syn tweede huysvrouwe.

XVII. Balduin de achtste van die naem grave van Hinnegou/van Namen ende van Vlaenderen door syn huysvrouwe Margriet van Elsat/in 't jaer 1192. Syn af komste in rechte Linie was van Balduin ghesept van Bergen / wiens Oom Robrecht de Vries hadde van syn Graefschap berooft/onder deckmantel / dat al 't ghene hy dede/ als syn vooght/was tot synen besten. Daer resen groote oorlogen tusschen hem ende Diederick van Bevres Grave van Aelst / tegen Hendrick grave van Namen ende teghen den Grave van Nevers. Geduerende syn regeringe om de paelen van haer landen ende heerschappyen leef de hy in alles met groote wyshept ende Ridderlycke volherdichept/ sturf daer nae 1194. Syn lichaem rust inde Kercke van S. Waldetrudis inde stadt van Berghen in Hinnegou. Hy heeft van syn voorseyde huysvrouwe Balduin van Constantinople Grave van Vlaenderen ende van Hinnegou/Jan Grave van Namen / Philippus die sich schreef Grave van Naemen / Hendrick die oock Grave van Namen werdt / ende daer nae Keyser van Constantinople / Isabella huysvrouwe van Philippus den verwinner Coninck van Vranckryck / Jolanta huysvrouwe van den Grave van Nevers / ende daer nae Keyser van Constantinople/ ende Sibilla huysvrouwe van Gerard van Luxemburgh Grave van Ligny.

XVIII. Balduin de negende van dien naem / ghesepdt van Constantinople/ om dat hy die verloste van d'onderdruckingen vanden Tyran Allexis / ende herstelde die in handen van zyn Neve van wien hy die afgenomen hadde / heeft synen Vader ghevolght in het Graefschap van Hinnegou ende Vlaenderen in 't jaer 1195. Desen Balduyn was kloeck/ ende en konde in gheen ruste blyven/ om dat hy soo strydtbaer was / 't welck niet en konde eenighe slappighepdt voortbrengen/ gelyck hy dat betoonde aenden Neve van Alexis den welcke hy in het Keyserryck hadde herstelt: want hy heeft hem gestelt in besit/ ende heeft hem van daer verjaeght om dat hy tegen beloste gedaen hadde/also dat hy gekoren werdt Keyser van Constantinopel in syn stede. De fortuyn keerde hem de rugge int jaer 1205. ende heeft hem doen vallen in handen vanden Koninck van Bulgarien / die hem sant in Turckyen / aldaer syn lichaem is begraven. Maria zyn huysvrouwe/ Dochter van Hendrick / toeghenaemt de Brede/ Grave van Champagne / heeft van hem twee dochters ontfangen / Joanna Gravinne van Vlaenderen ende Hinnegou / ende Margriet die in die Graefschappen succedeerde nae haer Susters doodt.

XIX. Fernandus van Portugael / Soone van D. Sancho van Portugael / ghetrout hebbende Joanna dochter van Balduin van Constantinopel / ende van Maria van Champagne Dochter van Hendrick toegenaemt de Brede Grave van Champagne wert Grave van Vlaenderen en van Hinnegon: want syn huysvrouwe was vande selve erfgenaem. Philippus Augustus Coninck van Vranckryck voerde tegen hem oorloge / ende nam hem ghevanghen in een Veltslach die geschiede tot Bouines: ende heeft hem gheleydt in de Louvre tot Parys/ aldaer hy in hechtenisse was 12. jaeren/ende ten lesten wert vry ghestelt door voorspraecke van eenighe Vorsten ende Heeren die syn verlossinge vanden Coninck verkreghen. Syn ghevangenisse wert oorsaecke van eenige kranckheden / ende onder andere 't graveel / 't welck syn leven verkorte/ ende sturf sonder kinderen in 't jaer 1232. Syn lichaem is begraven tot Marquettes. Syn huysvrouwe leefde 11 jaren nae hem ende leydt in 't selve graf. Thomas joncxste Sone van den Grave Thomas van Savoye / ende van Beatrix Dochter van den Grave van Geneve / werdt voor een tydt Graeve van Vlaenderen / ende en liet geen kinderen na hem.

XX. Margriet tweede Dochter van Balduin Keyser van Constantinople ende van Vrou Maria van Champagne door het overlyden van Joanna haer outste Suster / heeft gevolght inde Graefschappen van Vlaenderen ende Hinnegou: noch jongh wesende / Bouschardus oft Boschardus sone van Jacobus van Avenenes / van Edel ende out ghestachte in Hinnegou / Proost ende Canonick van S. Pieters Kercke tot Ryssel/ werdt haer gegeven voor momboor. Sy troude Willem van Bourbon heere van Dampierre oock Grave van Vlaenderen/ Jan Grave van Namen / ende Maria die wert Abdisse van Flines. Gestorven synde in 't jaer twaelf-hondert negen en tseventigh begraven met groote ceremonien in d'Abdye van Flines.

XXI. Willem van Dampierre wert Grave van Vlaenderen/ hy geselschapte S. Lodewyck Coninck van Vranckryck in syn laetste reyse van het heylige Landt / ende werdt gevangen vande Turcken ende Sarazynen / die hem deden betalen voor syn verlossinghe 8000 Besans Sarazinsche munte. Nae syn wederkomste in Vlaenderen is ghestorven in 't jaer 1251. ende wert begraven tot Flines.

Hy

Hy regeerde 3 jaren/ sonder eenige kinderen van Beatrix van Brabandt ontfangen te hebben.

XXII. Guido van Dampierre, sone van Willem Bourbon/ Heere van Dampierre/ succedeerde in het Graefschap van Vlaenderen na het afsterven syns broeders Willem van Dampierre. Hy trouwde in 't eerste huwelijck Mechtelt van Bethunes/ Dochter van Robrecht Overste van Atrecht Heere van Bethunes/ ende kreegh van haer ses sonen ende drie dochters/ die allegaer wel versien werden. Van Isabella van Luxemburgh/ van la Roche in de Ardenna en van Namen/ syn tweede huysvrouwe/ hadde hy drie sonen ende 4 dochters hooghlijck gheheylickt. Sy overleedt in 't Jaer 1298. haer lichaem rust tot Petegem by Oudenarde/ in een klooster van S. Clara haer man Guydo van Dampierre eyndighde syn leven in de gevangenisse tot Compiegne/ 80 jaren out wesende/ in 't Jaer 1303. geregeert hebbende 58 jaren. Is begraven tot Flines.

XXIII. Robrecht de derde van dien naem/ gheseydt van Bethunes/ om dat hy daer van Heer was eer hy Grave van Vlaenderen wert/ vertoonde sich in alle syn daden doorluchtigh/ stout en kloek. Hy herstelde in handen des Koninckx van Vranckrijck de Steden van Ryssel ende Douay. Hy reysde na Sicilien om Kaerle Koning van Sicilien ende Hertogh van Anjou syn schoon-vader te beschermen. Hy doode in een strijdt Memfridus met syn eygen hant. Hy heeft gehadt van Catharina van Anjou/ dochter van den Koningh van Sicilien een Soone die jongh sterft. Van Jolanta syn tweede huysvrouwe werden hem geboren Lodewijck Grave van Nevers ende van Rhetel/ Robrecht geseydt van Cassel/ Joanna/ Jolanta/ Mechtelt ende Hendrik die sich begaf aen de syde der Engelschen. Is gestorven in 't jaer 1322. in de stadt van Iperen/ aldaer hy begraven leydt in S. Martens kercke.

XXIV. Lodewijck van Nevers/ gheseydt van Crecii/ succedeerde aen syn Vader/ ende Moeder in de Graefschappen van Nevers/ Rethel/ ende aen het Graefschap van Vlaenderen/ aen syn Vaderlijck Groot-vader van Robrecht van Bethunes in het Jaer 1322. Sijn Ondersaten rebelleerden teghen hem/ ende jaeghden hem uyt zijn Graefschap/ ende daer na hem ontmoet hebbende stelden hem tot Brugge gevangen. Den Koningh Philippus van Valois herstelde hem in syn digniteyt met kracht van Wapenen: Daerom wert hy van zijn syde tegen Eduardus Coningh van Enghelandt/ ende sterf in den Velt-slagh die gegeven wert tot Crecy tusschen den Koningh van Vranckrijck ende den voorseyde Koningh van Engelandt in 't Jaer 1346. Hy heeft ontfanghen van Margriet van Vranckrijck/ jonghste dochter van Philippus Koningh van Vranckrijck/ Lodewijck geseydt van Male. Sy is gestorven in 't Jaer duysent drie hondert twee-en-tachtigh.

XXV. Loduwijck de tweede van die naem/ eenighe Sone van Lodewijck geseyt van Crecy/ ende van vrouw Margriet van Vranckrijck/ succedeerde haerlieden in 't Jaer 1346. in de Graefschappen van Vlaenderen/ Rethel ende Nevers. Zijn hooghmoet en heeft niet ghevonden dat niet doenlijck en was/ jae hoe veel peryckel dat het was. Den Koningh van Engelandt Eduardus de derde met een machtigh heyr/ ende de Ghentenaers die hy toegemaeckt ende tot hem getrocken hadde/ hebben seer zijnen staet beroert/ ende gaven veel wercks ende wert gedwongen toeloop te hebben aen Philippus van Valois Koningh van Vranckrijck/ de welcke voegende zijn macht met de gene die Lodewijck vergadert hadde heeft de Vlamingen verslagen. Van Margriet van Brabandt/ tweede dochter van Jan van Brabandt/ heeft hy gekregen Margriet eenige Gravinne ende erfgenaem. Hy is ghestorven in 't Jaer 1383. ende rust tot Ryssel tot S. Pieters in onser Vrouwe Capelle. Hy werdt toegenaemt van Malen/ om dat hy gebooren wert tot Male in het Graefschap van Vlaenderen.

XXVI. Philippus van Vranckrijck/ toegenaemt den Onvertsaeghden/ soo om de belegeringe ende slagh van Poictiers verdragen te hebben/ noch seer jongh zijnde/ al om d' ordre van stoutigheyt die hy nam in het kroonen van den Koningh Kaerle de seste. Hy was de vierde Sone van Jan van Valois Koningh van Vranckrijck/ ende van Vrou Bonna van Behmen; ende eyghen Broeder van Kaerle de vijfde oock Koningh van Vranckrijck/ door welckers beyde gifte en consent hy werdt Hertogh van Bourgongne/ ende daer naer door huwelijcke voorwaerde ghemaeckt met Margriet eenighe Dochter van Graef Lodewijck van Crecy (gheseydt van Crecy/ (geseydt van Male) werdt Grave van Vlaenderen/ Hertoge van Brabandt/ Grave van Artoys/ Heer van Salmes ende Mechelen. Hy heeft van haer gekregen Jan/ Anthunis ende Philippus/ ende drie Dochters/ Margriet/ Maria/ ende Catharina. Is gestorven tot Hal in Hinnegou in 't Jaer 1404. ende leydt begraven tot de Carthusers by Dyon. Sijn huysvrouwe sterft t' Atrecht in 't selve jaer/ ende rust tot Sint Pieter in de stadt van Ryssel by haer Vader ende Moeder.

XXVII. Jan oudtste Sone van Philippus Hertoge van Bourgongnien/ van Brabandt/ ende Grave van Vlaenderen/ heeft al de hoogheyden van zijnen Vader ontfanghen naer afsterven; ende toonde aen zijn vyanden dat de grootheyt des gemoedts niet afgemeten en wort naer de grootheydt des lichaems. Hy trock syn reden

reden van de rebellie door de Luyckenaers begaen / soo teghen hem als tegen de sijne. Van Margriet van Beyeren outste Dochter van Aelbrecht Grave van Hinnegou / hy heeft ghehadt Philippus (geseyt den Goeden) Hertoge van Bourgongnen / ende vijf Dochters / allegaer voorderlijck besteet in verscheyde Provincien. Hy nam daer nae te Wijf de dochter van Lodewijck de derde van Bourbon die hem overleefde: Want hy werdt ghedoodt inde t'samenspreeckinge op de Brugge van Montereau op de Riviere Yonna in 't jaer 1419. naer dat hy zijn Staten en Heerlijckheden 15. jaren geregeert hadde.

XXVIII. Philippus de 3. (geseyt den Goeden) eenige Soone van Jan ende Margriet van Beyeren / werdt Grave van Vlaenderen / Hertoge van Brabant / van Bourgongnen en andere Heerlijckheyden. hy was een seer wijs vorst: strafte de rebellen van Gent / ende maeckte de Luyckenaer onderdanich: heeft Dinant verdestrueert. hy heeft ingestelt d'ordre van den Gulden Vlies in 't jaer 1429. Sijn eerste huysvrouwe was Michaelis / Dochter van Kaerle de 6 Coninck van Vranckrijck / ende naer sommige / van Kaerle de 7. Sijn tweede huysvrouwe was Bonnae / Dochter van Philippus van Artoys / en kreegh van dese 2 geen kinderen. Ende sijn 3 was Isabella van Portugael / waer van hy ontfingh Anthonis ende Jodocus / die jongh storven / ende Kaerle die hem navolghde. Hy sturf tot Brugge in 't jaer 1467. ende leyt begraven tot Dyon.

XXIX. Kaerle in sijn jongheyt genaemt Grave van Charolois / eenige Soone vanden goeden Hertoge Philippus / en van vrouwe Isabella van Portugael / heeft sijnen vader ghesuccedeert in het Graefschap van Vlaenderen / ende was in 't generael erfgenaem van het huys van Bourgongnien. hy was een seer onversaechden en strijdtbaeren vorst. Sijn eerste lesse van oorloge was tegen Lodewijck den elfsten / Coninck van Vranckrijck. hy castijde de Luyckenaers / die gerebelleert waren tegen haren Bisschop Lodewijck van Bourbon sijn rechte neve. Catharina van Vranckrijck suster van Lodewijck den elfsten was sijn eerste huysvrouwe / uyt welcke hy geen kinders en kreegh. Sijn 2 was Isabella van Bourbon / van welcke hy een Dochter ontfingh genaemt Maria / die sijn eenige erfgenaem wert / ende daer naer getrout met Maximiliaen: Ende sijn 3. Margeriet Suster van Eduardus Coninck van Engelant / die hem overleefde. Ontrent het laetste van sijn leven verloos 3 veltslagen in 1 jaer tijts d'eerste was tot Morat in Suisserlant / daer hy sijn volck verloos. De 2 tot Grangy / daer hy het Landt verliest: Ende de 3 tot Nancy / daer hy 't leven verliest / 't welck geschiede in 't jaer 1476 ende leyt tot Brugge in onser Vrouwen kercke. Hy wert toegenaemt den onversaechden.

XXX. Maximiliaen Eertshertoge van Oostenrijck / ende daer naer Keyser / met sijn ander tijtels droech die van Hertoge van Brabant / ende van Grave van Vlaenderen / door de successie die sijn Huysvrouwe Maria van Bourgongnen hadt / de dochter van Kaerle den stouten. hy heeft van haer ontfangen Philippus / die hem naervolgde / Franciscus ende Joris die in haer jonckheydt sterven Margeriet ghetrout met Jan van Arragon. Sy sturf in 't jaer veertien hondert twee en tachtigh / ende rust tot Brugghe in onser Vrouwen kercke by haren vader. Hy troude ten tweeden huwelijck Blinca Maria dochter van Galeas Hertoge van Milanen / ende en kreegh van haer gheen kinders. Hy stirf in 't jaer vijftien-hondert negentien / ende leydt begraven tot Nieustadt in Duytschlandt.

XXXI. Philippus van Oostenrijck / toegenaemt den schoonen / geseyt Geloof-raedt / oudtste Soone van Maximiliaen / heeft gehadt het Hertoghdom van Brabant / het Graefschap van Vlaenderen ende andere heerlijckheyden door het afsterven van sijn moeder in 't jaer 1482. noch seer jonck wesende: maer was van goeden verstant. Hy heeft gehadt van sijn gemalinne Joanna van Arragon / Karel de vijfde Keyser / Fernandus Roomsch Coninck ende daer naer Keyser / Leonora die troude Emanuel Coninck van Portugael / ende ten tweede huwelijck Franciscus den eersten van die naem Coninck van Vranckrijck / Isabella huysvrouwe van Christiernus Coninck van Denemarck / Catharina huysvrouwe van Jan Coninck van Portugael / ende Maria huysvrouwe van Lodewijck Coninck van Hongarien. Hy overleet in Spaengen in 't jaer 1505. noch maer in 't beste sijns levens wesende / ende sijn Vader noch levende. Hy rust tot Grenade.

XXXII. Kaerle de 5 Keyser / Coninck van Spagnien / Soone van Philippus van Oostenrijck ende van Joanna van Arragon / heeft gehadt onder sijn ander tijtels die van hertoge van Brabant ende van Grave van Vlaenderen / ende andere heerlijckheden door het afsterven sijns Vaders / ende van sijn Moeder de Coninckrijcken van Arragon / Leon / Castille / ende Napels: Dese Vorst was hoogmoedig ende groot van aengrijp. Hy heeft verscheyde gedenckweerdige feyten bedreven al te langh om te vertellen. Van sijn huysvrouwe Isabella van Portugael heeft hy ontfangen Fernandus / die jong sturf / Philipus de twede Coninck van Spaengien / die hem volghde / Maria huysvrouwe van Maximiliaen Keyser. Sy sturf in 't jaer vijftien-hondert negen en dertigh. Ontrent het laetste sijns levens heeft hy sich ontrocken van de werelt / ende begaf hem in een Clooster genaemt S. Just / daer hy sturf in 't jaer 1558 na dat hy 40

jaeren Keyser hadde geweest. Hy is begraven tot S. Laurens van Escuriael.

XXXIII. Philippus de tweede eenighe Soone van Karel de V. Keyser/ Koninck van Spaengien/ nam met ander tijtels die van Hertoge van Brabant/ ende van Grave van Vlaenderen. Hy heeft gehadt ten eersten huwelijck Maria van Portugael/ende verkreeg van haer Don Karel Prince van Spaengien. Ten tweeden huwe- lijck Maria Coninginne van Engelant/ daer hy geen kinderen by kreegh. Ten derden huwelijck Isabella dochter van Hendrick de tweede Coninck van Vranckrijck/ende ontfingh van haer Isabel- la Clara Eugenia Infantin van Spangien/ getrout met Albrecht Eertshertoghe van Oostenrijck/ ende Catharina die wert gehy- lickt aen den Hertoghe van Savoyen/ ende sijn vierde huysvrouwe was Anna Maria/ outste dochter van den Keyser Maximiliaen/ waer van hy drie Soonen verkreegh ende een Dochter/ die terstont storven/ uytghenomen Philippus de derde Coninck van Spaen- gien. Hy is ghestorven 72 jaeren oudt sijnde/ den derthienste dach van September 1598. ende van sijn rijck de 40. Is begraven tot S. Laurents van Escurial.

XXXIV. Albertus Eertshertoge van Oostenrijck/ Soone van den Keyser Maximiliaen de tweede Neve van den Keyser Ferdinandus ende broeder van Rodolphus Hertoge van Bourgonjen ende van Brabant/ ende Grave van Vlaenderen van sijn huysvrouwe we- gen de doorluchtige Princesse vrou Isabella Clara Eugenia/ In- fante van Spaengien/ outste dochter van den Catholijken Coninck Philippus de tweede van welcke de Bruyloft wert ghehouden tot Valentia in 'tjaer 1599. kort daer naer namen sy haer reyse tot vor- deringe der Nederlantsche saecken/ ende quamen tot Brussel den 5 dach Septembris in 't voorseyde jaer/ aldaer sy eerlijck ontfanghen werden/ ende oock in andere steden. Hy heeft sijn leven lang Vlaen- deren seer wel geregeert/ maer hy en heeft geen kinderen naergela- ten/ en is ontslapen in 't jaer 1621 in April seer van sijn ondersaeten beklaeght. De voorseyde Infante sijn huysvrouwe is ghestorven ontrent het laetste van het jaer 1633. sonder kinders/ alsoo dat dese Provincien wederom vereenicht werden tot de Grave van Spaen- gien/ ende door ordonnantie van den Coninck wert daer ghesonden den Cardinael Infant/ Ferdinandus/ sijn Majesteyts broeder/ die aenquam in de Stadt van Brussel den 4 dach van November sestien hondert vier en dertigh.

Cort begrijp van de manieren en daden der Graven van Hollant, van Diderick den eersten af.

Diderick Soone van Hertoghe Sygisbertus van Aquitanien is naer het gemeen gevoelen geworden de eerste Grave van Hol- lant Zeelant ende Heer van Vrislant in 't jaer 863. is een onversaegt strijdtbaer man gebooртich uyt den Troyaensche stamme der eerste Edele Coningen van Vranckrijck: daeromme oock hoogelijck aen die Croone gehouwelyckt: want hadde te Wijve Gena of Gonna Pippings de Minders dochter Coninck van Italien/ des grooten Coninck Carels jonckste Soon/ heeft seer Ridderlijck de paelen sy- ner Heerlijckheyt beschermt tegen de Deenen en wilten die doe noch binnen Utrecht woonden is ontrent in 't 40 jaer sijner regeringe uyt dese werelt gescheyden in 't jaer 1403. op den 6 October. Ende sijn huysvrou volghden hem korts daer nae op den 11 dach van Janu- arij en sijn beyde met groote eere begraven tot Egmont in 't Nonnen Clooster.

II. Diderick de tweede van dien name Soone van Graef Dide- rick de eerste/ wiert naer sijn Vaders doodt de tweede Grave van Hollandt ende Zeelandt/ maer de Vriesen en wilden hem niet ont- fanghen noch voor haren Heere kennen begeerende vry te sitten ge- lijck in voorige tijden/ waer uyt een sware oorloge ontstondt. Doch nae twee harde veldt-slagen heeft hy die onder sijn heerschappye ge- bracht. Hun dwingende dat sy de deuren van hare huysen in 't Oo- sten mosten maecken/ en die soo leeghe dat sy in 't in ende uytgaen nijghen en bucken mosten/ in onderdanicheyt voor haeren rechten Heer. Hy troude de Dochter des Doorluchtighen Coninck Lode- wijck van Vranckrijck genaemt Hildegaert/ daer hy by teelde Eg- bertus Bisschop van Trier/ Arnulf oft Aernoudt die na hem Gra- ve wiert/ en een schoone Dochter Alijdt oft Erlinde ghenoemt/ is als hy de Landen met grooter vroomicheyt en eeren geregeert had- de 85 jaren gestorven in 't jaer 988. op den 6 dach van May is by sijn huysvrou die weynich te vooren ghestorven was begraven in 't Clooster tot Egmont.

III. Arnulfus of Aernout is nae sijns Vaders doodt Graef Di- derick de tweede geworden de derde Grave van Hollant en Zeelant in 't jaer 988 was ghehouwelijckt by sijns vaders leven aen Luyt- gaert des Keysers Theophanus dochter van Constantinopelen of Griecken ende was Theophanus Suster die ghehuwt was aen Otto de tweede Roomsche Keyser/ Moeder van Keyser Otto den derden

Theodericus Aquitanie i Comes Hollandiæ
Theodoricus 2. 2 Comes Hollandiæ
Arnoldus 1. 3 Com. Hollandiæ
Theodericus 3. 4 Comes Hollandiæ
Theodericus 4. 5 Comes Hollandiæ
Florentius 1. 6 Com. Hollandiæ
Gertrudis Saxoniæ 7 Com. Hollandiæ
Robertus Cognomen Frisi 8 Com. Holl.
Godifredus Cognomẽ Gibbus 9 Com. Holl.
Theodericus 5. 10 Comes Hollandiæ
Florentius Cognom. Pinguis ii Com. Hol.
Theodericus 6. 12 Com. Holl.
Florentius 3. 13 Com. Hollandiæ.
Theodericus 7. 14 Com. Holl.
Ada Theodericus 7. Filla 15 Com. Holl.
Guilelmus i Theod. 7. Frater 16 Com Holl.
Florentius 4. 17 Com Hollan.
Guilelmus 2 Romanor Rex 18 Com. Holland,
Florentius 5. 19 Com. Hollandiæ
Ioannes 1. 20 Com. Hollandiæ
Ioannes 2. 21 Com. Hollandiæ
Guilielmus 3 Cogno. bonus 22 Com. Holl
Guilielmus 4. 23 Com. Hollandiæ
Margarita Guilielm. 4 Soror 24 Com. Holl
Guilielmus 5. 25 Com. Hollandiæ.
Albertus i. 26 Com. Hollandia.
Guilielmus 6. 27 Com. Holl,
Ioannes 3 Bauar. Guili. 6 frater 28 Com. Hol.
Iacoba Bauaria 29 Com Hollandiæ.
Philippus Cogno bonus 30 Com. Holl,
Carolus Cogno Bellicos 3i Com. Hol,
Maria Charlesia 32 Com, Hollandiæ
Maximilianus Austri, 33 Com Holl,
Philippus Austrius 34 Com Hollandiæ
Carolus 5 Imperator 35 Com, Hollandiæ
Philippus Rex Hispani 36 Com. Hollandiæ
Albertus Archidux Engenie 37 Com.
et Isabelle Claire Hollandiæ.
Fardinandus Aust. S. Rom. eccl. Cardinal
50

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

derden Neve oft sijnder Moeders Suster/ derhalven van hem seer begiftich en begaeft / dese Grave heeft gestadich met de West-vriesen georlocht / is oock eyndelingh in een bloedige slach / (alwaer sy de victorie bevochten) vechtender-handt doodt gheblevenhebbende naer sijn vaders dood geregeert vijf jaer is inde Abdye tot Egmont begraven/ achterlatende twee Soonen/ Diderick die naer hem Grave wiert/ ende Syphrijt Stadthouder van Kennemer-land.

I V. Diderick de derde van dien naem en de vierde Grave van Hollandt en Zeelant in 't jaer 993 / was gehouwelyckt by sijns vaders leven met Wittilde ofte Ytilhaden Hertoge Otten van Sassen dochter ende Keyser van Romen / by dewelcke hy teelde twee Soonen / d'eerste gheheten Diderick wiert Graeve naer sijn vaders doodt / d'ander Floris die was Grave in Oost-vrieslant / ende nae sijns broeders doodt Grave van Hollandt / dese Grave Diderick heeft groote Oorloge gevoert met Adelbelt eerste Bisschop van Uytrecht daer nae met de Vriesen wreeckende sijnes Vaders doodt / is gestorven in 't jaer 1039. hebbende het Graefschap geregeert 46. jaren / is by sijne voorsaten tot Egmont begraven.

V. Diderick de vierde van dien naem en vijfde Grave succedeerde sijnen vader in 't jaer 1039. hadde vrouwe noch kinderen is tot Dordrecht gestorven op den 15. May 1048 door de schuet van eenen fenijnigen schicht / als hy de Marck-grave van Brandenburgh uyt deselve Stadt (by hun ingenomen) dreef ter oorsaecke dat dese Grave Diderick in een Tornoy-spel tot Endick / desselven Bisschops en Bisschops van Colens broeder by geval doodt gesteecken hadde. Hy regneerde neghen jaren is tot Egmondt by sijne voorsaeten begraven.

V I. Floris de eerste van dien name sijnde Grave van Oost-vrieslandt / wiert nae sijns broeders doodt de seste Grave van Hollandt Zeelandt: etc. in 't jaer 1048. was ghehuwt aen Geertruyda des Hertoghen Heymans van Sassen dochter / daer hy by teelde Diderick die nae hem Grave was/ Aelbrecht / Floris ende Pieter Canoniken der kercken van Sint Lambert tot Luyck / ende eene schoone dochter Machtelt / welcke naer haer vaders doodt gehuwt wierdt aen Coninck Philips van Vranckrijck de eerste van dien naem. Was een dapper strijdtbaer Prins / sloegh in eenen strijdt by de 11000 Mannen behalven noch 27 duysent die versmoorden ende verdroncken blijvende ter plaetse den Bisschop van Luyck / ende de Graef van Henegou en meer andere welck sich teghens hem verbonden hadden/ dan wiert eenige tijdt daer naer als hy een een schone victorie op sijne vyanden bevochten hadden en sijn vermoeyde heyr rustende en slapende van den Grave van Luyck verrast en met ontrent 2600 Manne doodtgeslagen/ doch het doode lichaem wiert den verwinner door die van Dordrecht ontweldicht en by sijne voorsaten tot Egmont begraven / gheregeert hebbende 14 jaeren / ende Vrieslandt 22 jaren.

VII. Geertruyt Gravinne van Hollandt regheerde naer hares Mans doodt voor haren Zoon 2 jaren seer vredelijck nae welcke tijdt in 't jaer 1063 nam sy te Man met wille de Edelen van 't Lant Robrecht de Vriese Graef Balduwijn van Vlaenderen Soone die een vermaert en strijdtbaer man was.

VIII. Robbrecht de Vriese Mombore ende vooght des Lants gemaeckt van den jongen Diederick des Graven Floris Soon/ teelde by sijne huysvrouwe Geertruyt twee Soonen en drie dochteren/ alle (behalven Palies eene van de Soonen die jonck sturf) hooghe uytgehouwelyckt eu in het jaer 1071 met sijn ghemaele uyt Hollant verdreven door Willem van Gelder de een-en-twintichste Bisschop van Utrecht welcke het Graefschap van Hollandt en Zeelant voor sijnen Neve Govert metten bult van den Keyser Hendrick de vierde verkregen hadde.

IX. Anno 1071. dede de Bisschop Willem van Utrecht in alle Stede hulden Govert metten bult ontfanghende het Graefschap van hem te leen / welcke hem daer in verseeckerde verjaghende den Adel die hem tegen waren / bracht de Vriesen oock tot sijn onderdanicheydt met hulpe des geseyden Bisschops / wiert als hy 6 Jaren met ghewelt gheregeert hadde tot Antwerpen op de heymelyckheyt sittende van onder doodelijck ghequetst daer hy af sturf / in 't jaer-duysent vijf-en-seventigh.

X. Anno 1078. heeft Graef Diederick des Graven Floris Soon met hulpe van sijn stief-vader Robbrecht de Vriese met geweldiger hant sijn Vaders erve weder inghenomen vanghende Coenraet des Bisschops Willems van Utrecht nabolger / bracht oock de Vriesen door dwangh van Wapenen tot sijne ghehoorsaemheyt / daer nae huwde hy aen Witilhildis dochter van Hertoge Frederick van Sassen / daer hy by teelde Floris die nae hem Grave wiert/ en een dochter Machtelt Hertoginne van Orleans / sturf in 't jaer 1091 op den 15 September hebbende geregeert 15 jaeren wiert tot Egmont in 't Clooster begraven.

XI. Floris de tweede van dien naem volghde sijnen vader Diderick in 't jaer 1091 was gemeenlijck ghenoemt de vette / troude Petronella den Hertogh Dirck van Sassen dochter en Suster van den Roomschen Keyser Lotharius / daer hy by teelde Diderick die nae hem Grave wiert / Floris de swarte Prince van Kenemerlandt Jonckheer Symon / Hadewije Graefinne van Gelder een uytnemende

mende

nemende schoon Vrouwenbeelt regeerde vreedtsamelijck 31 jaeren sturf in 't jaer 1123. is tot Egmont begraven.

XII. Diderick de seste van dien naem wiert in 't jaer 1123 naer sijn Vaders doodt de 12 Grave van Hollant / troude Sophia den Grave Ottos Paltsgrave aen den Rijn dochter/daer hy by teelde Floris sijn naesaet / Otto Graef van Benthem Baldewijn Bisschop van Utrecht Diederick Dompruost/ Pelgrum / Burghgrave / Sophia Abdis in fontenelle / Hadewy Nonne en Petronella een schoone Jonck-vrouwe. Was een kloeck voorsichtich strijdtbaer Man heeft in sijn leven verscheyde Oorloghen ghevoert / doch als hy veertigh jaren gheregeert hadde is in vreden gestorven / en by sijne voorsaten begraven.

XIII. Floris de derde van die naem / succedeerde aen sijn Vader in 't Graefschap Anno 1163/ ende was een kloeck ende wijse Vorst: hy nam tot huysvrou Ada des Coninckx van Schotlants Dochter by dewelcke hy vier Soonen ende vier Dochters kreegh. Sijn ondersaten heeft hy van hun vyanden verlost / ende daer en boven noch veel-maels in Egypten / door sijns Soons belept Victory bevochten / alwaer hy oock ten lesten / nae seven en twintigh jaers regeringhe / subijt gestorven ende daer nae tot Antiochien begraven is.

XIV. Diderick. Dese wierde in tijde van Oorlogh voor strengh ende fel geacht / maer in vrede sacht ende goedertieren/sijn huysvrou was Alijt / een dochter des Hertooghs van Cleef / by den welcken hy een dochter kreegh/ Ada geheeten. Den vyandt heeft hy vroomelick uyt alle sijn Erf-landen gedreven / alleen dat hy by accoort aen sijn Broeder het Graefschap van Oost-vrieslant heeft verwilicht. Wanneer hy nu 13 jaren geregeert hadde / ende siecks geworden was/ heeft hy nae sijn broeder gheschreven om die voocht te stellen over sijn dochter Ada ; Maer eer de broeder quam is hy gestorven/ ende is met seer kleyne staet 't Egmont begraven.

XV. Vrou Ada in 't jaer nae Christi gheboorte 1203. wert Ada / door haer Moeder verlost sijnde aen den Grave van Loon/tot Gravinne gemaeckt: Dese beloften waeren oorsaeck van groote beroerte in 't landt: Want so haest de Graef van Loon de doodt des Graefs Diederick hadt vernomen/ is hy metter haest tot Dordrecht ghekomen ende heeft aldaer Ada/ teghens de wil hares Vaders broeder / getrout. Hier op heeft sich dese Broeder tegens dit houwelijck ghekant/ ende door behulp des landts Ridderschap/ die hy aen sijn syde kreegh/ heeft hy hem verjaeght ende haer groot leet aengedaen: dese onruste heeft veroorsaeckt dat sy maer een jaer en regheerde ende sturf op Tessel ende wierde met groote rouw te Middelburgh begraven.

XVI. Willem. nae Ada is ghesucceedeert Willem des Graef Diedericks broeder/ in 't jaer 1204. hy troude een Dochter des Graven van Gelder / daer hy drie Soonen by kreegh. Met behulp van die van Haerlem won dese Graef Damiaten ; want maeckende eenen stercken Yseren saegh onder het kiel van haer Schip vast/ seylden alsoo inde haven / ende doorsneden daer mede den raecx die daer voorgespannen lach: waer over die van Haerlem een heerlijck Wapen verkregen. Nae dat dese Graef 19 jaren hadde geregeert/ sturf hy ende wierde tot Reynsburgh met grooter solemniteyt begraven.

XVII. Floris in 't jaer 1223. werde Floris de vierde tot Graef van Hollant/ ende regeerde 12 jaren sijn Gemalinne was een dochter des Hertoghs van Brabant ende Lotteringhe / by den welcken hy twee Soonen ende drie Dochters kreech. Hy was seer kloeck en ras ter Wapenen/ ende sterck van lijf en leden. Eens een Tornoyspel te Corby de prijs gewonnen hebbende/ is hy uyt nijt ende jalousie van den Graef van Cleermont verradelijck doorsteecken: de Graef van Cleef dit willende wreecken/ heeft den Verrader stracks daer by ghelept: ende nemende daer nae het lichaem des dooden Prins heeft het tot Reynsburgh in Hollandt doen begraven.

XVIII. Wilem dese was de Soon van Graef Floris/ dewelcke noch jonck sijnde doen sijn Vader sturf / nam tot voocht de Bisschop Otto sijn Oom: Dese jonge Prins in deuchden op-groeyende ende alle sijns gelijcken overtreffende/ wierde noch jonck tot Roomsche Keyser verkoren. Hy nam Aken in door een sonderlinge pracktijck van een Dam / ende fondeerden een Coninckliick Hof in den Haegh tot verhandelinghe van alle Lants-saecken ende rechten. Hy hadt tot Huys-vrou een dochter des Hertoghs van Brunswijck by den welcken hy maer eenen Soon kreegh : sijn regeringe begost in 't jaer twaelf-hondert vijf-en-dertigh/ ende doen hy 20 jaren met grooter lof ende prijs geregeert hadde/ worden hy te Hoogwout in een schermutsinge verslagen.

XIX. Floris succedeerde na de doodt van Coninck Willem sijn vader/ regeerde 26 jaeren / in sijne minderjarichheyt was sijnen Broeder over hem als vooght / tot sijne 17 jaren ghekomen sijnde / versloech 't leger der Friesen / ende gevonden hebbende 't graft van sijn vader/ deedt hy 't gebeente desselfs overvoeren tot Middelburgh in de Abdye / by sijne huys-vrouwe / Dochter van den Grave van Vlaenderen / ghewan hy seven Soonen / een Ridder Gerardt van Velsen versloech den Grave Floris/ niet om groote oorsaecke.

XX. Graef Johannes de eerste van dien name / regeerde 4 jaeren heeft verscheyde Bataillien gehadt tegen de Friesen / hy versloech en overwon die van Utrecht / sijnde binnen de Stadt van Delft / den

den Heer Wolphert wiert van boven upt een hoogh venster geworpen upt syn huys op de strate / om syne groote exactien / die hy inde impositien en excysen / tot belastinge van 't gemeene volck dede. Hy sturf sonder kinderen en wiert begraven tot Rynsburgh.

xx I. Graef Jan van Henegou, Soon vande Dochter des Coninckx Willem / regeerde 5 jaren / troude de Dochter vanden Hertogh van Luxemburgh / waer by hy gewon 3 Soonen. De Vlaemse hebbende Zirckzee belegert / quam hy de belegerde te hulpe en versloech 't Leger / ende nam gevanghen de Grave Guy Dampier. Wederkeerende in Henegouwe storf aldaer ende wierde begraven tot Valenchien.

XXIII. Na de doodt van Willem de goede / wert syn Soon gestelt in syn plaetse. Die troude de dochter vanden Hertog van Brabant / hy trock gewapender hant tot binnen Spaengien / en overviel de Stadt Granade / bracht syn leger voor Utrecht / haer dwingende bloots voets daer upt te trecken / ende om genade biddende / gingh nae Frieslant alwaer hy in eenen slach bleef omtrent Staboren / geen kinderen nalatende.

XXIV. Na de doodt van Wilhem / syn suster Margariete wert Gravinne van Hollant / sy hadt getrout den Keyser Lowys / waer van sy ontfangen heeft 2 Soonen Willem en Albert / de factie van Hoeckx en Cabelliaux stont in die tyt op / groote schade over 't geheele lant brengende / de Moeder hadde sware Oorlogen teghen haren Soon. Maer na dat sy die groote slach op de Mase verloren hadde so wert het lant weder in rust gebracht / want sy gaf over aen haren Soon geheel Hollant / en trock na Henegou / alwaer sy storf.

XXV. Willem van Beyeren regeerde 7 jaren / ende alhoewel hy met toestemminge van syn Moeder tot Grave van Hollant Zeelandt ende Frieslant gehult was / soo bleef 't lant evenwel vervult met onkosten / door de voorgaende troubelen / om de groote schade op malkanderen voormaels aengedaen. De Grave om dese saken te accomoderen / thoonde dan d'eene / dan d'andere na gelegenheyt faveur. By syn vrouwe kreegh geene kinderen / daer nae wiert van syn verstant berooft / sloeg een van syn Ridders doot / waer over hy in nauwer bewaringe ghestelt zynde sturf / ende wiert by syn Moeder begraven.

XXVI. Albert regeerde 46 jaeren / eerst als vooght syn Broeder van verstant berooft zynde / daer na als Grave / hadde by syn huysvrou 3 Soonen 3 Dochters / die van Delft om verscheyde diensten aende Grave gedaen vande Friesen omringht synde / heeft haerliden veele vryheeden verleent. Hy storf en wiert begraven inden Haghe.

XXVII. Willem succedeerden / en regeerde 13 jaren / was een Oorloghsman en victorieus / hy troude Margarite dochter vanden Hertog Philips van Bourgoigne / waer by hy wan een dochter Jacoba genaemt / hy bequam groote overwinninghe teghen die van Luyck / Geldersche en Friesen / sturf en werdt begraven tot Valenchien.

XXVIII. Na de doodt van Graef willem verhefte sich wederom de vorige factien / waer over Graef Jan wilde (onder pretext van Vooght) Hollant Regeren / wat tegen 't Lant opposeerde / uytgesept Dort en den Briel die hem als Graef erkende. Hy was Bisschop van Luyck 27 jaren daer na troude hy. Verweckt hebbende ses jaren groote verdeeltheden en beroerten / sturf inden Hage ende wert aldaer begraven.

XXIX. Na de doodt van Graef Jan / verviel 't Landt aende Gravinne Jacoba welcke groote twist met haeren man hadde / sy was van haere onderdanen niet bemint om die groote oneenigheyts wille. Den Hertogh van Bourgogne haeren man ghevangen genomen hebbende / dede haer haere Staeten resigneren. Sy hadde viermael getrout geweest noyt kinderen ghehadt / sy woonden tot Teylingen alwaer sy storf en wiert begraven inden Hage / Regeerde 19 jaren.

XXX. Gedurende 't leven vande Gravinne Jacoba / den Hertogh Philippus van Borgongne wert gehult Grave van Hollant / om dat hem 't selve vande Gravinne Jacoba getransporteert en opghedragen was. Hy hadt by syn vrouwe Isabelle dochter des Coninx van Portugael een Soon genaemt Carel die hem succedeerde / maecte sich meester van Parys / ende verwon Brugghe en Gent / hy bevredigde de schadelycke factie deser Landen. Stelde in d'order des Gulden Vlies anno 1429. na dat hy wyselijck de tyt van 31 jaren geregeert hadt / sturf en wiert begraven in Stadt Dyon.

Dewijle nu Hollant met het Hertoghdom Brabant en Vlaenderen vereenicht is, by die van 't Huys van Borgogne, so senden wy den Leser toe die Beschryvinge vande Hertogen van Brabant, kortelijck hier voren van ons aengeroert.

Neerlants Lof,

NEérlandsche Maaghd die aan de Strand
Der Zee uw setel hebt geplant,
Die werd geviert all' t aerdtrijck om,
Gelijck der wereld heylichdom.
Hoe soet is u ghelaet? daer by
Hoe lieffelijck u Heerschappy?
Waer onder vreemde sijn gevlucht,
Als uit besmette in suyvre lucht.

Al sulke schoone deughd erkent,
Met volle gunst, de Hemelbend.
Elck soekt u vordering, hier om
Slaat Mars trompet en oorloghs trom,
En yvert, met sijn krijghsgeweer,
Voor vryheyd, aller vesten eer.

Wast weynich graan op uwen boom?
Gheen kraal uyt uwe waterstroom?
Nocht Perlen in uw tuinbesteck?
Van all' hebt ghy doch geen gebreck.

Merkuur die heeft sijn beurs voor u
Ghelaan met vruchten van Peru,
En haalt te huys met dese troef,
All uw begeerte en uw behoef.

Hef opwaerts 't oogh, ghy siet de lucht,
Die u verschaft sijn voglevlucht:
De Zee haer telingh, 't aerdrijck heeft
Voor u, wat leeft en niet en leeft:
En 't vuyr der Son koockt, u te danck,
Den schoonen druyf aen sijnen ranck.
Dees *Vier-Colom* die maeckt dit kond,
Tot vreughd van die u voorspoed gond.

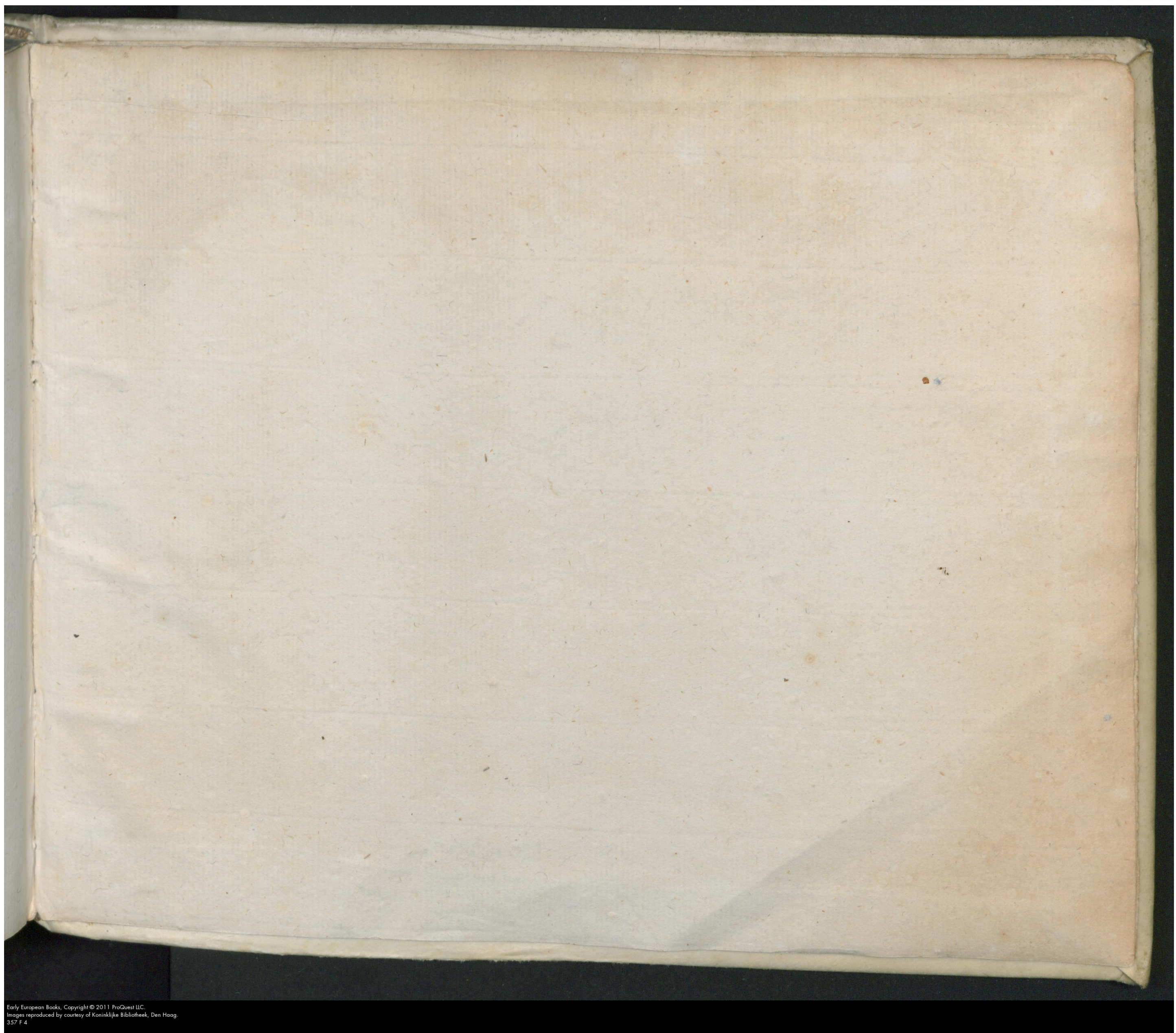
Vinckel.

REGISTER DER

LANT-TAFELEN.

FINIS.

Gest. 21-3-94